

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ / 114
ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΕΥΓΕΝΙΑ ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΛΛΗΝΕΣ ΖΩΓΡΑΦΟΙ

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ (1450-1850)

ΤΟΜΟΣ 3

ΑΘΗΝΑ 2010

Ο άγιος Λουκάς ζωγραφίζει την Παναγία, εικόνα 18ου
αιώνα, Μουσείο Ζακύνθου. Με την άδεια της 20ης Εφορείας
Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Υπουργείο Πολιτισμού και
Τουρισμού - Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων.

ΕΛΛΗΝΕΣ ΖΩΓΡΑΦΟΙ
ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ (1450-1850)

ΤΟΜΟΣ 3

Ο τόμος τυπώθηκε με χορηγία των Ιδρυμάτων

ΚΩΣΤΑ ΚΑΙ ΕΛΕΝΗΣ ΟΥΡΑΝΗ

ΙΩΑΝΝΗ Φ. ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΥΓΕΝΙΑ ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΛΛΗΝΕΣ ΖΩΓΡΑΦΟΙ
ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ (1450-1850)

ΤΟΜΟΣ 3

ΑΒΕΡΚΙΟΣ – ΙΩΣΗΦ

(ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΕΙΣ-ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ)

ΑΘΗΝΑ 2010

© ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ / Ε.Ι.Ε.
ΕΥΓΕΝΙΑ ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
Βασ. Κωνσταντίνου 48, 116 35 Αθήνα
τηλ.: 210 72.73.554 φαξ: 210 72.46.212
e-mail: kne@eie.gr

ISBN 978-960-7916-94-5

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	9
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	11
ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	17
ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ	115
ΟΨΕΙΣ ΤΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΖΩΓΡΑΦΩΝ	117
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΖΩΓΡΑΦΩΝ	127
Α (Αβέρκιος – Αυγουστής)	129
Β (Βαθάς – Βυζάντιος Δ.)	179
Γ (Γαβαλ(λ)άς – Γρυπάρης Γ.)	201
Δ (Δαβίδ – Δωρόθεος)	229
Ε (Ειρηνικός – Ευφρόσυνος)	277
Ζ (Ζαβερδινός – Ζωσιμάς)	285
Η (Ηλίας – Ησαΐας)	299
Θ (Θαλασσινός – Θωμάς)	301
Ι (Ιάκωβος – Ιωσήφ)	315

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η έκδοση του τρίτου τόμου της επιβλητικής σειράς *Έλληνες ζωγράφοι μετά την Άλωση* συνιστά μια κατά πάντα σημαντική υπόμνηση της επιστημονικής στρατηγικής αλλά και του ερευνητικού κεκτημένου που προσδιόρισαν τη φυσιγνωμία του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών. Ως προς την επιστημονική στρατηγική, το πρόγραμμα των *Ελλήνων Ζωγράφων* που εμπνεύσθηκε, σχεδίασε και έθεσε στην οδό της πραγμάτωσής του ο Μανόλης Χατζηδάκης με την έκδοση του πρώτου τόμου το 1987 μας υπενθυμίζει ότι το ΙΝΕ μελετά τη νεοελληνική ιστορική εμπειρία συνολικά, προσπαθώντας να περιλάβει στη θεματολογία των ερευνών του τις πολυπόικιλες εκφάνσεις του ιστορικού βίου και της δημιουργικής έκφρασης ενός ζώντος λαού. Αυτή η επιστημονική λογική της πολυμέρειας των ερευνητικών ζητήσεων κατέστησε εξ' υπαρχής ευπρόσδεκτη την πρωτοβουλία του Χατζηδάκη να εντάξει στους κόλπους του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών της χώρας και την προβληματική της απογραφής της καλλιτεχνικής δημιουργίας του νέου ελληνισμού στον τομέα της ζωγραφικής. Έτσι η τέχνη και η ιστορία της κατέστησαν από τη δεκαετία του 1980 ένα από τα ενεργά και παραγωγικά αντικείμενα των ερευνητικών δράσεων του ΙΝΕ.

Ως προς το άλλο στοιχείο που προσδιορίζει την επιστημονική φυσιγνωμία του ΙΝΕ, το ερευνητικό κεκτημένο που συγκροτήθηκε κατά την υπερπεντηκονταετή πλέον διαδρομή του θεσμού, το πρόγραμμα των *Ελλήνων Ζωγράφων* συνέβαλε με συστηματικό τρόπο και μεθοδικότητα στον εμπλουτισμό του πρωτογενούς υλικού και στη συγκρότηση σωμάτων τεκμηρίων που καθιστούν τη διεξαγωγή της έρευνας του νέου ελληνισμού αντικείμενο εμπειρικά προσβάσιμο και ελέγξιμο επί τη βάσει της λογικής της υπόθεσης και της επαλήθευσης που απαιτεί η επιστημονική μέθοδος αναζήτησης της ιστορικής αλήθειας.

Ακριβώς επειδή αποτελεί επιβεβαίωση του χαρακτήρα της γενικότερης επιστημονικής κατεύθυνσης του Ινστιτούτου, συνιστά για όλους μας στο ΙΝΕ πηγή μεγάλης ικανοποίησης η συμπλήρωση και παράδοση στην επιστημονική κοινότητα των ιστορικών της τέχνης και των μελετητών του μεταβυζαντινού πολιτισμού του πολύμοχθου έργου με το οποίο η Ευγενία Δρακοπούλου συνεχίζει το μνημειώδες εγχείρημα του Μανόλη Χατζηδάκη. Η Ευγενία Δρακοπούλου μαθήτευσε κοντά στον Χατζηδάκη από τα πρώτα βήματα του προγράμματος των *Ελλήνων Ζωγράφων* και με υποδειγματική αφοσίωση, επιμέλεια και αποτελεσματικότητα κατόρθωσε για περισσότερες από δύο δεκαετίες να κρατήσει το έργο ζωντανό και να το εμπλουτίσει, εκσυγχρονίζοντας τις μεθόδους και τεχνικές της προσέγγισης του θέματος, εντάσσοντας νέα σώματα πληροφοριών στο κεκτημένο της έρευνας, διευρύνοντας τον ορίζοντα της βιβλιογραφίας και του επιστημονικού προβληματισμού. Ο τρίτος τόμος του έργου τον οποίο μας προσφέρει σήμερα είναι κατά πάντα άξιος της κληρονομιάς του Μανόλη Χατζηδάκη, ο οποίος, είμαι βέβαιος, θα ήταν ιδιαίτερα υπερήφανος για την πρόοδο του έργου και θα αισθανόταν δικαιωμένος για την επιλογή του προσώπου της συνεργάτριάς του.

Το υλικό που καθιστά διαθέσιμο ο τρίτος τόμος, σε συνδυασμό με το ευρύτερο corpus των πληροφοριών του συνόλου του έργου, επιτρέπει και συγχρόνως προσκαλεί προς μια πολυεπίπεδη μελέτη της πορείας της μεταβυζαντινής και των απαρχών της νεοελληνικής ζωγραφικής στη μακρά διαχρονία της περιόδου της ξενοκρατίας στον ελληνικό χώρο από το 1453 έως το 1830. Τόσο το ευρύτατο γεωγραφικό ανάπτυγμα του ιστορικού χώρου από τον οποίο αντλούνται οι πληροφορίες, όσο και τα εκτενέστατα προσωπογραφικά και εργογραφικά στοιχεία και η συνοδευτική βιβλιογραφική τεκμηρίωση που πλαισιώνει τα λήμματα δημιουργούν ένα ανεκτίμητο σώμα συστηματικής εμπειρικής υποδομής για την ανάπτυξη ποσοτικών προσεγγίσεων αλλά και ποιοτικών, όσο και συγκριτικών θεωρήσεων της καλλιτεχνικής δημιουργίας του κόσμου του Ορθόδοξου ελληνισμού κατά την περίοδο 1453-1830. Συγχρόνως, τα πρωτογενή στοιχεία και οι κωδικοποιήσεις στις οποίες υποβάλλονται στις επόμενες σελίδες θέτουν ερωτηματικά και προσκαλούν τον χρήστη του προσωπογραφικού λεξικού της ελληνικής ζωγραφικής κατά την περίοδο των ξένων κυριαρχιών σε αναστοχασμό και επανεκτιμήσεις των συμβατικών τρόπων αντιμετώπισης των συναφών ζητημάτων. Είναι και αυτή η δυνατότητα στοιχείο της δυναμικής της έρευνας που κινείται απροκάλυπτα και αποδύεται στο έργο της περισυλλογής και κωδικοποίησης της εμπειρικής τεκμηρίωσης ώστε να δημιουργηθεί το περίγραμμα και η θεμελιωμένη αφητηρία για κρίσεις, ερμηνείες και σταθμίσεις των φαινομένων του συλλογικού βίου και της δημιουργικής έκφρασης των κοινωνιών. Είναι όντως ενδιαφέρουσες οι δυνατότητες που προσφέρει το πλούσιο υλικό της ανά χειράς τεκμηριωτικής βάσης για να μελετηθεί η μετουσίωση της θρησκευτικής εμπειρίας και της θρησκευτικής παράδοσης του ελληνικού κόσμου διά της καλλιτεχνικής έκφρασης σε κοινωνική εμπειρία και σε παράγοντα διάπλασης της συλλογικής ταυτότητας. Αυτή είναι μια πλευρά του φαινομένου της μεταβυζαντινής ζωγραφικής που δεν μπορεί να διαλάθει της προσοχής του μελετητή της ιστορικής εμπειρίας της ελληνικής κοινωνίας.

Ας μου επιτραπεί να τελειώσω τον προλογικό αυτό χαιρετισμό με μια κάπως πιο προσωπική μαρτυρία. Κατά τη δεκαετή θητεία μου στη διεύθυνση του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών περιέβαλα πάντα το πρόγραμμα των *Ελλήνων Ζωγράφων* με αμέριστο ενδιαφέρον και αγάπη και παρακολουθούσα την πρόοδο του έργου και τον μεθοδικό τρόπο εργασίας της Ευγενίας Δρακοπούλου και των συνεργατών της με πραγματική εκτίμηση, αναμένοντας την ωρίμανση των καρπών του έργου. Αποτελεί πηγή μεγάλης ικανοποίησης το γεγονός ότι το τέλος της δεύτερης θητείας μου στη διεύθυνση του Ινστιτούτου συμπίπτει με την εμφάνιση του τρίτου τόμου, εις τρόπον ώστε η υπηρεσία μου στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών να έχει ως επιστέγασμα την καρποφορία της έρευνας της νεοελληνικής ζωγραφικής, η οποία από τα παιδικά μου χρόνια και στις διαδρομές της μετέπειτα ζωής μου ποτέ δεν έπαυσε ν' αποτελεί πηγή ευφροσύνης και αισθητικής συγκίνησης, κρατώντας πάντα μια ξεχωριστή θέση στην καρδιά μου αλλά και στον τρόπο με τον οποίο προσπάθησα να ερμηνεύσω τον νέο ελληνισμό.

Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Ο Μανόλης Χατζηδάκης συνειδητοποίησε νεώτατος, στην διάρκεια της Κατοχής, τη σημασία της τέχνης για τον ελληνικό κόσμο μετά την Άλωση και την ανάγκη κατάρτισης ενός εργαλείου, ευρετηρίου των ζωγράφων, των φορητών εικόνων και των τοιχογραφημένων μνημείων τους. Μισό περίπου αιώνα αργότερα, το 1997, ο διευθυντής τότε του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών, Βασίλης Παναγιωτόπουλος στον πρόλογο του δεύτερου τόμου του έργου, αποκαλούσε τους *Έλληνες Ζωγράφους, πυλώνα του νεοελληνικού μας οικοδομήματος*.

Η αρχική ενασχόληση του νεαρού αρχαιολόγου Μανόλη Χατζηδάκη με τους μεταβυζαντινούς ζωγράφους, με αφορμή την βιβλιοκρισία ενός καταλόγου, το έτος 1935, χρειάστηκε την γνώση, την οξύνεια, την επιστημονική πειθαρχία αλλά και την αυστηρότητα, ως προς την ακρίβεια των πληροφοριών, του μετέπειτα διεθνούς φήμης βυζαντινολόγου και ακαδημαϊκού για να φθάσει τις 800 σελίδες των δύο τόμων με τα 2.000 περίπου ονόματα ζωγράφων, που εκδόθηκαν από το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, το 1987 και το 1997 αντίστοιχα.

Το έργο κατέκτησε στη συνέχεια μια στέρεη θέση διεθνώς στην έρευνα της μεταβυζαντινής ζωγραφικής, ενώ παράλληλα έδωσε το έναυσμα για την ενασχόληση ελλήνων και ξένων επιστημόνων με την σύνθεση και δημοσίευση καταλόγων ζωγράφων.

Από τότε που ο Μανόλης Χατζηδάκης δεν είναι πια κοντά μας, η έμπνευση και η διορατικότητα του δημιουργού των *Ελλήνων Ζωγράφων*, καθώς και η ευστοχία του όλου σχεδιασμού τού έργου, εξασφάλισαν την περαιτέρω ανάπτυξή του.

Η επανέκδοση και η ψηφιοποίηση του εξαντλημένου πρώτου τόμου, η ηλεκτρονική βάση δεδομένων των ζωγράφων και των έργων τους (<http://pandektis.ekt.gr/dspace/handle/10442/2079>) ως τμήμα του έργου *ΠΑΝΔΕΚΤΗΣ – Ψηφιακός Θησαυρός Πρωτογενών Τεκμηρίων Ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού*, η έκδοση αναλυτικών ευρετηρίων (<http://files.ekt.gr/n011020.pdf>; ψηφιακή βιβλιοθήκη I.N.E.), στα πλαίσια του ευρωπαϊκού προγράμματος *Ανταγωνιστικότητα Ε.Π.Α.Ν. Αριστεία σε Ερευνητικά Ινστιτούτα* και ο παρών τρίτος τόμος των *Ελλήνων Ζωγράφων*, με διορθώσεις και βιβλιογραφικές συμπληρώσεις από το Α (Αβέρκιος) έως το Ι (Ιωσήφ), καθώς και η έκδοση των επόμενων γραμμάτων, που βρίσκεται ήδη σε προχωρημένο στάδιο, δεν αποτελούν παρά προσπάθειες στα χνάρια της χαραγμένης από τον Μανόλη Χατζηδάκη επιστημονικής πορείας.

Ειδικά η ψηφιοποίηση και η ανάρτηση στο διαδίκτυο του εξαντλημένου πρώτου τόμου (<http://files.ekt.gr/n010330.pdf>) κρίθηκε απαραίτητη για τη διευκόλυνση των μελετητών τού ανά χείρας τόμου, ο οποίος αποτελεί συμπλήρωμα του πρώτου.

Σε χορηγούς, συναδέλφους και συνεργάτες, εκφράζω ευχαριστίες θερμές για την επικουρία τους στη συνέχιση του ερευνητικού έργου για τους μεταβυζαντινούς ζωγράφους και την συμπόρευση στους δύσκολους καιρούς για την έρευνα στην Ελλάδα. Επιχειρώ να τους αναφέρω παρά τον κίνδυνο κάποιους να λησμονήσω.

Η Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρεία, επί προεδρίας του αλησμόνητου Γιώργου Γαλάβαρη, συνεργάστηκε με το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών για την διοργάνωση ενός Συνεδρίου για ζητήματα μεταβυζαντινής ζωγραφικής, αφιερωμένου στη μνήμη του Μανόλη Χατζηδάκη, καθώς και για την έκδοση των σχετικών Πρακτικών. Το Ίδρυμα Ιωάννου Φ. Κωστοπούλου συνέχισε επί σειρά ετών να παρέχει πολύτιμη οικονομική βοήθεια. Για την έκδοση του παρόντος τόμου σημαντική υπήρξε η επιχορήγηση του Ιδρύματος Κώστα και Ελένης Ουράνη της Ακαδημίας Αθηνών, η οποία εξασφαλίστηκε χάρη στην θερμή υποστήριξη του ακαδημαϊκού Παναγιώτη Α. Βοκοτόπουλου.

Ιδιαίτερα σημαντική σε όλη τη διάρκεια της προετοιμασίας του έργου υπήρξε η αρωγή ενός μεγάλου αριθμού συναδέλφων από την Ακαδημία Αθηνών, τα Πανεπιστήμια Αθηνών, Ιωαννίνων και Κρήτης, τα Μουσεία και τις Εφορείες Αρχαιοτήτων, οι οποίοι παρείχαν πληροφορίες, φωτογραφίες και σπάνιες ή δυσεύρετες εκδόσεις. Ξεχωριστές ευχαριστίες στον ακαδημαϊκό Π. Α. Βοκοτόπουλο· στην Νανώ Χατζηδάκη, καθηγήτρια Βυζαντινής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων· την Μαρία Κωνσταντουδάκη–Κιτρομηλίδου, καθηγήτρια Βυζαντινής Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, την Αγγελική Σταυροπούλου, αν. καθηγήτρια Βυζαντινής Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, στον Αλέξη Πολίτη, καθηγητή Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης και στη Μαρίνα Λουκάκη, αν. καθηγήτρια Βυζαντινής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών· στην Ιωάννα Μπίθα, διευθύνουσα του Κέντρου Έρευνας Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Τέχνης της Ακαδημίας Αθηνών· στην Αναστασία Τούρτα, διευθύντρια του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού επί τιμή· στην Κέλλυ Κατσιώτη, τμηματάρχη της 4ης Ε.Β.Α., την Τένια Ρηγάκου, διευθύντρια της 21ης Ε.Β.Α., τον Γιάννη Σίσιου, ιστορικό τέχνης της 16ης Ε.Β.Α. και τον Σταμάτη Χονδρογιάννη, αρχαιολόγο στην Κέρκυρα και στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού της Θεσσαλονίκης. Ιδιαίτερη μνεία οφείλω στην πρόωρα χαμένη συνάδελφο Αγγελική Μητσάνη (†2006), η οποία έσπευδε πάντα να δώσει νέα στοιχεία για τους ζωγράφους από τα νησιά των Κυκλάδων, όπου υπηρετούσε. Η απώλεια του Δημήτρη Κωνσταντίου (†2010), διευθυντή του Βυζαντινού Μουσείου Αθηνών στέρησε και από το πρόγραμμα των *Ελλήνων Ζωγράφων* έναν ενθουσιώδη και πολύτιμο σύμβουλο. Νέοι συνάδελφοι αρχαιολόγοι, προσέφεραν πρόθυμα διευκρινήσεις και φωτογραφικό υλικό: ο Γιάννης Χουλιαράς και ο Γρηγόρης Μανόπουλος για τους ζωγράφους από τα χωριά της Ηπείρου, ο Γιάννης Τσιουρής για τα Άγραφα, ο Νίκος Παπαγεωργίου για τη Σαμαρίνα, ο Γιάννης Περράκης για την Αίνο. Ο καθηγητής στη Μέση Εκπαίδευση Δημήτρης Καλούσιος επί σειρά ετών προσέθετε πολύτιμες ψηφίδες στα στοιχεία για τους ζωγράφους της περιοχής των Τρικάλων.

Σε όλη τη διάρκεια της συγκέντρωσης και επεξεργασίας του υλικού αυτού του τόμου ήταν συνεχής η επικουρία του προσωπικού του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών. Ευχαριστώ ξεχωριστά την υπεύθυνη της Βιβλιοθήκης Ελένη Μολφέση, η οποία με προθυμία και αποτελεσματικότητα διευκόλυνε την απόκτηση νέων ή σπάνιων εκδόσεων και την χειρίστρια ηλεκτρονικού υπολογιστή Βάσω Αντωνίου, που επεξεργάστηκε με ευαισθησία το φωτογραφικό υλικό. Πολύτιμη ήταν στα πολλά ειδικά θέματα, που προέκυπταν, η επιστημονική βοήθεια του Πασχάλη Κιτρομηλίδη, διευθυντή του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών, του Βασίλη Παναγιωτόπουλου και του Μανόλη Φραγκίσκου, ομότιμων διευθυντών ερευνών, της Ευτυχίας Λιάτα, του Παναγιώτη Μιχαηλάρη, του Τριαντάφυλλου Σκλαβενίτη και του Γιώργου Τόλια, διευθυντών ερευνών, του Δημήτρη Δημητρόπουλου, κύριου ερευνητή και της Σοφίας Ματθαίου, δόκιμης ερευνήτριας του Ι.Ν.Ε.

Για την συνέχιση των αποδελτιώσεων μετά την έκδοση του δεύτερου τόμου των *Ελλήνων Ζωγράφων* και για τους ελέγχους της βιβλιογραφίας ενός έργου με πολλαπλές δυσκολίες εργάστηκε η βυζαντινολόγος Αθηνά Λεβαντίνου (2002-2004), η φιλόλογος Αγγελική Παπαδοπούλου (2001-2002) και ο μεταπτυχιακός φοιτητής της βυζαντινής αρχαιολογίας Πρόδρομος Παπανικολάου (2007-2008). Στην τελική φάση της έκδοσης η Πόλυ Μουγκογιάννη, μεταπτυχιακή φοιτήτρια της βυζαντινής αρχαιολογίας ανέλαβε τον εντοπισμό του φωτογραφικού υλικού και η Βασιλική Κλώτσα, μεταπτυχιακή φοιτήτρια στην ίδια σχολή, τον έλεγχο βιβλιογραφικών παραπομπών. Η σταθερή και πολύτιμη συνεργάτης των *Ελλήνων Ζωγράφων* από το 1990 Κέλλυ Αγγελή, χειρίστρια ηλεκτρονικού υπολογιστή στο Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, στήριξε επί σειρά ετών όχι μόνο με τις πολύτιμες γνώσεις της αλλά και με προσωπικό ενθουσιασμό τις δραστηριότητες του προγράμματος (ψηφιοποιήσεις και βάσεις δεδομένων) και με προθυμία, υπομονή και ανεκτικότητα ετοίμασε για το τυπογραφείο την τελική μορφή του κειμένου και των φωτογραφιών αυτού του βιβλίου. Η συνάδελφος αρχαιολόγος και υποψήφια διδάκτωρ της βυζαντινής αρχαιολογίας Ελένη Χαρχαρέ, από το 2008, όταν ανέλαβε τις αποδελτιώσεις και τους βιβλιογραφικούς ελέγχους, εργάστηκε με ξεχωριστή επιμέλεια, αφοσίωση και αίσθηση καθήκοντος. Με τις στέρεες γνώσεις της για τους μεταβυζαντινούς ζωγράφους, την υπομονή, την ευαισθησία και τη μεθοδικότητά της έφερε στη συνέχεια εις πέρας το εξαιρετικά δύσκολο έργο της τυπογραφικής επιμέλειας αυτού του τόμου.

Η ενσωμάτωση της έρευνας για τη μεταβυζαντινή ζωγραφική στον τομέα Ιστορίας του Πολιτισμού του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών έδωσε τη δυνατότητα στο έργο να αναπτυχθεί και να συνεχισθεί, κάτι που δεν θα είχε επιτευχθεί δίχως την αμέριστη κατανόηση και συμπαράσταση του διευθυντή του Ι.Ν.Ε. Ο καθηγητής Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, ήταν πάντα έτοιμος να παρέχει λύσεις στις πολλαπλές δυσκολίες και να ενισχύει τις προσπάθειες για την ολοκλήρωση του βιβλίου, λόγω και έργω.

Η σημερινή έκδοση του τρίτου τόμου των *Ελλήνων Ζωγράφων*, ένα βήμα στην πορεία ενός έργου, του οποίου η αρχή τοποθετείται το 1935 και η πρώτη συστηματική οργάνωσή του πραγματοποιήθηκε στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, οφείλεται στην εναργή και στραμμένη προς το μέλλον ματιά του Μανόλη Χατζηδάκη. Οι ατέλειες βαρύνουν την υπεύθυνη της συγγραφής και της έκδοσης.

Οκτώβριος 2010

Ε. Δ.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- ΑΓΙΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ 2007 *Άγιος Σπυρίδων. Ο ναός και η λατρεία του στην Κέρκυρα*, Ι. Μ. Κερκύρας και Διαποντίων Νήσων, Κέρκυρα 2007.
- ΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΥ 2002 Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη Α., «Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στον Σόλο Καλαβρύτων», *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση*, τ. VI, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα 2002, 111-126.
- ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ 1993 Αθανασιάδου-Κωτίδου Ε., «Άγιος Δημήτριος Διαβατών, περιοχής Θεσσαλονίκης», *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση*, τ. IV, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα 1993, 31-42, εικ. 1-14.
- ΑJMAR-WOLLHEIM 2006 Ajmar-Wollheim M. – Dennis F. (eds) – Miller E. (summary catalogue ed.), *At Home in Renaissance Italy*, Victoria and Albert Museum, London 2006.
- ÁLVAREZ LOPERA 1999 Álvarez Lopera J., επιμ., *Ελ Γκρέκο, Ταυτότητα και Μεταμόρφωση. Κρήτη - Ιταλία - Ισπανία*, κατάλογος έκθεσης (Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, 18 Οκτωβρίου 1999 - 17 Ιανουαρίου 2000), Μιλάνο 1999, 101-121.
- ÁLVAREZ LOPERA 2007 Álvarez Lopera J., *El Greco. Estudio y Catálogo, Volumen II, tomo I: Catálogo de obras originales: Creta. Italia. Retablos y grandes encargos en España*, Madrid 2007.
- ΑΛΕΒΙΖΟΥ 1998 Αλεβίζου Ντ.-Χλ., *Παναγιώτη Δοξαρά: Περί ζωγραφίας κατά το αψκστ' - Οι πηγές του έργου και η σημασία του*, διδ. διατριβή, Ρέθυμνο 1998.
- ΑΛΕΒΙΖΟΥ 2000 Αλεβίζου Ντ.-Χλ., «Νεότερα στοιχεία για τα μεταφραστικά έργα του Παναγιώτη Δοξαρά», *Μνήμων* 22 (2000), 259-264.
- ΑΛΕΒΙΖΟΥ 2003 Αλεβίζου Ντ.-Χλ., «Ο ζωγράφος Νικόλαος Δοξαράς. Νεανική περίοδος και “μαθητεία”», *Επετηρίς Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών Θ'* (2003), 35-46.
- ΑΛΕΒΙΖΟΥ 2003α Αλεβίζου Ντ.-Χλ., «Ένα νέο στοιχείο για τη σχέση του Νικολάου Δοξαρά με το γραπτό έργο του πατέρα του Παναγιώτη Δοξαρά», *Μνήμων* 25 (2003), 209-215.
- ΑΛΕΒΙΖΟΥ 2004 Αλεβίζου Ντ.-Χλ., «Το γραπτό έργο του Παναγιώτη Δοξαρά και η ιστοριογραφία της τέχνης της Δύσης», *Πρακτικά του Ζ' Πανιονίου Συνεδρίου (Λευκάδα, 26-30 Μαΐου 2002)*, τ. Α', Αθήνα 2004, 211-225.
- ΑΛΕΒΙΖΟΥ 2005 Αλεβίζου Ντ.-Χλ., *Ο Παναγιώτης Δοξαράς, το Περί Ζωγραφίας κατά το αψκστ' και οι άλλες μεταφράσεις. Τα Τεκμήρια*, Θεσσαλονίκη 2005.

- ΑΛΕΒΙΖΟΥ 2009 Αλεβίζου Ντ.-Χλ., «Περί της εισαγωγής έργων δυτικών αντιλήψεων σε ορθόδοξους συναδελφικούς ναούς στα Επτάνησα κατά τον 18ο αιώνα», *Πρακτικά Η' Διεθνούς Πανιωνίου Συνεδρίου (Κύθηρα, 21-25 Μαΐου 2006)*, τ. IV-A', Κύθηρα 2009, 44-58.
- ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ-ΑΓΟΡΑΝΟΥ - ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ - ΤΣΑΪΡΗΣ 1995 Αλεξοπούλου-Αγοράνου Α. - Θεοδωροπούλου Ο. - Τσαΐρης Γ., «Η μελέτη των υλικών και του τρόπου χρήσης τους, ως εργαλείο προσέγγισης της δημιουργικής διαδικασίας του Μιχαήλ Δαμασκηνού, στο έργο του ο "Δείπνος ο Μυστικός"», *ΙΕ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 12-13.
- ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ-ΑΓΟΡΑΝΟΥ - ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ - ΤΣΑΪΡΗΣ 1997 Αλεξοπούλου-Αγοράνου Α. - Θεοδωροπούλου Ο. - Τσαΐρης Γ., «Μελέτη των υλικών και της τεχνικής κατασκευής της μεταβυζαντινής εικόνας "Ο Δείπνος ο Μυστικός" του Μιχαήλ Δαμασκηνού», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΙΘ' (1996-1997), 151-166.
- ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΑΜΙΝΑΡΗ 2008 Αλεξοπούλου Α. - Καμινάρη Α.-Α., «Μελέτη και τεκμηρίωση με υπέρυθρη ανακλαστογραφία της εικόνας Άγιος Γεώργιος του ζωγράφου Αγγέλου», *Εικόνες με την υπογραφή «Χειρ Αγγέλου». Η τεχνική ενός Κρητικού ζωγράφου του 15ου αιώνα*, επιμ. Κ. Μιλάνου - Χ. Βουρβοπούλου - Λ. Βρανοπούλου - Α. Ε. Καλλιγά, Αθήνα 2008, 151-161.
- ΑΛΙΠΡΑΝΤΗΣ 2005 Αλιπράντης Θ. Χρ., *Ο λειτουργικός ύμνος «Επί σοι χαίρει Κεχαριτωμένη πάσα η κτίσις...» σε φορητές εικόνες κρητικής τέχνης*, Θεσσαλονίκη 2005.
- ΑΛΜΠΑΝΗ 1994 Αλμπάνη Τζ., *Ο Περίπλους των εικόνων. Κέρκυρα, 14ος-18ος αιώνας*, κατάλογος έκθεσης (Ναός Αγίου Γεωργίου, Παλαιό Φρούριο Κέρκυρας, Ιούνιος-Σεπτέμβριος 1994), Αθήνα 1994, λήμματα καταλόγου.
- ΑΛΜΠΑΝΗ - ΚΑΗ - ΜΠΟΥΖΑ 2005 Αλμπάνη Β. - Καή Δ. - Μπούζα Ν., «5η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Νομός Μεσσηνίας», *ΑΔ 54* (1999), Β'1 - Χρονικά, Αθήνα 2005, 216-217, 220.
- ΑΝΑΠΛΙΩΤΟΥ 1987 Αναπλιώτου Ε., «Εργασίες συντήρησης και ειδικές παρατηρήσεις στην εικόνα των Τριών Ιεραρχών του Μιχαήλ Δαμασκηνού», *ΑΑΑ XIX* (1986), 99-113.
- ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ 2002 Αναστασιάδης Β. Ι., *Αρχείο της Ι. Μ. Χιλανδαρίου. Επιτομές μεταβυζαντινών εγγράφων* [Αθωνικά Σύμμεικτα, τ. 9, ΙΒΕ/ΕΙΕ], Αθήνα 2002.
- ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ 1996 Αναστάσιος ιερομόναχος, *Μνήμη Διονυσίου Ιερομονάχου, του εκ Φουρνά των Αγράφων (1670-1746)*, Καρναί - Άγιον Όρος 1996, 3-9.
- ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ 1967 Αναστασόπουλος Γ., *Ιστορία των Ευβοϊκών μονών (από αρχαιότατων χρόνων μέχρι σήμερα)*, Αθήνα 1967.
- ΑΝΔΡΙΑΝΑΚΗΣ 2009 Ανδριανάκης Μ. Γ., «Ναός Παναγίας Γαλακτούσας Απομαρμά», *Ρούβας... Ιστορία, Πολιτισμός. Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου (Γέργερη, 10-11 Αυγούστου 2007)*, επιμ. Κ. Γ. Τσικνάκης, Γέργερη 2009, 99-124, σχέδια 1-5, εικ. 1-19.

- ΑΝΔΡΙΩΤΗ – ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ 2004
Ανδριώτη Ειρ. – Παπαδοπούλου Εμμ., «Οι ιδιωτικοί κτητορικοί ναοί στον αγροτικό χώρο της Κέρκυρας», *Πρακτικά του Ζ' Πανιονίου Συνεδρίου (Λευκάδα, 26-30 Μαΐου 2002)*, τ. Β', Αθήνα 2004, 201-223.
- ΑΝΔΡΟΥΔΗΣ – ΣΕΜΟΓΛΟΥ 2001
Ανδρούδης Π. – Σέμογλου Αθ., «Ο εντοίχιος διάκοσμος του κοιμητηριακού παρεκκλησίου της Μονής Διονυσίου στο Άγιον Όρος (1627)», *ΚΑ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 14-15.
- ANTHOLOGY 2007
Renaissance Art Reconsidered: An Anthology of Primary Sources, eds C. M. Richardson - K. W. Woods - M. W. Franklin, Oxford 2007.
- ΑΝΩΜΕΡΙΤΗΣ 2009
Ανωμερίτης Γ., *Η Αγία Αικατερίνα Οίας. Ένας «άτρωτος» στους αιώνες πατριαρχικός σταυροπηγιακός ναός*, Αθήνα 2009.
- ΑΞΙΩΤΑΚΗΣ 1999
Αξιωτάκης Α., *Ιστορία της Ιεράς Μονής Μουνδών της Χίου*, διδ. διατριβή, Χίος 1999.
- ΑΡΑΠΙ 2005
Arapi M., «An Analysis of two icons by the painter David of Selenica», *2000 years Church Art and Culture in Albania. Papers of the International Simposium (Tirana, 16-18 November 2000)*, Tirana 2005, 301-304, εικ. 1-4.
- ΑΡΓΥΡΟΥ – ΜΥΡΙΑΝΘΕΥΣ 2004
Αργυρού Χ. – Μυριανθεύς Δ., *Ο ναός του Τιμίου Σταυρού στο Αγιασμάτι*, Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπέζης Κύπρου – Ιερά Μητρόπολις Μόρφου, Λευκωσία 2004.
- ΑΣΔΡΑΧΑΣ 1974
Ασδραχάς Σπ. Ι., «Μακρυγιάννης και Παναγιώτης Ζωγράφος – το ιστορικό της εικονογραφίας του Αγώνα», *Οι Έλληνες Ζωγράφοι*, τ. 1, *Από τον 19ο αιώνα στον 20ό*, Αθήνα 1974, 14-27, 34-36, πίν. 1-35.
- ΑΣΛΑΝΙΔΗΣ – ΠΙΝΑΤΣΗ 2002
Ασλανίδης Κλ. – Πινάτση Χρ., «Τρεις εκκλησίες της Β' Ενετοκρατίας στο Λυγουριό», *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Αλωση*, τ. VI, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα 2002, 13-32.
- ΑΣΠΡΑ-ΒΑΡΔΑΒΑΚΗ 2000
Ασπρά-Βαρδαβάκη Μ., «Η εικόνα του ζωγράφου Νείλου με το βίο του Ιωσήφ και οι δυτικές πηγές της», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΚΑ' (2000), 173-188.
- ΑΣΠΡΑ-ΒΑΡΔΑΒΑΚΗ 2001
Ασπρά-Βαρδαβάκη Μ., «Χείρ ἦν ζωγράφου Κορνάρου Ἰωάννου Κρητός ἐν τῇ μονῇ τῆς Κύκκου», *Η Ιερά Μονή Κύκκου στην Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Αρχαιολογία και Τέχνη. Πρακτικά Συνεδρίου*, επιμ. Στ. Περδίκη, Λευκωσία 2001, 313-386.
- ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ-ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ 1986
Αχειμάστου-Ποταμιάνου Μ., «Εικόνα Τριών Ιεραρχών του Μιχαήλ Δαμασκηνού», *ΑΑΑ XIX* (1986), 83-97.
- ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ-ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ 1990α
Αχειμάστου-Ποταμιάνου Μ., *Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρης*, κατάλογος έκθεσης, Δήμος Ηρακλείου 1990, λήμματα καταλόγου.
- ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ-ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ 1991α
Αχειμάστου-Ποταμιάνου Μ., «Δύο εικόνες του Αγγέλου και του Ανδρέα Ρίτζου στο Βυζαντινό Μουσείο», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΙΕ' (1989-1990) [1991], 105-118, εικ. 1-19.

- ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ-
ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ 1994 Αχειμάστου-Ποταμιάνου Μ., «Μια άγνωστη εικόνα του Εμμανουήλ Τζάνε», *Αντίφωνον. Αφιέρωμα στον καθηγητή Ν. Β. Δρανδάκη*, Θεσσαλονίκη 1994, 163-170.
- ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ-
ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ 1995 Αχειμάστου-Ποταμιάνου Μ., «Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο», *ΑΔ 45* (1990), Β'1 - Χρονικά, Αθήνα 1995, 7-11, πίν. 7α-β.
- ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ-
ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ 1995α Αχειμάστου-Ποταμιάνου Μ., «Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο», *ΑΔ 44* (1989), Β'1 - Χρονικά, Αθήνα 1995, 6-9, πίν. 7-15.
- ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ-
ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ 1995 Αχειμάστου-Potamianou M., «Domenicos Theotocopoulos: "The Dormition of the Virgin", a work of the Painter's Cretan Period», *El Greco of Crete. Proceedings of the International Symposium held on the occasion of the 450th anniversary of the artist's birth (Iraklion, Crete, 1-5 September 1990)*, ed. N. Hadjinikolaou, Iraklion 1995, 29-44.
- ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ-
ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ 1996 Αχειμάστου-Ποταμιάνου Μ., «Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο», *ΑΔ 46* (1991), Β'1 - Χρονικά, Αθήνα 1996, 6-10, πίν. 7-18.
- ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ-
ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ 1997 Αχειμάστου-Ποταμιάνου Μ., *Εικόνες της Ζακύνθου. Προλεγόμενα ιστορικά του Ακαδημαϊκού Μανόλη Χατζηδάκη*, Ιερά Μητρόπολις Ζακύνθου και Στροφάδων, Αθήνα 1997.
- ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ-
ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ 1997α Αχειμάστου-Ποταμιάνου Μ., «Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο», *ΑΔ 47* (1992), Β'1 - Χρονικά, Αθήνα 1997, 10-16, πίν. 5-16.
- ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ-
ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ 1998 Αχειμάστου-Ποταμιάνου Μ., «Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο», *ΑΔ 48* (1993), Β'1 - Χρονικά, Αθήνα 1998, 9-11, πίν. 5-11.
- ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ-
ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ 1998α Αχειμάστου-Ποταμιάνου Μ., *Εικόνες του Βυζαντινού Μουσείου Αθηνών*, Αθήνα 1998.
- ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ-
ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ 2001 Αχειμάστου-Ποταμιάνου Μ., «Εικόνα του αγίου Γεωργίου στο Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών αποδιδόμενη στον Γεώργιο Κλόντζα» *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΚΒ' (2001), 77-85.
- ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ-
ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ 2004 Αχειμάστου-Ποταμιάνου Μ., *Οι τοιχογραφίες της μονής των Φιλανθρωπητών στο Νησί των Ιωαννίνων*, Αθήνα 2004.
- ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ-
ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ 2006 Αχειμάστου-Ποταμιάνου Μ., «Φορητές εικόνες της Ηπειρωτικής σχολής», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΚΣΤ' (2006), 305-318.
- ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΥ-
ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ 2006α Αχειμάστου-Ποταμιάνου Μ., *Στο Θάρι της Ρόδου. Ο ναός και οι τοιχογραφίες της Μονής του Ταξιάρχη Μιχαήλ*, Αθήνα 2006.
- ΑUGLIERA 2002 Augliera C., «Panaghiotis Doxaras artista di frontiera nel settecento eptanesio tra la "divota maniera" greca e le "ricche minere" veneziane», *Studi Veneziani* 44 (2002), 91-128.

- ΒΑΛΑΚΟΥ 2007 Βαλάκου Π., *Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου. Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Τέχνη*, επιμ. Κ. Σκαμπαβίας – Ν. Χατζηδάκη, Αθήνα 2007, λήμματα καταλόγου.
- BALLI – GLOZHENI 2005 Balli K. – Glozheni L., «Some New Findings about the Painting of the Brother Painters Constantine and Athanasios Zografi in the light of Theofan Popa's Scholarly Work», *2000 years Church Art and Culture in Albania. Papers of the International Simposium (Tirana, 16-18 November 2000)*, Tirana 2005, 323-330, εικ. 1-8.
- ΒΑΡΑΛΗΣ 1989-1990 Βαραλής Ι., «Εικόνα με ιδιότυπη παράσταση Ανάληψης», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΙΕ' (1989-1990), 161-176.
- ΒΑΡΑΛΗΣ 2006 Βαραλής Ι., *Άγιον Όρος. Κειμήλια Πρωτάτου*, κατάλογος έκθεσης (Θεσσαλονίκη, Αγιορειτική Εστία, Μάιος-Οκτώβριος 2006), Θεσσαλονίκη 2006, λήμματα καταλόγου.
- ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ 1996 Βαρβούνης Μ. Γ., «Τα ξυλόγλυπτα τέμπλα της Σάμου», *Σαμιακές Μελέτες Β'* (1995-1996), 117-247.
- ΒΑΡΩΚΑΣ 1988 Βαρζώκας Κ. Ι., *Ιωαννούτσος Αλεξίου Καραμεσίνης, Ο Ρωμηόπασας*, Γιάννινα 1988.
- ΒΑΡΣΑΜΙΔΗΣ 2003 Βαρσαμίδης Αθ., «Η αγιογραφία της Εράτυρας (Σελίτσας) από το τέλος του 18ου αιώνα ως τις αρχές του 20ού αιώνα», *Η Δυτική Μακεδονία κατά τους χρόνους της Τουρκικής κυριαρχίας με έμφαση στους Δυτικομακεδόνες απόδημους στις Βαλκανικές χώρες (15ος αιώνας έως το 1912). Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου (Σιάτιστα, 30 Μαρτίου - 1 Απριλίου 2001)*, Σιάτιστα 2003, 143-163.
- VASSILAKI 1989 Vassilaki M., «A Cretan Icon of Saint George», *The Burlington Magazine* 131 (1989), 208-214.
- ΒΑΣΙΛΑΚΗ 1990 Βασιλάκη-Μαυρακάκη Μ., *Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρης*, κατάλογος έκθεσης, Δήμος Ηρακλείου 1990, λήμματα καταλόγου.
- VASSILAKI 1990α Vassilaki M., «A Cretan Icon in the Ashmolean: the Embrace of Peter and Paul», *JÖB* 40 (1990), 405-422.
- ΒΑΣΙΛΑΚΗ 1991α Βασιλάκη Μ., «Εικόνα του Αγγέλου Μπιτζαμάνου στη Walters Art Gallery της Βαλτιμόρης», *ΙΑ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 38.
- ΒΑΣΙΛΑΚΗ 1991β Βασιλάκη Μ., «Εικόνα του ζωγράφου Αγγέλου με τον άγιο Γεώργιο καβαλάρη δρακοντοκτόνο: Ένα νέο απόκτημα του Μουσείου Μπενάκη», *Πεπραγμένα του ΣΤ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου (Χανιά, 24-30 Αυγούστου 1986)*, τ. Β', Χανιά 1991, 41-49.
- ΒΑΣΙΛΑΚΗ 1994α Βασιλάκη Μ., «Νεώτερα στοιχεία για το ζωγράφο Άγγελο Ακοτάντο», *Ροδωνιά. Τιμή στον Μ. Ι. Μανούσακα*, τ. Α', Ρέθυμνο 1994, 87-96.

- ΒΑΣΙΛΑΚΗ 1994β Βασιλάκη Μ., *Οι Πύλες του Μυστηρίου. Θησαυροί της Ορθοδοξίας από την Ελλάδα, Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών, Μουσείο Μπενάκη, Μουσείο Κανελλοπούλου*, κατάλογος έκθεσης (Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη-Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, 13 Απριλίου - 30 Ιουνίου 1994), επιμ. Μ. Μπορμπουδάκης, Αθήνα 1994, λήμματα καταλόγου.
- VASSILAKI 1994 Vassilaki M., *Byzantium Treasures of Byzantine Art and Culture from British Collections*, ed. D. Buckton, London 1994, 216, αρ. 230.
- VASSILAKI 1995 Vassilaki M., «Three Questions on the Modena Triptych», *El Greco of Crete. Proceedings of the International Symposium held on the Occasion of the 450th Anniversary of the Artist's Birth (Iraklion, Crete 1-5 September 1990)*, ed. N. Hadjinikolaou, Iraklion 1995, 119-132.
- ΒΑΣΙΛΑΚΗ 1997 Βασιλάκη Μ., «Γύρω από την τεχνολογία των μεταβυζαντινών εικόνων», *Τεχνογνωσία στη Λατινοκρατούμενη Ελλάδα, Ημερίδα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 8 Φεβρουαρίου 1997*, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, Αθήνα 2000, 195-203.
- ΒΑΣΙΛΑΚΗ 1997α Βασιλάκη Μ., «Από τον “ανώνυμο” Βυζαντινό καλλιτέχνη στον “επώνυμο” Κρητικό ζωγράφο του 15ου αιώνα», *Το Πορτραίτο του καλλιτέχνη στο Βυζάντιο*, επιμ. Μ. Βασιλάκη, Ηράκλειο 1997, 161-209.
- ΒΑΣΙΛΑΚΗ 1997β Βασιλάκη Μ., «Εικόνα με τον Ασπασμό Πέτρου και Παύλου», *ΙΖ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 23.
- ΒΑΣΙΛΑΚΗ 1998 Βασιλάκη Μ., «Εικόνες του 15ου-16ου αιώνα», «Εικόνες του 17ου αιώνα», «Εικόνες του 18ου αιώνα», *Ιερά Μονή Αγίου Παύλου. Εικόνες, Άγιον Όρος 1998*, 47-138, 155-212.
- ΒΑΣΙΛΑΚΗ 1998α Βασιλάκη Μ., «Το Θείον Πάθος», *Αφιέρωμα: Το Θείον Πάθος στη μεταβυζαντινή ζωγραφική, Η Καθημερινή, Επτά ημέρες*, 12 Απριλίου 1998, 2-5.
- ΒΑΣΙΛΑΚΗ 1999 Βασιλάκη Μ., «Γεννάδειος Βιβλιοθήκη – Αθήνα. Εικόνες (δωρεά της Ελένης Σταθάτου)», *Η Βενετία των Ελλήνων - Η Ελλάδα των Βενετών. Σημάδια στον χώρο και στον χρόνο*, κατάλογος έκθεσης (Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, 15 Μαρτίου - 30 Απριλίου 1999), επιστημ. επιμ. Χρ. Α. Μαλτέζου, επιμ. Ε. Ανδρεάδη, Αθήνα 1999, 146-152.
- ΒΑΣΙΛΑΚΗ 2000 Βασιλάκη Μ., «Μεταβυζαντινές εικόνες», *Συλλογές Ευαγγέλου Αβέρωφ. Ταξιδεύοντας στο χρόνο*, κατάλογος έκθεσης (Πινακοθήκη Ε. Αβέρωφ, Μέτσοβο, 9 Σεπτεμβρίου 2000 - 15 Ιανουαρίου 2001), Ίδρυμα Ευαγγέλου Αβέρωφ-Τοσίτσα, Αθήνα 2000, 109-145.
- VASSILAKI 2000 Vassilaki M., «Workshop Practices and Working Drawings of Icon Painters», *Greek Icons. Proceedings of the Symposium in Memory of Manolis Chatzidakis, Recklinghausen 1998*, Athens 2000, 71-75.

- ΒΑΣΙΛΑΚΗ 2002 Βασιλάκη Μ., «Η συμβολή των σχεδίων εργασίας των ζωγράφων στη μελέτη των μεταβυζαντινών εικόνων», *Ζητήματα Μεταβυζαντινής Ζωγραφικής στη μνήμη του Μανόλη Χατζηδάκη. Πρακτικά Επιστημονικού Διημέρου (28-29 Μαΐου 1999)*, επιμ. Ευγ. Δρακοπούλου, Αθήνα 2002, 307-315.
- ΒΑΣΙΛΑΚΗ 2004 Βασιλάκη Μ., «Εκτυπο και διάτρητο ανθίβολο με την Παναγία Σπηλαιώτισσα», *Χαίρε Κεχαριτωμένη. Εικόνες από τη Συλλογή Βελιμέζη / Ave Maria. Icons from the Velimezis Collection*, κατάλογος έκθεσης (Ιδρυμα Τηνιακού Πολιτισμού, Τήνος, 8 Μαΐου - 29 Αυγούστου 2004), Αθήνα 2004, 90-93.
- ΒΑΣΙΛΑΚΗ 2004α Βασιλάκη Μ., «Εικόνες του 16ου αιώνα», *Κειμήλια Πρωτάτου*, τ. Β', Άγιον Όρος 2004, 131-140.
- ΒΑΣΙΛΑΚΗ 2004β Βασιλάκη Μ., «Εικόνες του 18ου και του 19ου αιώνα», *Κειμήλια Πρωτάτου*, τ. Β', Άγιον Όρος 2004, 283-290.
- ΒΑΣΙΛΑΚΗ – CORMACK 2005 Βασιλάκη Μ. – Cormack R., «Το νέο απόκτημα του Δήμου Ηρακλείου: Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, *Η Βάπτιση του Χριστού*», *Μουσείο Μπενάκη* 5 (2005), 55-70.
- VASSILAKI – CORMACK 2005 Vassilaki M. – Cormack R., «Domenico Theotocopoulos, The baptism of Christ. A recent acquisition of the Municipality of Heraklion, Crete», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΚΕ' (2005), 227-239.
- ΒΑΣΙΛΑΚΗ 2006 Βασιλάκη Μ., «Τα σχέδια εργασίας των ζωγράφων μετά την Άλωση», *Άγιον Όρος. Κειμήλια Πρωτάτου*, κατάλογος έκθεσης (Θεσσαλονίκη, Αγιορειτική Εστία, Μάιος-Οκτώβριος 2006), Θεσσαλονίκη 2006, 130-132.
- VASSILAKI 2006 Vassilaki M., *San Nicola. Splendori d'arte d'Oriente e d' Occidente*, catalogo di mostra (Bari, Castello Svevo, 7 dicembre 2006 - 6 maggio 2007), a cura di M. Bacci, Milano 2006, λήμματα καταλόγου.
- VASSILAKI 2008 Vassilaki M., «Religious Art under Foreign Rule: The Case of the Painter», *The Greek World under Ottoman and Western Domination: 15th-19th Centuries*, eds P. Kitromilides – D. Arvanitakis, New York – Athens 2008, 80-92.
- VASSILAKI 2009 Vassilaki M., «Commissioning art in fifteenth-century Venetian Crete: the case of Sinai», *Βενετοκρατούμενος Ελληνισμός: Άνθρωποι, χώρος, ιδέες (13ος-18ος αι.)*. Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου (Βενετία, 3-7 Δεκεμβρίου 2007), επιμ. Χρ. Μαλτέζου – Α. Τζαβάρα – Δ. Βλάσση, Βενετία 2009, 741-748, εικ. 1-10.
- VASSILAKI 2009α Vassilaki M., *The Origins of El Greco. Icon Painting in Venetian Crete*, exhibition catalogue (Onassis Cultural Center, New York, 17 November 2009 - 27 February 2010), ed. A. Drandaki, New York 2009, λήμματα καταλόγου.
- ΒΑΣΙΛΑΚΗ 2010 Βασιλάκη Μ., «Η τέχνη του ζωγράφου Αγγέλου», *Χειρ Αγγέλου*, κατάλογος έκθεσης (Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη, 17 Νοεμβρίου 2010 - 16 Ιανουαρίου 2011), επιμ. Μ. Βασιλάκη, Αθήνα 2010, 114-123.

- ΒΑΣΙΛΑΤΟΣ 2009 Βασιλάτος Ν., «Η προσωπογραφία του Μαρίνου Βέγια, έργο του Διονυσίου Βέγια», *Πρακτικά Η' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Κύθηρα, 21-25 Μαΐου 2006)*, τ. Ι, Κύθηρα 2009, 83-89.
- ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ 2005 Βασιλείου Αθ., «Ο Σίφνιος εικονογράφος και Μητροπολίτης Θηβών Αθανάσιος ο Β' (1773-1790)», *Πρακτικά Β' Διεθνούς Σιφναϊκού Συμποσίου (Σίφνος, 27-30 Ιουνίου 2002)*, *Εις μνήμην Νικολάου Βερνίκου-Ευγενίδη*, τ. Β', Αθήνα 2005, 127-139, εικ. 1-8β.
- ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ – ΜΑΝΤΖΑΒΕΛΑΚΗ 1996 Βασιλόπουλος Μ. Π. – Μαντζαβελάκη-Βασιλοπούλου Ειρ., *Άνδρος. Όνειρα και χρόνοι*, Αθήνα 1996.
- ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΟΡΡΕ-ΖΩΓΡΑΦΟΥ 2000 Βασιλόπουλος Μ. Π. – Κορρέ-Ζωγράφου Κ., «Η Χριστιανική Τέχνη της Άνδρου στο Μουσείο (18ος-αρχές 19ου αιώνα)», *Άνδρος. Παραδοσιακή ζωή και τέχνη*, Άνδρος 2000, 126-149.
- ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ 2004 Βασιλόπουλος Μ. Π., «Ο αγιογράφος της Άνδρου Νικόλαος Μηνδρινός και τα Ιόνια νησιά», *Πρακτικά του ΣΤ' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997)*, τ. 4, Αθήνα 2004, 429-435.
- ΒΑΣΣΗ 2007 Βάσση Ο., *Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου. Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Τέχνη*, επιμ. Κ. Σκαμπαβίας – Ν. Χατζηδάκη, Αθήνα 2007, λήμματα καταλόγου.
- ΒΑΣΤΕΚ – JANCZARSKI 1999 *Serenissima. Światło Wenecji*, επιμ. G. Bastek – G. Janczarski, κατάλογος έκθεσης (Muzeum Narodowe w Warszawie [Εθνικό Μουσείο Βαρσοβίας], 1999), Βαρσοβία 1999.
- ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ 2000 Βαφειάδης Κ. Μ., «Ο ζωγράφος Δανιήλ και το έργο του στη Μονή Διονυσίου. Πρώτα στοιχεία», *Τρίτο Επιστημονικό Συμπόσιο, Ανασκαφή και Μελέτη III: Πρόσφατες εξελίξεις της έρευνας σε θέματα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (Αθήνα, 25-26 Μαΐου 2000)*, *Πρόγραμμα και περιλήψεις ανακοινώσεων*, Αθήνα 2000, 13.
- ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ 2001 Βαφειάδης Κ. Μ., «Το εικονογραφικό θέμα “άνω σε έν θρόνω καί κάτω έν τάφω”», *ΚΑ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 26-27.
- ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ 2003 Βαφειάδης Κ. Μ., *Ο γραπτός διάκοσμος των τριών παρεκκλησίων της Ιεράς Μονής Διονυσίου Αγίου Όρους και ο ζωγράφος Δανιήλ (1603-1605). Συμβολή στη μελέτη της μνημειακής ζωγραφικής στον Άθω του 16ου-17ου αιώνα*, Αθήνα 2003.
- ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ 2004 Βαφειάδης Κ. Μ., «Ο ζωγράφος του παρεκκλησίου του Ακαθίστου στην Ιερά Μονή Διονυσίου Αγίου Όρους», *ΚΔ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 19.
- ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ 2008 Βαφειάδης Κ. Μ., *Η ζωγραφική στο Άγιον Όρος στις αρχές του 17ου αιώνα. Ο ζωγράφος Δανιήλ μοναχός*, Θεσσαλονίκη 2008.
- ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ 2009 Βαφειάδης Κ. Μ., «Εικόνες του αγίου Ιωάννη του Προδρόμου στη Μονή Διονυσίου (τέλη 15ου-τέλη 16ου αι.)», *ΚΘ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 20-21.

- ΒΕΗΣ 1998² Βέης Ν. Α., *Τα χειρόγραφα των Μετεώρων. Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων των αποκειμένων εις τας μονάς των Μετεώρων εκδιδόμενος εκ των καταλοίπων Νίκου Α. Βέη, τ. Α', Τα χειρόγραφα της Μονής Μεταμορφώσεως, Προλεγόμενα – Προσθήκαι Λ. Βρανούση – Δ. Ζ. Σοφιανού, Αθήναι 1998².*
- ΒΕΛΕΝΗΣ 2000 Βελένης Γ. Μ., «Ο πρώτος ναός και η εικόνα του νεομάρτυρος Θεοδώρου στη Μητρόπολη Δράμας», *Ο Νεομάρτυς Θεόδωρος ο Βυζάντιος, πολιούχος Μυτιλήνης. Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου (17-19 Φεβρουαρίου 1998)*, Μυτιλήνη 2000, 257-272, εικ. 1-14 και σχέδια.
- ΒΕΛΕΝΗΣ 2008 Βελένης Γ., «Η γραφή των Κονταρήδων», *Τρικαλινά* 28 (2008), 49-78, εικ. 1-23.
- BENTCHEV 2000 Bentchev I., «Zu einer neu entdecten kretischen Ikone der Kreuzabnahme Christi vom “Drei-Leiter-Typus” aus deutschem Privatbesitz», *Greek Icons. Proceedings of the Symposium in Memory of Manolis Chatzidakis, Recklinghausen 1998*, Athens 2000, 51-62.
- ΒΕΡΔΕΣΟΠΟΥΛΟΣ 1995 Βερδεσόπουλος Στ., *Οι από Τριποτάμου Τήνιοι αγιογράφοι Δημήτριος και Φραγκίσκος Δεσίπρης*, Τήνος 1995.
- BIANCO FIORIN 1988 Bianco Fiorin M., «Pittori cretesi-veneziani e “madonneri”. Nuove indagini ed attribuzioni», *Bollettino d'Arte* 47 (1988), 71-85.
- BIANCO FIORIN 1995 Bianco Fiorin M., *Icone della Pinacoteca Vaticana*, Città del Vaticano, 1995.
- BIANCO FIORIN 1997 Bianco Fiorin M., «Nuove indagini e ricerche su icone dell'area Adriatica», *Arte Veneta* 50 (1997), 11-23.
- BINION 1990 Binion A., *La galleria scomparsa del maresciallo von der Schulenburg. Un mecenate nella Venezia del Settecento*, Milano 1990.
- ΒΙΤΑΛΙΩΤΗΣ 1997 Βιταλιώτης Ι., «Οι τοιχογραφίες του παλαιού καθολικού της Μονής Αγίου Στεφάνου στα Μετέωρα», *ΙΖ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 13-14.
- VITALIOTIS 1998 Vitaliotis I., *Le vieux Catholicon du Monastère Saint Etienne aux Météores. La première phase des peintures murales*, thèse de doctorat, Paris 1998.
- ΒΙΤΑΛΙΩΤΗΣ 2001 Βιταλιώτης Ι., *Μυστήριον Μέγα και Παράδοξον. Σωτήριον Έτος 2000. Έκθεσις Εικόνων και Κειμηλίων (Αθήνα, Βυζαντινόν και Χριστιανικόν Μουσείον, 28 Μαΐου - 31 Ιουλίου 2001)*, Αθήνα 2002, λήμματα καταλόγου.
- ΒΙΤΑΛΙΩΤΗΣ 2008 Βιταλιώτης Ι. Σ., «Το έργο του ανώνυμου “ζωγράφου του Αγίου Στεφάνου” Μετεώρων στα Μεγάλα Βραγγιανά των Αγράφων», *Βυζαντινά* 28 (2008), 223-248.
- ΒΛΑΜΗ 2000 Βλάμη Δ., *Το φοριόρι, το σιτάρι και η οδός του Κήπου. Έλληνες έμποροι στο Λιβόρνο, (1750-1868)*, Αθήνα 2000.

- ΒΛΑΣΣΗ 1999 Βλάσση Δ., «Η συλλογή προσωπογραφιών», *Η Βενετία των Ελλήνων - Η Ελλάδα των Βενετών. Σημάδια στον χώρο και στον χρόνο*, κατάλογος έκθεσης (Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, 15 Μαρτίου - 30 Απριλίου 1999), επιστ. επιμ. Χρ. Α. Μαλτέζου, επιμ. Ε. Ανδρεάδη, Αθήνα 1999, λήμματα καταλόγου.
- ΒΛΑΣΣΗ 1999α Βλάσση Δ., «Εικόνες», *Η Βενετία των Ελλήνων - Η Ελλάδα των Βενετών. Σημάδια στον χώρο και στον χρόνο*, κατάλογος έκθεσης (Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, 15 Μαρτίου - 30 Απριλίου 1999), επιστ. επιμ. Χρ. Α. Μαλτέζου, επιμ. Ε. Ανδρεάδη, Αθήνα 1999, 33-42.
- ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ 1947 Βλαχογιάννης Γ., *Στρατηγού Μακρυγιάννη Απομνημονεύματα. Κείμενον - Εισαγωγή - Σημειώσεις*, έκδοσις Β', Αθήναι 1947.
- ΒΟΓΙΑΤΖΗΣ 1998 Βογιατζής Σ., «Η Μονή Βητουμά στα Τρίκαλα Θεσσαλίας», *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση*, τ. V, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα 1998, 37-52.
- ΒΟΓΙΑΤΖΗΣ 2004 Βογιατζής Σ., «Το καθολικό της Ιεράς Μονής Ζάβορδας Γρεβενών. Μια πρωτοπορία του 16ου αιώνα», *Γρεβενά. Ιστορία - Τέχνη - Πολιτισμός. Πρακτικά Α' Πανελληνίου Συνεδρίου (2002)*, επιστημ. επιμ. Μ. Παπανικολάου, Θεσσαλονίκη - Γρεβενά 2004, 75-90, εικ. 1-12.
- ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ 1987 Βοκοτόπουλος Π. Α., «Επτά κρητικές εικόνες του 17ου αι.», *Αμητός. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Μανόλη Ανδρόνικο*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 1, 133-144, πίν. 11-20.
- ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ 1987β Vocotopoulos P. L., «La scuola iconografica cretese e le iconi dell'Eparchia di Piana degli Albanesi», *Oriente Cristiano XXVIII/2-3 (1987)*, 42-57.
- ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ 1990 Βοκοτόπουλος Π. Α., *Εικόνες της Κέρκυρας*, Αθήνα 1990.
- ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ 1994β Βοκοτόπουλος Π. Α., «Τρεις εικόνες του 15ου αιώνα στη Ζάκυνθο», *Θυμίαμα στη μνήμη της Λασκαρίνας Μπούρα*, τ. 1, Αθήνα 1994, 347-352, πίν. 199-204.
- ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ 1995α Βοκοτόπουλος Π. Α., «Η εικονογραφία της Ευρέσεως και της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού στην κρητική ζωγραφική», *Πεπραγμένα του Ζ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου (Ρέθυμνο, 25-31 Αυγούστου 1991)*, τ. Β' 1, Ρέθυμνο 1995, 133-141.
- ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ 1997 Βοκοτόπουλος Π. Α., «Michele Greco: Ένας άγνωστος ζωγράφος της διασποράς», *Θησαυρίσματα 27 (1997)*, 138-146, πίν. 1.
- ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ 1997 Vocotopoulos P. L., «À propos de l'icône de saint Théodose du Musée Historique de Moscou», *Zograf 26 (1997)*, 127-131.

- ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ 1998 Βοκοτόπουλος Π. Λ., «Το δωδεκάορτο του τέμπλου της μονής Φιλοσόφου στη Γορτυνία», *Η εκστρατεία του Morosini και το "Regno di Morea". Μονεμβασιώτικος Όμιλος, Γ' Συμπόσιο Ιστορίας και Τέχνης (20-22 Ιουλίου 1990)*, επιμ. Χ. Καλλιγά, Αθήνα 1998, 191-199, εικ. 1-9.
- ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ 1999 Βοκοτόπουλος Π. Λ., «Οι φορητές εικόνες της Κεφαλληνίας», *Κεφαλληνιακά Χρονικά* 8 (1999): *Αφιέρωμα στον Γεώργιο Γ. Αλισανδράτο*, 43-71.
- ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ 2000 Βοκοτόπουλος Π. Λ., «Δύο άγνωστα φύλλα τριπτύχου του Γεωργίου Κλόντζα ή του εργαστηρίου του», *Ενθύμησις Νικολάου Μ. Παναγιωτάκη*, Ηράκλειο 2000, 90-105.
- ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ 2000α Βοκοτόπουλος Π. Λ., «Άγνωστα έργα του Ιερεμία Παλλαδά», *Πεπραγμένα του Η' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου (Ηράκλειο, 9-14 Σεπτεμβρίου 1996)*, τ. Β'1, Ηράκλειο 2000, 95-105.
- ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ 2000 Βοκοτόπουλος Π. Λ., «L'icona della Vergine Odighitria nel Duomo di Isernia. Un'opera ignota di Markos Bathàs», *Byzantino – Sicula III. Miscellanea di scritti in memoria di Bruno Lavagnini*, Palermo 2000, 335-343.
- ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ 2001 Βοκοτόπουλος Π. Λ., *Μυστήριον Μέγα και Παράδοξον. Σωτήριον Έτος 2000. Έκθεσις Εικόνων και Κειμηλίων (Αθήνα, Βυζαντινόν και Χριστιανικόν Μουσείον, 28 Μαΐου - 31 Ιουλίου 2001)*, Αθήνα 2002, λήμματα καταλόγου.
- ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ 2002 Βοκοτόπουλος Π. Λ., «Δύο πιθανά έργα του Μάρκου Μπαθά», *Ζητήματα Μεταβυζαντινής Ζωγραφικής στη μνήμη του Μανόλη Χατζηδάκη. Πρακτικά Επιστημονικού Δημέρου (28-29 Μαΐου 1999)*, επιμ. Ευγ. Δρακοπούλου, Αθήνα 2002, 35-44.
- ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ 2003 Vocotopoulos P. L., «Remarks on the Iconography of St. Cyril of Alexandria and of St. John Damascene in Cretan Painting», *Proceedings of the International Conference "Post Byzantine Art in Balkans" (Matica Srpska, 25-27 June 1997)*, Novi Sad 2003, 31-33, πίν. 1-6.
- ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ 2004 Βοκοτόπουλος Π. Λ., «Η αμφίγραπτη εικόνα της Παναγίας Λαγκαδιώτισσας στο Άνω Γερακάριον», *Πρακτικά του ΣΤ' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997)*, τ. 4, Αθήνα 2004, 521-533.
- ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ 2005 Βοκοτόπουλος Π. Λ., «Η εικόνα του Νικολάου Ρίτζου στο Σεράγεβο. Εικονογραφικές παρατηρήσεις», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΚΣΤ' (2005), 207-225.
- ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ 2005α Βοκοτόπουλος Π. Λ., *Το Θείον Πάθος σε πίνακα του Γεωργίου Κλόντζα. Μνήμη Μανόλη Χατζηδάκη (Ακαδημία Αθηνών, 18 Μαρτίου 2003)*, Αθήνα 2005.
- ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ 2006 Βοκοτόπουλος Π. Λ., *Τοιχογραφίες Καθολικού Μονής Διονυσίου, Άγιον Όρος 2006*, εισαγωγικό κείμενο, 19-27.

- ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ 2006α Βοκοτόπουλος Π. Α., «Ένα τρίπτυχο τέχνης Γεωργίου Κλόντζα στο Βουκουρέστι», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΚΖ' (2006), 335-352.
- ΒΟΛΑΝΑΚΗΣ 1998 Βολανάκης Ι., «Χριστιανικά μνημεία της πόλεως Ρεθύμνης Κρήτης», *Νέα Χριστιανική Κρήτη* 18 (1998), 155-197.
- ΒΟΛΑΝΑΚΗΣ 1999/2000 Βολανάκης Ι., «Ιστορία, αρχαιότητες και μνημεία της Κοινότητας Μαργαριτών Μυλοποτάμου Ρεθύμνης Κρήτης», *Νέα Χριστιανική Κρήτη* 19 (1999/2000), 9-138.
- ΒΟΛΑΝΑΚΗΣ 2003 Βολανάκης Ι., «Τοιχογραφημένοι βυζαντινοί και μεταβυζαντινοί ναοί της νήσου Καρπάθου της Δωδεκανήσου», *Καρπαθιακά Α'* (2003), 107-167.
- ΒΡΑΝΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΑΛΛΙΓΑ 1998 Βρανοπούλου Ε. - Καλλιγά Α., «Η συμβολή και τα όρια της τεχνικής εξέτασης στη μελέτη τεσσάρων εικόνων που φέρουν υπογραφή του Εμμανουήλ Λαμπάρδου», *ΙΗ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 15-16.
- ΒΡΥΝΙΩΤΗΣ - ΓΙΑΝΝΙΤΣΑΡΗΣ 1998 Βρυνιώτης Ν. - Γιαννίτσαρης Γ., «Ιερός ναός Παναγίας Δομιανών», *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση*, τ. V, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα 1998, 71-80.
- BUENDÍA 1999 Buendía J. R., «Consideraciones sobre el "miles Christi". Del políptico de Módena al Martirio de San Mauricio», *El Greco in Italy and Italian Art. Proceedings of the International Symposium (Rethymno, Crete, 22-24 September 1995)*, ed. N. Hadjinicolaou, Rethymno 1999, 275-289, εικ. 1-13.
- Γ' ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΛΟΓΩΝ 2002 *Γ' Συνάντηση Βυζαντινολόγων Ελλάδος και Κύπρου, Εισηγήσεις, Ερευνητικά-Μεταπτυχιακά προγράμματα, Περιλήψεις Ανακοινώσεων (Ρέθυμνο, 3-5 Οκτωβρίου 2001)*, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο 2002.
- ΓΑΒΑΛΑΣ 1974 Γαβαλάς Ζ., «Καταστροφή Φολεγάνδρου του 1715 υπό Οθωμανού αρχιναυάρχου», *Κιμωλιακά Δ'* (1974), 231-249.
- ΓΑΡΙΔΗΣ - ΠΑΛΙΟΥΡΑΣ 1993 Γαρίδης Μ. - Παλιούρας Αθ., *Μοναστήρια Νήσου Ιωαννίνων. Ζωγραφική*, Ιωάννινα 1993.
- ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ 2000 Γερασίμου Κ., «Ανασύροντας από την αφάνεια τους ταπεινούς αγιογράφους των εκκλησιών της Μητροπόλεως Μόρφου», *Ιερά Μητρόπολις Μόρφου. 2000 χρόνια Τέχνης και Αγιότητα*, κατάλογος έκθεσης, Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπέζης Κύπρου - Ιερά Μητρόπολις Μόρφου, Λευκωσία 2000, 159-178 και λήμματα καταλόγου.
- ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ 2001 Γερασίμου Κ., «Ο εικονογραφικός κύκλος της αγίας Μαρίας όπως παρουσιάζεται σε μεταβυζαντινή εικόνα από το χωριό Καλοπαναγιώτης της Κύπρου, Ιωάννου Κορνάρου του Κρητός (1793)», *ΚΑ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 30-31.
- ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ 2002 Γερασίμου Κ., «Άγνωστη εικόνα του Εμμανουήλ Τζάνε στην Κύπρο», *ΚΒ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 24.

- ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ 2002α Γερασίμου Κ., «Η αγιογραφική τέχνη στη Μητρόπολη Κιτίου από τον 15ο έως τα τέλη του 17ου αιώνα», *Η κατά Κίτιον αγιογραφική τέχνη*, Λάρνακα 2002, 57-94 και λήμματα καταλόγου.
- ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ 2003 Γερασίμου Κ., «Το έργο και η πιθανή κάθοδος του Κερκυραίου ζωγράφου Εμμανουήλ Τζανφουρνάρη στην Κύπρο», *ΚΓ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 24.
- GERASIMOU 2003 Gerasimou C., *Cyprus Jewel in the Crown of Venice* (Catalogue of an Exhibition), eds V. Karageorghis – L. Loizou-Hadjigavriel – Chr. Maltezu, Nicosia 2003, λήμματα καταλόγου.
- ΓΕΡΜΑΝΙΔΟΥ 2004-2006 Γερμανίδου Σ., «Άγνωστη εικόνα της Αποτομής των Αγίων Δέκα Μαρτύρων της Κρήτης από την Σύμη», *ΕΕΒΣ ΝΒ΄* (2004-2006), 227-241, εικ. 1-11.
- ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ – ΓΟΔΟΣΗ 1998 Γεωργιάδου-Κούντουρα Ε. – Γοδόση Ζ., «Σχέσεις κοσμικής και θρησκευτικής ζωγραφικής στη Δυτική Μακεδονία», *Από τη Μεταβυζαντινή Τέχνη στη Σύγχρονη, 18ος-20ός αι., Πανελλήνιο Συνέδριο (20-21 Νοεμβρίου 1997), Πρακτικά, Θεσσαλονίκη 1998*, 11-17, εικ. 1-20.
- ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ-ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ 1998 Γεωργιάδου-Κούντουρα Ε., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαρακτές, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 2, Αθήνα 1998, 41, 330.
- ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ-ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ 2000 Γεωργιάδου-Κούντουρα Ε., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαρακτές, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 4, Αθήνα 2000, 356-357.
- ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΕΡΡΑ 1998 Γεωργοπούλου-Βέρρα Μ., «6η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», *ΑΔ 48* (1993), Β΄1 – Χρονικά, Αθήνα 1998, 159-160, πίν. 53β.
- GEORGOPOULOU 1999 Georgopoulou-Verra M., *Holy Passion, Sacred Images. The Interaction of Byzantine and Western Art in Icon Painting*, exhibition catalogue (State University of New York – The University of Binghamton, October 1999), Athens 1999, λήμματα καταλόγου.
- ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΕΡΡΑ 2000 Γεωργοπούλου-Βέρρα Μ., «Η Αγία Πόλις Ιερουσαλήμ. Εικόνα από τον ναό της Αγίας Αικατερίνης στους Κήπους Ζακύνθου», *Κ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 19-20.
- ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΕΡΡΑ 2003 Γεωργοπούλου-Βέρρα Μ., «Τοπογραφία των Αγίων Τόπων σε εικόνα της Ζακύνθου», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ΄, ΚΔ΄ (2003), 317-332.
- ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΕΡΡΑ 2004 Γεωργοπούλου-Βέρρα Μ., «Τρεις δεσποτικές εικόνες από τον ναό του Αγίου Πνεύματος στο Γαϊτάι Ζακύνθου», *Πρακτικά του ΣΤ΄ Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997)*, τ. 4, Αθήνα 2004, 357-379.
- GEORGOPOULOU 2004 Georgopoulou-Verra M., *Byzantium. Faith and Power (1261-1557)*, exhibition catalogue (The Metropolitan Museum of Art, New York, March 23, 2004 – July 5, 2004), ed. H. C. Evans, New York 2004, λήμματα καταλόγου.

- ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΕΡΡΑ – ΜΥΛΩΝΑ – ΜΟΥΤΖΑΛΗ – ΚΟΥΜΟΥΣΗ – ΣΚΑΡΜΟΥΤΣΟΥ 1996 Γεωργοπούλου-Βέρρα Μ. – Μυλωνά Ζ. – Μουτζάλη Α. – Κουμούση Α. – Σκαρμούτσου Κ., «6η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», ΑΔ 46 (1991), Β'1 - Χρονικά, Αθήνα 1996, 175-179.
- ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΕΡΡΑ – ΜΥΛΩΝΑ – ΜΟΥΤΖΑΛΗ – ΚΟΥΜΟΥΣΗ – ΣΚΑΡΜΟΥΤΣΟΥ – ΡΗΓΑΚΟΥ 2003 Γεωργοπούλου-Βέρρα Μ. – Μυλωνά Ζ. – Μουτζάλη Α. – Κουμούση Α. – Σκαρμούτσου Κ. – Ρηγάκου Δ., «6η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», ΑΔ 52 (1997), Β'1 - Χρονικά, Αθήνα 2003, 313-350.
- ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΕΡΡΑ – ΜΥΛΩΝΑ – ΜΟΥΤΖΑΛΗ – ΚΟΥΜΟΥΣΗ – ΣΚΑΡΜΟΥΤΣΟΥ – ΡΗΓΑΚΟΥ – ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΗΣ 2004 Γεωργοπούλου-Βέρρα Μ. – Μυλωνά Ζ. – Μουτζάλη Α. – Κουμούση Α. – Σκαρμούτσου Κ. – Ρηγάκου Δ. – Αθανασούλης Δ., «6η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», ΑΔ 53 (1998), Β'1 - Χρονικά, Αθήνα 2004, 293-320.
- ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΕΡΡΑ – ΜΥΛΩΝΑ – ΜΟΥΤΖΑΛΗ – ΚΟΥΜΟΥΣΗ – ΣΚΑΡΜΟΥΤΣΟΥ – ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΗΣ 2005 Γεωργοπούλου-Βέρρα Μ. – Μυλωνά Ζ. – Μουτζάλη Α. – Κουμούση Α. – Σκαρμούτσου Κ. – Αθανασούλης Δ., «6η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», ΑΔ 54 (1999), Β'1 - Χρονικά, Αθήνα 2005, 283-308.
- ΓΙΑΚΟΥΜΗΣ 1994 Γιακουμής Κ. Γ., *Μνημεία Ορθοδοξίας στην Αλβανία*, Αθήνα 1994.
- ΓΙΑΚΟΥΜΗΣ 1995 Γιακουμής Κ. Γ., *Η Ιερά Μονή Ραβενίων Δρόπολης*, Αθήνα 1995.
- ΓΙΑΚΟΥΜΗΣ 2000 Γιακουμής Κ. Γ., «Κριτική έκδοση επιγραφών συνεργείων από το Λινοτόπι στις περιφέρειες της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας», ΔΧΑΕ, περ. Δ', ΚΑ' (2000), 249-265.
- ΓΙΑΚΟΥΜΗΣ 2000α Γιακουμής Κ. Γ., «Η πρώτη απεικόνιση του νεομάρτυρα Νικολάου εκ Μετσόβου και η σκοπιμότητα της διάδοσης της φήμης νεομαρτύρων στην περιοχή Αργυροκάστρου (1634-1653)», Κ' Συμπόσιο ΧΑΕ, 21-22.
- ΓΙΑΚΟΥΜΗΣ 2001 Γιακουμής Κ. Γ., *Ιερός ναός Αγίου Γεωργίου Λεσινίτσας, Ένα αξιόλογο μεταβυζαντινό μνημείο του πρώιμου 16ου αιώνα*, Αθήνα 2001.
- ΓΙΑΚΟΥΜΗΣ 2004 Γιακουμής Κ. Γ., «Κερκυραίοι ιερομόναχοι σε μονές της Δρόπολης και της Λιούντζης (Επισκοπή Δρυϊνουπόλεως) κατά τα τέλη του 18ου αι.», *Πρακτικά του ΣΤ' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997)*, τ. 4, Αθήνα 2004, 521-533.

- ΓΙΑΚΟΥΜΙΣ 2005 Giakoumis K., «The activity of the painters from Linotopi in the regions of the Orthodox Church of Albania», *2000 years Church Art and Culture in Albania. Papers of the International Simposium (Tirana, 16-18 November 2000)*, Tirana 2005, 229-251, πίν. 1-2, εικ. 1-8.
- ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ 2001 Γιαννακόπουλος Α., *Αρχείο της Ιεράς Μονής Σταυρονικήτα. Επιτομές εγγράφων, 1533-1800* [Αθωνικά Σύμμεικτα, τ. 8, ΙΒΕ/ΕΙΕ], Αθήνα 2001.
- ΓΙΑΝΝΙΤΣΑΡΗΣ – ΒΡΥΝΙΩΤΗΣ 2002 Γιαννίτσαρης Γ. – Βруниώτης Ν., «Ο ιερός ναός Αγίων Ταξιάρχων Μαράθου Αγράφων», *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση*, τ. VI, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα 2002, 56-66.
- ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ 1976 Γιαννόπουλος Κ., «Για τη βιβλιογραφία των Μακρυγιάννη – Ζωγράφου», *Διαβάζω. Επιθεώρηση του βιβλίου*, τχ. 2 (Μάρτιος-Απρίλιος 1976), 29-35.
- ΓΙΑΝΝΟΥΛΙΑ 2009 Γιαννούλια Ειρ., *Η αρχιτεκτονική ως εικόνα. Πρόσληψη και αναπαράσταση της αρχιτεκτονικής στη Βυζαντινή τέχνη*, κατάλογος έκθεσης (Θεσσαλονίκη, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, 6 Νοεμβρίου 2009 - 31 Ιανουαρίου 2010), επιμ. Ε. Χατζητρύφωνος – Σ. Σιγιάλι, Θεσσαλονίκη 2009, λήμματα καταλόγου.
- ΓΙΑΠΙΤΣΟΓΛΟΥ 2005 Γιαπιτσόγλου Κ., «Εικονογραφία των Τεσσάρων Νεομαρτύρων Ρεθύμνης», *Νέα Χριστιανική Κρήτη* 24 (2005), 83-92, εικ. 1-18.
- ΓΚΕΡΕΚΟΣ 2006 Γκερέκος Ι., *Μήτηρ υπάρχουσα της ζωής. Θεομητορικές εικόνες από την Τήνο*, Τήνος 2006.
- ΓΚΕΡΕΚΟΣ 2006α Γκερέκος Ι., «Η θρησκευτική εικονογραφία της Τήνου», *Τήνος. Ιστορία και πολιτισμός*, επιμ. π. Μάρκος Φώσκολος, τ. Β', Τήνος 2006, 119-149.
- ΓΚΕΡΕΚΟΣ 2008 Γκερέκος Ι., «Φραγκίσκος Δεσίπρης Τήνιος ζωγράφος», *Α' Συμπόσιο Νεοελληνικής Εκκλησιαστικής Τέχνης (Θεολογική Σχολή Αθηνών, Τμήμα Θεολογίας, 14-15 Μαρτίου 2008)*, *Περιλήψεις Εισηγήσεων - Ανακοινώσεων*, χ. αρ. σ.
- ΓΚΙΟΛΕΣ 2009 Γκιολές Ν., *Οι τοιχογραφίες του καθολικού της Μονής Διονυσίου στο Άγιο Όρος*, Αθήνα 2009.
- ΓΚΟΛΟΜΠΙΑΣ 1998 Γκολομπίας Γ., «Ανέκδοτες επιγραφές και συσχετισμοί τοιχογραφικών συνόλων Καστοριάς», *Ιστορικογεωγραφικά* 2 (1998), 53-88.
- GOLOBIAS 2006 Golobias G., *Athos. Monastic Life on The Holy Mountain*, exhibition catalogue (Helsinki City Art Museum, Art Museum Tennis Palace, 18 August 2006 - 21 January 2007), Helsinki 2006, λήμματα καταλόγου.
- GRATZIOU 1995 Gratziou O., «Domenicos Theotocopoulos “ο δείξας”. A Commentary on a Rare Signature Type of El Greco», *El Greco of Crete. Proceedings of the International Symposium held on the occasion of the 450th anniversary of the artist's birth (Iraklion, Crete, 1-5 September 1990)*, ed. N. Hadjinicolaou, Iraklion 1995, 69-74.

- ΓΚΡΑΤΖΙΟΥ 2000 Γκράτζιου Ό., «Επαγγελματίες γραφείς και περιστασιακοί μικρογράφοι κατά τον 16ο αιώνα», *Η Ελληνική γραφή κατά τους 15ο και 16ο αιώνες* [Διεθνή Συμπόσια 7, ΙΒΕ/ΕΙΕ], Αθήνα 2000, 465-475.
- ΓΛΑΒΙΝΑΣ 2003 Γλαβίνας Απ., «Μια φορητή εικόνα της Αγίας Κυράνας του Σιατιστινού ζωγράφου Χριστόδουλου (21 Ιουλίου 1870)», *Η Δυτική Μακεδονία κατά τους χρόνους της Τουρκικής κυριαρχίας με έμφαση στους Δυτικομακεδόνες απόδημους στις Βαλκανικές χώρες (15ος αιώνας έως το 1912). Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου (Σιάτιστα, 30 Μαρτίου - 1 Απριλίου 2001)*, Σιάτιστα 2003, 317-319.
- ΓΟΔΟΣΗ 2003 Γοδόση Ζ., «Χριστόδουλος Ιωάννου ζωγράφος Σιατιστεύς: ένας ζωγράφος του 19ου αιώνα», *Η Δυτική Μακεδονία κατά τους χρόνους της Τουρκικής κυριαρχίας με έμφαση στους Δυτικομακεδόνες απόδημους στις Βαλκανικές χώρες (15ος αιώνας έως το 1912). Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου (Σιάτιστα, 30 Μαρτίου - 1 Απριλίου 2001)*, Σιάτιστα 2003, 185-206.
- ΓΟΔΟΣΗ 2004 Γοδόση Ζ., «Τα σημειώματα του ζωγράφου Ιωάννη για την αγιογράφηση εκκλησίας στο Λιμπινοβο (Διάκος Γρεβενών)», *Τα Γρεβενά. Ιστορία - Τέχνη - Πολιτισμός, Πρακτικά Α΄ Πανελληνίου Συνεδρίου (Γρεβενά 2002)*, επιμ. Μ. Παπανικολάου, Θεσσαλονίκη - Γρεβενά 2004, 355-365.
- ΓΟΝΗΣ 2000 Γόνης Δ. Β., «Η οικογένεια του αγίου Θεοδώρου του Βυζαντίου», *Ο Νεομάρτυς Θεόδωρος ο Βυζάντιος, πολιούχος Μυτιλήνης. Πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου (17-19 Φεβρουαρίου 1998)*, Μυτιλήνη 2000, 181-209.
- ΓΟΝΗΣ 2000α Γόνης Δ. Β., «Αρσενίου Γρηγοριάτου, Λόγος εγκωμιαστικός εις τον ένδοξον και νέον μεγαλομάρτυρα του Χριστού Θεόδωρον, τον και Βυζαντιαίον καλούμενον», *Ο Νεομάρτυς Θεόδωρος ο Βυζάντιος, πολιούχος Μυτιλήνης. Πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου (17-19 Φεβρουαρίου 1998)*, Μυτιλήνη 2000, 355-385.
- ΓΟΥΛΟΥΛΗΣ 1998 Γουλούλης Στ., «Επιγραφικά από ναούς των Βραγγιανών Ευρυτανίας», *Ιστορικο-γεωγραφικά 2* (1998), 89-115.
- ΓΟΥΝΑΡΗΣ 1985 Γούναρης Γ., «Οι τοιχογραφίες του καθολικού της μονής Λειμώνος Λέσβου», *Ελληνικά 36* (1985), τ. Α΄, 102-115.
- ΓΟΥΝΑΡΗΣ 1999 Γούναρης Γ., *Εικόνες της Μονής Λειμώνος Λέσβου*, Θεσσαλονίκη 1999.
- ΓΡΑΙΚΟΣ 2007 Γραίκος Ν., «Κουλακιώτες ζωγράφοι στην ευρύτερη περιοχή της Κατερίνης κατά τον 19ο αιώνα», *ΚΖ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 34-35.
- ΓΡΑΙΚΟΣ 2008 Γραίκος Ν., «Προσπάθεια οριοθέτησης των κύριων ζωγραφικών τάσεων στην εκκλησιαστική ζωγραφική του 19ου αιώνα», *ΚΗ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 24-25.

- ΓΡΑΙΚΟΣ 2008α Γραίκος Ν., «Η εκκλησιαστική εικονογραφία ως πηγή για την τοπική ιστορία της Πιερίας. Καλλιτεχνικές τάσεις και σύνολα φορητών εικόνων από την Πιερία (τέλη 18ου - μέσα 20ού αι.). Πρώτη συμβολή», *Η Πιερία στα βυζαντινά και νεότερα χρόνια. Πρακτικά 3ου Επιστημονικού Συνεδρίου (Κατερίνη, 25-29 Νοεμβρίου 2003)*, Κατερίνη 2008, 385-473, εικ. 1-27.
- ΓΡΑΙΚΟΣ – ΜΑΡΚΗ 2008 Γραίκος Ν. – Μαρκή Ε., «“Εκ κώμης Κατερίνης”. Φορητές εικόνες από την πόλη της Κατερίνης (1831-1912) [β' μέρος]», *Η Πιερία στα βυζαντινά και νεότερα χρόνια. Πρακτικά 3ου Επιστημονικού Συνεδρίου (Κατερίνη, 25-29 Νοεμβρίου 2003)*, Κατερίνη 2008, 603-635, εικ. 1-29.
- ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ 1990 Γριτσόπουλος Τ. Αθ., «Ναός Αγίου Βλασίου Τζιτζιζίων», *Λακωνικά Σπουδαί* 10 (1990), 195-208.
- ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ 1996-1997 Γριτσόπουλος Τ. Αθ., «Αναφορά στους Μόσχους του Ναυπλίου», *Πρακτικά του Ε' Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών (Άργος-Ναύπλιο, 6-10 Σεπτεμβρίου 1995)*, τ. Γ', Αθήναι 1996-1997, 13-16, εικ. 1-4.
- ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ 1996-1997α Γριτσόπουλος Τ. Αθ., «Αναφορά εις δύο Λακωνικά Μνημεία, Καστρί - Γεωργίτσι», *Πελοποννησιακά* 22 (1996-1997), 1-48.
- ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ 1999 Γριτσόπουλος Τ. Αθ., «Άγιος Δημήτριος – Παναγίτσα Ρειτού Κορινθίας», *Πρακτικά του Γ' Τοπικού Συνεδρίου Κορινθιακών Ερευνών (Κόρινθος, 28-30 Νοεμβρίου 1997)*, Αθήνα 1999, 25-48, πίν. α'-στ'.
- CACA 2002 Caca-Vinjau T., «Some Data about the Activity of Kostandin and Athanas Zograf from Korca and the Characteristics of their Art in the 18th Century», *Ζητήματα Μεταβυζαντινής Ζωγραφικής στη μνήμη του Μανόλη Χατζηδάκη. Πρακτικά Επιστημονικού Δημέρου (28-29 Μαΐου 1999)*, επιμ. Ευγ. Δρακοπούλου, Αθήνα 2002, 203-208.
- CALÌ 1999 Calì M., «Il Greco fra Venezia e Roma: cultura e orientamenti religiosi. Dalla linea neoplatonica a Venezia all'umanesimo farnesiano», *El Greco in Italy and Italian Art. Proceedings of the International Symposium (Rethymno, Crete, 22-24 September 1995)*, ed. N. Hadjinicolaou, Rethymno 1999, 291-313, εικ. 1-5.
- CASLEY – HARRISON – WHITELY 2004 Casley C. – Harrison C. – Whitely J. (eds), *The Ashmolean Museum. Complete Illustrated Catalogue of Painting*, Oxford 2004.
- CHIMBULEVA – GIUZELEV 2003 Chimbuleva Z. – Giuzelev V., *Icons from Nessebâr*, Sofia 2003 (διγλωσση έκδοση: βουλγαρικά, αγγλικά).
- CUETO 1995 Cueto R., «Mount Sinai and El Greco's Spirituality», *El Greco of Crete. Proceedings of the International Symposium held on the occasion of the 450th anniversary of the artist's birth (Iraklion, Crete, 1-5 September 1990)*, ed. N. Hadjinicolaou, Iraklion 1995, 173-185.

- Δ' ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΛΟΓΩΝ
2003 Δ' Συνάντηση Βυζαντινολόγων Ελλάδος και Κύπρου, (Θεσσαλονίκη, 20-22 Σεπτεμβρίου 2002), Περιλήψεις Ανακοινώσεων, Θεσσαλονίκη 2003.
- ΔΑΛΑΜΠΥΡΑΣ 1989 Δαλαμπύρας Στ., «Ο αγιογράφος Κωνσταντίνος από την Καρυά του Ολύμπου», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 15 (1989), 95-96.
- DAMIANAKI 2003 Damianaki Chr., *Translation and critical reception of Leonardo da Vinci's "Trattato della pittura" in Greece. The manuscript translations of Panagiotis Doxaras*, Manziana 2003.
- DAMIANAKI 2003α Damianaki Chr. (εισαγωγή), *The Greek Translation of Leonardo da Vinci's Trattato della Pittura by Panagiotis Doxaras: the Athenian Codex (1724)*, Manziana 2003.
- ΔΑΝΙΗΛΙΑ -
ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ
- ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ
- ΚΑΡΑΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
2005 Μοναχή Δανιηλία - Ανδρικόπουλος Κ. - Σωτηροπούλου Σ. - Καραπαναγιώτης Ι., «Μελέτη της τεχνικής της Βάπτισης του Χριστού του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου με εφαρμογή αναλυτικών μεθόδων διάγνωσης», *Μουσείο Μπενάκη* 5 (2005), 115-133.
- ΔΑΝΙΗΛΙΑ - ΜΙΝΟΠΟΥΛΟΥ
- ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ
- ΚΑΡΑΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
2008 Μοναχή Δανιηλία - Μινοπούλου Ε. - Ανδρικόπουλος Κ. Σ. - Καραπαναγιώτης Ι., «Ανάλυση οργανικών και ανόργανων υλικών και τεχνικές εφαρμογής τους σε εικόνες του ζωγράφου Αγγέλου», *Εικόνες με την υπογραφή «Χειρ Αγγέλου». Η τεχνική ενός Κρητικού ζωγράφου του 15ου αιώνα*, επιμ. Κ. Μιλάνου - Χ. Βουρβοπούλου - Λ. Βρανοπούλου - Α. Ε. Καλλιγιά, Αθήνα 2008, 115-149.
- ΔΑΡΔΑΣ 1993 Δάρδας Αν. Ν., *Τα Μοναστήρια της Μητροπόλεως Σισανίου και Σιατίστης*, Θεσσαλονίκη 1993.
- DAVEZAC 1996 Davezac B., *Greek Icons after the Fall of Constantinople. Selections from the Roger Cabal Collection*, Houston 1996.
- ΔΕΛΗΒΟΡΡΙΑΣ 1992 Δεληβορριάς Α., «Η παραδοσιακή τέχνη των νησιών του Αιγαίου», *Το Αιγαίο, επίκεντρο ελληνικού πολιτισμού*, Αθήνα 1992, 281-320.
- ΔΕΛΗΒΟΡΡΙΑΣ 2000 Δεληβορριάς Α., *Οδηγός του Μουσείου Μπενάκη*, Αθήνα 2000.
- ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ-ΔΩΡΗ 1999 Δεληγιάννη-Δωρή Ε., «Γύρω από το εργαστήρι των Κονταρήδων», *Μοναστήρια Νήσου Ιωαννίνων, 700 Χρόνια 1292-1992. Πρακτικά Συμποσίου (Ιωάννινα, 29-31 Μαΐου 1992)*, γεν. εποπτ. Μ. Γαρίδης - Αθ. Παλιούρας, Ιωάννινα 1999, 103-137.
- ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ 1995 Δεληγιάννης Δ., *Ρουμανία. Ελληνισμός - Τέχνη - Ορθοδοξία*, Αθήνα 1995.

- ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ 1996 Δεληγιάννης Δ., «Έλληνες ζωγράφοι σε μονές της Ρουμανίας», *Τάσεις του ορθόδοξου μοναχισμού, 9ος-20ός αιώνες. Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου που διοργανώθηκε στα πλαίσια του Προγράμματος «Οι δρόμοι του ορθόδοξου μοναχισμού: Πορευθέντες μάθετε»* (Θεσσαλονίκη, 28 Σεπτεμβρίου - 2 Οκτωβρίου 1994), Υπουργείο Πολιτισμού - ΕΙΕ/ΙΒΕ, Αθήνα 1996, 171-188.
- ΔΕΛΤΙΟΝ 1935 *Δελτίον. Περιοδικόν της Ιεράς Μητροπόλεως Μηθύμνης*, αρ. 1-2, έτος Ζ' (Μάιος-Ιούνιος), Έν Καλλονή 1935.
- DEOMENE 2001 *Deomene. L'immagine dell'orante fra Oriente e Occidente*, a cura di A. Donati - G. Gentile, Milano 2001.
- ΔΕΡΙΖΙΩΤΗΣ 1994 Δεριζιώτης Λ., «Πρώτη “επίσκεψις” της αγιογραφίας του 16ου αιώνας εις την Θεσσαλίαν», *Θεσσαλία, Δεκαπέντε Χρόνια Αρχαιολογικής Έρευνας, 1975-1990, Αποτελέσματα και Προοπτικές. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου (Λυών, 17-22 Απριλίου 1990)*, τ. Β', Αθήνα 1994, 413-422.
- ΔΕΡΙΖΙΩΤΗΣ 1997 Δεριζιώτης Λ., «Ο τοιχογραφικός διάκοσμος του καθολικού της Ιεράς Μονής Κορώνας», *Καρδισιώτικα Χρονικά* 3 (1997), 47-57.
- ΔΕΡΙΖΙΩΤΗΣ - ΦΛΩΡΟΥ - ΣΥΘΙΑΚΑΚΗ - ΝΤΙΝΑ - ΣΔΡΟΛΙΑ - ΜΑΝΤΖΑΝΑ 2000 Δεριζιώτης Λ. - Φλώρου Κ. - Συθιακάκη Β. - Ντίνα Α. - Σδρόλια Σ. - Μαντζανά Κ., «7η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», *ΑΔ* 50 (1995), Β'2 - Χρονικά, Αθήνα 2000, 391-406.
- ΔΕΡΙΖΙΩΤΗΣ - ΦΛΩΡΟΥ - ΣΥΘΙΑΚΑΚΗ - ΝΤΙΝΑ - ΣΔΡΟΛΙΑ - ΜΑΝΤΖΑΝΑ 2003 Δεριζιώτης Λ. - Φλώρου Κ. - Συθιακάκη Β. - Ντίνα Α. - Σδρόλια Σ. - Μαντζανά Κ., «7η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», *ΑΔ* 52 (1997), Β'2 - Χρονικά, Αθήνα 2003, 527-552.
- ΔΕΡΙΖΙΩΤΗΣ - ΦΛΩΡΟΥ - ΝΤΙΝΑ - ΣΔΡΟΛΙΑ 2004 Δεριζιώτης Λ. - Φλώρου Κ. - Ντίνα Α. - Σδρόλια Σ., «7η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», *ΑΔ* 53 (1998), Β'2 - Χρονικά, Αθήνα 2004, 459-482.
- ΔΕΡΙΖΙΩΤΗΣ 2004 Δεριζιώτης Λ., «Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου (Άνω Ξενιά ή Κισσιώτισσα)», *Έν Βόλω* 12 (Ιανουάριος - Μάρτιος 2004), *Αφιέρωμα: Χριστιανικά Μνημεία της Μαγνησίας*, 44-51.
- ΔΕΡΙΖΙΩΤΗΣ - ΜΑΝΤΖΑΝΑ 2005 Δεριζιώτης Λ. - Μαντζανά Κ., «7η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», *ΑΔ* 54 (1999), Β'1 - Χρονικά, Αθήνα 2005, 427-448.
- ΔΕΡΙΖΙΩΤΗΣ 2006 Δεριζιώτης Λ., «Ο αγιογράφος Τζιώρτζης στην Θεσσαλία (Πρόδρομος ανακοίνωσης)», *Αρχαιολογικό έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας. Πρακτικά επιστημονικής συνάντησης, Βόλος 27.2-2.3.2003, 1, 2003*, επιμ. Α. Μαζαράκης Αινιάν, τ. Ι, Βόλος 2006, 421-425, εικ. 1-7.

- DESTOMBES 1973 Destombes M., «La grande carte d'Europe de Zuan Domenico Zorzi (1545) et l'activité cartographique de Matteo Pagano à Venise de 1538 à 1565», *Études d'Histoire de la Géographie et de la Cartographie*, ed. Józef Babicz, Wrocław-Warzawa 1973, 115-129.
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ – ΛΑΪΟΥ 2003 Δημητρακόπουλος Φ. – Λαΐου Μ., «Ιστορικά της οικογενείας Τριανταφυλλίδη-Καποτά και εκδοτικά της Ακολουθίας του Αγίου Βησσαρίωνος», *Τρικαλινά* 23 (2003), 91-132, εικ. 1-4.
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ 2000 Δημητρακοπούλου Π., «Η μεταβυζαντινή εντοίχια ζωγραφική στη Λευκάδα», *Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα, 15ος-19ος αιώνας. Πρακτικά του Γ' Συμποσίου (Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, 8-9 Αυγούστου 1998)*, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, 37-64.
- ΔΗΜΗΤΡΟΚΑΛΛΗΣ 1998α Δημητροκάλλης Γ., *Άγνωστοι βυζαντινοί ναοί Ιεράς Μητροπόλεως Μεσσηνίας*, τ. Β', Αθήναι 1998.
- ΔΗΜΗΤΡΟΚΑΛΛΗΣ 1998 Δημητροκάλλης Γ., «Ο Άγιος Νικόλαος Αλαγονίας», *ΙΗ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 19-20.
- ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΛΕΥΚΑΔΑΣ 2003 *Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας. Συλλογή μεταβυζαντινών εικόνων επτανησιακής τέχνης*, Λευκάδα 2003.
- ΔΙΑΜΑΝΤΗ – ΠΑΝΤΟΥ 2006 Διαμαντή Κ. Π. – Πάντου Ε. Ν., *Τα μοναστήρια στο φαράγγι του Λούσιου ποταμού στην Αρκαδία*, Αθήνα 2006.
- DILLON 1995 Dillon G., «El Greco e l'incisione veneta. Precisazioni e novità», *El Greco of Crete. Proceedings of the International Symposium held on the occasion of the 450th anniversary of the artist's birth (Iraklion, Crete, 1-5 September 1990)*, ed. N. Hadjinicolaou, Iraklion 1995, 229-249.
- ΔΙΟΝΥΣΟΠΟΥΛΟΣ 2003 Διονυσόπουλος Ν., «Πορτρέτα Ρουμάνων δωρητών στη μεταβυζαντινή εντοίχια ζωγραφική του καθολικού της μονής Κουτλουμουσίου: η εικαστική προβολή της ιδεολογίας ενός ηγεμόνα της Βλαχίας στο Άγιον Όρος», *Δ' Συνάντηση Βυζαντινολόγων Ελλάδος και Κύπρου (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, 20-22 Σεπτεμβρίου 2002). Εισηγήσεις, Ερευνητικά – Μεταπτυχιακά προγράμματα, Περιλήψεις ανακοινώσεων*, Θεσσαλονίκη 2003, 193-195.
- ΔΟΥΛΓΚΕΡΗ 2007 Δουλγκέρη Ε. Γ., «Εισαχθείσες εικόνες από αρχαιοπάλες στη Θεσσαλονίκη: Ιταλοκρητικές Εικόνες. Ένα σύνολο του 17ου-18ου Αιώνα», *Θεσσαλονικέων Πόλις* 22 (2007), 30-41.
- ΔΡΑΚΑΚΗΣ 2004 Δρακάκης Μ. Γ. (εκδ.), *Μιχαήλ Μαράς, νοτάριος Χάνδακα. Κατάστιχο 149 (τόμος Α') (16 Ιανουαρίου - 30 Μαρτίου 1549)*, Ηράκλειο 2004.

- ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ 2002 Δρακοπούλου Ευγ., «Ζωγράφοι από τον Ελληνικό στον Βαλκανικό χώρο. Οι όροι της υποδοχής και της αποδοχής», *Ζητήματα Μεταβυζαντινής Ζωγραφικής στη μνήμη του Μανόλη Χατζηδάκη. Πρακτικά Επιστημονικού Δημέρου (28-29 Μαΐου 1999)*, επιμ. Ευγ. Δρακοπούλου, Αθήνα 2002, 101-126.
- ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ 2004 Δρακοπούλου Ευγ., «Στοιχεία για το ταξίδι ζωγράφων και εικόνων από την Κρήτη στα νησιά του Ιονίου (16ος-18ος αι.)», *Πρακτικά του ΣΤ΄ Διεθνούς Πανιωνίου Συνεδρίου (Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997)*, τ. 4, Αθήνα 2004, 413-427.
- ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ 2005 Drakopoulou E., «Inscriptions de la ville de Kastoria (Macédoine) du 16e au 18e siècle: Tradition et adaptation», *Revue des Études Byzantines* 63 (2005), 5-40.
- ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ 2006 Δρακοπούλου Ευγ., *Εικόνες από τις Ορθόδοξες κοινότητες της Αλβανίας. Συλλογή Εθνικού Μουσείου Μεσαιωνικής Τέχνης Κορυτσάς*, κατάλογος έκθεσης (Θεσσαλονίκη, 14 Μαρτίου - 12 Ιουνίου 2006), επιμ. Αν. Τούρτα, εισαγωγή Π. Α. Βοκοτόπουλος, Θεσσαλονίκη 2006, λήμματα καταλόγου.
- ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ 2007 Δρακοπούλου Ευγ., «Δρόμοι της θρησκευτικής ζωγραφικής στο Βορειοανατολικό Αιγαίο (17ος-18ος αιώνες)», *Μυτιλήνη και Αϊβαλί (Κυδωνίες), Μια αμφίδρομη σχέση στο Βορειοανατολικό Αιγαίο. Ε΄ Διεθνές Συνέδριο Ιστορίας*, επιμ. Π. Μ. Κιτρομηλίδης - Π. Δ. Μιχαηλάρης, ΙΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 2007, 381-400.
- ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ 2008 Drakopoulou E., «The Itineraries of the Orthodox Painters in the Eighteenth Century: The Common Aesthetics in South-East Europe», *The Historical Review / La Revue Historique* V (2008), 21-32, εικ. 1-8.
- ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ 2009 Δρακοπούλου Ευγ., *Η αρχιτεκτονική ως εικόνα. Πρόσληψη και αναπαράσταση της αρχιτεκτονικής στη Βυζαντινή τέχνη*, κατάλογος έκθεσης (Θεσσαλονίκη, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, 6 Νοεμβρίου 2009-31 Ιανουαρίου 2010), επιμ. Ε. Χατζητρύφωνος - Σ. Ćurčić, Θεσσαλονίκη 2009, λήμματα καταλόγου.
- ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ 2010 Δρακοπούλου Ευγ., «Υποδοχή της δυτικής τέχνης στη ζωγραφική των ορθοδόξων», *Τα Ιστορικά* 27, τχ. 52 (Ιούνιος 2010), 133-148.
- ΔΡΑΝΔΑΚΗ 1994 Δρανδάκη Αν., *Οι Πύλες του Μυστηρίου. Θησαυροί της Ορθοδοξίας από την Ελλάδα. Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών, Μουσείο Μπενάκη, Μουσείο Κανελλοπούλου*, κατάλογος έκθεσης (Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη-Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, 13 Απριλίου - 30 Ιουνίου 1994), επιμ. Μ. Μπορμπουδάκης, Αθήνα 1994, λήμματα καταλόγου.
- ΔΡΑΝΔΑΚΗ 1999 Δρανδάκη Αν., «Εικόνες Μουσείου Μπενάκη - Αθήνα», *Η Βενετία των Ελλήνων - Η Ελλάδα των Βενετών. Σημάδια στον χώρο και στον χρόνο*, κατάλογος έκθεσης (Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, 15 Μαρτίου - 30 Απριλίου 1999), επιστημ. επιμ. Χρ. Α. Μαλτέζου, επιμ. Ε. Ανδρεάδη, Αθήνα 1999, 105-109.

- ΔΡΑΝΔΑΚΗ 2000 Δρανδάκη Αν. – Βρανοπούλου Λ. – Καλλιγά Αλ., «Η μελέτη των εικόνων με υπογραφή του Εμμανουήλ Λαμπάρδου στο Μουσείο Μπενάκη με τη συμβολή της τεχνικής εξέτασης», ΔΧΑΕ, περ. Δ', ΚΑ' (2000), 189-218.
- ΔΡΑΝΔΑΚΗ 2001 Δρανδάκη Αν., «Η Αναστήλωση των Εικόνων: Παράδοση και ανανέωση στο έργο ενός Κρητικού ζωγράφου του 16ου αιώνα», *Μουσείο Μπενάκη* 1 (2001), 59-77.
- ΔΡΑΝΔΑΚΗ 2001α Δρανδάκη Αν., *Μυστήριο Μέγα και Παράδοξον. Σωτήριο Έτος 2000. Έκθεσις Εικόνων και Κειμηλίων (Αθήνα, Βυζαντινόν και Χριστιανικόν Μουσείον, 28 Μαΐου - 31 Ιουλίου 2001)*, Αθήνα 2002, λήμματα καταλόγου.
- ΔΡΑΝΔΑΚΗ 2002 Δρανδάκη Αν., *Εικόνες, 14ος-18ος αιώνας. Συλλογή Ρ. Ανδρεάδη*, Αθήνα 2002.
- DRANDAKI 2004 Drandaki An., *Byzantium. Faith and Power (1261-1557)*, exhibition catalogue (The Metropolitan Museum of Art, New York, March 23, 2004 – July 5, 2004), ed. H. C. Evans, New York 2004, λήμματα καταλόγου.
- DRANDAKI 2005 Drandaki An., *From Byzantium to Modern Greece: Hellenic Art in Adversity, 1453-1830. From the Collections of the Benaki Museum, Athens*, exhibition catalogue (Onassis Cultural Center, New York, 15 December 2005 - 6 May 2006), eds A. Delivorrias – E. Georgoula, New York - Athens 2005, λήμματα καταλόγου.
- DRANDAKI 2009 Drandaki An., *The Origins of El Greco. Icon Painting in Venetian Crete*, exhibition catalogue (Onassis Cultural Center, New York, 17 November 2009 - 27 February 2010), ed. A. Drandaki, New York 2009, λήμματα καταλόγου.
- ΔΡΑΝΔΑΚΗΣ 1977-78 Δρανδάκης Ν. Β., «Ο Μακρυγιάννης και οι ζωγράφοι του. Λόγος εκφωνηθείς την 25ην Μαρτίου», Ανάτυπον εκ του τόμου *Επίσημοι λόγοι εκφωνηθέντες κατά το έτος 1977-78*, τ. ΚΒ', Αθήναι 1979.
- ΔΡΑΝΔΑΚΗΣ 1992 Δρανδάκης Ν. Β., «Σχεδίασμα παρουσίασης του Αντωνίου Βεβελάκη, ζωγράφου των δεσποτικών εικόνων του Καθεδρικού ναού Ρεθύμνης», *Νέα Χριστιανική Κρήτη* 7-8 (1992), 68-88, εικ. 1-9.
- ΔΡΑΝΔΑΚΗΣ 1998 Δρανδάκης Ν. Β., «Το εικονογραφικό θέμα “Άνωθεν οι Προφήται” σε τοιχογραφία της Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Όρους», ΔΧΑΕ, περ. Δ', Κ' (1998), 195-200.
- ΔΡΑΝΔΑΚΗΣ 2000 Δρανδάκης Ν. Β., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 4, Αθήνα 2000, 281-283.
- DRISHTI 2003 Drishti Y., (ed.), *The Byzantine and Post-Byzantine Icons in Albania*, Thessaloniki 2003 (δίγλωσση έκδοση: αγγλικά και αλβανικά).
- ΔΡΟΣΟΥ 2008 Δρόσου Κ., «Ναός Αγίας Παρασκευής και ναός Αγίου Νικολάου. Δύο σεισμόπληκτα μνημεία στο νομό Γρεβενών. Μελέτη και εργασίες αποκατάστασης», *Το αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και στη Θράκη* 20 (2006), Θεσσαλονίκη 2008, 597-607, εικ. 1-20.

- ΕΚΘΕΣΗ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ 2008 *Από τη Σάρκωση του Λόγου στη Θέωση του Ανθρώπου. Βυζαντινές και Μεταβυζαντινές Εικόνες από την Ελλάδα*, κατάλογος έκθεσης (Εθνικό Μουσείο Τέχνης της Ρουμανίας, 6 Οκτωβρίου 2008 - 15 Ιανουαρίου 2009), επιμ. Κ. Σπ. Στάικος, Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού, Αθήνα 2008.
- ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗΣ *Ιερά Μητρόπολις Αλεξανδρουπόλεως. Εκκλησιαστικό Μουσείο*, κείμενα Ε. Παπαθεοφάνους-Τσουρή - Δ. Κουντουράκης - Δ. Κωτούλα - Μ. Σκαλτσά, χ.τ. - χ.χρ.
- ΕΚΟΝΟΜΟΡΟΥΛΟΣ 1997 Economidou H., «Un ciclo di dipinti con le storie di Giuseppe di Theodoro Roulakis», *Θησαυρίσματα* 27 (1997), 275-290.
- ΕΜΒΙΡΙΚΟΣ 1967 leg. ΕΜΒΙΡΙΚΟΣ 1927 Embiricos A., *L'école crétoise, dernière phase de la peinture byzantine*, Coll. de l'Institut d'Études Byzantines et Néo-Helléniques de l'Université de Paris, Paris 1927.
- ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ 2000 Εμμανουήλ Μ., «Η Παλιαχώρα της Αίγινας», *Η Αιγιναία. Περιοδική πολιτιστική έκδοση*, τχ. 2 (Ιούλιος-Δεκέμβριος 2000), 31-50.
- ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ 2008 Εργολάβος Σπ., *Λέανδρος Βρανούσης, ο αγωνιστής της Εθνικής Αντίστασης, ο ερευνητής επιστήμονας, ο ηπειρολάτρης*, Ιωάννινα 2008.
- ΕΤΖΕΟΓΛΟΥ - ΚΑΖΑΝΑΚΗ 2001 Ετζέογλου Ρ. - Καζανάκη-Λάππα Μ., «Εφορεία Αρχαιοπωλείων και Ιδιωτικών Συλλογών», *ΑΔ* 51 (1996), Β'2 - Χρονικά, Αθήνα 2001, 741-745, πίν. 247-252.
- ΕΤΖΕΟΓΛΟΥ - ΚΑΖΑΝΑΚΗ 2003 Ετζέογλου Ρ. - Καζανάκη-Λάππα Μ., «Εφορεία Αρχαιοπωλείων και Ιδιωτικών Συλλογών. Έργα Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Τέχνης», *ΑΔ* 52 (1997), Β'3 - Χρονικά, Αθήνα 2003, 1206-1209, πίν. 450-454.
- ΕΤΖΕΟΓΛΟΥ - ΚΑΖΑΝΑΚΗ 2004 Ετζέογλου Ρ. - Καζανάκη-Λάππα Μ., «Εφορεία Αρχαιοπωλείων και Ιδιωτικών Συλλογών», *ΑΔ* 53 (1998), Β'3 - Χρονικά, Αθήνα 2004, 1033-1037.
- ΕΤΙΝΧΟΦ 1995 Έτινχοφ Ο., *Το κάλλος της μορφής. Μεταβυζαντινές εικόνες ΙΕ'-ΙΗ' αιώνων. Από τις Συλλογές των πόλεων Μόσχα, Σέργκιεφ Ποσάντ (Ζαγκόρσκ), Τβερ και Ριαζάν*, Αθήνα 1995, λήμματα καταλόγου.
- ΕΥΘΥΜΙΟΥ 2003 Ευθυμίου Οδ., «Η μονή της Αγίας Τριάδας στην Τράπεζα Αιγιαλείας. Η κτιτορική επιγραφή του καθολικού», *Δοκεί μοι* 1 (2003), 63-64.
- FAVARO 1975 Favaro E., *L'arte dei pittori in Venezia e i suoi statuti*, Firenze 1975.
- FERINO-PAGDEN - CREMADES 2001 Ferino-Pagden S. - Checa Cremades F. (επιμ.), *El Greco*, κατάλογος έκθεσης, Kunsthistorisches Museum, Wien 2001.
- FINALDI 2003 Finaldi G., *El Greco*, ed. D. Davies, National Gallery, London 2003, λήμματα καταλόγου.

- GALAVARIS 2001 Galavaris G., «The taste for theatrical aesthetics. The evidence of painting. Venice and Crete», *Il contributo veneziano nella formazione del gusto dei Greci (XV-XVII sec.)*. *Atti del Convegno Internazionale (Venezia, 2-3 giugno 2000)*, a cura di Ch. A. Maltezos, Venezia 2001, 93-104, πίν. XIII-XVIII, 49-58.
- GALLO 1943 Gallo R., «Le mappe geografiche del Palazzo Ducale di Venezia», *Archivio Veneto*, anno LXXIII, V serie, no 63-66 (1943), 47-89.
- GARDNER VON TEUFFEL 1995 Gardner von Teuffel C., «El Greco's View of Mount Sinai as Independent Landscape», *El Greco of Crete. Proceedings of the International Symposium held on the occasion of the 450th anniversary of the artist's birth (Iraklion, Crete, 1-5 September 1990)*, ed. N. Hadjinicolaou, Iraklion 1995, 161-172, εικ. 1-6.
- GELAO 1988 Gelao C., *Icone di Puglia e Basilicata dal Medioevo al Settecento*, catalogo di mostra (Bari, 1988), a cura di P. Belli D'Elia, Milano 1988, λήμματα καταλόγου.
- GELAO 1998 *La Pinacoteca Provinciale di Bari. Opere dall'XI al XVIII secolo*, a cura di C. Gelao, Roma 1998.
- GERGOVA 2008 Gergova I., *Christian Orthodox Works, 14th-19th century, in the National Museum of Archaeology* (Exhibition in Honour of the International Museum Day – May, 18th), Sofia 2008.
- GEROV 2002 Gerov G., «La peinture monumentale en Bulgarie pendant la deuxième moitié du XVe - début du XVIe siècle. Nouvelles données», *Ζητήματα Μεταβυζαντινής Ζωγραφικής στη μνήμη του Μανόλη Χατζηδάκη. Πρακτικά Επιστημονικού Διημέρου (28-29 Μαΐου 1999)*, επιμ. Ευγ. Δρακοπούλου, Αθήνα 2002, 141-158.
- GOUMA-PETERSON 1983 Gouma-Peterson Th., «Manuel and John Phokas and Artistic Personality in Late Byzantine Painting», *Gesta* 22 (1983), 159-170.
- GROZDANOV 1995 Grozdanov C., *Sveti Naum Ohridski*, Skopje 1995.
- GROZDANOV 2002 Grozdanov C., «Une variante de l'image du Christ Roi des Rois et Grand Prêtre dans l'art post-byzantin (d'après les exemples de l'archevêché d'Ohrid)», *Ζητήματα Μεταβυζαντινής Ζωγραφικής στη μνήμη του Μανόλη Χατζηδάκη. Πρακτικά Επιστημονικού Διημέρου (28-29 Μαΐου 1999)*, επιμ. Ευγ. Δρακοπούλου, Αθήνα 2002, 253-264.
- ZAMPELIS 1991 Ζαμπέλης Γ., *Οι ιεροί ναοί Εισοδίων και Ευαγγελιστριάς Λευκάδος*, Λευκάδα 1991.
- ZAMPELIS 2007 Ζαμπέλης Γεράσιμος, πρωτοπρεσβύτερος, *Ενορία Ευαγγελιστριάς Λευκάδος*, Λευκάδα 2007.
- ZANDES 1984 Ζάνδες Αντ. Ν., *Το Μοναστήρι και το μετόχι Αγίας Τριάδος του Σιναίου Όρους στα Πιέρια*, Θεσσαλονίκη 1984.

- ZARΚΑΔΑΣ 1995 Ζαρκάδας Θ., «Η μονή της Πέτρας του Καταφυγίου», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 27 (1995), 273-280.
- ZAPPA 1998 Ζάρρα Ιλ. Θ., «Νεωτερικά στοιχεία σε αγιογράφους φορητών εικόνων των ναών της Θεσσαλονίκης (19ος αι.)», *Από τη Μεταβυζαντινή Τέχνη στη Σύγχρονη, 18ος-20ός αι. Πανελλήνιο Συνέδριο (20-21 Νοεμβρίου 1997), Πρακτικά*, Θεσσαλονίκη 1998, 45-51, εικ. 1-12.
- ZAPPA 2006 Ζάρρα Ιλ., *Η θρησκευτική ζωγραφική στη Θεσσαλονίκη κατά τον 19ο αιώνα. Ζωγράφοι - Εργαστήρια - Καλλιτεχνικές τάσεις*, Θεσσαλονίκη 2006.
- ZACHARIADES 2008 Ζαχαριάδης Σπ., πρεσβύτερος, «Εκκλησίες του Ιδαίου», *Ορθόδοξη Μαρτυρία* 85 (άνοιξη – καλοκαίρι 2008), 88-93.
- ZIAS 1996 Ζίας Ν., «Οι τοιχογραφίες του παρεκκλησίου του Αγίου Δημητρίου», *Ιερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου. Παράδοση - Ιστορία - Τέχνη*, τ. Α', Άγιον Όρος 1996, 309-318.
- ZIAS 1997 Ζίας Ν., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος- 20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 1, Αθήνα 1997, 380.
- ZIAS 1998 Ζίας Ν., «Οι τοιχογραφίες της Μονής Γρηγορίου Αγίου Όρους», *Δεύτερο Επιστημονικό Συμπόσιο, Ανασκαφή και Μελέτη II: Πρόσφατες εξελίξεις της έρευνας σε θέματα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της τέχνης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (Αθήνα, 7-8 Απριλίου 1998), Πρόγραμμα και περιλήψεις ανακοινώσεων*, Αθήνα 1998, 23.
- ZIAS 1998α Ζίας Ν., «Οι τοιχογραφίες», *Ιερά Μονή Οσίου Γρηγορίου. Οι τοιχογραφίες του Καθολικού, Άγιον Όρος* 1998, 45-83.
- HADERMANN-MISGUICH 1965 Hadermann-Misguich L., «Deux nouvelles sources d'inspiration du Polyptyque de Modène», *Gazette des Beaux-Arts* 63 (1965), 355-358.
- HADERMANN-MISGUICH 1995 Hadermann-Misguich L., «Les enfers du “jeune” Klontzas et leur source gravée», *Annales d'Histoire de l'Art et d'Archéologie* 17 (1995), 39-45.
- HADERMANN-MISGUICH 1999 Hadermann-Misguich L., «Eléments nouveaux à propos du Polyptyque de Modène», *El Greco in Italy and Italian Art. Proceedings of the International Symposium (Rethymno, Crete, 22-24 September 1995)*, ed. N. Hadjinicolaou, Rethymno 1999, 105-107, εικ. 1-4.
- HADERMANN-MISGUICH 2001 Hadermann-Misguich L., «Klontzas' vision of Venice», *Il contributo veneziano nella formazione del gusto dei Greci (XV-XVII sec). Atti del Convegno Internazionale (Venezia, 2-3 giugno 2000)*, a cura di Ch. A. Maltezos, Venezia 2001, 43-47, πίν. 11-16.
- HAUSTEIN-BARTSCH 2001 Haustein-Bartsch E., «Eine neuentdeckte Ikone der “Madre della consolazione” von Nikolaos Tzafoures», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΚΒ' (2001), 135-140.

- HESS 2007 Hess K., *Holy Image – Hallowed Ground. Icons from Sinai*, exhibition catalogue (The J. Paul Getty Museum, Los Angeles, November 14, 2006 - March 4, 2007), eds R. S. Nelson – K. M. Collins, The J. Paul Getty Museum, Los Angeles 2007³, λήμματα καταλόγου.
- Η ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΜΠΕΝΑΚΗ 1997 *Η Ελλάδα του Μουσείου Μπενάκη*, Άγγ. Δεληβορριάς (κείμενα) – Δ. Φωτόπουλος (φωτογραφίες), Αθήνα 1997.
- ΗΛΙΑΔΕΛΗΣ 1997 Ηλιαδέλης Στρ., «Νεότερα στοιχεία για το ναό και το κωδωνοστάσιο του Αγίου Νικολάου Κοζάνης», *Ελμειακά* 38/39 (1997), 32-53.
- ΗΛΙΑΔΗΣ 2004 Ηλιάδης Ι. Α., *Οδηγός Μουσείου Βυζαντινής Κληρονομιάς Παλαιχωρίου*, Λευκωσία 2004 (δίγλωσση έκδοση: ελληνικά και αγγλικά).
- ΗΛΙΑΔΗΣ 2007 Ηλιάδης Ι. Α., *Ο απόστολος Ανδρέας. Εικόνες και κειμήλια από την Κύπρο*, κατάλογος έκθεσης (Δημοτική Πινακοθήκη Πατρέων, 2 Νοεμβρίου - 6 Δεκεμβρίου 2007), επιμ. Χ. Γ. Χοτζάκογλου, Λευκωσία 2007, λήμματα καταλόγου.
- ΗΛΙΟΥ 1999 Ηλιού Φ., «Αγιογράφοι, ζωγράφοι, χαρακτες και σταμπαδόροι. Η μαρτυρία των καταλόγων συνδρομητών», *Μεταβυζαντινά Χαρακτικά. Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας (Θεσσαλονίκη, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, 10 Νοεμβρίου 1995)*, Θεσσαλονίκη 1999, 41-58.
- ΘΕΜΕΛΗ-ΚΑΤΗΦΟΡΗ 1960 Θεμελή-Κατηφόρη Δ., «Ο Σπυρίδων Βεντούρας και η αντιδικία του με τον Αλή-Πασά», *Επτανησιακή Πρωτοχρονιά* 1960, 203-215.
- ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ – ΔΑΝΕΖΗΣ 2001 Θεοδοσίου Στρ. – Δανέζης Μ., «Η Α' Οικουμενική Σύνοδος», *Πάσχα Εορτών Εορτή. Η Καθημερινή, Επτά Ημέρες*, τ. ΜΕ', Αθήνα 2001, 45.
- ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ – ΔΑΝΕΖΗΣ 2001α Θεοδοσίου Στρ. – Δανέζης Μ., «Απάντων των ανά την Οικουμένην Χριστιανών», *Πάσχα Εορτών Εορτή. Η Καθημερινή, Επτά Ημέρες*, τ. ΜΕ', Αθήνα 2001, 46-53.
- ΘΕΟΧΑΡΗ 2004 Θεοχάρη Σ. Μ., «Ομολογιακή εικόνα από την Επτάνησο», *Πρακτικά του ΣΤ' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997)*, τ. 4, Αθήνα 2004, 509-519.
- ΘΕΟΧΑΡΙΔΟΥ – ΤΟΥΡΤΑ 1989 Θεοχαρίδου Κ. – Τούρτα Αν., «Η Μονή του Αγίου Γεωργίου στα Κερδύλια, έξω από την Ασπροβάλτα», *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση*, τ. ΙΙΙ, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα 1989, 45-64, εικ. 1-31.
- ΘΥΜΗΣ 2002 Θύμης Κ., *Η Ιερά Μονή Υπεραγίας Θεοτόκου Πλατυτέρας Κερκύρας*, Κέρκυρα 2002.
- ΙΕΡΟΤΕΛΕΣΤΙΑ ΚΑΙ ΠΙΣΤΗ 1999 *Ιεροτελεστία και Πίστη. Βυζαντινή τέχνη και Θεία Λειτουργία / Ceremony and Faith. Byzantine Art and the Divine Liturgy*, κατάλογος έκθεσης (Μελβούρνη, Μάιος - Οκτώβριος 1999), Αθήνα 1999.

- ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΒΕΝΕΤΙΑΣ 2001 *Το έργο του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας, Δεκέμβριος 2000 - Δεκέμβριος 2001*, επιμ. Χρ. Μαλτέζου, Βενετία 2001.
- ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΒΕΝΕΤΙΑΣ 2002 *Το έργο του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας, Δεκέμβριος 2001 - Δεκέμβριος 2002*, επιμ. Χρ. Μαλτέζου, Βενετία 2002.
- ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ 1987 Ιουστίνος Σιμωνοπετρίτης, «Παραστάσεις του Αγίου Σίμωνος του Μυροβλήτου», *Άγιος Σίμων ο Αθωνίτης κτίτωρ της Σιμωνόπετρας*, Αθήνα 1987, 143-156.
- ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ 1991 Ιουστίνος Σιμωνοπετρίτης, «Χάρτινες Εικόνες», *Σιμωνόπετρα, Άγιον Όρος*, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, Αθήνα 1991, 220-248.
- ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ 1997 Ιουστίνος Σιμωνοπετρίτης, *Θησαυροί του Αγίου Όρους*, κατάλογος έκθεσης, Θεσσαλονίκη 1997², λήμματα καταλόγου.
- ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ 1999 Ιουστίνος Σιμωνοπετρίτης, «Αγιορείτες Χαλκογράφοι», *Μεταβυζαντινά Χαρακτικά. Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας (Θεσσαλονίκη, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, 10 Νοεμβρίου 1995)*, Θεσσαλονίκη 1999, 59-72.
- ΙΩΑΝΝΙΔΑΚΗ 1986 Ιωαννιδάκη Ε., «7η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Αναστηλωτικές εργασίες. Νομός Τρικάλων», *ΑΔ 41* (1986), Χρονικά, 83-85.
- ΙΩΑΝΝΙΔΑΚΗ 1994 Ιωαννιδάκη-Ντόστογλου Ε., «Παραστάσεις κοιμήσεως οσίων και ασκητών του 14ου - 15ου αιώνα», *ΑΔ 42* (1987), Α' - Μελέτες, Αθήνα 1994, 99-151.
- ΙΩΑΝΝΟΥ 1997 Ιωάννου Π. Κ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαρακτές, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 1, Αθήνα 1997, 338, 461.
- ΙΩΑΝΝΟΥ 1998 Ιωάννου Π. Κ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαρακτές, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 2, Αθήνα 1998, 160, 255, 257-260.
- ΙΩΑΝΝΟΥ 2000 Ιωάννου Π. Κ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαρακτές, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 4, Αθήνα 2000, 42-43.
- ΙΩΑΝΝΟΥ 2003 Ιωάννου Π. Κ., *Ο ζωγράφος Βελισσάριος Κορένσιος*, αδημ. διδ. διατριβή, Ρέθυμνο 2003.
- ΙΩΑΝΝΟΥ 2005 Ιωάννου Π. Κ., «Γεώργιος Κλόντζας ή Natale Bonifacio; Σχετικά με την πατρότητα της εικονογράφησης του marc. Gr. VII 22», *Θησαυρίσματα* 35 (2005), 213-242.
- ΙΩΑΝΝΟΥ 2009 Ιωάννου Π. Κ., *The Origins of El Greco. Icon Painting in Venetian Crete*, exhibition catalogue (Onassis Cultural Center, New York, 17 November 2009–27 February 2010), ed. A. Drandaki, New York 2009, λήμματα καταλόγου.

- ΙΟΑΝΝΟΥ 2009α Ιοαννου Ρ. Κ., «Arte veneta nelle isole ionie. Documenti e congetture», *Βενετοκρατούμενος Ελληνισμός: Άνθρωποι, χώρος, ιδέες (13ος-18ος αι.). Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου (Βενετία, 3-7 Δεκεμβρίου 2007)*, επιμ. Χρ. Μαλτέζου – Α. Τζαβάρια – Δ. Βλάσση, Βενετία 2009, 765-771, εικ. 1-7.
- ΚΑΒΑΡΝΟΣ 1964 Καβάρνος Κ., *Αθανάτου ζωής σύμβολα και ενδείξεις. Προσκύνημα στους ναούς της επαρχίας Πλωμαρίου Λέσβου*, Αθήνα 1964.
- ΚΑΔΑΣ 1997 Καδάς Σ., «Άγιον Όρος», *Μακεδονία*, ΕΟΤ – Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, Αθήνα 1997, 113-127.
- ΚΑΔΑΣ 1997α Καδάς Σ., *Θησαυροί του Αγίου Όρους*, κατάλογος έκθεσης, Θεσσαλονίκη 1997², λήμματα καταλόγου.
- ΚΑΔΑΣ 2000 Καδάς Σ., «Η ζωγραφική των Προσκυνηταρίων των Αγίων Τόπων, Κ' Συμπόσιο ΧΑΕ, 33-34.
- ΚΑΔΑΣ 2003 Καδάς Σ. Ν., «Η ζωγραφική των προσκυνηταρίων των Αγίων Τόπων», *Μίλτος Γαρίδης (1926-1996). Αφιέρωμα*, επιμ. Αθ. Παλιούρας – Αγγ. Σταυροπούλου, τ. Α', Ιωάννινα 2003, 241-261, εικ. 1-29.
- ΚΑΔΑΣ 2006 Kadas S. N., *Athos. Monastic Life on The Holy Mountain*, exhibition catalogue (Helsinki City Art Museum, Art Museum Tennis Palace, 18th August 2006 - 21st January 2007), Helsinki 2006, λήμματα καταλόγου.
- ΚΑΖΑΜΙΑ 2009 Καζαμία-Τσέρνου Μ. Ι., «Περί των εικόνων του ναού», *Πρίγκηπος. Μητροπολιτικός ναός Αγίου Δημητρίου. Αποκατάσταση εικόνων και τέμπλου / Býyïkادا. Saint Demetrios Cathedral Church: Restoration of the Icons and Iconostas*, επιμ. Ε. Χεκίμογλου, Θεσσαλονίκη 2009, 44-123.
- ΚΑΖΑΝΑΚΗ 2001 Καζανάκη-Λάππα Μ., «Ενυπόγραφη κρητική εικόνα με παράσταση Δέησης», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΚΒ' (2001), 141-151.
- ΚΑΖΑΝΑΚΙ 2002 Kazanaki-Lappa M., «Influssi occidentali sull'iconografia della natività e della passione (XV-XVII sec.)», *Cristo nell'arte Bizantina e Postbizantina. Atti del Convegno (Venezia, 22-23 settembre 2000)*, a cura di Ch. A. Maltezos - G. Galavaris, Venezia 2002, 70-86.
- ΚΑΖΑΝΑΚΗ 2003 Καζανάκη-Λάππα Μ., «Οικογένειες Ρεθύμιων καλλιτεχνών στο Χάνδακα στα τέλη του 16ου και τις αρχές του 17ου αιώνα», *Της Βενετίας το Ρέθυμνο. Πρακτικά Συμποσίου (Ρέθυμνο, 1-2 Νοεμβρίου 2002)*, επιμ. Χρ. Μαλτέζου – Ασπ. Παπαδάκη, Βενετία 2003, 397-413.
- ΚΑΖΑΝΑΚΗ 2005 Καζανάκη-Λάππα Μ., *Οδηγός του Μουσείου. Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας*, Βενετία 2005.

- KAZANAKH 2006 Καζανάκη-Λάππα Μ., «Εφορεία Ιδιωτικών Συλλογών και Αρχαιοπωλείων», *ΑΔ* 54 (1999), Β' 2 - Χρονικά, Αθήνα 2006, 1033-1044.
- KAZANAKI 2008 Kazanaki-Lappa M., «Testamenti di pittori cretesi, XVo-XVIIo secolo», *Oltre la morte. Testamenti di Greci e Veneziani redatti a Venezia o in territorio greco-veneziano nei sec. XIV-XVIII. Atti dell'incontro scientifico (Venezia, 22-23 gennaio 2007)*, a cura di Ch. Maltezos - G. Varzelioti, Venezia 2008, 119-129.
- KAZANAKI 2009 Kazanaki-Lappa M., *The Origins of El Greco. Icon Painting in Venetian Crete*, exhibition catalogue (Onassis Cultural Center, New York, 17 November 2009 - 27 February 2010), ed. A. Drandaki, New York 2009, λήμματα καταλόγου.
- KAZANAKH 2010 Καζανάκη-Λάππα Μ., «Η διαθήκη του Αγγέλου Ακοτάντου», *Χειρ Αγγέλου*, κατάλογος έκθεσης (Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη, 17 Νοεμβρίου 2010 - 16 Ιανουαρίου 2011), επιμ. Μ. Βασιλάκη, Αθήνα 2010, 104-113.
- ΚΑΚΑΒΑΣ 1994 Κακαβάς Γ., «Το τέμπλο του παρεκκλησίου του Τιμίου Προδρόμου, στο κελλί του Διονυσίου του εκ Φουρνά, στις Καρυές του Αγίου Όρους», *Αντίφωνον. Αφιέρωμα στον καθηγητή Ν. Β. Δρανδάκη*, Θεσσαλονίκη 1994, 183-195.
- ΚΑΚΑΒΑΣ 1997 Κακαβάς Γ., *Λιμάνια και Καράβια στο Βυζαντινό μουσείο*, κατάλογος έκθεσης «Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Λιμάνια» (25 Σεπτεμβρίου-30 Νοεμβρίου 1997), ΥΠΠΟ, Αθήνα 1997, λήμματα καταλόγου.
- ΚΑΚΑΒΑΣ 1996-1998 Κακαβάς Γ., «Το παρεκκλήσιο του Τιμίου Προδρόμου στο κελί του Διονυσίου του εκ Φουρνά στις Καρυές του Αγίου Όρους», *ΑΑΑ XXIX-XXXI* (1996-1998), 207-216, εικ. 1-7.
- ΚΑΚΑΒΑΣ 1999 Κακαβάς Γ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 3, Αθήνα 1999, 449.
- ΚΑΚΑΒΑΣ 2000 Κακαβάς Γ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 4, Αθήνα 2000, 183, 202, 287.
- ΚΑΚΑΒΑΣ 2001 Κακαβάς Γ., «Κρητικό παναγιάριο στο Βυζαντινό Μουσείο», *Θ' Διεθνές Κρητολογικό Συνέδριο (Ελούντα, 1-6 Οκτωβρίου 2001)*, *Περιλήψεις Ανακοινώσεων*, 2001, χ. αρ. σ.
- ΚΑΚΑΒΑΣ 2001α Kakavas G., *The Splendour of Heaven. Sacred Treasures from Byzantine Collections and Museums in Greece*, exhibition catalogue (Frankfurt am Main, Dommuseum, September 2001 - January 2002), Athens 2001, λήμματα καταλόγου.
- ΚΑΚΑΒΑΣ 2002 Kakavas G., *Post-Byzantium: The Greek Renaissance, 15th-18th Century Treasures from the Byzantine and Christian Museum, Athens*, exhibition catalogue (Onassis Cultural Center, New York, 7 November 2002 - 8 February 2003), Athens 2002, λήμματα καταλόγου.

- ΚΑΚΑΒΑΣ 2003 Κακαβάς Γ., «Η ζωή και το έργο του Διονυσίου του εκ Φουρνά», *Διονύσιος ο εκ Φουρνά και το έργο του (Καρπενήσιον, 11-14 Οκτωβρίου 1996)*. Πρακτικά, επιμ. Π. Κ. Βλάχος, Αθήνα 2003, 165-176.
- ΚΑΚΑΒΑΣ 2003α Κακαβάς Γ., «Λεύκωμα ζωγραφικών έργων του Διονυσίου εκ Φουρνά», *Διονύσιος ο εκ Φουρνά και το έργο του (Καρπενήσιον, 11-14 Οκτωβρίου 1996)*. Πρακτικά, επιμ. Π. Κ. Βλάχος, Αθήνα 2003, 607-612, πίν. 1-27.
- ΚΑΚΑΒΑΣ 2003β Κακαβάς Γ., «Τρεις μεταβυζαντινές εικόνες σε ιδιωτική συλλογή της Αθήνας: Συμβολή στη μελέτη της Επτανησιακής Εικονογραφίας», *Λαμπηδών. Αφιέρωμα στη μνήμη της Ντούλας Μουρίκη*, επιμ. Μ. Ασπρά-Βαρδαβάκη, τ. 1, Αθήνα 2003, 307-330, εικ. 1-17.
- ΚΑΚΑΒΑΣ 2003 Kakavas G., *Riflessi di Bisanzio. Capolavori d'arte dal XV al XVIII secolo dal Museo Bizantino e Cristiano di Atene*, catalogo di mostra (Roma, Musei Capitolini, Palazzo Caffarelli, 22 maggio - 7 settembre 2003), a cura di E. Chalkia, Atene 2003, λήμματα καταλόγου.
- ΚΑΚΑΒΑΣ 2004 Κακαβάς Γ., «Εικόνες του Βυζαντινού Μουσείου με το λείψανο ή τα θαύματα των αγίων Σπυριδώνα, Γερασίμου και Διονυσίου. Συμβολή στη μελέτη της τέχνης και της εικονογραφίας των Ιόνιων νησιών», *Πρακτικά του ΣΤ' Διεθνούς Πανιωνίου Συνεδρίου (Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου)*, τ. 4, Αθήνα 2004, 397-412.
- ΚΑΛΑΒΡΕΖΟΥ 2003 Kalavrezou I., *Byzantine Women and their World*, exhibition catalogue (Arthur M. Sackler Museum, Harvard University Art Museums, October 25, 2002 - April 28, 2003), New Haven and London 2003, 210-213.
- ΚΑΛΑΜΑΡΤΖΗ-ΚΑΤΣΑΡΟΥ 1998 Καλαμαρτζή-Κατσαρού Κ., «Εικόνες του 16ου-18ου αιώνα», *Εικόνες Μονής Παντοκράτορος, Άγιον Όρος* 1998, 176-267, εικ. 90-145.
- ΚΑΛΑΝΤΖΟΠΟΥΛΟΥ 2002 Καλαντζοπούλου Τ., *Μεσαιωνικοί ναοί της Αθήνας από σωζόμενα σχέδια του Paul Durand*, Αθήνα 2002.
- ΚΑΛΑΦΑΤΗ 1994 Καλαφάτη Κ.-Φ., «Εικόνα της Παναγίας Οδηγήτριας σε ιδιωτική συλλογή», *Αντίφωνον. Αφιέρωμα στον καθηγητή Ν. Β. Δρανδάκη*, Θεσσαλονίκη 1994, 158-162.
- ΚΑΛΑΦΑΤΗ 1997 Καλαφάτη Κ.-Φ., *Λιμάνια και Καράβια στο Βυζαντινό μουσείο, κατάλογος έκθεσης «Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Λιμάνια» (25 Σεπτεμβρίου-30 Νοεμβρίου 1997)*, ΥΠΠΟ, Αθήνα 1997, λήμματα καταλόγου.
- ΚΑΛΑΦΑΤΗ 1999 Καλαφάτη Κ.-Φ., *Ιεροτελεστία και Πίστη. Βυζαντινή τέχνη και Θεία Λειτουργία / Ceremony and Faith. Byzantine Art and the Divine Liturgy*, κατάλογος έκθεσης (Μελβούρνη, Μάιος - Οκτώβριος 1999), Αθήνα 1999, λήμματα καταλόγου.

- ΚΑΛΑΦΑΤΗ 2001 Καλαφάτη Κ.-Φ., *Μυστήριο Μέγα και Παράδοξον. Σωτήριο Έτος 2000. Έκθεσις Εικόνων και Κειμηλίων (Αθήνα, Βυζαντινόν και Χριστιανικόν Μουσείον, 28 Μαΐου - 31 Ιουλίου 2001)*, Αθήνα 2001, λήμματα καταλόγου.
- ΚΑΛΑΦΑΤΗ 2001α Kalafati K.-Ph., *The Splendour of Heaven. Sacred Treasures from Byzantine Collections and Museums in Greece*, exhibition catalogue (Frankfurt am Main, Dommuseum, September 2001 - January 2002), Athens 2002, λήμματα καταλόγου.
- ΚΑΛΑΦΑΤΗ 2002 Kalafati K.-Ph., *Post-Byzantium: The Greek Renaissance, 15th-18th Century Treasures from the Byzantine and Christian Museum, Athens*, exhibition catalogue (Onassis Cultural Center, New York, November 7, 2002 - February 8, 2003), Athens 2002, λήμματα καταλόγου.
- ΚΑΛΑΦΑΤΗ 2003 Καλαφάτη Κ.-Φ., «Αμφιπρόσωπη εικόνα του Αγίου Ρόκκου στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ., ΚΔ' (2003), 309-316.
- ΚΑΛΑΦΑΤΗ 2003 Kalafati K.-Ph., *Riflessi di Bisanzio. Capolavori d'arte dal XV al XVIII secolo dal Museo Bizantino e Cristiano di Atene*, catalogo di mostra (Roma, Musei Capitolini, Palazzo Caffarelli, 22 maggio - 7 settembre 2003), a cura di E. Chalkia, Atene 2003, λήμματα καταλόγου.
- ΚΑΛΑΦΑΤΗ 2004 Kalafati K.-Ph., *Byzantium. Faith and Power (1261-1557)*, exhibition catalogue (The Metropolitan Museum of Art, New York, March 23, 2004 - July 5, 2004), ed. H. C. Evans, New York 2004, λήμματα καταλόγου.
- ΚΑΛΑΦΑΤΗ 2006 Καλαφάτη Κ.-Φ., *Από τη Χριστιανική Συλλογή στο Βυζαντινό Μουσείο (1884-1930)*, κατάλογος έκθεσης (Αθήνα, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, 29 Μαρτίου 2002 - 7 Ιανουαρίου 2003), επιμ. Ο. Γκράτζιου - Α. Λαζαρίδου, Αθήνα 2006, λήμματα καταλόγου.
- ΚΑΛΑΦΑΤΗ 2008 Kalafati K.-Ph., *Byzantium 330-1453*, exhibition catalogue (Royal Academy of Arts, London, 25 October 2008 - 22 March 2009), eds R. Cormack - M. Vassilaki, London 2008, λήμματα καταλόγου.
- ΚΑΛΑΦΑΤΗ 2009 Καλαφάτη Κ.-Φ., *Η αρχιτεκτονική ως εικόνα. Πρόσληψη και αναπαράσταση της αρχιτεκτονικής στη Βυζαντινή τέχνη*, κατάλογος έκθεσης (Θεσσαλονίκη, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, 6 Νοεμβρίου 2009 - 31 Ιανουαρίου 2010), επιμ. Ε. Χατζητρύφωνος - Σ. Ξυρζιό, Θεσσαλονίκη 2009, λήμματα καταλόγου.
- ΚΑΛΑΦΑΤΗ 2009 Kalafati K.- Ph., *The Origins of El Greco. Icon Painting in Venetian Crete*, exhibition catalogue (Onassis Cultural Center, New York, 17 November 2009 - 27 February 2010), ed. A. Drandaki, New York 2009, λήμματα καταλόγου.
- ΚΑΛΑΦΑΤΗ - ΚΑΤΣΕΛΑΚΗ 2001 Καλαφάτη Κ.-Φ. - Κατσελάκη Α., «Έργα του Δευτερεύοντος Σιφνίου στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο», *Πρακτικά Α' Διεθνούς Σιφναϊκού Συμποσίου (Σίφνος, 25-28 Ιουνίου 1998)*, τ. Β', Αθήνα 2001, 257-272.

- ΚΑΛΕΜΗΣ 2002 Καλέμης Αλ., *Οι Μονές και τα σημαντικότερα προσκυνήματα της Εύβοιας*, Χαλκίδα 2002.
- ΚΑΛΛΑΜΑΤΑ 1999 Kallamata K., «Constantin Ieromonachou. An icon painter in Moschopolis (1693-1726)», *Μοσχόπολις. Διεθνές Συμπόσιο (Θεσσαλονίκη, 31 Οκτωβρίου - 1 Νοεμβρίου 1996)*, Θεσσαλονίκη 1999, 65-69.
- ΚΑΛΛΑΜΑΤΑ 2005 Kallamata K., «New features of the iconographic program in wall painting of the 18th century», *2000 years Church Art and Culture in Albania. Papers of the International Simposium (Tirana, 16-18 November 2000)*, Tirana 2005, 289-297, εικ. 1-6.
- ΚΑΛΛΙΑΝΟΣ 2007 Καλλιανός Κ. Ν. (ιερέας), «Συμβολή στην ιστορία των ενοριών της νήσου Σκοπέλου», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 52 (2007), 241-256.
- ΚΑΛΛΙΑΝΟΣ 2008 Καλλιανός Κ. Ν. (ιερέας), «Αγιορείτες πάροικοι στη νήσο Σκόπελο κατά την Επανάσταση, μέχρι το 1830-1831», *1ο Διεθνές Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού της Θεσσαλίας. Πρακτικά Συνεδρίου (Λάρισα, 9-11 Νοεμβρίου 2006)*, τ. ΙΙ, Θεσσαλονίκη 2008, 595-603.
- ΚΑΛΛΙΓΑΣ 1977 Καλλιγιάς Μ., «Ζωγραφική - Γλυπτική - Χαρακτική», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΓ', Αθήνα 1977, 529-543.
- ΚΑΛΟΜΟΙΡΑΚΗΣ 2001 Καλομοιράκης Δ., *Μυστήριον Μέγα και Παράδοξον. Σωτήριον Έτος 2000. Έκθεσις Εικόνων και Κειμηλίων (Αθήνα, Βυζαντινόν και Χριστιανικόν Μουσείον, 28 Μαΐου - 31 Ιουλίου 2001)*, Αθήνα 2002, λήμματα καταλόγου.
- ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ 1990 Καλούσιος Δ. Γ., *Οι εκκλησίες στους Αποστόλους Τρικάλων*, Τρίκαλα 1990.
- ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ 1991 Καλούσιος Δ. Γ., «Τρικαλινά Σύμμεικτα Β'», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 20 (1991), 129-160.
- ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ 1992 Καλούσιος Δ. Γ., «Τρικαλινά Σύμμεικτα Ε'», *Τρικαλινό Ημερολόγιο* (1992), 14, 239-254.
- ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ 1998 Καλούσιος Δ. Γ., «Τρικαλινά Σύμμεικτα ΙΖ'», *Μετέωρα* 51-52 (1998), 53-77.
- ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ 2000 Καλούσιος Δ. Γ., «Τρικαλινά Σύμμεικτα ΚΑ'», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 38 (2000), 209-242.
- ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ 2000α Καλούσιος Δ. Γ., «Το πανηγύρι του αγίου Προκοπίου», εφημ. *Πρωινός Λόγος*, Αύγουστος 2000.
- ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ 2001 Καλούσιος Δ. Γ., «Τρικαλινά Σύμμεικτα ΚΒ'», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 39 (2001), 161-176, εικ. 1-15.

- ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ 2001α Καλούσιος Δ. Γ., «Καλαριτινοί αγιογράφοι, επιγραφές εικόνων και ναών», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 35 (2001), 387-426.
- ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ 2002 Καλούσιος Δ. Γ., «Η Ιερά Μονή του Δουσίκου», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 41 (2002), 305-376.
- ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ 2002α Καλούσιος Δ. Γ., «Το θρησκευτικό – ιστορικό – πολιτιστικό μουσείο Ι. Μ. Βύλιζας», εφημ. *Πρωινός Λόγος*, Παρασκευή 22 Νοεμβρίου 2002, 11.
- ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ 2002β Καλούσιος Δ. Γ., «Το θρησκευτικό – ιστορικό – πολιτιστικό μουσείο Ι. Μ. Βύλιζας», εφημ. *Πρωινός Λόγος*, Σάββατο 23 Νοεμβρίου 2002, 11.
- ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ 2002γ Καλούσιος Δ. Γ., «Το θρησκευτικό – ιστορικό – πολιτιστικό μουσείο Ι. Μ. Βύλιζας», εφημ. *Πρωινός Λόγος*, Κυριακή 24 Νοεμβρίου 2002, 11.
- ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ 2002δ Καλούσιος Δ. Γ., «Τρικαλινά Σύμμεκτα ΚΓ'», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 42 (2002), 209-244.
- ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ 2003 Καλούσιος Δ. Γ., «Τρικαλινά Σύμμεκτα ΚΔ'», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 43 (2003), 273-320.
- ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ 2003α Καλούσιος Δ. Γ., «Ο επίσκοπος Τρίκης Αμβρόσιος (2/4/1764 – 6/6/1796)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 44 (2003), 257-296.
- ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ 2003β Καλούσιος Δ. Γ., «Νεράιδα Τρικάλων», εφημ. *Πρωινός Λόγος*, Τετάρτη 1η Οκτωβρίου 2003, 10.
- ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ 2003γ Καλούσιος Δ. Γ., «Νεράιδα Τρικάλων», εφημ. *Πρωινός Λόγος*, Σάββατο 4 Οκτωβρίου 2003, 10.
- ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ 2006 Καλούσιος Δ. Γ., «Ο Καλαρρυτιώτης αγιογράφος-ψαλμωδός Δημήτριος Αθ. Ζούκης (1770-1808)», εφημ. *Η Φωνή των Καλαρρύτων*, φ. 14, Ιαν.-Φεβρ.-Μαρτ. 2006, 8-10.
- ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ 2008 Καλούσιος Δ. Γ., «Εκκλησιαστικά του Δήμου Αιθίων», *Πρακτικά του 1ου Επιστημονικού Συνεδρίου Δήμου Αιθίων (Ελάτη, 3-4 Ιουνίου 2006)*, Τρίκαλα 2008, 36-58.
- ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ 2008α Καλούσιος Δ. Γ., «Η αγιογραφία στο Ματσούκι Ιωαννίνων», *Πρακτικά 1ου Επιστημονικού Συνεδρίου για τα Τζουμέρκα*, επιμ. Χρ. Μεράντζας, Ιωάννινα 2008, 87-112.
- ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ 2008β Καλούσιος Δ. Γ., «Τρικαλινά Σύμμεκτα ΚΗ'», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 54 (2008), 97-128, εικ. 1-10.
- ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ 2009 Καλούσιος Δ. Γ., «Τρικαλινά Σύμμεκτα ΚΘ'», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 55 (2009), 97-128, εικ. 1-10.

- ΚΑΜΑΡΟΥΛΙΑΣ 1996 Καμαρούλιας Δ., *Τα Μοναστήρια της Ηπείρου*, τ. Α' & Β', Αθήνα 1996.
- ΚΑΝΑΡΙ 1996 Kanari Tr., *Les peintures du katholicon du monastère de Galataki (Eubée, XVIe siècle)*, thèse de doctorat, Paris 1996.
- ΚΑΝΑΡΗ 1997 Κανάρη Τρ., «Η επίδραση της κρητικής τέχνης στη ζωγραφική του νάρθηκα και του παρεκκλησίου του καθολικού της Μονής Γαλατάκη (εργαστήρι Γεωργίου και Φράγκου Κονταρή, 1586)», *Αρχείον Ευβοϊκών Μελετών* 32 (1996-1997), 155-174.
- ΚΑΝΑΡΗ 1997α Κανάρη Τρ., «Ο κύκλος της ζωής του Αγίου Νικολάου στο νάρθηκα της μονής Γαλατάκη (1586, εργαστήριο των αδερφών Κονταρή)», *ΙΖ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 26-27.
- ΚΑΝΑΡΙ 2001 Kanari Tr., «L'iconographie des Paraboles dans le Katholikon du Monastère de Galataki en Eubée (XVIe siècle, Atelier des Frères Kondaris)», *XXe Congrès International des Études Byzantines (Collège de France – Sorbonne, 19-25 août 2001)*, *Pré-actes*: III. Communications Libres, C. Archéologie et Histoire de l'Art, Paris 2001, 359.
- ΚΑΝΑΡΙ 2003 Kanari Tr., *Les peintures du Catholicon du monastère de Galataki en Eubée, 1586. Le Narthex et la Chapelle de Saint Jean-le-Precurseur*, Τετράδια Βυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης, αρ. 8, Athènes 2003.
- ΚΑΝΑΡΗ 2007 Κανάρη Τρ., «Οι τοιχογραφίες του κυρίως ναού του καθολικού της μονής Γαλατάκη στη Λίμνη Ευβοίας (Γεώργιος και Φράγκος Κονταρής, 1586)», *Αρχείον Ευβοϊκών Μελετών* ΛΖ' (2007), 19-66.
- ΚΑΝΔΕΑ 2002 Candea V., «La Croix vivante dans les icônes du peintre Parthenios (XVIIIe siècle)», *Ζητήματα Μεταβυζαντινής Ζωγραφικής στη μνήμη του Μανόλη Χατζηδάκη. Πρακτικά Επιστημονικού Διημέρου (28-29 Μαΐου 1999)*, επιμ. Ευγ. Δρακοπούλου, Αθήνα 2002, 51-56.
- ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ 2000 Καραγιάννη Ο., «Συμφωνητικά για εργασίες ανακαίνισης και συντήρησης στο *Campro dei Greci* κατά το δεύτερο μισό του 18ου αι.», *Θησαυρίσματα* 30 (2000), 429-454.
- ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ 2007 Καραγιάννη Ο., «Η εικόνα της Παναγίας Ζωοδόχου Πηγής (1650) στην ομώνυμη μονή του Πόρου», *Θησαυρίσματα* 37 (2007), 251-266.
- ΚΑΡΑΜΠΕΡΙΔΗ 2003 Καραμπερίδη Α., «Ζωγράφοι από τον Γράμμο στην Ήπειρο του 17ου αιώνα. Στοιχεία από τις επιγραφές των έργων τους», *Μίλτος Γαρίδης (1926-1996)*, *Αφιέρωμα*, επιμ. Αθ. Παλιούρας – Αγγ. Σταυροπούλου, τ. Α', Ιωάννινα 2003, 291-309.
- ΚΑΡΑΜΠΕΡΙΔΗ 2008 Καραμπερίδη Α., «Εικόνα Κοίμησης της Θεοτόκου από τη Μονή Βελλάς Ιωαννίνων», *ΚΗ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 43-44.
- ΚΑΡΑΜΠΕΡΙΔΗ 2009 Καραμπερίδη Α., *Η Μονή Πατέρων και η ζωγραφική του 16ου και 17ου αιώνα στην περιοχή της Ζίτσας Ιωαννίνων*, Ιωάννινα 2009.

- ΚΑΡΑΝΑΣΙΟΣ 2006 Καρανάσιος Χ., «Η συμβολή του Αναστασίου Γορδίου στην κοινωνική και πνευματική ζωή της περιοχής των Αγράφων βάσει των επιστολών του», *Πρακτικά Ημερίδας, Ο Αναστάσιος Γόρδιος και η περιοχή των Αγράφων*, Αθήνα 2005, 47-59.
- ΚΑΡΑΤΖΟΓΛΟΥ 1991 Καρατζόγλου Γ., «Μία βασιλική του 16ου αι. στο Πορτί των Θεσσαλικών Αγράφων», *ΙΑ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 51-52.
- ΚΑΡΑΤΖΟΓΛΟΥ 1993 Καρατζόγλου Ι., «Ο ναός της Κοιμήσεως στο Πορτί Καρδίτσας», *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση*, τ. IV, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα 1993, 87-98, εικ. 1-13.
- ΚΑΡΑΤΖΟΓΛΟΥ 1998 Καρατζόγλου Γ. Α., «Ναοί με σταυρεπίστεγη ή παραπλήσια κάλυψη στα Θεσσαλικά Άγραφα», *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση*, τ. V, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα 1998, 93-108, εικ. 1-18.
- ΚΑΡΚΑΓΙΑΝΝΗ 2008 Καρκαγιάννη-Καραμπελιά Β., «Εικόνες του Ρήγα: εικονογραφία και ιστοριογραφία», *Τα Ιστορικά* 48 (2008), 171-193.
- ΚΑΡΚΑΖΗΣ 2002 Καρκαζής Μ., «Ο Ζακυνθινός ζωγράφος Νικόλαος Κουτούζης (1741-1813) και το “ελληνορθόδοξο ροκοκό”», *Μελέτες Ζακυνθινής Τέχνης*, Αθήνα 2002, 7-57.
- ΚΑΡΚΑΖΗΣ 2003 Καρκαζής Μ., «Νικόλαος Δοξαράς, ένας σημαντικός εκπρόσωπος της Επτανησιακής Σχολής ζωγραφικής», *Επετηρίς Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών* Θ΄ (2003), 47-68.
- ΚΑΡΚΑΖΗΣ 2009 Καρκαζής Μ., «Η συνεισφορά του Π. Γ. Ροντογιάννη στην έρευνα της “Επτανησιακής σχολής” ζωγραφικής», *Πρακτικά του Συνεδρίου, Η Λευκάδα και οι ιστορικοί της, 19ος- 20ός αι. (Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 5-7 Αυγούστου 2008)*, Αθήνα 2009, 159-167.
- KARROW 1993 Karrow R. W., *Mapmakers of the Sixteenth Century and their Maps: Bibliographies of the Cartographers of Abraham Ortelius, 1570*, Chicago 1993.
- ΚΑΡΥΔΗΣ 2002-2003 Καρύδης Σπ. Χρ., «Κερκυραϊκή προσωπογραφία του 16ου αιώνα», *Βυζαντινά* 23 (2002-2003), 209-217.
- ΚΑΡΥΔΗΣ 2004-2006 Καρύδης Σπ. Χρ., «Αρχειακές μαρτυρίες για τη δραστηριότητα ζωγράφων στην Κέρκυρα και την αιογράφηση ναών», *Εώα και Εσπέρια* 6 (2004-2006), 9-60.
- ΚΑΣΤΡΙΝΑΚΗΣ 2001 Καστρινάκης Ν., «Ο Greco του Antonio Palomino», *Θ΄ Διεθνές Κρητολογικό Συνέδριο* (Ελούντα, 1-6 Οκτωβρίου 2001). *Περίληψεις ανακοινώσεων*, 2001, χ. αρ. σ.
- ΚΑΣΤΡΙΝΑΚΗΣ 2004 Καστρινάκης Ν., «“Το Αχρείον Πάθος του Έρωτος”, πίνακας ζωγραφικής στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας», *ΚΔ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 49.
- ΚΑΣΤΡΙΝΑΚΗΣ 2006-2007 Καστρινάκης Ν., «Τέχνη και ιδεολογία. Υποθέσεις σε δύο πίνακες του ζωγράφου *Δευτερεύοντος Σίφνου* (18ος-19ος αι.)», *Μνήμων* 28 (2006-2007), 91-167.

- ΚΑΣΤΡΙΝΑΚΗΣ 2009 Καστρινάκης Ν., *Η αρχιτεκτονική ως εικόνα. Πρόσληψη και αναπαράσταση της αρχιτεκτονικής στη Βυζαντινή τέχνη*, κατάλογος έκθεσης (Θεσσαλονίκη, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, 6 Νοεμβρίου 2009-31 Ιανουαρίου 2010), επιμ. Ε. Χατζητρύφωνος – Σ. Ćurčić, Θεσσαλονίκη 2009, λήμματα καταλόγου.
- ΚΑΤΣΕΛΑΚΗ 1995 Κατσελάκη Α., «Εικόνα του Εμμανουήλ Τζάνε στο Βυζαντινό Μουσείο», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ, ΙΗ' (1995), 129-138.
- ΚΑΤΣΕΛΑΚΗ 1997 Κατσελάκη Α., *Λιμάνια και Καράβια στο Βυζαντινό μουσείο, κατάλογος έκθεσης «Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Λιμάνια» (25 Σεπτεμβρίου - 30 Νοεμβρίου 1997)*, ΥΠΠΟ, Αθήνα 1997, λήμματα καταλόγου.
- ΚΑΤΣΕΛΑΚΗ 1999 Κατσελάκη Α., «Εικόνα Παναγίας Γλυκοφιλούσας από την Κεφαλονιά στο Βυζαντινό Μουσείο», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', Κ' (1998), 375-383.
- ΚΑΤΣΕΛΑΚΗ 2006 Κατσελάκη Α., *Από τη Χριστιανική Συλλογή στο Βυζαντινό Μουσείο (1884-1930)*, κατάλογος έκθεσης (Αθήνα, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, 29 Μαρτίου 2002 - 7 Ιανουαρίου 2003), επιμ. Ο. Γκράτζιου – Α. Λαζαρίδου, Αθήνα 2006, λήμματα καταλόγου.
- ΚΑΤΣΕΛΑΚΗ 2009 Κατσελάκη Α., *Το Μοναστήρι και το Εκκλησιαστικό Μουσείο Ύδρας*, επιμ. Π. Τέτσης – Α. Κατσελάκη – Α. Λ. Κοτρώνης – Ε. Καρακουλάκης, Αθήνα 2009, 105-457.
- ΚΑΤΣΙΚΗΣ 2008 Κατσίκης Κ., «Χιοναδίτες ζωγράφοι στην περιοχή του Βοΐου νομού Κοζάνης (β' μισό 18ου - αρχές 19ου αι.)», *ΚΗ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 49-50.
- ΚΑΤΣΙΚΗΣ 2009 Κατσίκης Κ., «Ο ζωγραφικός διάκοσμος του μητροπολιτικού ναού του Αγίου Νικολάου Κοζάνης (1730)», *ΚΘ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 64-65.
- ΚΑΤΣΙΚΗΣ 2010 Κατσίκης Κ., «Η άγνωστη πρώτη φάση τοιχογράφησης στο ναό του Αγίου Αχιλλείου στον Πεντάλοφο Βοΐου. Έργο των ζωγράφων Νικολάου και Θεοδώρου από τα Ιωάννινα (1745)», *Λ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 49-50.
- ΚΕΦΑΛΑ 2004 Κεφαλά Κ., «4η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Καταγραφές. Αμοργός», *ΑΔ 53* (1998), Β'3 - Χρονικά, Αθήνα 2004, 987-989.
- ΚΕΦΑΛΑ 2006 Κεφαλά Κ., «4η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Καταγραφές», *ΑΔ 54* (1999), Β'2 - Χρονικά, Αθήνα 2006, 984-986.
- ΚΕΦΑΛΛΩΝΙΤΟΥ 1987 Κεφαλλωνίτου-Κωνσταντίου Φρ., «Η εισαγωγή κοσμικών στοιχείων στους ναούς των Ιωαννίνων το 19ο αιώνα», *Ήπειρος. Κοινωνία – Οικονομία, 15ος-20ός αι., Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας (Γιάννινα, 4-7 Σεπτεμβρίου 1985)*, Γιάννινα 1987, 299-307.
- ΚΕΦΑΛΛΩΝΙΤΟΥ 1993 Κεφαλλωνίτου Φρ., «8η Εφορεία βυζαντινών αρχαιοτήτων. Ν. Ιωαννίνων», *ΑΔ 43* (1988), Β'1 - Χρονικά, Αθήνα 1993, 328-331.

- ΚΕΦΑΛΛΩΝΙΤΟΥ 2000 Κεφαλληνίτου Φρ., *Ο ναός του Αγίου Νικολάου στο Τσεπέλοβο*, ΥΠΠΟ/8η ΕΒΑ, Ιωάννινα 2000.
- ΚΕΦΑΛΛΩΝΙΤΟΥ 2001 Κεφαλληνίτου Φρ., *Μολυβδοσκεπάστος*, ΥΠΠΟ/ΤΑΠ, Αθήνα 2001.
- ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ 1996 *Κεφαλονιά, ένα Μεγάλο Μουσείο. Εκκλησιαστική Τέχνη*, τ. 3, *Σάμη – Πρόννοι*, γεν. εποπτ. Γ. Μοσχόπουλος, Αργοστόλι 1996.
- ΚΙΖΗΣ 1989 Κίζης Γ., «Η Μονή Σουρβιάς στο Πήλιο», *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση*, τ. III, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα 1989, 159-170.
- ΚΙΖΛΑΣΟΒΑ 1995 Κιζλάσοβα Ι., *Το κάλλος της μορφής. Μεταβυζαντινές εικόνες ΙΕ΄-ΙΗ΄ αιώνων. Από τις Συλλογές των πόλεων Μόσχα, Σέργκιεφ Ποσάντ (Ζαγκόρσκ), Τβερ και Ριαζάν*, Αθήνα 1995, λήμματα καταλόγου.
- ΚΙΛΕΣΟΠΟΥΛΟΥ 2000 Κιλεσοπούλου Κ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι – Γλύπτες – Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 4, Αθήνα 2000, 396.
- ΚΙΡΧΗΗΑΙΝΕΡ 2005 Kirchhainer K., «Das Ossuarium des Petrus und Paulus Klosters in Vithkuq (Nordepirus) und seine freskendekoration (1750)», *Μακεδονικά* 34 (2003-2004), 149-208.
- ΚΙΡΧΗΗΑΙΝΕΡ 2008 Kirchhainer K., «“Gepriesen seiest Du, die hoher ist als alle, erreichend den Thron Gottes” – Überlegungen zu einem Koimesis-Zyklus in der Athanasioskirche in Voskoroje (Moschopolis)», *Μακεδονικά* 37 (2008), 59-82, εικ. 1-12.
- ΚΙΣΣΑΣ – ΜΠΑΚΙΡΤΖΗΣ 1997 Κίσσας Σ. – Μπακιρτζής Χ., «Μέσοι χρόνοι», *Μακεδονία*, ΕΟΤ – Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, Αθήνα 1997, 127-242.
- ΚΙΤΣΙΚΗ-ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ 1984 Κιτσίκη-Παναγοπούλου Μπ., «24 πίνακες του Ζωγράφου του στρατηγού Μακρυγιάννη στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών», *Ο Ζωγράφος του στρατηγού Μακρυγιάννη*, κατάλογος έκθεσης Λαογραφικού-Εθνολογικού Μουσείου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1984, χ. αρ. σ.
- ΚΟΙΛΑΚΟΥ 1981 Κοιλάκου Χ., «1η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», *ΑΔ* 36 (1981), Β΄1 - Χρονικά, Αθήνα 1988, 79-80.
- ΚΟΙΛΑΚΟΥ 1999 Κοιλάκου Χ., «Η επισήμανση τοιχογραφιών του εργαστηρίου των Θηβαίων ζωγράφων Γεωργίου και Φράγγου Κονταρή στην περιοχή της γενέτειράς τους», *ΙΘ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 49-50.
- ΚΟΙΛΑΚΟΥ 2001 Κοιλάκου Χ., «Επισήμανση τοιχογραφιών του εργαστηρίου των Θηβαίων ζωγράφων Γεωργίου και Φράγγου Κονταρή στην περιοχή της γενέτειράς τους» *ΔΧΑΕ*, περ. Δ΄, ΚΒ΄ (2001), 191-206.
- ΚΟΙΛΑΚΟΥ 2005 Κοιλάκου Χ., «1η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», *ΑΔ* 54 (1999), Β΄1 - Χρονικά, Αθήνα 2005, 118-136.

- ΚΟΝΤΟΠΑΝΑΓΟΥ 2007 Κοντοπανάγου Αικ.-Κ., «Οι Καπεσοβίτες ζωγράφοι Ιωάννης και Αναστάσιος Αναγνώστης στον Άγιο Γεώργιο Νεγάδων (1795) ΚΖ' Συμπόσιο ΧΑΕ, 54-55.
- ΚΟΡΡΕ 1997 Κορρέ Αικ., «Η Λαϊκή τέχνη της Ηπείρου, ζωγραφική», *Ήπειρος. 4.000 χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού*, Αθήνα 1997, 342-345.
- ΚΟΡΡΕ 2002 Κορρέ-Ζωγράφου Αικ., *Χρυσικών έργα, 1600-1900. Συλλογή Κ. Νοταρά*, Αθήνα 2002.
- ΚΟΥΜΟΥΛΙΔΗΣ 1991 Κουμουλίδης Α. Ι. – Δεριζιώτης Λ. – Σδρόλια Στ., *Το Μοναστήρι της Τατάρνας. Ιστορία και Κειμήλια*, Αθήνα 1991.
- ΚΟΥΜΟΥΣΗ 1998 Κουμούση Α., «6η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», ΑΔ 48 (1993), Β'1 - Χρονικά, Αθήνα 1998, 158-159, πίν. 52.
- ΚΟΥΜΠΑΡΙΔΟΥ 2001 Κουμπάριδου Ε. Αν., «Η εικόνα της Καμαριωτίσσης και αι επ' αυτής επιγραφαι. Άγνωστα οικογενειακά στοιχεία επισκόπου επί Φραγκοκρατίας και ο ιστορικός αυτού περίγυρος», *Πρακτικά του Γ' Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου (Λευκωσία, 16-20 Απριλίου 1996)*, τ. Β', Λευκωσία 2001, 527-534.
- ΚΟΥΝΤΟΥΡΑΣ 1997 Κουντούρας Α. Μ., «Το συγκρότημα του Αγίου Νικολάου Κοζάνης», *Πρακτικά του Α' Συνεδρίου, Η Κοζάνη και η περιοχή της. Ιστορία – Πολιτισμός (Κοζάνη, Σεπτέμβριος 1993)*, Κοζάνη 1997, 267-289.
- ΚΟΥΡΙΛΑΣ 1934 (βλ. τόμος 1, 38) Κουρίλας Ε., «Η Μοσχόπολις και η Νέα Ακαδημία αυτής. Η καταγωγή των Κουτσοβλάχων και η εγγραμμάτισις της γλώσσης αυτών», *Θεολογία* ΙΒ' (1934), 149-161 και 314-335.
- ΚΟΥΤΕΛΑΚΗΣ 1994 Κουτελάκης Χ. Μ., «Το τέμπλο του Αγίου Αντώνη, Στενής Τήνου». *Αντίφωνον. Αφιέρωμα στον καθηγητή Ν. Β. Δρανδάκη*, Θεσσαλονίκη 1994, 96-108.
- ΚΟΥΤΕΛΑΚΗΣ 2006 Κουτελάκης Χ. Μ., «Χριστιανικές ελληνικές επιγραφές της Καρπάθου (υστεροβυζαντινές - μεταβυζαντινές - νεότερες)», *Καρπαθιακά Β'* (2006), 125-171.
- ΚΟΥΤΣΙΚΟΥ 2007 Κούτσικου Χρ., «Άγνωστη εικόνα των Τριών Ιεραρχών με υπογραφή του Εμμανουήλ Τζάνε», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΚΣΤ' (2006), 353-363.
- ΚΥJUMDJIEV 2003 Kujumdjiev A., «Neizvesstni tvorzi na Mitrofan zograf», *Problemi na izkustvoto 2* (2003), 41-53.
- ΚΥΠΡΟΣ 2000 *Κύπρος, η Αγία Νήσος. Εικόνες διά μέσου των αιώνων. Εορτασμός της Χιλιετηρίδος από την Αρχιεπισκοπή Θυατείρων και Μεγάλης Βρετανίας*, Ελληνικό Κέντρο Λονδίνου, Λευκωσία 2000.
- ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ 1984 Κυριακόπουλος Θ. Κ., *Η Μονή Σκαφιδιάς Ηλείας*, Αθήνα 1984.

- ΚΥΡΙΑΚΟΥΔΗΣ 1998 Κυριακούδης Ν. Ε., «Εικόνες του 16ου αιώνα», *Ιερά Μονή Ξενοφώντος. Εικόνες, Άγιον Όρος* 1998.
- ΚΥΡΙΑΚΟΥΔΗΣ 2001 Κυριακούδης Ν. Ε., «Η μνημειακή ζωγραφική στη Θεσσαλονίκη και το Άγιον Όρος, τον 18ο αιώνα. Αισθητικές αναζητήσεις και τεχνοτροπικά ρεύματα», *Θεσσαλονικέων Πόλις* 4 (2001), 143-190.
- ΚΩΝΣΤΑΣ 1990 Κώνστας Σ. Κ., *Άπαντα. Αρχαιολογικά - Γλωσσολογικά, Κριτικά - Νεκρολογίες*, τ. 9, Αθήνα 1990.
- CONSTANTINIDES 2001 Constantinides C. Ef., «Observations on the iconography and style of the mural painting in the church of the Panagia Chrysopantanassa, Palaichori Cyprus», *Πρακτικά Γ' Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου (Λευκωσία, 16-20 Απριλίου 1996)*, τ. Β', Λευκωσία 2001, 181-241.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ 1987 Κωνστάντιος Δ., «Ομάδες ζωγράφων στην Ήπειρο την όψιμη Τουρκοκρατία», *Ήπειρος. Κοινωνία-οικονομία, 15ος-20ός αι. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας (Γιάννινα, 4-7 Σεπτεμβρίου 1985)*, Ιωάννινα 1987, 241-252.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ 1999 Κωνστάντιος Δ., «Ο Καπεσοβίτης ζωγράφος Αναστάσιος στο νησί των Ιωαννίνων», *Μοναστήρια Νήσου Ιωαννίνων, 700 Χρόνια 1292-1992. Πρακτικά Συμποσίου (29-31 Μαΐου 1992)*, γεν. εποπτ. Μ. Γαρίδης – Αθ. Παλιούρας, Ιωάννινα 1999, 161-166.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ 2001 Κωνστάντιος Δ., *Προσέγγιση στο έργο των ζωγράφων από το Καπέσοβο της Ηπείρου. Συμβολή στη μελέτη της θρησκευτικής ζωγραφικής στην Ήπειρο το 18ο και το α' μισό του 19ου αιώνα*, Αθήνα 2001.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ 2002 Κωνστάντιος Δ., «Καπεσοβίτες ζωγράφοι», *Ζητήματα Μεταβυζαντινής Ζωγραφικής στη μνήμη του Μανόλη Χατζηδάκη. Πρακτικά Επιστημονικού Διημέρου (28-29 Μαΐου 1999)*, επιμ. Ευγ. Δρακοπούλου, Αθήνα 2002, 231-243.
- KONSTANTIOS 2002α Konstantios D., «Greece, Hearth of Art and Culture after the Fall of Constantinople», *Post-Byzantium: The Greek Renaissance, 15th-18th Century Treasures from the Byzantine and Christian Museum, Athens*, exhibition catalogue (Onassis Cultural Center, New York, 7 November 2002 - 8 February 2003), Athens 2002, 29-58.
- KONSTANTIOS 2009 Konstantios N., *The Origins of El Greco. Icon Painting in Venetian Crete*, exhibition catalogue (Onassis Cultural Center, New York, 17 November 2009-27 February 2010), ed. A. Drandaki, New York 2009, λήμματα καταλόγου.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 1978 Κωνσταντουδάκη Μ., «Ο ζωγράφος Ματθαίος Βιτζαμάνος και η διακοσμητική ζωγραφική με Εβραίους παραγγελιοδότες στο Χάνδακα», *Θησαυρίσματα* 15 (1978), 127-136.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 1988α Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., *Μιχαήλ Δαμασκηνός (1530/35-1592/3). Συμβολή στη μελέτη της ζωγραφικής του*, αδημ. διδ. διατριβή, τ. Α' - Γ', Πανεπιστήμιο Αθηνών 1988.

- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 1990 Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., *Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρης*, κατάλογος έκθεσης, Δήμος Ηρακλείου 1990, λήμματα καταλόγου.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 1991α Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., «Η ζωγραφική εικόνων στην Κρήτη, 1550-1600: Αναζητήσεις των καλλιτεχνών της εποχής, προβληματισμοί της σημερινής έρευνας», *ΙΑ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 20-22.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 1993 Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., *Εικόνες της κρητικής τέχνης (Από τον Χάνδακα ως την Μόσχα και την Αγία Πετρούπολη)*, κατάλογος έκθεσης (Βασιλική Αγίου Μάρκου και Ναός Αγίας Αικατερίνης, Ηράκλειο, 15 Σεπτεμβρίου - 30 Οκτωβρίου 1993), εισαγωγή Μ. Χατζηδάκης, επιμ. Μ. Μπορμπουδάκης, Ηράκλειο 1993, λήμματα καταλόγου.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 1994α Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., «Ο Μιχαήλ Δαμασκηνός ως συλλέκτης σχεδίων Ιταλών καλλιτεχνών», *Αντίφωνον. Αφιέρωμα στον καθηγητή Ν. Β. Δρανδάκη*, Θεσσαλονίκη 1994, 486-495.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 1994β Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., «Χριστός Παντοκράτωρ στηθαίος, πρώιμη κρητική εικόνα», *Ροδωνιά. Τιμή στον Μ. Ι. Μανούσακα*, τ. 1, Ρέθυμνο 1994, 253-265.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 1995 Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., «Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, Τοπίο με το Όρος και τη Μονή Σινά», *Ο Γκρέκο στην Ιταλία και η ιταλική τέχνη - El Greco in Italy and Italian Art*, κατάλογος έκθεσης, επιμ. Ν. Χατζηνικολάου, Αθήνα 1995, 294-301.
- CONSTANTOUDAKI 1995 Constantoudaki-Kitromilides M., «Italian influences in El Greco's Early Work. Some new observations», *El Greco of Crete. Proceedings of the International Symposium held on the occasion of the 450th anniversary of the artist's birth (Iraklion, Crete, 1-5 September 1990)*, ed. N. Hadjinikolaou, Iraklion 1995, 97-118.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 1997 Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 1, Αθήνα 1997, 335-337.
- CONSTANTOUDAKI 1998 Constantoudaki-Kitromilides M., «La pittura di icone a Creta veneziana (secoli XV e XVI): questioni di mecenatismo, iconografia e preferenze estetiche», *Venezia e Creta. Atti del Convegno Internazionale di Studi (Iraklion - Chania, 30 settembre - 5 ottobre 1997)*, a cura di G. Ortalli, Venezia 1998, 459-479.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 1998α Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., «Ο Άγιος Ιερώνυμος με τον Λέοντα σε εικόνες κρητικής τέχνης. Το θέμα και οι συμβολισμοί του», *Άνθη χαρίτων*, επιμ. Ν. Μ. Παναγιωτάκης, Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας, Βενετία 1998, 193-226.

- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 1998β Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., «Τρίπτυχο με σκηνές του Πάθους του 16ου αιώνα», *ΙΗ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ* (ένθετο).
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 1998γ Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 2, Αθήνα 1998, 210-213.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 1999 Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., «Άγνωστο τρίπτυχο του Γεωργίου Κλόντζα και ο αποδέκτης του», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ΄, Κ΄ (1998) [1999], 335-343.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 1999α Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., «Η ζωγραφική στην Κρήτη τον 15ο-16ο αιώνα: ο μακρύς δρόμος προς τον Δομήνικο Θεοτοκόπουλο και η πρώτη παραγωγή του», *Ελ Γκρέκο, Ταυτότητα και Μεταμόρφωση. Κρήτη-Ιταλία-Ισπανία*, επιμ. J. Álvarez Lopera, Μιλάνο 1999, 89-97 και λήμματα καταλόγου.
- CONSTANTOUDAKI 1999 Constantoudaki-Kitromilides M., «The Bologna “Last Supper”: A reconsideration», *El Greco in Italy and Italian Art. Proceedings of the International Symposium (Rethymno, Crete, 22-24 September 1995)*, ed. N. Hadjinikolaou, Rethymno 1999, 109-123.
- CONSTANTOUDAKI 1999α Constantoudaki-Kitromilides M., «L'arte dei pittori greci a Venezia nel Cinquecento», *La pittura nel Veneto. Il Cinquecento*, III, a cura di M. Lucco, Milano 1999, 1203-1261.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 2000 Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., «Ο ζωγράφος Άγγελος Ακοτάντος: Νέα στοιχεία από έγγραφα των Βενετικών Αρχείων», *Τρίτο Επιστημονικό Συμπόσιο, Ανασκαφή και Μελέτη III: Πρόσφατες εξελίξεις της έρευνας σε θέματα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (Αθήνα, 25-26 Μαΐου 2000)*, Πρόγραμμα και περιλήψεις ανακοινώσεων, Αθήνα 2000, 41.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 2000α Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 4, Αθήνα 2000, 23-25, 242-245.
- CONSTANTOUDAKI 2000 Constantoudaki-Kitromilides M., «Damaskinos Michael», *Encyclopedia of Greece and the Hellenic Tradition*, ed. G. Speake, τ. 1, London – Chicago 2000, 443-444.
- CONSTANTOUDAKI 2000α Constantoudaki-Kitromilides M., «Klontzas Georgios», *Encyclopedia of Greece and the Hellenic Tradition*, ed. G. Speake, τ. 1, London – Chicago 2000, 893-894.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 2001 Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., «Εικόνα Οδηγήτριας με δύο αγίους στον ναό του Αρχαγγέλου Μιχαήλ Τρυπιώτη στη Λευκωσία. Το έργο και τα νοήματά του», *Πρακτικά του Γ΄ Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου (Λευκωσία, 16-20 Απριλίου 1996)*, τ. Β΄, Λευκωσία 2001, 385-409.

- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 2001α Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., *Ωρες Βυζαντίου. Έργα και Ημέρες στο Βυζάντιο, Το Βυζάντιο ως Οικουμένη (Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Οκτώβριος 2001 - Ιανουάριος 2002)*, επιμ. Τζ. Αλμπάνη, Αθήνα 2001, λήμματα καταλόγου.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 2001β Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., «Conducere Apothecam, In Qua Exercere Artem Nostram: Το εργαστήριο ενός βυζαντινού και ενός βενετού ζωγράφου στην Κρήτη», *Σύμμεικτα* 14 (2001), 291-299.
- CONSTANTOUDAKI 2001 Constantoudaki-Kitromilides M., *El Greco*, eds S. Ferino-Pagden – F. Checa Cremades, Kunsthistorisches Museum, Wien 2001, λήμματα καταλόγου.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 2002 Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., «Ο Άγιος Λουκάς του Θεοτοκόπουλου του Μουσείου Μπενάκη. Νέες επισημάνσεις», *Ζητήματα Μεταβυζαντινής Ζωγραφικής στη μνήμη του Μανόλη Χατζηδάκη. Πρακτικά Επιστημονικού Διημέρου (28-29 Μαΐου 1999)*, επιμ. Ευγ. Δρακοπούλου, Αθήνα 2002, 271-280.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 2002α Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., «Κύπριοι ζωγράφοι στη Βενετία στα τέλη του 16ου αιώνα. Αρχαιακές μαρτυρίες και καλλιτεχνική παραγωγή», *Κύπρος - Βενετία, Κοινές Ιστορικές Τύχες. Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου (Αθήνα, 1-3 Μαρτίου 2001), Μνήμη Κωνσταντίνου Λεβέντη hominis universalis*, επιμ. Χρ. Μαλτέζου, Βενετία 2002, 353-368.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 2003 Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., «Εικόνα του Μιχαήλ Δαμασκηνού στον ναό του Αγίου Ιωάννη στο Γαλαξίδι», *Το Γαλαξίδι από την αρχαιότητα έως σήμερα. Πρακτικά Α' Επιστημονικού Συνεδρίου (Γαλαξίδι 29-30 Σεπτεμβρίου 2000)*, Αθήνα 2003, 67-72, πίν. 25-31.
- CONSTANTOUDAKI 2003 Constantoudaki-Kitromilides M., «The painter Anghelos Acotantos: New biographical details from unpublished documents», *Λαμπηδών. Αφιέρωμα στη μνήμη της Ντούλας Μουρίκη*, επιμ. Μ. Ασπρά-Βαρδαβάκη, Αθήνα 2003, 499-508.
- CONSTANTOUDAKI 2003a Constantoudaki-Kitromilides M., *Pinacoteca Civica di Vicenza. Dipinti dal XIV al XVI secolo. Catalogo Scientifico delle Collezioni*, a cura di M. E. Avagnina – M. Binotto – G. C. F. Villa, I, Vicenza 2003, λήμματα καταλόγου.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 2004 Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., «Αδημοσίευτες εικόνες από τη συλλογή Σπ. Χαροκόπου της Κοργιαλενίου Βιβλιοθήκης Αργοστολίου (περίληψη)», *Πρακτικά του ΣΤ' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997)*, τ. 4, Αθήνα 2004, 353-354.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 2004α Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., «Παραγγελίες πινάκων, εργαστήριο, κυκλοφορία σχεδίων του Μιχαήλ Δαμασκηνού στον Χάνδακα. Ανέκδοτα έγγραφα (1585-1593)», *Θησαυρίσματα* 34 (2004), 253-272.

- CONSTANTOUDAKI 2004 Constantoudaki-Kitromilides M., *Pinacoteca Civica di Vicenza. Dipinti del XVII e XVIII secolo. Catalogo Scientifico delle Collezioni*, a cura di M. E. Avagnina – M. Binotto – G. C. F. Villa, II, Vicenza 2004, λήμματα καταλόγου.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 2005 Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., «Η νέα “Βάπτιση” είναι αυθεντικός Γκρέκο», *Τέχνες και Γράμματα, Η Καθημερινή*, Κυριακή 6 Φεβρουαρίου 2005, 5.
- CONSTANTOUDAKI 2005 Constantoudaki-Kitromilides M., *From Byzantium to Modern Greece: Hellenic Art in Adversity, 1453-1830, From the Collections of the Benaki Museum, Athens*, exhibition catalogue (Onassis Cultural Center, New York, 15 December 2005 - 6 May 2006), eds A. Delivorrias – E. Georgoula, New York - Athens 2005, λήμματα καταλόγου.
- CONSTANTOUDAKI 2006 Constantoudaki-Kitromilides M., *San Nicola. Splendori d'Arte d'Oriente e d'Occidente*, catalogo di mostra (Bari, Castello Svevo, 7 dicembre 2006 - 6 maggio 2007), a cura di M. Bacci, Milano 2006, λήμματα καταλόγου.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 2007 Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., «Ο Χριστός Ελκόμενος επί Σταυρού του Νικολάου Τζαφούρη στο Μητροπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης: Σύνθεση, πηγές, περιπλανήσεις του έργου», *Έκτο Επιστημονικό Συμπόσιο, Ανασκαφή και Έρευνα VI: Από το ερευνητικό έργο του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης (Αθήνα, 26-27 Απριλίου 2007). Πρόγραμμα και περιλήψεις ανακοινώσεων*, Αθήνα 2007, 49.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 2007α Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., «Έργα του Μιχαήλ Δαμασκηνού στο ιερό του Αγίου Γεωργίου Βενετίας: Έξοδα και αμοιβή (ανέκδοτα έγγραφα, 1577-1579)», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΚΣΤ' (2006), 505-509.
- CONSTANTOUDAKI 2008 Constantoudaki-Kitromilides M., «Tradition and Diversity: Icon Painting in Crete, Venice, and the Ionian Islands and El Greco's Early Career», *The Greek World under Ottoman and Western Domination: 15th-19th Centuries*, eds P. Kitromilides – D. Arvanitakis, New York - Athens 2008, 55-79.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ 2009 Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ., «Όψεις της ζωγραφικής εικόνων στην Κύπρο κατά τη βενετική περίοδο και οι σχέσεις με τη Βενετία», *Η Γαληνοτάτη και η Ευγενεστάτη. Η Βενετία στην Κύπρο και η Κύπρος στη Βενετία. Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου (Λευκωσία, 21 Οκτωβρίου 2006)*, επιμ. Α. Νικολάου-Κονναρή, Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπέζης Κύπρου, Λευκωσία 2009, 157-188, εικ. 1-55γ.
- CONSTANTOUDAKI 2009 Constantoudaki-Kitromilides M., «Viaggi di pittori tra Costantinopoli e Candia: documenti d'archivio e influssi sull'arte (XIV-XV sec.)», *Βενετοκρατούμενος Ελληνισμός: Άνθρωποι, χώρος, ιδέες (13ος-18ος αι.). Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου (Βενετία, 3-7 Δεκεμβρίου 2007)*, επιμ. Χρ. Μαλτέζου – Α. Τζαβάρα – Δ. Βλάσση, Βενετία 2009, 709-723, εικ. 1-12.

- CONSTANTOUDAKI 2009α Constantoudaki-Kitromilides M., *The Origins of El Greco. Icon Painting in Venetian Crete*, exhibition catalogue (Onassis Cultural Center, New York, 17 November 2009 - 27 February 2010), ed. A. Drandaki, New York 2009, λήμματα καταλόγου.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ – ΜΥΡΙΑΝΘΕΥΣ 2005 Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου Μ. – Μυριανθεύς Δ., *Οι ναοί της Παναγίας Ποδύθου και της Θεοτόκου (ή του Αρχαγγέλου) στη Γαλάτα*, Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζής Κύπρου – Ιερά Μητρόπολις Μόρφου, Λευκωσία 2005.
- ΚΩΤΙΔΗΣ 1995 Κωτίδης Α., *Ζωγραφική του 19ου αιώνα*, Αθήνα 1995.
- ΛΑΖΑΡΙΔΟΥ 2001 Λαζαρίδου Αν., *Μυστήριο Μέγα και Παράδοξον. Σωτήριο Έτος 2000. Έκθεσις Εικόνων και Κειμηλίων (Αθήνα, Βυζαντινόν και Χριστιανικόν Μουσείον, 28 Μαΐου - 31 Ιουλίου 2001)*, Αθήνα 2002, λήμματα καταλόγου.
- LAZARIDOU 2002 Lazaridou An., *Post-Byzantium: The Greek Renaissance. 15th-18th Century Treasures from the Byzantine and Christian Museum, Athens*, exhibition catalogue (New York, Onassis Cultural Center, 7 November 2002 - 8 February 2003), Athens 2002, λήμματα καταλόγου.
- LAZARIDOU 2003 Lazaridou An., *Riflessi di Bisanzio. Capolavori d'arte dal XV al XVIII secolo dal Museo Bizantino e Cristiano di Atene*, catalogo di mostra (Roma, Musei Capitolini, Palazzo Caffarelli, 22 maggio - 7 settembre 2003), a cura di E. Chalkia, Atene 2003, λήμματα καταλόγου.
- ΛΑΖΑΡΙΔΟΥ 2009 Λαζαρίδου Αν., *Η αρχιτεκτονική ως εικόνα. Πρόσληψη και αναπαράσταση της αρχιτεκτονικής στη Βυζαντινή τέχνη*, κατάλογος έκθεσης (Θεσσαλονίκη, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, 6 Νοεμβρίου 2009 - 31 Ιανουαρίου 2010), επιμ. Ε. Χατζητρύφωνος – Σ. Ξυγιάς, Θεσσαλονίκη 2009, λήμματα καταλόγου.
- ΛΑΜΠΡΑΚΗ-ΠΛΑΚΑ 1976 Λαμπράκη-Πλάκα Μ., *Στοχασμός Μακρυγιάννη, χειρ Παναγιώτη Ζωγράφου. Εικονογραφία του Εικοσιένα*, Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα 1976.
- ΛΑΜΠΡΑΚΗ-ΠΛΑΚΑ 1984 Λαμπράκη-Πλάκα Μ., «Εικόνες του αγώνα “προς ευχαρίστησιν των Ελλήνων”», *Ο Ζωγράφος του στρατηγού Μακρυγιάννη*, κατάλογος έκθεσης (Λαογραφικό-Εθνολογικό Μουσείο Μακεδονίας, Δημήτρια ΙΘ', Οκτώβριος-Νοέμβριος 1984), Θεσσαλονίκη 1984, χ.αρ.σ.
- LAMBRAKI-PLAKA 2009 Lambraki-Plaka M., *The Origins of El Greco. Icon Painting in Venetian Crete*, exhibition catalogue (Onassis Cultural Center, New York, 17 November 2009 - 27 February 2010), ed. A. Drandaki, New York 2009, λήμματα καταλόγου.
- ΛΑΠΠΑΣ 1978-79 Λάππας Κ., «Γύρω από τον Αλέξανδρο Ησαΐα και τις λιθογραφίες του», *Μνήμων* 7 (1978-79), 134-143, 195-196.
- ΛΕΜΠΕΣΗ – ΕΤΖΕΟΓΛΟΥ 1995 Λεμπέση Α. – Ετζέογλου Ρ., «Εφορεία Αρχαιοπωλείων και Ιδιωτικών Συλλογών», *ΑΔ* 44 (1989), Β'2 - Χρονικά, Αθήνα 1995, 547-552, πίν. 294-298.

- ΛΕΜΠΕΣΗ – ΕΤΖΕΟΓΛΟΥ–
ΚΑΖΑΝΑΚΗ 1995 Λεμπέση Α. – Ετζέογλου Ρ. – Καζανάκη-Λάππα Μ., «Εφορεία Αρχαιοπωλείων και Ιδιωτικών Συλλογών», *ΑΔ* 45 (1990), Β'2 - Χρονικά, Αθήνα 1995, 533-539.
- ΛΕΜΠΕΣΗ – ΕΤΖΕΟΓΛΟΥ–
ΚΑΖΑΝΑΚΗ 1998 Λεμπέση Α. – Ετζέογλου Ρ. – Καζανάκη-Λάππα Μ., «Εφορεία Αρχαιοπωλείων και Ιδιωτικών Συλλογών», *ΑΔ* 48 (1993), Β'2 – Χρονικά, Αθήνα 1998, 599-603, πίν. 172-176.
- ΛΕΜΠΕΣΗ – ΕΤΖΕΟΓΛΟΥ–
ΚΑΖΑΝΑΚΗ 1999 Λεμπέση Α. – Ετζέογλου Ρ. – Καζανάκη-Λάππα Μ., «Εφορεία Αρχαιοπωλείων και Ιδιωτικών Συλλογών», *ΑΔ* 49 (1994), Β'2 - Χρονικά, Αθήνα 1999, 867-874, πίν. 267-270.
- ΛΕΟΝΤΑΚΙΑΝΑΚΟΥ 2001 Leontakianakou Ir., «Le contenu théologique d'un ensemble d'icônes d'Emmanuel Tzanes», *XXe Congrès International des Études Byzantines (Collège de France - Sorbonne, 19-25 août 2001), Pré-actes: III. Communications Libres, C. Archéologie et Histoire de l'Art*, Paris 2001, 373.
- ΛΕΟΝΤΑΚΙΑΝΑΚΟΥ 2001 Λεοντακιανάκου Ειρ., «Παρατηρήσεις σε ένα ζωγραφικό σύνολο του Εμμανουήλ Τζάνε Μπουνιαλή», *Θ' Διεθνές Κρητολογικό Συνέδριο (Ελούντα, 1-6 Οκτωβρίου 2001). Περιλήψεις ανακοινώσεων*, χ.αρ.σ.
- ΛΕΟΝΤΑΚΙΑΝΑΚΟΥ 2002 Λεοντακιανάκου Ειρ., «Η εικόνα της Κλίμακας του Αγίου Ιωάννη (1663) του Εμμανουήλ Τζάνε στο Ελληνικό Ινστιτούτο Βενετίας», *Γ' Συνάντηση Βυζαντινολόγων Ελλάδος και Κύπρου (Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο, 3-5 Οκτωβρίου 2001). Εισηγήσεις, Ερευνητικά – Μεταπτυχιακά προγράμματα, Περιλήψεις ανακοινώσεων*, Ρέθυμνο 2002, 125-126.
- ΛΙΒΑ-ΞΑΝΘΑΚΗ 1980 Λίβα-Ξανθάκη Θ., *Οι τοιχογραφίες της Μονής Ντίλιου*, Ιωάννινα 1980.
- ΛΙΝΟΣΠΟΡΗΣ 1999 Λινοσπόρης Σεραφείμ, αρχιμανδρίτης, «Οι ζακυνθινοί ιερείς Κουτούζης και Καντούνης και το εικαστικό τους έργο στην Ιερά Μονή Πλατυτέρας της Κέρκυρας», *Άγιοι και Εκκλησιαστικές Προσωπικότητες στη Ζάκυνθο. Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου (Πνευματικό Κέντρο Δήμου Ζακύνθου, 6-9 Νοεμβρίου 1997)*, τ. Β', Αθήνα 1999, 303-316.
- ΛΟΥΚΟΣ 1975 Λούκος Χρ., «Ο Μακρυγιάννης προσφέρει στη βασίλισσα της Αγγλίας Βικτωρία τις εικονογραφίες του Εικοσιένα», *Μνήμων* 5 (1975), 201-212.
- LUCCO 1990 Lucco M., «Venezia», *La pittura nel Veneto. Il Quattrocento*, II, a cura di M. Lucco, Milano 1990, 395-480.
- LUCCO – PONTANI 1997 Lucco M. – Pontani A., «Greek Inscriptions on two Venetian Renaissance Paintings», *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 60 (1997), 111-129.
- ΛΟΥΝΤΖΗΣ 1997 Λούντζης Ν., «Οι ζωγράφοι των Προφητών της Φανερωμένης», *ΣΤ' Διεθνές Πανιώνιο Συνέδριο (Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997), Περιλήψεις ανακοινώσεων* χ.τ. 1997, 43.

- ΛΟΥΝΤΖΗΣ 2004 Λούντζης Ν., «Οι ζωγράφοι των προφητών της Φανερωμένης Ζακύνθου», *Πρακτικά του ΣΤ' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997)*, τ. 4, Αθήνα 2004, 355-356.
- ΛΟΥΝΤΖΗΣ, ΦΑΝΕΡΩΜΕΝΗ Λούντζης Ν., *Φανερωμένης της Ζακύνθου Προφήτες και Ζωγράφοι*, εκδ. Περίπλους, χ.χρ.
- ΛΟΥΠΟΥ 2004 Λούπου Αθ.-Χρ., «14η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», *ΑΔ 53* (1998), Β'3 - Χρονικά, Αθήνα 2004, 825-836.
- ΛΥΔΑΚΗΣ 1997 Λυδάκης Στ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος - 20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 1, Αθήνα 1997, 220-222.
- ΛΥΔΑΚΗΣ 1998 Λυδάκης Στ., *Θησαυροί της Νεοελληνικής Τέχνης. Η Συλλογή Γιάννη Περδίου*, κατάλογος έκθεσης, κείμενα Ν. Μισιρλή – Στ. Λυδάκης, επιμ. Μ. Κατσανάκη, Ίδρυμα Όρους Σινά, Αθήνα 1998, λήμματα καταλόγου.
- ΛΥΚΟΓΙΑΝΝΗΣ 2002 Λυκογιάννης Δ., «Καλλιτεχνικές και ιστορικές μαρτυρίες εκκλησιαστικών κωδικών Ζακύνθου. Κώδικες ιερού ναού Αγίου Βασιλείου του Επάνω», *Μελέτες Ζακυνθινής Τέχνης*, Αθήνα 2002, 59-141.
- LYMBEROPOULOU 2007 Lymberopoulou A., «The painter Angelos and Post-Byzantine Art», *Locating Renaissance Art*, ed. C. M. Richardson, New Haven and London 2007, 175-210.
- ΜΑΔΕΡΑΚΗΣ 2000 Μαδεράκης Στ. Ν., «Μανουήλ Φωκάς ή Μανουήλ Φωκάδες;», *Πεπραγμένα Η' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου (Ηράκλειο, 9-14 Σεπτεμβρίου 1996)*, τ. Β'2, Ηράκλειο 2000, 33-54, εικ. 1-24.
- ΜΑΚΡΥΚΩΣΤΑΣ 1993 Μακρυκώστας Χ. Κ., *Αντώνιος Βασιλάκης ο επιλεγόμενος Aliense, 1556-1629. Ένας Μήλιος ζωγράφος στη Βενετία*, Αθήνα-Μήλος 1993.
- MALADAKIS 2009 Maladakis V., *Le Mont Athos et l'Empire byzantin. Trésors de la Sainte Montagne*, catalogue d'exposition (Petit Palais – Musée des Beaux-Arts de la Ville de Paris, 10 avril - 5 juillet 2009), éd. H. Studievic, Paris 2009, λήμματα καταλόγου.
- MALTEZOU 1987 Maltezo Chr., «Métiers et salaires en Crète Vénitienne (XVe siècle)», *Byzantinische Forschungen* XII (1987), 321-341.
- ΜΑΛΤΕΖΟΥ 1999 Μαλτέζου Χρ., «Καίρειος Βιβλιοθήκη – Άνδρος», *Η Βενετία των Ελλήνων - Η Ελλάδα των Βενετών, Σημάδια στον χώρο και στον χρόνο*, κατάλογος έκθεσης (Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, 15 Μαρτίου - 30 Απριλίου 1999), επιστημ. επιμ. Χρ. Α. Μαλτέζου, επιμ. Ε. Ανδρεάδη, Αθήνα 1999, 164-165.
- ΜΑΛΤΕΖΟΥ 2004 Μαλτέζου Χρ. Α., σύνταξη και επιμέλεια, *Το έργο του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας, Δεκέμβριος 2003 - Δεκέμβριος 2004*, Βενετία 2004.

- ΜΑΛΤΕΖΟΥ – ΠΛΟΥΜΙΔΗΣ 2001 Μαλτέζου Χρ. – Πλουμίδης Γ. (εκδ.), *Οι αποβιωτήριες πράξεις Ελλήνων στο αρχείο του ναού του Αγίου Αντωνίνου Βενετίας (1569-1810)*, Βενετία 2001.
- ΜΑΛΤΕΖΟΥ 2010 Μαλτέζου Χρ., «Η ιστορία της Κρήτης κατά τον 15ο αιώνα με βάση αρχειακά τεκμήρια», *Χειρ Αγγέλου*, κατάλογος έκθεσης (Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη, 17 Νοεμβρίου 2010 - 16 Ιανουαρίου 2011), επιμ. Μ. Βασιλάκη, Αθήνα 2010, 26-37.
- MANGO 2002 Mango C. (ed.), *The Oxford History of Byzantium*, Oxford 2002.
- ΜΑΝΟΠΟΥΛΟΣ 2001 Μανόπουλος Γρ., «Επιγραφικές και άλλες μαρτυρίες για τα Κατσανοχώρια (1587-1699)», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 35 (2001), 99-178.
- ΜΑΝΟΠΟΥΛΟΣ 2003 Μανόπουλος Γρ., «Επανεξέταση των επιγραφών των καπεσοβιτών ζωγράφων», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 37 (2003), 299-316.
- ΜΑΝΟΠΟΥΛΟΣ 2005 Μανόπουλος Γρ., «Η Βελτισία στα 1564 και οι ναοί της», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 39 (2005), 455-467.
- ΜΑΝΟΠΟΥΛΟΣ 2010 Μανόπουλος Γ., «Επιστολή ζωγράφου προς ομότεχνό του στα τέλη του 18ου αιώνα», *Α΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 59-60.
- ΜΑΝΟΥΣΑΚΑΣ 1961 Μανούσακας Μ. Ι., «Βενετικά έγγραφα αναφερόμενα εις την εκκλησιαστικήν ιστορίαν της Κρήτης του 14ου-16ου αιώνας», *ΔΙΕΕ* 15 (1961), 149-233.
- ΜΑΝΤΑΣ 2002 Μαντάς Α., «Η δημιουργία του εικονογραφικού θέματος *Χριστός η Άμπελος* στη βυζαντινή τέχνη», *ΚΒ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 64.
- ΜΑΝΤΖΑΝΑ 1990 Μαντζανά Κρ., «Τρικάλινοι ζωγράφοι του 17ου αι.», *Αρχαιολογία* 34 (Μάρτιος 1990), 101-102.
- ΜΑΝΤΖΑΝΑ 2000 Μαντζανά Κρ., «Ιερά Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου Χρυσίνου Καλαμπάκας», *Τρικάλινα* 20 (2000) [= *Πρακτικά 5ου Συμποσίου Τρικάλινων Σπουδών (Τρίκαλα, 5-7 Νοεμβρίου 1999)*], 381-387, εικ. 1-12.
- ΜΑΝΤΖΑΝΑ 2005 Μαντζανά Κρ., «7η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Νομός Τρικάλων», *ΑΔ* 54 (1999), Β΄1 - Χρονικά, Αθήνα 2005, 434-437, εικ. 15-22.
- ΜΑΝΤΖΑΝΑ 2006 Μαντζανά Κρ., «Ιερός ναός της Αγίας Παρασκευής Καλομοίρας, Καλαμπάκας: Προσέγγιση στο έργο των χιοναδιτών ζωγράφων στην περιοχή Τρικάλων», *Δώρον. Τιμητικός τόμος στον καθηγητή Νίκο Νικονάνο*, Θεσσαλονίκη 2006, 323-330.
- ΜΑΝΤΖΑΝΑ 2006α Μαντζανά Κρ., «Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου Μυροφύλλου. Η διάσωση ενός από τα πιο αξιόλογα μνημεία του Θεσσαλικού χώρου», *Αρχαιολογικό έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας. Πρακτικά επιστημονικής συνάντησης, Βόλος 27.2 - 2.3.2003*, 1, 2003, επιμ. Α. Μαζαράκης Αινιάν, τ. Ι, Βόλος 2006, 495-501, εικ. 1-14.

- MANTZANA 2006β Μαντζανά Κρ., «Μνημεία Δήμου Χασιών. Προτάσεις αποκατάστασης και ανάδειξης αυτών», *Τρικαλινά* 26 (2006) [= *Πρακτικά 7ου Συμποσίου Τρικαλινών Σπουδών (Τρίκαλα, 11-13 Νοεμβρίου 2005)*], 381-389, εικ. 1-19.
- MANTZANA 2008 Μαντζανά Κρ., «Προτάσεις ανάπτυξης του μνημειακού συμπλέγματος της περιοχής Ασπροποτάμου Πίνδου», *1ο Διεθνές Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού της Θεσσαλίας. Πρακτικά Συνεδρίου (Λάρισα, 9-11 Νοεμβρίου 2006)*, τ. ΙΙ, Θεσσαλονίκη 2008, 621-631, εικ. 1-13.
- MANTZANAS 1984 Μαντζάνας Κ., «Επιγραφές από τον Κλεινό της Καλαμπάκας», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο Ζ'* (1984), 83-91.
- ΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ – ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΥ 1993 Μαντοπούλου-Παναγιωτοπούλου Θ. – Σαββοπούλου-Κατσίκη Ξ., «Ο ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στη Γουμένισσα», *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση*, τ. ΙV, Αθήνα 1993, 13-30, εικ. 1-17.
- MARÍAS 1996 Marías F., Greco, El (λήμμα), *The Dictionary of Art*, ed. J. Turner, τ. 13.
- MARÍAS 1999 Marías F., «El Greco y los artistas de Italia: Venecia (1567-1570)», *El Greco in Italy and Italian Art. Proceedings of the International Symposium (Rethymno, Crete, 22-24 September 1995)*, ed. N. Hadjinicolaou, Rethymno 1999, 47-66, εικ. 1-25.
- ΜΑΡΙΑΣ 2001 Μαρίας Φ., *Ο Γκρέκο και η τέχνη της εποχής του. Τα σχόλια στους Βίους του Βαζάρι*, Ηράκλειο 2001.
- MARINOS 2000 Μαρίνος Π., *Κείμενα δημοσιευμένα και ανέκδοτα*, Αθήνα 2000.
- ΜΑΡΚΑΤΟΥ 1998 Μαρκάτου Δ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος - 20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Μαθιόπουλος, τ. 2, Αθήνα 1998, 397.
- ΜΑΡΚΑΤΟΥ 2004 Μαρκάτου Δ. Φ., «Η εικαστική δημιουργία στα Επτάνησα (18ος-19ος αι.): Απόηχος της δυτικής και πρόδρομος της Νεοελληνικής τέχνης», *Πρακτικά του Ζ' Πανιονίου Συνεδρίου (Λευκάδα, 26-30 Μαΐου 2002)*, τ. Α', Αθήνα 2004, 227-239.
- MARCON 1999 Marcon S., *Η Βενετία των Ελλήνων - Η Ελλάδα των Βενετών. Σημάδια στον χώρο και στον χρόνο*, κατάλογος έκθεσης (Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, 15 Μαρτίου - 30 Απριλίου 1999), επιστημ. επιμ. Χρ. Α. Μαλτέζου, επιμ. Ε. Ανδρεάδη, Αθήνα 1999, λήμματα καταλόγου.
- ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ 1981 Μαρκόπουλος Γλ., *Η Λαϊκή μας αρχιτεκτονική*, Αθήνα 1981.
- ΜΑŠNÍĆ 1995-1996 Mašnić M., «Jovan zograf i negovata umetnička aktivnost», *Kulturno Nasledstvo* 22-23 (1995-1996), 69-90.

- ΜΑŠΝΙĆ 1996 Mašnić M., «Les oeuvres de la période précoce de l'activité créatrice de Michel Anagnost et de son fils Dimitar-Danail», *Zbornik, Muzej na Makedonija* 2 (1996), 265-280.
- ΜΑŠΝΙĆ 2001 Mašnić M., «Deux œuvres nouvellement attribuées aux grands peintres du XVIe siècle, Onufre de Argos et Jean de Gramosta» *Zbornik Srednovekovna Umetnost* 3 (2001), 143-152 (μακεδονικά με γαλλική περίληψη).
- ΜΑŠΝΙĆ 2010 Mašnić M., «Sur quelques oeuvres attribuées récemment à Jean Zographe de Gramosta», *Niš and Byzantium. 8th Symposium (Niš, 3-5 June 2009). The Collection of Scientific Works VIII*, ed. M. Rakocija, Niš 2010, 355-364.
- ΜΑΣΤΟΡΟΠΟΥΛΟΣ 1987-1988 Μαστορόπουλος Γ., «Σκευοφύλαξ (Νικόλαος;) Ισπανός», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΙΔ' (1987-1988), 305-306.
- ΜΑΣΤΟΡΟΠΟΥΛΟΣ 1988 Μαστορόπουλος Γ., «Πέτρα Λέσβου, Εκκλησιαστικό Μουσείο», *ΑΔ* 36 (1981), Β'2 - Χρονικά, Αθήνα 1988, 387.
- ΜΑΣΤΟΡΟΠΟΥΛΟΣ 1994 Μαστορόπουλος Γ., «Περί της Ι. Μονής της Αγίας Νάξου», *Πρακτικά του Α' Πανελληνίου Συνεδρίου, Η Νάξος διαμέσου των αιώνων (Φιλώτι, 3-6 Σεπτεμβρίου 1992)*, επιμ. Ι. Κ. Προμπονάς - Στ. Ε. Ψαρράς, Αθήνα 1994, 449-478.
- ΜΑΣΤΟΡΟΠΟΥΛΟΣ 1995 Μαστορόπουλος Γ., «Το χρονικό της ευρέσεως της εικόνας του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου στη Σύρο», *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών* 12 (1995), 405-424.
- ΜΑΣΤΟΡΟΠΟΥΛΟΣ 1999 Μαστορόπουλος Γ., *Ελ Γκρέκο, Ταυτότητα και Μεταμόρφωση. Κρήτη - Ιταλία - Ισπανία*, κατάλογος έκθεσης (Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη, 18 Οκτωβρίου 1999 - 17 Ιανουαρίου 2000), επιμ. J. Álvarez Lopera, Μιλάνο 1999, λήμματα καταλόγου.
- ΜΑΣΤΟΡΟΠΟΥΛΟΣ 2005 Μαστορόπουλος Γ., «Ναοί και μονύδρια της Χώρας Νάξου», *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών* ΙΘ' (2004-2005) [= *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου, Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης ο Νάξιος, 250 χρόνια από την γέννησίν του (Νάξος, 14-17 Ιουλίου 2000)*], Αθήνα 2005, 345-402.
- ΜΑΣΤΟΡΟΠΟΥΛΟΣ 2007 Μαστορόπουλος Γ., «Οι εκκλησίες των Ανούμερων της Νάξου», *Πρακτικά του Γ' Πανελληνίου Συνεδρίου, Η Νάξος διαμέσου των αιώνων (Κόρωνος, 4-7 Σεπτεμβρίου 2003)*, επιμ. Ι. Κ. Προμπονάς - Στ. Ε. Ψαρράς, Αθήνα 2007, 251-289.
- ΜΑΤΘΙΟΠΟΥΛΟΣ 1997 Ματθιόπουλος Ε. Δ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 1, Αθήνα 1997, 192-193.
- ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ 1997 Μαυροπούλου-Τσιούμη Χρ., *Θησαυροί του Αγίου Όρους*, κατάλογος έκθεσης, Θεσσαλονίκη 1997², λήμματα καταλόγου.
- ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ 1998 Μαυροπούλου-Τσιούμη Χρ., «Εικόνες του 17ου αιώνα», *Ιερά Μονή Ξενοφώντος. Εικόνες, Άγιον Όρος* 1998, 131-214, εικ. 49-94.

- ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ 2004 Μαυροπούλου-Τσιούμη Χρ., «Οι τοιχογραφίες του ασκηταριού του Οσίου Νικάνορα. Η σχέση τους με τον όσιο», *Γρεβενά. Ιστορία - Τέχνη - Πολιτισμός, Πρακτικά Α΄ Πανελληνίου Συνεδρίου (2002)*, επιστημ. επιμ. Μ. Παπανικολάου, Θεσσαλονίκη - Γρεβενά 2004, 130-132, εικ. 1-5.
- ΜΕΛΕΝΤΗ 1998 Μελέντη Μ., «Αρχαιακές ειδήσεις για τη ζωγραφική εικόνων στην πόλη της Κέρκυρας τον 18ο αιώνα», *Άνθη Χαρίτων*, επιμ. Ν. Μ. Παναγιωτάκης, Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας, Βενετία 1998, 317-339.
- ΜΕΛΕΝΤΗ 2001 Μελέντη Μ., «Προσθήκες στο Λεξικό των Ελλήνων Ζωγράφων μετά την Άλωση (1450-1830). Ζωγράφοι εικόνων και ζωγραφική τέχνη στην Κέρκυρα στις αρχές του 19ου αιώνα», *Περί ιστορίας* 3 (2001), 185-230.
- ΜΕΛΕΝΤΗ 2002 Μελέντη Μ., *Η ζωγραφική των εικόνων στην Κέρκυρα τον 18ο αιώνα και ο Σπυρίδων Σπεράντζας (1731-1818)*, Κέρκυρα 2002.
- ΜΕΛΕΝΤΗ 2002α Μελέντη Μ., «Ο Δημήτριος Μπογδάνος και η ζωγραφική των εικόνων στο Λέτσε τον 18ο αιώνα», *Ελληνισμός και Κάτω Ιταλία. Από τα Ιόνια Νησιά στην Grecia Salentina*, τ. Α΄, Κέρκυρα 2002, 185-212.
- ΜΕΛΕΝΤΗ 2003 Μελέντη Μ., «Παρατηρήσεις στην ζωγραφική παράδοση της Κέρκυρας τον 18ο αιώνα: η καλλιτεχνική “συνομιλία” των ζωγράφων της διασποράς», *Περί ιστορίας* 4 (2003), 127-146.
- ΜΕΝΤΖΑΦΟΥ 2000 Μεντζαφού-Πολύζου Ο., «Νεοελληνική ζωγραφική από τον 19ο στον 20ό αιώνα», *Συλλογές Ευαγγέλου Αβέρωφ. Ταξιδεύοντας στο χρόνο*, κατάλογος έκθεσης (Πινακοθήκη Ε. Αβέρωφ, Μέτσοβο, 9 Σεπτεμβρίου 2000 - 15 Ιανουαρίου 2001), Ίδρυμα Ευαγγέλου Αβέρωφ-Τοσίτσα, Αθήνα 2000, 263-339.
- ΜΕΡΚΕΛ 1996 Merkel E., Falier Antonio [Antonio da Negroponte] (λήμμα), *The Dictionary of Art*, ed. Jane Turner, τ. 10.
- ΜΕΤΑ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ 1996 *Μετά το Βυζάντιο. Συλλογή Μ. Λάτση*, κείμενα Μ. Καζανάκη-Λάππα, Αθήνα 1996.
- ΜΗΤΣΑΝΗ 1994 Μητσάνη Αγγ., «Εικόνες - ναυτικά αφιερώματα. Με αφορμή μία εικόνα του Ιωάννη του Θεολόγου», *ΑΔ* 42 (1987), Α΄ Μελέτες, Αθήνα 1994, 152-167.
- ΜΗΤΣΑΝΗ 1996 Μητσάνη Αγγ., *Εικόνες και Κειμήλια από τη Συλλογή της Εκατονταπυλιανής Πάρου*, Αθήνα 1996.
- ΜΗΤΣΑΝΗ 1999 Μητσάνη Αγγ., *Συλλογή Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών έργων Νάουσας Πάρου*, Αθήνα 1999.
- ΜΗΤΣΑΝΗ – ΓΕΡΟΥΣΗ 2000 Μητσάνη Αγγ. – Γερούση Ευγ., «2η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Περιοδείες – Καταγραφές», *ΑΔ* 50 (1995), Β΄2 - Χρονικά, Αθήνα 2000, 715-723.

- ΜΗΤΣΑΝΗ – ΓΕΡΟΥΣΗ 2003 Μητσάνη Αγγ. – Γερούση Ευγ., «2η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», ΑΔ 52 (1997), Β'3 - Χρονικά, Αθήνα 2003, 975-984.
- ΜΗΤΣΑΝΗ – ΚΙΤΣΟΥ 2004 Μητσάνη Αγγ. – Κίτσου Σ., «2η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», ΑΔ 53 (1998), Β'3 - Χρονικά, Αθήνα 2004, 837-844.
- ΜΙΛΑΝΟΥ 2008 Μιλάνου Κ. – Βρανοπούλου Λ. – Βουρβοπούλου Χρ. – Καλλιγά Α. Ε., «Ο Άγιος Νικόλαος με υπογραφή “Χείρ Αγγέλου”. Παρατηρήσεις σχετικές με τα υλικά κατασκευής και την τεχνική του έργου», *ΚΗ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 62-63.
- ΜΙΛΑΝΟΥ 2008α Μιλάνου Κ. – Βουρβοπούλου Χ. – Βρανοπούλου Λ. – Καλλιγά Α. Ε., «Η τεχνική της ζωγραφικής του Αγγέλου. Καταγραφή της κατασκευής, των υλικών και του ζωγραφικού τρόπου επτά ενυπόγραφων εικόνων», *Εικόνες με την υπογραφή «Χείρ Αγγέλου». Η τεχνική ενός Κρητικού ζωγράφου του 15ου αιώνα*, επιμ. Κ. Μιλάνου – Χ. Βουρβοπούλου – Λ. Βρανοπούλου – Α. Ε. Καλλιγά, Αθήνα 2008, 19-113.
- ΜΙΛΑΤΟΒΑ – ΣΕΜΟΓΛΟΥ 2003 Milatova A. – Semoglou Ath., «Le cahier de dessins d'un peintre bulgare. Un témoignage de la création artistique dans le monde post-byzantin», *Δ' Συνάντηση Βυζαντινολόγων Ελλάδος και Κύπρου (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, 20-22 Σεπτεμβρίου 2002). Εισηγήσεις, Ερευνητικά – Μεταπτυχιακά προγράμματα, Περιλήψεις ανακοινώσεων*, Θεσσαλονίκη 2003, 207-209.
- ΜΙΛΙΤΣΙΑ 1995 Milicua J., *Ο Γκρέκο στην Ιταλία και η ιταλική τέχνη*, επιμ. Ν. Χατζηνικολάου, Αθήνα 1995, λήμματα καταλόγου.
- ΜΙΣΑΗΛΙΔΟΥ 2007 Μισαηλίδου Μ., *Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου. Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Τέχνη*, επιμ. Κ. Σκαμπαβίας – Ν. Χατζηδάκη, Αθήνα 2007, λήμματα καταλόγου.
- ΜΙΣΙΡΛΗ 1993 Μισιρλή Ν., *Ελληνική Ζωγραφική, 18ος-19ος αιώνας*, Αθήνα 1993.
- ΜΙΧΑΗΛ 2001 Μιχαήλ Μ. Ν., *Ο Κώδικας 54 της Ιεράς Μονής Κύκκου και οι οικονομικές δραστηριότητές της (1813-1819)*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία 2001.
- ΜΙΧΑΛΑΓΑ 2008 Μιχάλαγα Δ. Στ., *Συμβολή στην εκκλησιαστική ιστορία της Πελοποννήσου κατά τη Β' Βενετοκρατία (1685-1715)*, Αθήνα 2008.
- ΜΙΗΑΛΤΣΚΑ 2005 Mihalcka S., «Data on church art works in our country», *2000 Years Church Art and Culture in Albania. Papers of the International Simposium (Tirana, 16-18 November 2000)*, Tirana 2005, 269-273, εικ. 1-6.
- ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΑΧΑΪΑΣ 2006 *Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά Μοναστήρια της Αχαΐας*, επιμ. Μ. Γεωργοπούλου – Βέρρα, Αθήνα 2006.
- ΜΟΣΧΟΝΑΣ 1997α Μοσχονάς Ν. Γ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 1, Αθήνα 1997, 448-452.

- ΜΟΣΧΟΝΑΣ 1997β Μοσχονάς Ν. Γ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 1, Αθήνα 1997, 453.
- ΜΟΣΧΟΝΑΣ 2001 Μοσχονάς Ν. Γ., επιστημ. εποπτ., *Ανδρέας Αμάραντος. Νοταριακές πράξεις, Αράκλι Κεφαλονιάς (1548-1562)*, εκδ. Χρ. Βαγιωνάκης – Ο. Κατσιβέλα – Δ. Μιχάλαγα – Β. Μπελαβγένη – Μ. Μπλέτας, ΙΒΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 2001.
- ΜΟΥΖΑΚΗΣ 2000 Μουζάκης Στ., «Οι Χιώτες ζωγράφοι Ιωάννης και Μιχαήλ Χωματζάς και οι άγνωστες τοιχογραφίες τους στο καθολικό της Αγίας Θεοκτίστης στην Ικαρία. Συμβολή στο έργο τους», *Παρνασσός ΜΒ'* (2000), 77-96.
- ΜΟΥΡΕΛΑΤΟΣ 1998 Μουρελάτος Δ., «Η Παναγία του Πάθους του Μουσείου Κανελλοπούλου ή ένα unicum στην κρητική εικονογραφία;», *Δεύτερο Επιστημονικό Συμπόσιο, Ανασκαφή και Μελέτη ΙΙ: Πρόσφατες εξελίξεις της έρευνας σε θέματα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της τέχνης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (Αθήνα, 7-8 Απριλίου 1998), Πρόγραμμα και περιλήψεις ανακοινώσεων*, Αθήνα 1998, 51.
- ΜΟΥΡΤΖΑΝΟΣ 2007 Μουρτζανός Θ., «Ο συναδελφικός ιερός ναός Αγίων Πάντων και Υπεραγίας Θεοτόκου Βλαχερνών Κέρκυρας», *Κερκυραϊκά Χρονικά*, περ. Β', τ. Δ' (2007) [= *Όψεις της εκκλησιαστικής ιστορίας της Κέρκυρας. Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου (Ίονιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα, 7-8 Δεκεμβρίου 2005)*], Κέρκυρα 2007], 49-59.
- MUSEO DI SAN MARINO 2000 *Il Museo di Stato della Repubblica di San Marino*, a cura di P. G. Pasini, Milano 2000.
- ΜΟΥΤΑΦΗΣ 2005 Μουτάφης Παντελεήμων, αρχιμανδρίτης, «Ορθόδοξα χριστιανικά μνημεία», *Θρησκευτικά μνημεία στο νομό Ξάνθης*, επιμ. Γ. Χρ. Τσιγάρας, Ιερά Μητρόπολις Ξάνθης και Περιθεωρίου – Μουφτεία Ξάνθης, Ξάνθη 2005, 100-109, 116-127 (δίγλωσση έκδοση: ελληνικά και αγγλικά).
- ΜΟΥΤΑΦΟΥ 2002 Moutafou E., «Ioannis Tzetiris from Grabovo or Jovan Chetirevič Grabovan?», *Ζητήματα Μεταβυζαντινής Ζωγραφικής στη μνήμη του Μανόλη Χατζηδάκη. Πρακτικά Επιστημονικού Διημέρου (28-29 Μαΐου 1999)*, επιμ. Ευγ. Δρακοπούλου, Αθήνα 2002, 217-229.
- ΜΟΥΤΑΦΩΦ 2008 Μουτάφωφ Ε. – Γκέργκοβα Ι. – Κουγουμτζιέφ Α. – Πόποβα Ε. – Γκένοβα Ε. – Γκόνης Δ., *Έλληνες Αγιογράφοι στη Βουλγαρία μετά το 1453*, Σόφια 2008 (δίγλωσση έκδοση: ελληνικά και βουλγαρικά).
- ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ 1978 Μουτσόπουλος Ν. Κ., «Κάρπαθος. Σημειώσεις ιστορικής τοπογραφίας και αρχαιολογίας. Αρχαίες πόλεις και μνημεία, βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησίες, μεσαιωνικοί και νεώτεροι οικισμοί, λαϊκή αρχιτεκτονική», *Επιστημονική Επετηρίδα της Πολυτεχνικής Σχολής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Ζ'* (1975-77), Θεσσαλονίκη 1978, 39-744.

- ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ 2003 Μουτσόπουλος Ν. Κ., *Βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία της Μακεδονίας. Εκκλησίες του Νομού Φλώρινας*, Θεσσαλονίκη 2003.
- ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ 2006 Μουτσόπουλος Ν. Κ., *Γρεβενά: Αρχαιότητες, κάστρα, οικισμοί, μοναστήρια και εκκλησίες του Νομού Γρεβενών*, Θεσσαλονίκη 2006.
- ΜΠΑΪΚΑΜΗΣ 1984 Μπαϊκάμης Α. Σ., «Το μοναστήρι του Αγίου Αθανασίου Ζηκοβίστης (Μητροπόλεως Σισανίου και Σιατίστης). Προβλήματα και ερωτήματα σχετικά με την ίδρυσή του», *Ελμειακά* 8 (1984), 23-35.
- ΜΠΑΚΟΥΡΟΥ -
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ -
ΠΑΝΤΟΥ - ΔΙΑΜΑΝΤΗ
2000 Μπακούρου Αιμ. - Χαραλάμπους Δ. - Πάντου Ε. - Διαμαντή Κ., «5η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», *ΑΔ* 50 (1995), Β'1 - Χρονικά, Αθήνα 2000, 153-170.
- ΜΠΑΚΟΥΡΟΥ -
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ -
ΠΑΝΤΟΥ - ΔΙΑΜΑΝΤΗ
2001 Μπακούρου Αιμ. - Χαραλάμπους Δ. - Πάντου Ε. - Διαμαντή Κ., «5η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Νομός Λακωνίας», *ΑΔ* 51 (1996), Β'1 - Χρονικά, Αθήνα 2001, 164-171.
- ΜΠΑΚΟΥΡΟΥ -
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ -
ΠΑΝΤΟΥ - ΔΙΑΜΑΝΤΗ
2003 Μπακούρου Αιμ. - Χαραλάμπους Δ. - Πάντου Ε. - Διαμαντή Κ., «5η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Νομός Λακωνίας», *ΑΔ* 52 (1997), Β'1 - Χρονικά, Αθήνα 2003, 213-246.
- ΜΠΑΚΟΥΡΟΥ -
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ -
ΠΑΝΤΟΥ - ΔΙΑΜΑΝΤΗ
2004 Μπακούρου Αιμ. - Χαραλάμπους Δ. - Πάντου Ε. - Διαμαντή Κ., «5η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», *ΑΔ* 53 (1998), Β'1 - Χρονικά, Αθήνα 2004, 187-222.
- ΜΠΑΚΟΥΡΟΥ -
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ -
ΠΑΝΤΟΥ - ΔΙΑΜΑΝΤΗ
- ΑΛΜΠΑΝΗ 2005 Μπακούρου Αιμ. - Χαραλάμπους Δ. - Πάντου Ε. - Διαμαντή Κ. - Αλμπάνη Β., «5η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», *ΑΔ* 54 (1999), Β'1 - Χρονικά, Αθήνα 2005, 197-226.
- ΜΠΑΚΟΥΡΟΥ - ΠΑΝΤΟΥ -
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ 2005 Μπακούρου Αιμ. - Πάντου Ε. - Χαραλάμπους Δ., «5η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Νομός Αρκαδίας», *ΑΔ* 54 (1999), Β'1 - Χρονικά, Αθήνα 2005, 219.
- BALAS 2007 Balas C., «The Iraklion Baptism of Christ: Hyper-Spectral Analysis with MuSIS-HS Hyper-Spectral Imager», *El Greco's Studio. Proceedings of the International Symposium (Rethymnon, Crete, 23-25 September 2005)*, ed. N. Hadjinicolaou, Iraklion 2007, 237-242, εικ. 1-4.

- ΜΠΑΛΤΟΓΙΑΝΝΗ 1993 Μπαλτογιάννη Χρ., *Εικόνες της κρητικής τέχνης (Από τον Χάνδακα ως την Μόσχα και την Αγία Πετρούπολη)*, κατάλογος έκθεσης (Βασιλική Αγίου Μάρκου και Ναός Αγίας Αικατερίνης, Ηράκλειο, 15 Σεπτεμβρίου - 30 Οκτωβρίου 1993), εισαγωγή Μ. Χατζηδάκης, επιμ. Μ. Μπορμπουδάκης, Ηράκλειο 1993, λήμματα καταλόγου.
- ΜΠΑΛΤΟΓΙΑΝΝΗ 1994α Μπαλτογιάννη Χρ., «Παραλλαγή της Παναγίας του Πάθους σε εικόνα της Θεσσαλονίκης από τον κύκλο του Ανδρέα Ρίτζου», *Θυμιάμα στη μνήμη της Λασκαρίνας Μπούρα*, Αθήνα 1994, τ. 1, 23-33, τ. 2, πίν. ΙΙΙ, 9-16.
- ΜΠΑΛΤΟΓΙΑΝΝΗ 1994β Μπαλτογιάννη Χρ., *Οι Πύλες του Μυστηρίου. Θησαυροί της Ορθοδοξίας από την Ελλάδα*, κατάλογος έκθεσης (Εθνική Πινακοθήκη, Αθήνα, 13 Απριλίου - 30 Ιουνίου 1994), επιμ. Μ. Μπορμπουδάκης, Αθήνα 1994, λήμματα καταλόγου.
- ΒΑΛΤΟΥΙΑΝΝΙ 1995 Baltoyianni Chr., «The place of Domenicos Theotocopoulos in 16th-century Cretan Painting, and the Icon of Christ from Patmos», *El Greco of Crete. Proceedings of the International Symposium held on the occasion of the 450th anniversary of the artist's birth (Iraklion, Crete, 1-5 September 1990)*, ed. N. Hadjinikolaou, Iraklion 1995, 75-96.
- ΜΠΑΛΤΟΓΙΑΝΝΗ 1997 Μπαλτογιάννη Χρ., *Λιμάνια και Καράβια στο Βυζαντινό μουσείο, κατάλογος έκθεσης «Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Λιμάνια» (25 Σεπτεμβρίου - 30 Νοεμβρίου 1997)*, ΥΠΠΟ, Αθήνα 1997, λήμματα καταλόγου.
- ΜΠΑΛΤΟΓΙΑΝΝΗ 1998 Μπαλτογιάννη Χρ., *Συνομιλία με το Θείο. Εικόνες από το Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών (9ος-15ος αι.) / Conversation with God. Icons from the Byzantine Museum of Athens (9th-15th centuries)*, κατάλογος έκθεσης (The Hellenic Centre, Λονδίνο, 22 Μαΐου - 20 Ιουνίου 1998), Αθήνα 1998, λήμματα καταλόγου.
- ΜΠΑΛΤΟΓΙΑΝΝΗ 1999 Μπαλτογιάννη Χρ., «Βυζαντινό Μουσείο - Αθήνα», *Η Βενετία των Ελλήνων - Η Ελλάδα των Βενετών. Σημάδια στον χώρο και στον χρόνο*, κατάλογος έκθεσης (Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, 15 Μαρτίου - 30 Απριλίου 1999), επιστημ. επιμ. Χρ. Α. Μαλτέζου, επιμ. Ε. Ανδρεάδη, Αθήνα 1999, 161-163.
- ΜΠΑΛΤΟΓΙΑΝΝΗ 1999β Μπαλτογιάννη Χρ., «Η εικόνα της Αγίας Τριάδος στο Μουσείο Μπενάκη και η Παναγία του Πάθους στο τέμπλο του Παντοκράτορος Ζακύνθου», *Άγιοι και Εκκλησιαστικές προσωπικότητες στην Ζάκυνθο. Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου (Πνευματικό κέντρο Δήμου Ζακύνθου, 6-9 Νοεμβρίου 1997)*, τ. Β', Αθήνα 1999, 333-352.
- ΜΠΑΛΤΟΓΙΑΝΝΗ 2001 Μπαλτογιάννη Χρ., «Εικόνα της Αγίας Θεοδοσίας της Κωνσταντινουπόλιτισσας στη Νάξο», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΚΒ' (2001), 215-218.
- ΜΠΑΛΤΟΓΙΑΝΝΗ 2001α Μπαλτογιάννη Χρ., *Μυστήριο Μέγα και Παράδοξον. Σωτήριο Έτος 2000. Έκθεσις Εικόνων και Κειμηλίων (Αθήνα, Βυζαντινόν και Χριστιανικόν Μουσείον, 28 Μαΐου - 31 Ιουλίου 2001)*, Αθήνα 2002, λήμματα καταλόγου.

- ΜΠΑΛΤΟΓΙΑΝΝΗ 2003 Μπαλτογιάννη Χρ., *Εικόνες. Ο Χριστός στην Ενσάρκωση και στο Πάθος*, Αθήνα 2003.
- ΜΠΑΡΟΥΤΑΣ 1998 Μπαρούτας Κ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 2, Αθήνα 1998, 83-84.
- ΜΠΑΡΟΥΤΑΣ 1999 Μπαρούτας Κ., *Ο Γιαννιώτης ζωγράφος Πέτρος Γεωργιάδης*, Αθήνα 1999.
- ΜΠΑΧΟΣ 2005-2006 Μπάχος Αθανάσιος, αρχιμανδρίτης, ηγούμενος Άνω Μονής Δίβρης, «Ιερές Μονές Άνω και Κάτω Δίβρης Χρυσοπηγής και Κοιμήσεως της Θεοτόκου», *Πελοποννησιακά ΚΗ'* (2005-2006), Παράρτημα, 1-79, εικ. 1-33.
- ΜΠΕΚΙΑΡΗΣ 2009 Μπεκιάρης Α., *Η αρχιτεκτονική ως εικόνα. Πρόσληψη και αναπαράσταση της αρχιτεκτονικής στη Βυζαντινή τέχνη*, κατάλογος έκθεσης (Θεσσαλονίκη, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, 6 Νοεμβρίου 2009 - 31 Ιανουαρίου 2010), επιμ. Ε. Χατζητρύφωνος - Σ. Σιγιάι, Θεσσαλονίκη 2009, λήμματα καταλόγου.
- ΜΠΕΛΙΒΑΝΑΚΗΣ 2000 Μπελιβανάκης Γρ., *Ο ιερός ναός Αγίας Τριάδος εις Αδάμαντα Μήλου*, Αθήνα 2000.
- ΜΠΕΝΑΤΟΥ 2006 Μπενάτου Π., *Άγιον Όρος, Κειμήλια Πρωτάτου*, κατάλογος έκθεσης, Θεσσαλονίκη 2006, λήμματα καταλόγου.
- ΒΕΝΑΤΟΥ 2009 Benatou P., *The Origins of El Greco. Icon Painting in Venetian Crete*, exhibition catalogue (Onassis Cultural Center, New York, 17 November 2009 - 27 February 2010), ed. A. Drandaki, New York 2009, λήμματα καταλόγου.
- ΜΠΕΝΤΕΡΜΑΧΕΡ-ΓΕΡΟΥΣΗ 1995 Μπεντερμάχερ-Γερούση Ευγ., «2η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», *ΑΔ* 44 (1989), Β'2 - Χρονικά, Αθήνα 1995, 420-427.
- ΜΠΙΘΑ 1992 Μπίθα Ι., «Εικόνες του 18ου αιώνα στο Λαογραφικό Μουσείο Στεμνίτσας», *ΙΒ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 37.
- ΜΠΙΘΑ 1997 Μπίθα Ι., «Παρατηρήσεις στον εικονογραφικό κύκλο του αγίου Σπυρίδωνα», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΙΘ' (1996-1997), 251-283.
- ΜΠΙΘΑ 2001 Μπίθα Ι., «Δέησις ιερέως Νικολάου Χαραμουντάνη. Εικόνα Δέησης από τα Κύθηρα στο Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΚΒ' (2001), 229-245.
- ΜΠΙΘΑ 2003 Μπίθα Ι., «Σχόλια σε εικόνα του αγίου Χαραλάμπους, έργο Κωνσταντίνου Αδριανουπολίτη (1739)», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΚΔ' (2003), 333-345.
- ΜΠΙΘΑ 2004 Μπίθα Ι., «Τα βυζαντινά Κύθηρα μέσα από τις μαρτυρίες των εκκλησιών και των τοιχογραφιών», *Πρακτικά του ΣΤ' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997)*, τ. 4, Αθήνα 2004, 565-578.
- ΜΠΟΛΗΣ 1997 Μπόλης Γ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 1, Αθήνα 1997, 47, 108, 167-168, 354.

- ΜΠΟΛΗΣ 1998 Μπόλης Γ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 2, Αθήνα 1998, 335.
- ΜΠΟΝΟΒΑΣ 1998 Μπονόβας Ν., «Μονή Τιμίου Προδρόμου: Οι αρχιτεκτονικοί τύποι και ο ρόλος των κτισμάτων στις τοιχογραφίες του προστώου του Καθολικού», *Οι Σέρρες και η περιοχή τους, Από την αρχαία στη μεταβυζαντινή κοινωνία. Πρακτικά Συνεδρίου (Σέρρες, 29 Σεπτεμβρίου - 3 Οκτωβρίου 1993)*, τ. Β', Δήμος Σερρών, Θεσσαλονίκη 1998, 461-475.
- ΒΟΝΟΒΑΣ 2006 Bonovas N., *Athos. Monastic Life on The Holy Mountain*, exhibition catalogue (Helsinki City Art Museum, Art Museum Tennis Palace, 18 August 2006 - 21 January 2007), Helsinki 2006, λήμματα καταλόγου.
- ΜΠΟΝΟΒΑΣ 2010 Μπονόβας Ν. Μ., «Οι επίγονοι του Διονυσίου εκ Φουρνά στο Άγιον Όρος», *Λ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 61-62.
- ΜΠΟΡΜΠΟΥΔΑΚΗ 2001 Μπορμπουδάκη Μ., *Μυστήριο Μέγα και Παράδοξον. Σωτήριο Έτος 2000. Έκθεσις Εικόνων και Κειμηλίων (Αθήνα, Βυζαντινόν και Χριστιανικόν Μουσείον, 28 Μαΐου - 31 Ιουλίου 2001)*, Αθήνα 2002, λήμματα καταλόγου.
- ΜΠΟΡΜΠΟΥΔΑΚΗΣ 1990α Μπορμπουδάκης Μ., *Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρης*, κατάλογος έκθεσης, Δήμος Ηρακλείου 1990, λήμματα καταλόγου.
- ΜΠΟΥΡΑ - ΤΣΙΓΚΑΚΟΥ 1983 Μπούρα Λ. - Τσιγκάκου Φ. Μ., «Σχέδια εργασίας μεταβυζαντινών ζωγράφων από τη Γαλάτιστα της Χαλκιδικής», *Ζυγός* 62 (1983), 22-30.
- ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ 2003 Μπουρδάρα Κ. Αλκ., «Ο Παρθενώνας του Διονυσίου στη Φουρνά», *Διονύσιος ό εκ Φουρνᾶ καί τό ἔργον του (Καρπενήσιον, 11-14 Οκτωβρίου 1996)*, Πρακτικά, επιμ. Π. Κ. Βλάχος, Αθήνα 2003, 275-286.
- ΜΠΡΙΚΑΣ 2005 Μπρίκας Α., «Δύο εικόνες του Αγίου Γεωργίου στις μονές Δαδιάς και Κορνοφωλιάς», *Μεταβυζαντινή Θράκη (ΙΕ'-ΙΘ' αι.). Πρακτικά Γ' Διεθνούς Συμποσίου Θρακικών Σπουδών (Κομοτηνή, 25-30 Μαΐου 1998)*, Κομοτηνή 2005, 601-608, εικ. 1-4.
- ΜΥΛΩΝΑ 1998 Μυλωνά Ζ., *Μουσείο Ζακύνθου*, Αθήνα 1998.
- ΜΥΛΩΝΑ 1998α Μυλωνά Ζ., «6η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Νομός Ζακύνθου», *ΑΔ* 48 (1993), Β'1 - Χρονικά, Αθήνα 1998, 162, πίν. 56γ.
- ΜΥΛΩΝΑ 1999 Mylona Z., *Holy Passion, Sacred Images. The Interaction of Byzantine and Western Art in Icon Painting*, exhibition catalogue (State University of New York - The University of Binghamton, October 1999), Athens 1999, λήμματα καταλόγου.
- ΜΥΛΩΝΑ 2000 Μυλωνά Ζ., «6η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Νομός Ζακύνθου», *ΑΔ* 50 (1995), Β'1 - Χρονικά, Αθήνα 2000, 257-258, πίν. 95 β-γ.

- ΜΥΛΩΝΑ 2001 Μυλωνά Ζ., «Η Στέψη της Θεοτόκου και άλλα δυτικά θέματα σε εικόνες του 17ου και του 18ου αιώνα στη Ζάκυνθο», ΔΧΑΕ, περ. Δ', ΚΒ' (2001), 247-258.
- ΜΥΛΩΝΑ 2001α Μυλωνά Ζ., *Μυστήριο Μέγα και Παράδοξον. Σωτήριο Έτος 2000. Έκθεσις Εικόνων και Κειμηλίων (Αθήνα, Βυζαντινόν και Χριστιανικόν Μουσείον, 28 Μαΐου - 31 Ιουλίου 2001)*, Αθήνα 2002, λήμματα καταλόγου.
- ΜΥΛΩΝΑ 2004 Μυλωνά Ζ., «Παρατηρήσεις και σχόλια σε μεταβυζαντινές εικόνες του Μουσείου Ζακύνθου», *Πρακτικά του ΣΤ' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997)*, τ. 4, Αθήνα 2004, 381-396.
- ΜΩΥΣΗΣ ΜΟΝΑΧΟΣ 2003 Μωυσής Μοναχός Αγιορείτης, «Ο ιερομόναχος Διονύσιος ο εκ Φουρνά ως αγιορείτης», *Διονύσιος ο εκ Φουρνά και το έργο του (Καρπενήσιον, 11-14 Οκτωβρίου 1996)*, *Πρακτικά*, επιμ. Π. Κ. Βλάχος, Αθήνα 2003, 176-185.
- ΝΑΖΛΑΣΙ 2003 Nazlasi K., «Influenca e shkollës ikonografike të Korçës te piktorët e she XIX Mihal dhe Dhimitër Anagnosti», *2000 Vjet Art dhe Kulturë Kishtare në Shqipëri. Aktet e Simpoziumit Ndërkombëtar (Tiranë, 16-18 Nëntor 2000)*, Tiranë 2003, 299-302.
- ΝΑΖΛΑΣΙ 2005 Nazlasi K., «The Influence of the Iconographic School of Korce on the Nineteenth-century Painters Michael and Dhimiter Anagnosti», *2000 years Church Art and Culture in Albania. Papers of the International Simposium (Tirana, 16-18 November 2000)*, Tirana 2005, 331-337, εικ. 1-4.
- ΝΑΛΛΒΑΝΙ 2003 Nallbani H., «Pikturat mesjetare dhe piktorët në kishat e kalasë së qytetit të Beratit», *2000 Vjet Art dhe Kulturë Kishtare në Shqipëri. Aktet e Simpoziumit Ndërkombëtar (Tiranë, 16-18 Nëntor 2000)*, Tiranë 2003, 195-220.
- ΝΑΝΟΥ 1994 Nanou M., «Monuments et peintures murales du XVIIe siècle sur le Mont-Pélion», *Θεσσαλία, Δεκαπέντε Χρόνια Αρχαιολογικής Έρευνας, 1975-1990, Αποτελέσματα και Προοπτικές. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου (Λυών, 17-22 Απριλίου 1990)*, τ. Β', Αθήνα 1994, 387-400.
- ΝΑΝΟΥ 2001 Νάνου Μ., «Εικονογραφικός κύκλος του Βίου του Αγίου Αθανασίου, επισκόπου Αλεξανδρείας», *ΚΑ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 70-71.
- ΝΑΝΟΥ 2004 Νάνου Μ., «Όψεις της τοιχογραφίας στο Πήλιο κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο (1550-1830)», *Έν Βόλω 12* (Ιανουάριος - Μάρτιος 2004), *Αφιέρωμα: Χριστιανικά Μνημεία της Μαγνησίας*, 70-77.
- ΝΑΝΟΥ 2005 Νάνου Μ., «Η συμβολή του Κίτσου Μακρή στη μελέτη της χιονιαδίτικης ζωγραφικής. Νέα δεδομένα και προοπτικές», *Αρχείο Θεσσαλικών Μελετών 14* (2005), 155-178, εικ. 1-25.
- ΝΕΑ ΑΠΟΚΤΗΜΑΤΑ 1997 *Βυζαντινό Μουσείο. Τα Νέα Αποκτήματα (1986-1996)*, κατάλογος έκθεσης (17 Μαρτίου - 26 Μαΐου 1997), Αθήνα 1997.

- ΝΕΙΛΟΣ 1997 Νείλος Ιερομόναχος, *Θησαυροί του Αγίου Όρους*, κατάλογος έκθεσης, Θεσσαλονίκη 1997², λήμματα καταλόγου.
- NELSON 2007 Nelson R. S., *Holy Image – Hallowed Ground. Icons from Sinai*, exhibition catalogue (The J. Paul Getty Museum, Los Angeles, November 14, 2006 - March 4, 2007), eds R. S. Nelson – K. M. Collins, Los Angeles 2007³, λήμματα καταλόγου.
- ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ 1994 Νικηφόρου-Testone Αλ., «Η μεταμόρφωση του αστικού χώρου στις δημόσιες τελετές κατά τη Βενετική περίοδο», *Κέρκυρα: Ιστορία, Αστική ζωή και Αρχιτεκτονική, 14ος-19ος αι.*, Κέρκυρα 1994, 59-70.
- ΝΙΚΟΛΟΒΣΚΙ 1994 Nikolovski A., «Proučivanja i arheološka ispitivanja na manastirskata crkva», *Manastir sveti Jovan Bigorski*, Skorje 1994, 97-124.
- ΝΤΕΛΛΑΣ 1993 Ντέλλας Γ., «Το μοναστήρι της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα στη Βράχα Ευρυτανίας», *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση*, τ. IV, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα 1993, 99-112, εικ. 1-16.
- ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ 1978 Ξανθοπούλου-Κυριακού Α., *Η Ελληνική Κοινότητα της Βενετίας (1797-1866). Διοικητική και οικονομική οργάνωση, εκπαιδευτική και πολιτική δραστηριότητα*, Θεσσαλονίκη 1978.
- ΕΥΔΟΥ 1997 Ευδού Ε., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 1, Αθήνα 1997, 151-154.
- ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Οικονόμου Γ., *Η Ρεντίνα των Αγράφων και τα μεταβυζαντινά της μνημεία*, Δήμος Ρεντίνας χ.χρ.
- ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟ 1989 *Το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Η Μεγάλη του Χριστού Εκκλησία*, επιμ. Αθ. Παλιούρας, Γενεύη – Αθήνα 1989.
- ΟΡΙΕ 1991 Orrie Lindsay J., «Le icone di Mezzojuso», *Arte Sacra a Mezzojuso*, catalogo di mostra (Mezzojuso, Chiesa di S. Maria di tutte le Grazie, 22 dicembre 1990 - 27 gennaio 1991), a cura di M. C. Di Natale, Palermo 1991, 29-62.
- ΟΡΙΕ 1991α Orrie Lindsay J., «The Siculo-Cretan School of Icon Painting», *Ευφρόσυνον. Αφιέρωμα στον Μανόλη Χατζηδάκη*, τ. 1, Αθήνα 1991, 297-308, πίν. ΙΕ' -ΙΗ', 141-162.
- ΟΡΜΥΛΙΑ 2005 *Η εικονογραφία των Γαλατσιάνων ζωγράφων*, Διαγνωστικό κέντρο έργων τέχνης «Ορμύλια», Ορμύλια Χαλκιδικής 2005.
- ΠΑΖΑΡΑΣ 1997 Παζαράς Θ. Ν., *Θησαυροί του Αγίου Όρους*, κατάλογος έκθεσης, Θεσσαλονίκη 1997², λήμματα καταλόγου.
- ΠΑΖΑΡΑΣ 2002 Παζαράς Θ. Ν., «Τρεις εικόνες του κύκλου του Θεοφάνη στη μονή Ξηροποτάμου στο Άγιον Όρος», *ΚΒ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 78-79.

- ΠΑΖΑΡΑΣ 2002-2003 Παζαράς Θ. Ν., «Τρεις εικόνες του κύκλου του Θεοφάνη του Κρητός στη μονή Εηροποτάμου στο Άγιον Όρος», *Βυζαντινά* 23 (2002-2003), 371-390.
- ΠΑΪΣΙΔΟΥ 1995 Παϊσίδου Μ. Π., *Οι τοιχογραφίες του 17ου αιώνα στους ναούς της Καστοριάς. Συμβολή στη μελέτη της μνημειακής ζωγραφικής της δυτικής Μακεδονίας*, αδημ. διδ. διατριβή, Θεσσαλονίκη 1995.
- ΠΑΪΣΙΔΟΥ 1996 Παϊσίδου Μ. Π., «Οι τοιχογραφίες του 17ου αιώνα στους ναούς της Καστοριάς. Συμβολή στη μελέτη της μνημειακής ζωγραφικής της Δυτικής Μακεδονίας», *Αρχαιολογία* 61 (1996), 89-94.
- ΠΑΪΣΙΔΟΥ 1998 Παϊσίδου Μ. Π., «Οι τοιχογραφίες του Ιερού Ναού Αγίας Παρασκευής Ποριάς Νομού Καστοριάς», *Από τη Μεταβυζαντινή Τέχνη στη Σύγχρονη, 18ος-20ός αι. Πανελλήνιο Συνέδριο (20-21 Νοεμβρίου 1997), Πρακτικά*, Θεσσαλονίκη 1998, 223-232, εικ. 1-32.
- ΠΑΪΣΙΔΟΥ 1999 Παϊσίδου Μ. Π., «11η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Νομός Πέλλας», *ΑΔ* 49 (1994), Β'2 - Χρονικά, Αθήνα 1999, 573-574.
- ΠΑΪΣΙΔΟΥ 2000 Παϊσίδου Μ. Π., «Βυζαντινοί και μεταβυζαντινοί χρόνοι», *Πέλλα. Μία διαδρομή στην ιστορία, τον πολιτισμό και το φυσικό περιβάλλον του νομού*, Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση Πέλλας, Αθήνα 2000, 74-87.
- ΠΑΪΣΙΔΟΥ 2000α Παϊσίδου Μ. Π., «11η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Καταγραφή - Περισυλλογή Αρχαιοτήτων. Νομός Πέλλας», *ΑΔ* 50 (1995), Β'2 - Χρονικά, Αθήνα 2000, 605-607, πίν. 182 β-γ.
- ΠΑΪΣΙΔΟΥ 2002 Παϊσίδου Μ. Π., «Ζητήματα μνημειακής ζωγραφικής του 16ου αιώνα από την περιοχή των Πρεσπών», *Ζητήματα Μεταβυζαντινής ζωγραφικής στη μνήμη του Μανόλη Χατζηδάκη. Πρακτικά Επιστημονικού Δημέρου (28-29 Μαΐου 1999)*, επιμ. Ευγ. Δρακοπούλου, Αθήνα 2002, 179-192.
- ΠΑΛΙΟΥΡΑΣ 1986 Παλιούρας Αθ., «Ο Κύπριος ζωγράφος Συμεών Αξέντης και τα καλλιτεχνικά ρεύματα του 16ου αιώνα», *Πρακτικά του Β' Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου (Λευκωσία, 20-25 Απριλίου 1982)*, Λευκωσία 1986, 591-600.
- ΠΑΛΙΟΥΡΑΣ 1993 Παλιούρας Αθ., «Η Συλλογή των Εικόνων», *Μοναστήρια Νήσου Ιωαννίνων. Ζωγραφική*, Ιωάννινα 1993, 352-377.
- ΠΑΛΙΟΥΡΑΣ 1995 Παλιούρας Αθ., «Ο ζωγράφος Γεώργιος Κλόντζας στο Σινά», *Πεπραγμένα του Ζ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου (Ρέθυμνο, 25-31 Αυγούστου 1991)*, τ. Β'2, Ρέθυμνο 1995, 599-609.
- ΠΑΛΙΟΥΡΑΣ 1997 Παλιούρας Αθ., *Το μοναστήρι της Παναγίας στον Προυσό*, Αθήνα 1997.
- ΠΑΛΙΟΥΡΑΣ 2001 Παλιούρας Αθ., «Οι τοιχογραφίες του Καθολικού», *Παρουσία Ιεράς Μονής Δοχειαρίου*, επιμ. Στ. Γ. Παπαδόπουλος, Άγιον Όρος 2001, 291-320.

- ΠΑΛΙΟΥΡΑΣ 2004 Παλιούρας Αθ., «Εικόνες του 16ου αιώνα», *Κειμήλια Πρωτάτου*, τ. Β', Άγιον Όρος 2004, 60-129.
- ΠΑΛΙΟΥΡΑΣ 2006 Παλιούρας Αθ., *Άγιον Όρος, Κειμήλια Πρωτάτου*, Θεσσαλονίκη 2006, λήμματα καταλόγου.
- ΠΑΛΛΗΣ 2009 Πάλλης Γ., *Τοπογραφία του αθηναϊκού πεδίου κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο. Οικισμοί, οδικό δίκτυο και μνημεία*, Θεσσαλονίκη 2009.
- ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ 1990 Παναγιωτάκης Ν. Μ., «Μαρτυρίες για τη μουσική στην Κρήτη κατά τη Βενετοκρατία», *Θησαυρίσματα* 20 (1990), 9-169.
- ΠΑΝΑΥΟΤΑΚΙΣ 1995 Panayotakis N. M., «Un nuovo documento del periodo cretese di Dominikos Theotokopoulos», *El Greco of Crete. Proceedings of the International Symposium held on the occasion of the 450th anniversary of the artist's birth (Iraklion, Crete 1-5 September 1990)*, ed. N. Hadjinicolaou, Iraklion 1995, 133-140.
- ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ 1999 Παναγιωτάκης Ν. Μ., *Τα νεανικά χρόνια του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου*, Ηράκλειο 1999.
- ΠΑΝΑΥΟΤΑΚΙΣ 1999 Panayotakis N. M., «Manoussos the Pirate: 1571-1572», *El Greco in Italy and Italian Art. Proceedings of the International Symposium (Rethymno, Crete, 22-24 September 1995)*, ed. N. Hadjinicolaou, Rethymno 1999, 17-21.
- ΠΑΝΤΟΥ 2003 Πάντου Ε., «Όψιμη μεταβυζαντινή εικόνα της Παναγίας στο εικονογραφικό θέμα "Άνωθεν οι Προφήται"», *ΑΔ* 51 (1999), Α' - Μελέτες, Αθήνα 2003, 343-351, πίν. 149-152.
- ΠΑΝΤΟΥ 2005 Πάντου Ε., «5η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Νομός Λακωνίας», *ΑΔ* 54 (1999), Β'1 - Χρονικά, Αθήνα 2005, 217-219, εικ. 20-21.
- ΠΑΠΑΓΓΕΛΟΣ 1990 Παπάγγελος Ι., «Περί των Γαλατσιάνων ζωγράφων του Αγίου Όρους ολίγα», *Μήκος Πλάτος* 2 (1990), 39-42.
- ΠΑΠΑΓΓΕΛΟΣ 1996 Παπάγγελος Ι., «Οι μεταβυζαντινές τοιχογραφίες», *Ιερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου. Παράδοση - Ιστορία - Τέχνη*, Άγιον Όρος 1996, τ. Α', 285-308.
- ΠΑΠΑΓΓΕΛΟΣ 1997 Παπάγγελος Ι., *Θησαυροί του Αγίου Όρους*, κατάλογος έκθεσης, Θεσσαλονίκη 1997², λήμματα καταλόγου.
- ΠΑΠΑΓΓΕΛΟΣ 1998 Παπάγγελος Ι., «Περί των Γαλατσιάνων ζωγράφων του Αγίου Όρους», *Από τη Μεταβυζαντινή Τέχνη στη Σύγχρονη, 18ος-20ός αι. Πανελλήνιο Συνέδριο (20-21 Νοεμβρίου 1997)*, *Πρακτικά*, Θεσσαλονίκη 1998, 253-272, εικ. 1-38.
- ΠΑΠΑΓΓΕΛΟΣ 2002 Παπάγγελος Ι., «Η χριστιανική Χαλκιδική», *Χαλκιδική. Μνήμη Ιουλίας Βοκοτοπούλου*, επιμ. Στ. Παπαδόπουλος, Ιερό Κοινόβιο Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, Ορμύλια - Αθήνα 2002, 103-194.

- ΠΑΠΑΓΓΕΛΟΣ 2005 Παπάγγελος Ι., «Περί του Μητροπολιτικού Ναού του Προδρόμου στην Ξάνθη», *Μεταβυζαντινή Θράκη (ΙΕ'-ΙΘ' αι.). Πρακτικά Γ' Διεθνούς Συμποσίου Θρακικών Σπουδών (Κομοτηνή, 25-30 Μαΐου 1998)*, Κομοτηνή 2005, 531-542, εικ. 1-7.
- ΠΑΠΑΓΓΕΛΟΣ – ΣΤΡΑΤΗ 2004 Παπάγγελος Ι. – Στρατή Α., *Εικόνων Κάλλος Αθέατον*, Αθήνα 2004.
- ΠΑΠΑΓΓΕΛΟΣ – ΣΤΡΑΤΗ 2004α Παπάγγελος Ι. – Στρατή Α., «Δεκαπέντε παλαιές εικόνες στην Χαλκιδική», *ΚΔ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 71-72.
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ 1996 Παπαγεωργίου Α., *Ιερά Μητρόπολις Πάφου, Ιστορία και Τέχνη, 1950 χρόνια από την ίδρυσή της*, Λευκωσία 1996.
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ 2001 Παπαγεωργίου Α., *Η Κύπρος της Γαληνοτάτης. Κατάλογος έκθεσης εικόνων, εγγράφων, εντύπων, νομισμάτων* (Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, 1 Μαρτίου - 4 Απριλίου 2001), Αθήνα 2001, λήμματα καταλόγου.
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ 2004 Παπαγεωργίου Θ., «Η συντήρηση και η εργαστηριακή έρευνα εικόνων της Συλλογής Διονυσίου Λοβέρδου», *Πρακτικά του ΣΤ' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997)*, τ. 4, Αθήνα 2004, 443-449, εικ. 1-16.
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ 2006 Παπαγεωργίου Α., «Ο διάκοσμος των βημοθύρων των κυπριακών τέμπλων-εικονοστασιών από τον 12ο μέχρι τον 19ο αιώνα», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 7 (2006), 103-112, εικ. 1-39.
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ 2008 Παπαγεωργίου Α., «Ιερά Μονή Αγίου Σπυρίδωνος», *Ορθόδοξη Μαρτυρία* 85 (άνοιξη - καλοκαίρι 2008), 71-73.
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. 2004 Παπαγεωργίου Ν., *Το καθολικό της Αγίας Παρασκευής και ο ναός της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Σαμαρίνας Γρεβενών. Συμβολή στη μελέτη της θρησκευτικής ζωγραφικής στη δυτική Μακεδονία στα τέλη του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα*, αδημ. διδ. διατριβή, Θεσσαλονίκη 2004.
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ 2004α Παπαγεωργίου Ν., «Οι πρώτοι Σαμαρινιώτες ζωγράφοι», *Γρεβενά. Ιστορία - Τέχνη - Πολιτισμός, Πρακτικά Α' Πανελληνίου Συνεδρίου (2002)*, επιστημ. επιμ. Μ. Παπανικολάου, Θεσσαλονίκη - Γρεβενά 2004, 376-380, εικ. 1-8.
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ 2007 Παπαγεωργίου Ν., «Η Θεοτόκος "Άξιον Εστί" στον ναό της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος στη Σαμαρίνα Γρεβενών», *Βυζαντινά* 27 (2007), 353-368.
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ 2010 Παπαγεωργίου Ν., «Οι Σαμαρινιώτες ζωγράφοι», *Α' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 65-66.
- ΠΑΠΑΔΑΚΗ 2001 Παπαδάκη Ασπ., *Ληξιαρχικά Βιβλία Κυθήρων. Ενορία Εσταυρωμένου Χώρας, 1671-1812*, Αθήνα 2001.

- ΠΑΠΑΔΑΚΙ-ΟΕΚΛΑΝΔ 2001 Papadaki-Oekland St., «El Grecos Kretische Periode: späte Nachklänge früherer Erfahrungen», *El Greco*, κατάλογος έκθεσης, επιμ. S. Ferino-Pagden – F. Checa Cremades, Kunsthistorisches Museum, Wien 2001, 69-75.
- ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ 1998 Παπαδάκης Κ. Ηλ., «Φορητές εικόνες από τον Κεραμέ Αγίου Βασιλείου Ρεθύμνης», *Νέα Χριστιανική Κρήτη* 18 (1998), 199-240, εικ. 1-29.
- ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ 1999/2000 Παπαδάκης Κ. Ηλ., «Εκκλησίες και φορητές εικόνες από τον Αγαλλιανό Αγίου Βασιλείου Ρεθύμνης», *Νέα Χριστιανική Κρήτη* 19 (1999/2000), 285-298, εικ. 1-14.
- ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ 2008 Παπαδάκης Κ. Ηλ., «Η Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως Σωτήρος, Κουμπέ Ρεθύμνου και ο νεότερος ιδρυτής της Νέστωρ Ι. Βασσάλος», *Νέα Χριστιανική Κρήτη* 27 (2008), 335-424, εικ. 1-15.
- ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ – ΣΙΑΜΕΤΗΣ 1999 Παπαδημητρίου Μ. Γ. – Σιαμέτης Β. Δ., «Μεταβυζαντινή μνημειακή ζωγραφική στο Ζαγόρι της Ηπείρου», *Α΄ Συνάντηση των Βυζαντινολόγων της Ελλάδος και της Κύπρου (Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, 25-27 Σεπτεμβρίου 1998). Εισηγήσεις – Περιλήψεις ανακοινώσεων*, επιμ. Τ. Κόλιας – Ευ. Τσιουρή, Ιωάννινα 1999, 192-193.
- ΠΑΠΑΔΙΜΗΤΡΙΟΥ 2006 Papadimitriou P., *Athos. Monastic Life on The Holy Mountain*, exhibition catalogue (Helsinki City Art Museum, Art Museum Tennis Palace, 18 August 2006 - 21 January 2007), Helsinki 2006, λήμματα καταλόγου.
- ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ 2009 Παπαδημητρίου Μ., «Προδρομικές παρατηρήσεις σε εικόνες των Κυθήρων», *Πρακτικά Η΄ Διεθνούς Πανιόνιου Συνεδρίου (Κύθηρα, 21-25 Μαΐου 2006)*, τ. Ι, Κύθηρα 2009, 319-334, εικ. 1-17.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ 1973 Παπαδόπουλος Ν. Π., «Το παλιομονάστηρο των Αγίων Θεοδώρων Αροανίας», *Επετηρίς των Καλαβρύτων*, Καλάβρυτα 1973, 5-18.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ - ΚΑΛΑΒΡΥΤΑ Παπαδόπουλος Ν. Π., *Τα Καλάβρυτα και τα ιστορικά μνημεία της περιοχής τους*, χ.τ.-χ.χρ.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΦΛΩΡΕΝΤΗΣ 1990 Παπαδόπουλος Στ. Α. – Φλωρεντής Χρ. (διακ.), *Νεοελληνικό Αρχείο Ι. Μονής Ιωάννου Θεολόγου Πάτμου. Κείμενα για την Τεχνική και την Τέχνη*, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, Αθήνα 1990.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ 1995α Παπαδοπούλου Β. Ν., «8η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», *ΑΔ* 44 (1989), Β΄2 - Χρονικά, Αθήνα 1995, 280-294.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ 1995β Παπαδοπούλου Β. Ν., «8η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», *ΑΔ* 45 (1990), Β΄1 - Χρονικά, Αθήνα 1995, 259-281.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ 2001 Παπαδοπούλου Β. Ν., *Μυστήριο Μέγα και Παράδοξον. Σωτήριο Έτος 2000. Έκθεσις Εικόνων και Κειμηλίων (Αθήνα, Βυζαντινόν και Χριστιανικόν Μουσείον, 28 Μαΐου - 31 Ιουλίου 2001)*, Αθήνα 2002, λήμματα καταλόγου.

- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ 2001α Παπαδοπούλου Β. Ν., «Εικόνα Δέησης του Νικολάου Τζαφούρη», ΔΧΑΕ, περ. Δ', ΚΒ' (2001), 261-269.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ 2003 Παπαδοπούλου Β. Ν., «Η ουρανία του Αγίου Αθανασίου στην Πρέβεζα», *Μίλτος Γαρίδης (1926-1996). Αφιέρωμα*, επιμ. Αθ. Παλιούρας – Αγγ. Σταυροπούλου, Ιωάννινα 2003, τ. Β', 527-563.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ 2004 Παπαδοπούλου Β. Ν., *Τα μοναστήρια του Νησιού των Ιωαννίνων*, Ιωάννινα 2004.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ 2009 Παπαδοπούλου Β. Ν., *The Origins of El Greco. Icon Painting in Venetian Crete*, exhibition catalogue (Onassis Cultural Center, New York, 17 November 2009 - 27 February 2010), ed. A. Drandaki, New York 2009, λήμματα καταλόγου.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ – ΚΑΡΑΜΠΕΡΙΔΗ 2006 Παπαδοπούλου Β. Ν. – Καραμπερίδη Α., *Βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία Μολυβδοσκεπάστου*, Ιωάννινα 2006.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ – ΚΑΡΑΜΠΕΡΙΔΗ 2008 Παπαδοπούλου Β. Ν. – Καραμπερίδη Α., επιμ., *Τα βυζαντινά μνημεία της Ηπείρου*, Ιωάννινα 2008.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ – ΚΑΣΚΑΝΗΣ 2002 Παπαδοπούλου Β. Ν. – Κασκάνης Β., «Η Μονή Πατέρων Λίθινου Ζίτσας», *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση*, τ. VI, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα 2002, 135-150.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ – ΤΣΙΑΡΑ 2002 Παπαδοπούλου Β. Ν. – Τσιάρα Α. Λ., «Γεώργιος Νομικός. Ένας κρητικός ζωγράφος του 17ου αιώνα», ΔΧΑΕ, περ. Δ', ΚΓ' (2002), 205-223.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ – ΤΣΙΑΡΑ 2003 Παπαδοπούλου Β. Ν. – Τσιάρα Α. Λ., «Μονή Κάτω Παναγιάς Άρτας. Συλλογή εικόνων», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 37 (2003), 9-76, εικ. 1-27.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ – ΤΣΙΑΡΑ 2008 Παπαδοπούλου Β. Ν. – Τσιάρα Α. Λ., *Εικόνες της Άρτας. Η εκκλησιαστική ζωγραφική στην περιοχή της Άρτας κατά τους βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους*, Άρτα 2008.
- ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ 1988 Παπαζήσης Τρ. Δ., «Αγιογραφία και αγιογράφοι στο Νομό Τρικάλων», *Τρικαλινά* 8 (1988), 341-369.
- ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ 1993 Παπαζήσης Τρ. Δ., «Ο αγιογράφος Ιωάννης στην Άνω Μονή Ξενιάς», *Πρακτικά του Α' Συνεδρίου Αλμυριωτικών Σπουδών. Ιστορία, Αρχαιολογία, Λαογραφία Αρχαίας Φθιώτιδας*, Βόλος 1993, 187-201.
- ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ 1993α Παπαζήσης Τρ. Δ., «Τοιχογραφίες και εικόνες στην επαρχία Μετσόβου», *Πρακτικά Α' Συνεδρίου Μετσοβίτικων Σπουδών (Μέτσοβο, 28-30 Ιουνίου 1991)*, επιμ. Τρ. Δ. Παπαζήσης, Αθήνα 1993, 291-385.
- ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ 1996 Παπαζήσης Τρ. Δ., «Ο ενοριακός ναός του Αγίου Νικολάου στη Βασιλική της Καλαμπάκας», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 29 (1996), 267-279.

- ΠΑΠΑΖΩΤΟΥ 2004 Παπαζώτου Γ., «Χειρόγραφος κώδικας του βιβλιογράφου Ανθίμου εξ Ιωαννίνων», *Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού* 11 (2004), 68-76, εικ. 1-12.
- ΠΑΠΑΪΩΑΚΕΙΜ 2002 Παπαϊωακείμ Κ., «Φορητές εικόνες. Μητροπολιτική περιφέρεια Κιτίου από τον 15ο μέχρι τον 19ο αιώνα», *ΚΒ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 81.
- ΠΑΠΑΪΩΑΚΕΙΜ 2002α Παπαϊωακείμ Κ., «Η αγιογραφική δραστηριότητα στην Ιερά Μητρόπολη Κιτίου κατά το 18ο και 19ο αιώνα», *Η κατά Κίτιον αγιογραφική τέχνη*, Λάρνακα 2002, 97-125 και λήμματα καταλόγου.
- ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ 1971 Παπαϊωάννου Φ., *Ζυγοβίστι, το χωριό μου*, Αθήνα 1971.
- ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ 1991 Παπαϊωάννου Τζ., «Η Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως Σωτήρος Χρυσόβου Ναυπάκτου», *Πρακτικά Α΄ Αρχαιολογικού και Ιστορικού Συνεδρίου Αιτωλοακαρνανίας (Αγρίνιο, 21-23 Οκτωβρίου 1988)*, Αγρίνιο 1991, 367-370.
- ΠΑΠΑΜΑΣΤΟΡΑΚΗΣ 1998 Παπαμαστοράκης Τ., «Εικόνες 13ου-16ου αιώνα», *Εικόνες Μονής Παντοκράτορος, Άγιον Όρος* 1998, 43-145.
- ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ 2004 Παπανικολάου Μ. Μ., «Ορισμένες παρατηρήσεις για τους ζωγράφους της Σαμαρίνας κατά τον 19ο αιώνα (τρεις εικόνες από το Πολυνέρι)», *Γρεβενά. Ιστορία - Τέχνη - Πολιτισμός, Πρακτικά Α΄ Πανελληνίου Συνεδρίου (2002)*, επιστημ. επιμ. Μ. Παπανικολάου, Θεσσαλονίκη - Γρεβενά 2004, 393-395, εικ. 1-3.
- ΠΑΠΑΣ 1989 Παπάς Αθανάσιος, Μητροπολίτης Ελενουπόλεως, *Πολίτες ζωγράφοι και αγιογράφοι του δέκατου ένατου και εικοστού αιώνα*, Αθήνα 1989.
- ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ-ΚΑΡΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ 1994 Παπασπύρου-Καραδημητρίου Ε. (κείμενα) – Λαδά-Μινώτου Μ. (επιμ.), *Το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο*, Αθήνα 1994.
- ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ 1994 Παπασταύρου Ελ., «Μεταβυζαντινή εικόνα του Αγίου Χαραλάμπους από την Αγία Αναστασία Μάκρης Έβρου», *Αντίφωνον. Αφιέρωμα στον καθηγητή Ν. Β. Δρανδάκη*, Θεσσαλονίκη 1994, 54-60.
- ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΟΥ 1987 Παπαστράτου Ντ., «Χαλκογραφημένη άποψη της Σιμωνόπετρας με σκηνές από το βίο του κτίτορά της», *Άγιος Σίμων ο Αθωνίτης κτίτωρ της Σιμωνόπετρας*, Αθήνα 1987, 159-169.
- ΡΑΡΛΕΚΑ 1987 Rarleka F., ed., *The Museum of Albanian Medieval Art Korca*, Tirana 1987.
- ΠΑΠΟΥΛΙΔΗΣ 1993-1994 Παπουλίδης Κ. Κ., «Η σημασία των αρχείων της Ρωσίας για την ελληνική ιστορία», *Βαλκανικά Σύμμεικτα* 5-6 (1993-1994), 167-196.
- ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ 2004 Παρασκευά Β., «Η παρουσία των Γαλατσιάνων αγιογράφων στις Βόρειες Σποράδες», *Έν Βόλω* 12 (Ιανουάριος - Μάρτιος 2004), *Αφιέρωμα: Χριστιανικά Μνημεία της Μαγνησίας*, 82-85.

- ΠΑΡΧΑΡΙΔΟΥ 1998 Παρχαρίδου Μ., «Ματθαίος Ιωάννου: Οι μεταμορφώσεις μιας τεχνοτροπίας», *Από τη Μεταβυζαντινή Τέχνη στη Σύγχρονη, 18ος-20ός αι. Πανελλήνιο Συνέδριο (20-21 Νοεμβρίου 1997), Πρακτικά*, Θεσσαλονίκη 1998, 311-324, εικ. 1-19.
- ΠΑΡΧΑΡΙΔΟΥ 2004 Παρχαρίδου-Αναγνώστου Μ., «Παρατηρήσεις στο εικονογραφικό πρόγραμμα των μοναστηριακών ναών της δυτικής Μακεδονίας σε σχέση με την “αναγέννηση” του 16ου αι.», *Γρεβενά. Ιστορία - Τέχνη - Πολιτισμός, Πρακτικά Α΄ Πανελληνίου Συνεδρίου (2002)*, επιστημ. επιμ. Μ. Παπανικολάου, Θεσσαλονίκη - Γρεβενά 2004, 148-159, εικ. 1-6.
- ΠΑΡΧΑΡΙΔΟΥ 2008 Παρχαρίδου-Αναγνώστου Μ., «Δύο εικόνες με επιγραφές αφιερωτών από την περιοχή της Δράμας», *ΚΗ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 74.
- ΠΑΡΧΑΡΙΔΟΥ – ΠΕΡΡΑΚΗΣ 2008 Παρχαρίδου-Αναγνώστου Μ. – Περράκης Ι., «Αινίτες ζωγράφοι τον 19ο αιώνα», *Α΄ Συμπόσιο Νεοελληνικής Εκκλησιαστικής Τέχνης (Θεολογική Σχολή Αθηνών, Τμήμα Θεολογίας, 14-15 Μαρτίου 2008), Περιλήψεις Εισηγήσεων - Ανακοινώσεων*, χ. αρ. σ.
- ΠΑΣΑΛΗ 1998 Πασαλή Α. Α., «Το καθολικό της μονής Κλεινού Καλαμπάκας», *ΙΗ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 53.
- ΠΑΣΑΛΗ 2000 Πασαλή Α. Α., «Το καθολικό της μονής Κλεινού Καλαμπάκας», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ΄, ΚΑ΄ (2000), 69-91.
- ΠΑΣΑΛΗ 2000α Πασαλή Α. Α., «Το καθολικό της μονής του Προφήτη Ηλία στον Τύρναβο», *Βυζαντινά 21* (2000), 589-616.
- ΠΑΣΑΛΗ 2002 Πασαλή Α. Α., «Το καθολικό της μονής Αγίας Τριάδας στην Δέση Τρικάλων», *ΚΒ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 88-89.
- ΠΑΣΑΛΗ 2002-2003 Πασαλή Α. Α., «Το καθολικό της μονής Αγίου Γεωργίου Νεράιδας, Στυλίδα Φθιώτιδας», *Βυζαντινά 23* (2002-2003), 315.
- ΠΑΣΑΛΗ 2003 Πασαλή Α. Α., *Ναοί της Επισκοπής Δομενίκου και Ελασσόνας. Συμβολή στη μεταβυζαντινή αρχιτεκτονική*, Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών, Θεσσαλονίκη 2003.
- ΠΑΣΑΛΗ 2004 Πασαλή Α. Α., «Το καθολικό της μονής Αγίας Τριάδας στη Δέση Τρικάλων», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ΄, ΚΕ΄ (2004), 175-201.
- ΠΑΣΑΛΗ 2004α Πασαλή Α. Α., «Ο Άγιος Γεώργιος στη Βασιλική της Καλαμπάκας», *ΚΔ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 75.
- ΠΑΣΑΛΗ 2007 Πασαλή Α. Α., «Το καθολικό της μονής Προυσού Ευρυτανίας», *ΚΖ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 91-92.
- ΠΑΣΑΛΗ 2009 Πασαλή Α. Α., «Ο Άγιος Νικόλαος στο Κακοπλεύρι Τρικάλων», *ΚΘ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 100-101.

- PASI 1989 Pasi S., «Tre icone inedite del Museo di Stato di San Marino», *Studi Sammarinesi* 1989, 119-126.
- ΠΑΣΧΑΛΙΔΗΣ 1997 Πασχαλίδης Β. Β., «Το αρχοντικό των Σακελλαρίων στην Κοζάνη», *Πρακτικά Α' Συνεδρίου, Η Κοζάνη και η περιοχή της, Ιστορία – Πολιτισμός. Πρακτικά Α' Συνεδρίου (Κοζάνη, Σεπτέμβριος 1993)*, Κοζάνη 1997, 431-458.
- ΠΑΤΑΠΙΟΣ
ΚΑΥΣΟΚΑΛΥΒΙΤΗΣ 2006 Πατάπιος Κausοκαλυβίτης, μοναχός, «Ιερομόναχος Παρθένιος ο εκ Φουρνά των Αγράφων, ο πνευματικός και ζωγράφος, ο Σκούρτος», *Γρηγόριος ο Παλαμάς τχ. 809* (2006), 563-624.
- ΠΑΤΑΠΙΟΣ
ΚΑΥΣΟΚΑΛΥΒΙΤΗΣ
2006α Πατάπιος Κausοκαλυβίτης, μοναχός, «Μεταβυζαντινή τέχνη στη σκήτη Κausοκαλυβίων. Άγνωστες φορητές εικόνες Διονυσίου του εκ Φουρνά», *Άγιον Όρος. Πνευματικότητα και Ορθοδοξία, Τέχνη. Πρακτικά Β' Διεθνούς Συμποσίου (Θεσσαλονίκη, 11-13 Νοεμβρίου 2005)*, Θεσσαλονίκη 2006, 331-377.
- ΠΑΤΑΠΙΟΣ
ΚΑΥΣΟΚΑΛΥΒΙΤΗΣ 2007 Πατάπιος Κausοκαλυβίτης, μοναχός, «Τα τοιχογραφημένα παρεκκλήσια της Σκήτης των Κausοκαλυβίων (17ος-18ος αι.). Α' μέρος», *Μακεδονικά* 36 (2007), 65-83, εικ. 1-23.
- ΠΑΤΑΠΙΟΣ
ΚΑΥΣΟΚΑΛΥΒΙΤΗΣ 2008 Πατάπιος Κausοκαλυβίτης, μοναχός, «Άγνωστες φορητές εικόνες του ιερομόναχου Διονυσίου του εκ Φουρνά των Αγράφων στη νήσο Σκόπελο», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 53 (2008), 209-221, εικ. 1-18.
- ΠΑΤΑΠΙΟΣ
ΚΑΥΣΟΚΑΛΥΒΙΤΗΣ 2009 Πατάπιος Κausοκαλυβίτης, μοναχός, «Ο όσιος Ακάκιος ο Κausοκαλυβίτης, η μονή της Αγ. Τριάδος Σουρβιάς του Πηλίου και η Σκήτη της Αγ. Τριάδος των Κausοκαλυβίων», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 55 (2009), 321-340, εικ. 1-9.
- ΠΑΤΑΠΙΟΣ
ΚΑΥΣΟΚΑΛΥΒΙΤΗΣ
2009α Πατάπιος Κausοκαλυβίτης, μοναχός, «Άγνωστες εικόνες του Αντωνίου Αγοραστού του Κρητός στη Σκόπελο», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 56 (2009), 297-309, εικ. 1-18.
- ΠΑΤΡΑΜΑΝΗ 2007 Πατραμάνη Μ. Γ., «Ορθόδοξοι και καθολικοί στα Κύθηρα. Θρησκευτικό αίσθημα και λατρευτικές συγκλίσεις (17ος-18ος αιώνες)», *Νόστος* 4 (2007), 147-232, εικ. 1-4.
- ΠΕΛΕΚΑΣΗΣ 1926 Πελεκάσης Δ., «Ο ναός της Πεφανερωμένης και ο αριστοτέχνης ζωγράφος Ιερώνυμος Πλακωτός», εφημ. *Ηώς*, Απρίλιος 1926, Ζάκυνθος.
- ΠΕΡΔΙΚΑΡΗ 2008 Περδικάρη Τ., «Παναγία η Καρδιώτισσα, μια νέα προσέγγιση της ζωής του έργου», *Εικόνες με την υπογραφή «Χειρ Αγγέλου». Η τεχνική ενός Κρητικού ζωγράφου του 15ου αιώνα*, επιμ. Κ. Μιλάνου – Χ. Βουρβοπούλου – Λ. Βρανοπούλου – Α. Ε. Καλλιγά, Αθήνα 2008, 163-183.
- ΠΕΡΔΙΚΗΣ 1997 Περδίκης Στ., «Έργα των Επτανήσιων αγιογράφων Εμμανουήλ Τζανφουρνάρη και Χριστοφόρου Μαρκούρη στην Κύπρο», *Κυπριακαί Σπουδαί* 61 (1997), 245-262.

- ΠΕΡΔΙΚΗΣ 2000 Περδίκης Στ., «Άγνωστες εικόνες Δωδεκαόρτου του Θεοδώρου Πουλάκη στην Κύπρο», *Πεπραγμένα Η' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου (Ηράκλειο, 9-14 Σεπτεμβρίου 1996)*, τ. Β'2, Ηράκλειο 2000, 195-213, πίν. 1-6.
- ΠΕΡΔΙΚΗΣ 2002 Περδίκης Στ., «Χείρ Εμμανουήλ ιερέως του Τζάνε στη νήσο Κύπρο», *Γ' Συνάντηση Βυζαντινολόγων Ελλάδος και Κύπρου (Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο, 3-5 Οκτωβρίου 2001). Εισηγήσεις, Ερευνητικά - Μεταπτυχιακά προγράμματα, Περιλήψεις ανακοινώσεων*, Ρέθυμνο 2002, 141-142.
- ΠΕΡΔΙΚΗΣ 2003 Περδίκης Στ., «Έργα του Μιχαήλ του Θεσσαλονικέως στην εν Κύπρω μονή Κύκκου», *Δ' Συνάντηση Βυζαντινολόγων Ελλάδος και Κύπρου (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, 20-22 Σεπτεμβρίου 2002). Εισηγήσεις, Ερευνητικά - Μεταπτυχιακά προγράμματα, Περιλήψεις ανακοινώσεων*, Θεσσαλονίκη 2003, 216-217.
- PERDIKIS 2003 Perdikis St., *Cyprus Jewel in the Crown of Venice* (Catalogue of an Exhibition), eds V. Karageorghis – L. Loizou-Hadjigavriel – Chr. Maltezos, Nicosia 2003, λήμματα καταλόγου.
- ΠΕΡΔΙΚΗΣ 2004 Περδίκης Στ., «Έργα των επτανήσιων αγιογράφων Εμμανουήλ Τσανφουνάρη και Χριστόφορου Μαρκούρη στην Κύπρο», *Πρακτικά του ΣΤ' Διεθνούς Πανιόνιου Συνεδρίου (Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997)*, τ. 4, Αθήνα 2004, 495-508.
- ΠΕΡΔΙΚΗΣ 2007 Περδίκης Στ., *Ο απόστολος Ανδρέας. Εικόνες και κειμήλια από την Κύπρο*, Λευκωσία 2007, λήμματα καταλόγου.
- PERCORSI DEL SACRO 2002 *Percorsi del sacro. Icone dai musei albanesi*, Milano 2002.
- ΠΕΡΠΙΝΙΩΤΗ 1997 Περπινιώτη Κ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 1, Αθήνα 1997, 416.
- ΠΕΡΡΑΚΗΣ 1999 Περράκης Ι., *Οι εικόνες του αγιογράφου Αναστασίου στο ναό της Αγίας Κυριακής στην Αίνο*, αδημ. διδ. διατριβή, Αθήνα 1999.
- ΠΕΡΡΑΚΗΣ 2001 Περράκης Ι., «Ο ευρύτερος χώρος της Μονής Δοχειαρίου», *Παρουσία Ιεράς Μονής Δοχειαρίου*, επιμ. Στ. Γ. Παπαδόπουλος, Άγιον Όρος 2001, 91-118.
- ΠΕΡΡΑΚΗΣ 2005 Περράκης Ι., «Η αγιογραφία στην Αίνο τον 18ο αιώνα», *Μεταβυζαντινή Θράκη (ΙΕ'-ΙΘ' αι.). Πρακτικά Γ' Διεθνούς Συμποσίου Θρακικών Σπουδών (Κομοτηνή, 25-30 Μαΐου 1998)*, Κομοτηνή 2005, 627-667.
- ΠΕΡΡΑΚΗΣ 2010 Περράκης Ι., «Συγκριτικές εικονογραφικές παρατηρήσεις στα έργα του Θεοφάνη και του εργαστηρίου του Τζιώρτζη σε παραστάσεις του χριστολογικού κύκλου», *Δ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 79-80.

- ΠΕΤΚΟΣ – ΓΟΥΜΑΓΙΑΣ 2004 Πέτκος Α. – Γουμάγιας Δ., «11η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Νομός Ημαθίας», ΑΔ 53 (1998), Β'2 - Χρονικά, Αθήνα 2004, 692-694.
- ΠΕΤΚΟΣ – ΚΙΣΣΑΣ 2008 Πέτκος Α. – Κίσσας Σ., *Πρέσπες. Βυζαντινά μνημεία ενός υγρότοπου*, ΥΠΠΟ, Βέροια 2008.
- ΠΕΤΡΗΣ 1975 Πετρήs Γ., *Μακρυγιάννης και Παναγιώτης Ζωγράφος*, Αθήνα 1975.
- ΠΕΤΡΗΣ 1976 Πετρήs Γ., «Ο Μακρυγιάννης και η εικονογραφία του Ησαΐα», *ΑΝΤΙ* 41 (1976), 28-32.
- ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ 2009 Πετρόπουλος Γ. Β., *Ιστορικό και θαύματα του Πανορμίτη*, Σύμη 2009.
- ΠΕΤΡΟΥ 2002 Πέτρου Γ. Στ., «Ο ζωγράφος Θεοφάνης ο Κρης στην Κύπρο: Ενδείξεις ή πραγματικότητα;», *ΚΒ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 92.
- ΠΕΤΡΟΥ 2002α Πέτρου Γ., *Η κατά Κίτιον Αγιογραφική Τέχνη*, Λάρνακα 2002, λήμματα καταλόγου.
- ΠΕΤΤΑΣ 2009 Πέττας Ν. Ν., αρχιμανδρίτης, «Η μονή Αγ. Δημητρίου Γρεβενιτίου Ιωαννίνων. Πρώτες παρατηρήσεις», *ΚΘ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 102-103.
- ΡΙΑΤΝΙΤΣΚΥ 1993 Piatnitsky Y., *Εικόνες της Κρητικής Τέχνης (Από τον Χάνδακα ως τη Μόσχα και την Αγία Πετρούπολη)*, κατάλογος έκθεσης (Βασιλική Αγίου Μάρκου και Ναός Αγίας Αικατερίνης, Ηράκλειο, 15 Σεπτεμβρίου - 30 Οκτωβρίου 1993), εισαγωγή Μ. Χατζηδάκης, επιμ. Μ. Μπορμπουδάκης, Ηράκλειο 1993, λήμματα καταλόγου.
- ΡΙΑΤΝΙΤΣΚΥ 2000 *Sinai Byzantium Russia. Orthodox Art from the Sixth to the Twentieth Century*, exhibition catalogue (The State Hermitage Museum, St Petersburg, June 2000 - September 2000, Courtauld Gallery, Somerset House, London, October 2000 - February 2001), eds Y. Piatnitsky - O. Baddeley - E. Brunner - M. Mundell Mango, London - St Petersburg 2000.
- ΡΙΑΤΝΙΤΣΚΥ 2002 Piatnitsky Y., «Two icons of the Virgin Eleousa attributed to Nicolaos Lamboudis of Sparta», *Βυζαντινές Εικόνες. Τέχνη, τεχνική και τεχνολογία. Διεθνές Συμπόσιο (Γεννάδειος Βιβλιοθήκη - Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών, 20-21 Φεβρουαρίου 1998)*, επιμ. Μ. Βασιλάκη, Ηράκλειο 2002, 287-293.
- ΡΥΑΤΝΙΤΣΚΥ 2006 Pyatnitsky Yu. A., *Athos. Monastic Life on The Holy Mountain*, exhibition catalogue (Helsinki City Art Museum, Art Museum Tennis Palace, 18 August 2006 - 21 January 2007), Helsinki 2006, λήμματα καταλόγου.
- ΡΥΑΤΝΙΤΣΚΥ 2009 Pyatnitsky Y., *The Origins of El Greco. Icon Painting in Venetian Crete*, exhibition catalogue (Onassis Cultural Center, New York, 17 November 2009 - 27 February 2010), ed. A. Drandaki, New York 2009, λήμματα καταλόγου.

- ΠΙΕΡΗΣ 2004 Πιέρης Γ. Σ., «Ο Εμμανουήλ Τζάνες και ο εικονογραφικός τύπος της Θεοτόκου Λαμποβίτισσας», *Πρακτικά του ΣΤ' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997)*, τ. 4, Αθήνα 2004, 485-493.
- ΠΙΕΡΗΣ 2007 Πιέρης Γ. Σ., «Ναοί προσφύγων Κρητών στην πόλη της Κέρκυρας», *Κερκυραϊκά Χρονικά*, περ. Β', τ. Δ' (2007) [= Όψεις της εκκλησιαστικής ιστορίας της Κέρκυρας. *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου (Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα, 7-8 Δεκεμβρίου 2005)*], Κέρκυρα 2007, 23-34.
- PINACOTECA DI BUDRIO 2005 *I dipinti della Pinacoteca Civica di Budrio. Secoli XIV-XIX*, a cura di D. Benati – C. Bernardini, Bologna 2005.
- ΠΙΠΕΡΙΓΚΟΥ-ΚΥΡΙΑΖΗ 2003 Πιπερίγκου-Κυριαζή Ειρ., «Η επίδραση του Διονυσίου και της “Ερμηνείας” του στην “δια χειρών Γεωργίου Γεωργίου και Γεωργίου Αναγνώστου” αγιογράφιση του καθολικού της Μονής Προυσού, σε συνδυασμό με τις θεολογικές ιδέες και τις τάσεις της τέχνης τους στην εποχή (β' ήμισυ του 18ου αιώνας)», *Διονύσιος ο εκ Φουρνά και το έργο του (Καρπενήσιον, 11-14 Οκτωβρίου 1996)*. *Πρακτικά*, επιμ. Π. Κ. Βλάχος, Αθήνα 2003, 369-385.
- ΠΟΛΕΜΗΣ 1982 Πολέμης Δ. Ι., «Σημειώματα 2 περί το μονύδριον των Φλετρών», *Πέταλον* 3 (1982), 221-226.
- ΠΟΛΕΜΗΣ 1995 Πολέμης Δ. Ι., *Οι αφεντότοποι της Άνδρου. Συμβολή εις την έρευναν των καταλοίπων των φεουδαλικών θεσμών εις τας νήσους κατά τον δέκατον έκτον αιώνα*, Άνδρος 1995.
- ΠΟΛΕΜΗΣ 1999 Πολέμης Δ. Ι., *Ανέκδοτα ανδριακά έγγραφα του δεκάτου έκτου αιώνας*, Καΐρειος Βιβλιοθήκη, Άνδρος 1999 [Ανδριακά Χρονικά 30 (1999)].
- ΠΟΛΕΜΗΣ 1999α Πολέμης Δ. Ι., «Ο ζωγράφος Δαβίδ Μπεναρδής (1738)», *Πέταλον* 7 (1999), 322-326.
- ΠΟΛΙΤΗ 1989 Πολίτη Λ., «Η Χρυσοσπηλιώτισσα των Γουριανών Άρτας», *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση*, τ. ΙΙΙ, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα 1989, 135-144.
- ΠΟΛΙΤΗ 1993 Πολίτη Λ., «Το καθολικό της μονής Τσιούκας στα Κατσανοχώρια», *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση*, τ. ΙV, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα 1993, 75-86, εικ. 1-15.
- ΠΟΛΥΒΙΟΥ 1987 Πολυβίου Μ. Δ., «Άλλα αρχαιακά στοιχεία σχετικά με την αγιογράφιση του καθολικού της Μονής Ξηροποτάμου», *Ζ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 67-68.
- ΠΟΛΥΒΙΟΥ 1996 Πολυβίου Μ. Δ., «Ο Καισάριος Δαπόντες και οι απεικονίσεις νεομαρτύρων στο καθολικό της μονής Ξηροποτάμου», *Ελληνικά* 46 (1996), 115-125.
- ΠΟΛΥΒΙΟΥ 1999 Πολυβίου Μ. Δ., *Το καθολικό της Μονής Ξηροποτάμου. Σχεδιασμός και κατασκευή στη ναοδομία του 18ου αιώνα*, Αθήνα 1999.

- ΠΟΛΥΒΙΟΥ 2002 Πολυβίου Μ. Δ., «Οι φορείς της ναοδομικής δραστηριότητας στο Πήλιο κατά τον 18ο και 19ο αιώνα (1700-1881)», *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση*, τ. VI, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα 2002, 165-172.
- ΠΟΛΥΒΙΟΥ 2007 Πολυβίου Μ. Δ., «Ο Καισάριος Δαπόντες και η μαρτυρολογική συλλογή του», *Αρχείο Θεσσαλικών Μελετών* 16 (2007), 183-200.
- ΠΟΥΚΑΝΔΡΙΩΤΗΣ 1989 Πολυκανδριώτης Δωρόθεος, αρχιμανδρίτης, «*Δομήνικος Θεοτοκόπουλος ο δείξας*». *Χρονικό για την «ανακάλυψη της εικόνας του Θεοτοκόπουλου στην Σύρα, την 1η Απριλίου 1983*», Ερμούπολη 1989.
- ΡΟΡΑ 1998 Rora Th., *Mbishkrime të kishave të Shqipërisë*, Tiranë 1998.
- ΡΟΡΟΒΣΚΑ-ΚΟΡΟΒΑΡ 2004 Popovska-Korobar V., *Icons from the Museum of Macedonia*, Skopje 2004.
- ΡΟΡΟΒΣΚΑ-ΚΟΡΟΒΑΡ 2005 Popovska-Korobar V., *Iconopisot vo Ohrid vo XVIII vek*, Skopje 2005.
- ΠΟΥΛΗΜΕΝΟΣ 1998 Πουλημένος Γ. Α., «Η αρχική φάση του ναού της Ευαγγελιστρίας στην Τήνο», *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση*, τ. V, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα 1998, 229-242, εικ. 1-14.
- ΠΡΟΕΣΤΑΚΗ 2000 Προεστάκη Ξ., «Μαρτυρίες για την καλλιτεχνική δραστηριότητα των ζωγράφων Κακαβά και των χορηγών τους από τις επιγραφές δώδεκα ενυπόγραφων μνημείων», *Τρίτο Επιστημονικό Συμπόσιο, Ανασκαφή και Μελέτη III: Πρόσφατες εξελίξεις της έρευνας σε θέματα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (Αθήνα, 25-26 Μαΐου 2000). Πρόγραμμα και περιλήψεις ανακοινώσεων*, Αθήνα 2000, 65.
- ΠΡΟΕΣΤΑΚΗ 2002 Προεστάκη Ξ., «Μεταβυζαντινές παραστάσεις με την παραβολή των κακών γεωργών του αμπελώνος», *ΚΒ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 93-94.
- ΠΡΟΕΣΤΑΚΗ 2004 Προεστάκη Ξ., «Πρότυπα και καινοτομίες στο έργο του Δημητρίου Κακαβά», *ΚΔ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 82-83.
- ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ 1940 Προκοπίου Άγγ., *Το Εικοσιένα στη λαϊκή ζωγραφική του*, Αθήνα 1940.
- ΠΡΟΚΗΡΟΣ 2006 Prokhoros, *Athos. Monastic Life on The Holy Mountain*, exhibition catalogue (Helsinki City Art Museum, Art Museum Tennis Palace, 18 August 2006 – 21 January 2007), Helsinki 2006, λήμματα καταλόγου.
- ΡΥΡΡΙ 1995 Rurri L., «Η διπλή παραμονή του Γκρέκο στη Βενετία», *Ο Γκρέκο στην Ιταλία και η Ιταλική τέχνη*, επιμ. Ν. Χατζηνικολάου, Αθήνα 1995, 31-38.

- ΡΥΡΡΙ 1999 Puppi L., «Ο Γκρέκο στην Ιταλία και η ιταλική τέχνη», *Ελ Γκρέκο, Ταυτότητα και μεταμόρφωση. Κρήτη - Ιταλία - Ισπανία*, κατάλογος έκθεσης (Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, 18 Οκτωβρίου 1999 - 17 Ιανουαρίου 2000), επιμ. J. Álvarez Lopera, Μιλάνο 1999, 101-121.
- ΡΥΡΡΙ 1999α Puppi L., «Il duplice soggiorno veneziano del Greco», *El Greco in Italy and Italian Art. Proceedings of the International Symposium (Rethymno, Crete, 22-24 September 1995)*, ed. N. Hadjinicolaou, Rethymno 1999, 345-356, εικ. 1-6.
- ΡΑΠΤΗΣ 1985 Ράπτης Δ. Ελ., *Αφύλαχτοι Θησαυροί. Το Μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου Μυροφύλλου (Μυροκόβου) Τρικάλων*, Αθήνα 1985.
- ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ 1995 Ρηγόπουλος Γ., «Ο Θεόδωρος Πουλάκης και ο κύκλος της Αποκαλύψεως», *Αρχαιολογία* 56 (Σεπτέμβριος 1995), 102-106.
- ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ 1996α Ρηγόπουλος Γ., «Φλαμανδικές επιδράσεις σε εικόνες επωνύμων και ανωνύμων μεταβυζαντινών ζωγράφων στην Κεφαλονιά», *Κεφαλονιά, Ένα μεγάλο Μουσείο. Εκκλησιαστική Τέχνη*, τ. 3, *Σάμη – Πρόννοι*, γεν. εποπτ. Ν. Γ. Μοσχόπουλος, Αργοστόλι 1996, 205-218.
- ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ 1997 Ρηγόπουλος Γ., «Η ex voto εικόνα των Αγίων Πάντων και ο αφιερωτής Βασίλειος Γαβριηλόπουλος, 17ος αι. (πρώτο μισό)», *Επτανησιακά φύλλα ΙΗ'* (1997), 280-284.
- ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ 1997α Ρηγόπουλος Γ., «Η Βρεφοκτονία του Γεωργίου Καστροφύλακα στον παλαιό ναό του Αγ. Μηνά Ηρακλείου Κρήτης. Εικονογραφικά προβλήματα», *ΙΖ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 60-61.
- ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ 1997β Ρηγόπουλος Γ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 1, Αθήνα 1997, 176, 183, 208-209, 320-321, 347.
- ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ 1998 Ρηγόπουλος Γ., *Φλαμανδικές επιδράσεις στη Μεταβυζαντινή ζωγραφική. Προβλήματα Πολιτιστικού συγκρητισμού*, τ. Α', Αθήνα 1998.
- ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ 1998α Ρηγόπουλος Γ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 2, Αθήνα 1998, 81-82, 120-121, 173-174, 239, 254-255, 262-263, 268, 314-316, 317, 326-327, 407.
- ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ 1999 Ρηγόπουλος Γ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 3, Αθήνα 1999, 61, 154-158, 212, 292, 360, 366, 450, 468-469.
- ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ 2000 Ρηγόπουλος Γ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 4, Αθήνα 2000, 43, 43-44, 45-46, 47, 59-61, 67, 177, 177-178, 221-222, 227, 284-285.

- ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ 2001 Ρηγόπουλος Γ., *Θεόδωρος Πουλάκης, 17ος αιώνας. Εικόνες από την Παλαιά Διαθήκη*, Ημερολόγιο Interamerican 2001.
- ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ 2001α Ρηγόπουλος Γ., *Μυστήριο Μέγα και Παράδοξον. Σωτήριο Έτος 2000. Έκθεσις Εικόνων και Κειμηλίων (Αθήνα, Βυζαντινόν και Χριστιανικόν Μουσείον, 28 Μαΐου - 31 Ιουλίου 2001)*, Αθήνα 2002, λήμματα καταλόγου.
- ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ 2001β Ρηγόπουλος Γ., «Οι φλαμανδικές επιδράσεις σε εικόνες της Σίφνου. Η συμβολή του Εμμανουήλ Σκορδίλη», *Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Σιφναϊκού Συμποσίου (Σίφνος, 25-28 Ιουνίου 1998)*, τ. Β΄, Αθήνα 2001, 273-291, εικ. 1-13α-β.
- ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ 2003 Ρηγόπουλος Γ., «Artes memorandi», *Περίπλους* 52 (2003), 105-130.
- ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ 2005 Ρηγόπουλος Γ., «Κρήτες πρόσφυγες στη Σίφνο. Η περίπτωση του Νείλου και η σχέση του με τον Εμμανουήλ Σκορδίλη και τον Θεόδωρο Πουλάκη», *Πρακτικά Β΄ Διεθνούς Σιφναϊκού Συμποσίου (Σίφνος, 27-30 Ιουνίου 2002)*, *Εις μνήμην Νικολάου Βερνίκου-Ευγενίδη*, τ. Β΄, Αθήνα 2005, 107-126.
- ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ 2006 Ρηγόπουλος Γ., *Φλαμανδικές επιδράσεις στη μεταβυζαντινή ζωγραφική*, τ. Β΄, Αθήνα 2006.
- ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ 2006α Ρηγόπουλος Γ., *Εικόνες της Ζακύνθου και τα πρότυπά τους*, τ. Β΄ & Γ΄, Αθήνα 2006.
- RIZZI 1976 Rizzi A., «Le icone delle Collezioni Pubbliche Parmensi», *Parma nell'Arte* 2 (1976), 7-26.
- ROBERTSON 1995 Robertson C., «El Greco, Fulvio Orsini and Giulio Clovio», *El Greco of Crete. Proceedings of the International Symposium held on the occasion of the 450th anniversary of the artist's birth (Iraklion, Crete, 1-5 September 1990)*, ed. N. Hadjinicolaou, Iraklion 1995, 215-227, εικ. 1-6.
- ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΥ 2008 Σαββοπούλου-Κατσίκη Ξ., «Η εκκλησία του Αγίου Αχιλλείου στον Πεντάλοφο Κοζάνης», *ΚΗ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 82.
- ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΥ 2009 Σαββοπούλου-Κατσίκη Ξ., «Η μονή του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου (Μπουνάσιας) στο νομό Γρεβενών», *ΚΘ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, Αθήνα 2009, 106-107.
- ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΥ – ΚΑΤΣΙΚΗΣ 2008 Σαββοπούλου-Κατσίκη Ξ. – Κατσίκης Κ., «Αρχιτεκτονική και ζωγραφική των μεταβυζαντινών ναών του νομού Τρικάλων», *1ο Διεθνές Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού της Θεσσαλίας. Πρακτικά Συνεδρίου (Λάρισα, 9-11 Νοεμβρίου 2006)*, τ. ΙΙ, Θεσσαλονίκη 2008, 541-553, εικ. 1-16.
- ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ 1995 Σακελλαρίου Ασπ. Ν., «Έκφρασις» του εν Μηλέαις του Πηλίου Όρους ναού των Παμμεγίστων Ταξιαρχών και των Αγίων Πάντων, Αθήνα 1995.

- ΣΑΜΠΑΝΙΚΟΥ 1997α Σαμπανίκου Ε., «Τεχνοτροπικές τάσεις στη μνημειακή ζωγραφική του 17ου αι. στην κεντρική Θεσσαλία», *ΙΖ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 62-63.
- ΣΑΜΠΑΝΙΚΟΥ 1997β Σαμπανίκου Ε. Δ., *Ο ζωγραφικός διάκοσμος του παρεκκλησίου των Τριών Ιεραρχών της Μονής Βαρλαάμ στα Μετέωρα (1637)*, διδ. διατριβή, Τρίκαλα 1997.
- ΣΑΜΠΑΝΙΚΟΥ 1999 Σαμπανίκου Ε., «Μεταβυζαντινή φορητή εικόνα της Παναγίας με το “Άνωθεν οι Προφήται” και τον Ακάθιστο ύμνο από το ναό του Αγ. Δημητρίου Τρικάλων», *ΙΘ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 101-102.
- ΣΑΜΠΑΝΙΚΟΥ 2000 Σαμπανίκου Ε. Δ., «Φορητές εικόνες του 17ου αι. του “Ιερέα Ιωάννη εκ χώρας Σταγών” στα Μετέωρα. Οι εικόνες στο τέμπλο του παρεκκλησίου των Τριών Ιεραρχών της Μονής Βαρλαάμ και η περίπτωση της φορητής εικόνας της Μονής Αγίου Στεφάνου», *Τρικαλινά 20 (2000) [= Πρακτικά 5ου Συμποσίου Τρικαλινών Σπουδών (Τρίκαλα, 5-7 Νοεμβρίου 1999)]*, 341-348, εικ. 1-12.
- ΣΑΜΠΑΝΙΚΟΥ 2004 Σαμπανίκου Ε., «Φορητή εικόνα Αποτομής του Προδρόμου από ιδιωτική συλλογή με πιθανή προέλευση το χώρο του Ιονίου», *Πρακτικά του ΣΤ΄ Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997)*, τ. 4, Αθήνα 2004, 471-483.
- ΣΑΜΠΑΝΙΚΟΥ – ΠΑΥΛΟΓΕΩΡΓΑΤΟΣ 2003 Σαμπανίκου Ε. Δ. – Παυλογεωργάτος Γ. Δ., «Δύο μεταβυζαντινές φορητές εικόνες από τη Θεσσαλία και ο ζωγράφος Δροσινός», *Μίλτος Γαρίδης (1926-1996), Αφιέρωμα*, επιμ. Αθ. Παλιούρας – Αγγ. Σταυροπούλου, τ. Β΄, Ιωάννινα 2003, 639-654, εικ. 1-8.
- ΣΑΡΑΝΤΑΚΗΣ 2000 Σαραντάκης Π. Ι. (κείμενα και επιμέλεια), – Πετρούλια Ν. Γ. (κείμενα), *Αρκαδία, Τα μοναστήρια και οι εκκλησίες της. Οδοιπορικό 10 αιώνων*, Αθήνα 2000 (δίγλωσση έκδοση: ελληνικά, αγγλικά).
- ΣΒΕΝΤΟΒΑ 1995 Σβέντοβα Μ., *Το κάλλος της μορφής. Μεταβυζαντινές εικόνες ΙΕ΄-ΙΗ΄ αιώνων. Από τις Συλλογές των πόλεων Μόσχα, Σέργκιεφ Ποσάντ (Ζαγκόρσκ), Τβερ και Ριαζάν*, Αθήνα 1995, λήμματα καταλόγου.
- ΣΔΡΟΛΙΑ 1992 Σδρόλια Στ., «Εικόνα της Κοίμησης της Θεοτόκου από την Σάικα Αγράφων», *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου για την Αρχαία Θεσσαλία στη μνήμη του Δημήτρη Ρ. Θεοχάρη*, Αθήνα 1992, 499-504.
- ΣΔΡΟΛΙΑ 1994α Σδρόλια Στ., «Τοιχογραφίες του 17ου αιώνα στους ναούς των Θεσσαλικών Αγράφων», *Θεσσαλία, Δεκαπέντε Χρόνια Αρχαιολογικής Έρευνας, 1975-1990, Αποτελέσματα και Προοπτικές. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου (Λυών, 17-22 Απριλίου 1990)*, τ. Β΄, Αθήνα 1994, 401-412.
- ΣΔΡΟΛΙΑ 1999 Σδρόλια Στ., «Το έργο του ζωγράφου Δροσινού στην περιοχή των Αγράφων (τέλη 16ου-17ου αιώνας)», *Α΄ Συνάντηση των Βυζαντινολόγων της Ελλάδος και της Κύπρου (Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, 25-27 Σεπτεμβρίου 1998). Εισηγήσεις, Περιλήψεις ανακοινώσεων*, επιμ. Τ. Κόλιας – Ε. Τσιουρή, Ιωάννινα 1999, 188.

- SDROLIA 2001 Sdrolia St., «Paintings signed by Ioannis and Ioannis in the region of Agrapha, Central Greece (1641-1644)», *XXe Congrès International des Études Byzantines (Collège de France - Sorbonne, 19-25 août 2001), Pré-actes: III. Communications Libres*, C. Archéologie et Histoire de l'Art, Paris 2001, 358.
- ΣΔΡΟΛΙΑ 2002 Σδρόλια Στ., «Το έργο του κρητικού ζωγράφου Αντωνίου Αγοραστού στη Σκόπελο», *ΚΒ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 101-102.
- ΣΔΡΟΛΙΑ 2003 Σδρόλια Στ., «Πρώιμα σύνολα τέμπλου από την περιοχή των Αγράφων (τέλη 16ου αρχές 17ου αι.)», *Δ' Συνάντηση Βυζαντινολόγων Ελλάδος και Κύπρου (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, 20-22 Σεπτεμβρίου 2002). Εισηγήσεις, Ερευνητικά - Μεταπτυχιακά προγράμματα, Περιλήψεις ανακοινώσεων*, Θεσσαλονίκη 2003, 220-221.
- ΣΔΡΟΛΙΑ 2003α Σδρόλια Στ., «Η ζωγραφική της Μονής Βλασίου των Αγράφων (1644). Συμβολή στο έργο των ζωγράφων Ιωάννου και Ιωάννου», *Μίλτος Γαρίδης (1926-1996). Αφιέρωμα*, επιμ. Αθ. Παλιούρας – Αγγ. Σταυροπούλου, Ιωάννινα 2003, τ. Β', 655-687.
- ΣΔΡΟΛΙΑ 2004 Σδρόλια Στ., «Εικόνα της Παναγίας Ζωοδόχου Πηγής στη μονή της Λιβαδιώτισσας στη Σκόπελο. Πρώτα Στοιχεία για την τέχνη του κρητικού ζωγράφου Αντωνίου Αγοραστού», *Θωράκιον. Αφιέρωμα στη μνήμη του Παύλου Λαζαρίδη*, Αθήνα 2004, 375-385.
- ΣΔΡΟΛΙΑ 2006 Σδρόλια Στ., «Το ξυλόγλυπτο τέμπλο του καθολικού της μονής Πέτρας στο Καταφύγι Καρδίτσας και οι εικόνες του ζωγράφου Λάμπου (1608)», *Δώρον. Τιμητικός τόμος στον καθηγητή Νίκο Νικονάνο*, Θεσσαλονίκη 2006, 345-354.
- ΣΔΡΟΛΙΑ 2008 Σδρόλια Στ., «Τα μοναστήρια των Αγράφων», *1ο Διεθνές Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού της Θεσσαλίας. Πρακτικά Συνεδρίου (Λάρισα, 9-11 Νοεμβρίου 2006)*, τ. ΙΙ, Θεσσαλονίκη 2008, 513-521, εικ. 1-7.
- ΣΔΡΟΛΙΑ – ΜΑΝΤΖΑΝΑ – ΝΤΙΝΑ 1995 Σδρόλια Στ. – Μαντζανά Κρ. – Ντίνα Α., «7η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», *ΑΔ 45 (1990)*, Β'1 - Χρονικά, Αθήνα 1995, 223-237.
- ΣΔΡΟΛΙΑ – ΤΣΙΜΠΙΔΑ 2006 Σδρόλια Στ. – Τσιμπίδα Ε., «Το Εκκλησιαστικό Μουσείο της Ρεντίνας. Στοιχεία για τους ναούς του οικισμού (16ος-19ος αιώνας)», *Αρχαιολογικό έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας. Πρακτικά επιστημονικής συνάντησης, Βόλος 27.2 - 2.3.2003, 1, 2003*, επιμ. Α. Μαζαράκης Αινιάν, τ. Ι, Βόλος 2006, 529-536, εικ. 1-5.
- ΣΕΒΕΡΗ 2003 *Ταξιδιώτες ζωγράφοι στην Κύπρο, 1700-1960. Συλλογή Κώστα και Ρίτας Σεβέρη*, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα 2003.

- SEMOGLOU 1994-1995 Semoglou Ath., «Le décor mural de la chapelle athonite de Saint-Nicolas (1560). Application d'un nouveau langage pictural par le peintre thébain Frangos Catellanos», *Annuaire. Résumé des conférences et de travaux, École Pratique des Hautes Études* 103 (1994-1995), 525-529.
- ΣΕΜΟΓΛΟΥ 1997 Σέμογλου Αθ., «Το παρεκκλήσι του Αγίου Νικολάου της Μεγίστης Λαύρας στο Άγιον Όρος (1560). Προσέγγιση στις τεχνοτροπικές αναζητήσεις του Θηβαίου ζωγράφου Φράγγου Κατελλάνου», *ΙΖ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 64-65.
- ΣΕΜΟΓΛΟΥ 1998 Σέμογλου Αθ., «Άγνωστο τρίπτυχο του ζωγράφου Αθανασίου ιεροδιακόνου του Κρητός. Ζωγραφική και ιδιωτική λατρεία κατά τον 18ο αιώνα», *Από τη Μεταβυζαντινή Τέχνη στη Σύγχρονη, 18ος-20ός αι. Πανελλήνιο Συνέδριο (Θεσσαλονίκη, 20-21 Νοεμβρίου 1997), Πρακτικά, Θεσσαλονίκη*, 341-349, εικ. 1-12.
- SEMOGLOU 1998a Semoglou Ath., *Le décor mural de la chapelle athonite de Saint-Nicolas (1560). Application d'un nouveau langage pictural par le peintre thébain Frangos Catellanos*, Paris 1998.
- ΣΕΜΟΓΛΟΥ 2000 Σέμογλου Αθ., «Ο άγιος Κυριακός και ο Τίμιος Σταυρός. Ερμηνευτική προσέγγιση ενός εικονογραφικού "unicum" σε άγνωστη πρώιμη κρητική εικόνα του μουσείου του Λούβρου (RF 1972/54)», *Κ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 74-75 .
- ΣΕΜΟΓΛΟΥ 2004 Σέμογλου Αθ., «Παρατηρήσεις στον εντοίχιο διάκοσμο του καθολικού της μονής του Οσίου Νικάνορα στη Ζάβορδα Γρεβενών», *Γρεβενά. Ιστορία - Τέχνη - Πολιτισμός, Πρακτικά Α' Πανελληνίου Συνεδρίου (2002)*, επιστημ. επιμ. Μ. Παπανικολάου, Θεσσαλονίκη - Γρεβενά 2004, 143-147.
- SERAFIMOVA 2000 Serafimova A., *Mediaeval Painting in Macedonia*, Skopje 2000.
- ΣΕΡΓΙΟΣ ΓΡΕΒΕΝΩΝ 1987 Σέργιος, Μητροπολίτης Γρεβενών, «Η Ιερά Μονή του Οσίου Νικάνορος και το κειμηλιοφυλάκειον αυτής», *Εκκλησία ΞΔ' (1987)*, τχ. 16, 628-630.
- ΣΙΓΑΛΑ 2003 Σιγάλα Μ., «4η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Περιοδείες - Καταγραφές. Κάρπαθος» *ΑΔ 52, (1997), Β'3 - Χρονικά, Αθήνα 2003*, 1142-1146.
- ΣΙΓΑΛΑ 2003α Σιγάλα Μ., «Ο ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου Ελύμπου. Ιστορικά και αρχαιολογικά στοιχεία από τις καταγραφές στο ομώνυμο χωριό», *Καρπαθιακά Α' (2003)*, 171-204.
- ΣΙΓΑΛΑΣ 1940 Σιγάλας Α., «Πατριαρχικά πράξεις, φερμάνια και άλλα τινά έγγραφα», *Μακεδονικά Α' (1940)*, 277-323.
- ΣΙΟΥΛΗΣ 2000 Σιούλης Απ. Τρ., «Προσγόλι - Παλιοχώρι - Μικρό Περιστέρι. Οι τοιχογραφίες του ναού του Αγ. Αθανασίου και ο αγιογράφος Ιωάννης (1680-90)», *Ηπειρωτικά Χρονικά 34 (2000)*, 91-115.

- ΣΙΟΥΛΗΣ 2003 Σιούλης Τρ. Απ., «Διά χειρός Χιονιαδιτών Αγιογράφων. Εικόνες τέμπλων στο Κομπότι της Άρτας, στο Βοτονόσι Ιωαννίνων και στη Μηλόβιστα του Μοναστηρίου (FYROM)», *Δ' Συνάντηση Βυζαντινολόγων Ελλάδος και Κύπρου (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, 20-22 Σεπτεμβρίου 2002). Εισηγήσεις, Ερευνητικά - Μεταπτυχιακά προγράμματα, Περιλήψεις ανακοινώσεων*, Θεσσαλονίκη 2003, 222-224.
- ΣΙΣΙΟΥ 1995 Σίσιου Ι., *Επτά εκκλησίες της Καστοριάς. Ιστορία - Αρχιτεκτονική - Ζωγραφική*, Καστοριά 1995.
- ΣΙΣΙΟΥ 2001 Σίσιου Ι., *Μυστήριο Μέγα και Παράδοξον. Σωτήριο Έτος 2000. Έκθεσις Εικόνων και Κειμηλίων (Αθήνα, Βυζαντινόν και Χριστιανικόν Μουσείον, 28 Μαΐου - 31 Ιουλίου 2001)*, Αθήνα 2002, λήμματα καταλόγου.
- ΣΙΣΙΟΥ 2004 Σίσιου Ι., «Ο Θεόδωρος Πουλάκης και οι σχέσεις του καλλιτεχνικού περιβάλλοντος της Καστοριάς με τα Ιόνια νησιά», *Πρακτικά του ΣΤ' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997)*, τ. 4, Αθήνα 2004, 455-469, εικ. 1-8.
- ΣΙΩΚΗΣ 2001α Σιώκης Δ. Ν., «Ανέκδοτη εικόνα του Αγίου Δημητρίου με σκηνές από το βίο του στο Λέχοβο Φλωρίνης», *Ελιμειακά* 47 (2001), 124-159.
- ΣΙΩΚΗΣ 2001β Σιώκης Δ. Ν., *Η ιστορία και τα κειμήλια των Ιερών Ναών Αγίου Νικολάου και Αγίου Δημητρίου Κλεισούρας Καστοριάς*, Θεσσαλονίκη 2001.
- ΣΙΩΚΗΣ 2004 Σιώκης Δ. Ν., «Η άγνωστη καλλιτεχνική δραστηριότητα λινοτοπιτών ζωγράφων στο Λέχοβο Φλώρινας», *Φλώρινα, 1912-2002. Ιστορία και πολιτισμός. Πρακτικά Συνεδρίου*, Φλώρινα 2004, 435-456.
- ΣΙΩΜΚΟΣ 2003 Σιώμκος Ν. Δ., «Φορητές εικόνες του τέμπλου του ναού της Υπαπαντής στη Θεσσαλονίκη. Αποκατάσταση ενός συνόλου του α' μισού του 16ου αι.», *ΚΓ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 98-99.
- ΣΙΩΜΚΟΣ 2006 Σιώμκος Ν. Δ., «Εικόνες από το αρχικό τέμπλο του ναού της Υπαπαντής στη Θεσσαλονίκη. Ανασύνθεση ενός συνόλου του 16ου αιώνα», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΚΣΤ' (2006), 321-333.
- ΣΙΩΜΚΟΣ 2009 Siomkos N., *Le Mont Athos et l'Empire byzantin. Trésors de la Sainte Montagne, catalogue d'exposition (Petit Palais – Musée des Beaux-Arts de la Ville de Paris, 10 avril - 5 juillet 2009)*, éd. H. Studievic, Paris 2009, λήμματα καταλόγου.
- ΣΚΑΒΑΡΑ 2003 Σκαβάρα Μ., *Το έργο των λινοτοπιτών ζωγράφων Μιχαήλ και Κωνσταντίνου στη Νότιο Αλβανία*, αδημ. διδ. διατριβή, Ιωάννινα 2003.
- ΣΚΑΒΑΡΑ 2004 Σκαβάρα Μ., «Οι Λινοτοπίτες Μιχαήλ και Κωνσταντίνος στη Ν. Αλβανία ως συνεχιστές της ζωγραφικής παράδοσης της σχολής της ΒΔ Ελλάδας», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 38 (2004), 455-491.

- ΣΚΑΒΑΡΑ 2004α Σκαβάρα Μ., «Μονή Φωτμού Αιτωλίας (1589). Σχέσεις επίδρασης και καλλιτεχνικής συνέχειας στα μνημεία Επισκοπής Δρυϊνοπόλεως, στη Νότια Αλβανία (αρχές 17ου αιώνα), με τους Λινοτοπίτες ζωγράφους Μιχαήλ και Κωνσταντίνο», *Πρακτικά Β' Διεθνούς Ιστορικού και Αρχαιολογικού Συνεδρίου Αιτωλοακαρνανίας (Αγρίνιο, 29-31 Μαρτίου 2002)*, Αγρίνιο 2004, 601-626.
- ΣΚΑΜΠΑΒΙΑΣ 2007 Σκαμπαβίας Κ., *Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου. Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Τέχνη*, επιμ. Κ. Σκαμπαβίας – Ν. Χατζηδάκη, Αθήνα 2007, λήμματα καταλόγου.
- SCAMPRAVIAS 2009 Scampriavias C., *The Origins of El Greco. Icon Painting in Venetian Crete*, exhibition catalogue (Onassis Cultural Center, New York, 17 November 2009 - 27 February 2010), ed. A. Drandaki, New York 2009, λήμματα καταλόγου.
- ΣΚΑΜΠΑΒΙΑΣ – ΒΑΛΑΚΟΥ 2004 Σκαμπαβίας Κ. – Βαλάκου Π., «3η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», *ΑΔ* 53 (1998), Β'3 - Χρονικά, Αθήνα 2004, 815-824.
- ΣΚΕΝΔΕΡΗΣ 1928 Σκενδέρης Κ., *Ιστορία της αρχαίας και συγχρόνου Μοσχοπόλεως: μετά περιγραφής πάντων των υπό διάφορα καθεστώτα γεγονότων της Αρχιεπισκοπής Αχριδών, των εν τω κρυπτώ Χριστιανών Σπαθιωτών, του Βορειοηπειρωτικού αγώνος, της τελευταίας αυτής καταστροφής κτλ., κτλ.*, Εν Αθήναις 1928.
- ΣΚΙΑΔΑΣ 1992 Σκιαδάς Αν. Ι., *Ο Ναός του Αγίου Νικολάου στο Γαλαξίδι*, Αθήνα 1992.
- ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ 1998 Σκλαβενίτης Τρ., «Βιβλιολογία», *Μνήμων* 20 (1998), 161-167.
- ΣΚΛΑΒΟΥ-ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ 2004 Σκλάβου-Μαυροειδή Μ., «Μαρμαρίνη εικόνα του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου», *Πρακτικά του ΣΤ' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997)*, τ. 4, Αθήνα 2004, 437-441.
- ΣΚΟΥΡΑΝ 1998 Skovran A., «L'icône du Jugement Dernier de Drniš en Dalmatie: Une oeuvre de Georges Klontzas», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', Κ' (1998), 345-350.
- ΣΟΛΔΑΤΟΣ 1999 Σολδάτος Χρ., *Χριστιανική ζωγραφική. Η μεταβυζαντινή και επτανησιακή τέχνη στις εκκλησίες και τα μοναστήρια της Λευκάδας (15ος-20ός αι.)*, Αθήνα 1999.
- ΣΟΛΔΑΤΟΣ 2000 Σολδάτος Χρ., «Φορητές εικόνες και ουρανίες στην Πόλη», *Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα, 15ος-19ος αιώνας. Πρακτικά του Γ' Συμποσίου (Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, 8-9 Αυγούστου 1998)*, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, 117-141.
- ΣΟΦΙΑΝΟΣ 1994 Σοφιανός Δ. Ζ., «Δύο κώδικες της μονής του Αγίου Στεφάνου των Μετεώρων και η μαρτυρία τους για τεσσάρων αιώνων ζωή και δράση της ιστορικής μονής της Κοιμήσεως της Θεοτόκου Καταφυγίου Αγράφων, της επιλεγόμενης Πέτρας», *Πρακτικά του Συνεδρίου για τα 400 χρόνια της Ι. Μονής Πέτρας Καταφυγίου Καρδίτσας, 1593-1993*, Καταφύγιο Καρδίτσας 1994, 10-16.

- ΣΟΦΙΑΝΟΣ – ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ 2003 Σοφιανός Δ. Ζ. – Τσιγαρίδας Ε. Ν., *Άγια Μετέωρα, Ιερά Μονή Αγίου Νικολάου Αναπαυσά. Ιστορία - Τέχνη*, Τρίκαλα 2003.
- ΣΟΦΙΑΝΟΣ – ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ 2004 Σοφιανός Δ. Ζ. – Δημητρακόπουλος Φ. Α., *Τα χειρόγραφα της Μονής Δουσίκου Αγίου Βησσαρίωνος*, Αθήνα 2004.
- ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 1987α Σοφοκλέους Σ., «Νέα στοιχεία για την παραμονή και το έργο του κρητικού ζωγράφου Ιωάννη Κορνάρου στην Κύπρο», *Κυπριακαί Σπουδαί Ν'* (1987), 227-256.
- ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 1992 Σοφοκλέους Σ., *Οι δεσποτικές εικόνες της Μονής του Μεγάλου Αγρού*, Λευκωσία 1992.
- ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 2000 Σοφοκλέους Σ., «Η θρησκευτική ζωγραφική δύο χιλιετιών στην Κύπρο», *Κύπρος η Αγία Νήσος. Εικόνες διά μέσου των αιώνων, 10ος-20ός αιώνας. Εορτασμός της χιλιετηρίδος από την Αρχιεπισκοπή Θυατείρων και Μεγάλης Βρετανίας*, κατάλογος έκθεσης (The Hellenic Centre, Λονδίνο, 1 Νοεμβρίου - 17 Δεκεμβρίου 2000), Λευκωσία 2000, 21-38.
- ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 2001 Σοφοκλέους Σ., «Ο ανώνυμος ζωγράφος του εικονοστασίου των αρχών του 16ου αι. στην Παναγία Καθολική Πελεντρίου και ο περίγυρός του», *Πρακτικά Γ' Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου (Λευκωσία, 16-20 Απριλίου 1996)*, τ. Β', Λευκωσία 2001, 452-490.
- ΣΟΡΗΟΚΛΕΟΥΣ 2006 Sophocleous S., *Icônes de Chypre, Diocèse de Limassol, 12e-16e siècle*, Nicosie 2006.
- ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ – ΧΑΤΖΗΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ 2002 Σοφοκλέους Σ. – Χατζηχριστοδούλου Χρ., *Τα Παλαιχώρια. Κληρονομιά αιώνων*, Λευκωσία 2002.
- ΣΥΒΟΤΙΪ 1985 Subotić G., *Οι επιγραφές του ναού του Αγίου Ναούμ* (σερβικά με ελληνική περίληψη), Αχρίδα 1985.
- ΣΥΒΟΤΙΪ 2002 Subotić G., «Η καλλιτεχνική ζωή στο Άγιον Όρος πριν την εμφάνιση του Θεοφάνη του Κρητός», *Ζητήματα Μεταβυζαντινής Ζωγραφικής στη μνήμη του Μανόλη Χατζηδάκη. Πρακτικά Επιστημονικού Διημέρου (28-29 Μαΐου 1999)*, επιμ. Ευγ. Δρακοπούλου, Αθήνα 2002, 61-89.
- ΣΠΑΝΟΣ 2003 Σπανός Απ., *Ναοί και μοναστήρια της Μητροπόλεως Μυτιλήνης*, Μυτιλήνη 2003.
- ΣΠΕΤΣΙΕΡΗ-BESCHI 1980 Σπετσιέρη-Beschi Κ., «Αλέξανδρος Ησαΐας, ο προδότης της ιδεολογίας του Μακρυγιάννη», *Στήλη. Τόμος εις μνήμην Νικολάου Κοντολέοντος*, Αθήνα 1980, 272-291, πίν. 117-126.

- ΣΠΕΤΣΙΕΡΗ-BESCHI 1986 Spetsieri-Beschi C., *Risorgimento Greco e Filellenismo Italiano. Lotte - Cultura - Arte*, catalogo di mostra (Roma, Palazzo Venezia, 25 marzo - 25 aprile 1986), a cura di C. Spetsieri Beschi – E. Lucarelli, Roma 1986.
- ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ 1994 Σταυροπούλου-Μακρή Αγγ., «Η Εύρεση και η Ύψωση του Τιμίου Σταυρού σε τρίπτυχο του Κλόντζα», *Αντίφωνον. Αφιέρωμα στον καθηγητή Ν. Β. Δρανδάκη*, Θεσσαλονίκη 1994, 478-485.
- ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΑΚΡΙ 2001 Stavropoulou-Makri A., *Les peintures murales de l'église de la Transfiguration à Veltsista (1568) en Epire et l'atelier des peintres Kondaris*, Ioannina 2001².
- ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ 2002 Σταυροπούλου Αγγ., «Η Αγία Αικατερίνη σε εικόνα του 16ου αιώνα», *ΚΒ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 107.
- ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ 2003 Σταυροπούλου Αγγ., «Απεικονίσεις της Ιερουσαλήμ στις μεταβυζαντινές εικόνες με αφορμή ένα έργο του Ιωάννη Απακά», *Μίλτος Γαρίδης (1926-1996). Αφιέρωμα*, επιμ. Αθ. Παλιούρας – Αγγ. Σταυροπούλου, Ιωάννινα 2003, τ. Β', 729-758, εικ. 1-20.
- ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ 2007 Σταυροπούλου Αγγ., «Εικόνες με σκηνές βίου του Αγίου Νικολάου στην Κέρκυρα», *ΚΖ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 103.
- ΣΤΕΡΓΕΛΛΗΣ 1998 Στεργέλλης Α., *Τα λυτά έγγραφα του Αρχείου της Χώρας Πλωμάρι*, Αθήνα 1998.
- ΣΤΕΡΙΩΤΟΥ 1996 Στεριώτου Ι., «Ο Χάνδακας πριν τη μεγάλη πολιορκία σε σχέδιο του Μανέα Κλόντζα», *Θησαυρίσματα* 26 (1996), 225-240, πίν. 1-6.
- ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ 1998 Στεφανίδης Μ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 2, Αθήνα 1998, 40-41.
- ΣΤΟΥΦΗ-ΠΟΥΛΗΜΕΝΟΥ 2005 Στουφή-Πουλημένου Ι., «Το καθολικό της μονής Αγίου Γεωργίου των Κρημνών. Αρχιτεκτονική και ζωγραφικός διάκοσμος», *Παχώμιος Ρουσάνος, 450 χρόνια από την κοίμησή του (†1553). Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συμποσίου (Ζάκυνθος, 9-12 Οκτωβρίου 2003)*, Ι. Μ. Ζακύνθου και Στροφάδων, Αθήνα 2005, 141-177, πίν. ΛΓ' - ΜΗ'.
- ΣΤΡΑΤΗ 1995 Στρατή Αγγ., «Οι τοιχογραφίες του Αγ. Γεωργίου Νιγρίτας και η συμβολή τους στη ζωγραφική του 18ου αι. στην ανατολική Μακεδονία», *Η Νιγρίτα – Η Βισαλτία διά μέσου της ιστορίας. Πρακτικά Β' Επιστημονικού Συμποσίου (Νιγρίτα, 27-28 Νοεμβρίου 1993)*, Νιγρίτα 1995, 131-148.
- ΣΤΡΑΤΗ 2002 Στρατή Αγγ., «Ο τοιχογραφικός διάκοσμος της Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών», *Γ' Συνάντηση Βυζαντινολόγων Ελλάδος και Κύπρου (Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο, 3-5 Οκτωβρίου 2001). Εισηγήσεις, Ερευνητικά – Μεταπτυχιακά προγράμματα, Περιλήψεις ανακοινώσεων*, Ρέθυμνο 2002, 148-151.

- ΣΤΡΑΤΗ 2003 Στρατή Αγγ., «Νέα στοιχεία για τη δραστηριότητα των ζωγράφων από το Λινοτόπι στην Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου Σερρών», *Δ' Συνάντηση Βυζαντινολόγων Ελλάδος και Κύπρου (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, 20-22 Σεπτεμβρίου 2002). Εισηγήσεις, Ερευνητικά – Μεταπτυχιακά προγράμματα, Περιλήψεις ανακοινώσεων*, Θεσσαλονίκη 2003, 225-226.
- ΣΤΡΑΤΗ 2005 Στρατή Αγγ., «Νέα στοιχεία για τη δραστηριότητα των ζωγράφων από το Λινοτόπι στην Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου Σερρών», *Μακεδονικά* 34 (2003-2004), 331-357.
- ΣΤΡΑΤΗ 2006 Στρατή Αγγ., «Άγνωστες εικόνες του Διονυσίου του εκ Φουρνά στις Σέρρες και στο Άγιον Όρος», *Δώρον. Τιμητικός τόμος στον καθηγητή Νίκο Νικονάνο*, Θεσσαλονίκη 2006, 363-370.
- ΣΤΡΑΤΗ 2007 Στρατή Αγγ., «Οι εικόνες του ζωγράφου Δανιήλ στην Άθυτο Χαλκιδικής και άλλα έργα του στο Άγιον Όρος και στα Άγραφα. Σχόλια και παρατηρήσεις», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΚΗ' (2007), 247-256.
- ΣΤΡΑΤΗ 2007α Στρατή Αγγ., *Η ζωγραφική στην Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου Σερρών, 14ος-19ος αι.*, Θεσσαλονίκη 2007.
- ΣΤΡΑΤΗ 2010 Στρατή Αγγ., «Οι αποδιδόμενες στον Δαμασκηνό εικόνες στην Ιερά Μονή Καρακάλλου Αγίου Όρους», *Α' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 91-92.
- ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ 2001 Στρατηγόπουλος Δ., «Ο Ιωάννης Κυνηγός ως κωδικογράφος και υμνογράφος: το γνωστό και άγνωστο έργο του», *Θ' Διεθνές Κρητολογικό Συνέδριο*, Περιλήψεις ανακοινώσεων, Οκτώβριος 2001.
- ΣΥΘΙΑΚΑΚΗ 2002 Συθιακάκη Β., «Παλαιοχριστιανική, βυζαντινή και μεταβυζαντινή Λοκρίδα», *Λοκρίδα. Ιστορία και Πολιτισμός*, Κτήμα Χατζημιχάλη 2002, 113-137.
- ΣΥΛΛΟΓΙΚΟ 1997 *Πολιτιστικός χάρτης Αρκαδίας*, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, Αθήνα 1997.
- ΣΥΛΛΟΓΙΚΟ 1999 Συλλογικό, *Μοναστήρια της Εγνατίας Οδού. Δρόμοι του Ορθόδοξου μοναχισμού, Πολιτιστικός – Τουριστικός οδηγός, 1, Ήπειρος - Δυτική Μακεδονία - Νότια Αλβανία*, ΥΠΠΟ 1999.
- ΣΥΛΛΟΓΙΚΟ 1999α Συλλογικό, *Μοναστήρια της Εγνατίας οδού. Δρόμοι του Ορθόδοξου μοναχισμού, Πολιτιστικός – Τουριστικός οδηγός, 2, Κεντρική και Ανατολική Μακεδονία, Θράκη, Νότια Π.Γ.Δ. Μακεδονίας, Νότια Βουλγαρία*, ΥΠΠΟ 1999.
- ΣΥΛΛΟΓΙΚΟ 1999β Συλλογικό, *Μοναστήρια νησιών του Αιγαίου. Δρόμοι του Ορθόδοξου μοναχισμού, Πολιτιστικός – Τουριστικός οδηγός, 3, Κρήτη - Δωδεκάνησα, νησιά Β.Α. Αιγαίου*, ΥΠΠΟ 1999.
- ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ 1995 Συμεωνίδης Μ. Σ., «Κοινωνία και Παιδεία στη Σίφνο κατά την Τουρκοκρατία (1537-1821)», *Σιφνιακά Ε'* (1995), 7-167.

- ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ 2000 Συμεωνίδης Μ. Σ., «Σίφνιοι και ξένοι ζωγράφοι στη Σίφνο. Κατάλογος - έργα - μαρτυρίες (1450-1830)», *Σιφνιακά Η'* (2000), 100-121.
- ΙΖ' ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΧΑΕ *Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρεία, Δέκατο έβδομο Συμπόσιο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης, Πρόγραμμα και περιλήψεις Εισηγήσεων και Ανακοινώσεων, Αθήνα 1997.*
- ΙΗ' ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΧΑΕ *Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρεία, Δέκατο όγδοο Συμπόσιο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης, Πρόγραμμα και Περιλήψεις Εισηγήσεων και Ανακοινώσεων, Αθήνα 1998.*
- ΙΘ' ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΧΑΕ *Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρεία, Δέκατο ένατο Συμπόσιο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης, Πρόγραμμα και περιλήψεις Εισηγήσεων και Ανακοινώσεων, Αθήνα 1999.*
- Κ' ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΧΑΕ *Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρεία, Εικοστό Συμπόσιο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης, Πρόγραμμα και περιλήψεις Εισηγήσεων και Ανακοινώσεων, Αθήνα 2000.*
- ΚΑ' ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΧΑΕ *Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρεία, Εικοστό πρώτο Συμπόσιο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης, Πρόγραμμα και περιλήψεις εισηγήσεων και ανακοινώσεων, Αθήνα 2001.*
- ΚΒ' ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΧΑΕ *Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρεία, Εικοστό δεύτερο Συμπόσιο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης, Πρόγραμμα και περιλήψεις εισηγήσεων και ανακοινώσεων, Αθήνα 2002.*
- ΚΓ' ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΧΑΕ *Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρεία, Εικοστό τρίτο Συμπόσιο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης, Πρόγραμμα και περιλήψεις εισηγήσεων και ανακοινώσεων, Αθήνα 2003.*
- ΚΔ' ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΧΑΕ *Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρεία, Εικοστό τέταρτο Συμπόσιο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης, Πρόγραμμα και περιλήψεις εισηγήσεων και ανακοινώσεων, Αθήνα 2004.*
- ΚΕ' ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΧΑΕ *Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρεία, Εικοστό πέμπτο Συμπόσιο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης, Πρόγραμμα και περιλήψεις εισηγήσεων και ανακοινώσεων, Αθήνα 2005.*
- ΚΣΤ' ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΧΑΕ *Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρεία, Εικοστό έκτο Συμπόσιο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης, Πρόγραμμα και περιλήψεις εισηγήσεων και ανακοινώσεων, Αθήνα 2006.*
- ΚΖ' ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΧΑΕ *Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρεία, Εικοστό έβδομο Συμπόσιο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης, Πρόγραμμα και περιλήψεις εισηγήσεων και ανακοινώσεων, Αθήνα 2007.*

- ΚΗ' ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΧΑΕ *Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρεία, Εικοστό όγδοο Συμπόσιο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης, Πρόγραμμα και περιλήψεις εισηγήσεων και ανακοινώσεων, Αθήνα 2008.*
- ΚΘ' ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΧΑΕ *Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρεία, Εικοστό ένατο Συμπόσιο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης, Πρόγραμμα και περιλήψεις εισηγήσεων και ανακοινώσεων, Αθήνα 2009.*
- Λ' ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΧΑΕ *Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρεία, Τριακοστό Συμπόσιο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης, Πρόγραμμα και περιλήψεις Εισηγήσεων και Ανακοινώσεων, Αθήνα 2010.*
- ΣΥΝΔΙΚΑ – ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ 2004 *Συνδίκια-Λαούρδα Λ. – Γεωργιάδου-Κούντουρα Ευθ., Ναοί του 19ου αιώνα στο Διδυμότειχο και στο Σουφλί, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη 2004.*
- ΣΥΝΟΔΙΝΟΣ 2005 *Συνοδινός Θ., πρωτοπρεσβύτερος, «Σίφνιοι αγιογράφοι στην Αμοργό», Πρακτικά Β' Διεθνούς Σιφναϊκού Συμποσίου (Σίφνος, 27-30 Ιουνίου 2002). Εις μνήμην Νικολάου Βερνίκου-Ευγενίδη, τ. Β', Αθήνα 2005, 191-220, εικ. 1-25.*
- ΣΥΝΟΔΙΝΟΣ 2006 *Συνοδινός Θ., πρωτοπρεσβύτερος, Ο ζωγράφος Ιάκωβος ιερομόναχος ο Αμοργέος και το έργο του, Αθήνα 2006.*
- ΣΥΡΟΥ 2001 *Σύρου Μ., Μυστήριο Μέγα και Παράδοξον. Σωτήριο Έτος 2000. Έκθεσις Εικόνων και Κειμηλίων (Αθήνα, Βυζαντινόν και Χριστιανικόν Μουσείον, 28 Μαΐου - 31 Ιουλίου 2001), Αθήνα 2002, λήμματα καταλόγου.*
- ΤΑΒΛΑΚΗΣ 1997 *Ταβλάκης Ι., Θησαυροί του Αγίου Όρους, κατάλογος έκθεσης, Θεσσαλονίκη 1997², λήμματα καταλόγου.*
- ΤΑΒΛΑΚΗΣ 1998 *Ταβλάκης Ι., «Εικόνες του 17ου-18ου αιώνα», Ιερά Μονή Ξενοφώντος. Εικόνες, Άγιον Όρος 1998, 219-233, εικ. 95-103.*
- ΤΑΒΛΑΚΗΣ 1998α *Ταβλάκης Ι., «Εικόνες του 17ου-19ου αιώνα», Εικόνες Μονής Παντοκράτορος, Άγιον Όρος 1998, 270-328, εικ. 146-177.*
- ΤΑΒΛΑΚΗΣ 2001 *Ταβλάκης Ι., «Η τράπεζα», Παρουσία Ιεράς Μονής Δοχειαρίου, επιμ. Στ. Γ. Παπαδόπουλος, Άγιον Όρος 2001, 321-330.*
- ΤΑΒΛΑΚΗΣ 2004 *Ταβλάκης Ι., «Εικόνες του 17ου αιώνα», Κειμήλια Πρωτάτου, τ. Β', Άγιον Όρος 2004, 238-240, 249-278.*
- ΤΑΒΛΑΚΗΣ 2004α *Ταβλάκης Ι., «Εικόνες του 18ου και του 19ου αιώνα», Κειμήλια Πρωτάτου, τ. Β', Άγιον Όρος 2004, 290-326.*
- ΤΑΥΛΑΚΙΣ 2009 *Tavlakis I., Le Mont Athos et l'Empire byzantin. Trésors de la Sainte Montagne, catalogue d'exposition (Petit Palais – Musée des Beaux-Arts de la Ville de Paris, 10 avril – 5 juillet 2009), éd. H. Studievic, Paris 2009, λήμματα καταλόγου.*

- ΤΑΒΛΑΚΗΣ - ΣΙΩΜΚΟΣ 2006 Ταβλάκης Ι. – Σιώμκος Ν., «Έργο συντήρησης τοιχογραφιών στο Άγιον Όρος. Η περίπτωση του τρούλου του καθολικού της Ι. Μ. Δοχειαρίου», *Το αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και στη Θράκη* 18 (2004), Θεσσαλονίκη 2006, 199-212, εικ. 1-13.
- TEMPLE GALLERY 2003 *The Temple Gallery*, ed. R. Temple, London 2003.
- TEMPLE GALLERY 2004 *The Temple Gallery, Christmas 2004*, eds R. Temple – S. Ruby – Brother Pachomios, London 2004.
- ΤΖΑΚΟΥ 1993 Τζάκου Σ., «Παναγία τα Γουρνιά στη Σίφνο», *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση*, τ. IV, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα 1993, 213-220, εικ. 1-12.
- TODOROV 1999 Todorov V., *Catalogue of Greek manuscripts and printed books (17th-19th century). The Collection in Nyiregyhaza, Hungary: contribution to the history of the Greek diaspora* [Τετράδια Εργασίας, 22, ΙΝΕ/ΕΙΕ], Athens 1999.
- ΤΟΚΜΑΚΙΔΟΥ 2008 Τοκμακίδου Α., «Βυζαντινή και μεταβυζαντινή Αξιούπολη: πρώτες πληροφορίες», *Το αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και στη Θράκη* 20 (2006), Θεσσαλονίκη 2008, 551-563, εικ. 1-20.
- ΤΟΛΙΑΣ 2008 Τόλιας Γ., *Ιστορία της χαρτογραφίας του Ελληνικού χώρου 1420-1800. Χάρτες της Συλλογής Μαργαρίτας Σαμούρκα*, Αθήνα 2008.
- ΤΟΣΚΑ 1997 Τόσκα Λ., *Θησαυροί του Αγίου Όρους*, κατάλογος έκθεσης, Θεσσαλονίκη 1997², λήμματα καταλόγου.
- TOSKA 2009 Toska L., *Le Mont Athos et l'Empire byzantin. Trésors de la Sainte Montagne, catalogue d'exposition (Petit Palais – Musée des Beaux-Arts de la Ville de Paris, 10 avril - 5 juillet 2009)*, éd. H. Studievicé, Paris 2009, λήμματα καταλόγου.
- ΤΟΥΡΤΑ 1988α Τούρτα Αν., «Οι Γιαννιώτες ζωγράφοι Αναστάσιος και Αλέξιος και το έργο τους (18ος αι.)», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 29 (1988/89), 173-185.
- ΤΟΥΡΤΑ 1991α Τούρτα Αν., «Το έργο δύο ζωγράφων της Μακεδονίας στη μονή Φωτμού Αιτωλίας», *Πρακτικά Α' Αρχαιολογικού και Ιστορικού Συνεδρίου Αιτωλοακαρνανίας (Αγρίνιο, 21-23 Οκτωβρίου 1988)*, Αγρίνιο 1991, 379-385.
- ΤΟΥΡΤΑ 1992α Τούρτα Αν., «Εικόνα δεξιοκρατούσας Παναγίας στη Θεσσαλονίκη», *Ευφρόσυνον. Αφιέρωμα στον Μανόλη Χατζηδάκη*, Αθήνα 1992, τ. 2, 607-617, πίν. ΛΖ', 341-344.
- ΤΟΥΡΤΑ 1992β Τούρτα Αν., επιμ., *Συλλογή εικόνων Δημοτικής Πινακοθήκης Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 1992.
- TOURTA 1997 Tourta An., «Aperçu de la peinture religieuse à Thessalonique et ses environs au XVIIIe siècle. Peintres et courants artistiques», *Problemi na izkustvoto* 2 (1997), 18-22.

- ΤΟΥΡΤΑ 1999 Τούρτα Αν., «Η ζωγραφική των εικόνων το 19ο αι. και τα χαλκογραφικά της πρό-τυπα. Η περίπτωση των εικόνων της Θεσσαλονίκης», *Μεταβυζαντινά χαρακτηριστικά. Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας (Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, Θεσσαλονίκη, 10 Νοεμβρίου 1995)*, Θεσσαλονίκη 1999, 73-74.
- ΤΟΥΡΤΑ 2000 Τούρτα Αν., «Χαλκογραφικές πλάκες της Δωρεάς Δαρά», *Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού* 7 (2000), 48-53, εικ. 1-6.
- ΤΟΥΡΤΑ 2001 Τούρτα Αν., *Συλλογή Γεωργίου Τσολοζίδη. Το Βυζάντιο με τη ματιά ενός συλλέκτη*, ΥΠΠΟ/Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, Αθήνα 2001.
- ΤΟΥΡΤΑ 2001α Τούρτα Αν., «Εικόνες ζωγράφων από το Λινοτόπι (16ος-17ος αιώνας). Νέα στοιχεία και διαπιστώσεις για τη δραστηριότητα τους», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΚΒ' (2001), 341-354.
- ΤΟΥΡΤΑ 2001β Τούρτα Αν., «Η Παναγία του Κύκκου σε μεταβυζαντινές εικόνες της Θεσσαλονίκης, παραλλαγές ενός εικονογραφικού τύπου», *Η Ιερά Μονή Κύκκου στην Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Αρχαιολογία και Τέχνη. Πρακτικά Συνεδρίου*, επιμ. Στ. Περδικής, Λευκωσία 2001, 161-179.
- ΤΟΥΡΤΑ 2002 Τούρτα Αν., «Εικόνες του Φράγγου Κατελάνου στη Θεσσαλονίκη», *Ζητήματα Μεταβυζαντινής Ζωγραφικής στη μνήμη του Μανόλη Χατζηδάκη. Πρακτικά Επιστημονικού Δημέρου (28-29 Μαΐου 1999)*, επιμ. Ευγ. Δρακοπούλου, Αθήνα 2002, 287-298.
- TRAVAGLIATO 2007 Travagliato G., «*Icona graece, latine Imago dicitur: culture figurative a confronto in Sicilia (secc. XII-XIX)*», *Tracce d'Oriente. La tradizione liturgica greco-albanese e quella latina in Sicilia*, a cura di M. C. Di Natale, Palermo 2007, 41-59 και λήμματα καταλόγου.
- TRÉSORS D'ART ALBANAIS 1993 *Trésors d'art albanais. Icônes byzantines et post-byzantines du XIIIe au XIXe siècle*, Nice 1993.
- ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ 1993 Τριανταφυλλόπουλος Δ. Δ., «Δομήνικος Θεοτοκόπουλος ο Έλληνας», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΙΖ' (1993-94), 375-379.
- ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ 1997 Τριανταφυλλόπουλος Δ. Δ., «Η τέχνη στην Τουρκοκρατούμενη Ήπειρο. Μεταβυζαντινή τέχνη (1430-1913). Ζωγραφική», *Ήπειρος, 4.000 χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού*, Αθήνα 1997, 318-336.
- TRIANTAPHYLLOPOULOS 2002 Triantaphyllopoulos D. D., «"Byzance après Byzance". Post-Byzantine Art (1453-1830) in the Greek Orthodox World», *Post-Byzantium: The Greek Renaissance, 15th-18th Century Treasures from the Byzantine and Christian Museum, Athens exhibition catalogue* (Onassis Cultural Center, New York, 7 November 2002 - 8 February 2003), Athens 2002, 3-27.

- ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ 2000 Τριανταφύλλου Γ., *Άγρα Λέσβου. Πραγματεία από την προϊστορία μέχρι την τουρκοκρατία*, τ. Α', Αθήνα 2000, 201.
- ΤΡΙΒΥΖΑ 2007 Τριβυζά Ελ. - Στ., «Παρατηρήσεις στον τοιχογραφικό διάκοσμο του Ι. Ναού Αγίου Δημητρίου Πλατάνου Τρικάλων (1765)», *Τρικαλινά* 27 (2007), 321-346.
- ΤΡΙΦΟΝΟΝΑ 2009 Τρίφονονα Α., «Δύο εικόνες του Διονυσίου του εκ Φουρνά στη Βουλγαρία», *ΚΘ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 122-123.
- ΤΡΟΥΠΚΟΥ 2009 Τρούπκου Ν., «Η γραφή του ζωγράφου Θεοδώρου ιερέα από την Αγιά Λαρίσης», *ΚΘ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 114-115.
- ΤΣΕΛΕΝΤΗ 1992 Τσελέντη Ν. Γ., «Νέα στοιχεία για το ζωγράφο “κυρ Άγγελο”», *Ευφρόσυνον. Αφιέρωμα στον Μανόλη Χατζηδάκη*, τ. 2, Αθήνα 1992, 618-629.
- ΤΣΕΛΕΝΤΗ 1994 Τσελέντη-Παπαδοπούλου Ν. Γ., *Οι εικόνες της Ελληνικής Αδελφότητας Βενετίας από τον ΙΣΤ' ως τον ΙΘ' αιώνα*, αδημ. διδ. διατριβή, Κρήτη 1994.
- ΤΣΕΛΕΝΤΗ 1998 Τσελέντη Ν. Γ., «Η Ελληνική Αδελφότητα Βενετίας ως φορέας και αποδέκτης πολιτισμικών φαινομένων», *Πλούσιοι και φτωχοί στην κοινωνία της Ελληνολατινικής Ανατολής. Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου (Αθήνα, 8-11 Μαΐου 1997)*, επιμ. Χρ. Α. Μαλτέζου, Βενετία 1998, 159-165.
- ΤΣΕΛΕΝΤΗ 1999 Τσελέντη Ν. Γ., «Έλληνες ζωγράφοι και η Αδελφότητα των Ελλήνων της Βενετίας», *Δημοσία Ιλαρία. 500 χρόνια από την ίδρυση της Ελληνικής Κοινότητας Βενετίας, 1498-1998*, επιμ. Χρ. Α. Μαλτέζου, Βενετία 1999, 157-183.
- ΤΣΕΛΕΝΤΗ 2000 Τσελέντη Ν. Γ., «Υλικός πολιτισμός των Ελλήνων της Ελληνικής Αδελφότητας Βενετίας (16ος-18ος αι.)», *Τεχνογνωσία στη Λατινοκρατούμενη Ελλάδα. (Ημερίδα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 8 Φεβρουαρίου 1997)*, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, Αθήνα 2000, 89-95.
- ΤΣΕΛΕΝΤΗ 2002 Τσελέντη-Παπαδοπούλου Ν. Γ., *Οι εικόνες της Ελληνικής Αδελφότητας Βενετίας από τον 16ο ως το πρώτο μισό του 20ού αιώνα. Αρχαιακή Τεκμηρίωση*, Αθήνα 2002.
- ΤΣΕΛΙΓΚΑ 2007 Τσέλιγκα Αγ., «Το καθολικό της μονής της Θεοτόκου Αιμυαλών και η καλλιτεχνική παραγωγή των Ναυπλιέων ζωγράφων Δημητρίου και Γεωργίου Μόσχου», *Έκτο Επιστημονικό Συμπόσιο, Ανασκαφή και Έρευνα VI: Από το ερευνητικό έργο του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης (Αθήνα, 26-27 Απριλίου 2007). Πρόγραμμα και περιλήψεις ανακοινώσεων*, Αθήνα 2007, 97.
- ΤΣΕΛΙΟΣ 2008 Τσέλιος Δ., *Ιερομονάχου Διονυσίου του εκ Φουρνά των Αγράφων Έργα και Ημέραι στη γενέτειρά του*, Αθήνα 2008.

- ΤΣΙΑΠΑΛΗ 2003 Τσιαπαλή Μ., «Μνημειακή ζωγραφική του 17ου αι. στην Άρτα», *Δ' Συνάντηση Βυζαντινολόγων Ελλάδος και Κύπρου (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, 20-22 Σεπτεμβρίου 2002)*. Εισηγήσεις, Ερευνητικά – Μεταπτυχιακά προγράμματα, *Περίληψεις ανακοινώσεων*, Θεσσαλονίκη 2003, 230-232.
- ΤΣΙΓΑΡΑΣ 1999 Τσιγάρας Γ., Χρ., *Εικόνα και λόγος. Εικονολογικά σχόλια στον Αναστάσιο Σιναΐτη*, Ξάνθη 1999.
- ΤΣΙΓΑΡΑΣ 2001 Τσιγάρας Γ. Χρ., «Ο εικονογραφικός κύκλος των Νεομαρτύρων στη Λιτή του Καθολικού της Μονής Ξηροποτάμου», *ΚΑ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 94-95.
- ΤΣΙΓΑΡΑΣ 2003 Τσιγάρας Γ. Χρ., *Οι ζωγράφοι Κωνσταντίνος και Αθανάσιος από την Κορυτσά. Το έργο τους στο Άγιον Όρος (1752-1783)*, Αθήνα 2003.
- ΤΣΙΓΑΡΑΣ 2004 Τσιγάρας Γ. Χρ., *Εκκλησίες της Ιεράς Μητροπόλεως Ξάνθης και Περιθεωρίου*, Ξάνθη 2004.
- ΤΣΙΓΑΡΑΣ 2005 Τσιγάρας Γ. Χρ., *Ο ναός του Αγίου Γεωργίου Βιέννης, Ιστορία και Τέχνη*, Θεσσαλονίκη 2005.
- ΤΣΙΓΑΡΑΣ 2005α Τσιγάρας Γ. Χρ., «Ορθόδοξα χριστιανικά μνημεία», *Θρησκευτικά μνημεία στο νομό Ξάνθης*, επιμ. Γ. Χρ. Τσιγάρας, *Ιερά Μητρόπολις Ξάνθης και Περιθεωρίου – Μουφτεία Ξάνθης*, Ξάνθη 2005, 98-101, 108-117, 128-170 (δίγλωσση έκδοση: ελληνικά και αγγλικά).
- TSIGARAS 2005 Tsigaras G. C., «The Painters Constantine and Athanasios from Korce and their Work on Mount Athos», *2000 years Church Art and Culture in Albania. Papers of the International Simposium (Tirana, 16-18 November 2000)*, Tirana 2005, 307-317, εικ. 1-13.
- ΤΣΙΓΑΡΑΣ 2008 Τσιγάρας Γ. Χρ., «Η εικονογραφία του Αγίου Νήφωνος: Φορητές εικόνες και τοιχογραφίες», *Ο Άγιος Νήφων Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1508-2008). Τόμος επετειακός επί τη συμπληρώσει πεντακοσίων ετών από της κοιμήσεως αυτού*, *Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου, Άγιον Όρος* 2008, 399-433.
- ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ 1996 Τσιγαρίδας Ε. Ν., «Φορητές εικόνες», *Ιερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου. Παράδοση - Ιστορία - Τέχνη*, τ. Β', Άγιον Όρος 1996, 350-417.
- ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ 1997 Τσιγαρίδας Ε. Ν., «Άγνωστες εικόνες και τοιχογραφίες του Θεοφάνη του Κρητός στη Μονή Παντοκράτορος και στη Μονή Γρηγορίου στο Άγιον Όρος», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΙΘ' (1996-1997), 97-115.
- ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ 1997α Τσιγαρίδας Ε. Ν., «Νέα στοιχεία της καλλιτεχνικής δραστηριότητας του Θεοφάνη του Κρητός στην Ιερά Μονή Ιβήρων», *Μνήμη Μανόλη Ανδρόνικου*, Θεσσαλονίκη 1997, 371-374, εικ. 1-10.

- ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ 1997β Τσιγαρίδας Ε. Ν., *Θησαυροί του Αγίου Όρους*, κατάλογος έκθεσης, Θεσσαλονίκη 1997², λήμματα καταλόγου.
- ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ 1999 Τσιγαρίδας Ε. Ν., «Άγνωστο έργο του Θεοφάνη του Κρητός στα Μετέωρα», *ΙΘ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 106-107.
- ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ 2001 Τσιγαρίδας Ε. Ν., «Άγνωστο έργο του Θεοφάνη του Κρητός στα Μετέωρα» *ΔΧΑΕ*, περ. Δ΄, ΚΒ΄ (2001), 357-363.
- ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ 2001α Τσιγαρίδας Ε. Ν., *Μυστήριον Μέγα και Παράδοξον. Σωτήριον Έτος 2000. Έκθεσις Εικόνων και Κειμηλίων (Αθήνα, Βυζαντινόν και Χριστιανικόν Μουσείον, 28 Μαΐου - 31 Ιουλίου 2001)*, Αθήνα 2002, λήμματα καταλόγου.
- ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ 2002 Τσιγαρίδας Ε. Ν., «Καλλιτεχνικές τάσεις στην τέχνη των φορητών εικόνων του 18ου-19ου αιώνα στο Άγιον Όρος», *Ζητήματα Μεταβυζαντινής Ζωγραφικής στη μνήμη του Μανόλη Χατζηδάκη. Πρακτικά Επιστημονικού Διημέρου (28-29 Μαΐου 1999)*, επιμ. Ευγ. Δρακοπούλου, Αθήνα 2002, 319-332.
- ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ 2002α Τσιγαρίδας Ε. Ν., *Βυζαντινό Μουσείο Καστοριάς. Βυζαντινές και Μεταβυζαντινές Εικόνες*, ΥΠΠΟ/ΤΑΠΑ, Αθήνα 2002.
- ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ 2003 Τσιγαρίδας Ε. Ν., «Περί της μη σωζόμενης κτητορικής επιγραφής του παρεκκλησίου του Αγίου Δημητρίου της μονής Βατοπαιδίου», *Λαμπηδών. Αφιέρωμα στη μνήμη της Ντούλας Μουρίκη*, επιμ. Μ. Ασπρά-Βαρδαβάκη, Αθήνα 2003, τ. 2, 863-868.
- ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ 2004 Τσιγαρίδας Ε. Ν., «Εικόνα του Ασπασμού των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, έργο Κωνσταντίνου Παλαιοκάπα στη Μονή Καρακάλου», *Θωράκιον. Αφιέρωμα στη μνήμη του Παύλου Λαζαρίδη*, Αθήνα 2004, 309-311.
- TSIGARIDAS 2006 Tsigaridas E. N., *Athos. Monastic Life on The Holy Mountain*, exhibition catalogue (Helsinki City Art Museum, Art Museum Tennis Palace, 18 August 2006 - 21 January 2007), Helsinki 2006, λήμματα καταλόγου.
- ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ 2006α Τσιγαρίδας Ε. Ν., «Φορητές εικόνες του Διονυσίου του εκ Φουρνά των Αγράφων στις Σέρρες», *Β΄ Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Οι Σέρρες και η περιοχή τους από την Οθωμανική κατάκτηση μέχρι τη σύγχρονη εποχή (Σέρρες, 6-9 Απριλίου 2006). Περιλήψεις ανακοινώσεων*, Σέρρες 2006, 81.
- ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ 2007 Τσιγαρίδας Ε. Ν., «Πρώιμη κρητική εικόνα της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στην μονή Ιβήρων», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ΄, ΚΗ΄ (2007), 193-201.
- ΤΣΙΛΙΠΑΚΟΥ 1999 Τσιλιπάκου Α., «11η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Νομός Φλώρινας», *ΑΔ 49* (1994), Β΄2 - Χρονικά, Αθήνα 1999, 576-577.
- ΤΣΙΛΙΠΑΚΟΥ 2001 Τσιλιπάκου Α., «Δύο εικόνες του 18ου αιώνα στη συλλογή Αιανής Κοζάνης. Συμβολή στο έργο του ζωγράφου Παναγιώτη "εξ Ιωαννίνων"» *ΔΧΑΕ*, περ. Δ΄, ΚΒ΄ (2001), 365-383.

- ΤΣΙΛΙΠΑΚΟΥ 2004 Τσιλιπάκου Α., «Αρχαιολογική έρευνα και τεκμηρίωση σε μνημεία του νομού Γρεβενών στα πλαίσια του αναστηλωτικού έργου της 11ης Ε.Β.Α.», *Γρεβενά. Ιστορία - Τέχνη - Πολιτισμός, Πρακτικά Α΄ Πανελληνίου Συνεδρίου (2002)*, επιστημ. επιμ. Μ. Παπανικολάου, Θεσσαλονίκη - Γρεβενά 2004, 113-119, εικ. 1-10.
- ΤΣΙΛΙΠΑΚΟΥ 2006 Τσιλιπάκου Α., *Ο ναός του Αγίου Νικολάου Πετρών και οι εικόνες του*, Αμύνταιο 2006.
- ΤΣΙΛΙΠΑΚΟΥ 2006α Τσιλιπάκου Α., «11η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Αυτοψίες – Περιοδείες – Κηρύξεις. Νομός Γρεβενών», *ΑΔ 54 (1999)*, Β΄2 - Χρονικά, Αθήνα 2006, 672-674.
- ΤΣΙΛΙΠΑΚΟΥ 2007 Τσιλιπάκου Α., «Σκηνές από το θεομητορικό κύκλο στο καθολικό της Ιεράς Μονής Κοίμησης Σπηλαίου Γρεβενών», *ΚΖ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 119-120.
- ΤΣΙΛΙΠΑΚΟΥ 2008 Τσιλιπάκου Α., «Πρώτη προσέγγιση στο έργο του Λινοτοπίτη ζωγράφου Νικολάου στο καθολικό της Ιεράς Μονής Κοίμησης Σπηλαίου Γρεβενών», *ΚΗ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 97-98.
- ΤΣΙΛΙΠΑΚΟΥ 2008α Τσιλιπάκου Α., *Συντήρηση καθολικού Ιεράς Μονής Κοιμήσεως Θεοτόκου Σπηλαίου Γρεβενών*, κείμενα – επιμέλεια Α. Τσιλιπάκου – Κ. Τζίμπουλας, Υπουργείο Πολιτισμού – 11η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, Βέροια 2008, 12-33 (δίγλωσση έκδοση: ελληνικά, αγγλικά).
- ΤΣΙΛΙΠΑΚΟΥ 2010 Τσιλιπάκου Α., «Η δράση του “εργαστηρίου της Αγίας” στην κεντρική Μακεδονία. Το παράδειγμα της Ημαθίας», *Α΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 102-103.
- ΤΣΙΛΙΠΑΚΟΥ – ΔΡΟΣΟΥ – ΠΑΪΣΙΔΟΥ 2003 Τσιλιπάκου Α. – Δρόσου Κ. – Παϊσίδου Μ., «11η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», *ΑΔ 52 (1997)*, Β΄2 - Χρονικά, Αθήνα 2003, 751-826.
- ΤΣΙΛΙΠΑΚΟΥ – ΔΡΟΣΟΥ – ΠΑΪΣΙΔΟΥ 2006 Τσιλιπάκου Α. – Δρόσου Κ. – Παϊσίδου Μ., «11η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», *ΑΔ 54 (1999)*, Β΄2 - Χρονικά, Αθήνα 2006, 659-680.
- ΤΣΙΜΠΙΔΑ 2008 Τσιμπίδα Ε., «Μεταβυζαντινοί ναοί των Ευρυτανικών Αγράφων», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο 54 (2008)*, 241-256, εικ. 1-28.
- ΤΣΙΟΥΡΗΣ 2001 Τσιουρής Ι., «Η φιάλη», *Παρουσία Ιεράς Μονής Δοχειαρίου*, επιμ. Στ. Γ. Παπαδόπουλος, Άγιον Όρος 2001, 331-336.
- ΤΣΙΟΥΡΗΣ 2004 Τσιουρής Ι., «Στοιχεία για ένα εργαστήριο ζωγραφικής του 18ου αιώνα στην περιοχή της Θεσσαλίας», *ΚΔ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 96.
- ΤΣΙΟΥΡΗΣ 2004α Τσιουρής Ι., *Ο τοιχογραφικός διάκοσμος του καθολικού της Ιεράς Μονής Αγίας Τριάδος Δρακότρυπας (1758) και η εντοίχια θρησκευτική ζωγραφική του 18ου αιώνα στην περιοχή των Αγράφων*, αδημ. διδ. διατριβή, Ιωάννινα 2004.

- ΤΣΙΟΥΡΗΣ 2004β Τσιουρής Ι., «Ο τοιχογραφικός διάκοσμος του καθολικού της Ιεράς Μονής Αγίων Αποστόλων Κλεινοβού Καλαμπάκας (1784-1808/20)», *Τρικαλινά* 24 (2004), 161-193.
- ΤΣΙΟΥΡΗΣ 2006 Τσιουρής Ι., «Τοιχογραφημένα μνημεία του 18ου αιώνα στην περιοχή των Αγράφων», *Αρχαιολογικό έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας. Πρακτικά επιστημονικής συνάντησης, Βόλος 27.2 - 2.3.2003, 1, 2003*, γεν. επιμ. Α. Μαζαράκης Αινιάν, τ. Ι, Βόλος 2006, 509-522, εικ. 1-10.
- ΤΣΙΟΥΡΙΣ 2006 Tsiouris I., «The illustration of the Akathistos Hymnos on the narthex walls of the catholicon of the Archangels Michael and Gabriel Monastery in Arbanassi, Bulgaria», *Materiali ot nauchnata konferencia posvetena na 70-godishninata na prof. dr. Liuben Praschkov (14-15/12/2001)*, Sofia 2006, 145-157.
- ΤΣΙΟΥΡΗΣ 2008 Τσιουρής Ι. Κ., *Οι τοιχογραφίες της μονής Αγίας Τριάδος Δρακότρυπας (1758) και η μνημειακή ζωγραφική του 18ου αιώνα στην περιοχή των Αγράφων*, Αθήνα 2008.
- ΤΣΙΡΠΑΝΛΗΣ 1985 Τσιρπανλής Ζ. Ν., *Κατάστιχο εκκλησιών και μοναστηριών του κοινού (1248-1548): Συμβολή στη μελέτη των σχέσεων Πολιτείας και Εκκλησίας στη Βενετοκρατούμενη Κρήτη [Δωδώνη. Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Παράρτημα αρ. 23]*, Ιωάννινα 1985.
- ΤΣΙΤΙΜΑΚΗ 2004 Τσιτιμάκη Μ., «Ο Ναός του Αγίου Νικολάου Πέτρας», *Λεσβιακά. Δελτίον της Εταιρείας Λεσβιακών Μελετών Κ' (2004)*, 225-237.
- ΤΣΟΥΓΚΑΡΑΚΗ-ΑΙΓΕΛΟΜΑΤΗ – ΜΑΥΡΟΜΑΤΗΣ 2007 Τσουγκαράκη-Αγγελομάτη Ε. – Μαυρομάτης Γ. Κ., επιμ., *Εμμανουήλ Τοξότης, Νοτάριος Κέρκυρας. Πράξεις (1500-1503)*, Κέρκυρα 2007.
- ΤΣΟΥΓΚΑΡΑΚΗΣ – ΤΣΟΥΓΚΑΡΑΚΗ 2000 Τσουγκαράκης Δ. – Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη Ε., «Ανέκδοτα χαράγματα και επιγραφές από ναούς και μονές της Κρήτης», *Ενθύμησις Νικολάου Μ. Παναγιωτάκη*, Ηράκλειο 2000, 681-725.
- ΤΣΟΥΓΚΑΡΑΚΗΣ – ΤΣΟΥΓΚΑΡΑΚΗ 2004 Τσουγκαράκης Δ. – Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη Ε., «Ανέκδοτα χαράγματα και επιγραφές από ναούς και μονές της Κρήτης. Μέρος Β'», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 7 (2004), 143-206.
- ΤΣΟΥΓΚΑΡΑΚΗΣ – ΤΣΟΥΓΚΑΡΑΚΗ 2008 Τσουγκαράκης Δ. – Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη Ε., «Ανέκδοτα χαράγματα και επιγραφές από ναούς και μονές της Κρήτης. Μέρος Γ'», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 9 (2008), 293-340.
- ΤΣΟΦΟΠΟΥΛΟΥ 1981 Τσοφοπούλου-Γκίνη Ε., «6η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Καταγραφή ζημιών και στερέωση μνημείων. Νομός Κορινθίας», *ΑΔ* 36 (1981), Β' 1 - Χρονικά, Αθήνα 1988, 173-175.
- ΤΣΟΦΟΠΟΥΛΟΥ 1999 Γκίνη-Τσοφοπούλου Ε., «Εικόνα του Εμμανουήλ Λαμπάρδου στα Κύθηρα», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', Κ' (1998-1999), 365-374, εικ. 1-7.

- VALEVA 2008 Valeva T., «Sur la question sur la soit-dite “École artistique de Kastoria”», *Βυζαντινά* 28 (2008), 181-211, εικ. 1-19.
- VERECKEN – MISGUICH 2000 Vereecken J. – Hadermann-Misguich L., *Les oracles de Léon le Sage illustrés par Georges Klontzas: La version Barozzi dans le Codex Bute*, Venise 2000.
- VOLAN 2007 Volan A., *Holy Image – Hallowed Ground. Icons from Sinai*, exhibition catalogue (The J. Paul Getty Museum, Los Angeles, November 14, 2006 - March 4, 2007), eds R. S. Nelson – K. M. Collins, Los Angeles 2007³, λήμματα καταλόγου.
- WALTERS 2003 Walters C., «An icon of Saint John Vladimir at Mount Sinai», *Λαμπηδών. Αφιέρωμα στη μνήμη της Ντούλας Μουρίκη*, επιμ. Μ. Ασπρά-Βαρδαβάκη, τ. 2, Αθήνα 2003, 889-900.
- ΦΑΪΤΑΚΗ 2007 Φαϊτάκη Στ., *Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου. Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Τέχνη*, επιμ. Κ. Σκαμπαβίας – Ν. Χατζηδάκη, Αθήνα 2007, λήμματα καταλόγου.
- FATOUROU-HESYCHAKIS 1995 Fatourou-Hesychakis K., «Philosophical and Sculptural Interests of Domenicos Theotocopoulos in Crete», *El Greco of Crete. Proceedings of the International Symposium held on the occasion of the 450th anniversary of the artist's birth (Iraklion, Crete, 1-5 September 1990)*, ed. N. Hadjinikolaou, Iraklion 1995, 45-68.
- FATOUROU-HESYCHAKIS – HESYCHAKIS 2004 Fatourou-Hesychakis K. – Hesychakis M., *Cretan Sources of Theotocopoulos' (El Greco's) Humanism*, Athens 2004.
- ΦΕΝΕΡΛΗ 1980 Φενερλή Αγγ., «Οι ζωγράφοι του Μακρυγιάννη. Δημήτριος και Παναγιώτης Ζωγράφος. Προσωπογραφικές και εργογραφικές διευκρινίσεις», *Ο Πολίτης* 36 (1980), 52-63.
- ΦΙΛΟΘΕΟΥ 2008 Φιλοθέου Γ., «Τα βυζαντινά μνημεία της μητροπολιτικής περιφέρειας Τριφυθούντος και Λευκάρων», *Ορθόδοξη Μαρτυρία* 85 (άνοιξη – καλοκαίρι 2008), 66-68.
- ΦΟΥΝΤΟΥΛΑΚΗ 2003 Φουντουλάκη Ε., «Ο βυζαντινισμός του Greco ή η σκόπιμη παραβίαση της maniera», *Λαμπηδών. Αφιέρωμα στη μνήμη της Ντούλας Μουρίκη*, επιμ. Μ. Ασπρά-Βαρδαβάκη, Αθήνα 2003, τ. 1, 211-224.
- ΦΟΥΣΤΕΡΗΣ 2007 Φουστέρης Γ., «Παλαιό καθολικό μονής Ξενοφώντος: Συνάλληλα εικονογραφικά προγράμματα», *ΚΖ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 121-122.
- ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ 2007 Φραγκίσκος Εμμ. Ν., «Ο Δ. Κ. Βυζάντιος στη Βαβυλώνα των πνευματικών δικαιωμάτων και των αδιεξόδων της επιβίωσης», *Δρυς Υψικάρηνος. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Δημήτριο Β. Οικονομίδη*, επιμ. Γ. Μ. Βαρβούνης – Γ. Μ. Σέρρης, Αθήνα 2007, 674-694.

- ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ 2008 Φραγκίσκος Εμμ. Ν., Δ. Κ. Βυζάντιος και «Βαβυλωνία». *Ερμηνευτικές δοκιμές και μαρτύρια βίου*, Αθήνα 2008.
- FRIGERIO-ZENIOY 1998 Frigerio-Zeniou St., *L'art "italo-byzantin" à Chypre au XVIe siècle*, Venise 1998.
- FRIGERIO-ZENIOY – LAZOVIĆ 2006 Frigerio-Zeniou St. – Lavozić M., *Icônes de la collection du Musée d'Art et d'Histoire Genève*, Genève 2006.
- FRIGERIO-ZENIOY 2007 Frigerio-Zένιου Στ., «Τζένιος Παπαλεοντίου πρετόρι ιστόρισην / αφξβ' Χ(ριστο)ύ», *ΚΖ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 38-39.
- FRIGERIO-ZENIOY 2009 Frigerio-Zένιου Στ., «Η εικόνα του Μανοέλ Τεζιπλέτ, Κύπρος 1510», *ΚΘ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 42-43.
- ΦΡΙΑΛΙΓΚΟΣ 2005 Φριλίγκος Ι. Β., *Ο αγιογράφος Κωνσταντίνος Φανέλλης και το έργο του*, Αθήνα 2005.
- ΦΩΣΚΟΛΟΣ 1979 Φώσκολος Μ., «Καθολικοί κι Ορθόδοξοι στην Τήνο τον 18ο αι.», *Τηνιακά Ανάλεκτα 1* (1979), 41-108.
- ΦΟΤΙΑΔΙΣ 2009 Fotiadis P., *Le Mont Athos et l'Empire byzantin. Trésors de la Sainte Montagne*, catalogue d'exposition (Petit Palais – Musée des Beaux-Arts de la Ville de Paris, 10 avril – 5 juillet 2009), éd. H. Studievic, Paris 2009, λήμματα καταλόγου.
- ΧΑΛΚΙΑ – ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ 1987 Χαλκιά Ε. – Κωνστάντιος Δ., «Βυζαντινά, Μεσαιωνικά και Νεότερα μνημεία Ηπείρου», *ΑΔ 34* (1979), Β' 1 – Χρονικά, Αθήνα 1987, 248-261, πίν. 94-108.
- ΧΑΛΚΙΑ 1999 Χαλκιά Μ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 3, Αθήνα 1999, 236-238.
- ΧΑΜΑΛΙΔΗ 1997 Χαμαλίδη Ε., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 1, Αθήνα 1997, 212-213.
- ΧΑΜΑΛΙΔΗ 1998 Χαμαλίδη Ε., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 2, Αθήνα 1998, 398.
- ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ 1983 Χαραλαμπίδης Α., «Έργο του Παναγιώτη Δοξαρά σε ξένη ιδιωτική συλλογή», *Μακεδονικά – Παράρτημα 5: Αφιέρωμα στη μνήμη Στυλιανού Πελεκανίδη*, Θεσσαλονίκη 1983, 433-443.
- CHARALAMPIDIS 1996α Charalampidis A., Nikolaos Doxaras (λήμμα), *The Dictionary of Art*, ed. Jane Turner, τ. 9.
- CHARALAMPIDIS 1996β Charalampidis A., Panagiotis Doxaras (λήμμα), *The Dictionary of Art*, ed. Jane Turner, τ. 9.

- ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ 1999 Χαραλαμπίδης Α., «Η ζωγραφική στα Ιόνια Νησιά, 18ος-20ός αιώνας», *Εκατό Χρόνια Εθνική Πινακοθήκη. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής (Από τις συλλογές της Εθνικής Πινακοθήκης και την Συλλογή Ευριπίδη Κουτλίδη)*, επιμ. Μ. Λαμπράκη-Πλάκα, Αθήνα 1999, 51-62.
- ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ 2000 Χαραλαμπίδης Α., «Επτάνησα: Στα δυτικά της νεότερης ελληνικής τέχνης», *Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα, 15ος-19ος αιώνας. Πρακτικά του Γ' Συμποσίου (Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, 8-9 Αυγούστου 1998)*, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, 111-116.
- ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ 1998 Χαραλαμπίδης Κ. Π., «Φορητή εικόνα της Κοίμησης της Θεοτόκου στο Εκκλησιαστικό Μουσείο της Ιεράς Μητροπόλεως Σερρών και Νιγρίτης», *Οι Σέρρες και η περιοχή τους, Από την αρχαία στη μεταβυζαντινή κοινωνία. Πρακτικά Συνεδρίου (Σέρρες, 29 Σεπτεμβρίου - 3 Οκτωβρίου 1993)*, τ. Β', Δήμος Σερρών, Θεσσαλονίκη 1998, 483-489.
- ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ 2002-2003 Χαραλαμπίδης Κ. Π., «Η Εστεμμένη Θεοτόκος στη δυτική και βυζαντινή εικονογραφία», *Βυζαντινά* 23 (2002-2003), 261-291.
- ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ 2005 Χαραλαμπίδης Κ. Π., «Φορητή εικόνα με παράσταση της Κοίμησης και της Μετάστασης της Θεοτόκου στο Εκκλησιαστικό Μουσείο Αλεξανδρούπολης», *Μεταβυζαντινή Θράκη (ΙΕ'-ΙΘ' αι.). Πρακτικά Γ' Διεθνούς Συμποσίου Θρακικών Σπουδών (Κομοτηνή, 25-30 Μαΐου 1998)*, Κομοτηνή 2005, 613-617, εικ. 1-3.
- ΧΑΡΑΜΑΝΤΑΣ 1990 Χαραμαντάς Γ., *Οι εικόνες του τέμπλου του πανσέπτου Ιερού Ναού της Παναγίας Κεχαριτωμένης Χώρας Καλύμνου*, Κάλυμνος 1990.
- ΧΑΡΚΙΟΛΑΚΗΣ 1999 Χαρκιολάκης Ν. Σ., «Ο ναός του Αγίου Δημητρίου Αθικίων Κορινθίας», *Πρακτικά Γ' Τοπικού Συνεδρίου Κορινθιακών Ερευνών (Κόρινθος, 28-30 Νοεμβρίου 1997)*, Αθήνα 1999, 49-67, εικ. 1-34.
- ΧΑΡΚΙΟΛΑΚΗΣ 2000 Χαρκιολάκης Ν., «Το Μουσείο του Ονουφρίου», *Βαλκάνια. Η Καθημερινή, Επτά Ημέρες*, τ. ΜΒ', Αθήνα 2000, 127-129.
- CHARCHARE 2008 Charchare E. Th., «Osservazioni sull'iconografia dell'Arcangelo Michele nella pittura postbizantina: un'icona ignota di Franghias Kavertzas», *Θησαυρίσματα* 38 (2008), 337-348, εικ. 1-9.
- ΧΑΡΧΑΡΕ 2010 Χαρχαρέ Ε. Θ., «Τρίπτυχο με σκηνές του Πάθους του Χριστού και αγίους στο Εθνικό Μουσείο της Βαρσοβίας», *Α' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 110-111.
- ΧΑΣΙΩΤΗΣ 2000 Χασιώτης Ι. Κ., «Ο Έλληνας ζωγράφος της Νεάπολης Βελισσάριος Κορένσιος (1558 – μετά το 1646) και η οικογένειά του», *Ενθύμησις Νικολάου Μ. Παναγιωτάκη*, Ηράκλειο 2000, 747-775.

- ΧΑΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ 2003 Χατζηαντωνίου Φ., «Το κελλί του Τιμίου Προδρόμου (Φουρνά) στις Καρυές του Αγίου Όρους. Αρχιτεκτονική οργάνωση», *Διονύσιος ο εκ Φουρνά και το έργο του (Καρπενήσιον, 11-14 Οκτωβρίου 1996)*, Πρακτικά, επιμ. Π. Κ. Βλάχος, Αθήνα 2003, 531-539.
- ΧΑΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ 2006 Χατζηαντωνίου Φ., «Το κελλί του Τιμίου Προδρόμου (Διονυσίου του εκ Φουρνά) στις Καρυές Αγίου Όρους», *Δώρον. Τιμητικός τόμος στον καθηγητή Ν. Νικονάνο*, Θεσσαλονίκη 2006, 405-416.
- ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ 1997 Χατζηδάκη Ν., *Εικόνες της Συλλογής Βελιμέζη. Επιστημονικός κατάλογος*, Αθήνα 1997.
- CHATZIDAKIS 2000 Chatzidakis N., «Identifying the icon of the Passion of Christ by El Greco in the Velimezis Collection Greek Icons», *Proceedings of the Symposium in Memory of Manolis Chatzidakis, Recklinghausen 1998*, Athens 2000, 39-50.
- ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ 2001 Χατζηδάκη Ν., «Βιογραφικές σκηνές σε εικόνα του αγίου Νικολάου του Γεωργίου Κλόντζα», *ΚΑ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 103.
- ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ 2001α Χατζηδάκη Ν., «Εικόνα του αγίου Νικολάου με βιογραφικές σκηνές. Ένα άγνωστο έργο του Γεωργίου Κλόντζα», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΚΒ' (2001), 393-414.
- ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ 2001β Χατζηδάκη Ν., *Μυστήριο Μέγα και Παράδοξον. Σωτήριο Έτος 2000. Έκθεσις Εικόνων και Κειμηλίων (Αθήνα, Βυζαντινόν και Χριστιανικόν Μουσείον, 28 Μαΐου - 31 Ιουλίου 2001)*, Αθήνα 2002, λήμματα καταλόγου.
- ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ 2003 Χατζηδάκη Ν., «Άγνωστη εικόνα του αγίου Συμεών του Θεοδόχου στη Σίφνο», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΚΔ' (2003), 243-254.
- ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ 2004 Χατζηδάκη Ν., «Η εικόνα Το Πάθος του Χριστού – Πιετά με Αγγέλους», *Χαίρε Κεχαριτωμένη. Εικόνες από τη Συλλογή Βελιμέζη / Ave Maria. Icons from the Velimezis Collection*, κατάλογος έκθεσης (Ίδρυμα Τηνιακού Πολιτισμού, Τήνος, 8 Μαΐου - 29 Αυγούστου 2004), Αθήνα 2004, 16-25.
- CHATZIDAKIS 2005 Chatzidakis N., *From Byzantium to Modern Greece: Hellenic Art in Adversity, 1453-1830. From the Collections of the Benaki Museum, Athens*, exhibition catalogue (Onassis Cultural Center, New York, 15 December 2005 - 6 May 2006), eds A. Delivorrias – E. Georgoula, New York - Athens 2005, λήμματα καταλόγου.
- ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ – ΚΑΤΕΡΙΝΗ 2005 Χατζηδάκη Ν. – Κατερίνη Ε., «Η εικόνα του αρχαγγέλου Μιχαήλ με δώδεκα σκηνές του κύκλου του στην Καλαμάτα. Ένα άγνωστο έργο του Γεωργίου Κλόντζα», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΚΕ' (2005), 241-261.
- ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ 2006 Χατζηδάκη Ν., «Η Δέηση του Αγγέλου στο Μουσείο Κανελλοπούλου και η χρήση του ανθιβόλου της κατά τον 15ο αιώνα», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΚΣΤ' (2006), 283-295.

- ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ 2007 Χατζηδάκη Ν., *Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου. Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Τέχνη*, επιμ. Κ. Σκαμπαβίας – Ν. Χατζηδάκη, Αθήνα 2007, λήμματα καταλόγου.
- ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ 2010 Χατζηδάκη Ν., «Η επίδραση των έργων του Αγγέλου στους σύγχρονους και τους μεταγενέστερους ζωγράφους», *Χειρ Αγγέλου*, κατάλογος έκθεσης (Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη, 17 Νοεμβρίου 2010 - 16 Ιανουαρίου 2011), επιμ. Μ. Βασιλάκη, Αθήνα 2010, 124-133.
- ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ 1966 Χατζηδάκης Μ., «Βυζαντινό Μουσείο», *ΑΔ 19* (1964) Β' 1 - Χρονικά, Αθήνα 1966, 17-19.
- ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ 1993 Χατζηδάκης Μ., «Ο Θεοφάνης Στρελίτζας Μπαθάς και η Κρητική Σχολή», *Θεοφάνης ο Κρης. Εικόνες από τον ιερό ναό του Πρωτάτου, Άγιον Όρος. Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου με την ευλογία της Ιεράς Κοινότητος του Αγίου Όρους*, Αθήνα 1993, 8-10.
- ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ 1994β Χατζηδάκης Μ., «Το τοπίο του Θεοβάνιστου Όρους Σινά», *Λοιβή, εις μνήμην Ανδρέα Γ. Καλοκαιρινού*, Ηράκλειο 1994, 21-26.
- ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ 1995 Χατζηδάκης Μ., *Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρης. Κείμενα 1940-1994*, β' έκδοση συμπληρωμένη, Αθήνα 1995.
- ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ 1979α Βλ. Χατζηδάκης 1979 (τόμος 1, 62).
- CHATZIDAKIS 1997 Chatzidakis M., «Les icônes Byzantines et Postbyzantines», *Lumières de l'Orient Chrétien. Icônes de la Collection Abou-Adal*, Genève 1997, 31-136.
- ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ – ΜΠΙΘΑ 1997 Χατζηδάκης Μ. – Μπίθα Ι., *Ευρετήριο Βυζαντινών Τοιχογραφιών Ελλάδος. Κύθηρα*, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο Έρευνας της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Τέχνης, Αθήνα 1997.
- ΧΑΤΖΗΪΩΑΝΝΟΥ 2000 Χατζηϊωάννου Μ.-Χ., *Η ιστορική εξέλιξη των οικισμών στην περιοχή του Αλιάκμονα κατά την Τουρκοκρατία*, Αθήνα 2000.
- ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ 1982 Χατζηνικολάου Ν., *Εθνική Τέχνη και Πρωτοπορεία*, Αθήνα 1982.
- ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ 1990 Χατζηνικολάου Ν., επιμ., *Δομήνικος Θεοτοκόπουλος. Βυζάντιο και Ιταλία*, Ρέθυμνο 1990.
- ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ 1990α Χατζηνικολάου Ν., επιμ., *Δομήνικος Θεοτοκόπουλος. Τεκμήρια για τη ζωή και το έργο του*, Ρέθυμνο 1990.

- ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ 1990β Χατζηνικολάου Ν. (κείμενα), *Στα ίχνη του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου. Κατάλογος έκθεσης τεκμηρίων για τη ζωή και το έργο του* (Δήμος Ηρακλείου - Βικελαία Βιβλιοθήκη, Αίθουσα «Θεοτοκόπουλος», 1 Σεπτεμβρίου - 10 Οκτωβρίου 1990), Ηράκλειο 1990.
- ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ 1998 Χατζηνικολάου Ν., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 2, Αθήνα 1998, 11-17.
- ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ 1999 Χατζηνικολάου Ν., *Ελ Γκρέκο, Ταυτότητα και Μεταμόρφωση. Κρήτη-Ιταλία-Ισπανία*, κατάλογος έκθεσης, επιμ. J. Álvarez Lopera, Μιλάνο 1999, λήμματα καταλόγου.
- HADJINICOLAOU 2001 Hadjinicolaou N., «Zwischen postbyzantinischen Griechentum und westlicher Modernität», *El Greco*, κατάλογος έκθεσης, επιμ. S. Ferino-Pagden – F. Checa Cremades, Kunsthistorisches Museum, Wien 2001, 59-67.
- HADJINICOLAOU 2007 Hadjinicolaou N., «The Iraklion Baptism of Christ», *El Greco's Studio. Proceedings of the International Symposium (Rethymnon, Crete, 23-25 September 2005)*, ed. N. Hadjinicolaou, Iraklion 2007, 243-270, εικ. 1-30.
- ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ 2007 Χατζηνικολάου Ν., επιμ., *El Greco y su taller / Ο Γκρέκο και το εργαστήριό του*, κατάλογος έκθεσης, Αθήνα, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης – Seacex 2007.
- ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ 2007α Χατζηνικολάου Ν., «Ένας λόγιος μάστορας», *El Greco y su taller / Ο Γκρέκο και το εργαστήριό του*, κατάλογος έκθεσης, επιμ. Ν. Χατζηνικολάου, Αθήνα, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης – Seacex 2007, 151-173.
- ΧΑΤΖΗΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ 2000 Χατζηχριστοδούλου Χρ. – Γερασίμου Κ. – Ριζοπούλου-Ηγουμενίδου Ε., *Νέα εικόνα και ιστορική μαρτυρία Ιωάννου Κορνάρου του Κρητός*, Λευκωσία 2000.
- ΧΑΤΖΗΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ 2000α Χατζηχριστοδούλου Χρ., *Ιερά Μητρόπολις Μόρφου. 2000 χρόνια Τέχνης και Αγιότητα*, κατάλογος έκθεσης, Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζής Κύπρου – Ιερά Μητρόπολις Μόρφου, Λευκωσία 2000, λήμματα καταλόγου.
- ΧΑΤΖΗΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ 2003 Χατζηχριστοδούλου Χρ., «Οι χάρτες ως κειμήλια και ως έκφραση εκκλησιαστικής πολιτικής. Η περίπτωση της Κύπρου», *ΚΓ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 116-117.
- HADJICHRISTO-DOULOU 2003 Hadjichristodoulou Chr., *Cyprus Jewel in the Crown of Venice* (Catalogue of an Exhibition), eds V. Karageorghis – L. Loizou-Hadjigavriel – Chr. Maltezos, Nicosia 2003, λήμματα καταλόγου.
- ΧΑΤΖΗΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ 2007 Χατζηχριστοδούλου Χρ., *Ο απόστολος Ανδρέας. Εικόνες και κειμήλια από την Κύπρο*, Λευκωσία 2007, λήμματα καταλόγου.

- ΧΑΤΖΗΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ 2009 Χατζηχριστοδούλου Χρ. Α., «Συνέχειες και ασυνέχειες στην απεικόνιση του αγίου Σπυρίδωνος Επισκόπου Τριμυθούντος Κύπρου και η σχέση του με την επτανησιακή τέχνη», *Πρακτικά Η' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Κύθηρα, 21-25 Μαΐου 2006)*, τ. IV Β', Κύθηρα 2009, 515-532, εικ. 1-40.
- ΧΑΤΖΗΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ – ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ 2001 Χατζηχριστοδούλου Χρ. – Γερασίμου Κ., «Μεταβυζαντινές εικόνες με την παράσταση της Παναγίας του Κύκκου στην Κύπρο», *Η Ιερά Μονή Κύκκου στην Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Αρχαιολογία και Τέχνη. Πρακτικά Συνεδρίου*, επιμ. Στ. Περδίκης, Λευκωσία 2001, 45-81.
- ΧΑΤΖΗΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ – ΜΥΡΙΑΝΘΕΥΣ 2002 Χατζηχριστοδούλου Χρ. – Μυριανθείς Δ., *Ο ναός της Παναγίας της Ασίνου*, Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζής Κύπρου – Ιερά Μητρόπολις Μόρφου, Λευκωσία 2002.
- ΧΑΤΖΗΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ – ΠΑΠΑΪΩΑΚΕΙΜ 2000 Χατζηχριστοδούλου Χρ. – Παπαϊωακείμ Κ., «Φορητές εικόνες στην Ιερά Μητρόπολη Μόρφου (12ος -19ος αιώνας)», *Ιερά Μητρόπολις Μόρφου. 2000 χρόνια Τέχνης και Αγιότητας*, κατάλογος έκθεσης, Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζής Κύπρου – Ιερά Μητρόπολις Μόρφου, Λευκωσία 2000, 127-158.
- ΧΑΤΖΟΥΛΗ 2000 Χατζούλη Γλ. Μ., «Τα δάνεια εικονογραφικά και τεχνοτροπικά στοιχεία της δυτικής τέχνης στη ζωγραφική της λιτής του καθολικού της Μονής Βαρλαάμ Μετεώρων από τους Θηβαίους αδελφούς Κονταρή», *Τρικαλινά 20 (2000) [= Πρακτικά 5ου Συμποσίου Τρικαλινών Σπουδών (Τρίκαλα, 5-7 Νοεμβρίου 1999)]*, 355-366, εικ. 1-18.
- ΧΑΤΖΟΥΛΗ 2005 Χατζούλη Γλ. Μ., «Η εικόνα της Άκρας Ταπείνωσης του Εμμανουήλ Τζάνε από τη συλλογή του Νέου Σκευοφυλακίου της Ι. Μονής Αγίου Στεφάνου Μετεώρων», *Β' Ιστορικό Συνέδριο Καλαμπάκας, Η Καλαμπάκα μέσα απ' την ιστορία της (10-12 Μαΐου 2002). Εισηγήσεις – Πρακτικά του Συνεδρίου*, επιμ. Γρ. Σταγέας, Καλαμπάκα 2005, 325-344, εικ. 1-30.
- ΧΕΚΙΜΟΓΛΟΥ 2006 Χεκίμογλου Ε., γεν. επιμ., *Κωνσταντινούπολη, Άγιος Δημήτριος Ξυλόπορτας*, Θεσσαλονίκη 2006.
- ΧΕΛΙΩΤΗ-ΣΧΟΛΙΝΑΚΗ 1999 Χελιώτη-Σχολινάκη Χ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαρακτές, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 3, Αθήνα 1999, 342.
- ΧΕΛΙΩΤΗ-ΣΧΟΛΙΝΑΚΗ 2000 Χελιώτη-Σχολινάκη Χ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαρακτές, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 4, Αθήνα 2000, 84.
- ΧΙΟΝΙΔΗΣ 1977 Χιονίδης Χ. Γ., «Οι Μακεδόνες πρόσφυγες της Σκοπέλου στα 1829», *Μακεδονικά 17 (1977)*, 124-137.
- ΧΟΝΔΡΟΓΙΑΝΝΗΣ 2001 Χονδρογιάννης Στ., *Μυστήριο Μέγα και Παράδοξον. Σωτήριο Έτος 2000. Έκθεσις Εικόνων και Κειμηλίων (Αθήνα, Βυζαντινόν και Χριστιανικόν Μουσείον, 28 Μαΐου - 31 Ιουλίου 2001)*, Αθήνα 2002, λήμματα καταλόγου.

- ΧΟΝΔΡΟΓΙΑΝΝΗΣ 2006 Χονδρογιάννης Στ., «Εικόνα με παράσταση του λειψάνου του αγίου Σπυρίδωνος», *Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού* 13 (2006), 91-94.
- ΧΟΝΔΡΟΓΙΑΝΝΗΣ 2009 Χονδρογιάννης Στ., *Η αρχιτεκτονική ως εικόνα. Πρόσληψη και αναπαράσταση της αρχιτεκτονικής στη Βυζαντινή τέχνη*, κατάλογος έκθεσης (Θεσσαλονίκη, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, 6 Νοεμβρίου 2009 - 31 Ιανουαρίου 2010), επιμ. Ε. Χατζητρύφωνος - Σ. Σιγιάς, Θεσσαλονίκη 2009, λήμματα καταλόγου.
- ΧΟΝΔΡΟΓΙΑΝΝΗΣ 2010 Χονδρογιάννης Στ., *Μουσείο Αντιβουνοιώτισσας, Κέρκυρα*, Θεσσαλονίκη 2010.
- ΧΟΤΖΑΚΟΓΛΟΥ 2004 Χοτζάκογλου Χ. Γ., *Άγιος Λάζαρος Λάρνακος. Ιστορία, Αρχιτεκτονική και Τέχνη του Ιερού Ναού Αγίου Λαζάρου Λάρνακος. Εικονογραφημένος Οδηγός - Προσκυνητάρειο*, Λευκωσία 2004.
- ΧΟΥΛΙΑ - ΑΛΜΠΑΝΗ 1999 Χούλια Σ. - Αλμπάνη Τζ., *Μετέωρα. Αρχιτεκτονική - Ζωγραφική*, Αθήνα 1999.
- ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ 2006 Χουλιάρας Ι. Π., *Η εντοίχια θρησκευτική ζωγραφική του 16ου και 17ου αιώνα στο Δυτικό Ζαγόρι*, αδημ. διδ. διατριβή, Ιωάννινα 2006.
- ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ 2007 Χουλιάρας Ι. Π., «Ο ζωγραφικός διάκοσμος της μονής Μεταμόρφωσης Δρενόβου Λιούντζης στη Βόρεια Ήπειρο (1666)», *ΚΖ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 129-130.
- ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ 2007-2008 Χουλιάρας Ι. Π., «Πρώτες παρατηρήσεις στην εντοίχια θρησκευτική ζωγραφική του 17ου αιώνα στην περιοχή των Κατσανοχωρίων και των Τζουμέρκων», *Δωδώνη ΛΣΤ'-ΛΖ'* (2007-2008), 111-128.
- ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ 2008 Χουλιάρας Ι. Π., «Τοιχογραφημένα μνημεία και ζωγράφοι του 15ου και 16ου αιώνα στην Ήπειρο και τη νότια Αλβανία», *ΚΗ' Συμπόσιο ΧΑΕ*, 104-105.
- ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ 2009 Χουλιάρας Ι. Π., *Η εντοίχια θρησκευτική ζωγραφική του 16ου και 17ου αιώνα στο Δυτικό Ζαγόρι*, Αθήνα 2009.
- ΧΡΗΣΤΟΥ 1997 Χρήστου Χρ. Α., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 1, Αθήνα 1997, 109.
- ΧΡΗΣΤΟΥ 1998 Χρήστου Χρ. Α., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 2, Αθήνα 1998, 95.
- ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΒΟΙΩΤΙΑ 2005 Ιερωνύμου Μητροπολίτου Θηβών και Λεβαδείας, *Χριστιανική Βοιωτία Α', Λιβαδειά* 2005.
- ΧΡΙΣΤΟΦΟΓΛΟΥ 2000 Χριστοφόγλου Μ., *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι - Γλύπτες - Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας*, επιμ. Ε. Δ. Ματθιόπουλος, τ. 4, Αθήνα 2000, 329.

- ΧΡΥΣΟΧΟΪΔΗΣ 1996 Χρυσοχοΐδης Κρ., «Μοναστηριακές βιβλιοθήκες και αρχεία: Κιβωτοί τεκμηρίων», *Τάσεις του ορθόδοξου μοναχισμού, 9ος-20ός αιώνες. Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου που διοργανώθηκε στα πλαίσια του Προγράμματος «Οι δρόμοι του ορθόδοξου μοναχισμού: Πορευθέντες μάθετε» (Θεσσαλονίκη, 28 Σεπτεμβρίου - 2 Οκτωβρίου 1994)*, Υπουργείο Πολιτισμού - ΕΙΕ/ΙΒΕ, Αθήνα 1996, 251-260.
- ΧΡΥΣΟΧΟΪΔΗΣ –
ΓΟΥΝΑΡΙΔΗΣ 1985 Χρυσοχοΐδης Κρ. – Γουναρίδης Π., «Α΄ Ιερά Μονή Καρακάλλου. Κατάλογος του Αρχείου», *Αθωνικά Σύμμεικτα 1, Κατάλογοι Αρχείων. Α΄ Ιερά Μονή Καρακάλλου, Β΄ Ιερά Μονή Σίμωνος Πέτρας*, Αθήνα 1985, 9-104.
- ΨΑΡΑΣ 1997 Ψαράς Δ. Ι., *Από τη Θεσσαλονίκη στη Βενετία. Ιστορία της οικογένειας Νιννή (17ος-20ός αι.). Συμβολή στη μελέτη του παροικιακού Ελληνισμού*, Θεσσαλονίκη 1997.
- ΨΑΡΡΗ 1997 Ψαρρή Γ., «Συμβολή στη μελέτη της μεταβυζαντινής ζωγραφικής του 17ου αιώνα στη Ρόδο. Η καλλιτεχνική δραστηριότητα του Μανουήλ, ιερέα και σακελλίονα Ρόδου», *ΙΖ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 87-88.
- ΨΑΡΡΗ 1998 Ψαρρή Γ., «Τοιχογραφίες του 17ου αιώνα στη Ρόδο», *ΙΗ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 73.
- ΨΑΡΡΗ – ΖΑΡΙΦΗΣ 2009 Ψαρρή Γ. – Ζαρίφης Ν., «Το μοναστηριακό συγκρότημα του Αρχαγγέλου Μιχαήλ Ρουκουνιώτη στη Σύμη», *ΚΘ΄ Συμπόσιο ΧΑΕ*, 140-141.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

- Οι φωτογραφίες – όσες δεν ανήκουν στο φωτογραφικό αρχείο του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών – προέρχονται: Αρ. εικ. 1, 2, 3, 52, 100, 115, 116: 21η Ε.Β.Α. – Μουσείο Αντιβουινιώτισσας – Κέρκυρα.
- Αρ. εικ. 6, 7: Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1988α, αρ. 29.
- Αρ. εικ. 8, 68, 74, 97: Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, αρ. 7, 47, 24, 34.
- Αρ. εικ. 9: Μπαλτογιάννη 1994, πίν. 5.
- Αρ. εικ. 11, 12, 134: Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, Θεσσαλονίκη.
- Αρ. εικ. 16: Βαραλής 2006, σελ. 133.
- Αρ. εικ. 17, 66, 90: Τούρτα 1992β, αρ. 17, 24, 12.
- Αρ. εικ. 19: Τσιγάρας 2004, εικ. 60.
- Αρ. εικ. 20, 21, 28, 29, 31, 36-38, 59, 60, 62, 65, 91, 106, 108, 119, 123, 125, 126, 129, 130, 132: Καμαρούλιας 1996, εικ. 208, 741, 742, 230, 231, 97, 497, 498, 504, 695, 696, 502, 274, 10, 270, 83, 697, 745, 224, 898, 400, 396, 816.
- Αρ. εικ. 23, 24: Εκκλησιαστικό Μουσείο Αλεξανδρούπολης, σελ. 8.
- Αρ. εικ. 27: Γαρίδης – Παλιούρας 1993, πίν. 487.
- Αρ. εικ. 30: Κωνσταντουδάκη – Μυριανθεύς 2005, σελ. 51.
- Αρ. εικ. 32: Ευτυχία Λιάτα.
- Αρ. εικ. 33, 45-47, 56, 81, 82, 92-94: Σολδάτος 1999, εικ. 481, 219, 221, 224, 330, 386, 383, 240, 182, 181.
- Αρ. εικ. 34: Συλλογή Μεταβυζαντινών Εικόνων Λευκάδας – Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας.
- Αρ. εικ. 39, 40, 67, 133: Ορμούλια 2005, εικ. 28, 12, 26, 22.
- Αρ. εικ. 41- 43, 135 -137: Ιωάννα Μπίθα.
- Αρ. εικ. 48- 51, 89: Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα.
- Αρ. εικ. 53-54: Βοκοτόπουλος 1986β, πίν. 18.1, 19.
- Αρ. εικ. 55, 77: Μυλωνά 1998, σελ. 69, αρ. 91.
- Αρ. εικ. 57: Καζανάκη 2001, εικ. 1.
- Αρ. εικ. 61, 84, 85, 87, 88: Χουλιάρης 2009, εικ. 407, 181, 156, 408, 410.
- Αρ. εικ. 63: Δημήτρης Κωνστάντιος.
- Αρ. εικ. 64, 122: Δημήτρης Καλούσιος.
- Αρ. εικ. 72: Μετά το Βυζάντιο 1996, αρ. 23.
- Αρ. εικ. 80: Παπάγγελος – Στρατή 2004, σελ. 207.
- Αρ. εικ. 83: Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης.
- Αρ. εικ. 86: Κεφαλλονίτου 2001, χ. αρ. εικ.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

- Αρ. εικ. 95, 102, 104: Τσιγάρας 2008, σελ. 347, 402.
Αρ. εικ. 99, 101: Λυμbergerουλου 2007, εικ. 5.31, 5.32.
Αρ. εικ. 103: Δρανδάκης 1977-78, εικ. 7.
Αρ. εικ. 105: Παλιούρας 2001, εικ. 16.
Αρ. εικ. 113, 114: Βοκοτόπουλος 1990, εικ. 181, 342 Ε.
Αρ. εικ. 117: Σβέντοβα 1995, αρ. 81.
Αρ. εικ. 120: Αγγελική Σταυροπούλου.
Αρ. εικ. 138: Frigerio-Zeniou – Lazović 2006, αρ. 29.

ΟΨΕΙΣ ΤΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΖΩΓΡΑΦΩΝ

Από τα μέσα του 15ου αιώνα έως την ίδρυση του ελληνικού κράτους το 1830, οι μεταβυζαντινοί ζωγράφοι με την ιδιότητα του ζωγράφου-τεχνίτη διακρίνονται για τη δράση τους σε έργα θρησκευτικής ζωγραφικής, βασισμένα στην τέχνη της εποχής του Βυζαντίου και εμπλουτισμένα με στοιχεία από τις ποικίλες πολιτισμικές εξελίξεις του νέου ελληνισμού.

Είναι γεγονός ότι η τέχνη των ζωγράφων μετά την Άλωση δεν άντεξε ως τέχνη του νέου κράτους, όταν το δίπολο *Δύση* και *αρχαίο παρελθόν* έγιναν οι βασικοί πυλώνες της σταθερά προσανατολισμένης προς την Ακαδημία Καλών Τεχνών του Μονάχου νέας ελληνικής τέχνης. Την εποχή αυτή, ούτε η μεταβυζαντινή τέχνη ούτε η λαϊκή αποδείχθηκαν επαρκείς για να αποτελέσουν τη βάση της επίσημης τέχνης του νέου ελληνισμού.

Ο όρος *μεταβυζαντινή τέχνη*, καθιερωμένος από τους ειδικούς της, συχνά προκαλεί αντιδράσεις, κυρίως μεταξύ των μη ειδικών, οι οποίοι αποδίδουν μεγαλύτερη σημασία στον χρόνο ή στον τόπο καλλιέργειάς της και λιγότερο την ουσία της, την προσηλωμένη στις αρχές της βυζαντινής τέχνης. Είναι γεγονός ότι η μεταβυζαντινή τέχνη επί τέσσερις αιώνες και σε διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα, της οθωμανικής αυτοκρατορίας, των βενετικών κτήσεων, έως τη Ρωσία και την Εγγύς Ανατολή, παρέμεινε πιστή στα εικονογραφικά πρότυπα της Ορθόδοξης Εκκλησίας από την εποχή του Βυζαντίου.

Οι ζωγράφοι της αρκούσε να είναι καλοί τεχνίτες για να αναπαράγουν με προσήλωση αυτά τα πρότυπα. Ακόμα και ένας ζωγράφος για τον οποίο γνωρίζουμε με βεβαιότητα ότι γνώριζε την μεγάλη συζήτηση της αναγέννησης για τον ζωγράφο δημιουργό και την ανατροπή που είχε συντελεσθεί στη Δύση κατά το πέρασμα από τον ζωγράφο χειρώνακτα στον καλλιτέχνη, στην επίσημη ζωγραφική του παραμένει πιστός στα βυζαντινά πρότυπα. Ο Μάρκος Μπαθάς, ανάμεσα στις σημειώσεις και τα σχέδια του στο χειρόγραφο των Εννεάδων του Πλωτίνου, ζωγραφίζει με καθρέφτη και την προσωπογραφία του, η οποία συνοδεύεται από το απόσπασμα *ου το αρχέτυπον φήσομεν την εικόνα πεποιηκέναι αλλά τον ζωγράφον*, με άλλα λόγια ότι η ζωγραφική δεν είναι μίμηση αλλά δημιουργία.

Είναι βέβαιο λοιπόν ότι ο Μπαθάς συμμετείχε στη μεγάλη συζήτηση της αναγέννησης για τον ζωγράφο δημιουργό και ήταν ενήμερος της ανατροπής που είχε συντελεσθεί στη Δύση κατά το πέρασμα από τον ζωγράφο χειρώνακτα στον καλλιτέχνη. Όμως στην επίσημη ζωγραφική του, όπως την γνωρίζουμε από τα έργα του, παραμένει πιστός στα βυζαντινά πρότυπα. Έτσι στην Κρήτη, από όπου κατάγεται, στη Βενετία όπου εργάζεται, στα Γιάννενα, όπου φθάνουν τα έργα του, ο ορθόδοξος ζωγράφος Μάρκος

Μπαθάς είναι συνεχιστής μιας παράδοσης θρησκευτικής τέχνης, όπου ο καλλιτέχνης δεν χρειάζεται να είναι δημιουργός, για τον απλούστατο λόγο ότι τα εικονογραφικά πρότυπα της τέχνης του είναι ήδη δοσμένα.

Πράγματι, σε όλη τη μακρά διάρκεια της δράσης των βυζαντινών και των μεταβυζαντινών ζωγράφων η θρησκευτική εξουσία έχει δώσει τα πρότυπα της εικονογραφίας και ο ζωγράφος καλείται να τα επαναλάβει. Σε άλλα περιβάλλοντα, η κοσμική εξουσία, που για να εδραιώσει την ισχύ της είχε ανάγκη από νέα πρότυπα και νέους προσανατολισμούς, ανέδειξε και τον ζωγράφο-δημιουργό αυτών των νέων προτύπων. Έτσι συνέβη στη Δύση από τα χρόνια του όψιμου μεσαίωνα και η τέχνη οδηγήθηκε στην αναγέννησή της. Όμως στα καθ' ημάς η απουσία κοσμικής εξουσίας, κοσμικού κράτους των ορθόδοξων μετά την Άλωση της Πόλης οδήγησε τη ζωγραφική και τους ζωγράφους στην συντριπτική τους πλειοψηφία σε μια συντηρητική πορεία ζωγράφων-τεχνιτών θρησκευτικών έργων έως την ίδρυση του ελληνικού κράτους. Παράλληλα, όπως συνέβαινε και στη μεσαιωνική Δύση, η τέχνη τους μεταδίδονταν στα πλαίσια των συνεργατικών τους ενώσεων με όρους μαθητείας και όχι επίσημης εκμάθησης σε σχολεία ή σχολές.

Οι επαγγελματικές ομάδες των ορθόδοξων ζωγράφων ήταν αυστηρά οργανωμένες σε συντεχνίες, με σταθερή έδρα και εργαστήρια, στα αστικά κέντρα της Κρήτης και των βενετοκρατούμενων νησιών του Ιονίου για μια περίοδο τριών τουλάχιστον αιώνων. Στον τουρκοκρατούμενο χώρο αντίστοιχα είχαν συγκροτηθεί με επικεφαλής τον μάστορα συντεχνιακού τύπου οργανώσεις με συνεργατικά χαρακτηριστικά, σε διευρυμένη οικογενειακή βάση και κυρίως με περισσότερο χαλαρό εσωτερικό έλεγχο, τον οποίο επέτρεπε προφανώς η μεγάλη τους κινητικότητα.

Πλούσιο αρχειακό υλικό διαθέτουμε για τα μέλη των συντεχνιών των ζωγράφων της Κρήτης, της Βενετίας και των Ιονίων νησιών. Τα σχετικά αρχεία για τους ζωγράφους του τουρκοκρατούμενου χώρου παραμένουν διάσπαρτα σε μητροπόλεις, νομαρχίες και δήμους και γι αυτό δυσπρόσιτα στην επιστημονική κοινότητα.

Οι συντεχνίες, όπως και τα δημόσια ασκούμενα επαγγέλματα ήταν κατά κανόνα υπόθεση των ανδρών και σπανίως καταγράφεται η παρουσία γυναικών ανάμεσα στους ζωγράφους, όπως συμβαίνει με τους δαντελοποιούς ή τους ψαράδες. Για το λόγο αυτό η Ζωή Παντίμου στο Κόρθι της Άνδρου, η Θεοδοσία στη Ρουμανία, η πρεσβυτέρα Μπαμπούλα στη Σκιάθο, η Κατίνα στο Παρίσι των αρχών του 19ου αιώνα, είναι τα μόνα γυναικεία ανάμεσα σε 2330 ονόματα ζωγράφων, παρότι είναι βέβαιο ότι και άλλες, κόρες κυρίως ζωγράφων και ιερέων ή και μοναχές ασκούσαν την τέχνη της αγιογραφίας.

Στόχος των συντεχνιών σε ανατολή και δύση, εντός και εκτός οθωμανικής αυτοκρατορίας ήταν να ελέγχουν τιμή και ποιότητα, να αποτρέπουν την κερδοσκοπία και να διασφαλίζουν το ήθος εργασίας και ζωής των μελών τους.

Μια δυναμική παρέμβαση της συντεχνίας των ζωγράφων της Κέρκυρας πιστεύω ότι κρύβεται πίσω από το θέσπισμα του πρωτοπαπά του νησιού το 1730 που απειλεί με ποινή

αφορισμού τους *κακοεικονογράφους*, οι οποίοι με την *αναίδειαν της αισχροκέρδειας* συμπεριφέρονται *ωσαν τους χειροτέχνες εις τας αγοράς* ζωγραφίζοντας στους δρόμους και στις πλατείες, αντί στους νάρθηκες των εκκλησιών ή στα εργαστήριά τους, όπως έως τότε συνηθιζόταν. Το κείμενο στιγματίζει ιδιαίτερα την άσκηση της τέχνης στους δρόμους και στις πλατείες και όχι στα εργαστήρια, καθώς και τη χαμηλή τιμή των εικόνων, θέματα που περιφρουρούσε πάντα κάθε συντεχνία. Προφανώς στην Κέρκυρα των αρχών του 18ου αιώνα τα πράγματα είχαν ξεφύγει από τον έλεγχο της συντεχνίας, λόγω του πλήθους των ζωγράφων που είχαν εγκατασταθεί στα Ιόνια, προερχόμενοι από την τουρκοκρατούμενη Κρήτη.

Η επιθυμία της επίσημης εκκλησίας της Κέρκυρας του 18ου αιώνα *αι ιεραί εικόνες να γίνωνται επιτηδείως από εμπείρους ζωγράφους* και να εγκρίνονται *από τον επιτηδείοτερον εικονογράφον της πόλεως* επιτείνει τον συσχετισμό με ανάγκες συντεχνιακές και όχι θρησκευτικές. Ακόμη, η άσκηση του επαγγέλματος στους νάρθηκες των εκκλησιών από τους ζωγράφους της Κέρκυρας αποτελεί συνήθεια και των ζωγράφων του 16ου αιώνα στην Κρήτη. Είναι γνωστό ότι ο ζωγράφος Νικόλαος Μπορής είχε το εργαστήρι του σε μια εκκλησία στα Χανιά και ο Μιχαήλ Δαμασκηνός χρησιμοποιούσε τον γυναικωνίτη εκκλησίας στα Χάνδακα ως εργαστήριο ζωγραφικής.

Σύμφωνα με τις αρχαιακές μαρτυρίες οι μεταβυζαντινοί ζωγράφοι στη διάρκεια των αιώνων διέθεταν ισχυρή επαγγελματική συγκρότηση και κάποιοι ανάμεσά τους αξιόλογες περιουσίες και κοινωνική αναγνώριση. Είναι εντυπωσιακή η στερή θέση στην κοινωνία ενός κερκυραίου ζωγράφου εγκατεστημένου στη Λευκάδα, η οποία του επέτρεψε να καταγγείλει στα δικαστήρια τον Αλή πασά. Ο λόγος ήταν η καθυστέρηση της πληρωμής μιας προσωπογραφίας του Αλή, παραγγελμένης από τον γραμματικό του και εκτελεσμένης από τον ζωγράφο Σπυρίδωνα Βεντούρα στην Πρέβεζα. Το 1819 έντρομοι οι υπάλληλοι του Ειρηνοδικείου Λευκάδας λόγω της εμπλοκής του Αλή πασά, ζήτησαν τη συνδρομή του Επάρχου του νησιού, ο οποίος εξέτασε τον πίνακα και απεφάνθη ότι πράγματι ο ζωγράφος είχε εργασθεί για την προσωπογραφία, *που ήταν τέλεια σε ομοιότητα τέλεια σε χρωματισμό και καμωμένη από έναν προφεσόρε της ζωγραφικής*. Για να αποφύγει βέβαια τα χειρότερα ο Έπαρχος μείωσε το ποσό που όφειλε ο Αλή πασάς στο μισό, από 200 σε 100 τάληρα.

Οι αμοιβές των ζωγράφων ποικίλλουν ανάλογα με τη φήμη τους, τα υλικά και τα μεγέθη των εικόνων, αλλά και το οικονομικό επίπεδο του παραγγελιοδότη. Μπορεί ο Βεντούρας, ένας *προφεσόρε της ζωγραφικής*, να αξίωνε 200 τάληρα, περίπου 1400 γρόσια, για μια προσωπογραφία, όμως στη Λευκάδα, την ίδια εποχή, σε μια ενοριακή εκκλησία ένας ζακυνθινός ζωγράφος με μέτρια φήμη πληρώνεται με 35 γρόσια για τον καθένα από τους 12 αποστόλους. Στις Κυκλάδες –σε φτωχότερο περιβάλλον– η μέση τιμή την ίδια εποχή είναι ακόμη χαμηλότερη, γύρω στα 5 με 10 γρόσια, όσο περίπου κοστίζει μια κάπα, λίγο λιγότερο από ένα κιλό σιτάρι και το 1/5 της τιμής ενός αλόγου. Η τιμή είναι ίδια με την τιμή μιας εικόνας στην Κωνσταντινούπολη τον 14ο αιώνα.

Με βάση την χρηματική αξία γίνεται συχνά ανταγωνισμός μεταξύ ναών και μοναστηριών για το καλύτερο έργο, στα αστικά κυρίως περιβάλλοντα του ελληνικού αλλά και του ιταλικού χώρου. Η παραγγελία στην Κέρκυρα μιας παράστασης της Δευτέρας Παρουσίας το 1560 για το ναό του Αγίου Νικολάου στην πόλη *με χρυσάφι καθώς είναι εις την Αντιβουνιώτισσα και τιμή περισσότερα πλουσιότητος και τέχνης έως τεσσάρων δουκάτων απ' εκείνης* θυμίζει μια παραγγελία της συντεχνίας των φουρνάρηδων της Σιέννας, στα τέλη του 15ου αιώνα, που ζητούν από τον ζωγράφο ένα αλτάρι λίγο ψηλότερο από αυτό της διπλανής εκκλησίας και το στέμμα της αγίας Βαρβάρας με λίγο περισσότερο χρυσάφι αλλά να μην ξεπερνάει ένα συγκεκριμένο χρηματικό ποσό. Οι αυστηροί όροι των συμβολαίων στις εκκλησίες της Δύσης μας θυμίζουν ότι η μεγάλη πλειοψηφία των ζωγράφων της Αναγέννησης δεν είχαν επιτύχει τη χειραφέτησή τους από το συντεχνιακό σύστημα με τον τρόπο ενός Μιχαήλ Αγγέλου ή ενός Τιτσιάνο. Οι όροι των συμβολαίων των δυτικών κατά τον 15ο και 16ο αιώνα είναι παρόμοιοι με των ορθόδοξων ζωγράφων.

Ένας άλλου είδους ανταγωνισμός, εντοπίζεται στο τουρκοκρατούμενο περιβάλλον, κυρίως τον 18ο αιώνα, όταν ο αριθμός των ζωγράφων στην Ηπειρο, τη Δυτική Μακεδονία και τα νησιά του Αιγαίου σημειώνει μεγάλη αύξηση, της τάξεως του 250%. Η αύξηση των εργαστηρίων προκαλεί ανταγωνισμό για την εξασφάλιση εργασίας και την πρόκριση των πιο ικανών ζωγράφων. Το 1712 ο Παρθένιος Σμύρνης αναζητούσε ικανούς ζωγράφους και απευθύνθηκε στον πατριάρχη Ιεροσολύμων Χρυσάνθο Νοταρά. Η πρόταση όμως του Ιεροσολύμων για ένα περιφερόμενο συνεργείο, που είχε εργασθεί στην Αδριανούπολη, δεν βρήκε σύμφωνους τους επιτρόπους του ναού της Σμύρνης. Αιτία ήταν η γνώμη κάποιων πραγματευστάδων ότι η εργασία των ζωγράφων αυτών δεν ήταν καλή και έτσι οι φιλότεχνοι σμυρναίοι αποφάσισαν να επιλέξουν άλλο εργαστήριο, με πιο αξιόλογους ζωγράφους. Από τους Χιονιάδες της Ηπείρου, όπου δρουν οργανωμένα εργαστήρια ζωγράφων, σε σημείο που η καταγωγή να σηματοδοτεί το επάγγελμα *-χιονιαδίτης είσαι ζωγράφος είσαι-* σώζεται ένα γράμμα, απευθυνόμενο στο χιονιαδίτη ζωγράφο παπα- Κώστα: *σήμερον με ερώτησαν εκ του χωρίου Κοσοβήτσα από ποίον μέρος είναι οι ζωγράφοι οι καλοί και εάν γνωρίζω κανέναν· εγώ εσύστησα ημάς μετά του αδελφού σας για την εκκλησία του χωριού και να έλθετε χωρίς να αργοπορείτε διότι έτυχε να ακούσω ένας να συσταίνει σαμαρινιώτη ζωγράφο.*

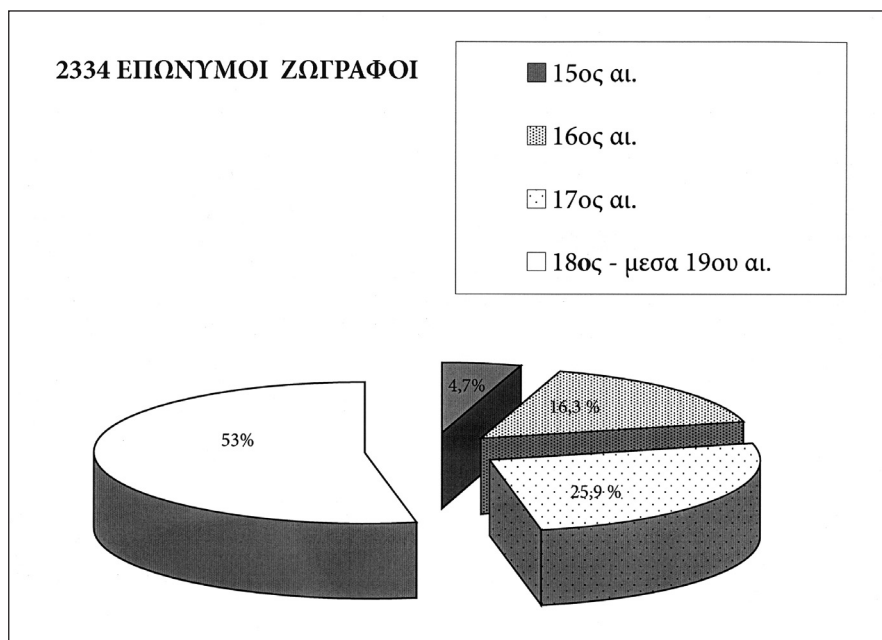
Η αύξηση του αριθμού των ζωγράφων ανεβάζει τον ανταγωνισμό των επαγγελματιών αλλά και τις απαιτήσεις των παραγγελιοδοτών. Με ποιον τρόπο διαμορφώνονται οι αισθητικές προτιμήσεις των τελευταίων και συνάμα επιτυγχάνεται η καλλιτεχνική ανανέωση, πάντα πάνω στο σταθερό καμβά της βυζαντινής ζωγραφικής;

Κομβικά σημεία προέλευσης των βασικών ανανεωτικών τάσεων στη μεταβυζαντινή ζωγραφική, η Κωνσταντινούπολη, ως κέντρο διάδοσης του ανατολίτικου μπαρόκ και η Ευρώπη –κυρίως η Ιταλία– με τις άμεσες και συνεχείς επαφές των πληθυσμών, τις μαθητείες ζωγράφων και τη μεγάλη διάδοση των χαρακτηριστικών έργων της αναγέννησης και του μανιερισμού.

Το Άγιον Όρος, διαχρονικό κέντρο μαθητείας και διαμόρφωσης ζωγράφων, διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στην υποδοχή των νέων καλλιτεχνικών τάσεων και στη διάδοσή τους. Ας σημειωθεί ότι γενικά τα μεγάλα μοναστήρια δρουν ανανεωτικά, ως κέντρα πλούτου αλλά και παιδείας ενθαρρύνοντας και την καλλιτεχνική δημιουργία και την εισαγωγή νέων στοιχείων στην τέχνη.

Η εξέλιξη της ορθόδοξης τέχνης ανάμεσα στα τρία κύρια σημεία, Κωνσταντινούπολη, Ιταλία και Άγιον Όρος, με μικρότερα κέντρα σε όλον τον ελληνικό χώρο, από την Κρήτη έως την Ήπειρο και την Μακεδονία θα ακολουθήσει τις μοίρες του ελληνισμού.

Έτσι κατά τον 16ο αιώνα οι επαγγελματίες ζωγράφοι ανασυντάσσονται μετά την καταστροφή, τον 17ο σταθεροποιούνται και τον 18ο αναπτύσσονται θεαματικά μαζί με το «ξασπαργάνωμα» του ελληνισμού, που σήμανε με την υπογραφή της συνθήκης του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή (1774) και εξασφάλισε εκτός από τα προνόμια στη ναυσιπλοΐα το δικαίωμα της προστασίας της χριστιανικής θρησκείας και των εκκλησιών σε όλο το χώρο της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Στο γράφημα φαίνεται η κατανομή των ζωγράφων ανά αιώνες, καθώς και η μεγάλη έκρηξη του αριθμού τους τον 18ο ως τις αρχές του 19ου αιώνα.

Σε όλον τον ελληνικό χώρο, ο αριθμός των γνωστών μας επώνυμων ζωγράφων κατά τον 18ο έως τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα ξεπερνά τους 1000, αριθμός διπλάσιος από τους ζωγράφους του 17ου. Ειδικά, το β' μισό του 18ου αιώνα, οι γνωστοί ζωγράφοι διπλασιάζονται σε σχέση με το πρώτο μισό του αιώνα.

Οι αριθμοί βοηθούν ακόμη στην κατάταξη των ζωγράφων σε σχέση με την καταγωγή τους, που καθορίζει ως ένα ποσοστό την καλλιτεχνική τους παιδεία αλλά και το κοινό στο οποίο απευθύνονται. Σε ένα σύνολο 450 ζωγράφων με γνωστή καταγωγή, μεταξύ του 1750 και των πρώτων δεκαετιών του 19ου αιώνα, μόλις το

10% προέρχεται από αστικές και ημιαστικές περιοχές (Αθήνα, Ιωάννινα, Καστοριά, Λιβαδειά, Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη, Αδριανούπολη, Αργυρόκαστρο, Κορυτσά). Οι ζωγράφοι από τα χωριά της Ηπείρου φθάνουν το 25% του συνόλου των επώνυμων ζωγράφων με γνωστή καταγωγή σε όλο τον ελληνικό χώρο. Τον 18ο αιώνα, τα δύο τρίτα περίπου των ζωγράφων ελληνικής παιδείας και γλώσσας, με προηγούμενη δράση στις περιοχές της Μακεδονίας και της Ηπείρου, μετακινούνται προς τον βαλκανικό χώρο, εκμεταλλευόμενοι την ενιαία κοσμοπολίτικη ατμόσφαιρα, η οποία επικρατεί στις ακμάζουσες οικονομικά ελληνικές κοινότητες.

Παράδειγμα της διαβαλκανικής αυτής συμβίωσης αποτελεί το χτίσιμο και η τοιχογράφηση μιας μονής στο Βυθκούκι της Αλβανίας, το β' μισό του 18ου αιώνα. Ο ιδρυτής και ο πρωτομάστορας ήταν από το Βυθκούκι. Τη μονή βοήθησαν οικονομικά και εγκαινίασαν ο Καστοριάς Διονύσιος και ο Πρέσπών Ιωάσαφ. Αργότερα ο ηγούμενος ανακαίνισε το ναό με χρήματα που έφερε από το ταξίδι του στη Ματζαρία (Ουγγαρία). Το τέμπλο κτίστηκε και σκαλίστηκε με γρόσια των μοσχοπολιτών εμπόρων στη Λεχία (Πολωνία). Ο ναός ζωγραφίστηκε από τους ζωγράφους Αθανάσιο και Κωνσταντίνο από την Κορυτσά, με 700 γρόσια που έφερε ο ηγούμενος από την Ουγγαρία. Ορθόδοξες κοινότητες στο Βυθκούκι, την Καστοριά, τις Πρέσπες, την Μοσχόπολη, την Κορυτσά, την Ουγγαρία, την Πολωνία συνέπραξαν για την ίδρυση και τη διακόσμηση μιας μονής στην σημερινή Αλβανία, στα τέλη του 18ου αιώνα.

Σ' αυτές τις κοινότητες με τις ποικίλες καταβολές επιρροές η μεταβυζαντινή τέχνη αφομοιώνει παλιά και σύγχρονα καλλιτεχνικά ρεύματα από τη δύση και την ανατολή.

Για παράδειγμα, στα έργα ενός παραγωγικότερου οικογενειακού εργαστηρίου, που έδρασε κυρίως στις περιοχές του Αγίου Όρους, της Αλβανίας και της αρχιεπισκοπής Αχρίδας από τις πρώτες δεκαετίες του 18ου αιώνα και για εκατό περίπου χρόνια, παρατηρούνται συνθέσεις που ενσωματώνουν διαφορετικές τεχνοτροπίες και ξαναθέτουν το θέμα του συντηρητισμού των μεταβυζαντινών ζωγράφων. Το συγκεκριμένο εργαστήρι ζωγραφικής, οργανωμένο σε οικογενειακή βάση, περιλαμβάνει τον επικεφαλής Κωνσταντίνο, τον αδελφό του Αθανάσιο, το γιό του Κωνσταντίνου Τέρπο και τους δυο γιους του Αθανασίου, τον *λογιώτατο* Ναούμ και τον ιερέα Ευθύμιο. Η επαγγελματική ιδιότητα των μελών αυτής της οικογένειας των *αρίστων*, *λογιωτάτων* και *ορθοδόξων ζωγράφων*, όπως αναφέρονται στα έγγραφα και στις προσεγμένες και καλλιγραφημένες ελληνικές επιγραφές των έργων τους, έγινε επώνυμο, το οποίο φέρουν έως σήμερα οι απόγονοί τους στην Κορυτσά. Σε εικόνα του έτους 1785 με το *En τούτω Νίκα*, παραγγελία μιας συντεχνίας της Κορυτσάς για να τιμηθεί ο προστάτης της άγιος Κωνσταντίνος, ο ζωγράφος Αθανάσιος ισορροπεί με επιτυχία ανάμεσα στην βυζαντινή παράδοση, στα δάνεια από τη δυτική τέχνη και στην ευφρόσυνη ατμόσφαιρα του ανατολίτικου μπαρόκ.

Το ελαφρύ διακοσμητικό κλίμα του μπαρόκ και του ροκοκό των Βερσαλλιών με τα λουλούδια, τις γιρλάντες και τους φιόγκους, σύμβολο μιας ατμόσφαιρας πλούτου, χλιδής και εκλέπτυνσης είχε κατακτήσει την οθωμανική αυλή, ταιριάζοντας στις αισθητικές προτιμήσεις των ανώτερων τάξεων των οθωμανικών πόλεων αλλά και των

σλάβων, των αρμενίων των εβραίων και των ελλήνων. Μέσω της Κωνσταντινούπολης, το ευρωπαϊκό μπαρόκ κατέκτησε τον ελληνικό και τον ορθόδοξο κόσμο από την Ρωσία έως την Κρήτη και τη Συρία, αποτελώντας και ένα από τα ελάχιστα σημεία επικοινωνίας στη ζωγραφική των δύο κόσμων, του οθωμανικού και του χριστιανικού.

Σε μια άλλη εικόνα του ίδιου ζωγράφου Αθανασίου, που αναφέρθηκε παραπάνω, χρονολογημένη στα 1776, στο κέντρο της σύνθεσης των Αγίων Πάντων, ξεχωρίζει παράσταση που συναντάται αποκλειστικά στην δυτική εικονογραφία. Η Παναγία καθισμένη κρατάει όρθιο στην αγκαλιά της τον Χριστό ντυμένο στα λευκά, ενώ ο μικρός Ιωάννης Πρόδρομος, όρθιος δίπλα της, ασπάζεται τον Χριστό. Πρόκειται για ένα ιδιαίτερα αγαπητό θέμα στη δυτική τέχνη, συχνό στους ζωγράφους της ιταλικής Αναγέννησης και του Μανιερισμού, που αναπαράχθηκε ευρύτατα σε χαρακτηριστικά, τα οποία προφανώς υπήρξαν και η πηγή έμπνευσης του ζωγράφου μας. Τα έργα του καλού ζωγράφου δεν προδίδουν μόνο την εξοικείωσή του με την δυτική ζωγραφική μέσα από τα χαρακτηριστικά, αλλά και την αποδοχή, αν όχι την επιθυμία για δυτικούς καλλιτεχνικούς τρόπους, των ορθόδοξων πιστών της εποχής, που ζουν στην κοσμοπολίτικη, ανοιχτή σε νέες ιδέες ατμόσφαιρα των Βαλκανίων του 18ου αιώνα.

Τα δυτικά χαρακτηριστικά με θρησκευτικά θέματα, κυρίως της αναγέννησης και του μανιερισμού, χρησιμοποιούνται σε μεγάλη έκταση ως πηγές έμπνευσης των ορθόδοξων ζωγράφων από τον 15ο αιώνα. Η χρήση χαρακτηριστικών κυρίως του Albrecht Dürer (1471-1528), του Hans Holbein (1497/8-1543) και του Lucas Cranach (1472-1553), επανέρχεται στο Άγιον Όρος του 18ου αιώνα. Ως αιτία, ανιχνεύεται η τάση της εποχής της ανασυγκρότησης του ελληνισμού να εικονογραφούνται κύκλοι της Αποκάλυψης και της Παλαιάς Διαθήκης με ιστορικές προεκτάσεις, καθόσον το Επτακέφαλο Θηρίο και η Πόρνη της Βαβυλώνας, συμβατικές αναφορές στη διεφθαρμένη Ρώμη, μπορούσαν να συνδεθούν με τις Αυτοκρατορίες, τις οποίες κυβερνούσε το πνεύμα του Αντίχριστου. Για παράδειγμα, η σκηνή της Ιουδίθ που αποκεφαλίζει τον Ολοφέρνη συνδεόταν άμεσα με την καταδίκη του μουσουλμάνου τυράννου από την χριστιανοσύνη.

Όταν το ζωγραφικό εργαστήριο των κορυφαίων ζωγράφων, στο οποίο παραπάνω αναφερθήκαμε, ανέλαβε να ζωγραφίσει στη μονή Ξηροποτάμου στο συμβόλαιο του 1782 αναφέρθηκε ρητά ότι θα κάνουν την εικονογραφία να ξεχωρίζει *με τα κεκρυμμένα όπου έχουν, τρόπον τινά να εχη διαφορά από όλας τας ιστορίας όσας έκαμαν εδώ εις το Άγιον Όρος*. Κάποια από τα κρυμμένα αυτά σχέδια, που θα εξασφάλιζαν την απαιτούμενη από τους μοναχούς εικονογραφική πρωτοτυπία, ανιχνεύονται σε μια έκδοση χαρακτηριστικών του Hans Holbein, σε αντίτυπο με την υπογραφή του πρώτου κατόχου τους, του μητροπολίτη Φιλαδελφείας-Βενετίας Γαβριήλ Σεβήρου. Το αντίτυπο αυτό βρέθηκε το 1988 στο Άγιον Όρος. Πρόκειται για την εικονογράφηση της γερμανικής μετάφρασης της Βίβλου του Μαρτίνου Λουθήρου από τον Hans Holbein τον νεώτερο, ο οποίος σχεδίασε 94 εικόνες της Παλαιάς Διαθήκης μεταξύ 1525 και 1530 στην Βασιλεία. Από τις πιο γνωστές επανεκδόσεις του έργου είναι η γαλλική, που έγινε στη Lyon, από τον εκδότη J. Frelon. Αυτή η έκδοση βρέθηκε στο Όρος, διακοσμημένη με 88 ξυλογραφίες.

Στην τελευταία σελίδα του αντιτύπου υπάρχει ιδιόχειρο σημείωμα *σημερον εγω ο Ευθύμιος ζωγράφος υπερπόλλητος γέρων της μονής παλαιός λαυρύτης μοναχός*. Λόγοι ιστορικοί και τεχνοτροπικοί συναινούν στην ταύτιση αυτού του μοναχού με τον ζωγράφο Ευθύμιο, ο οποίος είχε εργασθεί μαζί με τον πατέρα και το θείο του, τους *λογιώτατους διδασκάλους* Κωνσταντίνο και Αθανάσιο, μέλη του οικογενειακού εργαστηρίου των κορυφαίων ζωγράφων, που αναφέρθηκε παραπάνω. Οι ζωγράφοι αυτοί είχαν διακοσμήσει τη λιτή των μονών Φιλοθέου (1752) και Ξηροποτάμου (1783) με 88 συνολικά σκηνές από την Παλαιά Διαθήκη. Στην τελευταία μονή βρέθηκε και το βιβλίο με τα 88 δυτικά χαρακτηριστικά της Παλαιάς Διαθήκης. Στα *κρυμμένα σχέδια* των ζωγράφων της Ξηροποτάμου φαινόταν ότι κρύβονται τα χαρακτηριστικά του Holbein, που είχαν περάσει από τα χέρια του Γαβριήλ Σεβήρου στα χέρια των λόγιων ζωγράφων του Αγίου Όρους, μετά από δύο αιώνες. Η συνάφεια ορισμένων σκηνών ανάμεσα στα χαρακτηριστικά και στις παραστάσεις της Ξηροποτάμου, επιβεβαίωσε την υπόθεση. Ο ζωγράφος του 18ου αιώνα βρήκε στα αναγεννησιακά χαρακτηριστικά ένα ασφαλές πρότυπο για τη δομή της σύνθεσης αλλά προσέδωσε καθαρά βυζαντινό ύφος στην παράσταση.

Συνεχίζοντας την ανίχνευση των διαφορών επιρροών στην μεταβυζαντινή ζωγραφική περνάμε στις επιδράσεις του ευρωπαϊκού μπαρόκ στον κόσμο των Ιονίων νησιών. Εδώ, όχι η διακοσμητική πλευρά του ανατολίτικου μπαρόκ, αλλά η τέχνη που αναπτύχθηκε σε ένα κλίμα ευρωπαϊκής ανασφάλειας και αντιφατικότητας βρίσκει γόνιμο έδαφος στην πολιτική, κοινωνική και θρησκευτική αστάθεια των κατοίκων των νησιών του Ιονίου. Ένας ιερέας, ζωγράφος και ποιητής, ο Νικόλαος Κουτούζης, ταξιδεμένος στη Βενετία, όπως συνηθιζόταν στα Ιόνια, αφού όμως πρώτα είχε διδαχθεί τη ζωγραφική και εργασθεί στη Ζάκυνθο, είναι μια ιδιαίτερη προσωπικότητα με πολλές αντιθέσεις, που θυμίζει προσωπικότητες ζωγράφων της εποχής του ευρωπαϊκού μπαρόκ. Ιερωμένος, που διάγει βίο περιεργό σκανδαλίζοντας το περιβάλλον με την συμπεριφορά του, ενώ κάποιοι από τους σατιρικούς στίχους του, του στοίχισαν το σημάδεμα στο πρόσωπο και τις καταγγελίες για συμπεριφορά ανάρμοστη σε ιερωμένο. Έτσι το 1810 του αφαιρέθηκε το δικαίωμα να ιερουργεί, αλλά δύο χρόνια αργότερα η απόφαση ανακλήθηκε. Λόγιος που γράφει εκκλησιαστικούς ύμνους, επιγράμματα προς τον Ναπολέοντα, σάτιρες κατά του κλήρου, των κυβερνητών αλλά και κατά των μοναχών. Η ευαισθησία, ο λυρισμός, η αγωνία για τις πολιτικές εξελίξεις του καιρού του αλλά και η συνεχής κριτική διάθεση είναι έκδηλη στο ποιητικό και στο ζωγραφικό του έργο. Το ασυμβίβαστο τού χαρακτήρα του και κάποια προσωπική «τρέλα» βρίσκουν έκφραση μέσα από την τέχνη του μπαρόκ, με τον έντονο σκιοφωτισμό, που θυμίζει Caravaggio. Οι οικογενειακές σκηνές με τις οποίες αποδίδει τα ιερά επεισόδια, όπως η Διδασκαλία της Θεοτόκου, το φυσιολογικό βάθος και η διεισδυτική ματιά στον εσωτερικό κόσμο των προσώπων του, φέρνουν στο νου την τέχνη του Rembrandt.

Τον 18ο αιώνα, μια εποχή που στον ελληνικό χώρο αρχίζουν να σβήνουν τα όρια μεταξύ ανατολής και δύσης, ένας ορθόδοξος κληρικός, ο οποίος γρήγορα θα γίνει αρχιεπίσκοπος, ο Ευγένιος Βούλγαρης, μεταφράζει Βολταίρο και γράφει *Σχεδιάσμα περί ανεξιθρησκείας*. Διδάσκει επίσης στο κέντρο της ορθοδοξίας, στην Αθωνιάδα

Σχολή. Και ένας αγιορείτης μοναχός και ζωγράφος, ο Νικηφόρος από το Καρπενήσι διακοσμεί το κελλί του με την προσωπογραφία του Ευγένιου Βούλγαρη. Ο θαυμασμός του ζωγράφου Νικηφόρου για το πνεύμα του διαφωτισμού ισχύει και για το πνεύμα της αρχαιότητας· στο κελλί του βρίσκεται προσωπογραφία τού Αριστοτέλη *επί πίνακος πιστόν αντίγραφον εξ αγάλματος*.

Μια σύνθεση αποτελούμενη από αντιθέσεις η μεταβυζαντινή ζωγραφική. Η επιστροφή στη ζωγραφική του Πανσέληνου, όπως διαμορφώθηκε στο Άγιον Όρος του 18ου αιώνα, τα χαρακτηριστικά των ζωγράφων της αναγέννησης και του μανιερισμού, το ευρωπαϊκό και ανατολίτικο μπαρόκ, όλες αυτές οι αντιθέσεις θα δώσουν νέες συνθέσεις, αποτυπώματα μιας τέχνης όχι συντηρητικής αλλά ζωντανής και εξελισσόμενης, η οποία όμως ποτέ δεν θα έρθει σε αντίθεση με την ορθοδοξία, ακόμα και όταν ακολουθεί δυτικούς τρόπους.

Είναι ενδιαφέρον ότι οι αντιλήψεις των σύγχρονων ιστορικών της τέχνης και του κοινού της βυζαντινής και μεταβυζαντινής τέχνης συναντώνται, αν λάβουμε υπόψη πως η αναγνώριση του καλλιτέχνη εξαρτάται από την ποιότητα του έργου του.

Τα πρότυπα της βυζαντινής και μεταβυζαντινής τέχνης, ο Πανσέληνος, ο Θεοφάνης ο Έλληνας, ο Άγγελος, ο Θεοφάνης Στρελίτζας Μπαθάς, ο Μιχαήλ Δαμασκηνός, που καθώς γνωρίζουμε από τις πηγές αναγνώριζαν οι σύγχρονές τους και οι επόμενες γενιές, δεν είναι παρά τα ίδια πρότυπα που αναγνωρίζουμε κι εμείς σήμερα, ως κορυφαίες στιγμές καλλιτεχνικής ποιότητας. Ακόμη και το γεγονός ότι η καταγωγή των χιοναδιτών ζωγράφων της Ηπείρου, στα τέλη του 18ου αιώνα, λεγόταν από τους συγχρόνους τους ότι κρατούσε από την Ιταλία δείχνει την ίδια με τη σημερινή αντίληψη για το υψηλό επίπεδο της ιταλικής τέχνης.

Οι αισθητικές απαιτήσεις των ορθοδόξων ήταν ιδιαίτερες και καθώς φαίνεται περισσότερο συντηρητικές, όταν επρόκειτο για τη διακόσμηση ναών εκτός ελληνικού χώρου. Για παράδειγμα, στην Τεργέστη, το 1782, για τη διακόσμηση της οροφής του ναού της ελληνικής παροικίας, σημειώνεται η αγωνία των παραγγελιοδοτών να τηρηθεί η ελληνική και η βυζαντινή παράδοση, γι αυτό και φαίνεται ότι κλήθηκε ο ζωγράφος Σπυρίδων Σπεράντζας από την Κέρκυρα. Πλην όμως τα 4000 φιορίνια, που ζήτησε, θεωρήθηκε ποσόν υπερβολικό και η δουλειά ανατέθηκε σε έναν ιταλό ζωγράφο, τον Giacomo Graziosi, με την υποχρέωση όμως να ακολουθήσει τον ορθόδοξο τρόπο ζωγραφικής. Η εμμονή των υπευθύνων του ναού της ελληνικής κοινότητας της Τεργέστης, για την τήρηση της ελληνικής και της βυζαντινής παράδοσης, θυμίζει άμεσα τον τρόπο, που η διοίκηση της ελληνικής κοινότητας της Βενετίας, το 1598, απαιτούσε για τη διακόσμηση της κόγχης του ιερού του Αγίου Γεωργίου: *χρήση των παλαιών τρόπων (uso antico) και της ευσεβούς ελληνικής τεχνοτροπίας (a la divota maniera greca)*.

Η αγωνία να τηρηθεί η ελληνική, ορθόδοξη και βυζαντινή παράδοση φέρνουν στο νου την ταύτιση των συνόρων του Βυζαντίου με τα σύνορα της ελληνοφωνίας, την αναφορά των ελληνικών εικόνων ως υποδειγμάτων δογματικής ορθοδοξίας, την ταύτιση ελληνικής και ορθόδοξης εκκλησίας. Με την έννοια της ελληνοφωνίας και της

ορθοδοξίας αποκαλούνται Έλληνες και οι ζωγράφοι, του έργου που δημιούργησε με την έμπνευση, τη γνώση και την ευρύτητα πνεύματος, που τον διέκρινε, ο Μανόλης Χατζηδάκης.

Όταν στους Καλαρύτες της Ηπείρου, το 1784, ο ιστοριογράφος Δημήτριος Ζούκης υπέγραψε συμφωνητικό με τη μονή της Υπαπαντής για να τοιχογραφήσει το καθολικό, το συνεργείο των ζωγράφων υποσχέθηκε ότι *θα δουλέψωμε με ιδικό τους το ψωμί για γρόσια 25. Εάν φανή η τέχνη μας σφαλτή να μην πάρωμε ούτε να ζητήσωμε τίποτε. Όμως υποσχόμεθα να βάλλομε την επιμέλειαν καθώς ζητεί ο τόπος και η τέχνη για να γίνη η ιστορία καθώς πρέπει.*

Στον κόσμο των μεταβυζαντινών ζωγράφων έτσι συνοψίζεται το ήθος ενός ολόκληρου ελληνικού κόσμου, που νοιάζεται για την παράδοση του τόπου, σέβεται, αξιολογεί και εμπλουτίζει την παράδοση της τέχνης.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΖΩΓΡΑΦΩΝ

Αβέρκιος

1862

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός.

ΣΥΝΕΡΓ. Χαράλαμπος, ιερομόναχος.

ΧΑΛΚΟΓΡΑΦΙΑ ΘΚ Ρόδον το Αμάραντον και σκηνές του Ακαθίστου Ύμνου, 1862, μονή Σιμωνόπετρας, Άγιον Όρος¹.

1. Golobias 2006, αρ. Α.67.

Αβραάμ (1)

1754

(τόμος 1, 144)

ΥΠΟΓΡ. διά χειρός Αβραάμ.

ΕΙΚΟΝΑ Δευτέρα Παρουσία, 1754¹.

1. Προσφορά για αγορά στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών (1979).

Αβραάμ (2)

1819

(τόμος 1, 143)

ΚΑΤΑΓ. Καισάρεια Μικράς Ασίας.

ΠΑΤΡ. Παπα-Ανδρέας.

ΥΠΟΓΡ. διά χειρός Αβραάμ του παπα Ανδρέου Καισαρεύς (εικ. 1), διά χειρός Αβραάμ υιού του παπα Ανδρέα (εικ. 2).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Ανάληψη 2) Κοίμηση της Θεοτόκου και 3) ΘΚ Ρίζα Ιεσσαί, 1819, ν. Αναλήψεως, Δραπετσώνα, Πειραιάς¹.

1. Πληροφορία εργαστηρίου συντήρησης Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου Αθηνών (1975).

Αβραάμ (3)

1874

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) αρχάγγελος Μιχαήλ και 2) αρχάγγελος Γαβριήλ, 1874, καθολικό μονής Παναγίας Αρχαγγελιωτίσσης, Ξάνθη¹.

1. Μουτάφης 2005, 121.

1. Αβράμης Μιχαήλ, Ιωάννης Πρόδρομος, εικ. αρ. 3.

Αβράμης Μιχαήλ

1622

(τόμος 1, 144)

ΚΑΤΑΓ. Κέρκυρα.

ΥΠΟΓΡ. χειρ Μιχαήλ Αβράμ (εικ. 1-4).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Γέννηση του Χριστού, ν. Παναγίας των Ξένων, Κέρκυρα¹ 2) ΧΣ έθρονος 3) Ιωάννης Πρόδρομος και 4) ΘΚ ένθρονη, 1622, δεσποτικές εικόνες, ν. Παναγίας Αντιβουνιώτισσας (Βυζαντινό Μουσείο), Κέρκυρα².

1. Βοκοτόπουλος 1990, αρ. 59 2. Ο ίδιος, 89· Χονδρογιάννης 2010, 180-182, 186.

2. Αβράμης Μιχαήλ, Χριστός ένθρονος, εικ. αρ. 2.

3. Αβράμης Μιχαήλ, Θεοτόκος ένθρονη, εικ. αρ. 4.

Αβραμιώτης Αλέξανδρος 1818
(τόμος 1, 144)

ΒΙΟΓΡ. Διδάσκαλος ιχνογραφίας. Στα 1818, αναφέρεται στην Οδησό ως συνδρομητής στους καταλόγους ελληνικών βιβλίων¹.

1. Ηλιού 1999, 47.

Αγαθάγγελος (1)

Οι Αγαθάγγελος και Δαμιανός, που αναφέρονται σε κατάστιχο της μονής Δοχειαρίου ως βοηθοί των ιστοριογράφων της φιάλης, κατά τα έτη 1773-74¹, δεν είναι βέβαιο ότι εκτέλεσαν ζωγραφικές εργασίες.

1. Τσιουρής 2001, 332-333.

Αγαθάγγελος (2)

βλ. *Τριανταφύλλου Αγαθάγγελος*

Αγαπητός Μιχαήλ 1653-†1705
(τόμος 1, 145)

ΒΙΒΛ. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, 58.

Αγάπιος (2) 1711-1748
(τόμος 1, 145)

ΚΑΤΑΓ. Φουρνάς Ευρυτανίας.

ΒΙΟΓΡ. Ο Αγάπιος αναφέρεται από τον μοναχό Θεοφάνη, συγγραφέα του βίου του Διονυσίου του εκ Φουρνά, ως μαθητής του ζωγράφου στη μονή Καρακάλλου του Αγίου Όρους: *ὁ δ' Αγάπιος μᾶλλον ὑπομονῇ καὶ πραότητι ὠραίετο καὶ τῇ ἀκράτη πρὸς τὸν γέροντα ὑπακοῇ καὶ ταπεινότητι καὶ πάσῃ ἄλλῃ ἠθικῇ τε καὶ πρακτικῇ ἀρετῇ τῇ τῶν ἀγάμων πολιτεία καὶ διαίτη πάνυ χρη-*

*σίμως προσηκούσῃ*¹. Το 1734 ακολούθησε τον Διονύσιο (4) στην επιστροφή του από το Άγιον Όρος στον Φουρνά της Ευρυτανίας². Ο ζωγράφος μνημονεύεται στην τρίπτυχη παρρησία του έτους 1711 στο παρεκκλήσι του Τιμίου Προδρόμου, στο Κουτλουμουσιανό κελλί του Διονυσίου του εκ Φουρνά στις Καρνές του Αγίου Όρους· στο κελλί αυτό κατοικούσε μαζί με άλλους ζωγράφους, μαθητές του Διονυσίου (Μπονόβας 2010).

1. Δημαράς 1938, 250 2. Μωυσής μοναχός 2003, 179.

Αγάπιος (3) 1765-1804
(τόμος 1, 145)

ΙΔΙΟΤ. Ιερέας, ζωγράφος.

ΥΠΟΓΡ. *Μνήσθητι Χριστέ καμὸύ του Αγαπίου εν ιερεύσι δούλου σου και ζωγράφου μετὰ των άλλων πρεσβείαις Νικολάου.*

ΒΙΟΓΡ. Ίσως ταυτίζεται με τον Αγάπιο Πρόκο, Δευτερεύοντα Σίφνου.

ΕΙΚΟΝΑ ΧΣ, 1804, ν. Αγίου Νικολάου Κάστρου, Σίφνος¹.

1. Συμεωνίδης 2000, 104.

Αγάπιος (4) 1819-1841

ΙΔΙΟΤ. Μουσικός, ζωγράφος.

ΒΙΟΓΡ. Ο Αγάπιος *πανοσιομουσικολογιώτατος* και ζωγράφος, μοναχός της μονής Ζωγράφου του Αγίου Όρους, αναφέρεται το 1819 και το 1841 στις Καρνές, ως συνδρομητής στους καταλόγους ελληνικών βιβλίων¹. Επίσης ο *πανοσιώτατος π(απα) Αγάπιος Ζωγράφος* αναφέρεται σε επιστολή που απευθύνει ο Ευγένιος, επίσκοπος Σκιάθου και Σκοπέλου προς τους προϊσταμένους της μονής Βατοπεδίου την 9η Δεκεμβρίου 1836².

1. Ηλιού 1999, 48 2. Καλλιανός 2008, 601.

Αγάπιος (5)

1837-1847

ΙΔΙΟΤ. Ιερομόναχος.

ΥΠΟΓΡ. *Αγαπίου ιερομονάχου χειρ* (εικ. 1), *διά χειρός Αγαπίου ιερομονάχου* (εικ. 2).ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Μνηστεία της αγίας Αικατερίνης, 1837, ν. Αγίας Αικατερίνης, Νεοχώρι Λέσβου¹ 2) Ιωάννης Πρόδρομος, 1847, ν. Σωτήρα Χριστού, Διδυμότειχο².

1. Καβάρνος 1964, 107-109 2. Συνδίκια – Γεωργιάδου 2004, 72, 81.

Αγάπιος (6)

1839-1840

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός, ζωγράφος.

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος μοναχός Αγάπιος παρέδωσε το σχέδιο μιας εικόνας της Παναγίας Γλυκοφιλούσας (ανθίβολο) στους περιηγητές και θαυμαστές του βυζαντινού πολιτισμού Adolphe Napoléon Didron και Paul Durand κατά την παραμονή τους στο Άγιον Όρος, μεταξύ των ετών 1839-1840¹.ΣΧΕΔΙΟ ΘΚ Γλυκοφιλούσα με άγγελο στεφανηφόρο².

1. Καλαντζοπούλου 2002, 124 2. Στο ίδιο.

Αγγελάτος Θεόδωρος

1797-1819

(τόμος 1, 145-146)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Θεοδώρου ιερέως Αγγελ(άτου)* (εικ. 1, 2).

ΣΥΝΕΡΓ. Θεόδωρος Παπαδόπουλος.

ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα με έγγραφα των Αρχείων του Νομού Κέρκυρας, στις 4 Μαρτίου 1797 ο ζωγράφος εισέπραξε 20 τάλιαρα για την κατασκευή μιας εικόνας και δύο αντιμνησίων για τον ναό της Υπεραγίας Θεοτόκου Αγραφών στην Κέρκυρα¹.

Στο νησί δραστηριοποιήθηκε από το 1806 έως το 1819 κυρίως ως ζωγράφος, χρυσωτής και συντηρητής εικόνων. Ο Θεόδωρος ιερέας Αγγελάτος, εικονογράφος εργάστηκε στους ναούς του Αγίου Σπυρίδωνα, της Παναγίας Βλαχέραινας, του Αγίου Αντωνίου, των

Αγίων Ιωάννη και Παρασκευής, του Αγίου Νικολάου Βηρού, της Θεοτόκου Μεσοχωρίτισσας Δουκάδων και της Αγίας Παρασκευής Βαρυπατάδων². Τα αρχαιακά έγγραφα παρέχουν λεπτομερή στοιχεία για τις ποικίλες εργασίες που εκτέλεσε στους παραπάνω ναούς, καθώς και για τις αμοιβές του³.Στις 25 Οκτωβρίου 1808 και στις 15 Ιουνίου 1809 υπέγραψε συμφωνίες με τους επιτρόπους του ναού της Αγίας Παρασκευής Βαρυπατάδων για την αγιογράφιση τμημάτων της εκκλησίας⁴.Το 1815 αγιογράφησε τις δύο ποδιές του τέμπλου του Αγίου Ιωάννη Καρακούζη στο Μαντούκι και φιλοτέχνησε την εικόνα των αγίων Θεοδώρων για τον ίδιο ναό, σύμφωνα με βεβαίωση του ίδιου του ζωγράφου στις 23 Ιουνίου 1815, ότι έλαβε για την εργασία του 24 τάλιαρα⁵.Πάντα σύμφωνα με έγγραφα των Αρχείων Νομού Κέρκυρας, ο Θεόδωρος Αγγελάτος είχε σχέση με τον ναό της Υπεραγίας Θεοτόκου των Βλαχερνών και τους επιτρόπους του και πιθανότατα αντικαθιστούσε ενίοτε τον εφημέριο. Επίσης, ανέλαβε στο ναό εργασίες σε σχέση με εικόνες, κορνίζες και συντήρηση. Διετέλεσε, τέλος, και ιεροψάλτης του ίδιου ναού της Θεοτόκου των Βλαχερνών από την 1η Απριλίου 1817 έως και το τέλος Σεπτεμβρίου 1819, οπότε πιθανολογείται ότι πέθανε⁶.ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς και οι 12 Απόστολοι μέσα σε μετάλλια⁷ και 2) ΘΚ ένθρονη βρεφοκρατούσα και 13 προφήτες μέσα σε μετάλλια, δεσποτικές εικόνες, 1787, ν. Αγίων Πάντων, Κέρκυρα⁸. Οι εικόνες τοποθετήθηκαν στο ναό των Αγίων Πάντων, μαζί με ολόκληρο το τέμπλο του ναού της Υπεραγίας Θεοτόκου των Βλαχερνών, ο οποίος κατεδαφίστηκε από τους Άγγλους το 1826⁹.

1. Καρύδης 2004-2006, 14 2. Μελέντη 2001, 164-166 3. Στο ίδιο 4. Καρύδης 2004-2006, 14 5. Καρύδης 2004-2006, 15 6. Μουρτζανός 2007, 52-53 7. Μουρτζανός 2007, 51-52, εικ. σ. 60· Πιέρης 2007, 26 8. Μουρτζανός 2007, 51-52, εικ. σ. 60· Πιέρης 2007, 26 9. Μουρτζανός 2007, 50.

4. Άγγελος (1), Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος, εικ. αρ. 11.

Άγγελος (1) βλ. και **Ακοτάντος Άγγελος** 15ος αι. (τόμος 1, 147-154)

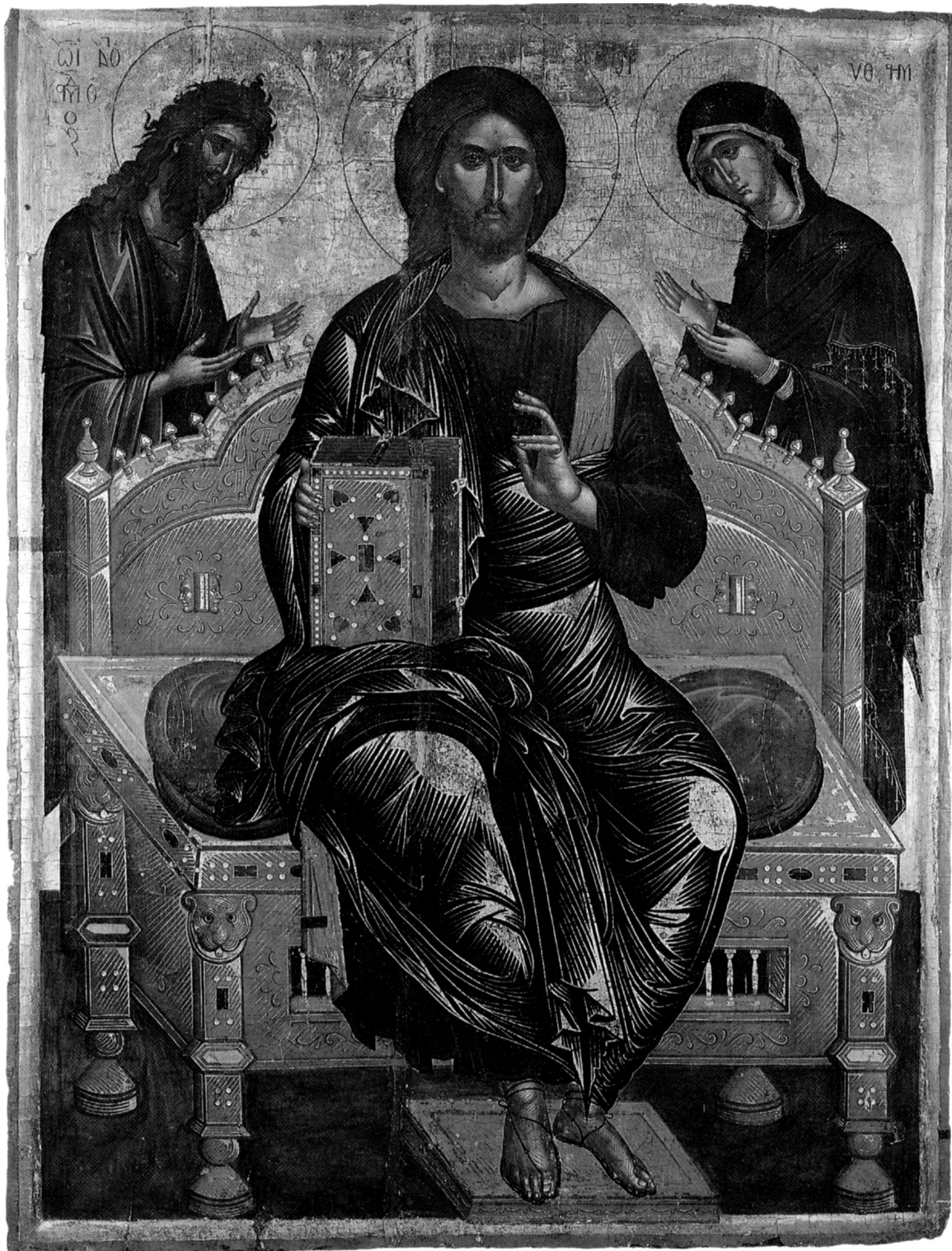
ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα με έγγραφες μαρτυρίες από το Αρχείο Κυθήρων (*Inventario ecclesiastico*), μια μεγάλη εικόνα του Ιωάννη του Προδρόμου, έργο του Αγγέλου, ανήκε στα αφιερώματα της μονής του Αγίου Ιωάννου του Βαπτιστού στο Σπήλαιο Κυθήρων, αφιέρωμα του κρητικού Πέτρου Καστροφύλακα, λογιστή και νοταρίου του Χάνδακα: *Immagine una grande di San Zuan Battista, la quale fu lasciata nel convento per devotione dal Clarissimo Signor Cancellier Pietro Castroffilaca et è fattura del pittor Chir Angello*¹. Η εικόνα αναφέρεται στις καταγραφές από το 1688 έως το 1699 και η αφιέρωσή της από τον Καστροφύλακα πρέπει να έγινε το έτος 1583².

Τα τελευταία στοιχεία της έρευνας ανεβάζουν σε περισσότερα από πενήντα τα έργα του ζωγράφου Αγγέλου, από τα οποία τα μισά περίπου είναι υπογεγραμμένα. Συγκέντρωση εικόνων του παρατηρείται εκτός από τον τόπο εργασίας του, την Κρήτη, στις Κυκλάδες, την

Πάτμο, το Σινά, την Κέρκυρα και τη Ζάκυνθο. Η περαιτέρω διερεύνηση της ιστορίας αυτών των εικόνων ίσως οδηγήσει σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα.

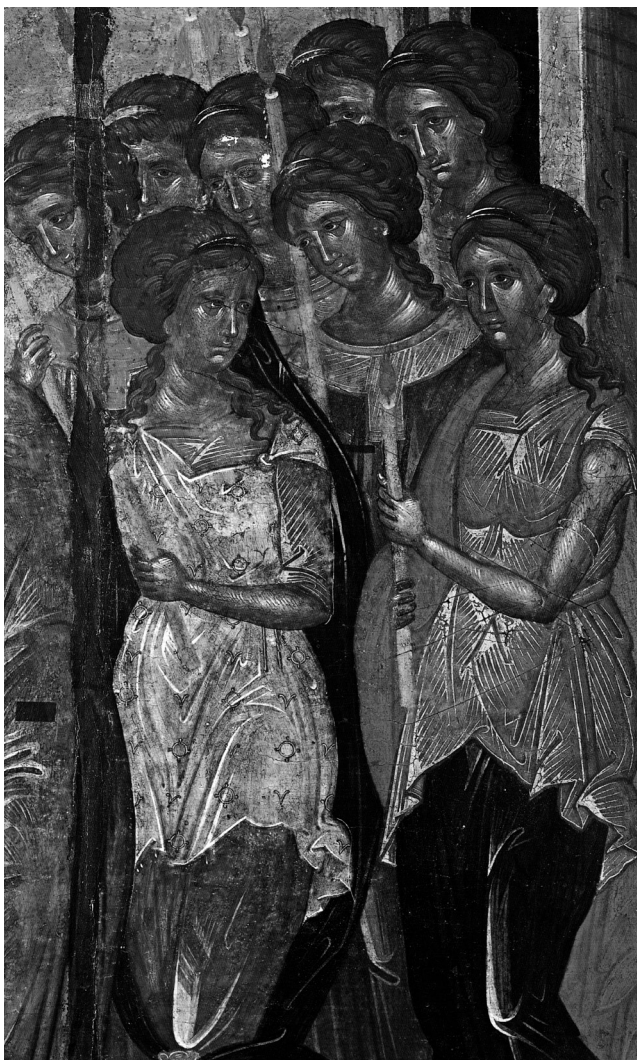
Καθώς φαίνεται από τα γνωστά έως τώρα στοιχεία, στα δύο νησιά του Ιονίου η παρουσία έργων του Αγγέλου σχετίζεται με την εγκατάσταση κρητών προσφύγων κατά τον 17ο αιώνα. Όσον αφορά τις μονές της Πάτμου και του Σινά γνωρίζουμε ότι τον 15ο αιώνα συνδέονται άμεσα με την Κρήτη, μέσω των μετοχιών τους στο Στύλο Αποκορώνου και στο Ηράκλειο, γεγονός που ερμηνεύει την παρουσία έργων του Αγγέλου στα αντίστοιχα μοναστήρια. Εξάλλου η Πάτμος διατηρούσε στενές εμπορικές σχέσεις με τη Βενετία και τις κτήσεις της.

Στις Κυκλάδες εντοπίζονται έργα του Αγγέλου στη Νάξο, τη Σίφνο και τη Φολέγανδρο. Η πιθανότητα να πρόκειται για παραγγελίες στο εργαστήριο τού ζωγράφου στην Κρήτη και να μην σχετίζονται με μεταγενέστερες μετοικήσεις κρητών προσφύγων είναι ιδιαίτερα αυξημένη για την περίπτωση της Νάξου. Έξι εικόνες που έχουν εντοπισθεί στο νησί, άμεσα

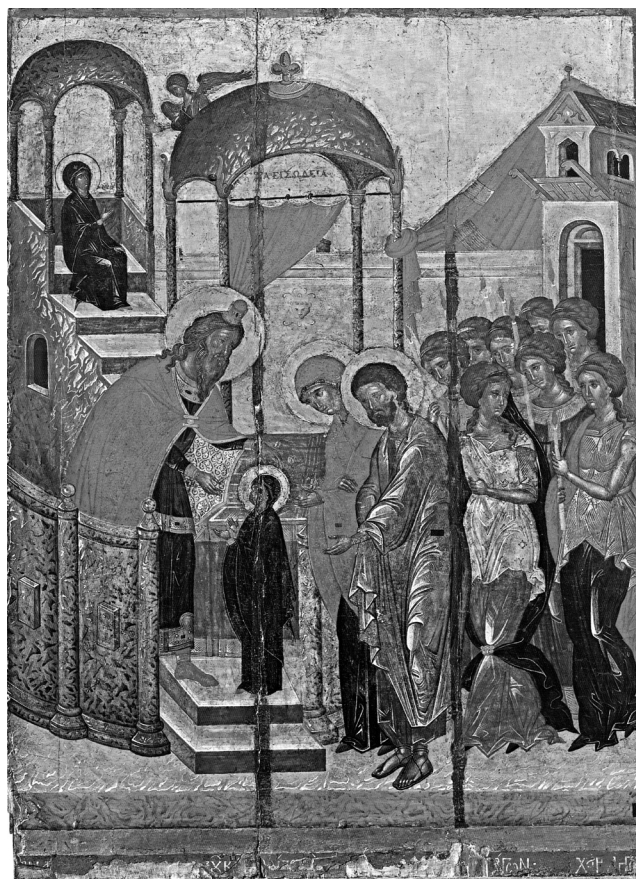

5. Άγγελος (1), Δέηση, εικ. αρ. 17.

σχετιζόμενες με την τέχνη του Αγγέλου, οφείλονται και σε παραγγελίες ιδιωτών, πιθανόν από το περιβάλλον της βενετικής καταγωγής αρχοντικής οικογένειας των Crispi. Άλλωστε είναι γνωστό από αρχαιακές πηγές ότι οι πλούσιες καθολικές οικογένειες του νησιού συνήθιζαν να προμηθεύονται έργα τέχνης και έπιπλα από τις αγορές της Βενετίας. Τα βενετσιάνικα καράβια στην πορεία προς την Κωνσταντινούπολη και τα γενοιάτικα με προορισμό τη Χίο ενδεχομένως μετέφεραν και τις εικόνες του Αγγέλου από το Χάνδακα στις βενετοκρατούμενες Κυκλάδες του 15ου αιώνα.

7. Άγγελος (1), Εισόδια Θεοτόκου, λεπτομέρεια, εικ. αρ. 20.

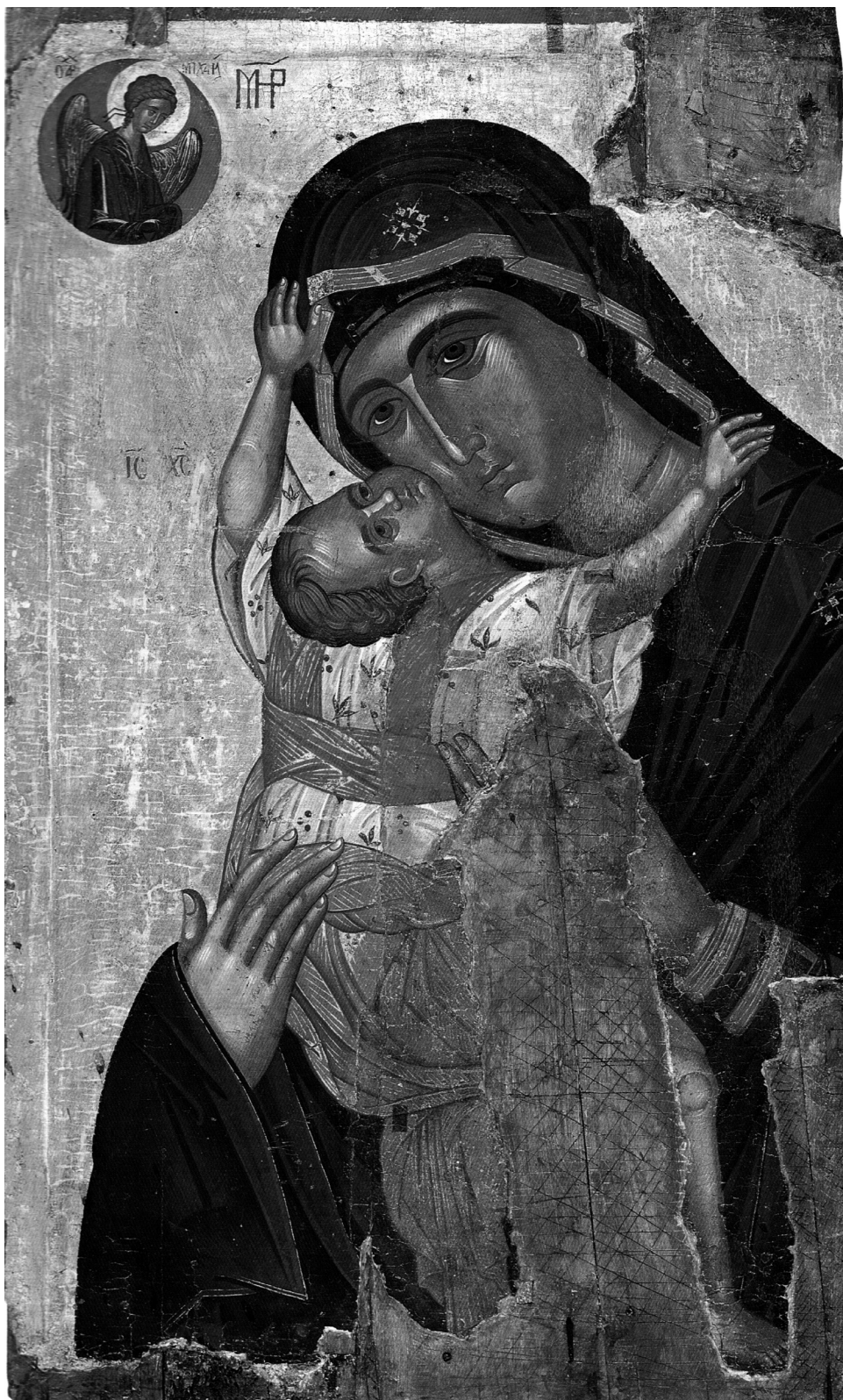
6. Άγγελος (1), Εισόδια Θεοτόκου, εικ. αρ. 20.

ΥΠΟΓΡ. χείρ Αγγέλου (εικ. 4, 5, 11, 12, 13, 15, 17, 20, 24, 28, 31, 34, 35, 36, 37, 37α, 39, 40α, 42, 44, 45, 46, 47), χε[ιρ Αγγέ]λου (εικ. 27), χε[ιρ] [Αγγέλου] (εικ. 29), με υπογραφή του Ιωάννη Κορνάρου χείρ Αγγέλου Κρητός (εικ. 34).

ΕΙΚΟΝΕΣ

Αρχάγγελος Μιχαήλ: 1) Μουσείο Ζακύνθου, από το ναό Επισκοπιανής (αποδ.)³.

Ασπασμός Πέτρου και Παύλου: 2) Συλλογή Κ. Κριμπά, Αθήνα (αποδ.)⁴ 3) Ashmolean Museum of Art and Archaeology, University of Oxford, Ηνωμένο Βασίλειο (κληροδότημα J. C. Thomson) (αποδ.)⁵ 4) Μουσείο Ζακύνθου (από το ναό του Αγίου Νικολάου του Μώλου, κάηκε το 1953)⁶ 5) μονή Οδηγήτριας, Κρήτη⁷ 6) ορθόδοξος ναός, Τόπλα, Ερζεγοβίνη (αποδ.)⁸ 7) μονή Σινά

8. Άγγελος (1), Θεοτόκος
Καρδιώτισσα, εικ. αρ. 27.

9. Άγγελος (1), Θεοτόκος Καρδιώτισσα, εικ. αρ. 26.

(αποδ.)⁹ 8) μονή Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου, Πάτμος (αποδ.)¹⁰.

Γέννηση Παναγίας: 9) Παλαιό Μουσείο Ζακύνθου (κάηκε) (αποδ.)¹¹.

Γέννηση Χριστού: 10) Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα (αποδ.: συσχετίζεται με έργο του Αγγέλου που αναφέρεται σε έγγραφο του 1500)¹².

Άγιος Γεώργιος: 11) έφιππος δρακοντοκτόνος, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα¹³.

Δέση: 12) Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου, Αθήνα¹⁴ 13) Μονή Σινά¹⁵ 14) (με Θεοτόκο, Χριστό και άγιο Φανούριο), Μονή Σινά (αποδ.)¹⁶ 15) Παλαιό Μουσείο Ζακύνθου (κάηκε)¹⁷ 16) British Museum, Λονδίνο (αποδ.)¹⁸ 17) Μονή Βιάννου, Κρήτη¹⁹ 18) ιδιωτική συλλογή, Λονδίνο (αποδ.)²⁰.

Άγιος Δημήτριος: 19) Συλλογή Ρ. Ανδρεάδη, Αθήνα (αποδ.)²¹.

Εισόδια Θεοτόκου: 20) Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα²² 21) Μονή Σινά (αποδ.)²³.

Επιτάφιος Θρήνος: 22) Ikonenmuseum Recklinghausen, Γερμανία (αποδ.)²⁴.

Άγιος Θεόδωρος: 23) Στρατηλάτης, από τη μονή Στροφάδων, σήμερα στη μονή Στροφάδων και Αγίου Διονυσίου (αποδ.)²⁵ 24) Τήρων, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα²⁶.

Θεοτόκος: 25) Γλυκοφιλούσα, Μουσείο Ζακύνθου (από το ναό του Αγίου Γεωργίου στους Κήπους) (αποδ.)²⁷ 26) Καρδιώτισσα («Εγκαρδιώτισσα»), ν.

Προφήτη Ηλία, Χώρα, Νάξος (αποδ.)²⁸ 27) Καρδιώτισσα, Μουσείο Ζακύνθου (από το ναό του Αγίου Γεωργίου της Κυπριάνας)²⁹ 28) Καρδιώτισσα, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα (από την Κέρκυρα)³⁰ 29) Καρδιώτισσα, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Κάστρο, Σίφνος³¹ 30) Ζωοδόχος Πηγή, Μονή Οδηγήτριας, Κρήτη³² (αποδ).

Θεοτόκος και αγία Αικατερίνα: 31) Μονή Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου, Νέο Σκευοφυλάκιο, Πάτμος³³.

Θεοτόκος και αγία Άννα: 32) Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα (αποδ.)³⁴.

Θεοτόκος με αγία Άννα και Χριστό: 33) Μουσείο Ζακύνθου (από το ναό του Αγίου Νικολάου του Μώλου) (αποδ.)³⁵.

Ιωάννης Θεολόγος και Πρόχορος: 34) Μονή Σινά³⁶.

Άγιος Νικόλαος και σκηνές βίου: 35) (μόνον η ολόσωμη μορφή του αγίου), ιδιωτική συλλογή, Κέρκυρα (η εικόνα το 2008 μεταφέρθηκε στο Μουσείο Μπενάκη)³⁷.

Προφήτης Ηλίας: 36) ν. Προφήτη Ηλία, Χώρα, Νάξος³⁸.

Ιωάννης Πρόδρομος: 37) Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα³⁹ 37α) Μουσείο Hof van Busleyden, Málines, Βέλγιο (Κατάλογος Έκθεσης «χειρ Αγγέλου», επιμ. Μ. Βασιλάκη 2010, αρ. 38· Αγγ. Λυμπεροπούλου).

10. Άγγελος (1), Χριστός και άγιος Φανούριος, εικ. αρ. 42.

Τρίπτυχο: 38) Βατικανό (αποδ.)⁴⁰.

Άγιος Φανούριος: 39) ν. Μεγάλης Παναγίας, Πάτμος⁴¹ 40) μονή Οδηγήτριας, Κρήτη, σήμερα στη Συλλογή Εκκλησιαστικής Τέχνης του Ηρακλείου Κρήτης (Αγία Αικατερίνη των Σιναϊτών) (αποδ.)⁴² 40α) ν. Αγίου Φανουρίου και Αγίας Αικατερίνης, Χώρα, Φολέγανδρος (Κατάλογος Έκθεσης «χειρ Αγγέλου», επιμ. Μ. Βασιλάκη 2010, αρ. 24· Αγγ. Μητσάνη) 40β) Ιδιωτική Συλλογή, Αθήνα (Κατάλογος Έκθεσης «χειρ Αγγέλου», επιμ. Μ. Βασιλάκη 2010, αρ. 23· Ιω. Βαραλής).

Άγιος Φανούριος ένθρονος: 41) Μονή Βροντησιού, Κρήτη (αποδ.)⁴³.

α) Άγιος Φανούριος και β) Χριστός, Φανούριος και σκηνές βίου: 42) μονή Βαλσαμονέρου, σήμερα στη μονή Βροντησιού, Κρήτη (αμφιπρόσωπη εικόνα)⁴⁴.

«Χαίρε» των Μυροφόρων και Θαύμα αγίου Φανουρίου: 43) Μονή Οδηγήτριας, Κρήτη (δίζωνη εικόνα· αποδ.)⁴⁵.

Χριστός η Άμπελος: 44) Μονή Βροντησιού, Κρήτη⁴⁶ 45) Μάλλες, Ιεράπετρα⁴⁷ 46) Μονή Οδηγήτριας, Κρήτη⁴⁸.

Χριστός ένθρονος: 47) Μουσείο Ζακύνθου (από το ναό του Αγίου Σπυριδωνος Φλαμπουριάη).⁴⁹

Χριστός Παντοκράτωρ: 48) Μουσείο Εικαστικών Τεχνών Μόσχας⁵⁰.

Άγιος Συμεών Θεοδόχος: 49) ν. Ταξιαρχών, Αρτεμώνας Σίφνου (αποδ.)⁵¹.

ΒΙΒΛ. Βασιλάκη 1997· Χατζηδάκη 2006· Lymbegorouλου 2007, 177-199· Κατάλογος Έκθεσης «χειρ Αγγέλου», επιμ. Μ. Βασιλάκη 2010, όπου και λήμματα για τις εικόνες αρ. 2, 5, 8, 10, 11, 12, 17, 19, 24, 26, 28, 30, 31, 32, 34, 35, 37α, 39, 40, 40α, 40β, 41, 42-46, 48, 49 και τόμος 1, αρ. 14, 20, 27.

Πρόσφατα αποδόθηκε στον Άγγελο μια σειρά εικόνων (άγιος Φανούριος, Δέηση και Αγία Τριάδα, ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, ΧΣ Παντοκράτωρ, ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς και αγία Αικατερίνη) στη μονή Σινά· βλ. Vasilaki 2009, 744 και 2010, 117-119. Η απόδοση από την ίδια ερευνήτρια των εικόνων του οσίου Χριστοδούλου και του Χριστού Μεγάλου Αρχιερέα που βρίσκονται στη μονή Ιωάννου του Θεολόγου στην Πάτμο, καθώς και των τοιχογραφιών του νάρθηκα του καθολικού της ίδιας μονής (βλ. Βασιλάκη 2010, 119-123, εικ. 23-27) χρήζει περαιτέρω διερευνήσεως. Με την τέχνη του Αγγέλου έχουν συνδεθεί και δύο ακόμη εικόνες της Θεοτόκου που βρίσκονται στη Νάξο, στο ναό της Παναγίας του Χριστού και του Αγίου Νικολάου του Γιαλού ή της Αγοράς (Μαστορόπουλος 2005, 373, εικ. 15β και 375-376). Τον Ιανουάριο του 2011, ανακοινώθηκε από τη Μαρία Βασιλάκη, στο Συνέδριο που έγινε στο Μουσείο Μπενάκη για τον Άγγελο, η ύπαρξη μιας υπογεγραμμένης εικόνας του αγίου Θεοδώρου στη Γαλλία, και μιας αποδιδόμενης με βεβαιότητα στην Ιταλία, που έχει θέμα τον Χριστό ένθρονο και τον άγιο Φανούριο.

1. Μαλτέζου 1989, 276-279, 282-283 2. Στο ίδιο 3. Βοκοτόπουλος 1994β, 347-349, πίν. 199, 200· Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, αρ. 6· Μυλωνά 1998, αρ. 86 4. Βασιλάκη 1997, 195-196, εικ. 2· Vassilaki 1990α, 410, εικ. 9 5. Βασιλάκη 1997β· Vassilaki 1990α, εικ. 1 6. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, 17, 28, εικ. 5 (στην εισαγωγή του Μανόλη Χατζηδάκη)· Vassilaki 1990α, 410 7. Μπορμπουδάκης 1993α, αρ. 118· Vassilaki 1990α, 410, εικ. 10· Lymberopoulou 2007, 197, εικ. 5.20 8. Vassilaki 1990α, 410, εικ. 8· Βασιλάκη 1997, 195-196, εικ. 4 9. Vassilaki 1990α, 410, εικ. 7· Βασιλάκη 1997, 195-196, εικ. 3· Vassilaki 2009, 744 10. Vassilaki 1990α, 410, εικ. 6· Βασιλάκη 1997, 195-196, εικ. 1 11. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, 28, εικ. 13 (στην εισαγωγή του Μανόλη Χατζηδάκη) 12. Μπαλτογιάννη 1999, 161, 163 13. Vassilaki 1989, 208-214· Βοκοτόπουλος 1990, 169· Βασιλάκη 1991β, 41-49· Βασιλάκη 1994β, αρ. 46· Δεληβορριάς 2000, 75-76· Lymberopoulou 2007, 195, εικ. 5.18· Έκθεση Ρουμανίας 2008, αρ. 14 (Π. Μπενάτου)· Αλεξοπούλου – Καμινάρη 2008· Μιλάνου 2008α· Δανιηλία – Μινοπούλου – Ανδρικόπουλος – Καραπαναγιώτης 2008· Benatu 2009, αρ. 10 14. Μπίθα 2001, 233, εικ. 5· Χατζηδάκη 2006, 283-295, εικ. 1-4· Χατζηδάκη 2007, αρ. 125· Lymberopoulou 2007, 185, εικ. 57 15. Δρανδάκης 1990, 127, εικ. 77 16. Δρανδάκης 1990, 127, εικ. 72· Vassilaki 2009, 744 17. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, 28 (στην εισαγωγή του Μανόλη Χατζηδάκη) 18. Μπίθα 2001, 234, εικ. 6 19. Μπορμπουδάκης 1993α, αρ. 157· Μπαλτογιάννη 2003, αρ. 10· Lymberopoulou 2007, 184, εικ. 5.6· Constantoudaki 2009, 722, εικ. 9 20. Vassilaki 1994, 216, αρ. 230 21. Holy Image, Holy Space 1988, αρ. 44 (N. Chatzidakis)· Δρανδάκη 2002, αρ. 5· Drandaki 2004, αρ. 21 22. Βοκοτόπουλος 1994β, 351-352· Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1998α, αρ. 29· Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1993α, αρ. 204· Παπαγεωργίου 2004, 445-446, 451, εικ. 6-8· Lymberopoulou 2007, 192, εικ. 5.15· Μιλάνου 2008α· Δανιηλία – Μινοπούλου – Ανδρικόπουλος – Καραπαναγιώτης 2008· Constantoudaki 2009, 722, εικ. 11· Vassilaki 2009, 744· Καλαφάτη 2009, αρ. 10 23. Δρανδάκης 1990, 127, εικ. 81 24. Βασιλάκη 1998α, 4 25. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, αρ. 5 26. Μπαλτογιάννη 1994β, αρ. 1· Παπαγεωργίου 2004, 451-452, εικ. 9-11· Kalafati 2008, αρ. 238· Μιλάνου 2008α· Δανιηλία – Μινοπούλου – Ανδρικόπουλος – Καραπαναγιώτης 2008· Konstantios 2009, αρ. 9 27. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, αρ. 8 28. Μπαλτογιάννη 1994, αρ. 1, πίν. 5, 6· Μπαλτογιάννη 2001, 218 29. Βοκοτόπουλος 1994β, 349-350, πίν. 202.7, 204.11· Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, αρ. 7· Georgopoulou-Verra 1999, 48-49 30. From Byzantium to El Greco 1987, αρ. 35 (N. Χατζηδάκη)· Holy Image, Holy Space 1988, αρ. 44 (N. Chatzidakis)· Μπαλτογιάννη 1994, αρ. 26, πίν. 54, 55· Lymberopoulou 2007, 186, εικ. 5.9· Kalafati 2008, αρ. 239· Μιλάνου 2008α· Δανιηλία – Μινοπούλου – Ανδρικόπουλος – Καραπαναγιώτης 2008· Περδικάρη 2008 31. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1988α, 384-385, πίν. 274· Μπαλτογιάννη 1994, αρ. 27, πίν. 53 32. Μπορμπουδάκης 1993α, αρ. 117· Lymberopoulou 2007, 188, εικ. 5.11 33. Μιλάνου 2008α· Δανιηλία – Μινοπούλου – Ανδρικόπουλος – Καραπαναγιώτης 2008· Vassilaki 2009, 745 34. Δρανδάκη 1994, αρ. 47· Η Ελλάδα του Μουσείου Μπενάκη 1997, αρ. 464· Δεληβορριάς 2000, 74-75· Lymberopoulou 2007, 189, εικ. 5.12· Έκθεση Ρουμανίας 2008, αρ. 14 (Π. Μπενάτου) 35. Χατζηδάκη 1986, 104-106, αρ. 36· Holy Image, Holy Space 1988, αρ. 46 (N. Chatzidakis)· Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, αρ. 9· Μυλωνά 1998, αρ. 85· Lymberopoulou 2007, 191, εικ. 5.14 36. Δρανδάκης 1990, 127, εικ. 80· Vassilaki 2009, 744 37. Βοκοτόπουλος 1990, αρ. 7· Μιλάνου 2008, 62-63 38. Μπαλτογιάννη 1994, 22-23, εικ. 14 39. Βοκοτόπουλος 1990, 169· Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1993α, αρ. 204· Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1995, 10, πίν. 7α-7β· Νέα Αποκτήματα 1997, 18-20 (Χρ. Μπαλτογιάννη)· Kakanas 2002, αρ. 2 και 2003, αρ. 2· Lymberopoulou 2007, 194, εικ. 5.17· Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1998α, αρ. 28· Μιλάνου 2008α· Δανιηλία – Μινοπούλου – Ανδρικόπουλος – Καραπαναγιώτης 2008 40. Vassilaki 1990α, 411, εικ. 11, 12 (δημοσιευμένο από τον Muñoz) 41. Βοκοτόπουλος 1995, 224, εικ. 153· Lymberopoulou 2007, 197, εικ. 5.21· Μιλάνου 2008α· Δανιηλία – Μινοπούλου – Ανδρικόπουλος – Καραπαναγιώτης 2008 42. Συλλογικό 1999β, 66· Vassilaki 2009α, αρ. 8 43. Μπορμπουδάκης 1993α, αρ. 123 44. Μπορμπουδάκης 1993α, αρ. 122 45. Συλλογικό 1999β, 66· Drandaki 2009, αρ. 7 46. Μπορμπουδάκης 1993α, αρ. 124· Mantas 2003, 348-351 47. Mantas 2003, 348-351 48. Μπορμπουδάκης 1993α, αρ. 119· Μαντάς 2002, 64· Mantas 2003, 348-351· Lymberopoulou 2007, 182, εικ. 5.4 49. Holy Image, Holy Space 1988, αρ. 43 (N. Chatzidakis)· Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, 56-58, εικ. 4· Μυλωνά 1998, αρ. 87· Μυλωνά 2001α, αρ. 61· Lymberopoulou 2007, 183, εικ. 5.5 50. Κωνσταντουδάκη 1994β, 256-257, πίν. Ζ´· Κατάλογος Έκθεσης «χειρ Αγγέλου», επιμ. Μ. Βασιλάκη, Αθήνα 2010 (Ιω. Βαραλής) 51. Χατζηδάκη 2003, εικ. 1, 5.

Άγγελος (1.1), Angelus

16ος αι. (;)

ΥΠΟΓΡ. *Angelus pinxit*.ΕΙΚΟΝΑ Pietà¹, 16ος αιώνας (;), Museo Correr, Βενετία².

1. Η εικόνα έχει κατά καιρούς χρονολογηθεί στον 15ο αιώνα και αποδοθεί στον ζωγράφο Άγγελο (1) βλ. Κωνσταντουδάκη 1986, 258, σημ. 1· Κωνσταντουδάκη 1988, 57· Vassilaki 1990α, 413· Bianco Fiorin 1997, 17-19· Κωνσταντουδάκη 2009, 185, σημ. 60 και Κατάλογος Έκθεσης «χειρ Αγγέλου», επιμ. Μ. Βασιλάκη 2010, αρ. 49 (Μ. Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου) 2. Χατζηδάκη 1993, αρ. 35.

Άγγελος (2)

1630

(τόμος 1, 154)

ΒΙΒΛ. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1989, 384-385, πίν. 274.

Άγγελος (3)

17ος-18ος αι.

Η αμφιβόλου γνησιότητας υπογραφή *χειρ Αγγέλου Κρητός* υπάρχει σε εικόνα τριών αγίων γυναικών με το ίδιο όνομα «Πελαγία» στο Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου της Αθήνας¹.

1. Σκαμπαβίας 2007, αρ. 211.

Άγγελος (4)

18ος αι.

Η αμφιβόλου γνησιότητας υπογραφή *χειρ Αγγέλου* υπάρχει σε εικόνα της Κοιμήσεως της Θεοτόκου της Συλλογής Γεωργίου Τσολοζίδη. Η εικόνα είναι έργο βορειοελλαδικού εργαστηρίου του 18ου αιώνα¹.

1. Τούρτα 2001, 63, εικ. 79.

Άγγελος Θεόδωρος

1838

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων το 1838 στη Βεσσαραβία, στα εδάφη της σημερινής Μολδαβίας¹.

1. Ηλιού 1999, 48.

Άγιος Πλαταμώνος βλ. **Διονύσιος Πλαταμώνος** (τόμος 1, 154)

Αγοραστός Αντώνιος βλ. και **Αντώνιος (6)** και **Δομέστιχος Αντώνιος**

1667-1703

(τόμος 1, 154)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ υποδιακόνου Αντωνίου Αγοραστού του Κρητός* (εικ. 1), *χειρ Αντωνίου υποδιακόνου Αγοραστού του Κρητός* (εικ. 3), *χειρ και σύνθεσις Αντωνίου Αγοραστού του Κρητός* (εικ. 5), *χειρ Αντωνίου Αγοραστού του Κ(ρη)τός* (εικ. 7).

ΒΙΟΓΡ. Είναι πιθανό ο ζωγράφος που εγκαταστάθηκε στην Σκόπελο να σχετίζεται με την οικογένεια του Ιωάννη Αγοραστού του Γεωργίου, που εργάζεται στον Χάνδακα κατά το β' μισό του 16ου αιώνα. Ο γιος του Ιωάννης υπογράφει ως αφιερωτής σε μια εικόνα του πατέρα του, το έτος 1723. Εικόνες του Αγοραστού χρονολογημένες στη δεκαετία 1674-1681, κατά την οποία ήταν δραστήριος στη Σκόπελο, εντοπίζονται στη μονή της Παναγίας Λιβαδιώτισσας, στο ναό του Αγίου Ιωάννη του Μώλου και στο τέμπλο του ναού της Παναγίας Παπαμελετίου στη χώρα της Σκοπέλου. Στην εικόνα της Ζωοδόχου Πηγής από τη μονή της Λιβαδιώτισσας ο ζωγράφος σημειώνει ότι πρόκειται για δική του πρωτότυπη σύνθεση¹.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Μεταμόρφωση, 1667, μονή Μεταμορφώσεως, Σκόπελος² 2) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς και 3) ΘΚ, 1668, ν. Αγίων Αναργύρων, Τύρναβος³ 4) Μεταμόρφωση, 1672, μονή Φλαμουρίου, Πήλιο⁴ 5) ΘΚ Ζωοδόχος Πηγή, 1674, μονή Παναγίας Λιβαδιώτισσας, Σκόπελος⁵ 6) εικόνες, 1682, ν. Αγίου Νικολάου, Ζαγορά Πηλίου⁶ 7) Άγιοι Πάντες, μονή Κάτω Ξενιάς, Αλμυρός Βόλου⁷ 8) ΧΣ, 1681 και 9) ΘΚ, 1682, ν. Παναγίας Παπαμελετίου, Σκόπελος⁸ 10) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, 1703, μονή Αγάθωνος, Φθιώτιδα⁹.

Αποδίδονται: 11) εικόνες τέμπλου, 1660-1674, ν. Αγίας Τριάδας, Τύρναβος¹⁰ 12) εικόνες τέμπλου, 1674, ν. Ιωάννου Προδρόμου του Μώλου, Σκόπελος¹¹. ΒΙΒΛ. Πατάπιος Καυσοκαλυβίτης 2009α, 297-309, εικ. 1-18.

1. Σδρόλια 2002, 101-102 2. Σδρόλια 2004, 276 3. Στο ίδιο 4. Σδρόλια 2004, 377 5. Σδρόλια 2004, 379-385 6. Σδρόλια 2004, 377 7. Στο ίδιο 8. Σδρόλια 2004, 375 9. Σδρόλια 2004, 377 10. Σδρόλια 2004, 376 11. Στο ίδιο.

Αγχιαλίτης Κωνσταντίνος 1821-1830

ΚΑΤΑΓ. Αγχιαλος Αν. Ρωμυλίας, Βουλγαρία.
 ΥΠΟΓΡ. *χ(ει)ρ Κον(στ)αντίν(ου) αγχιαλήτ(ου)* (εικ. 2),
χειρ Κωνσταντίνου αγχιαλίτου (εικ. 3).
 ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧΣ, 1821 και 2) ΘΚ Οδηγήτρια, 1821,
 ν. Αγίου Νικολάου Φωτεινών, από το ναό του Αγίου
 Νικολάου Μόρννας, Πιερία¹ 3) άγιοι Αθανάσιος και
 Κύριλλος, 1830, Συλλογή Ιεράς Μητροπόλεως Θεσ-
 σαλονίκης, από το ναό της Οσίας Ξένης².

1. Γραϊκος 2008α, 439, εικ. 18 2. Γραϊκος 2008α, 440 σημ.
 95· Ζάρρα 2006, 143-145, εικ. 50.

Αδάμ από τη Σαμαρίνα Γρεβενών
 βλ. **Κράιας Αδάμ**

Αδάμης ή Αδαμάντης 1736-1754
 (τόμος 1, 155)

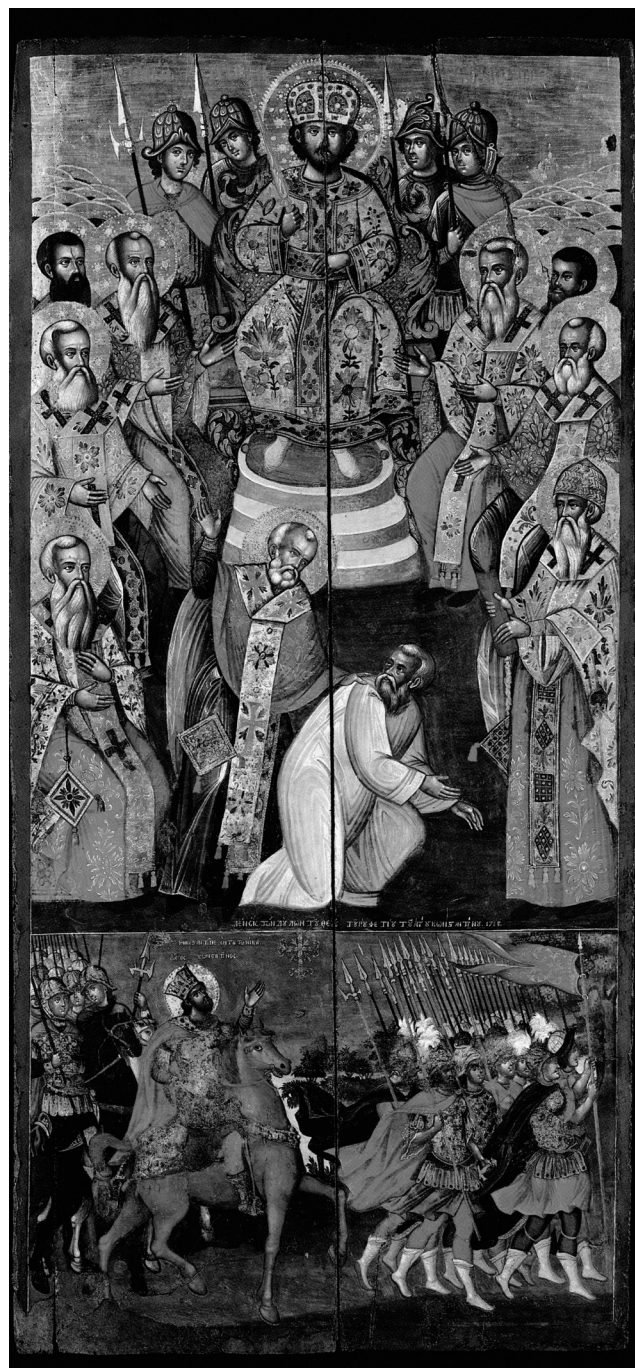
ΒΙΒΛ. Καμαρούλιας 1996 Α', 218, 445· Συλλογικό 1999,
 134.

Αδαμίσιος Αθανάσιος 1836-1887

ΒΙΟΓΡ. Έργα του χρονολογούνται μεταξύ 1836 και
 1887¹.
 ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ Ελεούσα, 1887, νάρθηκας ναού Αγίου Αν-
 δρέα, Περιστερά Θεσσαλονίκης².

1. Παπάγγελος 1981, 69 2. Ζάρρα 2006, 248-249, σημ. 120.

Αζάριος leg. **Αζαρίας**
 (τόμος 1, 155)

11. Αθανάσιος (5), Πρώτη Οικουμενική Σύνοδος και Μάχη στη Μουλβία γέφυρα, εικ. αρ. 3.

12. Αθανάσιος (5), Άγιοι Πάντες, εικ. αρ. 10.

13. Αθανάσιος (5), Κοίμηση της Θεοτόκου, τοιχ. αρ. 22.

Αθανασάκης

1835-1841

ΙΔΙΟΤ. Ιερέας.

ΚΑΤΑΓ. Μάδυτος, Τουρκία.

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος Αθανασάκης Μαΐτιανός (εκ Μαρδύτου) αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων το διάστημα 1835-1841 στην Κεσάνη της Τουρκίας¹.

ΒΙΟΓΡ. Ο Ευγένιος Γιαννούλης πρότεινε τον Αθανάσιο με τη συνοδεία του (1662) στο Ρώσο πατριάρχη Νίκωνα, που ζητούσε Έλληνες ζωγράφους. Τον σύστησε ως ικανότατο ζωγράφο και γνώστη των πρωτοτύπων¹.

1. Ηλιού 1999, 48.

1. Κώνστας 1990, 31.

Αθανάσιος (1.1)

1563

Αθανάσιος (3)

(τόμος 1, 155)

1680

ΥΠΟΓΡ. χειρ Αθανασίου.

ΕΙΚΟΝΑ Ιωάννης Θεολόγος, 1563, παρεκκλήσι Αγίου Ιωάννου Θεολόγου, σκήτη Καυσοκαλυβίων, Άγιον Όρος¹.

ΥΠΟΓΡ. ... ιστοριθ(είς) παρά τινός ελαχίστου των ιστοριωγράφ(ων) εκ της άνωθ(εν) κοιμένης(ς) κώμ(ης) Γρεβανίτη Αθανασίω ιερεί κ(αι) τ(ων) αυτού ιερο(μονά)χ(ων) κυ(ρ) Νικοδήμου κ(αι) κυρ Αννανί(ου), Δανιήλ ιεροδιακόνου κ(αι) τ(ων) λιπ(ών) (τοιχ. 1).

1. Πατάπιος Καυσοκαλυβίτης 2006, 331, εικ. 29.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Βουτσάς, 1680, Γρεβενίτι Ιωαννίνων¹ 2) παλαιό καθολικό μονής Αγίου Δημητρίου, σήμερα κοιμητηριακός ναός (αποδ.), Γρεβενίτι Ιωαννίνων².

Αθανάσιος (2)

1662

(τόμος 1, 155)

ΚΑΤΑΓ. Αιτωλία.

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 381-385, εικ. 418· Συλλογικό 1999, 65· Παπαδημητρίου - Σιαμέτης 1999, 192· Εργολάβος 2008, 17 2. Πέττας 2009, 102-103.

Αθανάσιος (4)
(τόμος 1, 155)

1692

ΒΙΒΛ. Παπαζήσης 1988, 361· Χούλια-Αλμπάνη 1999, 122-125.

Αθανάσιος (5)
(τόμος 1, 157)

1720-1783

ΚΑΤΑΓ. Κορυτσά, Αλβανία.

ΥΠΟΓΡ. χειρ Αθανασίου (εικ. 10), διά χειρός Κωνσταντίνου και Αθανασίου εκ πόλεως Κοριτζάς (εικ. 13), διά χειρός Κωνσταντίνου και Αθανασίου (εικ. 14), διά χειρός τον αυταδέλφον Κωνσταντίνου και Αθανασίου εκ πολιτείας Κοριτζάς (τοιχ. 1), διά χειρός τον αυταδέλφον Κωνσταντίνου και Αθανασίου εκ πόλεως Κοριτζάς (τοιχ. 2), διά χειρός των αυταδέλφων Κωνσταντίνου και Αθανασίου (τοιχ. 3), διά χειρός Κωνσταντίνου και Αθανασίου εκ πόλεως Κοριτζάς (τοιχ. 4), διά χειρός Κωνσταντίνου και Αθανασίου από Κοριτζά (τοιχ. 5), διά χειρός Κωνσταντίνου και αδελφώ αυτού Αθανασίου εκ πόλεως Κοριτζάς (τοιχ. 9), διά χειρός Κωνσταντίνου και Αθανασίου (τοιχ. 11), διά χειρός Κ[ωνσταντίνου

14. Αθανάσιος (5), Χριστός, τοιχ. αρ. 22.

15. Αθανάσιος (5), Θεοτόκος και Ιεράρχες, τοιχ. αρ. 22.

και Αθανασίου από Κοριτζάν] (τοιχ. 13), *διά χειρών αυταδέλφων χειρός Κωνσταντίνου και Αθανασίου εκ πόλεως Κοριτζάς* (τοιχ. 14), *χειρί Κωνσταντίνου και Αθανασίου* (τοιχ. 15).

ΒΙΟΓΡ. Συνεργάστηκε με τον αδελφό του Κωνσταντίνο σε μια σειρά μνημείων, κυρίως στην Κορυτσά, τη Μοσχόπολη, το Βυθκούκι και το Άγιον Όρος, από το 1744 έως το 1783, τοιχογραφώντας δεκαπέντε περίπου μνημεία, ενώ τοιχογράφησε και με το γιο του Ναούμ τον κατεστραμμένο σήμερα ναό της Παναγίας στο Κλεινό (Κλινοβό) Τρικάλων, το 1780 (Τσιγάρας 2003, 45). Συνεργάστηκε και με τον άλλο γιο του, επίσης ζωγράφο, τον Ευθύμιο (βλ. Ευθύμιος (2)). Το 1783, όταν το οικογενειακό εργαστήριο των κορυτσαίων εργαζόταν στις τοιχογραφίες της μονής Ξηροποτάμου, καθώς φαίνεται από τις αναφορές λογαριασμού τού γιατρού στα αρχεία της μονής, ο Αθανάσιος αρρώστησε σοβαρά και ίσως πέθανε εκείνη τη χρονιά. Η τέχνη του διακρίνεται από την τέχνη του αδελφού και συνεργάτη του Κωνσταντίνου για την εγγύτητά της στα δυτικά πρότυπα (βλ. Δρακοπούλου 2006, 158-175).

ΕΙΚΟΝΕΣ

Α λ β α ν ί α : Εθνικό Μουσείο Μεσαιωνικής Τέχνης, Κορυτσά 1) ΧΣ ένθρονος, 1752 (από το ναό Ζωοδόχου Πηγής)¹ και 2) Ιωάννης Πρόδρομος (από το ναό Ζωοδόχου Πηγής)² 3) Πρώτη Οικουμενική Σύνοδος και Μάχη στη Μουλβία γέφυρα, 1765 (από το ναό Ζωοδόχου Πηγής· αποδ.)³ 4) Κυριακή του Παραλύτου, 1770⁴ 5) Ευαγγελισμός⁵ 6) Περιτομή του Χριστού⁶ 7) Εις Άδου Κάθοδος⁷ 8) άγιοι Ιωάννης Βλαδίμηρος και Θαλλέλαιος, 1760/80 (από το ναό Ευαγγελισμού, Τίρανα· αποδ.)⁸ 9) άγιοι Σάββας, Ιωάννης ο Δαμασκηνός και Βαρβάρα, 1760/80 (από το ναό Ευαγγελισμού, Τίρανα· αποδ.)⁹ 10) Άγιοι Πάντες, 1776 (από το ναό Ζωοδόχου Πηγής)¹⁰. Μονή Πέτρου και Παύλου, Βυθκούκι: 11) εικόνες εικονοστασίου, 1773¹¹. Ν. Αγίου Γεωργίου, Βυθκούκι: 12) Τρεις Ιεράρχες, 1781¹².

Ά γ ι ο ν Ό ρ ο ς : 13) άγιοι Δημήτριος και Γεώργιος, 1757, κυριακό, σκήτη Ξενοφώντος 14) άγιος Νι-

κόλαος και 15) αρχάγγελοι, 1766, καθολικό μονής Δοχειαρίου 16) εικόνες τέμπλου (αποδ.), καθολικό μονής Χιλανδαρίου¹³.

Β ο υ λ γ α ρ ί α : 17) ΘΚ ένθρονη, 1757 18) ΧΣ ένθρονος, 1757 και 19) ΘΚ ένθρονη με τους αγίους Γεώργιο και Δημήτριο, 1757, μονή Ρίλας 20) ΘΚ ένθρονη με τους αγίους Ιωάννη της Ρίλας και Ιωάννη Θεολόγο, 1757, από το Σάμοκοβ, Εθνική Πινακοθήκη - Κρύπτη, Σόφια¹⁴.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Γεννήσεως της Θεοτόκου, 1744, Αρδενίτσα, Αλβανία¹⁵ 2) ν. Αγίου Αθανασίου, 1744, Μοσχόπολη, Αλβανία¹⁶ 3) προστώο ναού Αγίου Αθανασίου, 1745, Μοσχόπολη, Αλβανία¹⁷ 4) προστώο και ναός Αγίου Νικολάου, 1750, Μοσχόπολη, Αλβανία¹⁸ 5) ν. Αγίων Αναργύρων, 1750, Βυθκούκι, Αλβανία¹⁹ 6) ν. Αγίων Αποστόλων, 1752, Μοσχόπολη, Αλβανία (ο ναός κήκε)²⁰ 7) ν. Αγίων Αναργύρων, Μοσχόπολη, Αλβανία (ο ναός δεν σώζεται σήμερα)²¹ 8) ν. Αγίου Γεωργίου, 1752, Βυθκούκι, Αλβανία²² 9) καθολικό και παρεκκλήσια Αρχαγγέλων, 1752, μονή Φιλοθέου, Άγιον Όρος²³ 10) σλαβική σκήτη της Θεομήτορος (Bogorodica), 1757, μονή Παντελεήμονος, Άγιον Όρος²⁴ 11) κυριακό, σκήτη Αγίας Άννας, 1757, Άγιον Όρος²⁵ 12) παρεκκλήσι Αγίου Ιωάννη Ρίλας, 1757, μονή Χιλανδαρίου, Άγιον Όρος²⁶ 13) καθολικό μονής Πέτρου και Παύλου, 1764, Βυθκούκι, Αλβανία²⁷ 14) λιτή καθολικού μονής Φιλοθέου, 1765, Άγιον Όρος²⁸ 15) κυριακό, σκήτη Ευαγγελισμού, 1766, μονή Ξενοφώντος, Άγιον Όρος²⁹ 16) παρεκκλήσια Αγίου Δημητρίου και Αγίου Σάββα, 1779, μονή Χιλανδαρίου, Άγιον Όρος³⁰ 17) παρεκκλήσι Αγίου Νικολάου, 1780, μονή Βατοπεδίου, Άγιον Όρος³¹ 18) παρεκκλήσι Γενεσίου του Προδρόμου, μονή Ζωγράφου, Άγιον Όρος³² 19) καθολικό μονής Ξηροποτάμου, 1783, Άγιον Όρος³³.

Α π ο δ ί δ ο ν τ α ι : 20) ν. Ζωοδόχου Πηγής, 1720, Κορυτσά, Αλβανία³⁴ 21) ν. Αγίων Αναργύρων, 1736, μονή Πέτρου και Παύλου, Βυθκούκι, Αλβανία³⁵ 22) ν. Αγίου Γερμανού (με τον Κων/νο), 1743, Άγιος Γερμανός, Πρέσπες³⁶.

ΒΙΒΛ. Τσιγάρας 2003, 45-47· Popovska-Korobar 2005, 73-85· Δρακοπούλου 2006, 158-175, όπου και προηγούμενη βιβλιογραφία· Τσιγάρας 2008, 412-413, 417-418. Στα έργα του ζωγράφου να προστεθούν: 23) οι τοιχογραφίες του ανατολικού και νότιου τοίχου του ναού της Παναγίας Πορφύρας στις Πρέσπες, που εκτέλεσε το 1741 σε συνεργασία με τον αδελφό του Κωνσταντίνο (βλ. Πέτκος-Κίσσας 2008, 12, εικ. 19), καθώς και 24) ο κατεστραμμένος σήμερα ναός της Παναγίας στο Κλεινό (Κλινοβό) Τρικάλων με χρονολογία 1780 (βλ. Tsigaras 2005, 313 σημ. 4). Σπάραγμα τοιχογραφίας με την μορφή της Θεοτόκου, προερχόμενο από τον κοιμητηριακό ναό της μονής Φιλοθέου του Αγίου Όρους, βρίσκεται σήμερα στο Μουσείο Ermitage της Πετρούπολης και αποδίδεται στον ζωγράφο (Ryatsnisky 2006, αρ. 1.96).

1. Papleka 1987 2. Πολυβίου 1987, 67 3. Kallamata 2005, 293-294· Δρακοπούλου 2006, αρ. 53 4. Δρακοπούλου 2002, αρ. 19 5. Δρακοπούλου 2006, αρ. 54 6. Δρακοπούλου 2006, αρ. 55 7. Δρακοπούλου 2006, αρ. 56 8. Δρακοπούλου 2006, αρ. 57 9. Δρακοπούλου 2006, αρ. 58 10. Δρακοπούλου 2006, αρ. 59 11. Casa 2002, 204-205 12. Στο ίδιο 13. Τσιγάρας 2003, 56· Tsigaras 2005, 314, σημ. 10 14. Μουτάφωφ 2008, 95 όπου και βουλγαρική βιβλιογραφία, πίν. 13-15 15. Γιακουμής 1994, 76, εικ. 161-162· Καμαρούλιας 1996 Β', 577· Ρορα 1998, αρ. 118· Τσιγάρας 2003, 35· Tsigaras 2005, 307· Balli – Glozheni 2005, 324· Mihalçka 2005, 271, εικ. 5 16. Τσιγάρας 2003, 36· Tsigaras 2005, 313 σημ. 2· Kallamata 2005, 294-295· Kirchhainer 2008, 59-82, εικ. 1-10 17. Τσιγάρας 2003, 37· Tsigaras 2005, 313 σημ. 2· Kallamata 2005, 292, 296 18. Τσιγάρας 2003, 37-38, 53· Tsigaras 2005, 313 σημ. 2· Kallamata 2005, 292, 296 19. Καμαρούλιας 1996 Β', 602· Casa 2002, 204-205· Τσιγάρας 2003, 37· Tsigaras 2005, 313 σημ. 3 20. Casa 2002, 204-205· Τσιγάρας 2003, 53 21. Casa 2002, 204-205· Τσιγάρας 2003, 55 22. Casa 2002, 204-205 23. Κυριακούδης 2001, 177-181, εικ. 60, 61· Τσιγάρας 2003, 40· Tsigaras 2005, 307-313· Balli – Glozheni 2005, 326-327 24. Casa 2002, 204-205· Τσιγάρας 2003, 54· Balli – Glozheni 2005, 327 25. Κυριακούδης 2001, 181· Τσιγάρας 2003, 40· Τσιγάρας 2008, 412· Tsigaras 2005, 307-

313, εικ. 3, 6· Balli – Glozheni 2005, 327 26. Κυριακούδης 2001, 185, εικ. 68-71 27. Συλλογικό 1999, 145· Τσιγάρας 2003, 43· Tsigaras 2005, 313 σημ. 3· Kallamata 2005, 294-295, 296 (χρονολογία 1754) 28. Κυριακούδης 2001, 181-182, εικ. 62· Τσιγάρας 2003, 44· Tsigaras 2005, 308-313, εικ. 1, 5, 9 29. Κυριακούδης 2001, 182, εικ. 63, 64· Τσιγάρας 2003, 44· Tsigaras 2005, 308-313, εικ. 2 30. Κυριακούδης 2001, 185, εικ. 68-71 31. Κυριακούδης 2001, 185, εικ. 73, 75 32. Κυριακούδης 2001, 185-186, εικ. 76 33. Πολυβίου 1987, 67-68· Πολυβίου 1996, 115-125· Πολυβίου 1999, 107-113, πίν. 23-26, 41β-44· Κυριακούδης 2001, 183-185, εικ. 65-67· Τσιγάρας 2001, 94-95· Τσιγάρας 2003, 45-50 και σποραδικά· Tsigaras 2005, 308-313, εικ. 4, 7-8, 10-12· Balli – Glozheni 2005, 327-328· Πολυβίου 2007, 185-200· Τσιγάρας 2008, 412-413, 417-418 34. Τσιγάρας 2003, 50 35. Τσιγάρας 2003, 51 36. Πέτκος – Κίσσας 2008, 15-16, εικ. 21, 22, 24, 26.

Αθανάσιος (6)

1750

(τόμος 1, 158)

ΕΙΚΟΝΑ Ιωάννης Θεολόγος, 1750, μονή Πρέβελη, Κρήτη¹.

1. Συλλογικό 1999β, 49.

Αθανάσιος (7)

1733-1790

(τόμος 1, 158)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Αθανασίου ιεροδιακόνου Σιφνέου* (εικ. 2), *χειρ Αθανασίου αρχιερέως Θηβών* (εικ. 3, 4).

ΒΙΟΓΡ. Έδρασε μεταξύ των ετών 1733 και 1790¹.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Ιωάννης Χρυσόστομος, 1758, μονή Χρυσόστομου, Σίφνος² 2) Βαϊοφόρος, 1763, εικόνα Δωδεκαόρτου από το τέμπλο του καθολικού της μονής Παναγίας Χοζοβιώτισσας, Αμοργός³ 3) Σύναξη των Ασωμάτων, 1784 και 4) ΧΣ Παντοκράτωρ, 1784, ν. Αγίου Δημητρίου ή Μεγάλης Παναγίας, Θήβα⁴.

1. Συμμεωνίδης 2000, 104, αρ. 5 2. Στο ίδιο 3. Κεφαλά 2004, 987 4. Κοιλιάκου 2005, 124-125, εικ. 13-14.

Αθανάσιος (8)

1755-1758

(τόμος 1, 158)

ΚΑΤΑΓ. Κρήτη.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Αθανασίου ιεροδιακόνου κρητός* (εικ. 1, 9, 10), *χειρ Αθανασίου ιεροδιακόνου κριτός* (εικ. 2).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) τρίπτυχο με Θεοτόκο Γλυκοφιλούσα και αγίους, 1755, ιδιωτική συλλογή, Θεσσαλονίκη¹ 2) ΘΚ Ρίζα Ιεσσαί, 1757, Μύκονος, τώρα σε ιδιωτική συλλογή, Αθήνα² 3) Ιωάννης Πρόδρομος 4) Ιωάννης Χρυσόστομος 5) άγιος Βασίλειος (θύρες προθέσεως και διακονικού) 6) Ανάληψη προφήτη Ηλία 7) Ευαγγελισμός (βημόθυρα) και 8) ιεράρχες και απόστολοι Πέτρος και Παύλος με ομοίωμα του ναού, 1758, καθολικό μονής Προφήτη Ηλία, Ζάχολη Κορινθίας (αποδίδονται)³ 9) Κοίμηση της Θεοτόκου, 1758 και 10) άγιος Χαράλαμπος και σκηνές βίου, 1758, τέμπλο, καθολικό μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου (μονή Φανερωμένης), Ύδρα⁴.

1. Σέμογλου 1998, 341-349 2. Σημ. Ε. Δρακοπούλου (1992) 3. Σέμογλου 1998, 348 4. Κατσελάκη 2009, 406-411, αρ. 182, 183.

Αθανάσιος (9)

1761-1795

(τόμος 1, 159)

ΚΑΤΑΓ. Καπέσοβο Ιωαννίνων.

ΥΠΟΓΡ. *δηά χειρός ευτελόν ηστοριογράφου Αθανασίου μοναχού και Ιωάννου του υιού αυτού εκ κόμης Καπεσώβου εξ επαρχίας Ιωαννίνων εκ Ζαγόρη* (τοιχ. 1), *διά χηρός Αθανασίου μοναχού και τον τέκνον αυτού Ιωάννου κ(αι) Γ(εωρ)γίου εκ κόμης Καπεσώβου* (τοιχ. 2), *διά χειρός ευτελούς Αθανασίου μοναχού και των τέκνων αυτού Ιοάννου και Γεωργίου* (τοιχ. 3), *χειρός δε Αθανασίου μοναχού κ(αι) τον τέκνων αυτού Ιωάννου κ(αι) Γεωργίου ιερέως* (τοιχ. 4).

ΒΙΟΓΡ. Συνεργάζεται με τους γιους του Γεώργιο (36) και Ιωάννη (66)· από τον δεύτερο αποκτά και τρεις εγγονούς, τους Αναστάσιο (13), αναγνώστη, Κων-

σταντίνο και Αθανάσιο. Με τους γιους και τους εγγονούς του αναλαμβάνει την διακόσμηση ναών στην ευρύτερη περιοχή των Ιωαννίνων. Από το 1761 υπογράφει ως μοναχός. Το 1779 χρυσώνει το τέμπλο του καθολικού της μονής Τσούκας στο Λοζέτζι. Παρά το γεγονός ότι φαίνεται να αποσύρεται από την καλλιτεχνική δράση στα 1781, επανεμφανίζεται στα 1795 και μαζί με τους γιους του χρυσώνουν τα τέμπλα του ναού του Αγίου Δημητρίου Ζέλοβας (Βουνοπλαγιάς), στην Ήπειρο. Η οικογένεια του Αθανασίου τοιχογράφησε 11 ναούς στην περιοχή της Ηπείρου, χρύσωσε τέμπλα και ζωγράφησε πλήθος φορητών εικόνων στο χρονικό διάστημα 1761-1837 (Κωνσταντίος 2001, 47).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) εικόνα, 1770, ν. Αγίας Αικατερίνης, Ιωαννίνα¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1761, Φωτεινό (Ζέλιστα), Ιωαννίνα² 2) ν. Αγίου Χαράλαμπος, 1769, Πέραμα Ιωαννίνων³ 3) ν. Αγίου Γεωργίου, 1777, Κούρεντα Ιωαννίνων⁴ 4) νάρθηκας ναού Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, 1778, Λευκοθέα (Αραχωβίτσα) Ιωαννίνων⁵.

ΒΙΒΛ. Πολίτη 1993, 82, 86 σημ. 63· Κωνσταντίος 2001 και 2002, 233· Μανόπουλος 2003.

1. Πρωτοσυγκέλλου Αθηναγόρα, *Υπόμνημα Αλ. Φιλαδέλφως περί Ηπείρου* 1921, τχ. Α', Κων/πολη 1922, 135-136 2. Κωνσταντίος 2001, 32-33 3. Κωνσταντίος 2001, 36-37, πίν. 29α 4. Κωνσταντίος 2001, 38 5. Κωνσταντίος 2001, 38-39, πίν. 30α.

Αθανάσιος (10) βλ. και **Αθανάσιος Πλακίδας**

1794-1804

(τόμος 1, 159)

ΚΑΤΑΓ. Φορτόσι Ιωαννίνων.

ΙΔΙΟΤ. Αναγνώστης, ιερέας.

ΥΠΟΓΡ. *Ιστορήθη διά χειρός Αθανασίου αναγνώστου και Γεωργίου των αυταδέλφων εκ κόμης Φορτόση Τομαρχόρια* (τοιχ. 1), *ιστορίθη κε διά χιρός Αθανασίου υερέος κε Γεωργίου αυταδέλφου εκ κόμης Φορτόσις* (τοιχ. 2).

ΒΙΟΓΡ. Πιθανώτατα γιος του Νικολάου Πλακίδα.

16. Αθανάσιος (15), άγιος Δημήτριος, σχέδιο αρ. 2.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Αγίας Τριάδος, 1794, Λύγγος (Μοσπίνα) Ιωαννίνων¹ 2) καθολικό μονής Αγίας Παρασκευής, 1804, Χουλιαράδες Ιωαννίνων².

ΒΙΒΛ. Κωνσταντίος 1987, 244· Καμαρούλιας 1996 Α', 458.

1. Κεφαλλονίτου 1993, 328-329· Μανόπουλος 2001, 158 2. Καμαρούλιας 1996 Α', 428.

Αθανάσιος (11)

1797

(τόμος 1, 159)

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός ιστορηθήσαντες Θεοδώρου και Αθανασίου τα δύο αδέρφια εκ κόμης Πινάσας.*

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ νάρθηκας, καθολικό μονής Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, 1797, Μικρά Βραγκιανά Καρδίτσας¹.

1. Τσιουρής 2006, 515 και 2008, 47, 364-366, εικ. 87-88, 385-386.

Αθανάσιος (13)

1796-1818

(τόμος 1, 159-160)

ΕΙΚΟΝΑ Ιωάννης Πρόδρομος, καθολικό μονής Προφήτη Ηλία, Χαλίκι Τρικάλων¹.

1. Καλούσιος 2001α, 405.

Αθανάσιος (14)

1808

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος Αθανάσιος αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων στους καταλόγους του έτους 1808 στην Κωνσταντινούπολη¹.

1. Ηλιού 1999, 48.

Αθανάσιος (15)

1823-1848

ΚΑΤΑΓ. Γαλάτιστα Χαλκιδικής.

ΠΑΤΡ. Γεώργιος ή Γρηγόριος.

ΙΔΙΟΤ. Ιερέας.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Αθανασίου* (εικ. 1, 2, 3), *χειρ Αθανασίου* (εικ. 6), *εκ χειρός Αθανασίου Γριγορίου εκ Γαλα(τίστη)ς* (εικ. 8), *χειρ Αθανασίου ιερέως* (εικ. 9), *χειρ Αθανασίου* (σχέδια 1, 7), *του Αθανασίου* (σχέδιο 2), *Αθανάσιος* (σχέδια 3, 4), *Αθανασίου* (σχέδιο 5), *χειρ Αθανασίου του εκ Γαλατίστης* (σχέδιο 6).

ΒΙΟΓΡ. Πατέρας του ζωγράφου Γεωργίου (60). Πιθανόν ανιψιός του ζωγράφου Βενιαμίν, αρχηγού της συνοδείας των Γαλασιάνων του Αγίου Όρους. Εικόνες του αναφέρονται στα χωριά της Μακεδονίας Άθυτος, Αγία Παρασκευή Κασσάνδρας, Βάβδος, Γαλαρινός, Γαλάτιστα, Κασσανδρηνό, Παλιούρι, Περιστερά¹.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧΣ Παντοκράτωρ (δεσποτική), 1831 2) Ιωάννης Πρόδρομος, 1831 3) ΘΚ Ελεούσα με Ιωάννη Πρόδρομο, 1834 4) άγιοι Αθανάσιος Αλεξανδρείας και Αντώνιος (αποδ.) και 5) άγιος Δημήτριος, ν. Τιμίου Προδρόμου, Γαλάτιστα² 6) αγία Παρασκευή, 1836, ν. Αγίας Παρασκευής, Γαλάτιστα³ 7) άγιος Μερκούριος, 1838, Γαλαρινός

Χαλκιδικής⁴ 8) Τρεις Ιεράρχες, 1844, ν. Αναλήψεως Χριστού, Βράτσα, Βουλγαρία 9) ΘΚ Ρόδον το Αμάραντον, 1848, Κρατική Πινακοθήκη, Μπουργκάς, Βουλγαρία⁵.

ΣΧΕΔΙΑ ΕΙΚΟΝΩΝ διπλής όψεως, μεταξύ 1823-1839, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα: 1) ΧΣ Παντοκράτωρ και Σύναξη των Αρχαγγέλων 2) άγιος Δημήτριος 3) Ιωάννης Πρόδρομος 4) Ιωάννης Θεολόγος και Πρόχορος και τμήμα παράστασης Χριστού δωδεκαετούς στο ναό 5) στρατιωτικοί άγιοι και ιεράρχες 6) άγιος Ευθύμιος ο Ίβηρ και άγγελος στο Μνήμα από την παράσταση των Μυροφόρων και εκατόνταρχος Λογίνος από τη Σταύρωση 7) Προδοσία του Ιούδα και Άρνηση του Πέτρου 8) ΘΚ Πορταίτισσα και τμήμα Ανάληψης (αποδ.) 9) Ιεζεκιήλ (αποδ.)⁶.

ΒΙΒΛ. Μπούρα-Τσιγκάκου 1983· Η Ελλάδα του Μουσείου Μπενάκη 1997, αρ. 672· Ορμύλια 2005, 25-27, 33-35, 66-68· Παπάγγελος 2002, 174.

1. Παπάγγελος 2002, 183, 267, σημ. 121 2. Ορμύλια 2005, 25-27· Μπενάτου 2006, 133 3. Ορμύλια 2005, 27 4. Παπάγγελος 1990, 41· Παπάγγελος 1998, 259, σημ. 45 5. Μουτάφωφ 2008, 95, πίν. 16-19 6. Μπούρα-Τσιγκάκου 1983· Βασιλάκη 2006, 131· Μπενάτου 2006, αρ. 80-88.

Αθανάσιος (16)

1849-1873

ΚΑΤΑΓ. Σαμαρίνα Γρεβενών.

ΠΑΤΡ. Δημήτριος.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Αθανασίου και Ζίση εκ χώρας Σαμ[α]ρίνης* (εικ. 1), *διά χειρός Αθανασίου και Ζίση εκ χώρας Σαμαρίνης* (εικ. 2), *διά χειρός Αθανασίου (εκ) Σαμαρίνης* (εικ. 3), *διά χειρός Αθανασίου και Ζίση εκ κόμης Σαμαρίνα* (τοιχ. 2), *διά χειρός των ελαχίστων δούλων του θεού Αθανασίου και Ζήση των εκ της κωμοπόλεως Σαμαρήνης* (τοιχ. 3), *διά χειρός Αθανασίου εκ κωμοπόλεως Σαμαρήνης* (τοιχ. 5).

ΣΥΝΕΡΓ. Γεώργιος (62), Ζήσης (2).

ΒΙΟΓΡ. Ο Αθανάσιος μαζί με τον αδελφό του Γεώργιο το 1849 χρύσωσαν το τέμπλο του καθολικού της μονής Αγίας Τριάδας στη Δέση Τρικάλων¹.

17. Αθανάσιος (17), άγιος Δημήτριος, εικ.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Σύναξη των Δώδεκα Αποστόλων, 1860 (με τον Ζήση)² και 2) άγιοι Αθανάσιος και Βησσαρίων, 1861, ν. Αγίου Δημητρίου, Παλαιομονάστηρο Τρικάλων³ 3) απόστολοι Πέτρος και Παύλος, 1869, ν. των Δώδεκα Αποστόλων, Απόστολοι Τρικάλων⁴.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Αγίου Γεωργίου, 1850, Καλομοίρα Τρικάλων⁵ 2) ν. Ασωμάτων Ταξιαρχών, 1854, Μουριά Τρικάλων⁶ 3) καθολικό μονής Προφήτη Ηλία (Μοδέστου), 1859, Πύρρα Τρικάλων⁷ 4) καθολικό μονής Αγίου Γεωργίου, 1869, Μυρόφυλλο Τρικάλων (με τον Γεώργιο (62))⁸ 5) ν. Αγίου Γεωργίου, 1872, Ριζαριό Τρικάλων⁹ 6) ν. Παναγίας του Μπρυώνη (Ιερό), 1873, Νεοχωράκι Άρτας¹⁰.

1. Μαντζανά 2005, 436· Καλούσιος 2008, 40 2. Καλούσιος 1992, 243, 250 3. Καλούσιος 1992, 243, 250, εικ. 10 4. Καλούσιος 1990, 41, 89 5. Σαββοπούλου - Κατσίκης 2008, 553 6. Καλούσιος 1991, 138, 157 7. Ράπτης 1985, 40-41·

Παπαζήσης 1988, 365· Καλούσιος 1991, 141, 157· Μαντζανά 2006, 498 **8**. Μαντζανά 2005, 436 και 2006, 498, εικ. 13-14 **9**. Καλούσιος 1992, 244-245, 249, 250, εικ. 4, 9 **10**. Μαντζανά 2006, 498· Παπαδοπούλου – Καραμπερίδη 2008, 130.

Αθανάσιος (17) 1868

ΥΠΟΓΡ. δ(ιά) χ(ειρός) Αθανασίου.

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Δημήτριος, 1868, Συλλογή Δημοτικής Πινακοθήκης, Θεσσαλονίκη¹.

1. Τούρτα 1992β, αρ. 17· Ζάρρα 2006, 190-191.

Αθανασίου Γεώργιος

βλ. **Γεώργιος (60)**, γιος τού **Αθανασίου (15)**

Ακάκιος 1634

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ Προσκυνητάριο cod. gr. 346, 1634, Bayerische Staatsbibliothek, Μόναχο¹.

1. Γεωργοπούλου-Βέρρα 2003, 324, εικ. 10-12.

Ακοτάντος Άγγελος βλ. και **Άγγελος (1)**

1436 † πριν από τις 26.9.1450

(τόμος 1, 160)

ΒΙΟΓΡ. Τα Κρατικά Αρχεία της Βενετίας προσέθεσαν νέες βιογραφικές πληροφορίες για τον ζωγράφο. Στις 17 Ιουνίου του 1450 διορίστηκε αντικαταστάτης του Άγγελου Ακοτάντου στο αξίωμα του πρωτοψάλτη του Χάνδακα¹. Επίσης, στις 26 Σεπτεμβρίου 1450 η χήρα του πούλησε την ρωσικής καταγωγής υπηρέτρια του σπιτιού². Η ημερομηνία αυτή αποτελεί και το ασφαλές terminus ante quem για το θάνατό του. Σύμφωνα με άλλα αρχειακά έγγραφα τεκμηριώνεται ότι ο ζωγράφος διατήρησε για λίγο χρονικό διάστημα το αξίωμα του πρωτοψάλτη του Χάνδακα, από το Νοέμβριο του 1449 έως τον Ιούνιο του 1450³. Σε έγγραφο της 1ης

Οκτωβρίου 1457 η χήρα του ζωγράφου, Έλενα, δίνει την συγκατάθεσή της για το γάμο της κόρης της Βαρβάρας με τον Φίλιππο Σκουλούδη και ορίζει το ποσό της προίκας σε 1500 υπέρπυρα⁴, ενώ στις 2 Οκτωβρίου η ίδια η Βαρβάρα υπογράφει συμφωνητικό γάμου με τον μέλλοντα πεθερό της⁵. Στο έγγραφο αναφέρεται μεταξύ των άλλων περιουσιακών της στοιχείων και το σπίτι που έχει κληρονομήσει από τον πατέρα της, δίπλα στην εκκλησία του Χριστού Κεφαλά στον Χάνδακα⁶. Σε έγγραφο της 5ης Μαΐου 1458, ο γαμπρός της Έλενας Ακοτάντου επιστρέφει στην πεθερά του ένα τμήμα από την προίκα της γυναίκας του⁷. Τέλος, συμφωνητικό ενοικιάσεως της 17ης Δεκεμβρίου 1500 αναφέρει τον εγγονό του ζωγράφου, Μικαλέτο, γιο του Φιλίππου Σκουλούδη και της Βαρβάρας Ακοτάντου, ως ιδιοκτήτη του μαγαζιού με τη δεξαμενή νερού, που βρίσκεται στο Χάνδακα, κάτω από το σπίτι του κυρ-Άγγελου Ακοτάντου, κοντά στις αποθήκες των σιτηρών⁸.

ΒΙΒΛ. Βασιλάκη 1997α· Κωνσταντουδάκη 2000, 41· Anthology 2007, 2.5.1 (αγγλική μετάφραση της διαθήκης του Άγγελου Ακοτάντου)· Καζανάκη 2010.

Το χάραγμα σε πεσό της μονής Βαρσαμονέρου στην Κρήτη (Τσουγκαράκης – Τσουγκαράκη 2008, 323, αρ. 362, βλ. και Τσουγκαράκης – Τσουγκαράκη 2000, 711, αρ. 342) έχει συνδεθεί με τον ζωγράφο (Μ. Μπορμπουδάκης, «Οι τοιχογραφίες της Μονής Βαρσαμονέρου και η μνημειακή ζωγραφική της Κρήτης στα τέλη του 14ου και στο πρώτο μισό του 15ου αι.», Ι' Διεθνές Κρητολογικό Συνέδριο, Χανιά, 1-8 Οκτωβρίου 2006, υπό δημοσίευση), παρότι η χρονολογία είναι κατά 27 χρόνια μεταγενέστερη από το γνωστό terminus ante quem για τον θάνατό του.

1. Vassilaki 1990α, 414· Βοκοτόπουλος 1994β, σημ. 10· Βασιλάκη 1994α, 87-91 **2**. Constantoudaki 2003, 500, 501, doc. I **3**. Constantoudaki 2003, 500 **4**. Constantoudaki 2003, 501, doc. II **5**. Βασιλάκη 1994α, 91-93 **6**. Constantoudaki 2003, 501-502, doc. III **7**. Constantoudaki 2003, 502, doc. IV **8**. Βασιλάκη 1994α, 93-94.

Ακοτάντος Ιωάννης

1436-c. 1513

(τόμος 1, 160)

ΒΙΟΓΡ. Για τον Ιωάννη Ακοτάντο βλ. στην βιβλιογραφία του λήμματος Ακοτάντος Άγγελος και ειδικά Καζανάκη 2010 και Βασιλάκη 2010, 117.

Αλέξανδρος

1863

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΥΠΟΓΡ. *Αφιερώθη η παρούσα εικόν παρά Αλεξάνδρου ζωγράφου ευλαβείας ένεκα.*

ΕΙΚΟΝΑ Ιωάννης Πρόδρομος, 1863, ν. Αγίου Γεωργίου, Σουφλί¹.

1. Συνδίκια – Γεωργιάδου 2004, 165, 173. Στην σελίδα 181 του ίδιου βιβλίου γίνεται αναφορά σε εικόνα του ζωγράφου Αλεξάνδρου, με θέμα τον άγιο Μηνά και σκηνές του βίου του, η οποία έχει αγοραστεί σε δημοπρασία του Sotheby's στις 31/10/1996 και ανήκει στην γκαλερί Καλφαγιάν της Θεσσαλονίκης.

Αλέξανδρος Γεώργιος (Alessandro Giorgio)

(τόμος 1, 160)

1450 - † 1501

ΒΙΒΛ. Μανούσακας 1961, 196-198.

Αλέξιος (1)

1464

ΚΑΤΑΓ. Άρτα.

ΙΔΙΟΤ. Πρωτοψάλτης.

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ μικρογραφίες κώδικα Μονής Βύλιζας Ιωαννίνων, 1464¹.

1. Τριανταφυλλόπουλος 1997, 458, σημ. 84.

Αλέξιος (2)

1554

ΒΙΟΓΡ. Ο Αλέξιος φέρεται να είναι ο ζωγράφος των τοιχογραφιών του ναού του Αγίου Γεωργίου στην Παλιουριά Γρεβενών, που εκτελέστηκαν το 1554, σύμφωνα με τη σωζόμενη επιγραφή. Η ποιότητα του συνόλου δείχνει την καλλιτεχνική συγκρότηση του ζωγράφου,

ο οποίος παράλληλα φαίνεται ενήμερος για τα τρέχοντα τεχνοτροπικά ρεύματα.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αγίου Γεωργίου, 1554, Παλιουριά (Ζυμιάστι) Γρεβενών¹.

1. Κίσσας – Μπακιρτζής 1997, 238-239.

Αλέξιος (3)

1732-1744

ΚΑΤΑΓ. Ιωάννινα.

ΙΔΙΟΤ. Ιερέας.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Αναστασίου και Αλεξίου ιερέος τον αυταδέλφον εκ τόπου Ιωαννίνων* (τοιχ. 3).

ΣΥΝΕΡΓ. Αναστάσιος (6.1), αδελφός του.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) εικόνες τέμπλου (αποδ.), c. 1732, μονή Θεοτόκου Ρωσινού, Βουλγαρία¹ 2) ΧΣ Παντοκράτωρ και 3) ΘΚ, 1749, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Δίλοφο Κοζάνης².

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) μονή Θεοτόκου Ρωσινού (αποδ.), 1732, Βουλγαρία³ 2) ν. Αγίου Μηνά, 1734, Μονοδένδρι Ιωαννίνων⁴ 3) ν. Αγίου Αθανασίου, 1736 (κυρίως ναός), 1744 (νάρθηκας), Ντουρμάνι, Ημαθίας⁵ 4) μονή Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές, Εύβοια⁶.

1. Τούρτα 1988, 93· Μουτάφωφ 2008, 95 2. Τσιλιπάκου – Δρόσου – Παϊσίδου 2003, 799 3. Τούρτα 1988, 93-94· Τούρτα 1988α, 184· Tourta 1997, 22· Μουτάφωφ 2008, 96, πίν. 1, 2 4. Τούρτα 1988, 93-94 και 1988α, 180· Καμαρούλιας 1996 Α', 328· Tourta 1997, 22 5. Τούρτα 1988α, 174-180· Tourta 1997, 22· Κίσσας – Μπακιρτζής 1997, 127, 223· Πέτκος – Γουμάγιας 2004, 694, πίν. 268α-β 6. Σημ. Ε. Δρακοπούλου.

Αλέξιος (4)

1761-1786

ΚΑΤΑΓ. Άρτα.

ΥΠΟΓΡ. *ταπεινός Αλέξιος από την πόλη της Άρτας* (τοιχ. 1).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) καθολικό μονής Εισοδίων της Θεοτόκου, 1761, Μελισσουργοί Άρτας.

Αποδίδονται: 2) ν. Αγίας Παρασκευής, 1771, Κυπαρίσσι Άρτας 3) ν. Αγίου Μάρκου, 1786,

18. Αλέξιος (3), ολόσωμοι άγιοι, τοιχ. αρ. 4.

Άρτα 4) καθολικό μονής Φανερωμένης, Κερασώνα Πρέβεζας 5) παράσταση της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, ν. Αγίας Θεοδώρας, Άρτα 6) καθολικό μονής Λεκατσά, Μυρσίνη Πρέβεζας¹.

1. Παπαδοπούλου – Τσιάρα 2008, 228.

Αλιπράντης Σπύρος

1755

(τόμος 1, 161)

ΒΙΟΓΡ. Σε κατάλογο εξόδων του ναού της Υπεραγίας Θεοτόκου Σπηλαιώτισσας στην πόλη της Κέρκυρας, σημειώνεται ότι στις 3 Αυγούστου 1755 πληρώθηκαν για εργασίες τους οι αγιογράφοι Δαμαράς ιερέας και Σπύρος Αλιπράντης¹.

1. Καρύδης 2004-2006, 15.

Αλτίνης (Αλτίνι) Ευστάθιος

1788-1815

(τόμος 1, 161)

ΒΙΟΓΡ. Η οικογένεια του ζωγράφου εγκαθίσταται στη Μολδαβία πριν από το 1788. Τη χρονιά αυτή, ο Ευστά-

θιος βρίσκεται στη Βιέννη για καλλιτεχνικές σπουδές με έξοδα του Αλεξάνδρου Υψηλάντη. Γύρω στα 1802 και μέχρι το θάνατό του στα 1815, εγκαθίσταται στο Ιάσιο, όπου δέχεται παραγγελίες για εικονογράφηση εκκλησιών. Παράλληλα, ασχολείται με την προσωπογραφία γνωστών προσωπικοτήτων της ελληνικής παροικίας. Δύο γυναικεία πορτρέτα του βρίσκονται στο Muzeul National de Arta στο Βουκουρέστι. Το 1805 αναλαμβάνει να φιλοτεχνήσει τις εικόνες του τέμπλου εκκλησίας της επισκοπής Roman, στη Ρουμανία, ενώ στα 1808 αναφέρεται στη Ζαγορά ως συνδρομητής σε καταλόγους ελληνικών βιβλίων¹.

1. Δεληγιάννης 1995, 128· Μπόλης 1997, 47· Ηλιού 1999, 48.

Αλύπιος

1703

ΚΑΤΑΓ. Ιωάννινα.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Ευαγγελισμού, 1703, Αροανία, Αχαΐα¹.

1. Μοναστήρια Αχαΐας 2006, 170.

Αναγνώστης (2) (Γουμεντάκος;) 1713
(τόμος 1, 162)

ΚΑΤΑΓ. Γαϊτσές Μάνης.
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Εισοδίων της Θεοτόκου, 1713, Αρτεμυσία (Τζερνίτσα) Μεσσηνίας¹.

1. Μιχάλαγα 2008, 179.

Αναγνώστης (7)
βλ. **Οικονόμου Αναστάσιος, αναγνώστης**
(τόμος 1, 163)

Αναγνώστης (8)
βλ. **Αθανάσιος (10), αναγνώστης**
(τόμος 1, 163)

Αναγνώστης (9)
βλ. **Αναστάσιος (13)**
(τόμος 1, 163)

Αναγνώστης (10) 1819
(τόμος 1, 163)

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος ταυτίζεται με τον Παπαϊωάννου Αναγνώστη.

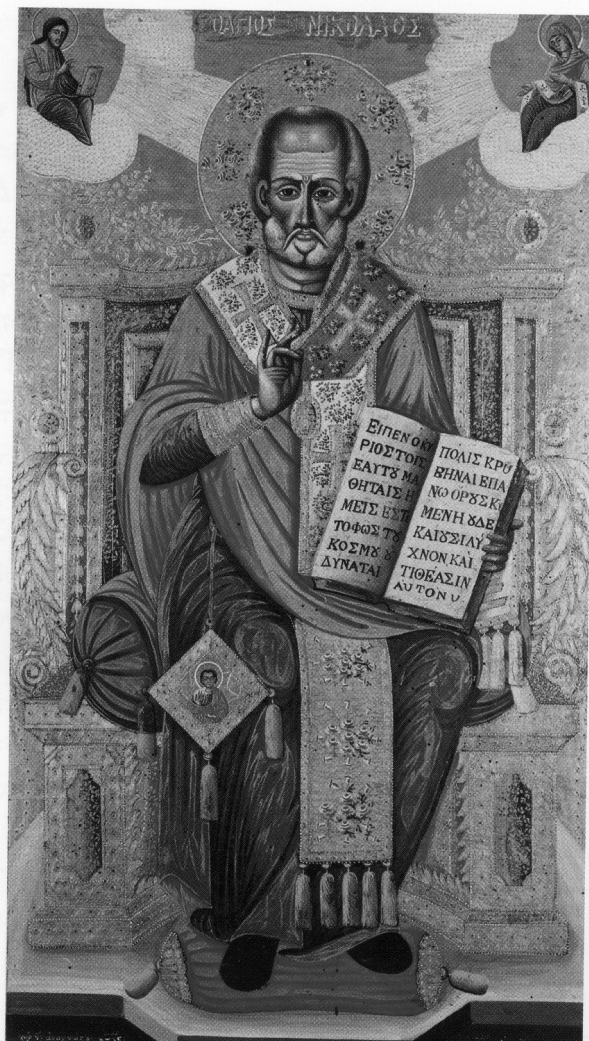
(Χατζή) Αναγνώστης (11) 1836-1852

ΒΙΟΓΡ. Ίσως ταυτίζεται με τον ζωγράφο Χατζηαναγνώστη.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Χ(ατζή) Αναγνώστου* (εικ. 1), *διά χειρός Χ(ατζή) αναγνώστου* (εικ. 2).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιος Νικόλαος, 1836, ν. Υπαπαντής, Γενισέα Ξάνθης¹ 2) άγιος Δημήτριος έφιππος και σκηνές βίου, 1852, ν. Ευαγγελισμού, Σταυρούπολη Ξάνθης².

1. Τσιγάρας 2004, 95-96, εικ. 60 2. Τσιγάρας 2004, 196, εικ. 174.

19. Αναγνώστης (11), άγιος Νικόλαος, εικ. αρ. 1

Αναγνώστης (12) 1844

ΚΑΤΑΓ. Δολιανοί Ιωαννίνων.

ΙΔΙΟΤ. Ιστοριογράφος.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός ημών των ευτελών ιστορ(ι)ογράφων Αναγνώστου κ(αι) Χριστοδούλου τον Δολιανιτόν.*

ΣΥΝΕΡΓ. Χριστόδουλος (5).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ νάρθηκας, καθολικό μονής Αγίου Ιωάννη Προδρόμου Ρογκοβού, 1844, Ζαγόρι Ιωαννίνων¹.

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 338, εικ. 335-336· Συλλογικό 1999, 45.

Αναγνώστης (13)

1845

ΒΙΟΓΡ. Σε κώδικα του ναού του Αγίου Αθανασίου Θεσσαλονίκης αναφέρεται ότι το 1845 ο ζωγράφος Αναγνώστης αμείβεται για το *χρύσομα άμβωνος, Δεσποτικού θρόνου, ζωγραφίας*, καθώς και για το *χρύσομα κολόνων και για ζωγραφίας 12 Αποστόλων*¹.

1. Ζάρρα 2006, 84.

Αναγνώστης ή Διαμαντόπουλος Γεώργιος

1782-1805

(τόμος 1, 163)

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρών Γεωργίου Γεωργίου και Γεωργίου Αναγνώστου* (τοιχ. 3), *διά χειρός Γεωργίου Γεωργίου και Γεωργίου Αναγνώστου* (τοιχ. 5).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) καθολικό μονής Προυσού, 1785, Ευρυτανία¹ 2) ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1786, Παλαιοφάρσαλα² 3) καθολικό μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1787, Δομιοί, Άγραφα Ευρυτανίας³ 4) καθολικό μονής Προφήτη Ηλία, μετά το 1787, Αγία Τριάδα Κτημενίων, Άγραφα Ευρυτανίας (η απόδοση ενισχύεται από την αναγραφή των ονομάτων τους στην πρόθεση)⁴ 5) ν. Αρχαγγέλου Μιχαήλ, 1791, Μάραθος (Μύρεσι), Άγραφα Ευρυτανίας⁵ 6) ν. Αγίων Πάντων, μονή Προυσού, 1805, Ευρυτανία (αποδ.)⁶. ΒΙΒΛ. Παλιούρας 1997, 67-86· Πιπερίγκου-Κυριαζή 2003, 370.

1. Γιαννίτσαρης-Βρυνιώνης 2002, 63· Τσιουρής 2008, 41 σημ. 171, 364 2. Γιαννίτσαρης-Βρυνιώνης 2002, 63· Τσιουρής 2006, 514 και 2008, 41 σημ. 171 3. Γιαννίτσαρης-Βρυνιώνης 2002, 63· Τσιουρής 2008, 40-41, 360-363, εικ. 28-29, 72-74, 370-375· Τσιμπίδα 2008, 255-256 4. Γιαννίτσαρης-Βρυνιώνης 2002, 63· Τσιουρής 2006, 514-515 και 2008, 41 σημ. 171, 50, 363-364, εικ. 96-97, 383-384· Τσιμπίδα 2008, 254 5. Γιαννίτσαρης-Βρυνιώνης 2002, 62-63, εικ. 10-13, 15· Τσιουρής 2006, 514 και 2008, 41 σημ. 171, 46-47, 363, εικ. 30, 84-86, 376-382· Τσιμπίδα 2008, 255 6. Τσιουρής 2008, 41 σημ. 171, 364.

Αναγνώστης Γεώργιος

1798

(τόμος 1, 164)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Γεωργίου Αναγνώστου* (εικ. 1), *Γεωργίου Αναγνώστου* (εικ. 2).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Ιωάννης Πρόδρομος, ν. Αγίας Τριάδας, Έλυμπος Καρπάθου 2) πέτασμα Ωραίας Πύλης, ν. Αγίου Νικολάου, Σκόπη, Μεσοχώρι Καρπάθου¹.

1. Κουτελάκης 2006, 153, 156.

Αναγνώστου Αδάμ

1847

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧΣ Παντοκράτωρ και 2) άγιος Δημήτριος, 1847, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Δίλοφο Κοζάνης¹.

1. Τσιλιπάκου – Δρόσου – Παϊσίδου 2003, 784.

Αναγνώστου Αναστάσιος

1841

ΚΑΤΑΓ. Κέρτεζη Καλαβρύτων.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Αναστασίου Αναγνώστου εκ κωμολέως Κερτέζης*.

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Χαράλαμπος (δεσποτική), 1841, ν. Αγίου Χαράλαμπος, Δροβολοβός Καλαβρύτων¹.

1. Γεωργοπούλου-Βέρρα – Μυλωνά – Μουτζάλη – Κουμούση – Σκαρμούτσου 1996, 176.

Αναγνώστου Ιωάννης

18ος αι.

ΚΑΤΑΓ. Ρόδος.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιω(άννου) αναγνώστου*.

ΕΙΚΟΝΑ Ιωάννης Θεολόγος και τρικάταρτο ιστιοφόρο (δίζωνη εικόνα· αποδ.), 18ος αιώνας, Συλλογή 4ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, Παναγία Κάστρου, Ρόδος¹.

1. Μητσάνη 1994, 152-167, εικ. 35 α-β.

Αναγνώστου Ιωάννης

βλ. *Παπαϊωάννου Αναγνώστης*

Αναγνώστου Σταύρος

18ος-19ος αι.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Σταβρί αναγνώστου.*

ΕΙΚΟΝΑ Κυριακή του Παραλύτου με σκηνές από την Παλαιά και Καινή Διαθήκη, 18ος-19ος αιώνας, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα¹.

1. Αχεμάστου-Ποταμιάνου 1997α, 12, πίν. 5.

Ανανίας (2)

1558

(τόμος 1, 164)

ΥΠΟΓΡ. *Ανανί(ας) μοναχός.*

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ Ιερό Βήμα καθολικού, μονή Παρηγορητίσσης, 1558, Άρτα¹.

1. Καμαρούλιας 1996 Β', 172, εικ. 208· Χουλιάρης 2008, 105· Παπαδοπούλου – Καραμπερίδη 2008, 89-90.

Ανανίας (3)

1678/80

(τόμος 1, 165)

ΥΠΟΓΡ. *ιστοριθ(είς) παρά τινός ελαχίστου των ιστοριωγράφ(ων) εκ της άνωθ(εν) κοιμένη(ς) κώμ(ης) Γρεβανίτη Αθανασίω ιερεί κ(αι) τ(ων) αυτού ιερο(μονά) χ(ων) κυ(ρ) Νικοδήμου κ(αι) κυρ Αννανί(ου), Δανιήλ ιεροδιακόνου κ(αι) τ(ων) λιπ(ών).*

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Βουτσάς, 1680, Γρεβενίτι Ιωαννίνων¹.

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 381-385, εικ. 418· Παπαδημητρίου – Σιαμέτης 1999, 192.

Ανανίας (6)

1840

ΚΑΤΑΓ. Πελοπόννησος.

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΒΙΟΓΡ. Ο «ζωγράφος» Ανανίας αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων στο Κρανίδι Αργολίδας, το 1840¹.

1. Ηλιού 1999, 48.

20. Ανανίας (2), άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος, τοιχ.

Ανανίας (7)

1858-1864

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός.

ΒΙΟΓΡ. Κατά το διάστημα 1858-1864 εργάστηκε ως βοηθός του Ματθαίου Ιωάννου για την τοιχογράφηση του προστώου της μονής Εικοσιφοίνισσας Σερρών¹.

1. Ζάρρα 2006, 175.

21. Αναστάσιος (7), προφήτες, τοιχ.

Αναστάσιος (1.1)

17ος αι.

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Αν(αστα)σ(ι)ου μ(ο)ν(α)χ(ού)*.

ΕΙΚΟΝΑ προφήτης Ηλίας, 17ος αιώνας, Πρωτάτο, Άγιον Όρος¹.

1. Ταβλάκης 2004, 263, εικ. 132.

Αναστάσιος (1)

1653

(τόμος 1, 165)

ΒΙΒΛ. Οδηγός Λαύρας 1988, 43.

Αναστάσιος (3)

1663

(τόμος 1, 165)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ ευτελούς Ιωάννου και Αναστασίου ιερέος και Δημητρίου αναγνώστου*.

ΣΥΝΕΡΓ. Ιωάννης (30) και Δημήτριος (17).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Γεννήσεως της Θεοτόκου Κατουσίου, 1663, Αθηρό Καρδίτσας¹.

1. Αγραφιώτης 1987, 197· Παπαζήσης 1993, 192· Σδρόλια 1992, 503 και 1994α, 408, εικ. 9· Σδρόλια 2003α, 656.

Αναστάσιος (5), (6)

1724-1725

(τόμος 1, 165-166)

ΒΙΟΓΡ. Οι δύο ζωγράφοι ταυτίζονται. Ο ζωγράφος Αναστάσιος (10), επίσης από την Αίνο, θα μπορούσε να είναι το ίδιο πρόσωπο, εάν δεν μεσολαβούσε ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα έως το 1780, χρονολογία της τελευταίας μνείας του (βλ. Αναστάσιος (10)). ΕΙΚΟΝΑ άγιοι Θεόδωροι, 1725, Gallerie Nikolenko, Παρίσι¹.

1. Περράκης 2005, 630, εικ. 1.

Αναστάσιος (6.1)

1732-1749

ΚΑΤΑΓ. Ιωάννινα.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Αναστασίου και Αλεξίου ιερέος τον αυταδέλφον εκ τόπου Ιωαννίνων* (τοιχ. 3).

ΣΥΝΕΡΓ. Αλέξιος (3), αδελφός του.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) εικόνες τέμπλου (αποδ.), c. 1732, καθολικό μονής Θεοτόκου Ρωσινού, Βουλγαρία¹ 2) ΧΣ Παντοκράτωρ και 3) ΘΚ, 1749, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Δίλοφο Κοζάνης².

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) καθολικό μονής Θεοτόκου Ρωσινού (αποδ.), 1732, Βουλγαρία³ 2) ν. Αγίου Μηνά, 1734, Μονοδένδρι Ιωαννίνων⁴ 3) ν. Αγίου Αθανασίου, 1736 (κυρίως ναός), 1744 (νάρθηκας), Ντουρμάνι, Ημαθίας⁵.

1. Τούρτα 1988, 93· Μουτάφωφ 2008, 95 2. Τσιλιπάκου – Δρόσου – Παϊσίδου 2003, 799 3. Τούρτα 1988, 93-94 και 1988α, 184· Tourta 1997, 22· Μουτάφωφ 2008, 96 με βουλγαρική βιβλιογραφία 4. Τούρτα 1988, 93-94 και 1988α, 180· Καμαρούλιας 1996 Α', 328· Tourta 1997, 22 5. Τούρτα 1988α, 174-180· Tourta 1997, 22· Κίσσας – Μπακιρτζής 1997, 127, 223· Πέτκος – Γουμάγιας 2004, 694, πίν. 268α-β.

Αναστάσιος (7)

1745

(τόμος 1, 166)

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρών ευτελών ζωγράφων Κωνσταντίνου ιερέως και Αναστασίου και Ιωάννου*.

22. Αναστάσιος (7), αρχαίοι σοφοί, τοιχ.

ΣΥΝΕΡΓ. Κωνσταντίνος (18), Ιωάννης (56).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Βελλάς Ιωαννίνων, 1745¹.

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 566, εικ. 738-746· Συλλογικό 1999, 60-61.

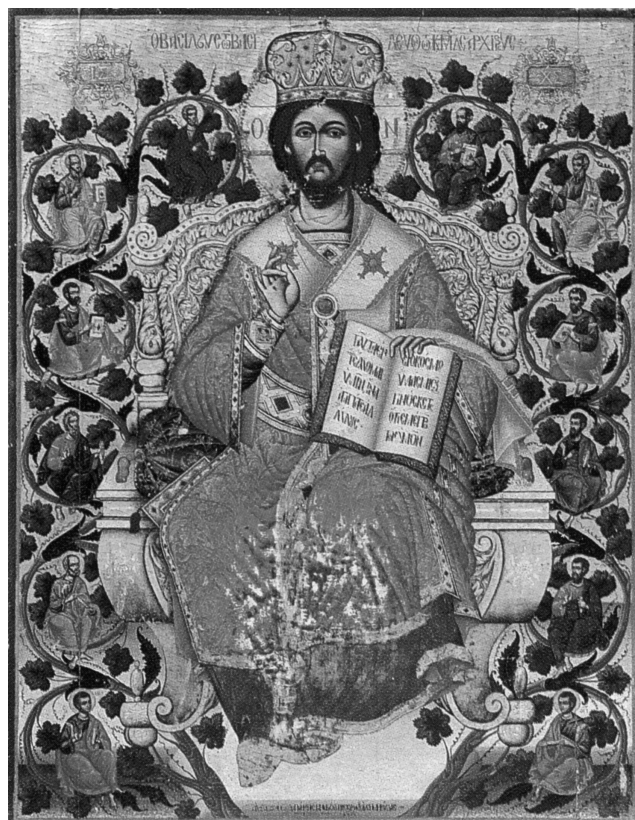
Αναστάσιος (8)
(τόμος 1, 166)

1743-1765

ΚΑΤΑΓ. Καπέσοβο Ιωαννίνων.

ΥΠΟΓΡ. *χρῦ εντελούς Αναστασίου εκ κόμης Καπεσόβου* (τοιχ. 1), *διά χιρός αμαρτωλού Αναστασίου εκ Καπεσόβου* (τοιχ. 2), *(χείρ Αναστασίου)...Ιωάννου υιού αυτού εκ κόμης Καπεσόβου...*(τοιχ. 3), *διά χειρός Αναστασίου κ(αι) του τέκνου εκ κώμης Καπεσόβου* (τοιχ. 4), *διά χειρός Αναστασίου Καπεσοβίτου κ(αι) των εκείνου υιών του Ιωάννου και Γεωργίου* (τοιχ. 5), *διά χειρός Αναστασίου κ(αι) των εκείνου υιών του Ιωάννου και Γεωργίου* (τοιχ. 6), *ταπηνού Αναστασίου κ(αι) των τέκνον αυτού Ιωάννου Γεωργίου τον καπεσωβητών* (τοιχ. 7).

ΒΙΟΓΡ. Συνεργάζεται με τους γιους του Ιωάννη (61) και Γεώργιο (31). Η οικογένεια αυτή των καπεσοβιτών ζωγράφων αγιογραφεί επτά ναούς και πολλές φορητές εικόνες στην ευρύτερη περιοχή των Ιωαννίνων. ΕΙΚΟΝΕΣ εικόνες τέμπλου, 1760-64, ν. Αγίου Νικολάου, Τσεπέλοβο Ιωαννίνων¹.

23. Αναστάσιος (10), Χριστός Μέγας Αρχιερέυς, εικ. αρ. 1.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) νάρθηκας και καθολικό μονής Αγίας Παρασκευής, 1743, Σκαμνέλι, Ζαγόρι Ιωαννίνων² 2) ν. Ταξιαρχών, 1749, Κάτω Πεδινά Ιωαννίνων³ 3) ν. Ταξιαρχών, 1754, Χρυσόρραχη (Ζαγόριανη) Ιωαννίνων⁴ 4) νάρθηκας καθολικού μονής Ελεούσας, 1759, Νησί Ιωαννίνων⁵ 5) καθολικό μονής Αγίου Ιωάννη Προδρόμου, 1759, Λυκοτρίχι ή Κρύα Ιωαννίνων⁶ 6) ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1763, Καπέσοβο Ιωαννίνων⁷ 7) καθολικό μονής Αγίου Ιωάννη στο Ρογκοβό, 1765, Τσεπέλοβο Ιωαννίνων⁸.

ΒΙΒΛ. Κωνσταντίνος 2001· Μανόπουλος 2003.

1. Κεφαλλονίτου 2000, 4-5· Νάνου 2005, 163-164 2. Καμαρούλιας 1996 Α', 350, εικ. 352-353· Κωνσταντίνος 2001, 28, πίν. 25γ 3. Κωνσταντίνος 2001, 29, πίν. 26α· Κωνσταντίνος 2002, 233, εικ. 3, 5, 8 4. Κωνσταντίνος 2001, 29-30 5. Καμαρούλιας 1996 Α', 270, εικ. 224· Κωνσταντίνος 1999· Συλλογικό 1999, 81· Κωνσταντίνος

24. Αναστάσιος (10), Θεοτόκος Ελεούσα του Κύκκου, εικ. αρ. 3.

2001, 30-31, πίν. 26β· Παπαδοπούλου 2004, 77 6. Καμαρούλιας 1996 Α', 389, εικ. 421· Κωνστάντιος 2001, 31-32, πίν. 27α 7. Κωνστάντιος 2001, 33-34, πίν. 27β· Κωνστάντιος 2002, 238, 249, εικ. 10 8. Συλλογικό 1999, 45· Κωνστάντιος 2001, 35-36· Κωνστάντιος 2002, 246, εικ. 6· Νάνου 2005, 164, εικ. 7.

Αναστάσιος (8.1)

β' μισό 18ου αι.

ΚΑΤΑΓ. Αθήνα.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Αναστ(ασίου) του εξ Αθηνών.*

ΒΙΟΓΡ. Πιθανώτατα ταυτίζεται με τον ζωγράφο Αναστάσιο Ρι(ύ)στο.

ΕΙΚΟΝΑ Όραμα του αγίου Ευσταθίου, β' μισό 18ου αιώνα, ιδιωτική συλλογή, Αθήνα¹.

1. Λεμπέση – Ετζέογλου – Καζανάκη 1998, 600.

Αναστάσιος (10)

1747-1780

(τόμος 1, 167)

ΚΑΤΑΓ. Αίνοσ, Τουρκία.

ΠΑΤΡ. Ιωάννης.

ΥΠΟΓΡ. *Αν(α)στ(ασίος) (εικ. 2, 4), χει(ρός δε) Α(να)στ(ασίου) (εικ. 3), χειρός δε Αναστασίου του Ιωάννου (εικ. 1, τοιχ.).*

ΕΙΚΟΝΕΣ Εκκλησιαστικό Μουσείο Αλεξανδρούπολης: 1) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, 1757 2) άγιος Ευθύμιος και σκηνές βίου, 1760 3) ΘΚ Ελεούσα του Κύκκου, 1774 και 4) αγία Ειρήνη, 1778 (όλες από το ναό Αγίας Κυριακής Αίνου)¹.

Αποδίδονται: 5) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, 1751 (από το ναό Τριών Ιεραρχών Αίνου) 6) ΘΚ Άνωθεν οι Προφήται, 1755 (από το ναό Αγίας Κυριακής Αίνου) 7) Αγία Τριάδα, 1759 (από το ναό Αγίας Κυριακής Αίνου) 8) Σύναξη Αποστόλων, 1761 (από το ναό Αγίας Κυριακής Αίνου) 9) άγιος Γεώργιος, 1763 (από το ναό Αγίας Κυριακής Αίνου) 10) άγιοι Σπυριδών και Βλάσιος, 1766 (από το ναό Αγίας Κυριακής Αίνου) 11) Τρεις Ιεράρχες, 1769 (άγνωστη προέλευση) 12) Ιωάννης Πρόδρομος (από το ναό Αγίας Κυριακής Αίνου) 13) άγιος Δημήτριος και σκηνές βίου (πιθανώς από το ναό Αγίας Κυριακής Αίνου) 14) άγιοι Αθανάσιος και Χαράλαμπος (από το ναό Αγίας Κυριακής Αίνου) 15) απόστολος Ιάκωβος (από το ναό Τριών Ιεραρχών Αίνου) 16) Κοίμηση και Μετάσταση της Θεοτόκου (από το ναό Αγίας Κυριακής Αίνου) 17) Κοίμηση της Θεοτόκου (από το ναό Τριών Ιεραρχών Αίνου) 18) Βαϊοφόρος 19) Σταυρός λυπηρών 20) άγιος Χαράλαμπος (από το ναό Αγίας Αναστασίας, Μάκρη, Αίνοσ), 21) Ιωάννης Πρόδρομος (από το ναό Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Μαρώνεια)².

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αγίας Αναστασίας Μάκρης, Αίνοσ³.

ΒΙΒΛ. Περράκης 1999.

1. Εκκλησιαστικό Μουσείο Αλεξανδρούπολης, 4, 8· Συνδίκια – Γεωργιάδου 2004, 183· Περράκης 2005, 631-632, εικ. 2-6 2. Περράκης 2005, 633-637, εικ. 7-20· Χαράλαμπίδης 2005, 613-617, εικ. 1-3 3. Πληροφορία Ιωάννη Περράκη.

25. Αναστάσιος (13), Το Συμπόσιο του Ηρώδη, τοιχ. αρ. 1.

26. Αναστάσιος (13), Αίνοι, τοιχ. αρ. 1.

Αναστάσιος (12)

1786-1828

(τόμος 1, 167)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Αναστασίου εκ Λιτοχώρου* (εικ. 1), *χειρ Αναστασίου* (εικ. 2).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς, 1825, καθολικό μονής Βλατάδων, Θεσσαλονίκη¹ 2) Ιωάννης Θεολόγος και Πρόχορος, 1828, ν. Αγίου Γεωργίου, Θεσσαλονίκη².

1. Ζάρρα 2006, 106 2. Ζάρρα 2006, 105, εικ. 20.

Αναστάσιος (13)

1786-1812

(τόμος 1, 167)

ΚΑΤΑΓ. Καπέσοβο Ιωαννίνων.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Ιωάννου και του υιού αυτού Αναγνώστου και οικονόμου παπά κυρ Γεωργίου του αυτού αυταδέλφου των καπεσοβιτών* (τοιχ. 1), *διά χειρός εμού του ταπεινού Ιωάννου και του ιού αυτού Αναστασίου των Καπεσοβιτών* (τοιχ. 2), *η ζωγραφία άπασα μετά του ιερού τέμπλου και των αγίων εικόνων γεγόνασι διά χειρών ημών των ταπεινών Ιωάννου Αθανασίου κ(αι) Αναστασίου Αναγνώστη του ημετέρου υιού* (τοιχ. 3), *δια χειρός Ιωάννου κ(αι) ιού αυτού Αναστασίου Αναγνώστου, των Καπεσοβιτών* (τοιχ. 4), *ιστορίται δε διά χειρός Ιωάννου κ(αι) Αναγνώστου του ιού αυτού των Καπεσοβιτών* (τοιχ. 5), *διά χειρός Αναστασίου Αναγνώστου Καπεσοβίτου και τω αδελφώ Κωνσταντίνω* (τοιχ. 6), *διά χειρός του τε Ιωάννου ειού Αθανασίου κ(αι) του ειού αυτού Αναστασίου του κ(αι) Αναγνώστου των εκ Καπεσόβου ορμομένων* (τοιχ. 7).

ΣΥΝΕΡΓ. Ιωάννης (66), πατέρας του, Κωνσταντίνος, αδελφός του, Γεώργιος (36), θείος του.

ΒΙΟΓΡ. Στο ναό του Αγίου Νικολάου στο χωριό Γραμμένο Ιωαννίνων αιογραφεί για πρώτη φορά χωρίς τον πατέρα του Ιωάννη (66), αλλά με το μικρότερο αδελφό του Κωνσταντίνο ως ζωγράφο και συνεργάτη. Η οικογένεια του Αναστάσιου, από τον παππού του Αθανάσιο (9) μέχρι τους δισέγγονους, κατά το χρονικό διάστημα 1761-1837, αιογραφεί ένδεκα ναούς,

ζωγραφίζει πολλές φορητές εικόνες και χρυσώνει τέμπλα.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) εικόνες τέμπλου, 1789-1793, ν. Αγίου Νικολάου, Καπέσοβο Ιωαννίνων¹ 2) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, 1804, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Καπέσοβο Ιωαννίνων².

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Αγίου Νικολάου, 1786, Τσεπέλοβο Ιωαννίνων³ 2) καθολικό μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1792, Μακρίνο Ιωαννίνων⁴ 3) ν. Αγίου Νικολάου, 1793, Καπέσοβο Ιωαννίνων⁵ 4) ν. Αγίου Γεωργίου, 1795, Νεγάδες Ιωαννίνων⁶ 5) νάρθηκας καθολικού, μονή Προφήτη Ηλία, 1800, Ζίτσα Ιωαννίνων⁷ 6) ν. Αγίου Νικολάου, 1805, Γραμμένο Ιωαννίνων⁸ 7) ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1806, Αρίστη Ιωαννίνων⁹.

ΒΙΒΛ. Μανόπουλος 2003.

1. Κωνσταντίος 2001, 33, 49· Νάνου 2005, 164-165, εικ. 8, 16 2. Νάνου 2005, 173, εικ. 18 3. Κεφαλλονίτου 2000, 7-12· Κωνσταντίος 2001, 146-147, πίν. 150α· Νάνου 2005, 164, 173, εικ. 17 4. Κωνσταντίος 2001, 40-41, πίν. 30γ 5. Κωνσταντίος 2001, 41-42, πίν. 31α 6. Κωνσταντίος 2001, 42-43, πίν. 31β· Κοντοπανάγου 2007 7. Συλλογικό 1999, 48· Κωνσταντίος 2001, 43-44, πίν. 32α 8. Καμαρούλιας 1996 Α', 520, εικ. 663, 658· Κωνσταντίος 2001, 44, πίν. 32β 9. Κωνσταντίος 2001, 45, πίν. 32γ.

Αναστάσιος, αναγνώστης καπεσοβίτηςβλ. **Οικονόμου Αναστάσιος****Αναστάσιος (15)**

1812-1835

(τόμος 1, 168)

ΥΠΟΓΡ. *Αναστ(ασίου) Τσεπελοβίτου* (εικ. 6), *διά χηρός Αναστασίου αναγνώστη Τσεπελοβίτου* (εικ. 7), *διά χειρός Αναστασίου Τσεπελοβίτου* (τοιχ.).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιος Γεώργιος, 1818, ν. Αγίου Γεωργίου, Βοβούσα Ιωαννίνων 2) δεσποτική εικόνα, ν. Αγίου Γεωργίου, Βροσίνα Ιωαννίνων¹ 3) ΘΚ, 1829 4) ΧΣ 5) Ιωάννης Πρόδρομος και αγία Παρασκευή,

1832, ν. Αγίας Παρασκευής, μονή Τραζανίτισσας, Ιωάννινα² 7) δεσποτικές εικόνες, 1834, τέμπλο καθολικού, μονή Προδρόμου Δοβλός Ιωαννίνων³.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ μονή Γεννήσεως της Θεοτόκου, 1835, Ασπράγγελοι (Δοβρά), Ζαγόρι Ιωαννίνων⁴.

1. Παπαδοπούλου-Τσιάρα 2003, 46 2. Καμαρούλιας 1996 Α', 629 3. Καμαρούλιας 1996 Α', 617 4. Καμαρούλιας 1996 Α', 305.

Αναστάσιος (17) 1842

ΚΑΤΑΓ. Κρούσοβο, Π.Γ.Δ.Μ.

ΣΥΝΕΡΓ. Ναούμης.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αγίου Νικολάου, 1842, Αρχάγγελος Έδεσσας¹.

1. Παϊσίδου 2000, 84.

Αναστάσιος (18) 1852

ΚΑΤΑΓ. Λιτόχωρο Πιερίας.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Ανα(στ)[ασίου]* (εικ. 1).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Βάπτιση, 1852 και 2) Ανάσταση, 1852, άνω ναός Αγίας Τριάδος Ρητίνης, Πιερία¹.

1. Γραϊκός 2008α, 435.

Αναστάσιος (19) 1848-1882

βλ. **Αναστάσιος Κ. Παπακώστας Μαρινάς**

ΚΑΤΑΓ. Χιονιάδες Ιωαννίνων.

ΠΑΤΡ. Κωνσταντίνος.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Αναστασί(ου) Κων(σταντίνου) κ(αι) νέου Ζωγράφ(ου) Χιονιαδί(του)* (εικ. 1), *ιστορήθη δε διά χειρός Αναστασίου Κων. Νέου ζωγράφου χιονιαδίτου* (εικ. 2), *χειρ Αναστασίου Κ. νέου ζωγράφου Χιονιαδίτου* (εικ. 3), *χειρ του Αναστασίου Κ. Χιονιαδίτου* (εικ. 7), *διά χειρός Αναστασίου Κωνσταντίνου ζωγράφου χιονιαδίτου* (τοιχ. 1).

ΒΙΟΓΡ. Το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του εργάστηκε στην περιοχή του Ζαγορίου Ιωαννίνων με έδρα το Τσεπέλοβο. Περί το 1850 διακόσμησε το αρχοντικό του Ράδου (νυν Λ. Κέντρου) στο Τσεπέλοβο, ενώ στα 1856 και 1882 υπογράφει συμφωνητικά έγγραφα στο Βρυσοχώρι (Λεσινίτσα) και στο Γρεβενίτι αντίστοιχα¹. ΕΙΚΟΝΕΣ

Νο μ ό ς Ι ω α ν ν ί ν ω ν : 1) Γενέσιον του Προδρόμου, 1848, ν. Αγίου Αθανασίου, Χιονιάδες² 2) αρχάγγελος Μιχαήλ (θύρα Προθέσεως), 1849 και 3) αρχάγγελος Γαβριήλ (θύρα Διακονικού), 1850, ν. Αγίου Νικολάου, Τσεπέλοβο³ 4) Περιτομή του Χριστού, 1856, ν. Αγίου Χαραλάμπους, Βρυσοχώρι (Λεσινίτσα)⁴ 5) εικόνα στον δεσποτικό θρόνο, 1856, ν. Αγίων Αποστόλων, Σκαμνέλι 6) εικόνα στον δεσποτικό θρόνο, 1859, ν. Αγίων Νικολάου, Κήποι Ζαγορίου⁵ 7) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, 1859, άλλοτε στον δεσποτικό θρόνο του καθολικού της μονής του Αγίου Νικολάου, σήμερα στο ναό των Αγίων Αποστόλων, Σκαμνέλι⁶ 8) ΘΚ Ζωοδόχος Πηγή, 1867, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου (Άνω Παναγιά), Τσεπέλοβο⁷.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ

Νο μ ό ς Ι ω α ν ν ί ν ω ν : 1) Άκρα Ταπείνωση, κόγχη προθέσεως, 1862, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Ελαφότοπος⁸ 2) άγιος Αντώνιος, 1864, ν. Εισοδίων της Θεοτόκου (Κάτω Παναγιά), Τσεπέλοβο⁹.

ΣΧΕΔΙΑ Αντίβολα των παραστάσεων των αρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ που απεικονίζονται στις θύρες της προθέσεως και του διακονικού στο ναό του Αγίου Νικολάου στο Τσεπέλοβο, Συλλογή Γιαννούλη (αποδ.)¹⁰.

1. Νάνου 2005, 170-171 2. Νάνου 2005, 172, εικ. 13 3. Νάνου 2005, 171 4. Χαλκιά – Κωνσταντίνος 1987, 257 5. Νάνου 2005, 173 σημ. 58ν6. Καμαρούλιας 1996 Α', 356· Νάνου 2005, 173 7. Νάνου 2005, 174, εικ. 22 8. Χουλιάρης 2006, 19 και 2009, 31 9. Νάνου 2005, 174, εικ. 21 10. Νάνου 2005, 171 σημ. 51.

Ανδρέας (1.1)

1549

ΚΑΤΑΓ. Ανάφη.

ΠΑΤΡ. Φραγκούλης.

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΒΙΟΓΡ. Ο Ανδρέας Ζογράφος του ποτέ Φραγγούλι από την Ανάφη υπογράφει σε συμβολαιογραφική πράξη της 11ης Μαρτίου 1549 στο Χάνδακα, για προσωπική του υπόθεση¹.

1. Δρακάκης 2004, 249-250.

Ανδρέας (1)

1750-1767

(τόμος 1, 169)

ΙΔΙΟΤ. Αναγνώστης.

ΥΠΟΓΡ. [χειρ Α]νδρ[έα ζωγρά]φου (εικ.).

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Ανδρέας, 1760, Λαογραφικό Μουσείο, Στεμνίτσα Αρκαδίας¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Αγίου Δημητρίου Μπάδα, 1750, Δραγάνο Αχαΐας² 2) ν. Ταξιαρχών, 1767, Περαχώρα Κορινθίας (οι τοιχογραφίες αποτοιχίσθηκαν και μεταφέρθηκαν στις αποθήκες της 6ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων)³.

1. Μπίθα 1992, 37 2. Μοναστήρια Αχαΐας 2006, 181-183 3. Τσοφοπούλου 1981, 173.

Ανδρέας (5)

1694-1707

(τόμος 1, 183)

ΥΠΟΓΡ. Μνήσθητι Κύριε των ζωγράφων Ανδρέου Κωνσταντήνος και Γεώργιε.

ΣΥΝΕΡΓ. Γεώργιος (26.1), Κωνσταντίνος (6).

ΒΙΟΓΡ. Πιθανώτατα ταυτίζεται με τον ζωγράφο Ανδρέα (6)· βλ. τόμος 1, 183.

Η επισήμανση των υπογραφών του ζωγράφου και των συνεργατών του έχει ενδιαφέρον ως προς τη θέση μέσα στους ναούς και την επιλογή της γλώσσας. Στον κυρίως ναό της μονής στο Hurezî της Ρουμανίας, ο Ανδρέας (βλ. τόμος 1, 183) υπογράφει στα σλαβονικά. Στον πρόναο η υπογραφή των ελαχίστων Ανδρέου, Συμεών,

Ιστράτε, Χρανίτε ζωγράφους είναι γραμμένη με ελληνικούς και σλαβονικούς χαρακτήρες. Στο νάρθηκα της μονής Cozia, η υπογραφή των ζωγράφων είναι στα ελληνικά¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ νάρθηκας μονής Cozia, 1707, Ρουμανία².

1. Δρακοπούλου 2002, 111-112, 134 2. Δεληγιάννης 1995, 171-172· Δρακοπούλου 2002, 112, εικ. 13.

Ανδρώνης Μανουήλ

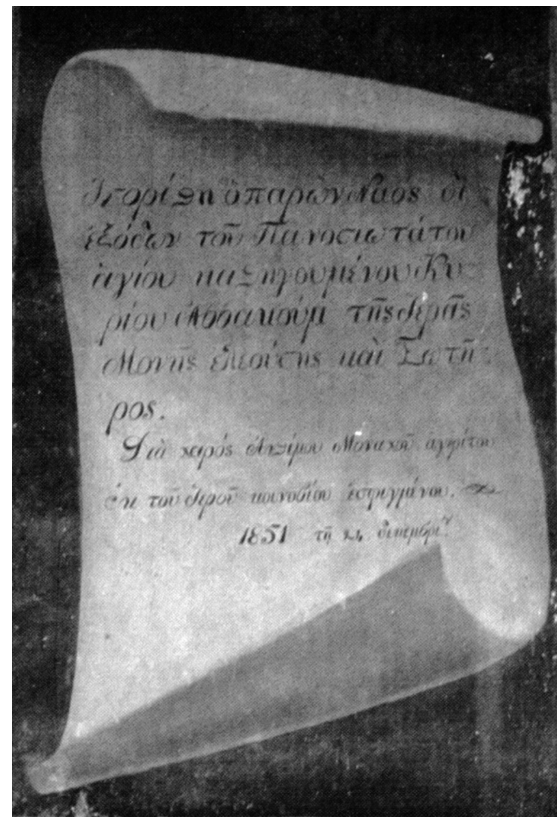
1641-1653

(τόμος 1, 169)

ΚΑΤΑΓ. Ναύπλιο.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Μεγάλου Σπηλαίου, Καλάβρυτα Αχαΐας¹.

1. Μοναστήρια Αχαΐας 2006, 89.

27. Άνθιμος (6), κτητορική επιγραφή, τοιχ. αρ. 2.

28. Άνθιμος (6), ο ηγούμενος και κτήτορας Αββακούμ, τοιχ. αρ. 2.

Ανεμογιάννης Αναστάσιος 1740-1781
(τόμος 1, 169-170)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Αναστασίου Ανεμογιάννη.*
ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ Βατοπεδινή, 1772, πρ. Μουσείο Ευρωπαϊκής και Ανατολικής Τέχνης (από τη Συλλογή Ι. Πασσά), Αθήνα¹.

1. Λεμπέση – Ετζέογλου – Καζανάκη 1995, 535.

Άνθιμος (2) 1630-1648
(τόμος 1, 170)

ΒΙΒΛ. Παπαζώτου 2004, 71-74, εικ. 1-10.

Άνθιμος (3) 1645
(τόμος 1, 170)

ΙΔΙΟΤ. Ιερομόναχος.
ΥΠΟΓΡ. *διά χιρός καμού ελαχίστου ζογράφου Ανθίμου ιερομονάχου εκ πόλεος Ροπού.*
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Αγίας Λαύρας – Παλαιομοναστήρι, 1645, Καλάβρυτα Αχαΐας¹.

1. Μοναστήρια Αχαΐας 2006, 93-94.

Άνθιμος (6) 1818-1855

ΚΑΤΑΓ. Καλλίπολη Δαρδανελλίων (χωριό Περίσταση).
ΙΔΙΟΤ. Αρχιμανδρίτης, μοναχός αγιορείτης.
ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ανθίμου Μ. εσφιγμένου* (εικ. 2), *διά χειρ(ός) Α.Ν.Θ.Μ.Μ.* (εικ. 3), *χειρί δε των αυταδέλφων Ιωάσαφ, Νικηφόρου, Γεράσιμου και Ανθίμου ιεροδιακόνου* (τοιχ. 1), *διά χειρός Ανθίμου Μοναχού αγιορίτου εκ του Ιερού κοινοβίου Εσφιγμένου* (τοιχ. 2).
ΣΥΝΕΡΓ. Γεράσιμος (11), Ιωάσαφ (2) και Νικηφόρος (12).

ΒΙΟΓΡ. Γεννήθηκε το 1818 στην Περίσταση Δαρδανελλίων¹. Ανήκε στους μαθητές και συνεχιστές του έργου του Νικηφόρου (10) στο Άγιον Όρος. Αναφέρεται στα ομόλογα αγοράς του κελλίου των Αγίων Πάντων της μονής Καρακάλλου κατά τα έτη 1839 και 1843 μαζί με τον Νικηφόρο (12) και τον Γεράσιμο (11)². Περιλαμβάνεται στους καταλόγους συνδρομητών βιβλίων του έτους 1851, στο Άγιον Όρος³.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιοι, 1845, ιδιωτική συλλογή⁴ 2) ΧΣ Παντοκράτωρ, 1848 και 3) ΘΚ Παντάνασσα, 1848 (δεσποτικές), ν. Αγίου Αθανασίου, Θεσσαλονίκη⁵ 4) Αγία Τριάδα, 1855, καθολικό μονής Εσφιγμένου, Άγιον Όρος⁶.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) μονή Εσφιγμένου, 1841, Άγιον Όρος⁷ 2) μονή Μεταμόρφωσης του Σωτήρα, 1851, Νησί Ιωαννίνων⁸.

ΒΙΒΛ. Βλάχος 1903, 257.

1. Παπάγγελος 2005, 542 2. Χρυσοχοΐδης – Γουναρίδης 1985, 60 3. Ηλιού 1999, 48 4. Ετζέογλου – Καζανάκη 2000, 867 5. Ζάρρα 2006, 243-245, εικ. 107, 108 6. Ζάρρα 2006, 243 7. Παπάγγελος 2005, 542 8. Γαρίδης – Παλιούρας 1993, 297-303· Καμαρούλιας 1996 Α', 276, εικ. 230, 231· Παπαδοπούλου 2004, 92· Ζάρρα 2006, 242-243.

Άνθιμος (7)

1837

ΚΑΤΑΓ. Ύδρα.

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός.

ΥΠΟΓΡ. *διά χηρός Ανθήμου μοναχού, Υδρέου.*

ΕΙΚΟΝΑ άγιος νεομάρτυς Κωνσταντίνος ο Υδραίος, 1837, σκήτη Τιμίου Προδρόμου μονής Ιβήρων, Άγιον Όρος¹.

1. Παπάγγελος 1997, αρ. 2.133.

Άντζολο

1505

ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα με έγγραφο από τα Κρατικά Αρχεία της Βενετίας της 16ης Ιουλίου 1505, ανέλαβε να τοιχογραφήσει το παρεκκλήσι του λατίνου αρχιεπισκόπου της Κέρκυρας **Sancto Venier μετά από παραγγελία του τελευταίου**. Ο *miser Anzolo*, όπως υπογράφει, ανέλαβε εκτός από την εκτέλεση των τοιχογραφιών, να ζωγραφίσει την *rala d'altare*, να περάσει με λάδι και ψιμμύθι τις κορνίζες και την πόρτα και να βάψει τους πάγκους της εκκλησίας. Ανέλαβε επίσης να ζωγραφίσει την παράσταση της Παναγίας και το πορτρέτο του Venier σε ένα πολυτελές ύφασμα που θα χρησίμευε ως κάλυμμα τζακιού. Η συμφωνία προέβλεπε την χρησιμοποίηση καλών χρωμάτων και σμάλτου από το ζωγράφο. Η αμοιβή του, 27 δουκάτα, θα πληρωνόταν σε δύο δόσεις, ενώ παράλληλα του είχε απαγορευθεί οποιαδήποτε άλλη απασχόληση και είχε οριστεί ένας μήνας ως χρόνος παράδοσης του έργου¹.

1. Καζανάκη 1988, 293-295, 296, 298.

29. Άνθιμος (6), άγιος Γεώργιος εξ Ιωαννίνων, τοιχ. αρ. 2.

Antonio da Negroponte βλ. Αντώνιος (15)

Αντώνιος (2)

1537-1552

(τόμος 1, 171-172)

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧΣ Παντοκράτωρ 2) ΘΚ δεομένη 3) Ιωάννης Πρόδρομος δεόμενος 4) απόστολος Φίλιππος 5) Πέτρος 6) Λουκάς 7) Μάρκος 8) Ματθαίος 9) Θωμάς 10) Ιάκωβος 11) Παύλος 12) Ιωάννης Θεολόγος 13) Ανδρέας 14) Βαρθολομαίος και 15) Σίμων, 1544, μονή Ξενοφώντος¹ 16) ΘΚ Οδηγήτρια και 17) ΧΣ Παντοκράτωρ (αποδ.), μέσα 16ου αιώνα, βιβλιοθήκη μονής Ξενοφώντος² 18) Ευαγγελισμός (βημόθυρο), 1544, παλαιό καθολικό, μονή

Ξενοφώντος³ 19) εικόνες επιστυλίου 20) Μεγάλη Δέηση και 21) Δέηση με τον Χριστό, τον άγιο Γεώργιο και τον άγιο Παύλο Ξηροποταμηνό, μέσα 16ου αιώνα, τέμπλο, παρεκκλήσι Αγίου Γεωργίου, μονή Παύλου, Άγιον Όρος⁴. Σχέση με το έργο του ζωγράφου διαπιστώνεται στις τοιχογραφίες του καθολικού της μονής του Αγίου Γεωργίου στα Κερδύλια, έξω από την Ασπροβάλτα Θεσσαλονίκης (Θεοχαρίδου - Τούρτα 1989, 60, εικ. 25-31).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) μονή Ξενοφώντος, 1544, Άγιον Όρος⁵ 2) παρεκκλήσι Αγίου Γεωργίου, μονή Παύλου, Άγιον Όρος⁶.

ΒΙΒΛ. Βασιλάκη 2004α, 131-132.

1. Κυριακούδης 1998, 96-114, εικ. 28-42· Papadimitriou 2006, αρ. Α.12-Α.13 2. Κυριακούδης 1998, 117-122, εικ. 45-46 3. Κυριακούδης 1998, 114-117, εικ. 43-44 4. Βασιλάκη 1998, 55-74· Tavlakis 2009, αρ. 8 5. Κυριακούδης 1998, 95-96, 106, 288 σημ. 6, εικ. 130-132· Φουστέρης 2007 6. Βασιλάκη 1998, 50-51· Tavlakis 2009, 104.

Αντώνιος (3) 1562-1573
(τόμος 1, 172)

ΒΙΒΛ. Καζανάκη 1988, 298.

Αντώνιος (4.1) 16[..]

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Αντωνίου*.

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Θεόδωρος Κυθήρων, 16[..], καθολικό μονής Γεννήσεως της Θεοτόκου, Κακοπέτρι Μανιτοχωρίου, Κύθηρα¹.

1. Παπαδημητρίου 2009, 323-324, εικ. 6.

Αντώνιος (5.1) 1652

ΚΑΤΑΓ. Σίφνος.

ΙΔΙΟΤ. Ιερέας, ιερογράφος.

ΒΙΟΓΡ. Αναγράφεται σε πίνακα στις 10 Μαρτίου 1652 των μελών του Αγιοταφικού Αδελφάτου Σίφνου¹.

1. Συμεωνίδης 2000, 105, αρ. 9.

Αντώνιος (5.2) 1659

ΒΙΟΓΡ. Ο μοναχός Αντώνιος από το χωριό Sipska της Αλβανίας, που αναφέρεται το 1659 ως ζωγράφος των τοιχογραφιών του καθολικού της μονής Τιμίου Προδρόμου, στη Μοσχόπολη της Αλβανίας (Συλλογικό 1999, 144 και Mihalçka 2005, 272), μάλλον ταυτίζεται με τον ηγούμενο της μονής Αντώνιο (βλ. Σκενδέρης 1928, 53 και Καμαρούλιας 1996 Β', 585-591).

Αντώνιος (5) 1680
(τόμος 1, 172)

Οι τοιχογραφίες του ναού της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στην Ανωγή Ιθάκης χρονολογούνται το 1680.

Πιθανόν να πρόκειται για διαφορετικό ζωγράφο από αυτόν που υπογράφει τις εικόνες που βρίσκονται στην Ελβετία.

Αντώνιος (6) βλ. Αγοραστός Αντώνιος 1683
(τόμος 1, 172-173)

Αντώνιος (7.1) τέλη 17ου αι.

ΕΙΚΟΝΑ Ιωάννης Θεολόγος, τέλη 17ου αιώνα, μονή Αγίου Γεωργίου του Κοντού, Λάρνακα, Κύπρος¹.

1. Γερασίμου 2002α, 90.

Αντώνιος (7.2) 1693

ΙΔΙΟΤ. Ιερέας.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Αντωνίου ιερέος*.

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Θεόδωρος ο Στρατηλάτης, 1693, ν. Αγίου Κυπριανού, Μένικο, Κύπρος¹.

1. Γερασίμου 2000, 165-166.

Αντώνιος (8) 1741
(τόμος 1, 173)

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ μονή Αγίας Τριάδας, 1741, Μετέωρα¹.

1. Νικονάνος 1987, 80· Χούλια - Αλμπάνη 1999, 125-130· Δεριζιώτης - Φλώρου - Συθιακάκη - Ντίνα - Σδρόλια - Μαντζανά 2003, 532.

- Αντώνιος (9)** 1746-1756
(τόμος 1, 173)
- ΥΠΟΓΡ. *χρη Αντωνίου* (εικ. 1, τοιχ. 2), *διά χειρός εμού Αντονίου εκ κόμης και πατρίδος Νεζερό του Καλαβρίτου* (τοιχ. 1).
- ΕΙΚΟΝΕΣ 1) εικόνες τέμπλου, 1751, καθολικό μονής Παναγίας, Κάτω Δίβρη Ηλείας¹ 2) εικόνες τέμπλου, μονή Αγίας Τριάδας, Ακράτα Αχαΐας².
- ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) καθολικό μονής Παναγίας, 1746, Κάτω Δίβρη Ηλείας³ 2) καθολικό μονής Αγίας Τριάδας, 1750, Λιβάρζι Αχαΐας⁴ 3) παλαιό καθολικό, 1751 και 4) νέο καθολικό, 1751, μονή Αγίας Τριάδας, Ακράτα Αχαΐας⁵ 5) ν. Αγίων Θεοδώρων, 1756, Λιβάρζι Αχαΐας⁶.
-
1. Μπάχος 2005-2006, 70-71, 79, εικ. 33 2. Μοναστήρια Αχαΐας 2006, 112 3. Μπάχος 2005-2006, 63-76, 79, εικ. 22-32· Μοναστήρια Αχαΐας 2006, 157-160 4. Μοναστήρια Αχαΐας 2006, 167-169 5. Γεωργοπούλου-Βέρρα – Μυλωνά – Μουτζάλη – Κουμούση – Σκαρμούτσου – Ρηγάκου 2003, 333· Μοναστήρια Αχαΐας 2006, 108, 111-112 6. Μοναστήρια Αχαΐας 2006, 112.
- Αντώνιος (13)** 1758
(τόμος 1, 174)
- ΒΙΒΛ. Σκενδέρης 1928, 126.
- Αντώνιος (13.1)** 1765
- ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Αντωνίου*.
- ΕΙΚΟΝΑ Άκρα Ταπείνωση, 1765, Κερμίρα Καππαδοκίας, σήμερα στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα.
- Αντώνιος (13.2)** 1809
- ΚΑΤΑΓ. Σίφνος.
- ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος αναφέρεται σε σημείωση στο τέλος διακοσμημένου μουσικού βιβλίου, που βρίσκεται στο
- Μουσείο της Μονής Παναγίας Βρυσιανής στη Σίφνο:
*1809 Μαρτίου 11 Αντώνιος ζουγράφος σιφνέος*¹.
-
1. Συμεωνίδης 2000, 105, αρ. 10.
- Αντώνιος (14)** 1829
(τόμος 1, 174)
- ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Μεγάλης Παναγίας, 1829, Σαμαρίνα Γρεβενών¹.
-
1. Παπαγεωργίου Ν. 2004α, 379.
- Αντώνιος (15)**
(*Antonio da Negroponte, Falier Antonio*)
β' μισό 15ου αι.
(τόμος 1, 183)
- ΒΙΒΛ. Lucco 1990, 399 εικ. 458, 400, 733· Merkel 1996· Constantoudaki 1999α, 1250 σημ. 12.
- Αντώνιος (16)** 1811
- ΥΠΟΓΡ. *χειρ Αντωνίου* (εικ. 1, 2).
- ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιος Αθανάσιος, 1811 2) άγιος Νικόλαος, 1811 και 3) άγιος Σπυρίδων, 1811, Κρατική Πινακοθήκη, Μπουργκάς, Βουλγαρία¹.
-
1. Μουτάφωφ 2008, 96, πίν. 3-8.
- Αντώνιος (17)** 1854-1873
- ΥΠΟΓΡ. *Αντωνίου Ζωγράφου Ιεροσολυμίτου* (εικ. 1), *έργον Αντωνίου Ιεροσολυμίτου* (εικ. 2).
- ΕΙΚΟΝΕΣ 1) αγία Παρασκευή, 1854, εξωκκλήσι Αγίας Παρασκευής, Ευρυτανία¹ 2) Μεταμόρφωση του Χριστού, 1873, ν. Αγίας Αικατερίνης, Θεσσαλονίκη².
-
1. Ζάρρα 2006, 181 2. Η ίδια, 179-181, εικ. 70.

Αντωνίου Αντώνιος 1844

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων στο Άργος, το έτος 1844¹.

1. Ηλιού 1999, 48.

Ανώνυμος (γιός του Γεωργίου) 1818

ΚΑΤΑΓ. Τσεπέλοβο.

ΠΑΤΡ. Γεώργιος.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Αναστασίου αναγνώστου υιού Οικονόμου καππεσοβίτου και ιού Γεωργίου τον Τζεπελοβιτών.*

ΣΥΝΕΡΓ. Οικονόμου Αναστάσιος.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Βισοκού Ιωαννίνων, 1818¹.

1. Κωνσταντίνος 2001, 147, πίν. 155α.

Ανώνυμος Αθηναίος 1742

ΒΙΒΛ. Πάλλας 1971, σμ. 52.

Αξέντης Συμεών 1509-1514

(τόμος 1, 174, τόμος 2, 405)

ΒΙΟΓΡ. Ταυτίζεται με τον ζωγράφο Συμεών (1).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Αγίου Σωζόμενου, 1513¹ 2) ν. της Θεοτόκου (ή του Αρχαγγέλου), 1514² και 3) ιερό βήμα ναού Αγίας Παρασκευής (ημιτελής τοιχογράφηση), Γαλάτα, Κύπρος³.

Η απόδοση στον Αξέντη της εικόνας της Θεοτόκου *Madre della Consolazione* και αγίων από το ναό της Παναγίας Ελεούσας, στο χωριό Ζανατζιά της Λεμεσού, με χρονολογία 1510 (Frigerio-Ζένιου 2009), χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση.

ΒΙΒΛ. Παλιούρας 1986.

1. Γερασίμου 2000, 162· Σοφοκλέους 2000, 34· Constanti-

nides 2001, εικ. 48b· Κωνσταντουδάκη 2009, 161 2. Γερασίμου 2000, 162· Σοφοκλέους, 2000, 34· Constantinides 2001, εικ. 69· Κωνσταντουδάκη – Μυριανθεύς 2005, 51-84· Κωνσταντουδάκη 2009, 161, εικ. 6 3. Γερασίμου 2000, 162· Κωνσταντουδάκη 2009, 161.

Απακάς Ιωάννης

τέλη 16ου αι.

(τόμος 1, 175)

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Αποκαθήλωση (αποδ.), τέλη 16ου αιώνα, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα¹ 2) Αποκαθήλωση (αποδ.), ιδιωτική συλλογή, Γερμανία² 3) Αποκαθήλωση, καθολικό μονής Μεγίστης Λαύρας, Άγιον Όρος³ 4) Περιτομή του Χριστού στο ναό του Σολομώντα⁴ και 5) Δευτέρα Παρουσία, Μουσείο Ελληνικού Ινστιτούτου Βενετίας⁵ 6) Δέηση με τον Χριστό, τον άγιο Ανδρέα και την αγία Παρασκευή, μονή Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου, Πάτμος⁶ 7) Άκρα Ταπείνωση, ν. Εισοδίων της Θεοτόκου (Ελεούσας), Μητρόπολη, Κάστρο, Σίφνος⁷.

1. Νέα Αποκτήματα 1997, αρ. 15 (Κ.-Φ. Καλαφάτη)· Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1998, 9, πίν. 6· Καλαφάτη 2001, αρ. 127· Μπαλτογιάννη 2003, αρ. 66 2. Bentchev 2000, 51-62, εικ. 52-56 3. Σταυροπούλου 2003, 729-758, εικ. 20 4. Τσελέντη 1994, 71· Τσελέντη 2002, αρ. 95 5. Τσελέντη 1994, 71· Τσελέντη 2002, αρ. 96 6. Χατζηδάκη 1997, 231 7. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1988, 383, πίν. 270α· Χατζηδάκη 2001β, αρ. 140.

Αποστόλης βλ. Λογγιανός

Αποστόλης (1)

1718-1719

ΚΑΤΑΓ. Μέτσοβο.

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΥΠΟΓΡ. *Αποστόλη ζωγράφου κε Θέμελη από χορηγό Μέχοβο.*

ΣΥΝΕΡΓ. Θέμελης.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Δραμεσών, 1718-1719, Ιωάννινα¹.

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 478, εικ. 573-575.

30. Αξέντης Συμεών, Δέηση με οικογένεια αφιερωτών, τοιχ. αρ. 2.

31. Αποστόλης (2), άγιος Ιωάννης εκ Κονίτσης, τοιχ.

Αποστόλης (2) 1864

ΚΑΤΑΓ. Χιονιάδες Ιωαννίνων.

ΠΑΤΡ. Ματθαίος.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός των αυταδέλφων Ζήκου Ματθαίου και Αποστόλη υιού αυτού εκ κώμης Χιονιάδες.*

ΣΥΝΕΡΓ. Ματθαίος, πατέρας του και Ζήκος, θεός του. ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Γενεθλιών της Θεοτόκου, 1864, Καβάσιλα Ιωαννίνων¹.

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 169, εκ. 96-102.

Αποστόλης Βασίλειος 1826

ΚΑΤΑΓ. Φαραστανά Πωγωνιανής.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός εμού του ταπεινού Βασιλείου Αποστόλη εκ κώμης Φαραστανά της πόλεως Πωγωνιανής.* ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Οσίου Νικάνορα Κορτίνιστας, 1826, Επταχώρι Κόνιτσας¹.

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 187, εκ. 117-119.

Αποστόλιος 1714

(τόμος 1, 177)

ΒΙΒΛ. Καμαρούλιας 1996 Β', 252, εκ. 302-304.

Απόστολος (1) 1659

ΚΑΤΑΓ. Αθήνα.

ΒΙΟΓΡ. Η υπογραφή του *διά χειρός εμού του Αποστόλου του εξ Αθηνών* υπάρχει σε αντιμήνσιο στη μονή Δρυάνου, στο Αργυρόκαστρο της Αλβανίας¹.

1. Καμαρούλιας 1996 Β', 455.

Απόστολος (2) c. 1750

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΥΠΟΓΡ. *μνήσθητη... τον ζογράφων... Θε(ο)δώρου. Αποστόλου.*

ΣΥΝΕΡΓ. Θεόδωρος (14.1).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Κορώνι Λιγουριού, Αργολίδα¹. Η επιγραφή βρίσκεται στην κόγχη της Προθέσεως του Ιερού (βλ. και Ασλανίδης – Πινάτση 2002, 26-27, 31, σημ. 33).

1. Ευχαριστούμε τη συνάδελφο Ευτυχία Λιάτα και τον κ. Λάμπρο Ευθάλη για το φωτογραφικό υλικό.

32. Απόστολος (2), όραμα αγίου Πέτρου Αλεξανδρείας τοιχ.

Αποστόλου Θεόδωρος

βλ. *Απόστολος (2)* και *Θεόδωρος (14.1)*

(τόμος 1, 177)

Αρβανιτάκης Κωνσταντίνος

βλ. *Κωνσταντίνος (16)*

Αρβανιτάκης Νικόλαος

1764-1787

(τόμος 1, 178)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Νικολάου του Αρβανιτάκη* (εικ. 1).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιος Χαράλαμπος ένθρονος, 1764 ή 1768 και 2) Μαστίγωση του Χριστού, Μητροπολιτικό Μέγαρο, Ζάκυνθος¹.

1. Ρηγόπουλος 2006α, αρ. 5.15, εικ. 207 και αρ. 2.11, εικ. 55.

Αργύρης (1)

1802

ΕΙΚΟΝΑ Δέηση, 1802, Συλλογή Ζάννου, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα¹.

1. Πληροφορία Λασκαρίνας Μπούρα (5/2/1988).

Αργύρης (2)

1808

ΚΑΤΑΓ. Κριμίνι Κοζάνης.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) εξωνάρθηκας καθολικού μονής Μεταμορφώσεως, 1808, Δρυόβουνο Κοζάνης¹ 2) μονή Αγίας Παρασκευής, Φλαμουριά (Δομαβίστι) Κοζάνης².

1. Τούρτα 1991, 38, σημ. 106· Δάρδας 1993, 88-91 2. Στα ίδια.

Αργύρης (3)

1835

ΚΑΤΑΓ. Χιονιάδες Ιωαννίνων.

ΠΑΤΡ. Μιχάλης.

ΥΠΟΓΡ. *δηά χειρός Αργύρι Μιχάλι*.

ΒΙΟΓΡ. Ίσως γιος του χιονιαδίτη ζωγράφου Μιχαήλ (22).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αγίας Παρασκευής, 1835, Ποριά Καστοριάς¹.

1. Παϊσίδου 1998, 223-232, εικ. 1-32.

Αργυρόπουλος Νικόλαος

1850

ΥΠΟΓΡ. *Νικόλαος Γ. Αργυρόπουλος και Θεόδωρος Μπάχτος* (εικ. 1, 2).

ΣΥΝΕΡΓ. Μπάχτος Θεόδωρος.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΘΚ βρεφοκρατούσα, 1850 και 2) άγιος Αθανάσιος, 1850, ν. Αγίου Αθανασίου, Καρυές Τρικάλων¹.

ΒΙΒΛ. Γραίκος 2008, 25.

1. Σδρόλια – Μαντζανά – Ντίνα 1995, 229.

Αρκελές Βασίλειος

1762- †1827

(τόμος 1, 179)

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧΣ Παντοκράτωρ¹ και 2) ΘΚ ένθρονη Πλατυτέρα, 1794, από το ναό του Αγίου Αντωνίου, σήμερα στη Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας (Μουσείο

33. Αρκελές Βασιλείος, Θεοτόκος ἐνθρονη, εικ. αρ. 2.

Μεταβυζαντινής Τέχνης)² 3) άγιος Χαράλαμπος, 1804, ν. Αγίου Χαράλαμπος, Πρέβεζα³ 4) άγιος Κοσμάς, 1814, ν. Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, Πρέβεζα⁴ 5) Εισόδια της Θεοτόκου, 1816, ν. Αγίων Αναργύρων, Λευκάδα⁵ 6) ΘΚ «Η Κυρία η Πεφανερωμένη», 1816⁶ και 7) Ιωάννης Χρυσόστομος, 1816, Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας (Μουσείο Μεταβυζαντινής Τέχνης)⁷.

1. Σολδάτος 1999, 411, εικ. 482· Βιταλιώτης 2001, αρ. 67 2. Σολδάτος 1999, 410, εικ. 481 3. Παπαδοπούλου 2003, 551 4. Στο ίδιο 5. Σολδάτος 1999, 299, εικ. 307 6. Σολδάτος 1999, 413 εικ. 485 7. Σολδάτος 1999, 413, εικ. 484.

Αρμενόπουλος Δημήτριος 1840-†1852

ΚΑΤΑΓ. Σμύρνη.

ΠΑΤΡ. Χ" Λαμπρινός.

ΥΠΟΓΡ. εγράφη υπό Δημητρίου Αρμενόπουλου.

ΒΙΟΓΡ. Ο «ζωγράφος» αναφέρεται ως συνδρομητής στους καταλόγους ελληνικών βιβλίων μεταξύ των ετών 1850-1851, στην Ερμούπολη της Σύρου¹.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Τρεις Ιεράρχες, 1840 και 2) άγιος Σπυρίδων, ν. Αγίου Σπυρίδωνα, Χώρα Τήνου 3) άγιος Δημήτριος, 1848, ν. Αγίου Νικολάου Ορθοδόξων, Χώρα Τήνου 4) Νυμφίος, 1848 και 5-8) τέσσερις εικόνες προσκυνηταρίου, ν. Μεγαλόχαρης, Χώρα Τήνου 9) εικόνες, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Ερμούπολη Σύρου².

Επίσης ο ζωγράφος επιζωγράφησε εικόνες σε ναούς της Τήνου³.

1. Ηλιού 1999, 48 2. Κουτελάκης 1988, 252 3. Στο ίδιο.

Αρμενόπουλος Ευάγγελος

πριν από το 1821 - † μετά το 1889

ΒΙΟΓΡ. Γεννήθηκε και πέθανε στην Κωνσταντινούπολη. Σπούδασε ζωγραφική στην Ακαδημία Καλών Τεχνών της Ρώμης, όπου συμμετείχε και σε διάφορες εκθέσεις. Γύρω στα 1883-1884 εγκαταστάθηκε για ένα

34. Αρκελές Βασίλειος, Ιωάννης Χρυσόστομος, εικ. αρ. 7.

μικρό διάστημα στην Αθήνα. Διακρίθηκε στην προσωπογραφία, αλλά κυρίως ασχολήθηκε με την αγιογραφία. Έργα του βρίσκονται σε εκκλησίες της Κωνσταντινούπολης¹.

1. Ματθιόπουλος 1997, 102.

Αρμενόπουλος Ηρακλής

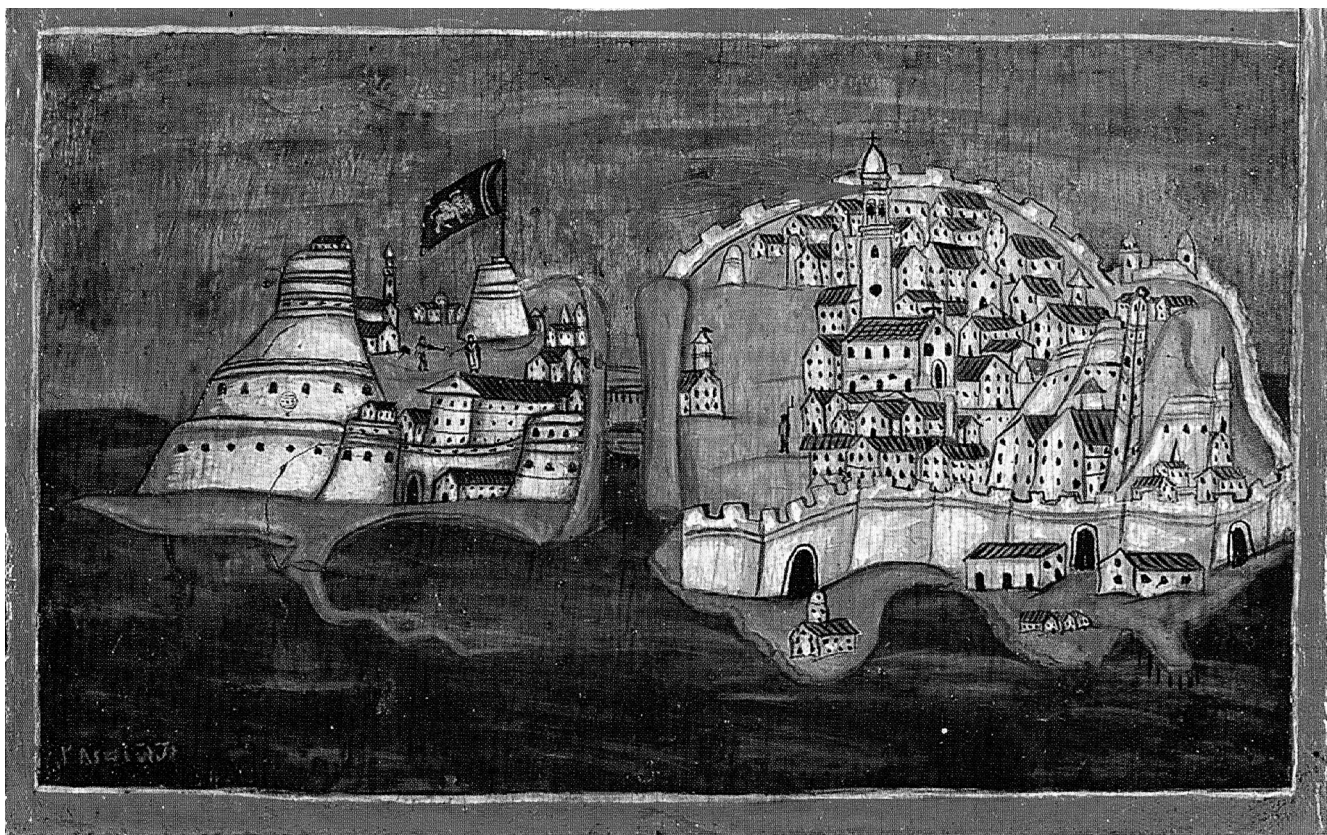
1834

ΚΑΤΑΓ. Σμύρνη.

ΠΑΤΡ. Αρμενόπουλος Δημήτριος.

ΒΙΟΓΡ. Γιος τού επίσης ζωγράφου Δ. Αρμενόπουλου. Εικόνα των Τριών Ιεραρχών με την υπογραφή Ηρακλής Δ. Αρμενόπουλος Σμυρναίος και την χρονολογία 21 Μαρτίου 1834 έχει καταγραφεί στην Σύρο ως δωρεά «των εν Σμύρνη κρεοπωλών»¹.

1. Κουτελάκης 1988, 252.

35. Ασπιώτης Γεώργιος, θαύμα αγίου Σπυρίδωνος, λεπτομέρεια, εικ.

Αρσένιος (3)
(τόμος 1, 181)

1709

ΕΙΚΟΝΑ ΧΣ, δεσποτικός θρόνος, 1781, ν. Ταξιαρχών, Χώρα, Τήνος¹.

ΚΑΤΑΓ. Άρτα.

ΙΔΙΟΤ. Ιερομόναχος.

ΥΠΟΓΡ. χειρ Αρσενείου ιερομονάχου.

ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ, 1709, καθολικό μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Βυτουμάς Τρικάλων¹.

1. Παπαζήσης 1988, 363.

1. Κουτελάκης 1988, 252.

Ασηνός (;)

1781

Ασπιώτης Γεώργιος τέλη 18ου - αρχές 19ου αι.

ΥΠΟΓΡ. Γ. Ασπιώτης.

ΒΙΟΓΡ. Εικόνες του έχουν καταγραφεί στην Αγία Τριάδα Γαΐου, στους Παξούς¹.

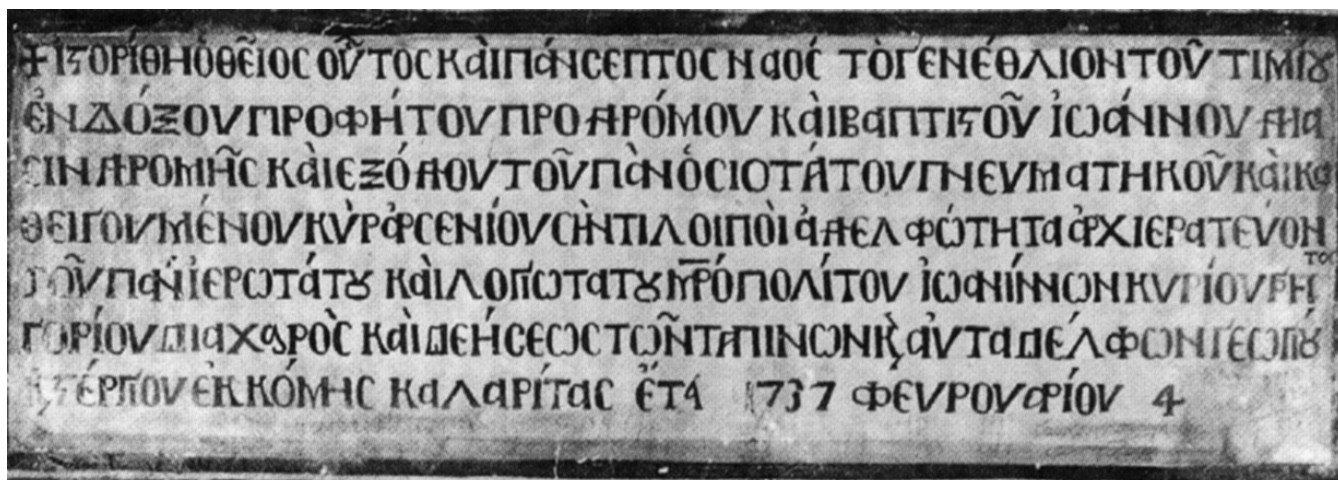
ΕΙΚΟΝΑ άγιος Σπυρίδων ένθρονος και το θαύμα του αγίου Σπυρίδωνος (εικόνα δίζωνη), τέλη 18ου-αρχές 19ου αιώνα, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα².

ΚΑΤΑΓ. Σύρος.

ΙΔΙΟΤ. Ιερέας, αρχιμανδρίτης.

ΥΠΟΓΡ. χειρ Ασηνού αρχιμανδρίτου του εκ Σύρου.

1. Βοκοτόπουλος 1967, 374 2. Κακαβάς 1997, αρ. 28, εικ. σελ. 71· Κακαβάς 2004, 405-406· Καστρινάκης 2009, αρ. 31.

36. Αστέριος (1), κτητορική επιγραφή, τοιχ. αρ. 3.

37. Αστέριος (1), άγιος Χριστοφόρος, τοιχ. αρ. 3.

38. Αστέριος (1), ο ανελεήμων χάρος, τοιχ. αρ. 3.

Ασπιώτης Νικόλαος

1847-1885

ΚΑΤΑΓ. Κέρκυρα.

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος, αγιογράφος.

ΒΙΟΓΡ. Αγιογραφίες του υπάρχουν στην ουρανία του Αγίου Σπυρίδωνα. Πρόκειται για αντίγραφα έργων του Παναγιώτη Δοξαρά της περιόδου 1853-1871¹. Ο ζωγράφος αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων στην Κέρκυρα το χρονικό διάστημα 1847-1885². Στις 12 Ιουλίου 1845 υπογράφει βεβαίωση ότι έλαβε 16 τάλιρα για ένα δεσποτικό της Ζωοδόχου Πηγής που ζωγράφισε καθώς και για το χρύσωμα της κορνίζας του Προδρόμου στο ναό της Υπεραγίας Θεοτόκου Πλατυτέρας και Τριμάρτυρος στην Κέρκυρα (Καρύδης 2004-2006, 15). ΟΥΡΑΝΙΑ με δώδεκα σκηνές από τον βίο του αγίου Σπυρίδωνα, 1850/51, ν. Αγίου Σπυρίδωνα, Κέρκυρα³.

1. Χρήστου 1997, 109 2. Ηλιού 1999, 48 3. Άγιος Σπυρίδων 2007, 150-163.

Αστέριος (1)

1714-1781

(τόμος 1, 181 και τόμος 2, 379)

ΚΑΤΑΓ. Καλαρίτες Ιωαννίνων.

ΙΔΙΟΤ. Αγιογράφος.

ΥΠΟΓΡ. *ευτελούς Στεργίου και αυταδέλφου Γεωργίου* (εικ. 1), *χειρ ταπεινού Αστερίου εκ Καλαρρίτας των Ιωαννίνων* (εικ. 2), *διά χειρός Ιω(άννου) και Στεργίου και Δήμου* (τοιχ. 1), *διά χειρός και δεήσεως των ταπεινών κ(αι) αυταδέλφων Γεω(ρ)γίου κ(αι) Στεργίου εκ κόμης Καλαρίτας* (τοιχ. 3), *διά χειρός ημών των ταπεινών αυταδέλφων Γεωργίου και Στεργίου εκ κόμης Καλαρρύτας* (τοιχ. 4), *διά χειρός Στεργίου και Ιωάννου των αυταδέλφων αγιογράφων από χώρας Καλαρρύτας* (τοιχ. 5). ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιος Νικόλαος, 1748, ν. Αγίου Νικολάου, Ρεντίνα Καρδίτσας¹ 2) άγιος Δημήτριος, 1770, ν. Αγίου Νικολάου, Μεγάλο Ελευθεροχώρι Λάρισας² 3) ΘΚ, 1778, μονή Αγίας Αναλήψεως, Καλύβια Αναλήψεως, Λάρισα³ 4) ΧΣ, 1781, ν. Αγίου Γεωργίου, Πράμαντα Ιωαννίνων⁴ 5) Κοίμηση της Θεοτόκου, ν. Αγίου Νικολάου, Ρεντίνα Καρδίτσας⁵.

ΣΥΝΕΡΓ. Γεώργιος (29), Δήμος (2), Ιωάννης (62), αδελφοί του.

ΒΙΟΓΡ. Ταυτίζεται με τον ζωγράφο Στέργιο (1).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) παρεκκλήσι Αγίας Παρασκευής, ν. Αγίου Παντελεήμονα, 1714, Τσαριτσάνη Λάρισας⁶ 2) ν. Αγίας Παρασκευής, 1736, Ανθούσα Τρικάλων⁷ 3) παρεκκλήσι Προδρόμου, 1737, μονή Βύλιζας Ιωαννίνων⁸ 4) καθολικό μονής Παναγίας Χρυσίνου, 1740, Κλεινό (Κλινοβός) Τρικάλων⁹ 5) παρεκκλήσι Αγίων Πάντων, 1761, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Καλαμπάκα¹⁰.

1. Οικονόμου χ. χρ., σημ. 231 2. Πασαλή 2003, 414-415 3. Πασαλή 2003, 414 4. Καλούσιος 2001α, 40 5. Τσιουρή 2008, 329 6. Δαλαμπύρας 1987α, 99-100 7. Παπαζήσης 1988, 364 8. Κωνσταντίος 1987, 243· Καμαρούλιας 1996 Α', 444, εικ. 497-505· Καλούσιος 2001α, 400, εικ. 9, 20, 21· 9. Καλούσιος 2001α, 396 10. Κωνσταντίος 1987, 243, εικ. 3 και 2002, 241, 251, εικ. 14.

Αστέριος (3)

1853-1867

ΚΑΤΑΓ. Κοζάνη.

ΠΑΤΡ. Δημήτριος.

ΥΠΟΓΡ. *εγράφη υπό Αστερίου Δ. του εκ Κοζάνης* (εικ. 2). ΒΙΟΓΡ. Εργάστηκε μαζί με τα παιδιά του Ευθύμιο και Γεώργιο. Έργα τους βρίσκονται στους ναούς της Αγίας Παρασκευής Καστανερής (1861), του Αγίου Γεωργίου Γουμένισσας και του Γενεσίου της Θεοτόκου στο Ομαλό (1861-1867) του νομού Κιλκίς¹.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιος Σπυρίδων, 1853, ν. Αγίου Αθανασίου, Βάρνα, Βουλγαρία² 2) άγιοι Θεόδωροι, 1864, ν. Αγίου Μηνά, Θεσσαλονίκη³.

1. Ζάρρα 2006, 178 2. Ζάρρα 2006, 178 3. Ζάρρα 2006, 178-179, εικ. 69.

39. Αστέριος (4), Χριστός Παντοκράτωρ, εικ. αρ. 1.

Αστέριος (4)

1876-1898

ΚΑΤΑΓ. Γαλάτισσα Χαλκιδικής.

ΠΑΤΡ. Ιωάννης Παπαθαλασίου.

ΙΔΙΟΤ. Αναγνώστης.

ΥΠΟΓΡ. διά χειρός Αστερίου Αναγνώστου (εικ. 1), χειρ Αστερίου Αναγνώστου (εικ. 2, 3).

ΒΙΟΓΡ. Γιος ζωγράφου και πατέρας του ζωγράφου Θεμιστοκλή, από τα τελευταία μέλη της συνοδείας των Γαλατσιάνων του Αγίου Όρους.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧΣ Παντοκράτωρ, 1896 και 2) ΘΚ Οδηγήτρια, 1898, ν. Αγίου Γεωργίου, Γαλάτισσα Χαλκιδικής¹ 3) Ανάσταση, Μητροπολιτικός ναός Αγίου Νικολάου, Πολύγυρος Χαλκιδικής².

1. Ορμύλια 2005, 32, 42, 47 2. Ορμύλια 2005, 42.

Αστράς Μανώλης

1721

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΒΙΟΓΡ. Στις 14 Σεπτεμβρίου 1721 σημειώνεται ως μάρτυρας με την ιδιότητα του ζωγράφου ο κηρ Μανολις Αστράς ζωγραφος, σε συμφωνητικό ανάμεσα στους επιτρόπους και τους εφημέριους του ναού του Παντοκράτορα Μακράδων στην Κέρκυρα¹.

1. Καρύδης 2004-2006, 15.

Αυγουστής

1778

ΒΙΟΓΡ. Εργάστηκε στα Δωδεκάνησα το έτος 1778¹.

1. Ζωγραφική στη Ρόδο 1988.

Βαθάς βλ. *Μπαθάς*

Βάλβης Γεώργιος 1801-1815
(τόμος 1, 184)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Γεωργίου Βάλβη κριτός* (εικ. 1).
ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιος Δημήτριος έφιππος, 1806 2) άγιος Νικόλαος (αποδ.) και 3) βημόθυρα (αποδ.), καθολικό μονής Αγιάς, Νάξος¹.

1. Μαστορόπουλος 1994, 456.

Βάλβης Πέτρος 1816-1841
(τόμος 1, 185)

ΚΑΤΑΓ. Λακωνία.
ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα με έγγραφο του Δημοτικού Αρχείου Ναυπλίου ο Πέτρος Βάλβης, ζωγράφος, καταγόμενος από τη Λακωνία και κάτοικος Ναυπλίου, ζήτησε τον Φεβρουάριο του έτους 1841, όταν ήταν 52 ετών, διαβατήριο για να ταξιδέψει στα Ιόνια νησιά¹.

1. Πληροφορία Τρ. Σκλαβενίτη.

Βαλέττας Εμμανουήλ 1844

ΚΑΤΑΓ. Κρήτη.
ΥΠΟΓΡ. *χειρ Εμμ. Βαλέττα Κρητός* (εικ. 1, 2).
ΕΙΚΟΝΕΣ 1) αρχάγγελος Μιχαήλ, θύρα Προθέσεως και 2) αρχάγγελος Γαβριήλ, θύρα Διακονικού, 1844, ν. Θεοτόκου, Πετρίνα Σπάρτης¹.

1. Μπακούρου – Χαραλάμπους – Πάντου – Διαμαντή 2001, 167.

Βάλμης Σπυρίδων 1805-1825

ΚΑΤΑΓ. Κέρκυρα.
ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος, εικονογράφος.
ΒΙΟΓΡ. Εκκλησιαστικά αρχεία της Κέρκυρας αναφέρουν αμοιβές του ζωγράφου που εργάστηκε σε εκκλησίες

του νησιού από το 1808 έως το 1821. Συγκεκριμένα εκτέλεσε διάφορες εργασίες, όπως χρωματισμούς και επιχρυσώσεις στους ναούς του Αγίου Αντωνίου στην πόλη, στον Άγιο Ιωάννη Ελεήμονα, στην Αγία Παρασκευή και στον Άγιο Στέφανο Βαρυπατάδων, στην Υπεραγία Θεοτόκο Πλατυτέρα και στην Αγία Τριάδα. Στις 15 Ιανουαρίου 1820 πήρε 12 βενετικά τάλιρα για το ξύλο των σανίδων, τις κορνίζες, την επιχρυσωση και τη ζωγραφική έξι ιεραρχών για το ναό της Υπεραγίας Θεοτόκου Πλατυτέρας. Αμείφθηκε επίσης τα έτη 1805, 1817-1825 και ως ψάλτης των ναών Αγίου Βασιλείου και Αγίου Αντωνίου στην πόλη της Κέρκυρας¹.

1. Μελέντη 2001, 162-164.

Βαράνης βλ. *Βαρτζάγης*

Βαρλαάμ Ιωάννης 1840

ΒΙΟΓΡ. Εμφανίζεται ως ζωγράφος στους καταλόγους συνδρομητών ελληνικών βιβλίων το 1840, στο Ιάσιο¹.

1. Ηλιού 1999, 48.

Βαρουκλής Παναγιώτης 1821

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος (;)
ΥΠΟΓΡ. *Βαρουκλής Παναγιώτης*.
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ οροφή μεσαίου κλίτους, ν. Παναγίας, 1821, Τσαριτσάνη Λάρισας¹.

1. Δαλαμπύρας 1987α, 103.

Βαρτζάγης ή Βαράνης Κοσμάς 1632-1634
(τόμος 1, 185)

ΙΔΙΟΤ. Αγιογράφος, μοναχός.
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ μονή Αγίας Τριάδας Αρετίου, 1632-1634, Λασιθι, Κρήτη¹.

1. Συλλογικό 1999β, 77.

Βασιλάκης Αντώνιος (Aliense) 1556-1629
Vassilacchi Antonio detto l'Aliense
 (τόμος 1, 186)

ΚΑΤΑΓ. Μήλος, Κυκλάδες.

ΒΙΟΓΡ. Ο Αντώνιος Βασιλάκης γεννήθηκε στη Μήλο το 1556. Σε νεαρή ηλικία, πιθανώς το 1571, μετακόμισε με την οικογένειά του στη Βενετία. Εκεί, οι αδελφοί του τον έφεραν σε επαφή με τον Veronese. Σύντομα όμως εγκατέλειψε το εργαστήρι του Veronese και μαθήτευσε κοντά στον Tintoretto, ως το 1594. Στη Βενετία, όπου και πέθανε το 1629, ακολούθησε μια λαμπρή καριέρα ζωγράφου στο πνεύμα της ύστερης αναγέννησης και του μανιερισμού. Δεν υπάρχει μαρτυρία για τη ζωή και το έργο του στην Ελλάδα, ούτε και οποιαδήποτε πληροφορία σχετική με πιθανή επιστροφή του στη γενέτειρα χώρα. Στη Βενετία πιθανότατα έκανε τρεις γάμους και απέκτησε δυο κόρες, που έγιναν μοναχές στο μοναστήρι της Santa Chiara, κι ένα γιο, τον Στέφανο, που ήταν ζωγράφος και μαθητής στο εργαστήριο του πατέρα του¹. Οι σχέσεις του με την Ελληνική Αδελφότητα ήταν χαλαρές, καθώς υπήρξε μέλος της μόνο για μια χρονιά, το 1600. Μαζί με τον Θωμά Μπαθά συγκαταλέγονται στους ελάχιστους ζωγράφους της Ελληνικής Αδελφότητας, που ήταν και μέλη της Αδελφότητας των βενετών ομοτέχνων τους². Συγκεκριμένα κατά τα έτη 1584-1621 ο Vassilacchi Antonio detto Aliensis είναι εγγεγραμμένος στην Αδελφότητα των βενετών ζωγράφων, της οποίας διετέλεσε και πρόεδρος (gastaldo)³. Το 1593 εκλέχτηκε μαζί με άλλους πέντε ζωγράφους ως μέλος της επιτροπής του κληροδοτήματος του ζωγράφου Vincenzo Catena, ο οποίος άφησε με τη διαθήκη του σημαντικό τμήμα της περιουσίας του στην Αδελφότητα⁴. Ο Βασιλάκης ετοίμασε σχέδια της Θεοτόκου και του Ιωάννη του Προδρόμου για την ψηφιδωτή παράσταση της Δείσεως στο τεταρτοσφαίριο της κόγχης του ιερού, στο ναό του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων στη Βενετία⁵.

ΒΙΒΛ. Μακρυκώστας 1993.

1. Ευδού 1997, 151-154· Χασιώτης 2000, 747-748 2. Τσελέντη 1998, 163 και 2000, 90 3. Favaro 1975, 84, 144 4. Favaro 1975, 110-111 5. Constantoudaki 1999α, 1245.

Βασιλάκης 1819
 (τόμος 1, 186)

ΚΑΤΑΓ. Καισάρεια.

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος Βασιλάκης *καισαρεύς* αναφέρεται ως «επιστημονικότατος» ζωγράφος στους καταλόγους συνδρομητών ελληνικών βιβλίων στα 1819 στην Κωνσταντινούπολη¹.

ΕΙΚΟΝΕΣ τέμπλου, ν. Αγίου Γεωργίου, Στεμνίτσα Αρκαδίας².

1. Ηλιού 1999, 49 2. Μπακούρου-Πάντου – Χαραλάμπους – Διαμαντή – Αλμπάνη 2005, 215.

Βασιλειάδης Παναγιώτης 1846

ΚΑΤΑΓ. Αίνος, Τουρκία.

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΒΙΟΓΡ. Εμφανίζεται ως ζωγράφος σε καταλόγους συνδρομητών βιβλίων, το 1846, στο Ορτάκιοϊ της Βουλγαρίας¹.

1. Ηλιού 1999, 49.

Βασίλειος (1) 1528-1529
 (τόμος 1, 187)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Βασιλείου* (εικ. 1, 2), *B* (εικ. 3-7).

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος Βασίλειος, που δραστηριοποιείται στην Κύπρο το πρώτο μισό του 16ου αιώνα, εκτός από τις δύο εικόνες που υπέγραψε με το όνομά του, φαίνεται ότι υπέγραψε και πολλές εικόνες με το μονόγραμμα Β.

ΕΙΚΟΝΕΣ Κ ύ π ρ ο ς : 1) άγιος Φίλιππος και δωρήτρια, 1528, μονή Τιμίου Σταυρού, Όμοδος¹ 2) ΧΣ, ν. Παναγίας Κιβωτού, Άγιος Θεόδωρος του Αγρού, Λεμεσός² 3) Βαϊοφόρος 4) Έγερση του Λαζάρου 5) άγιοι Θεόδωροι 6) άγιος Ιωάννης Δαμασκηνός και αγία Βαρβάρα και 7) Ο άγιος Νικόλαος σώζει τους αθώους, ν. Αγίας Μαρίας, χ. Οδού³.

Αποδίδονται: 8) Βάπτιση του Χριστού και 9) αγία Παρασκευή, ν. Παναγίας, Μελίνη⁴ 10) ΘΚ, ν. Τιμίου Σταυρού, Λεύκαρα⁵ 11) ΘΚ, ν. Παναγίας Χρυσοπολίτισσας, Λάρνακα⁶ 12) ΧΣ 13) ΘΚ και 14) Ιωάννης Πρόδρομος, ν. Παναγίας Ελεούσας, Τριμίκληνη⁷ 15) Ιωάννης Πρόδρομος με δωρητή, 1529, καθολικό μονής Παναγίας Αμασγούς, χ. Μονάγρι⁸ 16) ΧΣ Παντοκράτωρ, ν. Αρχαγγέλου Μιχαήλ, Άγιος Ιωάννης Λεμεσού⁹ 17) αγίες Μαρίνα και Παρασκευή (από το ναό της Χρυσοπαντάνασσας), Μουσείο Βυζαντινής Κληρονομιάς, Παλαιοχώρι¹⁰.
ΒΙΒΛ. Σοφοκλέους 2000, 33-34.

1. Γερασίμου 2002α, 67 2. Γερασίμου 2002α, 67· Sophocleous 2006, 137-139, 168, αρ. 17 3. Γερασίμου 2002α, 66, 145-147, αρ. 10, 11, εικ. 50, 51 4. Γερασίμου 2002α, 67 5. Γερασίμου 2002α, 67 6. Γερασίμου 2002α, 174-175, αρ. 26 7. Γερασίμου 2002α, 67· Sophocleous 2006, 137-139, 233-234 αρ. 204-206 8. Γερασίμου 2002α, 93 σημ. 7· Sophocleous 2006, 137-139, 242-243 αρ. 225 9. Sophocleous 2006, 137-139, 164-165 αρ. εικ. 7 10. Σοφοκλέους – Χατζηχριστοδούλου 2002, 208-209.

Βασίλειος (3) 1789-1803
(τόμος 1, 187)

ΥΠΟΓΡ. *χηρ καμού του αμαρτωλού Βασηλίου και αυτογράφω* (εικ.).
ΣΥΝΕΡΓ. Ιωάννης (65).
ΕΙΚΟΝΑ ΧΣ Παντοκράτωρ, 1803, τέμπλο καθολικού, μονή Δρενόβου, Αλβανία¹.
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ μονή Καμύτζιανης, 1789, Κάτω Τσαμάντα Θεσπρωτίας².

1. Καμαρούλιας 1996 Β', 473 2. Συλλογικό 1999, 32-33.

Βασίλειος (4) 1812

ΠΑΤΡ. Θεοδόσιος.
ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Βασιλείου Θεοδοσίου*.
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αγίας Παρασκευής, 1812, Ζωοδόχος (Τζοντίλα) Ιωαννίνων¹.

1. Χαλκιά – Κωνσταντίος 1987, 258.

Βασίλειος (5) 1842-1874

ΚΑΤΑΓ. Πωγωνιανή (Βοστίνα) Ιωαννίνων.
ΥΠΟΓΡ. *χειρ Βασιλείου και Ιωάννου των αδελφών* (εικ.), *χειρ ζωγράφων Βασίλειος και Ιωάννης των αδελφών εκ χώρας Παλεοπογόνη* (τοιχ. 1).
ΣΥΝΕΡΓ. Ιωάννης (95), αδελφός του.
ΕΙΚΟΝΑ ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, 1849, ν. Αγίας Παρασκευής, Πισοδέρι Φλώρινας¹.
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1842, Παλαιοχώρι Γρεβενών² 2) ν. Αγίας Παρασκευής, 1874, Παλαιοχώρι Γρεβενών³.

1. Μουτσόπουλος 2003, 277 2. Τσιλιπάκου – Δρόσου – Παϊσίδου 2003, 787 3. Τσιλιπάκου 2004, 119.

Βασίλειος (6) 1847-1848

ΚΑΤΑΓ. Εράτυρα (Σέλιτσα), Δ. Μακεδονία.
ΥΠΟΓΡ. *χειρ Βασιλείου Ιω(άννου) Νικολάου των αυτοδέλφων*.
ΣΥΝΕΡΓ. Ιωάννης (97), Νικόλαος, αδελφοί του.
ΒΙΟΓΡ. Ενθύμηση στο ναό των Ταξιαρχών στον Ταξιάρχη Γρεβενών αναφέρει ότι το 1847 *ήρθαμεν εμείς οι ζωγράφοι και ζωγραφίσαμε την ηκκλησιά και ήμασταν ιγώ ω Βασήλις κι Ιωάννης κι ο Νικόλας το μαθητούρι*¹.
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Ταξιαρχών, 1848, Ταξιάρχης (Κουσκό) Γρεβενών².

1. Βαρσαμίδης 2003, 147 2. Τσιλιπάκου 2004, 116, εικ. 5.

Βασίλειος (7) 1874

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αγίας Παρασκευής, 1874, Παλαιοχώρι Γρεβενών¹.

1. Τσιλιπάκου 2006α, 673· Δρόσου 2008, 597, σημ. 4, εικ. 7.

Βασίλειος από την Καισάρεια
βλ. **Βασιλάκης**

Βασιλείου Δημήτριος 1858-1859

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Δημητρίου Β. Ζωγράφου* (εικ. 1), *χειρ Δημητρίου Βασιλείου* (εικ. 2).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος, 1858, μονή Παναγίας Πορταΐτισσας Κορνοφωλιάς, Σουφλί Ορεστιάδας 2) άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος, 1859, μονή Γενεθλίου της Θεοτόκου Δαδιάς, Σουφλί Ορεστιάδας¹.

1. Μπρίκας 2005, 601-603, εικ. 1, 2.

Βασιλείου Θεοχάρης 1820

ΚΑΤΑΓ. Βάρνα, Βουλγαρία.

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΒΙΟΓΡ. Εμφανίζεται ως ζωγράφος σε καταλόγους συνδρομητών βιβλίων το 1820 στο Βουκουρέστι¹.

1. Ηλιού 1999, 49.

Βαφ(ε)ιόπουλος Χρήστος 1815
(τόμος 1, 187)

ΚΑΤΑΓ. Πάτρα.

ΥΠΟΓΡ. *διά χυρός εμού Χρήστου Βαφειοπούλου Πατρός* (εικ. 1).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧΣ, 1815 2) ΘΚ 3) Ιωάννης Πρόδρομος 4) άγιος Γεώργιος 5) άγιος Χαράλαμπος και 6) άγιος Νικόλαος (δεσποτικές εικόνες) 7) άγιος Δημήτριος και 8) Ταξιάρχες, 1815, ν. Αγίου Γεωργίου, Σόλος Καλαβρύτων, Αχαΐα¹.

1. Αγοροπούλου 2002, 114-115.

Βεβελάκης Αντώνιος 1819-1914

ΚΑΤΑΓ. Ρέθυμνο.

ΠΑΤΡ. Χατζη-Γιώργης Βεβελάκης.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Αντωνίου Χ(ατζή) Γ(εωργίου) Βεβελάκη* (εικ. 2), *διά χειρός Αντωνίου Βεβελάκη* (εικ. 3).

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ Γεννήθηκε το 1819. Έζησε και έδρασε στο Ρέθυμνο και για ένα διάστημα στην Τήνο. Ζωγράφιζε μέχρι και την ηλικία των 90 ετών, οπότε έχασε το φως του. Πέθανε το 1914¹. Εικόνες του βρίσκονται σε ναούς και σπίτια της πόλης του Ρεθύμνου, σε ναούς χωριών και μοναστηριών των νομών Ρεθύμνης και Χανίων, στους καθεδρικούς ναούς της πόλης των Χανίων και της Ερμούπολης Σύρου, σε ναούς χωριών της Νάξου και σε σπίτια των Αθηνών². Το μεγαλύτερο μέρος του έργου του χρονολογείται στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα· βλ. Δρανδάκης 1992· Βολανάκης 1999/2000, 108-109· Παπαδάκης 1998, 203-207, εικ. 3-6· Παπαδάκης 1999/2000, 288-290, εικ. 4, 5· Γιαπιτσόγλου 2005, 89.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) εικόνες, 1844, καθολικό μονής Προφήτη Ηλία, Ρούστικα Ρεθύμνου³ 2) άγιοι Χαράλαμπος και Χρυσάνθος, 1845, μονή Πρέβελη⁴ 3) άγιος Βασίλειος με σκηνές βίου, 1849, γυναικωνίτης μητροπολιτικού ναού Ρεθύμνου⁵.

1. Δρανδάκης 1992, 68-69 2. Δρανδάκης 1992, 73 3. Συλλογικό 1999β, 51 4. Κουτελάκης 1988, 252· Δρανδάκης 1992, 81 5. Δρανδάκης 1992, 82.

Βέγιας Διονύσιος 1810-1884

ΥΠΟΓΡ. *Διονύσιος Βέγιας εποίει Αργοστολίω Κεφαλληνίας*.

ΒΙΟΓΡ. Επτανήσιος καλλιτέχνης, μαθητής του Π. Προσαλέντη. Συνέχισε τις σπουδές του στη Ρώμη, όπου διακρίθηκε για την τέχνη του, αποσπώντας βραβείο σε διαγωνισμό ζωγραφικής της Ακαδημίας του Αγίου Λουκά. Το 1839 ανέλαβε διαδακτικά καθήκοντα ιχνογραφίας στο Σχολείο Ιχνογραφίας της Κέρκυρας¹. Αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων μεταξύ των ετών 1846-1875 στην Κέρκυρα². Έργα του βρίσκονται στην Αθήνα και την Κέρκυρα³.

ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑ του Μαρίνου Βέγια, Προέδρου της Ιονίου Βουλής, 1839, Συλλογή Γιάννη Περγίου, Εθνική Πινακοθήκη, Αθήνα⁴.

40. Βενιαμίν, άγιος Γεώργιος, εικ. αρ. 24.

1. Βασιλάτος 2009, 84 2. Ηλιού 1999, 49 3. Μπόλης 1997, 167-168, όπου και παλαιότερη βιβλιογραφία 4. Λυδάκης 1998, αρ. 24.

Βενέτης Μ.

19ος αι.

ΚΑΤΑΓ. Λαμία¹.

1. Γραϊκός 2008, 25.

Βενιαμίν

1785-1834

(τόμος 1, 187-188)

ΚΑΤΑΓ. Γαλάτιστα Χαλκιδικής.

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός, ζωγράφος.

ΥΠΟΓΡ. διά χειρός και εξόδων Βενιαμίν και αυταδέλφων (εικ. 2), Σάββα προσφορά, Βενιαμίν μορφοί σε, ούσπερ Κόρη, μόρφωσον αρετών άνθεισι (εικ. 3), χειρ Βενιαμίν μοναχού του εκ Γαλατίστης (εικ. 4), διά χειρός Βενιαμίν μοναχού του εκ Γαλατίστης (εικ. 5), χειρ Βενιαμίν μοναχού (εικ. 15), διά χειρός Βενιαμίν μοναχού και Μακαρίου ιερομονάχου των αυταδέλφων των εκ Γαλατίστης (εικ. 16, 17, 25), διά χειρός Βενιαμίν μοναχού του εκ Γαλατίστης (εικ. 23), διά χειρός Βενιαμίν μοναχού αγιορείτου του εκ Γαλατίστης (εικ. 28), του Μακαρίου φημί εκ Γαλατίστης Βενιαμίν τε και Ζαχαρίου (τοιχ. 5), αριστοτέχνω χειρί δε των αυταδέλφων Βενιαμίν μοναχού και Ζαχαρίου ιερομονάχου των εκ Γαλατίστης (τοιχ. 6), διά χειρός Βενιαμίν μοναχού και Ζαχαρίου ιερομονάχου ανεψιών του Μακαρίου ζωγράφου γαλατζιάνου (τοιχ. 7), χερσί δε τριών αυταδέλφων Ζωγράφων, του Βενιαμίν τε και θύτου Ζαχαρίου, ων η πατρίς εκ κόμης Γαλατίστης (τοιχ. 8), διά χειρός Βενιαμίν και Μακαρίου των αυταδέλφων των εκ Γαλατίστης (τοιχ. 9), διά χειρός Βενιαμίν μοναχού και των αυταδέλφων αυτού εκ χώρας Γαλατίστης (τοιχ. 10), ο ιερός ναός ούτος εις τιμήν του Γενεσίου της Υπεραγίας Θεοτόκου μετά και απάσης της οικίας ανηγέρθησαν εκ βάθρων παρά Βενιαμίν μοναχού ζωγράφου και των αυταδέλφων αυτού ιερομονάχων, Ζαχαρίου και Μακαρίου, ανεψιών του Μακαρίου ζωγράφου του εκ Γαλατίστης (τοιχ. 11), διά χειρός Βενιαμίν μοναχού Θαλασσίου ιερέως και Μακαρίου ιεροδιακόνου των αυταδέλφων (τοιχ. 19).

ΣΥΝΕΡΓ. Μακάριος (5), θείος του, Ζαχαρίας (4), Μακάριος (7), Θαλάσσιος, αδελφοί του.

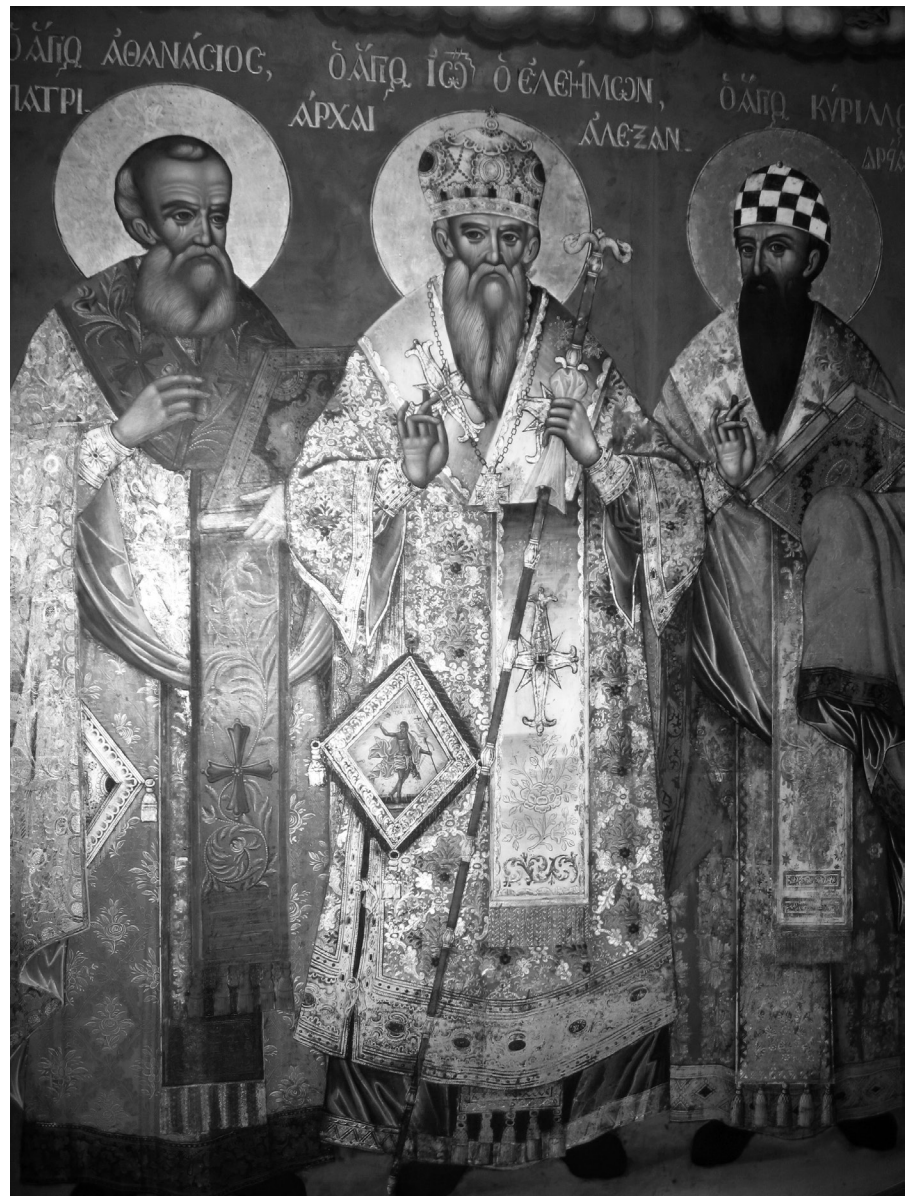
ΒΙΟΓΡ. Αρχηγός της συνοδείας των Γαλατσιάνων ζωγράφων του Αγίου Όρους, η οποία κυριάρχησε στην αγιορείτικη ζωγραφική του 19ου αιώνα. Σημαντικές πληροφορίες για τη ζωή και το έργο τους αντλούνται από τον κώδικα Ν 127 της Μεγίστης Λαύρας, μια χειρόγραφη Ερμηνεία Ζωγραφικής του 1711, την οποία χρησιμοποιούσαν οι Γαλατσιάνοι γεμίζοντας τα παράφυλλα με συμπληρωματικές σημειώσεις περί ζωγραφικής, συνταγές μαγειρικής, ιατρικές συνταγές, καθώς και με ενθυμήσεις από την ιστορία της συνοδείας τους.

41. Βενιαμίν, αρχάγγελοι, εικ. αρ. 27.

Ο Βενιαμίν ήταν μοναχός στη μονή Καρακάλλου, ανιψιός και υποτακτικός του ζωγράφου Μακαρίου (5). Ο Μακάριος και ο Βενιαμίν παρέλαβαν στις 8 Νοεμβρίου 1785 το καρακαλλινό κελλί του Γενεσίου της Θεοτόκου στις Καρνές. Ο Βενιαμίν εκάρη μοναχός πολύ αργότερα, στις 25 Μαρτίου 1811. Μελέτησε τις τοιχογραφίες του Πρωτάτου και του καθολικού της μονής Χιλανδαρίου και κρατούσε στο αρχείο του αντίγραφα. Το 1819 ο Βενιαμίν, ο Μακάριος (7) και ο Ζαχαρίας

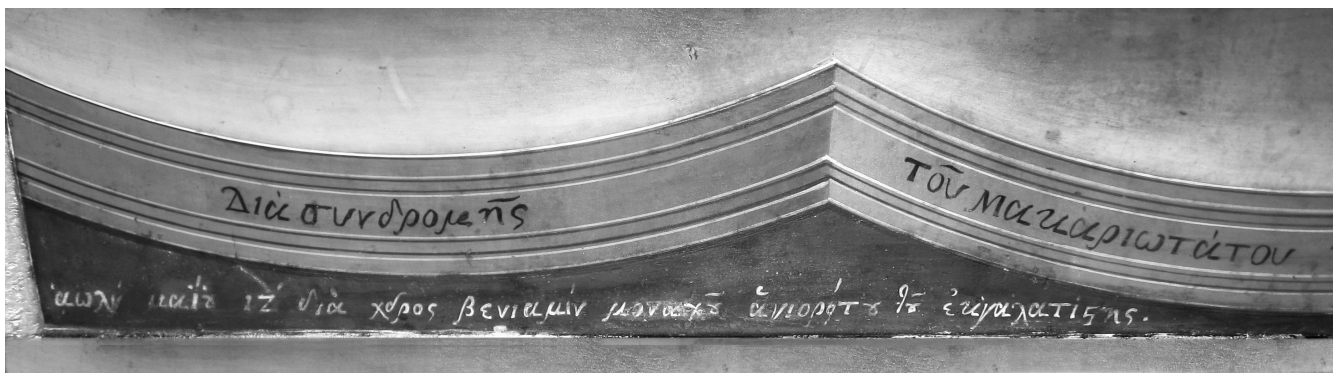
ολοκλήρωσαν την ανακαίνιση του κελλιού τους στις Καρνές, το οποίο αποκαλείται ακόμη «των Γαλατσιάνων» ή των «Μακαραίων» και στο ναό του εικονίζονται οι ομώνυμοι άγιοι των κτητόρων Βενιαμίν, Ζαχαρίας και Μακάριος. Μια ακόμη ένδειξη της οικονομικής άνεσης των ζωγράφων από τη Γαλάτιστα είναι το γεγονός ότι συγκαταλέγονται μεταξύ των δανειστών της Ιεράς Κοινότητας, τις παραμονές της «αποστασίας» του Αγίου Όρους το 1821. Στις 12 Δεκεμβρίου

42. Βενιαμίν, άγιοι Αθανάσιος, Ιωάννης Ελεήμων και Κύριλλος Αλεξανδρείας, εικ. αρ. 28.

1821, αμέσως μετά την υποταγή του επαναστατημένου Όρους στους Τούρκους, ο Βενιαμίν και ο Μακάριος εγκατέλειψαν το κελλί τους και συνοδευόμενοι από συγγενείς κατέφυγαν στη μονή Ευαγγελισμού στη Σκιάθο. Τον Ιούνιο του ίδιου χρόνου ήρθε στη Σκιάθο και ο Ζαχαρίας μαζί με έναν τέταρτο αδελφό, επίσης ζωγράφο και ιερέα, τον παπα-Θαλάσιο. Στις 18 Νοεμβρίου 1823 μετεγκαταστάθηκαν στην Σκόπελο, κοντά στην εκκλησία του Αγίου Μερκουρίου. Το

1829 ο Βενιαμίν συμπεριλήφθηκε στον κατάλογο των κατοίκων-φυγάδων της Σκοπέλου χαρακτηριζόμενος «εργάτης» με «3 άρρενες ψυχές». Επιστρέφοντας οι Γαλασιάνοι το 1831 στις Καρυές, βρήκαν το κελλί τους νομοτύπως κατειλημμένο από άλλο μοναχό και το 1832 υπέγραψαν νέο ομόλογο με το οποίο παρέλαβαν την κατοικία τους. Στις 4 Σεπτεμβρίου 1834, ο αδελφός του Βενιαμίν, Μακάριος (7), έγραψε στον τοίχο της όψεως της αγίας τράπεζας του ναού του κελ-

43. Βενιαμίν, υπογραφή, εικ. αρ. 28.

λιού τους: *ανεπαύθη εν Κυρίῳ ο γέρο Βενιαμίν ο ζωγράφος*¹. Από το 1819 έως τον θάνατό του ο Βενιαμίν εμφανίζεται ως συνδρομητής σε καταλόγους ελληνικών βιβλίων στη μονή Καρακάλλου². Την τέχνη του ακολούθησαν τόσο τα αδέρφια του και οι διάδοχοί του στο κελλί, όσο και άλλοι συγγενείς και μαθητές του έως τα τέλη του 19ου αιώνα.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) εικόνες τέμπλου, 1820-1821, παρεκκλήσι Αγίου Θωμά, μονή Βατοπεδίου, Άγιον Όρος³ 2) ΧΣ Παντοκράτωρ, 1820 3) ΘΚ Οδηγήτρια, 1821 και 4) Ιωάννης Πρόδρομος, 1821, κελλί Γενεσίου της Θεοτόκου, Καρυές, Άγιον Όρος⁴ 5) Ιωάννης Πρόδρομος, 1831, ν. Αγίου Νικολάου, Γαλάτιστα⁵ 6-14) εικόνες, 1833, ναοί, Γαλάτιστα⁶ 15) ΘΚ Οδηγήτρια, 1833 16) άγιος Δημήτριος και 17) άγιοι Πάντες, ν. Αγίου Δημητρίου, Γαλάτιστα⁷ 18) άγιος Γεώργιος, 1833, τέμπλο, ν. Αγίου Γεωργίου, Επανομή, Θεσσαλονίκη⁸ 19) άγιος Σπυρίδων, 1834 20) άγιος Ευθύμιος και 21) ΧΣ Παντοκράτωρ, ν. Αγίου Νικολάου, Γαλαξείδι⁹ 22) Τίμιος Πρόδρομος, κελλί Γαλατσιάνων, Άγιον Όρος¹⁰ 23) ΧΣ Παντοκράτωρ, 1834 και 24) άγιος Γεώργιος, 1834, ν. Αγίου Γεωργίου, Γαλάτιστα¹¹ 25) άγιος Γεώργιος, δεσποτική, ν. Τιμίου Προδρόμου, Γαλάτιστα¹² 26) δεσποτικές εικόνες, ν. νεκροταφείου, Καρυές, Άγιον Όρος¹³

Αλεξάνδρεια, Πατριαρχείο: 27) αρχάγγελοι 28) άγιος Αθανάσιος, Ιωάννης Ελεήμων και Κύριλλος Αλεξανδρείας, 1833 29) Άγιοι Πάντες (πληροφορία Ιωάννας Μπίθα).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ Άγιον Όρος: 1) λιτή καθολικού μονής Χιλανδαρίου, 1803¹⁴ 2) κυρίως ναός καθολικού μονής Χιλανδαρίου, 1804¹⁵ 3) κυριακό, σκήτη Αγίου Δημητρίου μονής Βατοπεδίου, 1806 ή 1816¹⁶ 4) παρεκκλήσι μονής Ξενοφώντος, 1808 5) παρεκκλήσι Αρχαγγέλων μονής Ιβήρων, 1812 6) παρεκκλήσι Προδρόμου μονής Ιβήρων, 1815 και 7) παρεκκλήσι Αγίου Θωμά μονής Βατοπεδίου, 1815¹⁷ 8) κυρίως ναός καθολικού μονής Εσφιγμένου, 1818¹⁸ 9) παρεκκλήσι Προδρόμου μονής Παντοκράτορος, 1819¹⁹ 10) νάρθηκας καθολικού μονής Βατοπεδίου, 1819²⁰ 11) ν. Γενεσίου της Θεοτόκου του κελλιού τους, Καρυές, 1819 12) παρεκκλήσι Αγίου Κωνσταντίνου μονής Κασταμονίτου, 1819 13) παρεκκλήσι Αγίων Κοσμά και Δαμιανού μονής Ξενοφώντος, 1820²¹.

Αποδίδονται: 14) παρεκκλήσι Αγίου Ανδρέα μονής Βατοπεδίου, 1798 15) νάρθηκας παρεκκλησίου Αγίου Νικολάου μονής Βατοπεδίου, 1802 16) είσοδος μονής Παντοκράτορος, 1819 17) παρεκκλήσι Ιωάννου Θεολόγου μονής Ξενοφώντος, 1820 18) παρεκκλήσι Κοιμήσεως της Θεοτόκου μονής Ξενοφώντος, 1820²².

Σκιάθος: 19) άγιο βήμα, καθολικό μονής Ευαγγελισμού, 1822²³.

ΣΧΕΔΙΑ ΕΙΚΟΝΩΝ Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα²⁴.

ΒΙΒΛ. Οι πληροφορίες του Πορφύριου Uspenskij (*Istoria Afona*, τομ. III, 2, Αγία Πετρούπολις 1892, 422-425) αναδημοσιεύονται σε ελληνική μετάφραση στο Παπάγγελος 1998, 270-272· Χιονίδης 1977, 128·

Παπάγγελος 1990, 39-42· Παπάγγελος 1996, 294-303· Παπάγγελος 1998, 253-294· Καλλιανός 2008, 597-599.

1. Παπάγγελος 1998, 253-272 2. Ηλιού 1999, 49 3. Παπάγγελος 1996, 300, εικ. 266-267 4. Ορμύλια 2005, 19, 40· Μπενάτου 2006, 134 5. Παπάγγελος 1988, 262, εικ. 30 6. Παπάγγελος 1988, 262-263 7. Ορμύλια 2005, 20, 40, 46 8. Παπάγγελος 1988, 263 σημ. 70 9. Σκιαδάς 1992, 62-65 10. Ορμύλια 2005, 40 11. Ορμύλια 2005, 19, 20, 40· Μπενάτου 2006, 132 12. Μπενάτου 2006, 133 13. Παπάγγελος 1998, 271 14. Παπάγγελος 1998, 256-257, 268 15. Στο ίδιο 16. Ιουστίνος 1987, 144, αρ. 4· Παπάγγελος 1998, 258-259, 269 17. Παπάγγελος 1998, 268 18. Kadas 1979, 128· Παπάγγελος 1998, 268-269 19. Παπάγγελος 1998, 259, 269 20. Παπάγγελος 1996, 302-303, εικ. 268-269· Παπάγγελος 1998, 259, 269 21. Παπάγγελος 1998, 260-261, 269 22. Στο ίδιο 23. Στο ίδιο 24. Μπούρα – Τσιγκάκου 1983· Βαραλής 2006, αρ. 93α-β.

Βενιαμίν (2)

1868

ΙΔΙΟΤ. Ιερομόναχος.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Βενιαμίν και Γρηγορίου των ιερομονάχων και Μακαρίου μοναχού.*

ΣΥΝΕΡΓ. Γρηγόριος (16), Μακάριος.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ παρεκκλησί Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1868, μονή Παντοκράτορος, Άγιον Όρος¹.

1. Ζάρρα 2006, 250.

Βενιαμίν από τη Γαλάτισσα

βλ. *Κοντράκης Βενιαμίν*

Βεντούρας Σερεμέτης

1748-1768

ΚΑΤΑΓ. Κέρκυρα.

ΠΑΤΡ. Τζουάνες.

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος Βεντούρας Σερεμέτης του Τζουάνε έζησε και εργάστηκε στη Βενετία, σύμφωνα με έγγραφες μαρτυρίες. Την 1η Σεπτεμβρίου 1748 υπέγραψε συμβόλαιο με τον Σκαρλάτο Δημήτριο, πρόεδρο της Ελληνικής Αδελφότητας, για ζωγραφικές εργασίες στο ναό του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων. Για την

44. Βεντούρας Σπυρίδων, προσωπογραφία Αλή πασά.

ολοκλήρωση των εργασιών προβλεπόταν περιθώριο τεσσάρων μηνών ενώ η αμοιβή του, στην οποία συνυπολογίσθηκαν τα έξοδα για την αγορά χρωμάτων, βερνικιών και άλλων υλικών, ορίσθηκε στα 80 δουκάτα. Συγκεκριμένα, ανέλαβε τον καθαρισμό και την επιζωγράφιση όλων των εικόνων της εκκλησίας και την ανακαίνιση των τοιχογραφιών του τρούλλου. Από το 1753 έως το 1768 ο ζωγράφος ήταν μέλος της Ελληνικής Αδελφότητας της Βενετίας¹.

1. Καραγιάννη 2000, 437-438, 449-450.

Βεντούρας Σπυρίδων (Ventura Spiridon)

(τόμος 1, 189-190)

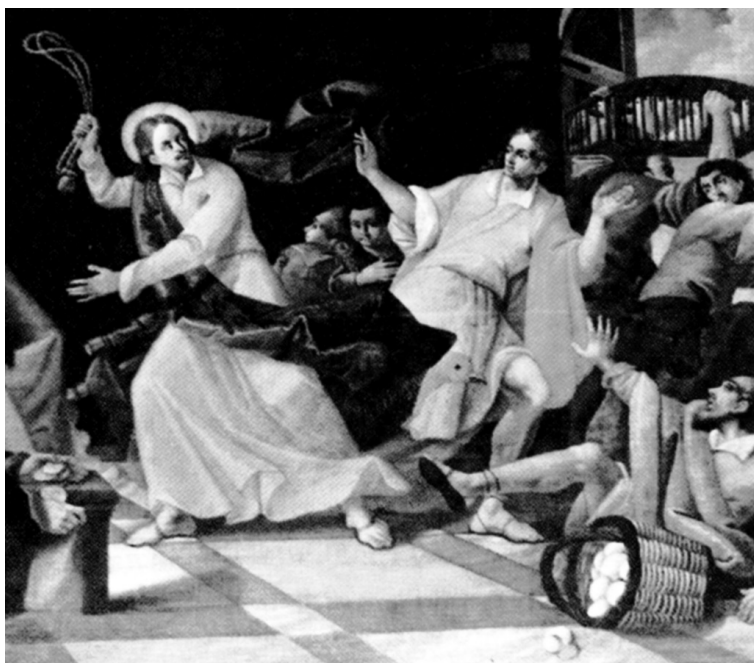
1761-1825

ΙΔΙΟΤ. Pitore.

ΒΙΟΓΡ. Εκκλησιαστικά έγγραφα της Κέρκυρας αναφέρουν ότι στις 22 Ιουνίου του 1809, ο Pitore signor

45. Βεντούρας Σπυρίδων, Ο διωγμός των εμπόρων,
τοιχ. αρ. 1.

46. Βεντούρας Σπυρίδων, Ο εν Κανά Γάμος,
τοιχ. αρ. 1.

47. Βεντούρας Σπυρίδων, *Η θεραπεία του παραλυτικού*, τοιχ. αρ. 1.

Spiridion Ventura πληρώθηκε για την εργασία και τα έξοδά του 90 πιάστρα από τους ενορίτες του ναού του Αγίου Αντωνίου. Η εργασία αφορούσε ένα *quadro* με απεικόνιση των αγίων Ιωάννη και Ανδρέα. Στις 24 Δεκεμβρίου του 1811 πληρώθηκε 12 γρόσια, για εργασίες ασημώματος στο ναό της Υπεραγίας Θεοτόκου Υψηλής¹. Στις 26 Απριλίου 1818 ο προξενικός πράκτορας του Αλή Πασά στη Λευκάδα, Μαρίνος Λάζαρης, ανέθεσε στον ζωγράφο να φιλοτεχνήσει την προσωπογραφία του Αλή. Ο Βεντούρας, αφού τελείωσε το έργο, κατέφυγε στα Δικαστήρια για να διεκδικήσει την συμφωνημένη αμοιβή του, που ήταν 200 τάλιντα. Τελικά το δικαστήριο έκρινε το ποσό υπερβολικό και όρισε την αμοιβή σε 100 τάλιντα. Το πορτρέτο, «*ritratto*

intiero» όπως αναφέρεται στην απόφαση, ήταν ολόσωμο, τέλειο σε ομοιότητα, τέλειο σε χρωματισμό, φτιαγμένο από έναν *professore* της ζωγραφικής².

ΕΙΚΟΝΑ Γέννηση του Χριστού, Μουσείο Fattori (από το ναό των Αγίων Αποστόλων), Λιβόρνο, Ιταλία³.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Παντοκράτορας, Λευκάδα⁴ 2) ουρανία, καθολικό μονής Πλατυτέρας, Κέρκυρα⁵.

ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑ Αλή Πασά, c. 1818, ιδιωτική συλλογή, Αθήνα⁶.

ΒΙΒΛ. Ρηγόπουλος 1997β, 176 και 1998, 215-216. Για τις εικόνες του Βεντούρα στη Λευκάδα βλ. Σολδάτος 1999 και 2000, 113, 134, 204-207, 239, 285, 339, 385, 416, 419, 420· Ζαμπέλης 2007, 165· Καρκαζής 2009, 166-167.

1. Μελέντη 2001, 170-171 2. Θεμελή-Κατηφόρη 1960 3. Μελέντη 2003, 130, 132 4. Σολδάτος 1999, 239, εικ. 219-224· Σολδάτος 2000, 134, εικ. 20, 21 5. Θύμης 2002· Καρκαζής 2009, 166 6. Κορρέ 2002, 8, 12· Καρκαζής 2009, 167.

Βιδάλης Γεώργιος

1666-1683

(τόμος 1, 191)

ΥΠΟΓΡ. Πλαστές αποδείχθηκαν οι υπογραφές των εικόνων της Γέννησης του Χριστού και του Χριστού Μεγάλου Αρχιερέα, που βρίσκονται στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας¹ (βλ. τόμος 1, 191): *χειρ Γεωργίου Βιδάλη* (εικ. 1), *χειρ Γεωργίου Β(ιδά)λε* (εικ. 6).

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος αναφέρεται το 1683 στον κατάλογο των κρητικών προσφύγων στη Ζάκυνθο, στην οποία είχε καταφύγει από το 1669².

ΕΙΚΟΝΕΣ Α θ ή ν α : 1) Ιωάννης Πρόδρομος 2) Σαράντα Μάρτυρες και 3) Ιωάννης Χρυσόστομος, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο³.

Ζ ά κ υ ν θ ο ς : 4) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, ν. Αγίου Γεωργίου Κομούτων 5) ΘΚ η Πάντων Ελπίς, ν. Αγίας Μαρίας, Φαγιά 6) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, μονή Αγίου Γεωργίου, Γκρεμνά⁴.

1. Ρηγόπουλος 2006α Β', 361 2. Στο ίδιο 3. Ρηγόπουλος 2006α Β', 364, 366· Έκθεση Ρουμανίας 2008, αρ. 46 (Ν. Κωνσταντίος) 4. Ρηγόπουλος 2006α Β', αρ. 6.3, 362, 366.

Βίκτωρ (1)

1522

(τόμος 1, 191-192)

Η εικόνα που αποδίδεται στον ζωγράφο Βίκτωρα φέρει χρονολογία ΑΦΚΒ, δηλαδή 1522.

ΒΙΒΛ. Παναγιωτάκης 1990, 75-76· Ρηγόπουλος 1997β, 183· Lucco – Pontani 1997, 121-129, εικ. 48.

Βίκτωρ (2)

1546

(τόμος 1, 192)

ΚΑΤΑΓ. Κρήτη.

48. Βιδάλης Γεώργιος, Ιωάννης Πρόδρομος, εικ. αρ. 1.

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος Βίκτωρ ζούσε στη συνοικία του San Zulian στη Βενετία και ανήκε στη Scuola Grande di San Marco, στην *mariegola* της οποίας αναφέρεται συχνά ως *Victor da le Madone*. Η ελληνική του καταγωγή υποδηλώνεται από το γεγονός ότι το 1546 ορίζεται εκτελεστής της διαθήκης του ζωγράφου Τζώρτζη Λουμπινά (ή Λουμπίνα) από τον Χάνδακα. Το ίδιο έτος αναφέρεται ως *Victor a madonis quondam ser Bartholomei*¹.

1. Bianco Fiorin 1995, 105 (με λανθασμένη αναφορά του ονόματος του Λουμπινά). Βλ. Επίσης Βίκτωρ (3), σημ. 59· Lucco – Pontani 1997, 124-125.

49. Βίκτωρ (3), άγιοι Κωνσταντίνος και Ελένη, εικ. αρ. 2.

Βίκτωρ (3)

1650-1697

(τόμος 1, 192-201)

ΥΠΟΓΡ. ΒΙΚ[Τ]Ω[ΡΟΣ] (εικ. 2), ΧΕΙΡ ΒΙΚΤΟΡΟΣ (εικ. 3, 35, 62, 71), ΧΕΙΡ ΒΙΚΤΟΡ(ΟΣ) (εικ. 4), ΧΕΙΡ ΒΙΚΤΩΡΟΣ (εικ. 8, 9, 15, 49, 53, 54, 55, 68), ΒΙΚΤΟΡΟΣ (εικ. 66, 69). Για τις υπόλοιπες υπογραφές των έργων του Βίκτωρα βλ. τόμος 1, 192, 198-199.

Αθήνα

1) αγία Αικατερίνα, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο (προέρχεται από τη Μεσσήνη της Ιταλίας)¹ 2) άγιοι Κωνσταντίνος και Ελένη, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο (η υπογραφή είναι επίθετη αλλά η εικόνα αποδίδεται στον ζωγράφο)² 3) Λιθοβολισμός του Στεφάνου, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο (η υπογραφή είναι επίθετη αλλά η εικόνα αποδίδεται στον ζωγράφο)³ 4) Τρεις Ιεράρχες, Βυζαντινό και

Χριστιανικό Μουσείο⁴ 5) Αποτομή της αγίας Παρασκευής, 1654, Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου⁵ 6) Προσκύνηση των Μάγων, φύλλο τριπτύχου (αποδ.), Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου⁶ 7) Κοίμηση της Θεοτόκου, Μουσείο Μπενάκη⁷ 8) Βαϊοφόρος, ιδιωτική συλλογή⁸ 9) ΘΚ Ρίζα Ιεσσαί, Συλλογή Π. Κρητικού (προέλευση: Πάτμος)⁹.

Βενετία, Ιταλία

Μουσείο Ελληνικού Ινστιτούτου: 10) ΧΣ η Άμπελος, 1674¹⁰ 11) ΘΚ Ρίζα Ιεσσαί, 1674¹¹ 12) Κοίμηση της Θεοτόκου¹² 13) ευαγγελιστής Ματθαίος, 1670 (υπογραφή ΧΕΙΡ ΙΕΡΕΩΣ ΒΙΚΤΩΡΟΣ ύποπτη· βλ. τόμος 1, 199)¹³.

Museo Correr: 14) Αγία Τριάδα (αποδ.)¹⁴.

Βιτσέντζα, Ιταλία

15) αγία Αικατερίνη, Pinacoteca Civica¹⁵.

Γόρτυνα, Πελοπόννησος

Νέο Καθολικό Μονής Φιλοσόφου, δεσποτικές εικόνες:

16) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς¹⁶ 17) ΘΚ ένθρονη βρεφοκρατούσα¹⁷ 18) Ιωάννης Πρόδρομος¹⁸ 19) Κοίμηση της Θεοτόκου, 1694¹⁹ 20) αγία Άννα που κρατεί την Θεοτόκο (αποδ.)²⁰ 21) άγιος Νικόλαος (αποδ.)²¹· αποδίδονται οι εικόνες δωδεκαόρτου (σώζονται οι εννέα). Στις θέσεις των δεσποτικών εικόνων και της επίστεψης του τέμπλου έχουν τοποθετηθεί αντίγραφα²²· 22) Γενέσιον της Θεοτόκου 23) Εισόδια της Θεοτόκου 24) Ευαγγελισμός 25) Γέννηση 26) Βάπτιση 27) Βαϊοφόρος 28) Εις Άδου Κάθοδος 29) Ψηλάφηση του Θωμά και 30) Πεντηκοστή²³.

Πρ. Γιουγκοσλαβία

31) Μυστικός Δείπνος, 1674, άλλοτε σε εκκλησία της Κοργινίνα, Κροατία²⁴.

Ζάκυνθος

Δεσποτικές εικόνες από το τέμπλο του ναού του Παντοκράτορα, Μουσείο Ζακύνθου:

Η ΘΚ του Πάθους και ο Ιωάννης Πρόδρομος είναι παλιότερες εικόνες, που συμπληρώθηκαν από τον Βίκτωρα με σκηνές. Έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι αυτές οι εικόνες τοποθετήθηκαν στα διάστουλα του τέμπλου

50. Βίκτωρ (3), Τρεις Ιεράρχες, εικ. αρ. 4.

του ναού του Παντοκράτορα στα 1685, όταν το τέμπλο παραδόθηκε από τον ξυλογλύπτη Άγγελο²⁵.

32) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς²⁶ 33) ΘΚ του Πάθους με σκηνές βίου (μόνον οι σκηνές αποδίδονται στον Βίκτωρα) από το τέμπλο του ναού του Παντοκράτορα²⁷ 34) Ιωάννης Πρόδρομος με σκηνές βίου (μόνον οι σκηνές αποδίδονται στον Βίκτωρα), από το τέμπλο του ναού του Παντοκράτορα²⁸ 35) Μεταμόρφωση, 1670²⁹ 36) Ίδε ο Άνθρωπος (αποδ.), θύρα τέμπλου³⁰ 37) Σταυρός τέμπλου (αποδ.)³¹.

Εικόνες Δωδεκαόρτου από το τέμπλο του ναού του Παντοκράτορα, Μουσείο Ζακύνθου:

38) Ευαγγελισμός (αποδ.)³² 39) Βάπτιση (αποδ.)³³ 40) Μεταμόρφωση (αποδ.)³⁴ 41) Έγερση του Λαζάρου (αποδ.)³⁵ 42) Βαϊοφόρος (αποδ.)³⁶ 43) Σταύρωση (αποδ.)³⁷ 44) Μη μου Άπτου (αποδ.)³⁸ 45) Ανάληψη (αποδ.)³⁹ 46) Πεντηκοστή (αποδ.)⁴⁰ 47) Κοίμηση της Θεοτόκου (αποδ.)⁴¹ 48) Σκηνές από τον βίο της Θεοτόκου σε πλαίσιο εικόνας, 1667⁴² 49) ΧΣ Παντοκράτωρ, Μουσείο Ζακύνθου (Συλλογή Μελά)⁴³.

51. Βίκτωρ (3), Τρεις Ιεράρχες, λεπτομέρεια, εικ. αρ. 4.

52. Βίκτωρ (3), Θεοτόκος Ζωοδόχος Πηγή, εικ. αρ. 57.

53. Βίκτωρ (3), Βαϊοφόρος, εικ. αρ. 8.

Παλαιό Μουσείο Ζακύνθου: 50) ΧΣ η Άμπελος (κάηκε το 1953)⁴⁴ 51) ΘΚ Ρίζα Ιεσσαί (κάηκε το 1953)⁴⁵ 52) Προσκύνηση των ποιμένων⁴⁶ και 53) Ιωάννης Πρόδρομος, 1677, μονή Στροφάδων και Αγίου Διονυσίου⁴⁷.
Θήρα

54) Κοίμηση της Θεοτόκου και 55) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, συλλογή Πύργου⁴⁸.

Κέρκυρα

56) Μαρτύριο των Αγίων Δέκα, 1668, Μητροπολιτικός ναός Θεοτόκου Σπηλαιώτισσας⁴⁹ 57) ΘΚ Ζωδόχος Πηγή, ν. Παναγίας Αντιβουνιώτισσας (Βυζαντινό Μουσείο)⁵⁰ 58) ΘΚ Madre della Consolazione, μονή Αγίων Θεοδώρων⁵¹.

Μέτσοβο

59) Υπαπαντή, 1699, Συλλογή Ε. Αβέρωφ, Λαογραφικό Μουσείο – Αρχοντικό Τοσίτσα (η υπογραφή ΧΕΙΡ

ΒΙΚΤΩΡΑ και η χρονολογία ΑΧΞΘ (1669) είναι πλαστές, αλλά το έργο αποδίδεται στον ζωγράφο)⁵².

Μονταuban, Γαλλία

60) αγία Αικατερίνη και 61) άγιος Δημήτριος, Μουσείο του Montauban⁵³.

Μάρι, Ιταλία

62) Αποτομή Ιωάννου Προδρόμου, ιδιωτική συλλογή⁵⁴.

Νάξος

63) εικόνες Δωδεκαόρτου, μονή Φανερωμένης, Κωμική⁵⁵ 63α) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, ν. Αγίων Αναργύρων, Σαγγρί^{55α}.

Πετρούπολη, Ρωσία

64) Ανάσταση, Μουσείο Ermitage⁵⁶ 65) Προσκύνηση των Ποιμένων, Μουσείο Ermitage⁵⁷.

Ρώμη, Ιταλία

66) δίπτυχο με αγίους (Πέτρος - Παύλος, Αντώνιος

54. Βίκτωρ (3), Θεοτόκος Ρίζα Ιεσσαί, εικ. αρ. 9.

Πάντοβας - Φραγκίσκος), Pinacoteca Vaticana⁵⁸ 67)

Προσκύνηση των Μάγων, Pinacoteca Vaticana⁵⁹.

Μονή Σινά, Αίγυπτος

68) τρίπτυχο, Πινακοθήκη⁶⁰ 69) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς (αδημοσίευτο εικονίδιο)⁶¹ 70) ΘΚ ένθρονη βρεφοκρατούσα (εικονίδιο)⁶² 71) ΘΚ ένθρονη βρεφοκρατούσα (φύλλο τριπτύχου)⁶³ 72) μεσαίο φύλλο τριπτύχου (απόδοση με επιφύλαξη)⁶⁴.

Σκόπελος

73) άγιος Γεώργιος, 1670, ν. Αγίων Αναργύρων⁶⁵.

Σύμη

74) Αποτομή Αγίων Δέκα Μαρτύρων της Κρήτης, Εκκλησιαστικό Μουσείο Ιεράς Μονής Αρχαγγέλου Μιχαήλ του Πανορμίτη (αποδ.)⁶⁶.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ Νέο Καθολικό Μονής Φιλοσόφου, 1693, Γόρτυνα, Πελοπόννησος (αποδ.)⁶⁷.

ΒΙΒΛ. Βοκοτόπουλος 1990, 135-136.

1. Μπαλτογιάννη 1993, αρ. 215· Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1998α, αρ. 82· Καλαφάτη 2006, αρ. 448· Constantoudaki 2008, 60 2. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1992, 6, 8, πίν. 5α· Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1998α, αρ. 83· Constantoudaki 2008, 60 3. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1998α, αρ. 84· Constantoudaki 2008, 60 4. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1992, 8· Νέα Αποκτήματα, αρ. 20 (Κ.-Φ. Καλαφάτη)· Έκθεση Ρουμανίας 2008, αρ. 49 (Κ.-Φ. Καλαφάτη) 5. Βοκοτόπουλος 1990, 135, εικ. 325· Σκαμπαβίας 2007, αρ. 163 6. Σκαμπαβίας 2007, αρ. 187 7. Βοκοτόπουλος 1987-88, 246· Δεληβορριάς 2000, 150 8. Βοκοτόπουλος 1986β, 141-142, εικ. 18.1-2 9. Βοκοτόπουλος 1986β, 142-144, εικ. 19-20.1-2 10. Τσελέντη 2002, αρ. 143 11. Τσελέντη 2002, αρ. 144 12. Βοκοτόπουλος 1987-88, 246, 249-250· Τσελέντη 2002, αρ. 145 13. Τσελέντη 2002, αρ. 146 14. Χατζηδάκη 1993, αρ. 47 15. Χατζηδάκη 1993, αρ. 46· Constantoudaki 2004, αρ. 295 16. Βοκοτόπουλος 1987-88, 241-243, πίν. 7·

55. Βίκτωρ (3), Χριστός Μέγας Αρχιερεύς, λεπτομέρεια, εικ. αρ. 32.

Διαμαντή – Πάντου 2006, 42-43 17. Βοκοτόπουλος 1987-88, 243-244, πίν. 9· Διαμαντή – Πάντου 2006, 42-43 18. Βοκοτόπουλος 1987-88, 244-245, πίν. 5· Διαμαντή – Πάντου 2006, 42-43 19. Βοκοτόπουλος 1987-88, 245-246, πίν. 10· Διαμαντή – Πάντου 2006, 42-43 20. Βοκοτόπουλος 1987-88, 246-247, πίν. 11.1· Διαμαντή – Πάντου 2006, 42-43 21. Βοκοτόπουλος 1987-88, 247, πίν. 12· Διαμαντή – Πάντου 2006, 42-43 22. Διαμαντή – Πάντου 2006, 42· Σαραντάκης 2000, 100 (αναφέρει ότι στο τέμπλο υπήρχαν άλλοτε εικόνες του Βίκτωρα με χρονολογία –εσφαλμένη–

1696 και ότι σήμερα στην θέση τους υπάρχουν αντίγραφα). 23. Βοκοτόπουλος 1998, 193-199, εικ. 1-9· Διαμαντή – Πάντου 2006, 42-43 24. Βοκοτόπουλος 1990, 135, σημ. 27 25. Μυλωνά 1998, 72 και 2004, 396 26. Βοκοτόπουλος 1987-88, 243· Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997 αρ. 42· Μυλωνά 1998, 68-69 27. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, αρ. 15· Μυλωνά 1998, 66-67. Για τις εικόνες τέμπλου του ναού του Παντοκράτορα της Ζακύνθου βλ. Μυλωνά 1998, 56-64 28. Μυλωνά 1998, 70-72 και 2004, 386-389 29. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, 166-167· Μυλωνά 1998, 64-

65 30. Μυλωνά 1998, 74 31. Μυλωνά 1998, 50-51 32. Μυλωνά 1998, 56-64 33. Μυλωνά 1998, 56-64 34. Μυλωνά 1998, 56-64 35. Μυλωνά 1998, 56-64 36. Μυλωνά 1998, 56-64 37. Μυλωνά 1998, 56-64· Ρηγόπουλος 2006α Β', αρ. 2.16 38. Μυλωνά 1998, 56-64 39. Μυλωνά 1998, 56-64 40. Μυλωνά 1998, 56-64 41. Μυλωνά 1998, 56-64 42. Γεωργοπούλου-Βέρρα – Μυλωνά – Μουτζάλη – Κουμούση – Σκαρμούτσου – Ρηγάκου 2003, 323 43. Βοκοτόπουλος 1990, 136, σημ. 30 44. Ρηγόπουλος 2003, 125-126 45. Ρηγόπουλος 2003, 124-125 46. Ρηγόπουλος 2006α Β', αρ. 1.8 47. Ρηγόπουλος 2006α Β', αρ. 3.7 48. Μητσάνη – Γερούση 2003, 978 49. Βοκοτόπουλος 1990, αρ. 93· Βοκοτόπουλος 1995, 228-229, εικ. 167· Ρηγόπουλος 1997, 183 50. Βοκοτόπουλος 1990, αρ. 94· Χονδρογιάννης 2010, 108-109 51. Βοκοτόπουλος 1990, αρ. 95 52. Βασιλάκη 2000, 110, εικ. 173· Παπαδοπούλου 1995β, 264 53. Βοκοτόπουλος 1990, 135, σημ. 28 54. Geiao 1988, αρ. 73 55. Μαστορόπουλος 2007, 286 55α. Βοκοτόπουλος 1987-88, 243 56. Piatnitsky 1993, αρ. 18 και 2000, 188-189· Θεοδοσίου – Δανέζης 2001α, 53· Ρηγόπουλος 2006α Β', αρ. 2.42 57. Ρηγόπουλος 2006α Β', 27, εικ. 21 58. Bianco Fiorin 1995, 32, αρ. 30 59. Bianco Fiorin 1995, αρ. 17 (η συγγραφέας ταυτίζει τον ζωγράφο της εικόνας με τον ζωγράφο Βίκτωρα (2)· Constantoudaki 2008, 60 60. Δρανδάκης 1990, 131-132, εικ. 101 61. Βοκοτόπουλος 1987-88, 243 62. Βοκοτόπουλος 1987-88, 244 63. Βοκοτόπουλος 1987-88, 244 64. Δρανδάκης 1990, 132, εικ. 102 65. Λαζαρίδης 1964, 276, αρ. 5· Βοκοτόπουλος 1990, 135· Καλλιανός 2007, 245 (αναφέρει ότι η εικόνα βρίσκεται στο ναό των Τριών Ιεραρχών) 66. Γερμανίδου 2004-2006, 227-241, εικ. 1-3· Πετρόπουλος 2009, 105 67. Βοκοτόπουλος 1987-88, 249· Αρκαδία 1997, 27· Διαμαντή – Πάντου 2006, 43-46.

Βίκτωρ (4)

1720

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Βίκτωρ(ος)*.

ΕΙΚΟΝΑ αγία Κυριακή, 1720, μονή Κεχροβουνίου, Τήνος¹.

1. Δρανδάκης 1964α, 433, αρ. 4· Βοκοτόπουλος 1990, 135 (στον τόμο 1, 189 είχε συμπεριληφθεί στα έργα του ζωγράφου Βίκτωρα (3)).

Βι(υ)σκόντης Νικόλαος

1820-1833

(τόμος 1, 202)

ΒΙΟΓΡ. Δάσκαλος της αγιογραφίας, της ελληνικής, γαλλικής και ιταλικής γλώσσας, καθώς και της μου-

σικής. Η εικόνα της Λιτανείας στο ναό της Παναγίας στο Σκουληκάδο Ζακύνθου, η οποία χρονολογείται το 1828, βρίσκεται στην ημικυκλική εσοχή του κάτω μέρους του γυναικωνίτη και είναι το μοναδικό γνωστό, ως σήμερα, θρησκευτικό του έργο. Το μεταφραστικό του έργο έχει εξέχουσα σημασία, καθώς το 1820 πραγματοποίησε στη Ζάκυνθο τη μετάφραση του βιβλίου του Adamo Chiusole, *De' precetti della Pittura libri IV in versi*, Vicenza 1781. Η μετάφραση αυτή περιέχεται σε κώδικα, σήμερα στο Ε.Λ.Ι.Α., στο δεύτερο μέρος του οποίου περιλαμβάνεται σύγγραμμα του ίδιου του Βισκόντη, το *Περί χρωμάτων σύντομος διήγησις*, πληροφορίες για άλλες μεταφραστικές δουλειές του, όπως τη μελέτη του Jean Cousin, *Livre de perspective*, Παρίσι 1560, του Jacopo Barozzi da Vignola, *Regole delli cinque ordini d'architettura in 32 tavole*, 1562, τεχνικούς όρους από το Λεξικό του P. Richelet και αποσπάσματα σχετικά με καλλιτέχνες από το βιβλίο του Francesco Galante κ.ά., *Propriinomio istorico*, Βενετία 1776. Σύμφωνα με τον ίδιο κώδικα, ο ζωγράφος επρόκειτο να μεταφράσει και τον έβδομο τόμο από το έργο *Lettere Critiche* του Antonio Constantin (Βενετία). Πέθανε στη Φαγιά Ζακύνθου το 1833¹.

1. Ρηγόπουλος 1997β, 184.

Βιτζένζος

1573

(τόμος 1, 202)

ΙΔΙΟΤ. Depentor.

ΒΙΟΓΡ. Στο Α' Βιβλίο των νεκρολογίων στο Αρχείο του ναού του Αγίου Αντωνίνου Βενετίας, έχει καταγραφεί η πράξη θανάτου της συζύγου του ζωγράφου, Isabetta, στις 11 Ιανουαρίου 1573, σε ηλικία 23 ετών. Στην καταχώριση ο ζωγράφος αναφέρεται ως *mastro Vincenzo, depentor*¹.

1. Μαλτέζου – Πλουμίδης 2001, 17, αρ. 16.

Βιτουλαδίτης Χαράλαμπος 1844

ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα με τα εκκλησιαστικά αρχεία στις 15 Νοεμβρίου 1844 βεβαιώνει ότι κατά παράκληση των επιτρόπων των Αγίων Πάντων στην πόλη της Κέρκυρας, ασημοχρύσωσε το πρώτο μέρος του καταπετάσματος, εργασία η οποία κόστισε 23 ενετικά τάλιρα. Για την πληρωμή του έλαβε μερικές παλαιές εικόνες άχρηστες για την εκκλησία, οι οποίες κοστολογήθηκαν στα 10 τάλιρα και το υπόλοιπο σε μετρητά. Στην απόδειξη δηλώνει «μάστορας ζωγράφος» και υπογράφει ως «χρωματογράφος»¹.

1. Καρύδης 2004-2006, 15-16.

Βλαστός Γεώργιος (2) 1642-1644
(τόμος 1, 202-203)

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Γεώργιος κεφαλοφόρος, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα¹.

1. Δεληβορριάς 2000, 146.

Βλαστός Ιερεμίας 1781

ΚΑΤΑΓ. Κρήτη.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιερε(μίου) Βλαστού κριτηκού*.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Ιωάννου Προδρόμου, 1781, Μεσοχώρι, Κάρπαθος¹.

1. Βολανάκης 2003, 139-140· Κουτελάκης 2006, 147.

Βλαστός (Πουνιαλέτος) Ιωάννης (1)

ΒΙΒΛ. Ματθιόπουλος 1997, 193-194.

Βλαστός Μιχαήλ 1756

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Μιχ[αήλ] Βλαστού*.

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Νικόλαος, 1756, ν. Αγίου Ιωάννου, Πέρι, επαρχία Καινουργίου, Ηράκλειο, Κρήτη¹.

1. Τσουγκαράκης – Τσουγκαράκη 2004, 180, αρ. 534.

Βλατάς Καλλίνικος 17ος-18ος αι.

ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα με αρχαικές μαρτυρίες, οι αγιογράφοι Καλλίνικος Βλατάς και Ναδάλε Δαρμάρος, συγγενείς εξ αγχιστείας, διέθεταν εργαστήρια στην Χώρα των Κυθήρων, συνεργάζονταν μεταξύ τους και είχαν κοινούς μαθητές (17ος-18ος αιώνας)¹.

1. Πατραμάνη 2007, 201.

Βόσσος Πέτρος 1750-1804
(τόμος 1, 204)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Πέτρου Βώσου* (εικ. 1), *χειρ Πέτρου ιερέως Βόσσου* (εικ. 2), *χειρ Πέτρου ιερέος Βόσσου* (εικ. 3), *χειρ Β(όσσου) Πέτρου ιερέος* (εικ. 4).

ΒΙΟΓΡ. Ο ιερέας και ζωγράφος Πέτρος Βόσσος αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων το έτος 1788, στη Ζάκυνθο¹.

ΕΙΚΟΝΕΣ Ζάκυνθος: 1) Ευαγγελισμός, 1763, ν. Παναγίας Κεριώτισσας, Κερί² 2) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, 1774, σκευοφυλάκιο ναού Αγίας Μαύρας, Μαχαιράδο³ 3) αγία Παρασκευή με σκηνές βίου, 1778, ν. Αγίας Παρασκευής, Κυψέλη (Μπελούσι)⁴ 4) Σταύρωση, 1788, ν. Αγίων Πάντων, Γαλάρο⁵.

Αποδίδονται: 5) Εισόδια της Θεοτόκου 6) Γέννηση του Χριστού, 1763 7) Βάπτιση, 1763 8) Βαϊοφόρος, 1763 9) Αποκαθήλωση, 1764 10) Ανάσταση, 1764 11) Μεταμόρφωση, 1764 12) Πεντηκοστή, 1764 13) Ψηλάφιση του Θωμά, 1763 14) Ανάληψη, 1764, ν. Παναγίας Κεριώτισσας, Κερί⁶ 15) Άγιοι Πάντες⁷ και 16) αγία Παρασκευή με σκηνές βίου, σκευοφυλάκιο ναού Αγίας Μαύρας, Μαχαιράδο⁸.

ΒΙΒΛ. Ρηγόπουλος 1997β, 208-209.

1. Ηλιού 1999, 49 2. Ρηγόπουλος 2006α Β', αρ. 1.5 3. Ο ίδιος, 308 4. Ο ίδιος, αρ. 5.10 5. Ο ίδιος, αρ. 2.19 6. Ο ίδιος, 12-14 και αρ. 2.28, 2.39 7. Ο ίδιος, αρ. 5.2 8. Ο ίδιος, αρ. 5.11.

Βούλγαρης Σταμάτιος (Boulgari Stamati)

1774-1842

ΚΑΤΑΓ. Λευκίμη Κέρκυρας.

ΒΙΟΓΡ. Υπηρέτησε στο γαλλικό στρατό του Ναπολέοντα ως το 1815. Με την υποστήριξη του σπούδασε αρχιτέκτων και μηχανικός σε στρατιωτικές σχολές και ζωγραφική κοντά στον J. L. David. Το 1828 εργάστηκε για τον Καποδίστρια στην Ελλάδα (σχεδιασμός ρυμοτομίας και επιστασία κατά την ανοικοδόμηση του Ναυπλίου, της Τρίπολης και της Πάτρας, ενώ συμμετείχε και σε στρατιωτικές αποστολές. Το 1830 επέστρεψε στο Παρίσι όπου ασχολήθηκε με τη ζωγραφική. Δημοσίευσε τρεις μελέτες: α) *Examen moral des principeaux tableaux de la Galerie du Luxembourg en 1818 et considérations sur l'état actuel de la peinture en France*, Παρίσι 1818 β) Σύντομη βιογραφία του Καποδίστρια και τμήμα της αλληλογραφίας τους (*Notice sur le Comte J. Capodistrias*), Παρίσι 1832 και γ) τα εικονογραφημένα απομνημονεύματά του *Souvenir de Stamati Boulgari, chef de bataillon au corps royal d'État Major en retraite*, Παρίσι 1835. Έργα του βρίσκονται στην Πινακοθήκη του Δήμου Κερκύρας και στο Πολεμικό Μουσείο της Αθήνας¹.

1. Χαμαλίδη 1997, 212-213.

Βραδής Νικόλαος

1807

ΚΑΤΑΓ. Κέρκυρα (;)

ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα με εκκλησιαστικά έγγραφα της Κέρκυρας, στις 29 Αυγούστου 1807, εισέπραξε μετά από διαπραγμάτευση με τον «κυβερνήτη» του ναού της Αγίας Τριάδας, δεκατέσσερα τάλιρα και δώδεκα λίρες, ως αμοιβή για τη ζωγραφική και το χρύσωμα των κορνιζών των εικόνων στο ναό του Αγίου Αθανασίου στην Κέρκυρα¹.

1. Μελέντη 2001, 166-167.

Βραδής Σπυρίδων

1801-1824

ΚΑΤΑΓ. Κέρκυρα (;)

ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα με εκκλησιαστικά έγγραφα της Κέρκυρας, εργάστηκε κυρίως ως επιχρυσωτής και συντηρητής εικόνων στους ναούς της Αγίας Τριάδας στη Γαρίτσα, της Υπεραγίας Θεοτόκου Φανερωμένης και των Αγίων Ιωάννη και Παρασκευής στην πόλη της Κέρκυρας από το 1801 έως το 1824¹.

1. Μελέντη 2001, 150-152.

Βρετός Γεώργιος

1851

ΚΑΤΑΓ. Ιθάκη.

ΠΑΤΡ. Νικόλαος.

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων το 1851 στις Καρυές του Αγίου Όρους¹.

1. Ηλιού 1999, 49.

Βρυζάκης Θεόδωρος

1819-1878

ΒΙΟΓΡ. Ο γνωστός ζωγράφος αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων μεταξύ των ετών 1835-1858 στο Μόναχο¹.

1. Ηλιού 1999, 49.

Βυζάντιος (Ασλάνης, Χατζηκωνσταντής, Χατζηασλάνης) Δημήτριος

(τόμος 1, 205)

1770/90-1853

ΚΑΤΑΓ. Κωνσταντινούπολη.

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος διδάχτηκε την αγιογραφία κοντά σ' ένα μοναχό και εργάστηκε έως το 1812-1813. Από το 1813 μέχρι την αρχή της Ελληνικής Επανάστασης διορίστηκε διερμηνέας στην Αυλή του Μπέη της Τύνιδας. Έλαβε μέρος στην Ελληνική Επανάσταση και αναμίχθηκε στην πολιτική. Το 1833 άρχισε να δουλεύει ξανά αγιογραφώντας τη μητρόπολη Ναυπλίου,

το ναό της Υπαπαντής στην Καλαμάτα, τον Άγιο Ανδρέα στην Πάτρα, ναούς στην Αθήνα και αλλού. Πέθανε στην Πάτρα το 1853¹. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το κείμενο της εφημερίδας «Συνένωσις» του Παναγιώτη Σούτσου, όπου το 1845 δημοσιεύεται τεχνοκριτική για τις φορητές εικόνες που ο ζωγράφος είχε εκτελέσει κατόπιν παραγγελίας για την εκκλησία της Ριζαρείου Σχολής στην Αθήνα. Επρόκειτο για οκτώ εικόνες, πέντε με σκηνές από τον χριστολογικό κύκλο και τρεις με τον Ιωάννη Πρόδρομο, τον Ιωάννη Θεολόγο και τον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου. Από τα πρακτικά της συνεδρίασης του Συμβουλίου της Ριζαρείου Σχολής τον Μάρτιο του 1845 γίνεται γνωστό ότι το Συμβούλιο αρνήθηκε να καταβάλει στο ζωγράφο τα έκτακτα έξοδά του για την κατασκευή των εικόνων².

ΕΙΚΟΝΑ Υπαπαντή, ν. Υπαπαντής, Καλαμάτα³.

1. Μπόλης 1997, 108· Λυδάκης 1976α, 382 2. Φραγκίσκος 2007, 682-687, 692-693 και 2008, 83-91 3. Πληροφορία Β. Παναγιωτόπουλου.

Βυζάντιος Διονύσιος

1876-1877

ΚΑΤΑΓ. Κωνσταντινούπολη.

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός, αγιογράφος.

ΒΙΟΓΡ. Γεννήθηκε πριν από το 1876 και πέθανε μετά το 1877. Εκτέλεσε με λάδι θρησκευτικά έργα, που βρίσκονται στην Τουρκία, στους Ταξιάρχες Αρναούτκιοϊ, στην Ανάληψη Μακροχωρίου και στον Άγιο Ιωάννη Πρόδρομο Αντιγόνης¹.

1. Παπás 1989, 35.

Γαβαλ(λ)άς Γεώργιος α' μισό 17ου αι.
(τόμος 1, 206)

ΚΑΤΑΓ. Κρήτη.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Γεωργίου Γαβαλά* (εικ. 1, 2).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιος Νικόλαος, α' μισό 17ου αιώνα, από το ναό της Παναγίας Αρσενιώτισσας του Τσουρούφλη, σήμερα στο Μουσείο Ζακύνθου¹ 2) άγιος Γεράσιμος² και 3) άγιος Αντώνιος με σκηνές βίου (αποδ.), Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου, Αθήνα³.

1. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, αρ. 36 (οι εικόνες αρ. 4 και 5 στον 1ο τόμο, σελ. 206, ταυτίζονται) 2. Βαλάκου 2007, αρ. 182 3. Χατζηδάκη 2007, αρ. 181.

Γαβανόζης Σπυρίδων 1854

ΙΔΙΟΤ. Ιερέας.

ΕΙΚΟΝΑ ΧΣ, 1854, ν. Γενεσίου της Θεοτόκου, Κορωνησία Άρτας¹.

1. Παπαδοπούλου – Καραμπερίδη 2008, 125.

Γαβριήλ (1.1) 1499

ΙΔΙΟΤ. Ιερομόναχος.

ΒΙΟΓΡ. Ο ιερομόναχος Γαβριήλ υπήρξε σημαντικός ζωγράφος που έδρασε επί ηγεμονίας του Στεφάνου του Μεγάλου (1457-1504) στη Μολδαβία.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αγίου Νικολάου (αποδ.), 1499, Bălinești, Ρουμανία¹.

1. Δεληγιάννης 1995, 136 και 1996, 172-173, 181.

Γαβριήλ (3) α' μισό 18ου αι.
(τόμος 1, 207)

ΚΑΤΑΓ. Νάξος.

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Χαράλαμπος με σκηνές βίου (αποδ.), α' μισό 18ου αιώνα, ν. Αγίας Αναστασίας, Μάκρη Έβρου¹.

1. Παπασταύρου 1994, 54-60, εικ. 1-13.

Γαβριήλ (4) 1715/16-1724
(τόμος 1, 207)

ΚΑΤΑΓ. Δημητσάνα Αρκαδίας.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Αγίας Τριάδας, 1715/16, μονή Παναγίας Αιμυαλών, Αρκαδία¹ 2) ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1715, Πουρνάρι Δημητσάνας, Αρκαδία².

1. Διαμαντή – Πάντου 2006, 29-30 2. Μιχάλαγα 2008, 180.

Γαβριήλ (5) 1715-1743
(τόμος 1, 207)

ΙΔΙΟΤ. Ιεροδιάκονος, εικονογράφος.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ δε εμού Γαβριήλ ελαχίστου των ιεροδιακόνων* (εικ. 1), *χειρ Γαβριήλ ιεροδιακόνου* (εικ. 2).

ΒΙΟΓΡ. Πιθανώτατα ήταν Κυκκώτης. Σε έγγραφο του 1743 από την Ιερά Μονή Κύκκου, στο οποίο υπογράφει όλη η αδελφότητα για τον διορισμό του Οικονόμου Παρθενίου ως επιτρόπου της, δηλώνεται η ύπαρξη του ζωγράφου της μονής Γαβριήλ, που υπογράφει ως *οικονογράφος Γαβριήλ*¹.

ΕΙΚΟΝΕΣ Κ ύ π ρ ο ς: 1) προφήτης Ηλίας με σκηνές βίου, 1715, εικονοφυλάκιο μονής Αγίου Ιωάννη Λαμπαδιστή (από το ναό της Αγίας Μαρίας στον Καλοπαναγιώτη)² 2) άγιος Γεώργιος με σκηνές βίου, 1723, ν. Αγίου Γεωργίου, κοιμητήριο της Φλάσου³ 3) τέμπλο του ναού του Αγίου Γεωργίου (εικόνες δωδεκαόρτου, ΘΚ δεομένη, Ιωάννης Πρόδρομος, ευαγγελιστής Λουκάς, αρχάγγελος Μιχαήλ, αρχάγγελος Γαβριήλ, ΧΣ Εσταυρωμένος και λυπηρά, βημόθυρα) (αποδ.), Μηλικούρι⁴.

1. Γερασίμου 2000, 167, 175 σημ. 11 2. Χατζηχριστοδούλου – Παπαίωακείμ 2000, 150· Γερασίμου 2000, 167 3. Χατζηχριστοδούλου – Παπαίωακείμ 2000, 150· Γερασίμου 2000, 167 4. Χατζηχριστοδούλου – Παπαίωακείμ 2000, 150.

56. Γαζής Σπυρίδων, άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος, εικ. αρ. 2.

Γαβριήλ (6)
(τόμος 1, 207)

1742-1746

ΙΔΙΟΤ. Ιερομόναχος, αγιογράφος.

ΥΠΟΓΡ. *χειρί Γαβριήλ ιερομονάχου αγιογράφου* (εικ. 1),
χειρ Γαβριήλ ιερομονάχου (εικ. 2).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) εικόνες τέμπλου, 1742, καθολικό μονής
Μεγάλης Παναγίας, Σάμος¹ 2) άγιος Γεώργιος, ν.
Αγίου Γεωργίου, Παγώνδα, Σάμος².

1. Βαρβούνης 1996, 185-186 2. Βαρβούνης 1996, 165-166.

Γαβριήλ (8)
(τόμος 1, 208)

1776-1779

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) παρεκκλήσι Προδρόμου, 1776, μονή
Φιλοθέου, Άγιον Όρος¹ 2) καθολικό μονής Γρηγορί-
ου, 1779, Άγιον Όρος².

1. Κυριακούδης 2001, 186 2. Ιουστίνος 1987, 143, αρ. 1·
Ζίας 1998, 23 και 1998α, 45-83· Κυριακούδης 2001, 186, εικ.
78-80.

Γαβριήλ (9) 1800

ΒΙΟΓΡ. Ο ιερομόναχος Γαβριήλ αναφέρεται ως «ζωγράφος» και συνδρομητής βιβλίων, το 1800, στις Καρυές του Αγίου Όρους¹.

1. Ηλιού 1999, 49.

Γαβριήλ (10) 1850

ΒΙΟΓΡ. Ο Γαβριήλ αναφέρεται ως «ζωγράφος εκ της Ελασσωνίτιδος μονής» και ως συνδρομητής βιβλίων, το 1850, στη Λέσβο¹.

1. Ηλιού 1999, 49.

Γαβριήλ (11) 1852

ΚΑΤΑΓ. Βιζύη, Θράκη.

ΒΙΟΓΡ. Ανηψιός του ζωγράφου Γερασίμου (11), ζωγράφος στο κελλί των Αγίων Πάντων της μονής Καρακάλλου στις Καρυές του Αγίου Όρους, όπως μαρτυρείται από τον Πορφύριο Uspenskij¹. Αναφέρεται και στα ομόλογα αγοράς του ίδιου κελλιού, στις 30 Αυγούστου 1852².

1. Παπάγγελος 2005, 542 2. Χρυσοχοΐδης – Γουναρίδης 1985, 60.

Γαζής Σπυρίδων 1784-1856
(τόμος 1, 210)

ΥΠΟΓΡ. *εποίη Σπυρ. Γαζής* (εικ. 2).

ΕΙΚΟΝΕΣ Λευκάδα: 1) άγιος Βασίλειος ο Μέγας 1856¹ και 2) άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος, ν. Αγίου Γεωργίου² 3) Αποκαθήλωση, ν. Αγίου Χαραλάμπους³ 4) εικόνες, ν. Αγίου Νικήτα⁴.

1. Σολδάτος 1999, 316, εικ. 331 2. Σολδάτος 1999, 316, εικ. 330 3. Σολδάτος 1999, 320, εικ. 336 4. Σολδάτος 1999, 355, εικ. 391.

Γενίτης (Γεντής) Στελιανός 1589-1618
(τόμος 1, 211)

ΚΑΤΑΓ. Κρήτη.

ΥΠΟΓΡ. *Στελιανός Γενίτης έγραψεν μαθητής Πέτρου Καιρεφιλιά* (εικ. 1), *χειρ Στελιανού Γεννήτ(η) εν Κρητι καστρου* (εικ. 3).

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος ακολούθησε στη Ζάκυνθο το δάσκαλό του Πέτρο Καιροφυλά, όπως αποδεικνύεται από έγγραφο με ημερομηνία 2 Αυγούστου του 1589. Σύμφωνα πάντα με αρχειακές πηγές, στη συνέχεια επέστρεψε στην Κρήτη και εγκαταστάθηκε στον Χάνδακα. Στις 6 Φεβρουαρίου 1603 υπέγραψε σε εξουσιοδότηση ως κάτοικος του Χάνδακα και στις 4 Μαρτίου 1607 σε βεβαίωση για λογαριασμό μιας αναλφάβητης γυναίκας¹.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Τρίμορφη Δέηση, Συλλογή Γ. Διαμαντοπούλου, Αθήνα² 2) ΧΣ Εσταυρωμένος, τέμπλο, ν. Υπαπαντής Μαλανδράκη, Χώρα, Πάτμος³ 3) ΘΚ βρεφοκρατούσα με χερουβείμ και τέσσερις προφήτες, Συλλογή εικόνων και κειμηλίων, Πύργος, Θήρα⁴.

1. Καζανάκη 2001, 145 2. Καζανάκη 1990, 27· Λεμπέση – Ετζέογλου – Καζανάκη 1995, 536· Καζανάκη 2001, 141-151, εικ. 1-5 3. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1989, 384, πίν. 273β 4. Μητσάνη – Γερούση 2000, 715, πίν. 217· Αχειμάστου-Ποταμιάνου 2006α, 152 σημ. 583.

Γεννάδιος (1) α' μισό 17ου αι.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Γενναδίου μοναχού*.

ΕΙΚΟΝΑ άγιοι Φίλιππος και Γεώργιος, α' μισό 17ου αιώνα, μονή Ξενοφώντος, Άγιον Όρος¹.

1. Μαυροπούλου 1998, 158-160, εικ. 66.

Γεννάδιος (2) 1848-1868

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Γενναδίου και Γρηγορίου των μοναχών* (εικ. 3), *χειρ Γενναδίου μοναχού και Γρηγορίου ιερομονάχου* (τοιχ.).

57. Γενίτης Στυλιανός, Δέηση, εκ. αρ. 1.

ΣΥΝΕΡΓ. Γρηγόριος (17), Βενιαμίν (2), Μακάριος.
ΒΙΟΓΡ. Ίσως ταυτίζεται με τους επόμενους ζωγράφους με το ίδιο όνομα.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧΣ Παντοκράτωρ 2) ΘΚ, 1848 και 3) Γέννηση της Θεοτόκου, 1848, ν. Γενεθλίου της Θεοτόκου, Πλατειές, Τήνος¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Κουτλουμουσίου, 1868, Άγιον Όρος².

1. Γκερέκος 2006, 95 και 2006α, 136,146 2. Ζάρρα 2006, 250.

Γεννάδιος (3) 1855-1904

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Γενναδίου τε του εν Καρραις ζωγράφου την δε διώρθωσε την ούσαν εξ αρχήθεν επιμελεία των προϊσταμένων.*

ΒΙΟΓΡ. Ζωγράφος στο κελλί των Αγίων Πάντων της μονής Καρακάλλου στις Καρυές του Αγίου Όρους. Αναφέρεται στα ομόλογα αγοράς του κελλιού μεταξύ 1888-1904¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ Επιζωγράφιση των τοιχογραφιών στις δύο κάτω ζώνες του καθολικού της μονής Δοχειαρίου, 1855, Άγιον Όρος².

ΒΙΒΛ. Βλάχος 1903, 257.

1. Χρυσοχοϊδης – Γουναρίδης 1985, 61 2. Παλιούρας 2001, 316· Ταβλάκης – Σιώμκος 2006, 203.

Γεννάδιος (4) 1849-1850

ΒΙΟΓΡ. Αναφέρεται ως ο ζωγράφος «ρόσος Κουτλουμουσιανός», συνδρομητής βιβλίων, το 1849 και το 1850, στις Καρυές του Αγίου Όρους¹.

1. Ηλιού 1999, 49.

Γεννάδιος (5) 1851

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Γενναδίου.*

ΕΙΚΟΝΑ άγιοι Νήφων και Διονύσιος, 1851, άλλοτε στο προσκυνητάριο του τέμπλου στο παρεκκλήσι της Παναγίας του «Ακαθίστου Ύμνου», Άγιον Όρος¹.

1. Τσιγάρας 2008, 416.

Γεννάδιος (6) 1859

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Γενναδίου Μ(οναχού).*

ΕΙΚΟΝΕΣ Γενική άποψη του Αγίου Όρους με τις ιερές μονές, τους αποστόλους, αρχαγγέλους, μοναχούς, αγίους κ.λπ., 1859, σκήτη Τιμίου Προδρόμου, μονή Μεγίστης Λαύρας, Άγιον Όρος¹. Εικόνα με το ίδιο θέμα υπάρχει και στην ρουμανική σκήτη του Τιμίου Προδρόμου στο Άγιον Όρος².

1. Τσιγαρίδας 2002, 327, 341, εικ. 14 2. Παζαράς 1997, αρ. 2.134.

Γεράρδος Νικοδήμιος 1687-1699 (τόμος 1, 213)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Νικοδήμου μοναχού Γεράρδου.*

ΕΙΚΟΝΕΣ βημόθυρα τέμπλου με τον Μωϋσή και τον Ααρών, 1688, καθολικό μονής Παναγίας Χοζοβιώτισσας, Αμοργός¹.

1. Κεφαλά 2004, 988.

Γεράσιμος (3) 1659-1712 (τόμος 1, 213)

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιος Λάζαρος, 1696, Βυζαντινό Μουσείο Αγίου Λαζάρου, Λάρνακα, Κύπρος¹ 2) αγία Μαρίνα, 1712, ν. Αγίας Μαρίας, Πυργά, Λάρνακα, Κύπρος².

1. Παπαϊωακείμ 2002, 98 2. Στο ίδιο.

Γεράσιμος (4) 1660
(τόμος 1, 213)ΥΠΟΓΡ. *έργον ιερέως Γερασίμου*.ΕΙΚΟΝΑ Ιωάννης Πρόδρομος, 1660, μονή Γκόλιας, Ιάσιο, Ρουμανία¹.

1. Δεληγιάννης 1995, 36.

Γεράσιμος (8) 1715-1731
(τόμος 1, 214)ΥΠΟΓΡ. *Γερασίμου ιερογράφου χιρ* (εικ. 1), *Γερασίμου ιερομονάχου* (εικ. 2), *Γερασίμου ιερομονάχου χειρ* (εικ. 3).ΕΙΚΟΝΕΣ Κύπρος: 1) ΧΣ εσταυρωμένος και λυπηρά, 1715, ν. Παναγίας, Ακάκι¹ 2) Μικρή Δέηση (Τρίμορφο), 1720, ν. Αγίας Μαρίας, Καλοπαναγιώτης² 3) Ιωάννης Πρόδρομος, 1731, ν. Αρχαγγέλου Μιχαήλ, Τρεις Ελιές³.

1. Γερασίμου 2000, 166-167 2. Γερασίμου 2000, 166 3. Γερασίμου 2000, 166.

Γεράσιμος (11) 1839-1868ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος αναφέρεται στα ομόλογα αγοράς του κελλιού των Αγίων Πάντων της μονής Καρακάλλου στις Καρυές του Αγίου Όρους, το 1843 μαζί με τον Άνθιμο (6) και τον Νικηφόρο (12), καθώς και το 1868¹. ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αγίων Πάντων, 1839, κελλί Αγίων Πάντων, Καρυές Αγίου Όρους².

ΒΙΒΛ. Βλάχος 1985, 60.

1. Χρυσοχοϊδης – Γουναρίδης 1985, 60 2. Παπάγγελος 2005, 541.

Γεράσιμος (12) 1846ΒΙΟΓΡ. Ο Γεράσιμος «Ρώσος και ζωγράφος Καρυώτης» αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων, το 1846, στις Καρυές του Αγίου Όρους¹.

1. Ηλιού 1999, 49.

Γερμανός (1) 1627

(τόμος 1, 214)

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ παρεκκλήσι Αρχαγγέλων, 1627, μονή Διονυσίου, Άγιον Όρος¹.

1. Ανδρουδης – Σέμογλου 2001, 15.

Γερμανός (2) 1730

(τόμος 1, 214)

ΒΙΒΛ. Γερασίμου 2000, 167.

Γεωργιάδης Γεώργιος c. 1850ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος ήταν δραστήριο μέλος της ελληνικής κοινότητας Νευροκοπίου. Αναφέρεται ότι μαζί με τον αδελφό του Στέργιο, επίσης ζωγράφο, ως πρόκριτοι της πόλης, εμπόδισαν σχισματικούς Βουλγάρους να καταλάβουν το ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου και να εκδιώξουν τους έλληνες πατριαρχικούς του Νευροκοπίου¹.

1. Τσιγάρας 2005α, 153.

Γεωργιάδης Μανόλης 1847ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων, το 1847, στη Βελίτζα Φθιώτιδας¹.

1. Ηλιού 1999, 50.

Γεωργιάδης Μιχαήλ Σ. 1835-1847

ΚΑΤΑΓ. Κωνσταντινούπολη.

ΒΙΟΓΡ. Ο Γεωργιάδης Μιχαήλ εμφανίζεται ως αρχιτέκτων και ζωγράφος στους καταλόγους συνδρομητών βιβλίων των ετών 1835-1847 στην Κωνσταντινούπολη¹.

1. Ηλίου 1999, 50.

Γεωργιάδης Πέτρος 1838-1862

ΚΑΤΑΓ. Ιωάννινα.

ΙΔΙΟΤ. Πρωτοψάλτης.

ΥΠΟΓΡ. *Πέτρος Γ.* (εικ. 1, 2), *ο Ζωγράφος Πέτρος Γ. πρωτοψάλτης της Μητροπόλεως Ιωαννίνων* (εικ. 3, 4), *ο Ζωγράφος Πέτρος Γεωργιάδης πρωτοψάλτης της Μητροπόλεως Ιωαννίνων* (εικ. 11, 12, 15, 20, 21, 24, 25, 26, τοιχ. 1).

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος και πρωτοψάλτης της Μητροπόλεως Ιωαννίνων, όπως υπογράφει στα έργα του, έχει έντονη καλλιτεχνική δράση μεταξύ των ετών 1838-1862. Ελάχιστα γνωστά στοιχεία υπάρχουν για την ζωή του. Είναι γεγονός ότι από το 1838 είναι πρωτοψάλτης στην μητρόπολη και ότι τα τελευταία γνωστά του έργα χρονολογούνται στα 1862, στοιχείο που μας επιτρέπει να θεωρήσουμε την χρονολογία ως *terminus post quem* για τον θάνατό του.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧΣ Παντοκράτωρ και 2) ΘΚ Οδηγήτρια, 1840, ν. Παμμεγίστων Ταξιαρχών, Κληματιά (Βελτσίστα) Ιωαννίνων¹ 3) άγιος Γεώργιος νεομάρτυς, 1840, ν. Αγίου Δημητρίου, Τρίκαλα² 4) άγιος Γεώργιος νεομάρτυς, 1842, ναΐδριο Αγίου Γεωργίου, Ιωάννινα³ 5) Κοίμηση της Θεοτόκου και 6) άγιος Νικόλαος, 1842, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Συρράκο, Ιωάννινα⁴ 7) άγιος Γεώργιος νεομάρτυς, 1843, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Νησί Ιωαννίνων⁵ 8) άγιος Γεώργιος νεομάρτυς, 1842/3, ν. Αγίας Παρασκευής, Τρίκαλα⁶ 9) άγιος Νικόλαος, 1844, ν. Αγίου Νικολάου Ντίλιου,

Νησί Ιωαννίνων⁷ 10) αρχάγγελος Μιχαήλ, 1846, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου Περιβλέπτου, Ιωάννινα⁸ 11) άγιος Νικόλαος, 1848, καθολικό μονής Τζιόρας Ιωαννίνων⁹ 12) Ανάσταση, 1849, καθολικό μονής Βυλίζης Ιωαννίνων¹⁰ 13) Μεταμόρφωση, 1849, ιδιωτική συλλογή¹¹ 14) Ιωάννης Πρόδρομος, 1850, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Πολύδρομο Θεσπρωτίας¹² 15) ΘΚ 16) ΧΣ 17) Ιωάννης Πρόδρομος 18) Κοίμηση της Θεοτόκου (δεσποτικές) και 19) ΘΚ, 1850, τέμπλο καθολικού μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Παρδάστανη Ιωαννίνων¹³ 20) ΘΚ Φανερωμένη και Ιωάννης Πρόδρομος, 1852, μονή Παρηγορητίσσης, Άρτα¹⁴ 21) ΘΚ, 1852 22) Ιωάννης Πρόδρομος και 23) άγιος Νικόλαος, τέμπλο παρεκκλησίου Προδρόμου, μονή Παρηγορητίσσης, Άρτα¹⁵ 24) ΧΣ Παντοκράτωρ και Κοίμηση της Θεοτόκου, 1854, μονή Κάτω Παναγιάς, Άρτα¹⁶ 25) ΘΚ, 1854 και 26) ΧΣ, 1858, μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Παλιοσδίνα, Θεσπρωτία¹⁷ 27) δεσποτικές εικόνες, 1859, μονή Αγίας Αικατερίνης, Καταρράκτης Άρτας¹⁸.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) άγιος Νικόλαος, υπέρθυρο νότιας εισόδου εξωτερικά, καθολικό μονής Ντίλιου, 1849, Ιωάννινα¹⁹ 2) τρούλλος (αποδ.), α' μισό 19ου αιώνα, ν. Αγίου Αθανασίου, Ιωάννινα²⁰ 3) ιερό ναού Κάτω Παναγιάς (αποδ.), 1857, Άρτα²¹.

1. Μπαρούτας 1999, 25, εικ. 8, 9 2. Μπαρούτας 1999, 20, εικ. 3 3. Μπαρούτας 1999, 21, εικ. 4 4. Μπαρούτας 1999, 32-33, εικ. 11, 12 5. Μπαρούτας 1999, 31, εικ. 5 6. Μπαρούτας 1999, 32, εικ. 6 7. Μπαρούτας 1999, 33, εικ. 13 8. Μπαρούτας 1999, 33, εικ. 15 9. Καμαρούλιας 1996 Α', 410 10. Καμαρούλιας 1996 Α', 445· Καλούσιος 2002α, 11 και 2002β, 11 11. Μπαρούτας 1999, 40 12. Μπαρούτας 1999, 40 13. Καμαρούλιας 1996 Α', 607 14. Καμαρούλιας 1996 Β', 173· Παπαδοπούλου – Τσιάρα 2003, 55 15. Καμαρούλιας 1996 Β', 173· Παπαδοπούλου – Τσιάρα 2008, 351 16. Παπαδοπούλου – Τσιάρα 2003, 53-57 αρ. 11, 12 εικ. 23-26 και 2008, 353 17. Καμαρούλιας 1996 Β', 49 18. Παπαδοπούλου – Τσιάρα 2003, 55 19. Λίβα-Ξανθάκη 1980, εικ. 499· Παπαδοπούλου – Τσιάρα 2003, 55· Μπαρούτας 1999, 24, εικ. 24 20. Μπαρούτας 1999, 24, εικ. 46 21. Παπαδοπούλου – Τσιάρα 2003, 55.

Γεωργιάδης Στέργιος

1852-1869

ΚΑΤΑΓ. Νευροκόπι Δράμας.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός (Στ)εργίου Γεωργιάδου [...] ζ(ωγράφου) του εκ Νευροκοπίου* (τοιχ. 1).

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος ήταν δραστήριο μέλος της ελληνικής κοινότητας Νευροκοπίου. Αναφέρεται ότι μαζί με τον αδελφό του Γεώργιο, επίσης ζωγράφο, ως πρόκριτοι της πόλης, εμπόδισαν σχισματικούς Βουλγάρους να καταλάβουν το ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου και να εκδιώξουν τους έλληνες πατριαρχικούς του Νευροκοπίου¹.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΘΚ, 1860, ν. Αγίου Ιωάννου Προδρόμου, Σέρρες² 2) ΧΣ ἐν δόξῃ, 1865, ν. Παλαιάς Μητρόπολης, Δράμα³ 3) εικόνες, ν. Τιμίου Προδρόμου, Καβάλα⁴ 4) Ευαγγελισμός, 1869, ν. Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, Σταυρούπολη, Ξάνθη⁵.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) εξωνάρθηκας, καθολικό μονής Τιμίου Προδρόμου, 1852, Σέρρες⁶ 2) ν. Ταξιαρχών, Ακρινό Δράμας⁷.

1. Τσιγάρας 2005α, 153 2. Στρατή 2007α, 145 3. Παρχαρίδου 2008, 74 4. Στρατή 2007α, 145 5. Τσιγάρας 2005α, 153, εικ. 54 6. Μπονόβας 1998, 464-466· Συλλογικό 1999α, 51· Στρατή 2007α, 146-157, εικ. 122 7. Στρατή 2007α, 157.

Γεώργιος (1.1)

β' μισό 15ου αι.

ΥΠΟΓΡ. *Ιω(αννου) τ[ου] κρη(τος) κ(αι) Γεωργηου.*

ΣΥΝΕΡΓ. Ιωάννης (1.1).

ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ Καμαριώτισσα, β' μισό 15ου αιώνα, από το ναό της Παναγίας Χρυσαιλιωτίσσης Λευκωσίας, σήμερα στο Βυζαντινό Μουσείο της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου¹.

1. Κουμπάριδου 2001, 529, εικ. 1, 3.

Γεώργιος (3)

1525/1526

(τόμος 1, 215)

ΒΙΒΛ. Valeva 2008, 191.

Γεώργιος (4)

1487 - †1530

(τόμος 1, 215)

ΚΑΤΑΓ. Τρίκαλα.

ΒΙΟΓΡ. Το όνομα του ζωγράφου είναι γραμμένο σε επιτύμβια πλάκα στον αύλιο χώρο του ναού του Αγίου Γεωργίου, στο Hirtau της Ρουμανίας¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ Ρουμανία: 1) ν. Αγίου Προκοπίου, 1487, Milisaut (δεν σώζεται)² 2) ν. Τιμίου Σταυρού, 1487, Patraut (αποδ.)³ 3) εξωνάρθηκας ναού Αγίου Νικολάου, Proboda (αποδ.)⁴ 4) ν. Αγίου Γεωργίου, Hirtau (δεν σώζεται)⁵.

ΒΙΒΛ. Garidis 1980, 287.

1. Valeva 2008, 191 2. Δεληγιάννης 1996, 172 2. Δεληγιάννης 1995, 137-139· Δεληγιάννης 1996, 174 4. Δεληγιάννης 1996, 181, πίν. 12 5. Δρακοπούλου 2002, 105.

Γεώργιος (5)

1533-1538

(τόμος 1, 215)

ΒΙΒΛ. Πάρδος 1980, 190.

Γεώργιος (9)

1560-1586

(τόμος 1, 216)

ΚΑΤΑΓ. Θήβα.

ΥΠΟΓΡ. *ετελιώθει παρ' εμού του ταπινού και ευτελούς Γεωργίου ιερέως και εκκλησιάρχου Θηβών της Βοιωτίας και ημών αυταδέλφου ημών Φράγκου το επίκλην Κ(ων)νταρής* (τοιχ. 1), *ιστορίθη διά χειρός Γεωργίου ιερέως και σακελλαρίου Θηβών ομού μετά του αυταδέλφου ημών Φράγγου* (τοιχ. 2).

ΣΥΝΕΡΓ. Φράγγος Κονταρής, αδελφός του.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Αγίου Νικολάου, 1563, Κράψη, Ήπειρος¹ 2) λιτή καθολικού μονής Βαρλαάμ, 1566, Μετέωρα².

Αποδίδονται στον Γεώργιο και Φράγγο Κονταρή: 3) ν. Αγίου Νικολάου, Κόκκινο Βοιωτίας³ 4) ν. Αγίου Αθανασίου, Κόκκινο Βοιωτίας⁴ 5) ν. Αγίου Γεωργίου,

58. Γεώργιος (9), ολόσωμοι άγιοι, νάρθηκας, τοιχ. αρ. 10.

Ακραίφνιο Βοιωτίας⁵ 6) ν. Αγίας Μαρίας, Πλατανάκι Βοιωτίας⁶ 7) ν. Αγίου Σώζοντα, Ορχομενός Βοιωτίας⁷ 8) κάτω τμήμα του νάρθηκα, μονή Φιλανθρωπηνών, Νησί Ιωαννίνων⁸ 9) τρεις εξωνάρθηκες, μονή Φιλανθρωπηνών, 1560, Νησί Ιωαννίνων⁹ 10) καθολικό, νάρθηκας και παρεκκλήσι Ιωάννου Προδρόμου, μονή Γαλατάκη, 1586, Λίμνη Ευβοίας¹⁰ 11) καθολικό μονής Ελεούσας, Νησί Ιωαννίνων¹¹ 12) ν. Αγίου Δημητρίου, Κληματιά (Βελτσίστα) Ιωαννίνων¹². ΒΙΒΛ. Καναρί 1996 και 2003, 201-220· Βελένης 2008· Κοιλάκου 1999.

1. Δεριζιώτης 1994, 419· Stavropoulou-Makri 2001, 137-153 2. Δεριζιώτης 1994, 419, εικ. 15· Χούλια-Αλμπάνη 1999, 70-75· Χατζούλη 2000, 355-366, εικ. 1-18· Stavropoulou-Makri 2001, 153-157 3. Κοιλάκου 2001, 195-196 4. Κοιλάκου 2001, 196-200, εικ. 5-13 5. Κοιλάκου 2001, 194-195, εικ. 2 6. Κοιλάκου 2001, 201-202, εικ. 14-18 7. Κοιλάκου 2001, 202-203 8. Συλλογικό 1999, 78· Αχειμάστου-Ποταμιάνου 2004, 95-143, 225 (σποραδικά αναφέρονται οι παραστάσεις που αποδίδονται στον Γεώργιο και Φράγγο Κονταρή), εικ. 3, 4, 74, 82, 89, 92, 122, 123, 124, 176 9. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 2004, 145-220, 228-229, εικ. 125-176· Παπαδοπούλου – Καραμπερίδη 2008, 157-160 10. Κανάρη 1997· Κανάρη 1997α· Kanari 2001· Kanari 2003, 201-209, 217-219· Κανάρη 2007, 19-66 11. Συλλογικό 1999, 80-81· Παπαδοπούλου 2004, 80 12. Stavropoulou-Makri 2001, 157-167· Μανόπουλος 2005.

59. Γεώργιος (17), ο κτήτορας, τοιχ. αρ. 1.

Γεώργιος (9.1)

17ος αι.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ Ρόδος, 17ος αιώνας¹.

1. Κουτελάκης 1991, 121.

60. Γεώργιος (17), Χριστός Εμμανουήλ, τοιχ. αρ. 1.

Γεώργιος (10)

1605-1607

(τόμος 1, 217)

ΥΠΟΓΡ. ιστορίθη κόπου τε και χειρός του αμαρτωλού Γεωργίου ιερέως [...] εκ χώρας Σταγών (τοιχ.).

ΕΙΚΟΝΑ τρίπτυχο, μονή Μεταμορφώσεως, Μετέωρα¹.
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αγίων Αποστόλων, 1605, Σαρακήνα Τρικάλων².

1. Παπαζήσης 1988, 351-352· Μαντζανά 1990, 102 2. Ιωαννιδάκη 1986, 83, πίν. 79α· Παπαζήσης 1988, 351· Μαντζανά 1990, 101-102, εικ. 3· Καλούσιος 1991, 142, 157· Σαμπανίκου 1997β, 288-289, εικ. 233· Σαββοπούλου – Κατσίκη 2008, 549.

- Γεώργιος (12)** 1633-1655
(τόμος 1, 217)
ΣΥΝΕΡΓ. Ιωάννης (21).
ΒΙΟΓΡ. Πιθανώτατα ταυτίζεται με τον ζωγράφο Γεώργιο (15.1), ο οποίος μαζί με τον συνεργάτη του Ιωάννη, έστειλε επιστολή προς τον πατριάρχη Μόσχας Νίκωνα. Η επιστολή είχε συνταχθεί στην Κωνσταντινούπολη, στις 25 Ιουλίου 1655¹.

1. Παπουλίδης 1993-94, 192 αρ. 57.
- Γεώργιος (13.1)** c. 1640
ΣΥΝΕΡΓ. Ιωάννης (24.1), αδελφός του.
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) μονή Plătărești και 2) μονή Plumbuita, c. 1640, Ρουμανία¹.

1. Δεληγιάννης 1996, 181.
- Γεώργιος (13.2)** 1640
ΚΑΤΑΓ. Άρτα.
ΙΔΙΟΤ. Ιερέας.
ΥΠΟΓΡ. *χειρ Γεωργίου ιερέως εκ πόλεως Άρτης*.
ΕΙΚΟΝΑ άγιος Βησσαρίων, 1640, μονή Ξενοφώντος, Άγιον Όρος¹.

1. Ταβλάκης 1998, 219, εικ. 95.
- Γεώργιος (14)** 1644
(τόμος 1, 217)
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ παρεκκλήσι Αγίων Αποστόλων, 1644, μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Φλαμουρίου, νομός Μαγνησίας¹.

1. Nanou 1994, 387· Νάνου 2004, 72.
- Γεώργιος (15.1)** 1655
ΒΙΟΓΡ. Σε αρχείο της Μόσχας σώζεται γράμμα των ζωγράφων αδελφών Γεωργίου και Ιωάννη προς τον πατριάρχη Μόσχας Νίκωνα. Η επιστολή συντάχθηκε στην Κωνσταντινούπολη, στις 25 Ιουλίου 1655¹. Ο ζωγράφος Γεώργιος ίσως ταυτίζεται με τον Γεώργιο (12).

1. Παπουλίδης 1993-1994, 192 αρ. 57.
- Γεώργιος (16)** 1656
(τόμος 1, 217-218)
ΚΑΤΑΓ. Λινοτόπι Καστοριάς.
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1656, Πλαγιά (Ζέρμα) Ιωαννίνων¹.

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 199-200, εικ. 134· Συλλογικό 1999, 47.
- Γεώργιος (17)** 1657/58-1673
(τόμος 1, 218)
ΚΑΤΑΓ. Γράμμος (Γράμμοστα) Καστοριάς.
ΠΑΤΡ. Μανουήλ.
ΙΔΙΟΤ. Ιστοριογράφος.
ΥΠΟΓΡ. *διά χηρός των ταπηνών δούλων Θεού Ιωάννου Δημητρίου Γεωργίου τον εκ πόλεος της καλουμένης Γράμμοστα (τοιχ. 1), διά χειρός Δημητρίου κ(αι) του αδελφού αυτού Γεωργίου (τοιχ. 2), διά χειρός Δημητρίου και Γεωργίου (τοιχ. 3), και των αυταδέλφων Δημητρίου και [Γεωργίου] (τοιχ. 4), διά χειρός τον ταπινόν δούλον Θ(εο)ύ Δημητρίου κ(αι) Γεωργίου (τοιχ. 5), διά χηρός των ταπινών δούλον Ιωάννου κ(αι) Δημητρίου κ(αι) Γεωργίου (τοιχ. 6)*.
ΣΥΝΕΡΓ. Δημήτριος (15) και Ιωάννης (28), αδελφοί του.
ΒΙΟΓΡ. Ταυτίζεται με τους ζωγράφους Γεώργιο (18) και (19). Σύμφωνα με επιγραφή στην πρόθεση του ιερού της μονής Δρενόβου *Μνήσθητι κύριε των γονέων τον*

ειστοριογράφων την εκκλησίαν ταύτην Μανουήλ και Ζόγας χηρ Δημητρίου Γεωργίου Ιωάννου, ο Δημήτριος, ο Γεώργιος και ο Ιωάννης ήταν αδελφοί, γιοι του Μανουήλ και της Ζόγας (βλ. σημ. 3).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) μονή Προφήτη Ηλία, 1657/58, Ζίτσα Ιωαννίνων¹ 2) ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1662, Ελληνικό (Λοζέτζι) Ιωαννίνων² 3) μονή Μεταμορφώσεως, 1666, Δρένοβο Λιούντζης, Αλβανία³ 4) νάρθηκας, μονή Προφήτη Ηλία ή Ναγοπούλων, 1671, Στεγόπολη Λιούντζης, Αλβανία⁴ 5) ν. Αγίου Ιωάννη, 1672, Πολύλοφος (Κοβίλιανη) Ιωαννίνων⁵ 6) μονή Παναγίας Σπηλαιώτισσας, 1673, Αρίστη Ιωαννίνων⁶.
ΒΙΒΛ. Καραμπερίδη 2009, 342-354· Χουλιαράς 2009, 465-466.

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 544, εικ. 695-702· Συλλογικό 1999, 48· Καραμπερίδη 2003, 294-297· Χουλιαράς 2006, 293-294, 323· Καραμπερίδη 2009, 342-354· Χουλιαράς 2009, 43 σημ. 117, 44, 407-408, 466, εικ. 332-335, 400 2. Μανόπουλος 2001, 143-144· Καραμπερίδη 2003, 299· Χουλιαράς 2006, 291, 323· Χουλιαράς 2007-2008, 119 και 2009, 43 σημ. 117, 466, εικ. 401-402 3. Καμαρούλιας 1996 Β', 472· Καραμπερίδη 2003, 300-301· Χουλιαράς 2006, 291, 323· Χουλιαράς 2007 και 2009, 44, 466, εικ. 403-408 4. Καραμπερίδη 2003, 301-302· Χουλιαράς 2006, 323 και 2009, 466, εικ. 409-411 5. Καραμπερίδη 2003, 302-303· Χουλιαράς 2006, 291, 323 και 2009, 466, εικ. 412 6. Καμαρούλιας 1996, Α', 294, 298, εικ. 273-278· Συλλογικό 1999, 41· Καραμπερίδη 2003, 303-304· Χουλιαράς 2006, 25-26, 294-295, 297-323 και 2009, 43, 441-466, εικ. 28, 346-399.

Γεώργιος (20)

c. 1670-1711

(τόμος 1, 218)

ΚΑΤΑΓ. Ιωάννινα.

ΣΥΝΕΡΓ. Δήμας (1) και Μιχαήλ (11), αδελφοί του.

ΒΙΟΓΡ. Ταυτίζεται με τον Γεώργιο (22).

Ο ζωγράφος Γεώργιος προσκλήθηκε μαζί με τους δύο μικρότερους αδελφούς του Δήμα και Μιχαήλ από τον ηγεμόνα της Μολδαβίας και κτήτορα της μονής Cetățuia Γεώργιο Δούκα. Η ικανότητα του ζωγράφου Γεωργίου ως προσωπογράφου, καθώς και η επιλογή

61. Γεώργιος (17), άγιος Κοσμάς, τοιχ. αρ. 3.

του από τον ηγεμόνα για την τοιχογράφηση μιας μονής τόσο σημαντικής για την ιστορία του Ιασίου, οδηγούν στην υπόθεση ότι ο ζωγράφος από τα Ιωάννινα θα πρέπει να ήταν ήδη ένας φημισμένος καλλιτέχνης. Εγκαταστάθηκε στο Βασάι της Μολδαβίας από το 1670 περίπου έως το 1711, παντρεύτηκε και απέκτησε τρεις γιους. Οι δύο από αυτούς έμαθαν την τέχνη της ζωγραφικής από τον πατέρα τους. Οι αδελφοί του Δήμας και Μιχαήλ εγκαταστάθηκαν επίσης στη Μολδαβία¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, μονή Cetățuia, 1671-1672, Ιάσιο, Ρουμανία (ο ναός κάηκε το 1822 και αργότερα καθαρίστηκε με καταστροφικές συνέπειες για τις τοιχογραφίες· λιγότερο κατεστραμμένες είναι οι τοιχογραφίες του νάρθηκα)² 2) ν. Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου, μονή Τορολνίτσα, 1673, Ρουμανία³.

1. Δεληγιάννης 1995, 141-142· Δρακοπούλου 2002, 111· Δρακοπούλου 2008, 24 2. Δεληγιάννης 1996, 174-176, 182· Δρακοπούλου 2002, 111, εικ. 10 3. Δεληγιάννης 1996, 182, πίν. 6-9.

62. Γεώργιος (29),
Ιεράρχης, τοιχ. αρ. 1.

Γεώργιος (26.1)

1707

ΥΠΟΓΡ. Μνήσθητι Κ(ύρι)ε των ζωγράφων Ανδρέου, Κωνσταντίνου και Γεώργιου.

ΣΥΝΕΡΓ. Ανδρέας (5), Κωνσταντίνος (6).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ νάρθηκας καθολικού μονής Cozia, 1707, Ρουμανία¹.

1. Δεληγιάννης 1996, 182-183· Δρακοπούλου 2002, 112, εικ. 13.

Γεώργιος (29)

1734-1748

(τόμος 1, 221)

ΚΑΤΑΓ. Καλαρίτες Ιωαννίνων.

ΥΠΟΓΡ. χειρ ταπεινού Γεωργίου (εικ. 1), ευτελούς Στεργίου και αυταδέλφου Γεωργίου (εικ. 4), διά χειρός και δεήσεως των ταπεινών κ(αι) αυταδέλφων Γεω(ρ)γίου κ(αι) Στεργίου εκ κόμης Καλαρίτας (τοιχ. 1), διά χειρός ημών των ταπεινών αυταδέλφων Γεωργίου και Στεργίου εκ κόμης Καλαρρύτας (τοιχ. 2).

ΣΥΝΕΡΓ. Αστέριος (1).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΘΚ, 1734, ν. Αγίου Νικολάου, μονή Τζιόρας, Ιωάννινα¹ 2) εικόνες τέμπλου, 1736, μονή Δώδεκα Αποστόλων, Κλεινό (Κλινοβός) Τρικάλων² 3) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, 1737, μονή Αγίου Νικολάου, Σκλίβανη Ιωαννίνων³ 4) άγιος Νικόλαος, 1748, ν. Αγίου

Νικολάου, Ρεντίνα Καρδίτσας⁴ 5) Κοίμηση της Θεοτόκου, ν. Αγίου Νικολάου, Ρεντίνα Καρδίτσας⁵.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) παρεκκλήσι Προδρόμου, 1737, μονή Βύλιζας Ιωαννίνων⁶ 2) καθολικό μονής Παναγίας Χρυσίνου, 1740, Κλεινό (Κλινοβός) Τρικάλων⁷.

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 410 2. Καλούσιος 2001α, 397 3. Κεφαλλονίτου 1993, 329 4. Οικονόμου χ. χρ., σημ. 231 5. Τσιουρής 2008, 329 6. Κωνσταντίνος 1987, 243· Καμαρούλιας 1996 Α', 444, 497, εικ. 498-505· Καλούσιος 2001α, 400, εικ. 9, 20, 21· Τσιουρής 2008, 329 7. Παπαζήσης 1988, 364· Μαντζανά 2000, 385-387, εικ. 9-12· Καλούσιος 2001α, 396· Σαββοπούλου – Κατσίκης 2008, 550, εικ. 13.

Γεώργιος (29.1)

1751

(τόμος 1, 220)

ΚΑΤΑΓ. Κρήτη.

ΙΔΙΟΤ. Ιερέας.

ΥΠΟΓΡ. χειρ Γεωργίου ιερέως του Κρητός.

ΒΙΟΓΡ. Ίσως ταυτίζεται με τον Γεώργιο (27).

ΕΙΚΟΝΑ άγιοι Τεσσαράκοντα, 1751, ν. Αγίου Δημητρίου, Μυτιληνιοί, Σάμος¹.

1. Βαρβούνης 1996, 162-163.

Γεώργιος (31)

1759-1765

(τόμος 1, 221-222)

ΚΑΤΑΓ. Καπέσοβο Ιωαννίνων.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Αναστασίου Καπεσοβίτου κ(αι) των εκείνου υιών του Ιωάννου και Γεωργίου* (τοιχ. 1), *διά χειρός Αναστασίου κ(αι) των εκείνου υιών του Ιωάννου και Γεωργίου* (τοιχ. 2), *ταπηνού Αναστασίου κ(αι) των τέκνον αυτού Ιωάννου κ(αι) Γεωργίου τον καπεσωβητών* (τοιχ. 3).

ΒΙΟΓΡ. Αναστάσιος (8), πατέρας του και Ιωάννης (61), αδελφός του.

ΕΙΚΟΝΕΣ τέμπλου, 1760-64, ν. Αγίου Νικολάου, Τσεπέλοβο Ιωαννίνων¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) καθολικό μονής Αγίου Ιωάννη Προδρόμου, 1759, Κρύα (Λυκοτρίχι) Ιωαννίνων² 2) ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1763, Καπέσοβο Ιωαννίνων³ 3) καθολικό μονής Αγίου Ιωάννη στο Ρογκοβό, 1765, Τσεπέλοβο Ιωαννίνων⁴.

ΒΙΒΛ. Κωνστάντιος 2001· Μανόπουλος 2003.

1. Κεφαλλονίτου 2000, 4-5· Νάνου 2005, 163-164 2. Καμαρούλιας 1996 Α', 389, εικ. 421· Κωνστάντιος 2001, 31-32, πίν. 27α 3. Κωνστάντιος 2001, 33-34, πίν. 27β· Κωνστάντιος 2002, 238, 249, εικ. 10 4. Συλλογικό 1999, 45· Κωνστάντιος 2001, 35-36· Κωνστάντιος 2002, 246, εικ. 6· Νάνου 2005, 164, εικ. 7.

Γεώργιος (56)

1760

(τόμος 1, 235)

ΒΙΟΓΡ. Συνεργάζεται με τον Μιχαήλ.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ νάρθηκας ναού Αρχαγγέλων, 1760, Arbanasi, Βουλγαρία¹.

1. Κυριακούδης 2001, 189, εικ. 92, 93.

Γεώργιος (32.1)

1763

ΥΠΟΓΡ. *χιρ Γεωργίου*.

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Γεώργιος, 1763, ν. Γεννήσεως του Χριστού, Παγώνδα, Σάμος¹.

1. Βαρβούνης 1996, 166.

Γεώργιος (36)

1769-1797

(τόμος 1, 223-224)

ΚΑΤΑΓ. Καπέσοβο Ιωαννίνων.

ΙΔΙΟΤ. Ιερέας, οικονόμος.

ΥΠΟΓΡ. *διά χηρός Αθανασίου μοναχού και τον τέκνον αυτού Ιωάννου κ(αι) Γεωργίου εκ κόμης Καπεσώβου* (τοιχ. 1), *διά χειρός ευτελούς Αθανασίου μοναχού και των τέκνων αυτού Ιωάννου και Γεωργίου* (τοιχ. 2), *χειρός δε Αθανασίου μοναχού κ(αι) τον τέκνων αυτού Ιωάννου κ(αι) Γεωργίου ιερέως* (τοιχ. 3), *χειρός δε Ιωάννου και Γεωργίου ιερέως των αυταδέλφων των Καπεσοβιτών* (τοιχ. 4), *διά χειρός Ιωάννου και του υιού αυτού Αναγνώστου και οικονόμου παπά κυρ Γεωργίου του αυτού αυταδέλφου των καπεσοβιτών* (τοιχ. 5).

ΣΥΝΕΡΓ. Αθανάσιος (9), πατέρας του, Ιωάννης (66), αδελφός του, Αναστάσιος (13), ανιψιός του, Οικονόμου Αναστάσιος, γιος του.

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος είχε τρεις γιους, τον Κωνσταντίνο, τον Αναστάσιο Αναγνώστη και τον Σπυρίδωνα. Από τον δεύτερο γιο του, Αναστάσιο (βλ. Οικονόμου Αναστάσιος, αναγνώστης), απέκτησε έναν εγγονό, τον Γεώργιο. Μαζί με τους Αθανάσιο (9), πατέρα του και Ιωάννη (66), αδελφό του, χρύσωσε τα τέμπλα του ναού του Αγίου Δημητρίου Βουνοπλαγιάς (τέως Ζέλοβας) το 1795 και του καθολικού στη μονή Τσούκας. Στη Χρυσοβίτσα για πρώτη φορά εργάστηκαν τα δύο αδέρφια χωρίς τη συνεργασία του πατέρα τους Αθανασίου¹. Σύμφωνα με επιστολή που βρέθηκε στη μονή Τσούκας Ιωαννίνων, γραμμένη από τον ζωγράφο Χριστόδουλο Πλακίδα προς τον αδελφό του Γεωργίου, ζωγράφο Ιωάννη (66), ο Γεώργιος είχε αφαιρέσει από

63. Γεώργιος (36), Σκηνή από την Παλαιά Διαθήκη, τοιχ. αρ. 5.

την Ερμηνεία της ζωγραφικής τέχνης του Χριστόδουλου τα φύλλα που αναφέρονταν στην τεχνική της βυζαντινής ζωγραφικής (Μανόπουλος 2010).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Αγίου Χαραλάμπους, 1769, Πέραμα Ιωαννίνων² 2) ν. Αγίου Γεωργίου, 1777, Κούρεντα Ιωαννίνων³ 3) ν. Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, 1778, Λευκοθέα (Αραχωβίτσα) Ιωαννίνων⁴ 4) καθολικό μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1781, Χρυσοβίτσα Μετσόβου⁵ 5) ν. Αγίου Νικολάου, 1786, Τσεπέλοβο Ιωαννίνων⁶ 6) μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1797, Μικρόκαστρο Κοζάνης⁷.

ΒΙΒΛ. Μανόπουλος 2003.

1. Κωνσταντίος 2001, 49 2. Κωνσταντίος 2001, 33, 36-37, πίν. 29α 3. Κωνσταντίος 2001, 38 4. Κωνσταντίος 2001, 38-39, πίν. 30α 5. Καμαρούλιας 1996 Α', 655, εικ. 895-

899· Κωνσταντίος 2001, 39-40, πίν. 30β 6. Κεφαλλονίτου 2000, 7-12· Κωνσταντίος 2001, 146-147, πίν. 150α· Νάνου 2005, 164 7. Κίσσας – Μπακιρτζής 1997, 235· Κωνσταντίος 2001, 147.

Γεώργιος (37)

1778

(τόμος 1, 224)

ΚΑΤΑΓ. Γαλάτιστα Χαλκιδικής.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Μακαρίου Μοναχού και Γεωργίου εκ χώρας Γαλατήστας.*

ΣΥΝΕΡΓ. Μακάριος (5).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αγίων Αναργύρων, 1778, Μακρυνίτσα, Πήλιο (κατεστραμμένος)¹.

1. Παπάγγελος 2002, 173· Παρασκευά 2004, 82.

64. Γεώργιος (38.1), αγία Παρασκευή, εικ. αρ. 7.

Γεώργιος (38)
(τόμος 1, 224)

1783-1803

ΥΠΟΓΡ. διά χειρός Γεωργίου Ιωαννίτου μαθητού) (Δημητρίου Ζούκη Καλαρίτου) (εικ. 1), διά χειρός Γεωργίου του εξ Ιωαννίνων μαθητού Δημητρίου Αθανασίου Ζούκη Καλαρύτου (εικ. 2), διά χειρός Γεωργίου του εξ Ιωαννίνων και μαθητού (Δημητρίου Ζούκη Καλαρρύτου (εικ. 3), εγράφησαν απ' εμού του Γεωργίου του εκ πόλεως Ιωαννίνων και μαθητού Δημητρίου Ζούκη Καλαρίτου (εικ. 5), διά χειρός Γεωργίου μαθητού Δημητρίου Ζούκη Καλαρίτου (εικ. 5), διά χειρός Γεωργίου του εκ πόλεως Ιωαννίνων (εικ. 6), ανακαινίσθη παρά [Γεω]ργίου Ιωαν-

νίτου (εικ. 7), χειρί του Γεωργίου εκ πόλεως Ιωαννίνων (εικ. 8), εγράφη διά χειρός Γεωργίου μαθητού Δημητρίου Ζούκη Καλαρρύτου (τοιχ. 1), διά χειρός Δημητρίου Αθανασίου Ζούκη Καλαρίτου κ(αι) Γεωργίου αυτού μαθητού (τοιχ. 2), εγράφη δε μόνον [...] παρά Δημητρίου Ζούκη Καλαρίτου και Γεωργίου μαθητού αυτού (τοιχ. 3).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Ιωάννης Πρόδρομος, 1784, καθολικό μονής Αγίας Τριάδας, Μετέωρα¹ 2) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, 1786, ν. Αγίου Νικολάου, Καστράκι Τρικάλων² 3) ΧΣ, 1787, ν. Αγίου Αθανασίου, Καστράκι Τρικάλων³ 4) βημόθυρα, 1789, καθολικό μονής Δώ-

δεκα Αποστόλων, Κλεινό (Κλινοβός) Τρικάλων⁴ 5) ΧΣ Παντοκράτωρ, 1790, ν. Αγίου Μηνά, Κρύα Βρύση Τρικάλων⁵ 6) άγιοι Ευστάθιος Πλακίδας και Τρύφωνας Λαμψάκου, 1790, ν. Αγίου Γεωργίου, Ελληνόκαστρο Τρικάλων⁶ 7) ΘΚ Ελεούσα, 1792, ν. Παρηγορητισσας, Άρτα⁷ 8) Ιωάννης Πρόδρομος, 1803, ν. Αγίας Παρασκευής, Κλεινό (Κλινοβός) Τρικάλων.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Αγίου Αθανασίου, 1783, Καστανιά Τρικάλων⁹ 2) νάρθηκας καθολικού, μονή Υπαπαντής, 1784, Μετέωρα¹⁰ 3) νάρθηκας, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1790, Καλαμπάκα Τρικάλων¹¹.

ΒΙΒΛ. Νικονάνος 1987, 80.

1. Καλούσιος 2001α, 400-401 2. Καλούσιος 2001α, 395, εικ. 14 3. Καλούσιος 2001α, 395 4. Καλούσιος 2001α, 397, εικ. 22 5. Καλούσιος 2001α, 399-400, εικ. 5 6. Καλούσιος 2000, 212, εικ. 9 7. Ορλάνδος 1963, 152· Παπαδοπούλου – Τσιάρα 2008, 301-303 8. Μαντζάνας 1984, 90· Σαββοπούλου – Κατσίκης 2008, 553 9. Καλούσιος 2001α, 394, εικ. 3 10. Καλούσιος 2001α, 402· Κωνσταντίος 2002, 241 11. Καλούσιος 2001α, 391-392.

Γεώργιος (38.1)

1787-1819

ΚΑΤΑΓ. Καλαρίτες Ιωαννίνων.

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Γεωργίου ποτέ Γεωργίου ζ(ωγρ)άφου καλαρίτου* (εικ. 1, 3, 5), *διά χειρός ελαχίστου Γεωργίου, ποτέ Γεωργίου ζωγράφου Καλαρρύτου* (εικ. 2), *διά χειρός δε εμού του ταπινού και αμαθούς Γεωργίου, ποτέ Γεωργίου ζωγράφου καλαρρίτου* (εικ. 4), *χειρ ταπεινού Γεωργίου ποτέ Γεωργίου ζωγράφου καλαρρείτου* (εικ. 6), *η δε χειρ Γεωργίου ζωγράφου* (εικ. 7), *διά χειρός αμαθούς Γεωργίου ποτέ Γεωργίου ζωγράφου εκ κόμης Καλαρρίτων* (τοιχ.).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧΣ, 1787, ν. Πέτρου και Παύλου, Σαρακήνα Τρικάλων 2) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, 1790, ν. Αγίων Πάντων, Ανθούσα Τρικάλων² 3) άγιος Γεώργιος, 1792, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Γαρδίκι Τρικάλων³ 4) άγιοι Σεραφείμ και Μόδεστος και 5) άγιοι Αχίλλειος και Σπυρίδων, 1802, ν. Αγίου Μοδέστου,

Χαλίκι Τρικάλων⁴ 6) ΧΣ Δίκαιος Κριτής, 1811, ν. Ζωοδόχου Πηγής, Καλομοίρα Τρικάλων⁵ 7) αγία Παρασκευή, 1819, ν. Αγίου Γεωργίου, Νεράιδα Τρικάλων⁶.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ νάρθηκας, ν. Αγίας Παρασκευής, 1802, Χαλίκι Τρικάλων⁷.

1. Καλούσιος 1991, 143, 157· Καλούσιος 2001α, 404 2. Καλούσιος 2001α, 389 3. Καλούσιος 2001α, 390 4. Καλούσιος 2001α, 405, εικ. 7 5. Καλούσιος 2001α, 394, εικ. 8 6. Καλούσιος 2003β, 10 7. Καλούσιος 2001α, 405-406.

Γεώργιος (39)

1787

(τόμος 1, 224)

ΥΠΟΓΡ. *το δε ιερόν κε διο κουμπέδες έξο του ιερού διά χηρός Χρήστου ιερέος κε Γεωργίου των αυταδέλφων.*

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Φανερωμένης, 1787, Φορτόσι Ιωαννίνων¹.

ΒΙΒΛ. Κωνσταντίος 2002, 252 και 241.

1. Χατζηνικολάου 1966, 297· Καμαρούλιας 1996 Α', 458, εικ. 524.

Γεώργιος (40)

1788

(τόμος 1, 224-225)

ΚΑΤΑΓ. Πηγές (Βρεστενίτσα) Άρτας.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Κωνσταντίνου ε(κ) κόμης Βρεστενήτζας μετά των μαθητών μου Ιωάννου και Γεωργίου* (νάρθηκας καθολικού), *διά χειρός Κωνσταντίνου εκ κόμης Βρεστενίτσης* (παρεκκλήσι Ζωοδόχου Πηγής και Ταξιαρχών).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ νάρθηκας καθολικού, παρεκκλήσι Αγίων Αναργύρων, παρεκκλήσι Ζωοδόχου Πηγής και Ταξιαρχών και κοινός νάρθηκας - «τράπεζα» των δύο παρεκκλησιών, 1788, μονή Γενεσίου της Θεοτόκου Κατουσίου, Ανθηρό Καρδίτσας¹.

1. Αγραφιώτης 1987, 199· Τσιουρής 2006, 515 και 2008, 42-44, 357-360, εικ. 76-79, 365-369.

Γεώργιος (41) 1788-1800
(τόμος 1, 225)

ΚΑΤΑΓ. Κρώμνη Θράκης.

ΙΔΙΟΤ. Ιερέας, ιστοριογράφος.

ΥΠΟΓΡ. *διά χυρός εμού Γεωργίου [ι]στοριογράφου ιερέος μετά τον μαθητήν αυτού Ελευθέριον από χώραν Κρόμνην* (εικ. 1).

ΒΙΟΓΡ. Δάσκαλος του ζωγράφου Ελευθερίου (1).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) αγία Σοφία και άγιος Χαράλαμπος με σκηνές βίου του αγίου, 1800¹ 2) προφήτης Ηλίας (αποδ.), ν. Αγίου Γεωργίου, Πανόραμα Θεσσαλονίκης².

1. Ζάρρα 2006, 145-147, εικ. 51 2. Ζάρρα 2006, 149-150.

Γεώργιος (42) 1789
(τόμος 1, 225)

ΒΙΒΛ. Chatzidakis 1997, αρ. 51.

Γεώργιος (43) 1794-1804
(τόμος 1, 225)

ΚΑΤΑΓ. Φορτόσι Ιωαννίνων.

ΥΠΟΓΡ. *Ιστορίθη διά χειρός Αθανασίου αναγνώστου και Γεωργίου των αυταδέλφων εκ κόμης Φορτόση Τομαροχώρια* (τοιχ. 1), *ιστορίθι κε διά χιρός Αθανασίου νερέος κε Γεοργίου αυταδέλφου εκ κομης Φορτοσις* (τοιχ. 2). ΣΥΝΕΡΓ. Αθανάσιος (10).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Αγίας Τριάδας, 1794, Λύγγος (Μοσπίνα) Ιωαννίνων¹ 2) καθολικό μονής Αγίας Παρασκευής, 1804, Χουλιαράδες Ιωαννίνων².

1. Κεφαλλονίτου 1993, 328-329· Μανόπουλος 2001, 158 2. Καμαρούλιας 1996 Α', 428.

Γεώργιος (44) 1795-1798
(τόμος 1, 225)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Γεωργίου*.

ΒΙΟΓΡ. Ίσως ταυτίζεται με τον Γεώργιο (45) ή (49).

ΕΙΚΟΝΑ Φιλοξενία του Αβραάμ, βημόθυρο, 1795, ναός Θεοτόκου Περαμπελίτισσας, Περάμπελα Ιεράπετρας, Κρήτη¹.

1. Τσουγκαράκης – Τσουγκαράκη 2000, 721.

Γεώργιος (44.1) τέλη 18ου αι.

ΚΑΤΑΓ. Νεοχώριο Κωνσταντινούπολης, Τουρκία.

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΥΠΟΓΡ. *Γεώργιος ζωγράφος Νεοχωρίτης*.

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Γεώργιος, τέλη 18ου αιώνα, ν. Αγίου Γεωργίου, Βιέννη¹.

1. Τσιγάρας 2005, 70-71.

Γεώργιος (46) 1798-1821
(τόμος 1, 226)

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος, δάσκαλος.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ ζωγράφων Μιχαήλ κε Γεωργίου* (τοιχ. 1), *διά χειρός ζωγράφων κυρ Μιχαήλ και Γεωργίου* (τοιχ. 2), *διά χειρός Γεωργίου και Γεωργίου χιοναδιτών εκ της επαρχίας του Αγίου Βελά* (τοιχ. 5).

ΣΥΝΕΡΓ. Μιχαήλ (22).

ΒΙΟΓΡ. Ενθύμηση σε Μηναίο του ναού της Αγίας Παρασκευής Φλαμουλίου αναφέρει ότι *κε εξογράφησεν την εκκλησίαν ο Γιόργης διδάσκαλος... και όντας ζωγράφισαν την εκκλησιά τα παιδιά που διάβαζαν κουβαλούσαν νηρόν, τον ασβέστη κη τα κηληκά¹*.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) καθολικό μονής Αγίας Τριάδας, 1798, Δέση Τρικάλων² 2) μονή Κόνιτσας, 1800, Ζαγοριά Τεπελενίου, Αλβανία³ 3) ν. Αγίου Νικολάου, 1803, Κακοπλεύρι Τρικάλων⁴ 4) καθολικό μονής Παναγίας, 1813, Κλεισούρα Φλώρινας⁵ 5) ν. Αγίας Παρασκευής, 1817, Φλαμούλι Τρικάλων⁶ 6) μονή Αγίου Γεωργίου, 1821, Σιαμάδες Τρικάλων⁷.

ΒΙΒΛ. Παπαζήσης 1988, 346, 362.

1. Καλούσιος 2002δ, 214, 215 2. Παπαζήσης 1988, 364· Καλούσιος 1991, 134-135, 157· Πασαλή 2002, 89 3. Καμαρούλιας 1996 Β', 562 4. Παπαζήσης 1988, 364· Μαντζανά

2006β, 386, εικ. 11-12· Σαββοπούλου – Κατσίκης 2008, 553, εικ. 16· Πασαλή 2009, 101 5. Συλλογικό 1988, 362 6. Καλούσιος 2002δ, 215, 218· Μαντζανά 2005, 435 7. Σαββοπούλου – Κατσίκης 2008, 553.

Γεώργιος (47.1) 1803

ΚΑΤΑΓ. Ιωάννινα.

ΥΠΟΓΡ. *καλώς γράφουσα χείρ του Γεωργίου του εκ πόλεως Ιωαννίνων.*

ΕΙΚΟΝΑ Ιωάννης Πρόδρομος, 1803, ν. Αγίας Παρασκευής, Κλεινό (Κλινοβός) Τρικάλων¹.

1. Παπαζήσης 1988, 353.

Γεώργιος (48.1) 1814

ΥΠΟΓΡ. *ευλαβήας κ(αι) ψηχού σωτηρίας [...] υπώ χυρώς Γεώργη.*

ΕΙΚΟΝΑ ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, 1814, ν. Αγίου Νικολάου, Παλαιό Καρλόβασι, Σάμος¹.

1. Βαρβούνης 1996, 137-138.

Γεώργιος (48.2) 1818

ΥΠΟΓΡ. *χείρ Γεωργίου Κρητός.*

ΕΙΚΟΝΑ Τρεις Ιεράρχες, 1818, Ζυγοβίστι Αρκαδίας¹.

1. Παπαϊωάννου 1971, 154.

Γεώργιος (50) 1812-1835

(τόμος 1, 227 και τόμος 2, 167, όπου αναφέρεται ως Μανουήλ Γεώργιος)

ΚΑΤΑΓ. Σέλιτσα (Εράτυρα) Κοζάνης.

ΠΑΤΡ. Μανουήλ.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Γεωργίου Ζωγράφου και υιού αυτού εκ Σελίτζης (τοιχ.).*

ΣΥΝΕΡΓ. Ζωγράφος Μανουήλ, γιος του.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιος Κυπριανός, 1812, μονή Αγίας Παρασκευής, Φλαμουριά (Ντομαβίστι) Κοζάνης¹ 2) δεσποτικές εικόνες, 1815, ν. Αγίας Παρασκευής,

Μυλότοπος Γιαννιτών² 3) αγία Τριάδα (αποδ.), 1821 και 3) Κοίμηση της Θεοτόκου, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Κοζάνη³.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ παρεκκλήσι Ταξιαρχών, 1835, μονή Ζάβορδας Γρεβενών⁴.

1. Καλινδέρης 1940, 33 2. Παϊσίδου 2000, 86, εικ. 29 3. Δάρδας 1993, 128-129 4. Βογιατζής 2004, 86· Μουτσόπουλος 2006, 147.

Γεώργιος (50.1) 1827

ΥΠΟΓΡ. *χείρ Γεωργίου.*

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Στέφανος, 1827, Μουσείο Αρχαιολογικού Ινστιτούτου, Σόφια¹.

1. Μουτάφωφ 2008, 97.

Γεώργιος (51) 1830

(τόμος 1, 227)

ΥΠΟΓΡ. *διά χηρός Γεοργίου κε τον τέκνον αυτού εκόμησ Μακρίνου.*

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ μονή Αγίου Νικολάου, Περδικάρι (Νησίστα) Άρτας¹.

1. Καμαρούλιας 1996 Β', 230, εικ. 274-277.

65. Γεώργιος (51), κτητορική επιγραφή, τοιχ.

Γεώργιος (59)

1838

ΚΑΤΑΓ. Σύμη.

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Νικόλαος, 1838, ν. Αγίου Προκοπίου, Αϋπάτια, Άνδρος¹.

1. Βασιλόπουλος – Κορρέ-Ζωγράφου 2000, 146, εικ. 23.

Γεώργιος (60) (Πλαδάς)

1839-1889

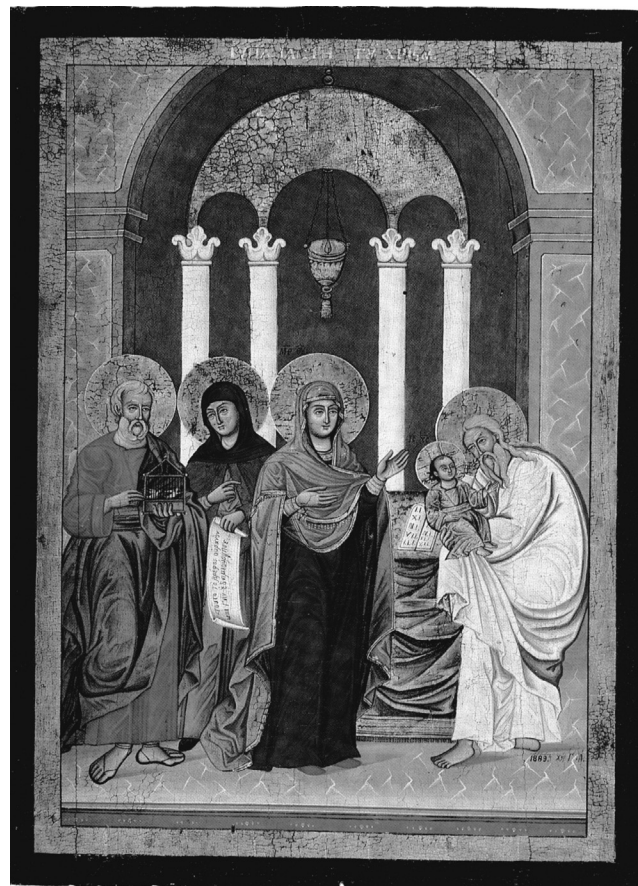
ΚΑΤΑΓ. Γαλάτισσα Χαλκιδικής.

ΠΑΤΡ. Αθανάσιος (15).

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Γεωργίου* (εικ. 1, 2, 10, 11), *χειρ Γ. Α.* (εικ. 3), *χειρ Γ. Αθ.* (εικ. 4), *χειρ Γ.* (εικ. 5, 6, 8), *χειρ Γεωργίου Α.* (εικ. 7).

ΒΙΟΓΡ. Στο Μουσείο Μπενάκη φυλάσσονται σαράντα σχέδια του ζωγράφου, υπογεγραμμένα και αποδιδόμενα¹. Ήταν ένας από τους πολλούς αγιογράφους της Χαλκιδικής που φαίνεται ότι επηρεάστηκαν άμεσα από το εργαστήριο του Μακαρίου (5), συνεχίζοντας την τέχνη από πατέρα σε γιο. Διδάχτηκε αγιογραφία στο Άγιον Όρος², πιθανώτατα από τον πατέρα του Αθανάσιο. Ο Γεώργιος Αθανασίου «ζωγράφος από χωρίου Γαλάτης» αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων το έτος 184 στη γενέτειρά του, (Γαλάτισσα της Χαλκιδικής)³.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Τρεις Ιεράρχες, 1839, ν. Ταξιάρχη Χαλκιδικής 2) αρχάγγελος Μιχαήλ, 1851 και 3) αγία Τριάδα, 1855, ν. Αγίας Παρασκευής, Γαλάτισσα Χαλκιδικής 4) βημόθυρα τέμπλου, 1872 και 5) βημόθυρα γυναικωνίτη, 1875, Μητρόπολη Πολυγύρου Χαλκιδικής⁴ 6) ΘΚ Ζωοδόχος Πηγή, 1860 7) Τρεις Ιεράρχες, 1862 8) ΧΣ Εσταυρωμένος, 1850 9) βημόθυρα τέμπλου, 1853 και 10) βημόθυρα γυναικωνίτη, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Γαλάτισσα Χαλκιδικής⁵ 11) άγιοι Ελευθέριος και Αικατερίνα, 1847, ν. Τιμίου Προδρόμου, Γαλάτισσα Χαλκιδικής⁶ 12-26) ενυπόγραφες εικόνες, 1888-1889, από τον κοιμητηριακό ναό της Ευαγγελίστριας Θεσσαλονίκης, σήμερα στην Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης⁷ 27) Υπαπαντή του Χριστού, 1888, ν. Υπαπαντής, Θεσσαλονίκη⁸.

66. Γεώργιος (60), Υπαπαντή του Χριστού, εικ. αρ. 27.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ εξωκκλήσι Αγίων Κηρύκου και Ιουλίτης, 1843, μονή Αγίας Αναστασίας, Χαλκιδική⁹.

ΣΧΕΔΙΑ ΕΙΚΟΝΩΝ Υπογεγραμμένα και αποδιδόμενα σχέδια του ζωγράφου βρίσκονται στο Μουσείο Μπενάκη¹⁰.

ΒΙΒΛ. Παπάγγελος 1998, 254, σημ. 9.

1. Μπούρα – Τσιγκάκου 1983· Βασιλάκη 2006, 131 2. Παρασκευά 2004, 82 3. Ηλιού 1999, 48 4. Ορμύλια 2005, 41 5. Ορμύλια 2005, 43, 44 6. Ορμύλια 2005, 45 7. Τούρτα 1992β, 82-83· Ορμύλια 2005, 29· Ζάρρα 2006, 126 8. Ζάρρα 2006, 125, εικ. 29 9. Παπάγγελος 2002, 183· Ζάρρα 2006, 123 10. Βαραλής 2006, αρ. 89· Μπενάτου 2006, αρ. 90-92· Βασιλάκη 2006, 131.

**Γεώργιος από την Γαλάτισσα της Χαλκιδικής
βλ. Γρηγόριος (13)**

67. Γεώργιος (60), βημόθυρα τέμπλου με τον Ευαγγελισμό, εικ. αρ. 9.

Γεώργιος (61)

1845-1869

ΥΠΟΓΡ. χειρ Γεωργίου (εικ. 2, 3).

ΕΙΚΟΝΕΣ Β ο υ λ γ α ρ ί α : 1) ΘΚ Ρόδον το Αμάραντον με αγίους, 1845, Εθνική Πινακοθήκη - Κρύπτη Αγίου Αλεξάνδρου Νέφσκι, Σόφια 2) άγιος Παντελεήμων, 1845, Κρατική Πινακοθήκη, Μπουργκάς (Πύργος) 3) ΘΚ Ρόδον το Αμάραντον με αγίους, 1856 και 4) ΘΚ Ζωοδόχος Πηγή, 1869, ν. Αγίας Τριάδας, Τσάρεβο (Βασιλικό)¹.

1. Μουτάφωφ 2008, 97, πίν. 28-30.

Γεώργιος (62)

1846-1869

ΚΑΤΑΓ. Σαμαρίνα Γρεβενών.

ΠΑΤΡ. Μιχαήλ.

ΥΠΟΓΡ. διά χειρός Γεωργίου Μιχαήλ εκ Σαμαρίνης (εικ. 1), διά χειρός των ελαχίστων δούλων του Θεού Αθανασίου και Γεωργίου των εκ της κωμοπόλεως Σαμαρηνής (τοιχ. 1).

ΣΥΝΕΡΓ. Αθανάσιος (16).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΘΚ, 1846 και 2) άγιος Νικόλαος (αποδ.), ν. Αγίου Νικολάου, Κατάφυτο Τρικάλων¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) καθολικό μονής Αγίου Γεωργίου, 1869, Μυρόφυλλο Τρικάλων² 2) νάρθηκας ναού Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1859, Αετόλοφος Λάρισσας³ 3) ν. Αγίου Νικολάου, Κατάφυτο Τρικάλων⁴.

1. Μαντζανά 2008, 625 2. Μαντζανά 2005, 436 και 2006, 498, εικ. 13-14 3. Καλούσιος 2008β, 103, 118 4. Μαντζανά 2008, 625, εικ. 5.

Γεώργιος (63)

1899

ΚΑΤΑΓ. Ράχωβα, περιοχή Ερσέκας, Αλβανία.

ΠΑΤΡ. Δημήτριος.

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός, ζωγράφος.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρών των αυταδέλφων, κ(αι) αγιογράφων Γεωργίου Μοναχού, κ(αι) Ιωάννου Δημητρίου Ραχωβιτών.*

ΣΥΝΕΡΓ. Ιωάννης (106), αδελφός του.

ΕΙΚΟΝΑ άγιοι Ανάργυροι με τοπίο της Ράχωβας (πρόσθια όψη), το Άγιον Όρος του Άθωνος (πίσω όψη), 1899, Συλλογή Εθνικού Μουσείου Μεσαιωνικής Τέχνης, Κορυτσά, Αλβανία¹.

1. Δρακοπούλου 2006, αρ. 72.

Γεωργίου Γεώργιος

1785-1818

(τόμος 1, 227)

ΚΑΤΑΓ. Μαυρίλο, Άγραφα.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρών Γεωργίου Γεωργίου και Γεωργίου Αναγνώστου (τοιχ. 3), διά χειρός Γεωργίου Γεωργίου και Γεωργίου Αναγνώστου (τοιχ. 5).*

ΣΥΝΕΡΓ. Αναγνώστης ή Διαμαντόπουλος Γεώργιος, Ιωάννης (82).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) καθολικό μονής Προυσού, 1785¹ 2) ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1786, Παλαιοφάρσαλα² 3) καθολικό μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1787, Δομιοι, Άγραφα³ 4) καθολικό μονής Προφήτη Ηλία, μετά το 1787, Αγία Τριάδα Κτημενίων⁴ 5) ν. Αρχαγγέλου Μιχαήλ, 1791, Μάραθος (Μήρυσσι), Άγραφα⁵ 6) ν. Αγίων Πάντων (αποδ.), 1805, μονή Προυσού⁶ 7) καθολικό μονής Αγίου Αθανασίου, 1810, Ομβριακή Δομοκού, Φθιώτιδα⁷.

ΒΙΒΛ. Παλιούρας 1997, 59, 67-86· Κώνστας 1990, 31.

1. Γιαννίτσαρης – Βρυωνίωνης 2002, 63· Πιπερίγκου-Κυριαζή 2003, 370· Πασαλή 2007· Τσιουρή 2008, 41 σημ. 171, 364 2. Γιαννίτσαρης – Βρυωνίωνης 2002, 63· Τσιουρή 2008, 41 σημ. 171 3. Βρυωνίωνης 1998, 73, εικ. 5· Γιαννίτσαρης – Βρυωνίωνης 2002, 63· Τσιουρή 2006, 514· Τσιουρή

2008, 40-41, 360-363, εικ. 29-29, 73-74, 370-375· Τσιμπίδα 2008, 255-256 4. Γιαννίτσαρης – Βρυωνίωνης 2002, 63· Τσιουρή 2006, 514-515 και 2008, 41 σημ. 171, 50, 363-364, εικ. 96-97, 383-384· Τσιμπίδα 2008, 254 5. Γιαννίτσαρης – Βρυωνίωνης 2002, 62-63, εικ. 10-13, 15· Τσιουρή 2006, 514, εικ. 8 και 2008, 41 σημ. 171, 46-47, 363, εικ. 30, 85-86, 376-382· Τσιμπίδα 2008, 255 6. Τσιουρή 2008, 41 σημ. 171, 364 7. Τσιουρή 2008, 41 σημ. 171, 47, 363, 364.

Γεωργίου Κώστας

1820

ΚΑΤΑΓ. Ζαγόρι Ιωαννίνων.

ΒΙΟΓΡ. Ο «ζαγοραίος ζωγράφος» αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων στο Βουκουρέστι, το 1820¹.

1. Ηλιού 1999, 50.

Γεωργίου Παΐσιος

1836-1864

ΚΑΤΑΓ. Μακεδονία.

ΒΙΟΓΡ. Ο Παΐσιος Γεωργίου ήταν ιερομόναχος και μουσικοδιδάσκαλος, ενώ αναφέρεται και ως ζωγράφος στους καταλόγους συνδρομητών βιβλίων των ετών 1836-1864 στην Τήνο και την Χαλκίδα¹.

1. Ηλιού 1999, 50.

Γιαλέλης Ιωάννης

1678

ΚΑΤΑΓ. Ρόδος.

ΒΙΟΓΡ. Εργάστηκε στα Δωδεκάνησα το έτος 1678¹.

1. Η ζωγραφική στη Ρόδο 1988.

Γιατράς βλ. Ιατράς**Γιωργάκης**

1748

ΚΑΤΑΓ. Χίος.

ΣΥΝΕΡΓ. Λαμπρινός.

ΕΙΚΟΝΕΣ τρεις εικόνες, 1748, καθολικό μονής Ζωοδόχου Πηγής, Άνω Βαθύ, Σάμος¹.

1. Μαστορόπουλος 1984, 491, σημ. 49.

Galario Teodoro

1801

ΙΔΙΟΤ. Pittor.

ΒΙΟΓΡ. Στις 28 Ιουλίου του 1801, ο Galario Teodoro αμείφθηκε με 46 λίρες για την ζωγραφική μίας εικόνας για το ναό των Αγίων Αποστόλων στη Γαρίτσα της Κέρκυρας¹.

1. Μελέντη 2001, 154.

Γκίκας

1782

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Γκίκα χρυσοχόου Νεόφυτος ή ιερομονάχου, Μανουήλ και των τέκνων Νάνου χρυσοχόος.*

ΒΙΟΓΡ. Ιερομόναχος, χρυσοχόος, ζωγράφος φορητών εικόνων.

ΕΙΚΟΝΑ Δέηση, 1782, από το παρεκκλήσι της Μητρόπολης Βουκουρεστίου, σήμερα στο Μουσείο Μητρόπολης, Βουκουρέστι, Ρουμανία¹.

1. Δεληγιάννης 1996, 186.

Γουλ Φίλιππος

1466-1495

(τόμος 1, 229)

ΒΙΟΓΡ. Πιθανώτατα ο ζωγράφος να μαθήτευσε στο εργαστήριο του ζωγράφου Μηνά.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Άκρα Ταπεινώση και στηθαίοι άγιοι (αποδ.), Μουσείο Βυζαντινής Κληρονομιάς Παλατιοχωρίου (από το ναό της Χρυσοπαντάνασσας), Κύπρος¹ 2) ΧΣ Παντοκράτωρ (αποδ.), ν. Αγίου Μάμα, Λουβαράς, Κύπρος².

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) καθολικό μονής Τιμίου Σταυρού του Αγιασμάτι, 1494, Πλατανιστάσα, Κύπρος³ 2) ν. Αγίου Μάμα, 1495, Λουβαράς, Κύπρος⁴.

1. Η εικόνα έχει υπογραφή *χειρ Φιλίππου* και αποδίδεται στον ζωγράφο βλ. Σοφοκλέους 2000, 186-187 αρ. 33· Ηλιάδης 2004, 34-35, 84 αρ. 50, εικ. στις σ. 33, 84· Κωνσταντουδάκη 2009, 171, εικ. 39α 2. Sophocleous 1994, 172, εικ. 41· Κωνσταντουδάκη 2009, 163, εικ. 16α 3. Φιλοθέου 2000, 118, 121· Σοφοκλέους 2000, 32-33· Αργυρού – Μυριανθεύς

2004, 14-50· Κωνσταντουδάκη 2009, 159, εικ. 3, 4 4. Φιλοθέου 2000, 118, 121· Σοφοκλέους 2000, 32-33· Αργυρού – Μυριανθεύς 2004, 18· Κωνσταντουδάκη 2009, 159, εικ. 5.

Γραμ(μ)αντάνης Γεώργιος Α.

1848-1852

ΒΙΟΓΡ. Ο αγιογράφος αναφέρεται στους καταλόγους συνδρομητών βιβλίων στην Αθήνα, τη Λαμία και την Κωνσταντινούπολη μεταξύ των ετών 1848-1852¹.

1. Ηλιού 1999, 50.

Γρεβενίτης Βασίλειος

1851-1859

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Βασιλείου Γρεβενίτου και Μαργαρίτου Μακριντζιώτου* (εικ. 6).

ΣΥΝΕΡΓ. Μαργαρίτης Μακρυντζιώτης.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧΣ 2) ΘΚ και 3) Ιωάννης Πρόδρομος, 1851, ν. Αγίας Παρασκευής, Τρίκαλα 4) άγιος Δημήτριος 5) άγιος Μόδεστος, Πατριάρχης Ιεροσολύμων και 6) Ιωάννης Πρόδρομος, 1859, ν. Αγίου Νικολάου, Κατάφυτο Τρικάλων¹.

1. Παπαζήσης 1988, 365· Μαντζανά 2005, 434.

Γρεβενίτης Ιωάννης

19ος αι.

ΚΑΤΑΓ. Λαμία¹.

1. Γραϊκός 2008, 25.

Γρηγόριος (1)

μέσα 17ου αι.

(τόμος 1, 230)

ΒΙΒΛ. Ζωγραφική στη Ρόδο 1988· Ψαρρή 1998, 73.

Γρηγόριος (4.1)

1703

ΥΠΟΓΡ. *διά χει(ρό)ς Γρηγορίου.*

ΕΙΚΟΝΑ ΧΣ και άγιοι, 1703, Μουσείο Τέχνης, Βουκουρέστι, Ρουμανία¹.

1. Δεληγιάννης 1996, 183-184.

- Γρηγόριος (4.2)** 1727-1729
 ΙΔΙΟΤ. Ιερέας.
 ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Γρηγορ(ίου) ιερέως* (εικ. 1, 2).
 ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΘΚ Γαλακτοτροφούσα, 1727 2) ΧΣ Παντοκράτωρ, 1727 και 3) απόστολοι Πέτρος και Παύλος, 1729, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Λιπαρό Πέλλας¹.
 1. Παϊσίδου 2000, 606-607, πίν. 182β, 182γ.
- Γρηγόριος (5.1)** 1711
 ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος Γρηγόριος αναφέρεται το 1711 στην παρρησία του παρεκκλησίου του Τιμίου Προδρόμου, στο Κουτλουμουσιανό κελλί του Διονυσίου στις Καρυές του Αγίου Όρους, ως μαθητής του Διονυσίου εκ Φουρνά¹.
 1. Μπονόβας 2010.
- Γρηγόριος (6)** 1728-1779
 (τόμος 1, 231)
 ΚΑΤΑΓ. Σύμη.
 ΥΠΟΓΡ. *χειρ Γρηγορίου Ρόδος* (εικ.), *χειρ Γρηγορίου Συμαίου* (τοιχ. 2), *χειρ Γρηγορίου του από Σύμης* (τοιχ. 3).
 ΕΙΚΟΝΑ Ιωάννης Πρόδρομος, 1728, Μουσείο Ρόδου¹.
 ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) καθολικό μονής Μιχαήλ Ρουκουνώτη, 1738, Σύμη² 2) τρούλλος και αψίδα, καθολικό μονής Αγίου Παντελεήμονος, 1776, Τήλος³ 3) ν. Παναγίας, 1779, Λίνδος, Ρόδος⁴ 4) ν. μονής Ταξιάρχη Μιχαήλ (αποδ.), Θάρι, Ρόδος⁵.
 ΒΙΒΛ. Κουτελάκης 1991, 121, 125.
 1. Ψαρρή – Ζαρίφης 2009, 141 2. Συλλογικό 1999β, 107 3. Κόλλιας 1974, 5, εικ. 27· Συλλογικό 1999β, 101 4. Ψαρρή – Ζαρίφης 2009, 141 5. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 2006α, 153-154, πίν. 38, 45, 51.
- Γρηγόριος (7)** 1779
 (τόμος 1, 231)
 ΙΔΙΟΤ. Ιερομόναχος.
 ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Γρηγορίου, 1779, Άγιον Όρος¹.
 1. Ιουστίνος 1987, 143, αρ. 1· Ζίας 1998, 23 και 1998α, 45-83· Κυριακούδης 2001, 186, εικ. 78-80.
- Γρηγόριος (8)** 1781-1788
 (τόμος 1, 231)
 ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.
 ΥΠΟΓΡ. *παρά Γρηγορίου ζωγράφου* (εικ. 1), *ιστορείθη και αφιερόθη παρά Γρηγορίου ζωγράφου* (εικ. 2).
 ΕΙΚΟΝΕΣ Μουσείο Τέχνης, Βουκουρέστι: 1) άγιοι Στέφανος και Θεόδωρος (αμφιπρόσωπη), 1781¹ 2) ΘΚ και 3) ΧΣ Εσταυρωμένος, 1788².
 ΒΙΒΛ. Δρακοπούλου 2002, 106.
 1. Δεληγιάννης 1996, 186 2. Δεληγιάννης 1996, 184.
- Γρηγόριος (8.1)** 1783
 ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Γρηγορήου*.
 ΕΙΚΟΝΑ ΧΣ Παντοκράτωρ, 1783, τέμπλο, καθολικό μονής Σκαφιδιάς, Ηλεία¹.
 1. Κυριακόπουλος 1984, 39.
- Γρηγόριος (11)** 1806-1820
 (τόμος 1, 231)
 ΥΠΟΓΡ. *χειρ Γρηγορίου ιερ(ο)δ(ιακόνου) ζ(ωγράφου) κ(υκκώτου)* (εικ. 1), *χειρ Γρηγορίου ζ(ωγράφου) ιερ(ο)δ(ιακόνου) ΚΚ (Κυκκώτου)* (εικ. 2).
 ΒΙΟΓΡ. Κυκκώτης ιεροδιάκονος και μετέπειτα ιερομόναχος¹. Πιθανώτατα μαθήτευσε και εργάστηκε κοντά στον ζωγράφο Ιωάννη Κορνάρο².

ΕΙΚΟΝΕΣ Κ ύ π ρ ο ς : 1) άγιοι Συμεών Στυλίτης, Θεοδόσιος Κοινοβιάρχης, Ευθύμιος και Αντώνιος, 1806, ν. Αγίου Κυριακού, Ευρύχου³ 2) απόστολοι Πέτρος και Παύλος, ν. Αγίου Κυριακού, Κάμπος⁴ 3) ευαγγελιστής Ματθαίος, 1820 και 4) απόστολος Ιούδας, 1820, ν. Τρυπιώτη, Λευκωσία⁵.

1. Γερασίμου 2000, 172 2. Σοφοκλέους 1987β, 69· Γερασίμου 2000, 172 3. Γερασίμου 2000, 172· Χατζηχριστοδούλου – Παπαϊωακείμ 2000, 153-154 4. Γερασίμου 2000, 172 5. Γερασίμου 2000, 178 σημ. 35.

Γρηγόριος (12)

1817

ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα με την περιγραφή του Πορφύριου Uspenskij, ο ζωγράφος ήταν ζηλιάρης και φθονερός και για τον λόγο αυτό δεν είχε μαθητές. Ζούσε στο κελλί του μοναχού Δαμασκηνού, που βρισκόταν στο δρόμο από τις Καρυές προς το Ρωσικό μοναστήρι του Αγίου Παντελεήμονος και ζωγράφιζε εικόνες με τέμπερα¹.

ΕΙΚΟΝΕΣ Ά γ ι ο ν Ό ρ ο ς : 1) ΧΣ 2) Ιωάννης Πρόδρομος και 3) άγιος Παντελεήμων, 1817, καθολικό μονής Αγίου Παντελεήμονος 4) δεσποτικές εικόνες, καθολικό μονής Κουτλουμουσίου 5) δεσποτικές εικόνες, καθολικό μονής Εσφιγμένου².

1. Παπάγγελος 2005, 540 2. Στο ίδιο.

Γρηγόριος (13)

1824-1836

ΚΑΤΑΓ. Γαλάτιστα Χαλκιδικής.

ΠΑΤΡ. Κωνσταντής.

ΙΔΙΟΤ. Ιεροδιάκονος.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Μακαρίου ιεροδιακόνου του εκ Γαλατίστης και Γρηγορίου ιεροδιακόνου του εκ Βαρβάρας.*

ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα με τον κώδικα Ν 127 της μονής Μεγίστης Λαύρας, μία χειρόγραφη Ερμηνεία ζωγραφικής με σημειώσεις των Γαλασιάνων ζωγράφων, ο Βενιαμίν και ο Μακάριος (7) επήραν το 1824 στη Σκό-

πελο, όπου είχαν εγκατασταθεί, τον *Γεώργιον, υιόν του μακαρίτη Κωνσταντή, από Βαρβάραν*, για να τον αναθρέψουν. Ο Γεώργιος το 1835 εκάρη μοναχός και ονομάστηκε Γρηγόριος και το 1836 χειροτονήθηκε ιεροδιάκονος¹.

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Γεώργιος, 1836, ν. Αγίου Γεωργίου, Γαλάτιστα Χαλκιδικής².

1. Παπάγγελος 1998, 264, 270 2. Παπάγγελος 1998, 264.

Γρηγόριος (14)

1819

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος Γρηγόριος αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων, το 1819 στις Καρυές του Αγίου Όρους¹.

1. Ηλιού 1999, 50.

Γρηγόριος (15)

1842

ΚΑΤΑΓ. Πλαίσια (Κατσανοχώρια) Ιωαννίνων.

ΣΥΝΕΡΓ. Διαμαντής (4), αναγνώστης, πατέρας του και Δημήτριος (55), αδελφός του.

ΥΠΟΓΡ. *υστωρήθι διά χιρός Αναγνώστου με τους υούς αυτού Γλιγόρι κ(αι) Δ[η]μιτρήου τον Κατζάνον χορίον Πλέσια.*

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής της Παναγίας, 1842, Γαρδίκι Τρικάλων¹.

1. Καλούσιος 1991, 133-134, 157.

Γρηγόριος (16)

1846-1848

ΒΙΟΓΡ. Αναφέρεται ως ιερομόναχος, ζωγράφος και μουσικολογιάτατος σε καταλόγους συνδρομητών βιβλίων κατά τα έτη 1846-1848 στις Καρυές του Αγίου Όρους¹. Ίσως ταυτίζεται με τον Γρηγόριο (17).

1. Ηλιού 1999, 50.

68. Γρυπάρης Γεώργιος, απόστολος Πέτρος ένθρονος, εικ. αρ. 1.

Γρηγόριος (17)

1848-1877

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Γενναδίου και Γρηγορίου των μοναχών* (εικ. 3), *χειρ Γενναδίου μοναχού και Γρηγορίου ιερομονάχου* (τοιχ. 1), *διά χειρός Βενιαμίν και Γρηγορίου των ιερομονάχων και Μακαρίου μοναχού* (τοιχ. 2).

ΣΥΝΕΡΓ. Βενιαμίν (2), Γεννάδιος (2), Μακάριος. ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧΣ Παντοκράτωρ 2) ΘΚ, 1848 και 3) Γέννηση της Θεοτόκου, 1848, ν. Γενεθλίου της Θεοτόκου, Πλατείες, Τήνος¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) καθολικό μονής Κουτλουμουσίου, 1868, Άγιον Όρος² 2) παρεκκλήσι Κοιμήσεως της Θεοτόκου, μονή Παντοκράτορος, 1868, Άγιον Όρος³ 3) ΘΚ, 1877, κόγχη Ιερού Βήματος, παρεκκλήσι Αγίου Θωμά, μονή Βατοπεδίου, Άγιον Όρος⁴.

1. Γκερέκος 2006, 95 και 2006α, 136, 146 2. Ζάρρα 2006, 250 3. Στο ίδιο 4. Στο ίδιο.

Γριμάνης Νικόλαος (Nicolò Grimani)

1569 - † πριν από το 1589

(τόμος 1, 232)

ΒΙΟΓΡ. Ο Nicolò Grimani το 1569 υπέγραψε συμβόλαιο στη Βενετία μαζί με τους ζωγράφους Μιχαήλ Δαμασκηνό και Παύλο του Γεωργίου (Paolo di Giorgio), προκειμένου να μεταβούν στην Σικελία και να εργαστούν για τον ευγενή Gerolamo Romano από την Μεσσήνη¹.

1. Παναγιωτάκης 1992, 44· Κωνσταντουδάκη 1988α, 220-221· Constantoudaki 1999α, 1227, 1258 σημ. 98.

Γριπιώτης Ιωάννης

1516-1569

(τόμος 1, 232)

ΒΙΟΓΡ. Το 1530 ταξίδεψε στη Βενετία¹.

1. Constantoudaki 1999α, 1203.

Γρόπας Νικόλαος

1670

ΒΙΟΓΡ. Μαθητής του Φιλοθέου Σκούφου το 1670¹.

1. Κονόμος 1989β, 50-51.

Γρυπάρης Αλέξανδρος

1674-1717

(τόμος 1, 233)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Αλεξάντρου Γρηπάρη* (εικ. 2), *χειρ Αλεξάνδρου Γρηπάρη* (εικ. 9), *χειρ Αλεξάντρου Γριπάρη* (εικ. 10).

ΒΙΟΓΡ. Υπήρξε μαθητής του Σπυρίδωνα Στέντα. Η καλλιτεχνική δραστηριότητα του Γρυπάρη ξεκινά, με βάση τα σωζόμενα έργα του, το 1701 και φθάνει ως το 1717, χρονολογία του τελευταίου γνωστού ενυπόγραφου έργου του. Ενδέχεται ο Γρυπάρης να ζωγράφιζε και στο ναό του Αγίου Αντωνίου των Κήπων στη Ζάκυνθο.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) αββάς Σισώης (αποδ.), από το ναό του Αγίου Αντωνίου, Ποτάμι, Ζάκυνθος, σήμερα στο Μητροπολιτικό Μέγαρο Ζακύνθου¹ 2) αββάς Σισώης, θωράκιο από το ναό της Αγίας Αικατερίνης του Γρυπάρη, σήμερα στο Μουσείο Ζακύνθου² 3) Ο Δανιήλ στο λάκκο των λεόντων (αποδ.)³ 4) Παραβολή του πλουσίου και του φτωχού Λαζάρου (αποδ.)⁴ 5) Ψυχοστασία (αποδ.)⁵ 6) Φυγή στην Αίγυπτο (αποδ.)⁶ και 7) Ζωοδόχος Πηγή και Χριστός Πηγή ζωής (αποδ.), ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Κυψέλη (Μπελούσι), Ζάκυνθος⁷ 8) Λιθοβολισμός των δύο γερόντων⁸ και 9) Η προσήλωση του Χριστού στο Σταυρό, άγιοι Θεόδωροι, Ιωάννης Θεολόγος και αγία Αικατερίνη (δίζωνη εικόνα), 1704, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα⁹ 10) Αποκαθήλωση, 1714 11) Ο Χριστός δεμένος στον κίονα (αποδ.) και 12) Ανάσταση (αποδ.), ν. Αγίας Μαρίνας των Δραγωναίων, Καληπάδος, Ζάκυνθος¹⁰ 13) Η άνοδος στο Γολγοθά (αποδ.) από το ναό της Αγίας Αικατερίνης του Γρυπάρη, σήμερα στο Μουσείο Ζακύνθου¹¹.

ΒΙΒΛ. Ρηγόπουλος 1997β, 320-321· Ρηγόπουλος 1998, 43.

1. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, αρ. 44 2. Γεωργοπούλου-Βέρρα – Μυλωνά – Μουτζάλη – Κουμούση – Σκαρμούτσου – Ρηγάκου 2003, 323, πίν. 132β· Ρηγόπουλος 2006αβ', 86 3. Ρηγόπουλος 1998, 87-88, εικ. 32 4. Ρηγόπουλος 1998, 84-87, εικ. 25 5. Ρηγόπουλος 1998, 81-84, εικ. 24 6. Ρηγόπουλος 1998, 81, εικ. 23 7. Ρηγόπουλος 1998, 80, εικ. 22α-22β 8. Ρηγόπουλος 1998, 135-138, εικ. 92 9. Ρηγό-

πουλος 1998, 200-201, εικ. 127 10. Ρηγόπουλος 2006αβ', αρ. 2.8, 2.23, 2.43 11. Ρηγόπουλος 2006αβ', 86, εικ. 60.

Γρυπάρης Γεώργιος

1700-1710(;)

(τόμος 1, 234)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Γεωργίου Γρυπάρη* (εικ. 1), *Γεράσιμος Κουλουμπής, Γιώργος Γρυπάρης* (εικ. 4).

ΣΥΝΕΡΓ. Κουλουμπής Γεράσιμος.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) απόστολος Πέτρος ένθρονος, 1700, Συλλογή Ν. Κολλυβά, Μουσείο Σολωμού και Επιφανών Ζακυνθίων, Ζάκυνθος¹ 2) άγιος Κλήμης 3) άγιος Σίλβεστρος και 4) άγιος Λέων, 1710 (;), από το ναό του Αγίου Δημητρίου του Κόλα, σήμερα στο Μουσείο Ζακύνθου².

1. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, αρ. 47 2. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, αρ. 48-50.

Δαβίδ (1.1)

1613

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Δα[υί]δ τάχα ζωγράφου* (εικ. 1).ΒΙΟΓΡ. Ίσως μαθήτευσε κοντά στον ζωγράφο Λουκά Τοχνίτη¹.ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιος Κυπριανός, 1613² 2) ΧΣ και 3) ΘΚ (δεσποτικές· αποδ.), ν. Αγίου Κυπριανού, Μένικο, Κύπρος³.

1. Γερασίμου 2000, 330 2. Γερασίμου 2000, 164, 330-331 αρ. 43· Χατζηχριστοδούλου-Παπαϊωακείμ 2000, 150 3. Γερασίμου 2000, 164, 330.

Δαβίδ (2)

1715-1727

(τόμος 1, 235-237)

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός πολυίστορος τε και οξυγράφου καλάμου του πανοσιωτάτου κυρίου κυρ Δαβ(ίδ) του Σελενιτζιότου* (τοιχ. 1), *διά χειρός πολυίστορος τε και οξυγράφου καλάμου του πανοσιωτάτου κυρίου κυρ Δαβίδ του Σελενιτζιώτου* (τοιχ. 2).

ΣΥΝΕΡΓ. Κωνσταντίνος (10), Χρήστος (3).

ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα με τον Πορφύριο Uspenskij, ο Δαβίδ από την Αυλώνα ήταν δάσκαλος του Διονυσίου εκ Φουρνά¹. Ο ίδιος αναφέρει ότι ο κώδικας N 127 της Μεγίστης Λαύρας είναι χειρόγραφη «Ερμηνεία Ζωγραφικής» του έτους 1711, έργο του Δαβίδ από την Αυλώνα, όπως αναγράφεται σε ένα από τα πρώτα φύλλα της. Η Ερμηνεία αυτή αργότερα αποτέλεσε το εγχειρίδιο των αγιορειτών ζωγράφων από τη Γαλάτιστα της Χαλκιδικής².

ΕΙΚΟΝΕΣ Αποδίδονται: 1-14) εικόνες εικονοστασίου, c. 1711, μονή Αγίου Ναούμ, Αχρίδα³ 15) Αποκαθήλωση, c. 1726⁴ 16) Μεταμόρφωση, c. 1726⁵ 17) Εισόδια της Θεοτόκου, c. 1726⁶ και 18) Ψηλάφηση του Θωμά, c. 1726, από το ναό του Αγίου Νικολάου στη Μοσχόπολη, σήμερα στο Μουσείο Τέχνης και Αρχαιολογίας, Τίρανα⁷ 19) Ψηλάφηση του Θωμά, c. 1730, από το ναό της Παναγίας στη Μοσχόπολη, σήμερα στη συλλογή του Εθνικού Μουσείου Μεσαιωνικής Τέχνης, Κορυτσά, Αλβανία⁸ 20-26)

ΧΣ, δεσποτική εικόνα και εικόνες Δωδεκαόρτου: Εισόδια της Θεοτόκου, Βάπτιση του Χριστού, Βαϊοφόρος, Σταύρωση, Πεντηκοστή και Ψηλάφηση του Θωμά, c. 1730, από το τέμπλο του ναού του Αγίου Δημητρίου Bitola, Π.Γ.Δ.Μ., σήμερα στο Μουσείο Μακεδονίας, Σκόπια⁹ 27) ΘΚ, 1734, ναός Μεγάλων Αναργύρων, Βέροια¹⁰ 28) ΧΣ Παντοκράτωρ, 1738, επισκοπικός θρόνος, μητροπολιτικός ναός των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, Βέροια¹¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) νάρθηκας παρεκκλησίου Παναγίας Κουκουζέλισσας, 1715, μονή Μεγίστης Λαύρας, Άγιον Όρος¹² 2) ν. Αγίου Νικολάου, 1726, Μοσχόπολη, Αλβανία¹³ 3) ν. Αγίου Ιωάννη Προδρόμου, 1727, συνοικία Απόζαρι, Καστοριά¹⁴ 4) ν. Νέας Παναγίας (αποδ.), 1727, Θεσσαλονίκη¹⁵ 5) εξωνάρθηκας καθολικού μονής Δοχειαρίου (αποδ.), Άγιον Όρος¹⁶ 6) παράσταση Ιωάννη Θεολόγου, μονή Σίμωνος Πέτρας, Άγιον Όρος¹⁷.

ΒΙΒΛ. Τσιγαρίδας 1994, 315-326, 332, 339-344, 356-363.

1. Παπάγγελος 1988, 271 2. Παπάγγελος 1988, 254 3. Ρορονσκα-Korobar 2005, 57-72, εικ. 1, 3, 6, 8, 9, 12, 15, 16, 20, 22, 25, 28, 30, 33 4. *Trésors d'art albanais* 1993, αρ. 82· Ρορονσκα-Korobar 2005, 54, εικ. 19· Arapi 2005, 301-304, εικ. 1 5. *Trésors d'art albanais* 1993, αρ. 83· Δρακοπούλου 2002, 112, εικ. 14· Ρορονσκα-Korobar 2005, 54· Arapi 2005, 301-304, εικ. 2 6. *Trésors d'art albanais* 1993, αρ. 84· Ρορονσκα-Korobar 2005, 54 7. Ρορονσκα-Korobar 2005, 54 8. Δρακοπούλου 2006, 132, αρ. 44 9. Ρορονσκα-Korobar 2004, αρ. 116-122 και η ίδια 2005, 59-71, εικ. 5, 11, 14, 17, 27, 32, 34, 35 10. Δημοσιεύθηκε από τον Παπαζώτο (1994, 153, πίν. 115) και αποδόθηκε στον ζωγράφο από την Ρορονσκα-Korobar (2005, 72) 11. Δημοσιεύθηκε από τον Παπαζώτο (1994, 153-154) και αποδόθηκε στον ζωγράφο από την Ρορονσκα-Korobar (2005, 72) 12. Κυριακούδης 2001, 146-147, εικ. 4, 6, 8 13. Τριανταφυλλόπουλος 1997, 334, εικ. 271-273· Κυριακούδης 2001, 148-149, εικ. 10, 11· Ρορονσκα-Korobar 2005, 56, εικ. 2, 7, 10, 13, 21, 23, 29, 31· Drakoroulou 2008, 26 14. Κίσσας – Μπακιρτζής 1997, εικ. 194-195· Κυριακούδης 2001, 149, εικ. 12· Drakoroulou 2005, 30-32, εικ. 18 15. Κυριακούδης 2001, 149, εικ. 13-15 16. Κυριακούδης 2001, 147-148, εικ. 7, 9 17. Δημοσιεύθηκε από τον Τσιγαρίδα (1997, 45, αρ. 1.6) και αποδόθηκε στον ζωγράφο από την Ρορονσκα-Korobar (2005, 54).

69. Δαμασκηνός (3),
Μυστικός Δείπνος,
τοιχ. αρ. 1

Δαβίδ (4)

1806-1809

ΙΔΙΟΤ. Ιεροδιάκονος.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Δαβίδ* (εικ. 1, 2, 3), *χειρ Δαβίδ ιεροδιακόνου* (εικ. 4, 5, 6).

ΒΙΟΓΡ. Ίσως ταυτίζεται με τον Δαβίδ (3): βλ. τόμος 1, 238.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Χριστός Παντοκράτωρ, 1806 2) Θεοτόκος Παντάνασσα, 1806 3) Ιωάννης Θεολόγος, 1806 4) όσιος Διονύσιος ο εν Ολύμπω, 1806 5) άγιος Νικόλαος ένθρονος, 1809 και 6) άγιος Αθανάσιος, 1809, δεσποτικές εικόνες, ν. Παναγίας Λαγουδιανής (Λαοδηγήτριας), Θεσσαλονίκη¹.

1. Ζάρρα 1998, 46, εικ. 1-7 και Ζάρρα 2006, 229-236, εικ. 100-103.

Δαμαράς

1755

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος Δαμαράς, που σύμφωνα με τον κατάλογο εξόδων του ναού της Υπεραγίας Θεοτόκου στην Κέρκυρα συνεργάστηκε με τον επίσης ζωγράφο Σπύρο Αλιπράντη, ίσως ταυτίζεται με τον Νικόλαο Δαμαρά, εφημέριο του ναού της Θεοτόκου Σωτηριώτισσας στο Παλιό Κάστρο της πόλης¹.

1. Καρύδης 2004-2005, 16.

Δαμασκηνός (1)

1647-1680

(τόμος 1, 238)

ΚΑΤΑΓ. Κρήτη.

ΙΔΙΟΤ. Ιερομόναχος.

ΥΠΟΓΡ. *πήμα Δαμασκινού ιερομονάχου Κρητός* (εικ. 1).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιος Αντώνιος, ν. Αγίου Αντωνίου, 1680,

70. Δαμασκηνός (3), ολόσωμοι άγιοι, τοιχ. αρ. 1.

Στενή, Τήνος¹ 2) ΧΣ Παντοκράτωρ, ν. Αγίας Λουκίας, Βάνη, Τήνος².

1. Κουτελάκης 1988, 253· Κουτελάκης 1994, 98, εικ. 3· Γκερέκος 2006α, 120, 136 (εικόνες του Δαμασκηνού αναφέρονται και στη μονή Κεχροβουνίου) 2. Πληροφορία Χ. Κουτελάκη.

Δαμασκηνός (3)

1691-1719

(τόμος 1, 238-239)

ΚΑΤΑΓ. Ιωάννινα.

ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Πορφύριου Usrenskij, ο ζωγράφος ήταν εγκατεστημένος στο κελλί των Αγίων Πάντων στις Καρνές, που ανήκε στη μονή Καρακάλλου και υπήρξε δάσκαλος του Νικηφόρου (10). Ο τελευταίος ήταν επικεφαλής μιας σειράς ζω-

γράφων του Αγίου Όρους τον 18ο και 19ο αιώνα¹. Με την τέχνη του Δαμασκηνού συνδέονται οι εικόνες Δωδεκαόρτου στο παλαιό τέμπλο του ναού του Αγίου Παντελεήμονος, στη Χώρα Σκοπέλου (βλ. Καλλιανός 2007, 242), καθώς και οι εικόνες του Ιωάννη του Προδρόμου και του αγίου Αθανασίου στο ναό της Αγίας Τριάδας, στη σκήτη Κausοκαλυβίων του Αγίου Όρους (βλ. Πατάπιος Κausοκαλυβίτης 2006α, 353). Στον ζωγράφο αποδίδονται δεκαπέντε εικόνες δωδεκαόρτου επιστυλίου, μαζί με το βημόθυρο και τον Σταυρό με δύο λυπηρά που βρίσκονται στο τέμπλο του κυρίως ναού του καθολικού της Μονής Καρακάλλου του Αγίου Όρους, καθώς και η εικόνα της Φιλοξενίας του Αβραάμ που βρίσκεται στο προσκυνητάριο. Επίσης αποδίδονται τέσσερις εικόνες τέμπλου του παρεκ-

71. Δαμασκηνός (3), Σταύρωση του Χριστού, τοιχ. αρ. 1.

κλησίου του Αγίου Παντελεήμονος και η εικόνα του Ιωάννη του Ελεήμονος από το τέμπλο του παρεκκλησίου του Αγίου Ιωάννη του Ελεήμονος στην ίδια μονή. Τέλος, αποδίδονται οι εικόνες του αγίου Παντελεήμονα, του προφήτη Ηλία και της ένθρονης Θεοτόκου στο καθολικό της Μονής Καρακάλλου (Στρατή 2010). Ίσως ταυτίζεται με τον ζωγράφο που αναφέρεται το 1711 στην παρρησία του παρεκκλησίου του Προδρόμου στο Κουτλουμουσιανό κελλί του Διονυσίου στις Καρυές (βλ. Μπονόβας 2010).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Αγίου Δημητρίου, 1691, Σκύρος 2) τράπεζα μονής Δοχειαρίου (αποδ.), 1700, Άγιον Όρος² 3) καθολικό μονής Καρακάλλου, 1717, Άγιον Όρος³ 4) παρεκκλήσι ναού Παναγίας Κουκουζέλισσας, 1719, μονή Μεγίστης Λαύρας, Άγιον Όρος⁴. ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ Ευαγγέλιο (κώδ. 272) που βρίσκεται στη μονή Καρακάλλου του Αγίου Όρους, έργο του ιερο-

μονάχου Δαμασκηνού του «ιβερήτι και χαντζή»⁵, ίσως είναι έργο του ζωγράφου.

1. Παπάγγελος 2005, 539 2. Κυριακούδης 2001, 170· Ταβλάκης 2001, 328-329, 330, σημ. 18, εικ. 7-8 3. Κυριακούδης 2001, 170 4. Κυριακούδης 2001, 170, εικ. 48, 49 5. Μαυροπούλου 1997, αρ. 5.37.

Δαμασκηνός (4)

1800-1841

(τόμος 1, 239)

ΒΙΟΓΡ. Αναφέρεται ως ζωγράφος στους καταλόγους συνδρομητών βιβλίων των ετών 1800-1841, στα κελιά της Μεγίστης Λαύρας, στις Καρυές του Αγίου Όρους¹.

1. Ηλιού 1999, 50.

Δαμασκηνός Μιχαήλ (2)

(Δαμασκηνός Μιχαήλ, *Damaschino Michiel*, *Damasceno Michael*)

(τόμος 1, 241-254)

c. 1530-c. 1592

ΙΔΙΟΤ. Pittore, daskalo.

ΥΠΟΓΡ. Για τις υπογραφές του ζωγράφου βλ. τόμος 1, 241 και Βοκοτόπουλος 1990, 39. Εδώ σημειώνονται οι υπογραφές ή οι αποδόσεις εικόνων, όταν υπάρχουν αλλαγές ή νέες επισημάνσεις.

ΒΙΟΓΡ. Η καλλιτεχνική δράση του ζωγράφου στη Βενετία, σύμφωνα με νεώτερα στοιχεία, αρχίζει το 1569, όταν υπέγραψε συμβόλαιο με τους ζωγράφους Νικόλαο Γριμάνη και Παύλο του Γεωργίου (Paolo di Giorgio), προκειμένου να μεταβούν στη Σικελία και να εργασθούν για τον ευγενή Gerolamo Romano από την Μεσσήνη¹. Πιθανώς οι δύο εικόνες του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου Αθηνών, που προέρχονται από τη Μεσσήνη (βλ. εικ. αρ. 5, 6) να έχουν σχέση με την μαρτυρημένη από τα έγγραφα δουλειά του ζωγράφου στην Ιταλία.

Κατά την διάρκεια της παραμονής του στη Βενετία, που φαίνεται ότι διήρκεσε έως το 1583, ο Δαμασκηνός είχε

72. Δαμασκηνός Μιχαήλ(2), ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, εικ. αρ. 14

δημιουργήσει μια συλλογή σχεδίων ιταλών ζωγράφων, κυρίως του σημαντικού εκπροσώπου του μανιερισμού Francesco Mazzola από την Πάρμα, γνωστού ως Parmigianino. Το γεγονός αποκαλύπτει σημείωση του έτους 1581 στο προσωπικό ημερολόγιο του γνωστού γλύπτη από το Trento Alessandro Vittoria, σύμφωνα με την οποία εξοφλούνται από τον Vittoria στον ζωγράφο Μιχαήλ Δαμασκηνό πολλά σχέδια του Parmigianino και άλλων αξιόλογων καλλιτεχνών². Αναλυτικά, αναφέρεται με ημερομηνία 10 Σεπτεμβρίου

1581 η εξόφληση του σημαντικού ποσού των 30 δουκάτων a miser Michiel Damascino, pittor Greco, παρόντος ως μάρτυρα του γνωστού βενετσιάνου ζωγράφου Jacopo Negretti, γνωστού ως Palma του Νεώτερου. Το παραπάνω απόσπασμα, δημοσιευμένο ήδη από τον 19ο αιώνα, είχε παρερμηνευθεί στην ελληνική βιβλιογραφία με αποτέλεσμα να θεωρηθεί ότι ο Δαμασκηνός είχε ο ίδιος αντιγράψει σχέδια του Parmigianino· το έγγραφο δημοσιεύθηκε ξανά και ερμηνεύθηκε σωστά σχετικά πρόσφατα³. Η ύπαρξη

73. Δαμασκηνός Μιχαήλ(2), Χριστός Μέγας Αρχιερεύς, λεπτομέρεια, εικ. αρ. 14.

του τεκμηριώνει και το γεγονός ότι οι καλλιτεχνικές σχέσεις του Μιχαήλ Δαμασκηνού δεν περιορίστηκαν στα στενά πλαίσια της Ελληνικής Αδελφότητας, αλλά επεκτάθηκαν και στο περιβάλλον γνωστών καλλιτεχνών της Βενετίας.

Επίσης, έχει υποστηριχθεί και η σχέση του ζωγράφου με το εργαστήριο του Tintoretto, με βάση έργα του που φανερώνουν συγγένειες με την τέχνη του μεγάλου βενετού ζωγράφου της εποχής του μανιερισμού⁴. Μια σειρά εγγράφων των Κρατικών Αρχείων Βενετίας δίνουν σημαντικές πληροφορίες για την τελευταία περίοδο της ζωής του Δαμασκηνού, μετά το 1583/84, όταν είχε επιστρέψει από την Βενετία στην Κρήτη. Σε δύο έγγραφα που χρονολογούνται τον Ιούνιο του 1585 και του 1588 επιτρέπεται στον «δάσκαλο» ζωγράφο Μιχελή (Δαμασκηνό) να χρησιμοποιεί τον γυναικωνίτη της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου του Μουγληνού στο Χάνδακα ως εργαστήριο ζωγραφικής, όπως συνηθιζόταν⁵.

Έγγραφο της 27ης Σεπτεμβρίου 1591 αναφέρεται στην ανάθεση στον *dascalo ser Michael Damasceno, pittore*, μιας παραγγελίας πινάκων αγίας τράπεζας δυτικού τύπου για τους καθολικούς ναούς της μονής του Αγίου Φραγκίσκου και του Αγίου Μάρκου στο Χάνδακα, με αμοιβή 24 τσεκίνια⁶.

Ένα άλλο έγγραφο των Αρχείων Βενετίας, με ημερομηνία 18 Σεπτεμβρίου 1593, συντάχθηκε μετά το θάνατο του ζωγράφου και της κόρης του Αντωνίας – ίσως από πανώλη – με αφορμή τη διεκδίκηση εκ μέρους του συζύγου της Αντωνίας, του ζωγράφου Ιωάννη Μαυρικά, ενός αριθμού σχεδίων του Δαμασκηνού ως αντίτιμο για την προίκα, που δεν του είχε εξοφληθεί μετά το γάμο. Τα σχέδια αυτά βρίσκονταν στην κατοχή των συγγενών του Δαμασκηνού, της αδελφής και του ανιψιού του⁷. Η διεκδίκηση και η χρηματική αξία αυτών των σχεδίων είναι ενδεικτική της επιτηδειότητας και του κύρους του ζωγράφου.

Η φήμη του παρέμεινε ζωντανή για αιώνες μετά. Αξίζει να σημειωθεί ότι στη σημερινή Ρουμανία, η μεγάλη λατρευτική εικόνα της Παναγίας στη μονή Dintrun- Lemn της Βλαχίας, που ιδρύθηκε τον 16ο αιώνα, συνδέεται με τον ζωγράφο· σύμφωνα με σχετική μαρτυρία, ο μητροπολίτης Νεόφυτος, κατά την επίσκεψή του στη μονή το 1746, διάβασε την υπογραφή του Δαμασκηνού στην εικόνα της Παναγίας στην παραπάνω μονή της Βλαχίας και συνέδεσε τον ζωγράφο της με τον ζωγράφο παλαιών εικόνων από την πατρίδα μας την Κρήτη⁸.

74. Δαμασκηνός Μιχαήλ(2), πέτασμα Ωραίας Πύλης με την Θεοτόκο Τιμιωτέρα των Χερουβείμ, εικ. αρ. 53.

ΕΙΚΟΝΕΣ Αθήνα, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο: 1) Μαρτύριο αγίου Ανδρέα⁹ 2) Άγιος Αντώνιος¹⁰ 3) ΘΚ Οδηγήτρια¹¹ 4) ΧΣ Παντοκράτωρ¹² 5) ΘΚ Οδηγήτρια και η πάρισή της 6) ΧΣ Παντοκράτωρ αποδίδονται· προέρχονται από την Μεσσήνη της Ιταλίας¹³ 7) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, ΧΕΙΡ ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ¹⁴ 8) Τρεις Ιεράρχες, ΧΕΙΡ ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ¹⁵ 9) απόστολος Βαρθολομαίος, αποδίδεται και προέρχεται από την Μεγάλη Δέηση του κατεδαφισμένου ναού του

Ταξιάρχη στο Καμπιέλλο της Κέρκυρας¹⁶ 10) Αλληγορία Θείας Μεταλήψεως (αποδ.)¹⁷ Μουσείο Μπενάκη: 11) άγιοι Γεώργιος, Δημήτριος, Θεόδωρος Τήρων και Στρατηλάτης¹⁸ 12) άγιος Ανδρέας (αποδ.)¹⁹ Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου: 13) Μαρτύριο αγίας Παρασκευής²⁰ Ιδιωτική Συλλογή Μ. Λάτση: 14) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, ΧΕΙΡ ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ²¹ Άγιον Όρος: 15) προφήτης Ηλίας, μονή Σταυρονικήτα²²

75. Δαμασκηνός Μιχαήλ(2), Μυστικός Δείπνος, εικ. αρ. 61.

76. Δαμασκηνός Μιχαήλ(2), Μη μου Άπτου, εικ. αρ. 60.

Βενετία, Ιταλία: 16-23) οκτώ εικόνες στο τέμπλο του ναού του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων²³ 24) αρχάγγελος Μιχαήλ, *ΠΟΙΗΜΑ ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ*, στο τέμπλο του ναού του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων²⁴ 25-33) εννέα εικόνες Δωδεκαόρτου στο τέμπλο του ναού του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων²⁵ 34-35) εικόνες στο ιερό του ναού Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων²⁶ 36-39) εικόνες στο Μουσείο των εικόνων του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών²⁷ 40) Γάμος εν Κανά (αποδ.), Museo Correr²⁸ Βοιωτία: 41-44) εικόνες στη μονή του Οσίου Λουκά²⁹

77. Δαμασκηνός Μιχαήλ(2), άγιος Σπυρίδων, εικ. αρ. 54.

78. Δαμασκηνός Μιχαήλ(2), άγιος Συμεών ο Θεοδόχος, εικ. αρ. 64

Βολογνα, Ιταλία (Pinacoteca Nazionale): 45) Pietà (αποδ.)³⁰ 46) Γέννηση της Θεοτόκου (αποδ.)³¹ Βρεσκια, Ιταλία: ιδιωτική συλλογή: 47) Σταύρωση (αποδ.)³²

Γαλαξείδι Φωκίδας: 48) ν. Αγίου Νικολάου: ΧΣ με Θεοτόκο, αγία Άννα, άγιο Αντώνιο και Νικόλαο στον τύπο της Ιεράς Συνομιλίας³³

Γενεύη, Ελβετία: Συλλογή G. Abou-Adal: 49) ΘΚ Οδηγήτρια (αποδ.)³⁴

Ζάκυνθος, Μουσείο: 50) βημόθυρο με τον άγιο Αντώνιο³⁵ 51) βημόθυρα με αποστόλους Πέτρο και Παύλο³⁶ 52) Ιωάννης Πρόδρομος³⁷ 53) πέτασμα Ωραίας Πύλης με την Θεοτόκο Τιμιωτέρα των Χερουβείμ³⁸ 54) άγιος Σπυρίδων³⁹ 55) ΧΣ Παντοκράτωρ ένθρονος⁴⁰

Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής: ιδιωτική συλλογή: 56) Τρίπτυχο (αποδ.: άλλοτε βρισκόταν στο Λονδίνο)⁴¹

Ηράκλειο Κρήτης, Συλλογή Αγίας Αικατερίνης Σιναϊτών: 57) Α' Οικουμενική Σύνοδος της Νικαίας⁴² 58) Θεία Λειτουργία και Αγία Τριάδα⁴³ 59) ΘΚ η Βάτος⁴⁴ 60) Μη μου Άπτου και άλλες σκηνές⁴⁵ 61) Μυστικός Δείπνος⁴⁶ 62) Προσκύνηση των Μάγων⁴⁷ Συλλογή Αγίου Ματθαίου Σιναϊτών: 63) Ιωάννης Πρόδρομος⁴⁸ 64) άγιος Συμεών ο Θεοδόχος⁴⁹

Κέρκυρα, Μητροπολιτικό Μέγαρο: 65) ΧΣ Παντοκράτωρ⁵⁰ 66) ΘΚ Οδηγήτρια⁵¹ 67) Ιωάννης ο Χρυσόστομος ένθρονος⁵² Α' Δημοτικό Νεκροταφείο: 68) ΧΣ Μέγας Αρχιερεύς⁵³ 69) ΘΚ ένθρονη βρεφοκρατούσα⁵⁴ 70) άγιος Αντώνιος⁵⁵ Μουσείο Αντιβουνιώτισσας: 71) άγιοι Σέργιος, Βάκχος και Ιουστίνη⁵⁶ 72) απόστολος

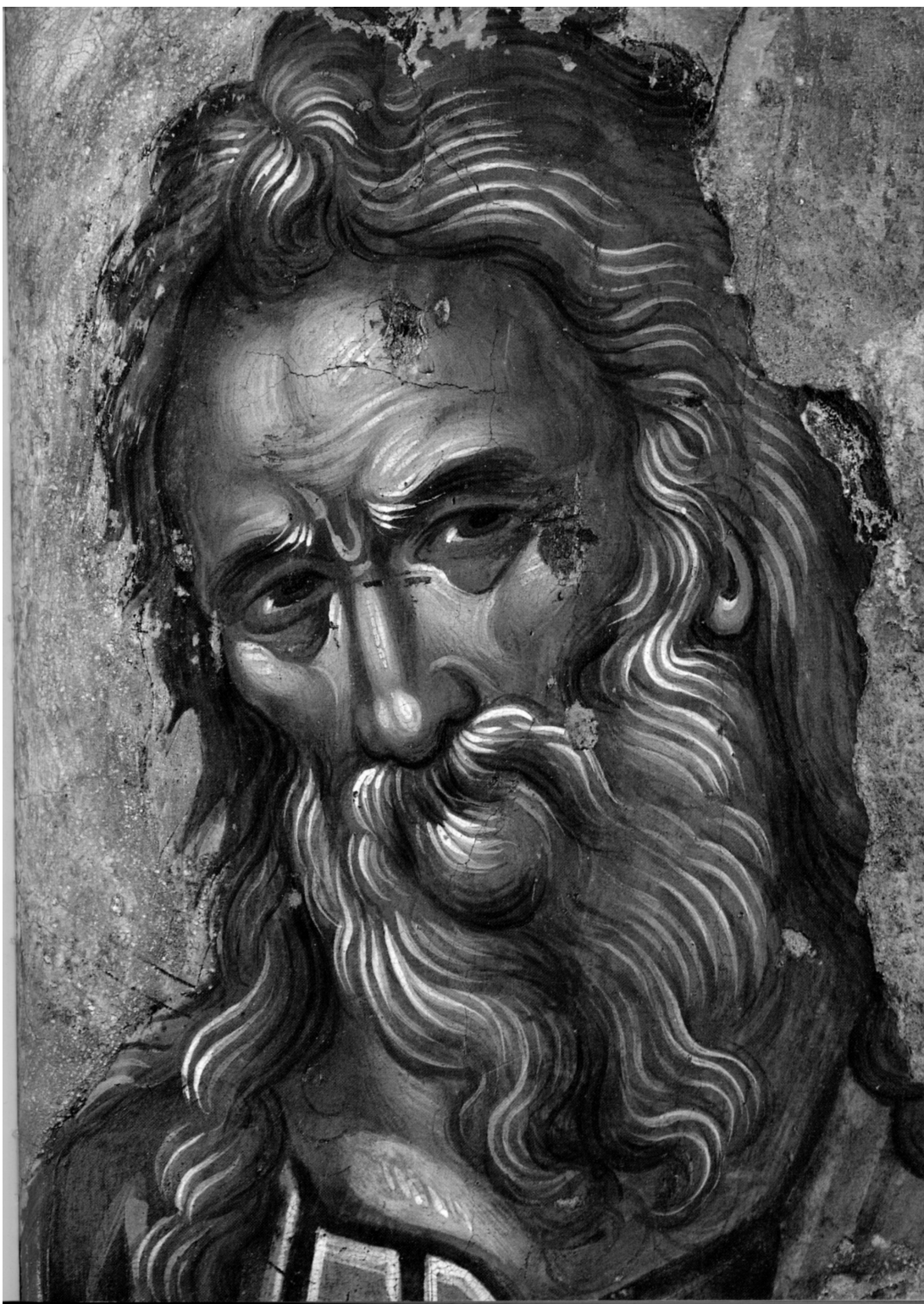

Θωμάς (αποδ.), από τον κατεδαφισμένο ναό του Ταξιάρχη στο Καμπιέλλο⁵⁷ Ναός Παναγίας Σπηλαιώτισσας: 73) άγιος Γεώργιος δρακοντοκτόνος με σκηνές βίου⁵⁸ Δημοτική Πινακοθήκη (από το Α' Δημοτικό Νεκροταφείο): 74) Αποτομή Ιωάννου του Προδρόμου⁵⁹ 75) Λιθοβολισμός αγίου Στεφάνου⁶⁰ Μητροπολιτικό Μέγαρο: 76-83) οκτώ εικόνες Μεγάλης Δείσεως (αποδ.), από τον κατεδαφισμένο ναό του Ταξιάρχη στο Καμπιέλλο⁶¹ Ναός Αγίου Νικολάου των Γερόντων: 84-87) τέσσερις εικόνες με σκηνές βίου του Αγίου Νικολάου στη θέση των θωρακίων του τέμπλου του ναού (αποδ.)⁶² Μονή Υπεραγίας Θεοτόκου Πλατυτέρας: 88) Αλληγορία Θείας Μεταλήψεως (αποδ.)⁶³. Στον Δαμασκηνό έχουν αποδοθεί οι σκηνές βίου του αγίου Νικολάου σε εικόνα με υπογραφή του ζωγράφου Αγγέλου, η οποία ανήκει σε κερκυραϊκή οικογένεια (Σταυροπούλου 2007· βλ. και Κατάλογος Έκθεσης "χειρ Αγγέλου, επιμ. Μ. Βασιλάκη, λήμμα αρ. 48· Π.Α. Βοκοτόπουλος).

Κεφαλονιά, Κοργιαλένειος Βιβλιοθήκη, Αργολίδα: 89) ΘΚ έθρονη με αγίους Ιάκωβο Αδελφόθεο και Ιωάννη Θεολογο σε τύπο Ιεράς Συνομιλίας, Συλλογή Χαροκόπου (η εικόνα μεταφέρθηκε από την Κέρκυρα)⁶⁴

Ρυγλία, Ιταλία: ναός **San Benedetto, Conversano**: 90) *Madonna del Rosario, MICHAELUS DAMASCINUS F(ecit)*⁶⁵

Ρώμη, Ιδιωτική Συλλογή: 91) Αγία Τριάδα (αποδ.)⁶⁶. Ένας αριθμός εικόνων φέρει πλαστές υπογραφές του Μιχαήλ Δαμασκηνού, όπως ο αρχάγγελος Μιχαήλ στο Μουσείο του Ιδρύματος Τοσίτσα στο Μέτσοβο (Παπαδοπούλου 1995β· Βασιλάκη 2000, 109, εικ. 168) ή αποδίδεται χωρίς πειστικότητα στον ζωγράφο, όπως η Υπαπαντή στον κυρίως ναό της μονής της Αγίας Αικατερίνης του Σινά (βλ. Δρανδάκης 1990, 129-130, εικ. 89, όπου διαφωνεί με την απόδοση), οι προτομές των Δώδεκα Αποστόλων στο Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου στην Αθήνα (Σκαμπαβίας 2007, αρ. 164), εικόνα της Θεοτόκου Οδηγήτριας του έτους 1593 στη μονή Λειμώνος της Λέσβου (Γούναρης 1999,

79. Δαμασκηνός Μιχαήλ(2), άγιος Συμεών ο Θεοδόχος, λεπτομέρεια, εικ. αρ. 64.

αρ. 15, εικ. 179-180), εικόνα του Χριστού Μεγάλου Αρχιερέα στη μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στον Κουμπέ Ρεθύμνου (Παπαδάκης, 2008) και ο Λιθοβολισμός του Στεφάνου στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας (Μπαλτογιάννη 1994β, αρ. 6).

ΒΙΒΛ. Κωνσταντουδάκη 1988α· Βοκοτόπουλος 1990, 38-42· Constantoudaki 1999α, 1223-1236 και 2000· Χατζηδάκη 2010, 129· Για την εικόνα αρ. 81 του τόμου 1 βλ. Κατάλογος Έκθεσης «χειρ Αγγέλου», επιμ. Μ. Βασιλάκη, Αθήνα 2010, αρ. 59 (Μ. Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου).

1. Παναγιωτάκης 1992, 44· Κωνσταντουδάκη 1988α, 220-221· Constantoudaki 1999α, 1227, 1258 σημ. 98 2. Κωνσταντουδάκη 1994α 3. Στο ίδιο 4. Constantoudaki 1999α, 1227 σημ. 105· Galavaris 2001, 101-102 5. Κωνσταντουδάκη 2004α, 253-254, 258-262, πίν. 1, 2 (από την συγγραφέα γίνεται και η ταύτιση του ζωγράφου Μιχελή με τον Δαμασκηνό) 6. Κωνσταντουδάκη 2004α, 254-255, 262-268, πίν. 3 7. Κωνσταντουδάκη 2004α, 255-256, 269-271, πίν. 4 8. Δεληγιάννης 1995, 153· Δρακοπούλου 2002, 107 9. Μπαλτογιάννη 1994β, αρ. 5· Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1998α, αρ. 55· Kalafati 2002, αρ. 13 και 2003, αρ. 13 10. Μπαλτογιάννη 1993, αρ. 210 και 1994β, αρ. 7· Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1998α, αρ. 53· Kakavas 2002, αρ. 12 και 2003, αρ. 12 11. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1998α, αρ. 52· Παπαγεωργίου 2004, 445-450 12. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1998α, αρ. 51· Λαζαρίδου 2001, αρ. 60· Παπαγεωργίου 2004, 445-450· Καλαφάτη 2006, αρ. 474 13. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1998α, αρ. 58 14. Lazaridou 2002, αρ. 14 και 2003, αρ. 14 15. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1986, 83-89, εικ. 1-5, 1992, 6-7, πίν. 6 και 1998α, αρ. 56· Αναπλιώτου 1987, 99-113, εικ. 1-9 και 1989, 23· Kalafati 2002, αρ. 15 και 2003, αρ. 15 16. Βοκοτόπουλος 1990, αρ. 36· Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1998α, αρ. 54 17. Νέα Αποκτήματα 1997, αρ. 18 (Γ. Κακαβάς)· Ιεροτελεστία και Πίστη 1999, αρ. 25 (Γ. Κακαβάς)· Kakavas 2001α, αρ. 5 18. Η Ελλάδα του Μουσείου Μπενάκη 1997, αρ. 472 19. Χατζηδάκη 1997, 228-233, εικ. 138-140 20. Σκαμπαβίας 2007, αρ. 162 21. Μετά το Βυζάντιο 1996, αρ. 23 22. Τσιγαρίδας 1997β, αρ. 2.73· Constantoudaki 2008, 56, εικ. 2 23. Constantoudaki 1999α, 1227, εικ. 1325, 1230· Τσελέντη 2002, αρ. 46-53 24. Μαλτέζου 2004, 58, εικ. στο εξώφυλλο· Charchare 2008, 341, εικ. 2 25. Constantoudaki 1999α, 1227-1228, εικ. 1320, 1230, εικ. 1321-1324 και 2008, 61-62· Τσελέντη 2002, αρ. 54-62 26. Constantoudaki 1999α, 1229 και 2008, 62· Κωνσταντουδάκη 2006· Τσελέντη 2002, αρ. 63-64 27. Μπορμπουδάκης 1990α, 124-127· Constantoudaki 1999α,

1227 και 2008, 61· Τσελέντη 2002, αρ. 43-45, 65· Καζανάκη 2005, 22, 65-66 28. Constantoudaki 1999α, 1231, εικ. 1330· Ajmar-Wollheim 2006, 245, αρ. 50, πίν. 17.1 29. Κωνσταντουδάκη 2003, 60· Χριστιανική Βοιωτία 2005, 148 30. Constantoudaki 1999α, 1230, εικ. 1327 31. Constantoudaki 1999α, 1230, εικ. 1326 και 2008, 62 32. Constantoudaki 1999α, 1231, 1258-59, σημ. 138 33. Κωνσταντουδάκη 2003, 67-72, πίν. 25α-β, 26α-β 34. Chatzidakis 1997, αρ. 13 35. Μυλωνά 1998, αρ. 18 36. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, αρ. 23 37. Holy Image, Holy Space 1988, αρ. 75 (Μ. Chatzidakis)· Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, αρ. 22· Μυλωνά 1998, αρ. 90· Κωνσταντουδάκη 1999α, αρ. vii· Constantoudaki 2008, 56-57 38. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, αρ. 24 39. Μυλωνά 1998, αρ. 91 40. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, αρ. 21· Μυλωνά 1998, 114-115 41. Constantoudaki 1999α, 1230-1231, εικ. 1329 42. Κωνσταντουδάκη 1993, αρ. 101 και 2001α, αρ. 12· Constantoudaki 2008, 66 και 2009α, αρ. 39 43. Κωνσταντουδάκη 1991α, 20-21 και 1993, αρ. 99· Constantoudaki 2008, 66, εικ. 11 και 2009α, αρ. 38 44. Κωνσταντουδάκη 1993, αρ. 98· Volan 2007, αρ. 59· Constantoudaki 2008, 66 και 2009α, αρ. 34 45. Κωνσταντουδάκη 1993, αρ. 100· Constantoudaki 2008, 66 και 2009α, αρ. 37 46. Κωνσταντουδάκη 1990, 132-135 και 1993, αρ. 96· Αγοροπούλου – Αγοράνου – Θεοδωροπούλου – Τσαίρης 1995 και 1997· Constantoudaki 2008, 66 και 2009α, αρ. 36 47. Κωνσταντουδάκη 1990, 128-131 και 1993, αρ. 97· Constantoudaki 2008, 66 και 2009α, αρ. 35 48. Holy Image, Holy Space 1988, αρ. 76 (Μ. Borboudakis)· Μπορμπουδάκης 1990, 133, εικ. 85 και 1993α, αρ. 113· Drandaki 2004, αρ. 241 49. Holy Image, Holy Space 1988, αρ. 77 (Μ. Borboudakis)· Μπορμπουδάκης 1990, 133, εικ. 86 και 1993α, αρ. 111· Drandaki 2004, αρ. 242 50. Βοκοτόπουλος 1990, αρ. 19, εικ. 21, 109, 341Δ 51. Βοκοτόπουλος 1990, αρ. 20, εικ. 20, 108, 341Γ 52. Βοκοτόπουλος 1990, αρ. 21, εικ. 22, 110-113, 341Β· Χατζηδάκη 1997, 96, εικ. 36 53. Βοκοτόπουλος 1990, αρ. 22, εικ. 23, 114, 120-123 54. Βοκοτόπουλος 1990, αρ. 23, εικ. 25, 115-119 55. Βοκοτόπουλος 1990, αρ. 24, εικ. 24, 124-126, 341Β 56. Βοκοτόπουλος 1990, αρ. 25, εικ. 26-28, 127, 341 ΣΤ· Κωνσταντουδάκη 1991, 21· Constantoudaki 2008, 66· Χονδρογιάννης 2010, 68-73 57. Βοκοτόπουλος 1990, αρ. 37, εικ. 144· Χονδρογιάννης 2010, 44 58. Βοκοτόπουλος 1990, αρ. 26, εικ. 29, 30, 128-133· Βασιλάκη 1997, 201-202, εικ. 9· Constantoudaki 2008, 66 59. Βοκοτόπουλος 1990, αρ. 27, εικ. 32, 34-35, 341Η και 1995, 227-228, εικ. 163· Constantoudaki 2008, 64-66 60. Βοκοτόπουλος 1990, αρ. 28, εικ. 31, 33, 134-135, 341Ζ· Constantoudaki 2008, 66 61. Βοκοτόπουλος 1990, αρ. 29-35, 38, εικ. 36, 136, 138, 139, 140, 39, 141, 143, 146, 37, 147, 142, 38, 137 62. Σταυροπούλου 2007 63. Βοκοτόπουλος 1990, αρ. 39, εικ. 40, 148-150 και

2001, αρ. 171 **64**. Κεφαλονιά 1989, αρ. 58 (Μ. Κωνσταντουδάκη) **65**. Constantoudaki 1999α, 1231-1235, εικ. 1331 και 2008, 62, εικ. 8 **66**. Μπαλτογιάννη 2003, αρ. 81.

Δαμιανός (1)

16ος-17ος αι.

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΒΙΟΓΡ. Σε σημείωμα του κώδικα αρ. 476 της μονής Μεταμορφώσεως των Μετεώρων, που χρονολογείται μεταξύ 16ου και 17ου αιώνα, αναγράφεται: *Δαμιανός ο ζωγράφος χρέος ασπρ(α) ιη' δια το χαρτ(ι) ετούτο*¹.

1. Βέης 1998², 479.

Δαμιανός (2)

Οι Δαμιανός και Αγαθάγγελος, που αναφέρονται σε κατάστιχο της μονής Δοχειαρίου ως βοηθοί των ιστοριογράφων της φιάλης κατά τα έτη 1773-74¹, δεν είναι βέβαιο ότι εκτέλεσαν ζωγραφικές εργασίες.

1. Τσιουρή 2001, 332-333.

Δαμιανός (3)

1846

ΚΑΤΑΓ. Σκόπελος.

ΒΙΟΓΡ. Ο σκοπελίτης ζωγράφος αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων, το 1846, στα κελιά της Μεγίστης Λαύρας στις Καρυές του Αγίου Όρους¹.

1. Ηλιού 1999, 50.

Δαμίρης (ή Δεμίρης) Αλέξανδρος 1820-1888

ΚΑΤΑΓ. Καλαρίτες Ιωαννίνων.

ΒΙΟΓΡ. Σπούδασε στο Σχολείο των Τεχνών στην Αθήνα και στη συνέχεια στο Παρίσι και στη Ρώμη, όπου παρέμεινε για αρκετά χρόνια. Εργάστηκε στο ναό της Αγίας Αικατερίνης στα Ιωάννινα και η τεχνοτροπία του παραπέμπει σε έργα του Ραφαήλ και άλλων ζω-

γράφων της ιταλικής αναγέννησης. Είχε επίσης διακοσμήσει με τοιχογραφίες αρχοντικά των Ιωαννίνων¹.

1. Κεφαλλωνίτου 1987, 305· Ιωάννου 1997, 338.

Δαμιστράς (Da Mistra)

Εικόνα του ζωγράφου συναντάται σε μοναστήρι της Ερμιόνης, στην Αργολίδα¹.

1. Πληροφορία συντηρητή Ιωάννη Γκερέκου.

Δανιήλ (1)

1580-1581

(τόμος 1, 254)

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός.

ΒΙΟΓΡ. Μοναχός στη μονή Αγίας Τριάδας Σουρβιάς, που γειτονεύει με το μονύδριο της Παναγίας Πορταρέας στο Πήλιο. Πιθανόν να ταυτίζεται με τον ζωγράφο Δανιήλ (2)¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Παναγίας Πορταρέας, 1581, Πορταριά, Πήλιο².

1. Νάνου 2004, 70-71 2. Δεριζιώτης 1994, 420.

Δανιήλ (2)

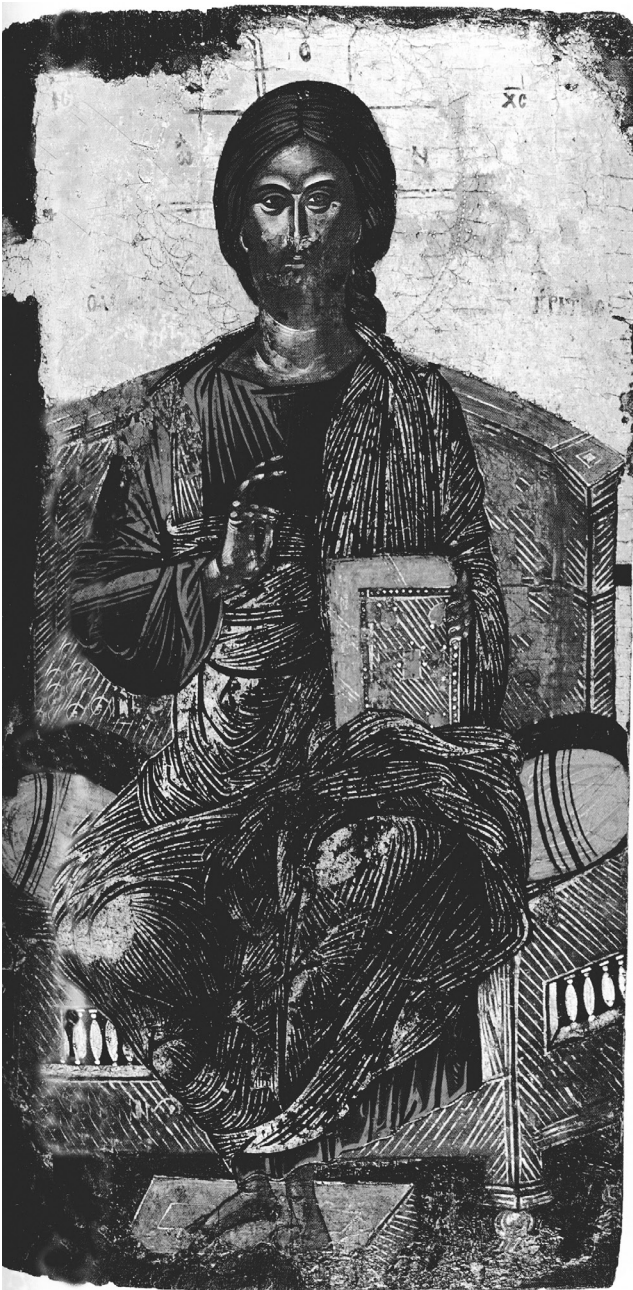
1587-1603

(τόμος 1, 254)

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Δανιήλ (μον)αχού* (εικ. 1).

ΒΙΟΓΡ. Το όνομα του ζωγράφου Δανιήλ και η ιδιότητά του ως μοναχού παραδίδεται από μεταγενέστερο χειρόγραφο της μονής Δουσίκου στα Τρίκαλα της Θεσσαλίας. Στο βιβλίο της Προθέσεως του 1688 αναφέρεται: *του ζωγράφου όπου εξογράφησε τ(ην) Κρία Βρίσι: Δανιήλ μοναχού*¹.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧΣ Δίκαιος Κριτής και 2) ΘΚ Αμόλυντος, μετά το 1603, ν. Αγίου Δημητρίου, Άθυτος, Χαλκιδική².

80. Δανιήλ (2), Χριστός ένθρονος, εικ. αρ. 1.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Παναγίας Κορώνης, 1587, Πίνδος³.

1. Σοφιανός – Δημητρακόπουλος 2004, 59-66 2. Παπάγγελος – Στρατή 2004, 206-213 3. Δεριζιώτης 1994, 415, εικ. 4, 5 και 1997, 47-57· Σδρόλια 2003, 220.

Δανιήλ (3)

(τόμος 1, 255)

1608-1620

ΥΠΟΓΡ. χ(ει)ρ Δανι(ήλ) ι(ε)ρομονάχ(ου) (εικ.).

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος έδρασε στα χρόνια τριών ηγουμένων της μονής Διονυσίου του Αγίου Όρους, του Ευθυμίου (1608-1609), του Λαυρεντίου (1609-1615), και του Ευφροσύνου (1615). Το 1615 αποσύρθηκε στο μετόχι του Μονοξυλίτη¹.

ΕΙΚΟΝΑ Επί σοι χαίρει, 1620, καθολικό μονής Μεγίστης Λαύρας, Άγιον Όρος².

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) παρεκκλήσι Αγίου Ιωάννου Θεολόγου, 1608 και 2) παρεκκλήσι Αγίου Γεωργίου, μονή Διονυσίου, Άγιον Όρος 3) ν. Αγίων Αναργύρων, 1615, Μονοξυλίτης, Άγιον Όρος³.

1. Βαφειάδης 2000, 13 2. Αλιπράντης 2005, 47-48, εικ. 8-8δ 3. Βαφειάδης 2000, 13.

Δανιήλ (4)

(τόμος 1, 256)

1666-1680

ΥΠΟΓΡ. χειρ Δανιήλ ιατρού (χειρ. 1).

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ 1) χαρτώος κώδικας με τοπογραφία των Αγίων Τόπων, 1678, ιδιωτική συλλογή¹ 2) Προσκυνητάριο Αγίων Τόπων, κώδ. 159, 1680, μονή Γρηγορίου, Άγιον Όρος² 3) χαρτώο προσκυνητάριο χωρίς στάχωση, με παράσταση του κτιριακού συγκροτήματος του Αγίου Τάφου, τέλη 17ου αι., Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα³.

ΒΙΒΛ. Καδάς 1997α, 256, Καδάς 2000 και Καδάς 2003, 245· Λαζαρίδου 2009, 334.

1. Ετζέογλου – Καζανάκη 2003, 1208, πίν. 454β 2. Καδάς 1997α, αρ. 5.33· Kadas 2006, αρ. Α.44· Fotiadis 2009, αρ. 177 3. Lazaridou 2002, αρ. 52 και 2003, αρ. 52· Λαζαρίδου 2009, αρ. 68.

- Δανιήλ (6)** 1669
(τόμος 1, 256-257)
ΒΙΒΛ. Παπαδόπουλος – Φλωρεντής 1990, 235.
- Δανιήλ (8)**
(τόμος 1, 257)
ΥΠΟΓΡ. *ιστοριθ(είς) παρά τινός ελαχίστου των ιστορι-
ωγράφ(ων) εκ της άνωθ(εν) κοιμένη(ς) κώμ(ης) Γρε-
βαινίτη Αθανασίω ιερεί κ(αι) τ(ων) αυτού ιερο(μονά)
χ(ων) κυ(ρ) Νικοδήμου κ(αι) κυρ Αννανί(ου), Δανιήλ
ιεροδιακόνου κ(αι) τ(ων) λιπ(ών).*
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Βου-
τσάς, 1680, Γρεβενίτι Ιωαννίνων¹.
-
1. Καμαρούλιας 1996 Α', 381-385, εικ. 418· Παπαδημητρίου
– Σιαμέτης 1999, 192.
- Δανιήλ (10)** 1815-1838
(τόμος 1, 257)
ΚΑΤΑΓ. Κρήτη.
ΙΔΙΟΤ. Ιερομόναχος, ζωγράφος.
ΒΙΟΓΡ. Ιερομόναχος, ζωγράφος στη μονή του Αγίου
Ιωάννου του Θεολόγου Πάτμου. Το 1815 αναφέρεται
στο Αρχείο της μονής ότι πήρε *ένα κηπάκι το πλησίον
του Μεγάλου Κήπου ο Δανιήλ ζωγράφος δωρεάν διά
τους κόπους του εις ανακαινισμόν του καθολικού και
λοιπά*. Κατά τα έτη 1815-16 γράφονται αναλυτικά σε
κατάστιχο της μονής οι αμοιβές του ζωγράφου σε εί-
δος και το 1829 αναφέρεται στον κατάλογο των αδελ-
φών ο *Δανιήλ ζωγράφος*¹. Ο Δανιήλ κρης *οικονόμος
και ζωγράφος* αναφέρεται σε καταλόγους συνδρομη-
τών βιβλίων το 1836 στην Κωνσταντινούπολη και το
1838 στη Χώρα της Σάμου².
-
1. Παπαδόπουλος – Φλωρεντής 1990, 235-236 2. Ηλιού
1999, 50.
- Δανιήλ (11)** 1843
ΚΑΤΑΓ. Σαμαρίνα Γρεβενών.
ΒΙΟΓΡ. Ταυτίζεται με τον Δημήτριο (52.1). Ο ζωγράφος
και πρωτοσύγκελλος του αγίου Πελαγονίας αναφέρε-
ται ως συνδρομητής βιβλίων το έτος 1843, στα Βιτώ-
λια (Μοναστήρι) της Π.Γ.Δ.Μ.¹.
-
1. Ηλιού 1999, 50.
- Δανιήλ (12)** 1848-1871
ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος, βιβλιοδέτης.
ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος χατζη-Δανιήλ αναφέρεται ως συν-
δρομητής βιβλίων στο Μανταμάδο και τη Μυτιλήνη
της Λέσβου μεταξύ 1848 και 1871 και ως βιβλιοδέτης
το 1868¹.
-
1. Ηλιού 1999, 50.
- Δανιήλ (13)** 1857
ΙΔΙΟΤ. Ιερομόναχος, χαρακτήρας.
ΧΑΛΚΟΓΡΑΦΙΑ Το Γενέσιον της Θεοτόκου και η Νέα
Σκήτη, 1812 και 1857, μονή Σιμωνόπετρας, Άγιον
Όρος. Η αρχική χάραξη είχε γίνει το 1812 από τον ιε-
ρομόναχο Παρθένιο¹.
-
1. Golobias 2006, αρ. Α.57.
- Δανιήλ (14)** 1870-1873
ΚΑΤΑΓ. Κρήτη.
ΙΔΙΟΤ. Διάκονος, αγιογράφος.
ΒΙΟΓΡ. Εργάστηκε στο Σταυροδρόμι της Κωνσταντι-
νούπολης. Ζωγράφησε με λάδι θρησκευτικά έργα που
βρίσκονται στη Ζωοδόχο Πηγή στο Μπαλουκλή, στην
Αγία Τριάδα στο Πέρα, στον Άγιο Γεώργιο Γέλδεγιρ-
μεν και στη μονή Αγίας Τριάδος στη Χάλκη¹.
-
1. Παπάς 1989, 63.

Δαρζέντας Εμμανουήλ 1835
(τόμος 1, 257)

ΒΙΟΓΡ. Μοναχός του Αγίου Όρους και Χωροεπίσκοπος Σαντορίνης το 1835, υπήρξε ζωγράφος και δάσκαλος της αγιογραφίας¹.

1. Ανωμερίτης 2009, 76, 177.

Δάρμαρος Ιωάννης †1735

ΒΙΟΓΡ. Στα ληξιαρχικά βιβλία της ενορίας του Εσταυρωμένου στη Χώρα Κυθήρων μαρτυρείται ο αγιογράφος Ιωάννης Δάρμαρος, που πέθανε το 1735¹.

1. Παπαδάκη 2001, 121.

Δαρμάρος Ναδάλε 17ος-18ος αι.

ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα με αρχαιακές μαρτυρίες, οι αγιογράφοι Ναδάλε Δαρμάρος και Καλλίνικος Βλατάς, συγγενείς εξ αγχιστείας, διέθεταν εργαστήρια στη Χώρα των Κυθήρων, συνεργάζονταν μεταξύ τους και είχαν κοινούς μαθητές (17ος-18ος αιώνας)¹.

1. Πατραμάνη 2007, 201.

Δαρώνας Ιάκωβος

(τόμος 1, 257-259)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιακώβου Δαρώνα* (εικ. 1).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) θύρα παραβήματος με την παράσταση του πατριάρχη Κυρίλλου, Συλλογή Πατριαρχείου Αλεξανδρείας¹.

ΑΠΟΔΙΔΟΝΤΑΙ: 2-9) Γέννηση της Θεοτόκου, Ευαγγελισμός, Γέννηση του Προδρόμου, Βάπτισμα, Μεταμόρφωση, Εισόδος Κάθοδος, Ανάληψη και Κοίμηση της Θεοτόκου, από το ναό του Αγίου Ιωάννου της Θαλάσσης (Αγίου Ιωάννου του Βαπτιστού) του Nessebâr (Μεσημβρία), σήμερα στην Κρατική Πινακοθήκη της Φιλιππούπολης, Βουλγαρία 10-12) Γέννηση του

Χριστού, Βαΐοφόρος και Σταύρωση, από το ναό του Αγίου Στεφάνου του Nessebâr (Μεσημβρία), σήμερα στην Εθνική Πινακοθήκη – Κρύπτη Αγίου Αλεξάνδρου Νέφσκι, Σόφια².

Στον ζωγράφο αποδίδουμε επίσης όλες τις εικόνες του Δωδεκαόρτου στο τέμπλο του καθολικού της Αγίας Αικατερίνης του Σινά.

1. Βοκοτόπουλος 2000α, 100· Vocotopoulos 2003, 32, πίν. 3· Καζανάκη 2003, 407-408, εικ. 5-6 2. Μουτάφωφ 2008, 105, πίν. 325-330.

Δαρώνας Μάρκος, Νικολός, Τζώρτζης
βλ. *Νταρόνας*

Δεβάρης Ιωάννης

1813-1816

(τόμος 1, 259)

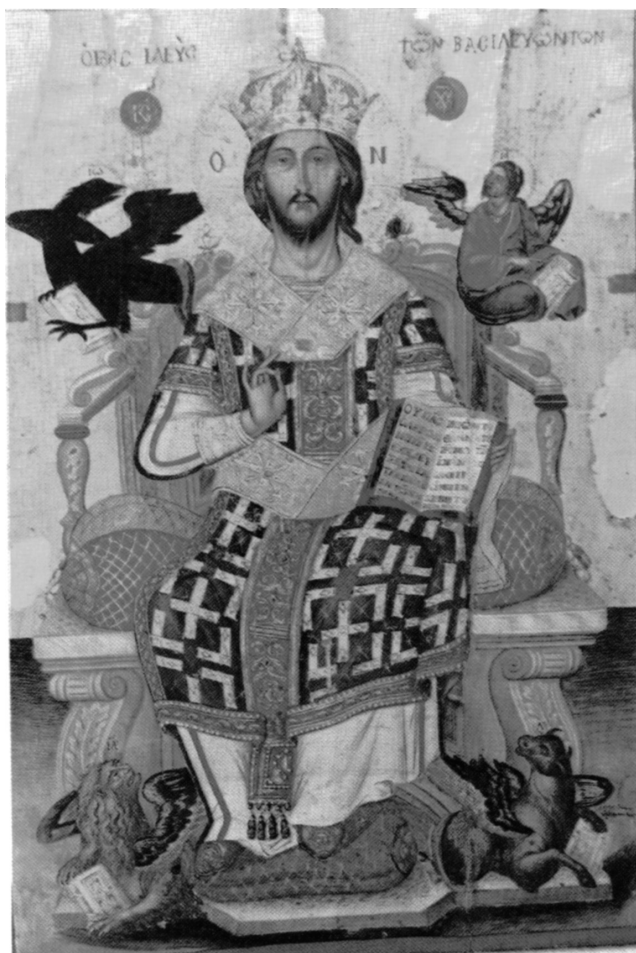
ΚΑΤΑΓ. Λευκάδα.

ΣΥΝΕΡΓ. Στυλιανός Δεβάρης, αδελφός του.

ΒΙΟΓΡ. Στο Ιστορικό Αρχείο της Λευκάδας υπάρχει συμφωνητικό των επιτρόπων του ναού των Εισοδίων της Θεοτόκου στην πόλη και των αδελφών Στυλιανού και Ιωάννη Δεβάρη, για εργασίες στον παραπάνω ναό το έτος 1813: *οι κύριοι Στυλιανός και Ιωάννης αδελφια Δεβάρη τεχνίτες ζωγράφοι* ανέλαβαν να χρυσώσουν το τέμπλο του ναού και να ζωγραφίσουν την μεγάλη παράσταση της Δευτέρας Παρουσίας, για τις μορφές της οποίας υπάρχει στο συμφωνητικό αναλυτική αναφορά και συγκεκριμένη τιμή. Αμοιβές τους αναφέρονται στο βιβλίο Εσόδων-Εξόδων του ίδιου ναού κατά τα έτη 1814 και 1816¹.

Δευτέρα Παρουσία, 1813, αέτωμα του τέμπλου, ν. Εισοδίων της Θεοτόκου, πόλη Λευκάδας².

1. Ζαμπέλης 2007, 160-165, 168 2. Σολδάτος 1999, 284, εικ. 283· Ζαμπέλης 2007, 160-165, εικ. 105-112.

81. Δεβάρης Στυλιανός, ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, εικ. αρ. 13.

Δεβάρης (Δευάρης ή Κορνάρος) Στυλιανός

(τόμος 1, 259-260)

1745-1813

ΚΑΤΑΓ. Λευκάδα.

ΣΥΝΕΡΓ. Ιωάννης Δεβάρης, αδελφός του.

ΒΙΟΓΡ. Στο Ιστορικό Αρχείο της Λευκάδας υπάρχει συμφωνητικό των επιτρόπων του ναού των Εισοδίων της Θεοτόκου στην πόλη και των αδελφών Στυλιανού και Ιωάννη Δεβάρη, για εργασίες στον παραπάνω ναό το έτος 1813. Οι κύριοι Στυλιανός και Ιωάννης αδέρφια Δεβάρη τεχνίτες ζωγράφοι ανέλαβαν να χρυσώσουν το τέμπλο του ναού και να ζωγραφίσουν την μεγάλη παράσταση της Δευτέρας Παρουσίας, για τις μορφές της

82. Δεβάρης Στυλιανός, αρχάγγελος Γαβριήλ, εικ. αρ. 2.

οποίας υπάρχει στο συμφωνητικό αναλυτική αναφορά και συγκεκριμένη τιμή. Αμοιβές τους αναφέρονται στο βιβλίο Εσόδων – Εξόδων του ίδιου ναού κατά τα έτη 1814 και 1816 (Ζαμπέλης 2007, 160-165, 168).

ΕΙΚΟΝΕΣ Ζάκυνθος: 1) Η Πίστη και τα επτά μυστήρια της Εκκλησίας, 1782, Μουσείο Σολωμού και Επιφανών Ζακυνθίων¹.

Λευκάδα: 2) αρχάγγελος Γαβριήλ (νότια θύρα ιερού)² 3) Ιωάννης Πρόδρομος³ 4) απόστολοι Πέτρος και Παύλος, 1793⁴ και 5) Άκρα Ταπείνωση, ν. Αγίων Αποστόλων, Φρύνι⁵ 6) άγιος Τιμόθεος και Μαύρα, ν. Αγίων Αναργύρων, πόλη⁶ 7) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς (αποδ.)⁷ 8) Ιωάννης Πρόδρομος

83. Δεβάρης Στυλιανός, άγιοι Βικέντιος, Μηνάς και Βίκτωρ με σκηνές βίου, λεπτομέρεια, εικ. αρ. 16.

(αποδ.)⁸ 9) ΘΚ Πλατυτέρα⁹ και 10) Ιωάννης Χρυσόστομος (αποδ.), ν. Αγίου Γεωργίου, πόλη¹⁰ 11) ΘΚ, 1773¹¹ 12) Ιωάννης Πρόδρομος¹² και 13) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, 1773, ν. Αγίου Χαλαάμπους, Φρύνη¹³ 14) αρχάγγελος Γαβριήλ, 1813, ν. Παναγίας των Ξένων, πόλη¹⁴ 15) Δευτέρα Παρουσία, 1813, αέτωμα του τέμπλου, ν. Εισοδίων της Θεοτόκου, πόλη Λευκάδας¹⁵.
Α θ ή ν α : 16) άγιοι Βικέντιος, Μηνάς και Βίκτωρ με σκηνές βίου, ιδιοκτησία οικογένειας Ζαΐμη.
ΒΙΒΛ. Ζαμπέλης 1991· Σολδάτος 2000, 131.

1. Ρηγόπουλος 1988, 102· Ρηγόπουλος 1997β, 347 και 2006α Γ', 636-641 αρ. 7 2. Σολδάτος 1999, 351, εικ. 383 3. Σολδάτος 1999, 350, εικ. 381 4. Σολδάτος 1999, 349, εικ. 380 5. Σολδάτος 1999, 350,

εικ. 382 6. Σολδάτος 1999, 300, εικ. 308 7. Σολδάτος 1999, 310, εικ. 323 8. Σολδάτος 1999, 311, εικ. 324 9. Σολδάτος 1999, 309, εικ. 322 10. Σολδάτος 1999, 315, εικ. 329 11. Σολδάτος 1999, 352, εικ. 385 12. Σολδάτος 1999, 353, εικ. 387 13. Σολδάτος 1999, 352, εικ. 386 14. Σολδάτος 1999, 277, εικ. 273 15. Σολδάτος 1999, 284, εικ. 283· Ζαμπέλης 2007, 160-165, εικ. 105-112.

Δέκαρχος Εμμανουήλ

1650-1692

(τόμος 1, 260)

ΒΙΒΛ. Βοκοτόπουλος 1995α, 138.

Δελαγραμμάτικας Μακάριος βλ. Μακάριος

(τόμος 1, 260)

Πρόκειται για λανθασμένη ταύτιση του ζωγράφου Μακαρίου (βλ. λήμμα) με τον Μακάριο Δελαγραμμάτικα (κατά κόσμον Δομένεγο), ανακαινιστή της μονής Αγίας στην Άνδρο, κατά το α' μισό του 16ου αιώνα (Πολέμης 1999, 110).

Δελάρτας Λεονάρδος

1563-1598

(τόμος 1, 260)

ΙΔΙΟΤ. Αγιογράφος.

ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα με έγγραφα του Αρχείου της Κέρκυρας, το 1563 αναφέρεται ως μάρτυρας σε συμφωνία μεταξύ των ζωγράφων Ιωαννίκιου Μπογδάνου και Ηλία Μαυροκέφαλου¹. Στις 13 Οκτωβρίου 1584 ανέλαβε να διδάξει ζωγραφική τον Ιωάννη Προσαλέντη και στις 23 Μαρτίου 1590 ανέλαβε την αγιογράφιση της Παντάνασσας στην Λευκίμμη της Κέρκυρας. Στις 13 και 14 Οκτωβρίου 1596 ορίσθηκε διαιτητής για την επίλυση διαφοράς οικονομικής φύσεως μεταξύ των ζωγράφων Ιωάννη Προσαλέντη και Ματθαίου Κάφιρη. Από το έτος 1575 έως το 1598 αναφέρεται σε έγγραφα σχετικά με οικονομικές δραστηριότητες².

1. Καρύδης 2004-2006, 16 2. Ο ίδιος, 16-17.

Δεληγότης Τζώρτζης 1590

ΙΔΙΟΤ. Αγιογράφος.

ΒΙΟΓΡ. Στις 11 Φεβρουαρίου 1590 ο «αγιογράφος» Τζώρτζης Δεληγότης συμφώνησε με τον ιερομόναχο Λαυρέντιο Χαρίτωνα, ηγούμενο και ιερούργο του ναού της Υπεραγίας Θεοτόκου Κοκκινάδας στην Κέρκυρα, να αγιογραφήσει ολόκληρο το ναό. Οι συμβαλλόμενοι συμφώνησαν στο ποσό των 67 ταλίων και στην καταβολή των εξόδων διατροφής, καθ' όσο διάστημα ο ζωγράφος θα εργαζόταν στη μονή. Η πληρωμή θα γινόταν σταδιακά με την πρόοδο των εργασιών, οι οποίες θα άρχιζαν την 1η Μαρτίου και ο ζωγράφος υποσχόταν ότι δεν θα αναλάμβανε άλλη εργασία χωρίς την άδεια του ιερομονάχου¹.

1. Καρύδης 2004-2006, 17-18.

Δέρδερις Χρ. α' μισό 19ου αι. - 1882

ΚΑΤΑΓ. Κωνσταντινούπολη.

ΒΙΟΓΡ. Γεννήθηκε κατά το πρώτο μισό του 19ου αιώνα και πέθανε μετά το 1882. Έργα του βρίσκονται στην Κωνσταντινούπολη, στη Μεγάλη του Γένους Σχολή, στην κοινοτική αίθουσα Αγίου Νικολάου Τζιβαλίου, στην κοινοτική αίθουσα Αγίας Ευφημίας Χαλκηδόνας και σε ιδιώτες της Πόλης¹.

1. Παπάς 1989, 41-42.

Δεσίπρης Δημήτριος c. 1780 - μετά το 1866

ΚΑΤΑΓ. Τριπόταμος, Τήνος.

ΙΔΙΟΤ. Αγιογράφος, ζωγράφος.

ΒΙΟΓΡ. Μετά τη στοιχειώδη εκπαίδευσή του, φοίτησε σε ελληνικά σχολεία της Κωνσταντινούπολης, όπου παρακολούθησε μαθήματα ζωγραφικής και ίδρυσε δικό του εργαστήριο. Το 1802 ο ζωγράφος βρισκόταν στην Τήνο, αλλά λίγο αργότερα επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη. Διακόσμησε με τοιχογραφίες και φορητές

εικόνες ναούς της Κωνσταντινούπολης και της Τήνου. Παράλληλα ασχολήθηκε και με την προσωπογραφία. Ο γιος του Φραγκίσκος ασχολήθηκε και εκείνος με την ζωγραφική. Πέθανε περί το 1866 στην Κωνσταντινούπολη. Έργα του βρίσκονται στο ναό του Αγίου Ελευθερίου Ταταούλων στην Κωνσταντινούπολη, στο ναό Εισοδίων της Θεοτόκου στον Τριπόταμο Τήνου, στο ναό του Αγίου Ιωάννη στο χωριό Μουντάδος Τήνου καθώς και στη Συλλογή Μ. Σ. Βερδεσοπούλου¹.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Άκρα Ταπείνωση, ν. Παναγίας, Τριπόταμος, Τήνος 2) εικόνα, ν. Αγίου Ιωάννου, Μουντάδος, Τήνος².

ΒΙΒΛ. Γκερέκος 2008.

1. Παπάς 1989, 42· Μπόλης 1997, 354· Βερδεσόπουλος 1995 2. Κουτελάκης 1988, 254.

Δεσίπρης Φραγκίσκος 1808-1888

ΚΑΤΑΓ. Τριπόταμος, Τήνος.

ΠΑΤΡ. Δημήτρης.

ΙΔΙΟΤ. Αγιογράφος, ζωγράφος, χαράκτης.

ΒΙΟΓΡ. Σπούδασε ζωγραφική κοντά στον πατέρα του και σε καλλιτεχνικά εργαστήρια της Κωνσταντινούπολης, όπου και πέθανε. Ταξίδεψε πολλές φορές στην Τήνο, όπου και εγκαταστάθηκε το 1837 στο χωριό Τριπόταμος για μεγάλο χρονικό διάστημα. Εκεί ίδρυσε εργαστήριο ζωγραφικής, φιλοτεχνούσε εικόνες και δέχονταν πολλές παραγγελίες. Γύρω στο 1849 πήγε στην Ερμούπολη Σύρου, άνοιξε φωτογραφείο και συνέχισε να αγιογραφεί. Ασχολήθηκε επίσης με την προσωπογραφία και με την χαρακτηριστική. Συμμετείχε στα Ολύμπια του 1859. Έργα του βρίσκονται στο Μουσείο Ευαγγελιστρίας και σε ναούς της Τήνου, στη Μητρόπολη και στους ναούς Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Αγίου Γεωργίου και Αγίου Νικολάου Σύρου¹. Παράλληλα αναφέρεται ως ζωγράφος στους συνδρομητικούς καταλόγους βιβλίων των ετών 1838-1886 στην Τήνο².

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Κοίμηση της Θεοτόκου, 1840, Μουσείο Ευαγγελιστρίας, Τήνος³ 2) ΘΚ Ρόδον το Αμάραντον,

1850, ν. Εισοδίων της Θεοτόκου, Τριπόταμος, Τήνος⁴ 3) Η εν Τήνω εικών της Ευαγγελιστρίας⁵ και 4) Το Γενέθλιον της Θεοτόκου, 1881, ν. Γενεθλίου της Θεοτόκου, Πλατειές, Τήνος⁶ 5-11) δεσποτικές εικόνες, 1844, ν. Παναγίας Γλυκοφιλούσας, Πέτρα Μυτιλήνης⁷. ΒΙΒΛ. Γκερέκος 2006α και 2008.

1. Κουτελάκης 1988, 254· Πουλημένος 1998, 235, εικ. 7· Μπόλης 1997, 354· Βερδεσόπουλος 1995· Γραίκος 2008, 25 2. Ηλιού 1999, 50 3. Μπόλης 1997, 354 4. Γκερέκος 2006, 92 5. Γκερέκος 2006, 12 6. Γκερέκος 2006, 93 7. Δρανδάκης 1992, 69 σημ. 7.

Δέσος Σίλβεστρος

†1650

(τόμος 1, 261)

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Δημήτριος ένθρονος, α΄ μισό 17ου αιώνα, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα¹.

1. Αχεμιάστου-Ποταμιάνου 1998, 10, πίν. 9β.

Δευτερέων Σίφνου, Αγάπιος Πρόκος

(τόμος 1, 261-263)

μέσα 18ου αι. - †1829

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Δευτερέων σίφνιος* (εικ. 5).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Ιστορία της Σωσάννας και 2) Έρωτας, 1825, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα¹ 3) Το μυστήριο της εξομολόγησης, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα² 4) Το μυστήριο της εξομολόγησης, 1828, Συλλογή Ε. Μ. Βεντούρη (1973), Αθήνα³ 5) αρχάγγελος Μιχαήλ, 1808, θύρα Προθέσεως, ν. Παναγίας Μπαρού, Απολλωνία, Σίφνος⁴ 6) ξύλινο φύλλο ερμαρίου με παράσταση ανθρώπινων μορφών, φυτικού διακόσμου και πτηνών (αποδ.), 1804, Συλλογή Όλγας Καρατζά, Σίφνος⁵ 7) ΧΣ στον επισκοπικό θρόνο, 1817, ν. Χριστού, Κάστρο, Φολέγανδρος⁶ 8) προσωπογραφία του Γεωργίου Στάη, ιδρυτή του ναού του Χριστού και 9) προσωπογραφίες των γιων του Αντωνίου Στάη, ν. Χριστού, Κάστρο, Φολέγανδρος⁷ 10) ζωγραφικές παραστάσεις σε ξυλόγλυπτο επιτάφιο της

Παναγίας (αποδ.), Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα⁸.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου και Αγίου Νικολάου «Παναγία τα Γουρνιά», 1823, Αρτεμώνας Σίφνου⁹.

ΒΙΒΛ. Τζάκου 1993, 213-214· Συμεωνίδης 2000, 107-108· Καστρινάκης 2006-2007, 91 σημ. 1, 92 σημ. 4.

1. Konstantios 2002, 51· Καστρινάκης 2004, 49 και 2006-2007, 91-167 2. Καστρινάκης 2006-2007, 99 3. Καστρινάκης 2006-2007, 100 σημ. 26 4. Συμεωνίδης 2000, 107 5. Δεληβορριάς 1992, 303, εικ. 116· Καστρινάκης 2006-2007, 147-148 σημ. 167 6. Γαβαλάς 1974, 248 7. Γαβαλάς 1974, 248 8. Κατσελάκη 2006, αρ. 294 9. Τζάκου 1993, 213, 218, εικ. 6, 9-10, 12 (έργα του είναι και οι εικόνες του τέμπλου του ναού)· Καστρινάκης 2006-2007, 98-99.

Δημάδης Ιωάννης

1845-1872

ΚΑΤΑΓ. Χαλκίδα.

ΒΙΟΓΡ. Ο καταγόμενος από τη Χαλκίδα ζωγράφος του 19ου αιώνα¹, αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων, μεταξύ των ετών 1845-1872, στο Ναύπλιο².

1. Γραίκος 2008, 25 2. Ηλιού 1999, 50.

Δήμας (1)

1671-1672

(τόμος 1, 264)

ΒΙΟΓΡ. Συνεργάζεται με τους αδελφούς του, τον Γεώργιο (20) και τον Μιχαήλ (11). Οι τρεις τους εγκαταστάθηκαν στη Μολδαβία, προσκεκλημένοι του ηγεμόνα Γεωργίου Δούκα. Ο γιος τού Δήμα, Θεόφιλος, έγινε ζωγράφος και εκάρη μοναχός στη μονή Πούτνα, γύρω στα 1759¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, Ιάσιο, Ρουμανία² 2) καθολικό μονής Cetățuia, 1671-1672, Ρουμανία³.

1. Δεληγιάννης 1996, 175-176, 182 2. Δρακοπούλου 2002, 111 3. Δρακοπούλου 2002, 116-117.

Δημησιάνος Άγγελος

1786-1802

(τόμος 1, 265)

ΙΔΙΟΤ. Εικονογράφος.

ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα με έγγραφα των Αρχείων του Νομού Κέρκυρας, στις 26 Φεβρουαρίου 1786 ο Άντζολος Δημησιάνος εικονογράφος υπογράφει απόδειξη ότι έλαβε λίτρες είκοσι τέσσαρες, ή γουν τάλαρο βενέτικο ένα από τους συνδικούς της Κοινότητας της πόλης της Κέρκυρας, για ένα κουτί («σκάτολα»), στο οποίο ζωγράφισε τις μορφές του Εσταυρωμένου Χριστού, της Παναγίας και του Ιωάννη¹. Όπως μαρτυρείται στην καταγραφή εξόδων της μονής Παλαιοκαστρίτσας του έτους 1798, ο Δημησιάνος ζωγράφισε για την μονή μεγάλη εικόνα με θέμα την εορτή της πρώτης της Ινδίκτου. Η εικόνα είχε φιλοτεχνηθεί και ο ζωγράφος είχε πληρωθεί πριν από το τέλος του 1797. Την 1η Ιανουαρίου 1798 η εικόνα μεταφέρθηκε στο μοναστήρι και πληρώθηκαν οι μεταφορές, ενώ δόθηκε επιπλέον «μποναμάς» στον ζωγράφο². Στις 2 Νοεμβρίου 1801 και στις 29 Μαρτίου 1802 ο Άγγελος Δημησιάνος εικονογράφος υπέγραψε την πληρωμή για ζωγραφικές εργασίες στο ναό της Θεοτόκου Υψηλής και του Αγίου Ιωάννη Ελεήμονα, στο νησί της Κέρκυρας³.

1. Καρύδης 2004-2006, 18-19 2. Καρύδης 2004-2006, 19 3. Μελέντη 2001, 154-155.

Δημησιάνος Θεόδωρος

17ος-18ος αι.

ΙΔΙΟΤ. Πρεσβύτερος.

ΥΠΟΓΡ. *ο πρεσβύτερος Θεόδωρος ο Δημησιάνος εποικήσατο* (εικ. 1).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Α' Οικουμενική Σύνοδος 2) Γέννηση του Χριστού (αποδ.) και 3) Αγία Τριάδα (αποδ.), Συλλογή οικογένειας Melichi, Βενετία¹.

1. Ινστιτούτο Βενετίας 2002, 36.

Δημησιάνος Φραντζέσκος

(τόμος 1, 265)

Μπαλτογιάννη 1985α leg. Μπαλτογιάννη 1985.

Δημητράκης Στυλιανός

1763-1790

(τόμος 2, 404)

ΒΙΟΓΡ. Ο Στυλιανός Δημητράκης, ιερέας, ζωγράφισε για το ναό του Αγίου Βασιλείου του Επάνω στη Ζάκυνθο, στις 3 Μαρτίου του 1763, τη θύρα της πρόθεσης και έλαβε αμοιβή 2 τσεκίνια: *έδοσα του παπα-Στέλιου όπου εξογράφησε τον άγγελο της θύρας τζ(εκίνι)α 2¹*. Μερικά χρόνια αργότερα, στις 15 Μαρτίου του 1790, ο παπα-Στέλιος ανέλαβε να χρυσώσει την κορνίζα εικόνας της Παναγίας και έλαβε αμοιβή 1 ριάλι και 20 άσπρα: *...όπου τιν εχρίσσοσε ο παπαστέλιος του εδόσαμε ρ(ιάλια) 1 [άσπρα] 20...²*.

ΕΙΚΟΝΑ θύρα Προθέσεως, ν. Αγίου Βασιλείου του Επάνω, Ζάκυνθος³.

1. Λυκογιάννης 2002, 87 2. Λυκογιάννης 2002, 94 3. Λυκογιάννης 2002, 129.

Δημήτριος (1.1)

τέλη 15ου αι.

ΥΠΟΓΡ. *χειρί Δημητρίου*.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αγίου Γεωργίου, τέλη 15ου αιώνα, χωριό Βρανέστιτσα, Π.Γ.Δ.Μ.¹.

1. Subotić 2002, 79-80, σημ. 54.

Δημήτριος (1)

c. 1500

(τόμος 1, 265)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Δημητρίου ιερέως* (εικ. 2).

ΕΙΚΟΝΑ 1) άγιος Αντώνιος με Δέηση και μορφές αγίων, νάρθηκας καθολικού, μονή Αγίας Αικατερίνας, Σινά¹ 2) άγιος Αντώνιος και άγιοι, c. 1500, από το ναό της Αγίας Αικατερίνης του Σινά στους Κήπους της Ζακύνθου, σήμερα στο Μουσείο².

1. Δρανδάκης 1990, 128, εικ. 88 2. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, αρ. 13.

Δημήτριος (3) βλ. **Δημήτριος (7)**
(τόμος 1, 265)

Δημήτριος (3.1) 1536

ΚΑΤΑΓ. Tîrgoviște, Ρουμανία.
ΥΠΟΓΡ. *χειρ Δημητρίου από το Τιργκοβίσι.*
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Stănești, Vâlcea, 1536, Ρουμανία¹.

1. Δεληγιάννης 1996, 181.

Δημήτριος (3.2) 1539

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός, ζωγράφος.
ΥΠΟΓΡ. *μνήσιτη Κ(υρ)ι Δημητρίου μοναχού ζωγράφου.*
ΣΥΝΕΡΓ. Θεοδόσιος (1.1), Νεμάς.
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Προφήτη Ηλία, 1539, Παλαιογρά-
τσανο Κοζάνης¹.

1. Ζάνδες 1984, 1 (χρονολογία: 1549)· Παρχαρίδου 2004, 157.

Δημήτριος (3.3) 1586

ΚΑΤΑΓ. Κύπρος (:)
ΒΙΟΓΡ. Ίσως ταυτίζεται με τον Δημήτριο (4). Το 1586 επιζωγράφησε δύο εικόνες, την Παναγία Αγριότισσα και τον Χριστό Παντοκράτορα, στο ναό της Παναγίας του Μεγάλου Αγρού, στη Λεμεσό της Κύπρου¹.

1. Σοφοκλέους 1992· Sophocleous 2006, 31, 34, εικ. 25, 26.

Δημήτριος (5) α' μισό 17ου αι.
(τόμος 1, 267)

ΒΙΒΛ. Gelao 1988, αρ. 71.

Δημήτριος (6) 1609/10-1622
(τόμος 1, 267)

ΥΠΟΓΡ. *ζωγράφου χηρ Δημήτρης Αθην(αίος) ο γράψας*
(τοιχ. 3).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Αγίου Διονυσίου ή Επισκοπή, 1609/10, Παλαιοχώρα Αίγινας¹ 2) ν. Αγίου Δημη-
τρίου, 1622, Μαρούσι, Αττική² 3) ν. Αγίας Μαρίας,
Θησείο, Αθήνα³.

1. Εμμανουήλ 2000, 42-43· Πάλλης 2009, 513 2. Πάλλης
2009, 292, 513 3. Κοιλάκου 1981, 79-80, πίν. 27β.

Δημήτριος (7) 1616-1618/19
(τόμος 1, 267)

ΥΠΟΓΡ. *υπό χοιρή Δειμητρίου σχουράφου κ(αι) Θεο-
δώρου [ε]ποιχειρήθην* (τοιχ. 1), *ανε(ι)στορηθ[η] κ(αι)
τ(ων) σχουραφον αυτού Δημοίτρη κ(αι) Θ[εό]δορε
κ(αι) Κόστα* (τοιχ. 2).

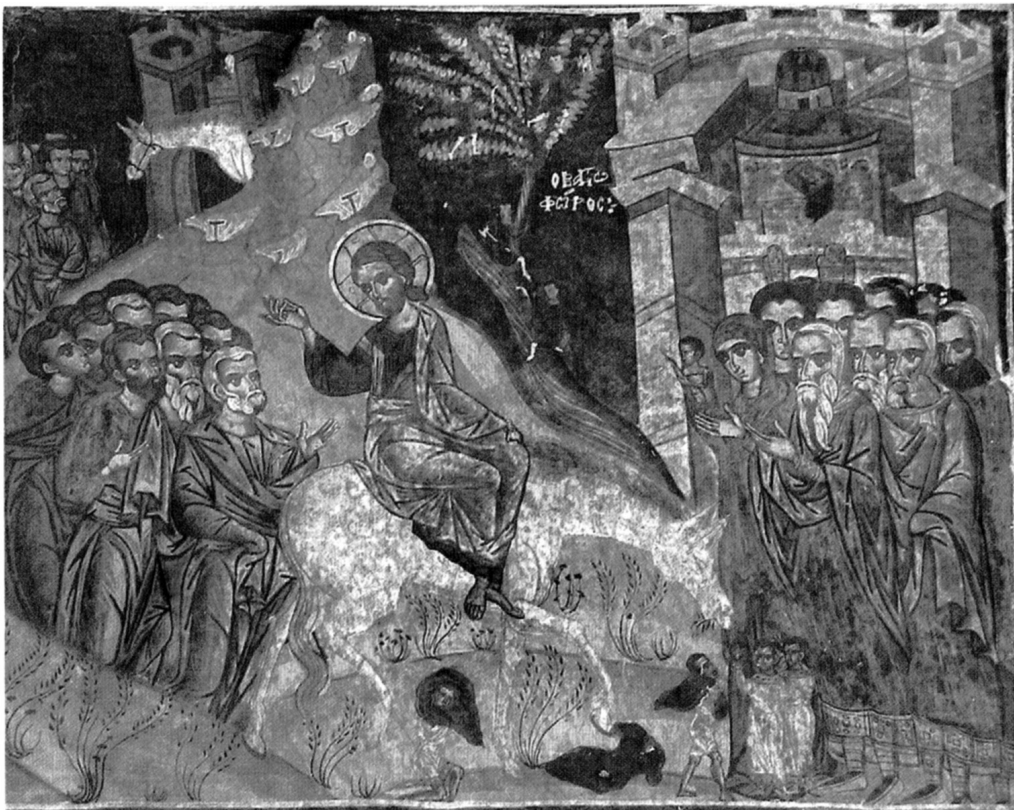
ΣΥΝΕΡΓ. Θεόδωρος (2), Κώστας (2).

ΒΙΟΓΡ. Ταυτίζεται με τον ζωγράφο Δημήτριο (3).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Παναγίας, 1616, Κληματιά (Βελ-
τσίστα) Ιωαννίνων¹ 2) ν. Αγίου Αθανασίου, 1617,
Κλειδωνιά Ιωαννίνων (με τον Κώστα και τον Θεόδω-
ρο)² 3) Δευτέρα Παρουσία (αποδ.), εξωτερικός τοί-
χος μονής Ευαγγελιστρίας, Άγιος Μηνάς Ιωαννίνων
(με τον Θεόδωρο)³ 4) ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου
(α' φάση τοιχογραφιών, με τον Θεόδωρο· αποδ.),
1618/19, Δελβινάκι Ιωαννίνων⁴.

ΒΙΒΛ. Stavropoulou 1984, 22-23, σημ. 1.

1. Stavropoulou-Makri 1989 και 2001, 19-20, σημ. 41· Χου-
λιαράς 2006, 204-205 (χρονολογεί στα 1618/9) και 2009,
240-241, εικ. 18, 181-187 2. Χουλιαράς 2006, 19-22, 128-
204 και 2009, 32, 35, 181-242, εικ. 17, 120-176 3. Χουλια-
ράς 2006, 207, 208-209 και 2009, 238, 242, 281-282, 506, εικ.
196-200 4. Χουλιαράς 2006, 205-207 και 2009, 241-242,
εικ. 188-193.

84. Δημήτριος (7),
Βαϊοφόρος, τοιχ. αρ. 1.

Δημήτριος (8)
(τόμος 1, 267)

1620

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αγίου Γεωργίου, 1620, Βροσούνα Ιωαννίνων¹.

1. Χαλκιά – Κωνσταντίος 1979, 249, 251.

Δημήτριος (10) βλ. και **Δημήτριος (19)** 1621-1637
(τόμος 1, 268, 270)

ΥΠΟΓΡ. ιστορήθη διά χειρός Δημητρίου εκ της περιφήμου πόλεως Τρίκκης.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1621, Ζάρκο Τρικάλων¹ 2) ν. Παμμεγίστων Ταξιαρχών, 1637, Ταξιαρχες (Κριτσίνι) Τρικάλων².

1. Παπαζήσης 1988, 362· Σαμπανίκου 1997β, 265-268, πίν. ΙΣΤ' 2. Μαντζανά 1990, 102· Σαμπανίκου 1997β, 62, 63, εικ. 195-199· Δεριζιώτης – Φλώρου – Συθιακάκη – Ντίνα – Σδρόλια – Μαντζανά 2003, 535· Σαββοπούλου – Κατσίκη 2008, 549.

Δημήτριος (10.1)

1641

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ Ιερό, καθολικό μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου Σπηλαιού, 1641, Γρεβενά¹.

1. Τσιλιπάκου 2007 και 2008α, 20.

Δημήτριος (11)

1644

(τόμος 1, 268)

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ παρεκκλησί Αγίων Αποστόλων, 1644, μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρα Φλαμουρίου, νομός Μαγνησίας¹.

1. Nanou 1994, 387· Νάνου 2004, 72.

Δημήτριος (12)

1645

(τόμος 1, 268)

ΚΑΤΑΓ. Γράμμος (Γράμμοστα) Καστοριάς.

85. Δημήτριος (7), Φιλοξενία του Αβραάμ, τοιχ. αρ. 2.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ εμού του ταπινού Δημητρίου εκ χώρ(ας) Γράμοστης κ(α)ι του νού Ιωάννου Σκούταρι.*

ΒΙΟΓΡ. Πατέρας και συνεργάτης του Σκούταρη Ιωάννη (1).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αγίων Αποστόλων, 1645, Μολυβδοσκεπάστη Κόνιτσας¹.

1. Χουλιαράς 2006, 292-293· Παπαδοπούλου – Καραμπερίδη 2006, 26-33, εικ. 34-42, 44.

Δημήτριος (13.1)

β' μισό 17ου αι.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Δη[μητρίου].*

ΕΙΚΟΝΑ Αποτομή Ιωάννου Προδρόμου, β' μισό 17ου αιώνα, από το ναό της Αγίας Μαρίας, Μουσείο Ζακύνθου¹.

1. Μυλωνά 1998, αρ. 120.

Δημήτριος (14)

1655-1680

(τόμος 1, 268)

ΚΑΤΑΓ. Ζίτσα Ιωαννίνων.

ΥΠΟΓΡ. *διά χηρός Δημητρίου εκ πόλεος Ζήτσα* (εικ. 2). ΕΙΚΟΝΕΣ 1) δεσποτικές εικόνες, 1680 και 2) Δέηση στο τέμπλο, 1680, καθολικό μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου των Πατέρων, Λίθινο Ιωαννίνων¹.

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 552, εικ. 719· Παπαδοπούλου – Κασκάνης 2002, 137,148.

Δημήτριος (15)

1657/58-1673

(τόμος 1, 268-269)

ΚΑΤΑΓ. Γράμμος (Γράμμοστα) Καστοριάς.

ΠΑΤΡ. Μανουήλ.

ΙΔΙΟΤ. Ιστοριογράφος.

86. Δημήτριος (12), Θεοτόκος Πλατυτέρα, τοιχ.

ΥΠΟΓΡ. διά χηρός των ταπηνών δούλων Θεού Ιωάννου Δημητρίου Γεωργίου τον εκ πόλεος της καλουμένης Γράμοστα (τοιχ. 1), διά χειρός Δημητρίου κ(αι) του αδελφού αυτού Γεωργίου (τοιχ. 2), διά χειρός Δημητρίου και Γεωργίου (τοιχ. 3), και των αυταδέλφων Δημητρίου και [Γεωργίου] (τοιχ. 4), διά χειρός τον ταπινόν δούλον Θεού Δημητρίου κ(αι) Γεωργίου (τοιχ. 5), διά χηρός των ταπινών δούλων Ιωάννου κ(αι) Δημητρίου κ(αι) Γεωργίου (τοιχ. 6).

ΣΥΝΕΡΓ. Γεώργιος (17) και Ιωάννης (28), αδελφοί του.

ΒΙΟΓΡ. Ταυτίζεται με τον ζωγράφο Δημήτριο (16). Σύμφωνα με επιγραφή στην πρόθεση του ιερού της μονής Δρενόβου Μνήσθητι κύριε των γονέων τον ειστοριογράφων την εκλησήαν ταύτην Μανουήλ και Ζόγας χηρ Δημητρίου Γεωργίου Ιωάννου, ο Δημήτριος, ο Γεώργιος και ο Ιωάννης ήταν αδελφοί, γιοι του Μανουήλ και της Ζόγας.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) μονή Προφήτη Ηλία, 1657/58, Ζίτσα Ιωαννίνων¹ 2) ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1662, Ελληνικό (Λοζέτζι) Ιωαννίνων² 3) μονή

87. Δημήτριος (15), αρχάγγελος Μιχαήλ, τοιχ. αρ. 3.

Μεταμορφώσεως, 1666, Δρένοβο Λιούντζης, Αλβανία³ 4) νάρθηκας, μονή Προφήτη Ηλία ή Ναγούλων, 1671, Στεγόπολη Λιούντζης, Αλβανία⁴ 5) ν. Αγίου Ιωάννη, 1672, Πολύλοφος (Κοβίλιανη) Ιωαννίνων⁵ 6) μονή Παναγίας Σπηλαιώτισσας, 1673, Αρίστη Ιωαννίνων⁶.

ΒΙΒΛ. Καραμπερίδη 2009, 342-354· Χουλιάρας 2009, 465-466.

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 544, εικ. 695-702· Συλλογικό 1999, 48· Καραμπερίδη 2003, 294-297· Χουλιάρας 2006, 293-294, 323 και 2009, 43 σημ. 17, 44, 407-408, 466, εικ. 332-335· Καραμπερίδη 2009, 342-354 2. Μανόπουλος 2001, 143-144· Καραμπερίδη 2003, 299· Χουλιάρας 2006, 291, 323· Χουλιάρας 2007-2008, 119 και 2009, 43 σημ. 117, 466, εικ. 401-402 3. Καμαρούλιας 1996 Β', 472· Καραμπερίδη 2003, 300-301· Χουλιάρας 2006, 291, 323· Χουλιάρας 2007 και 2009, 43 σημ. 117, 466, εικ. 401-402 4. Καραμπερίδη 2003, 301-302· Χουλιάρας 2006, 323 και 2009, 466, εικ. 409-411 5. Καραμπερίδη 2003, 302-303· Χουλιάρας 2006, 291, 323 και 2009, 466, εικ. 412 6. Καμαρούλιας 1996 Α', 294, 298, εικ. 273-278· Συλλογικό 1999, 41· Καραμπερίδη 2003, 303-304· Χουλιάρας 2006, 25-26, 294-295, 297-323 και 2009, 43, 441-466, εικ. 28, 346-399.

Δημήτριος (15.1)

1612(;)-1664

ΙΔΙΟΤ. Ιερέας.

ΥΠΟΓΡ. χειρ Δημητρίου ιερέος (εικ. 1).

ΒΙΟΓΡ. Η χρονολογία 1612 που αναγράφεται στην εικόνα της Θεοτόκου στο Μηλικούρι είναι επιζωγραφισμένη¹. Εάν αντιγράψει σωστά προϋπάρχουσα χρονολογία, τότε η δράση του ζωγράφου Δημητρίου καλύπτει διάστημα μεγαλύτερο των πενήντα χρόνων².

ΕΙΚΟΝΕΣ Κ ύ π ρ ο ς : 1) ΘΚ η Κυκκώτισσα, 1612 (;), ν. Αγίου Γεωργίου, Μηλικούρι³ 2) ΘΚ πλαισιωμένη από αποστόλους και προφήτες, 1658, ν. Παναγίας, Κοιλάνι⁴ 3) άγιοι Κωνσταντίνος και Ελένη με σκηνές από την Εύρεση και Ύψωση του Τιμίου Σταυρού, 1664, μονή Τιμίου Σταυρού, Όμοδος⁵.

1. Γερασίμου 2000, 163-164 2. Γερασίμου 2000, 175 σημ. 3 3. Γερασίμου 2000, 163-164· Χατζηχριστοδούλου – Παπαϊωακείμ 2000, 149 4. Γερασίμου 2000, 175 σημ. 3 5. Γερασίμου 2000, 175 σημ. 3.

Δημήτριος (16) βλ. Δημήτριος (15)

Δημήτριος (17)

1663

(τόμος 1, 269)

ΥΠΟΓΡ. χειρ ευτελούς Ιωάννου και Αναστασίου ιερέος και Δημητρίου αναγνώστου.

ΣΥΝΕΡΓ. Ιωάννης (30) και Αναστάσιος (3).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Γεννήσεως της Θεοτόκου Κατουσίου, 1663, Αθηρό Καρδίτσας¹.

1. Αγραφιώτης 1987, 197· Παπαζήσης 1993, 192· Σδρόλια 1992, 503 και 1994α, 408, εικ. 9· Σδρόλια 2003, 656 και 2003α, 657.

Δημήτριος (18)

1666-1674

(τόμος 1, 270)

ΣΥΝΕΡΓ. Ιάκωβος (8), πατέρας του.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ναός Παναγίας Φανερωμένης, μονή Παναγίας Πελεκητής, 1666, Καρίτσα Καρδίτσας¹.

1. Σδρόλια 1994α, 408, εικ. 10.

88. Δημήτριος (15), άγιοι Κόινος και Ευζωϊκός, τοιχ. αρ. 4.

Δημήτριος (18.1)

1668/9

ΠΑΤΡ. Παπα-Ηλίας.

ΥΠΟΓΡ. *Δημητρίου παπα-Ηλία διά χειρός αυτού.*

ΒΙΟΓΡ. Η τέχνη του Δημητρίου θυμίζει τα έργα των ζωγράφων από τη Γράμμοστα, οι οποίοι διακόσμησαν μεγάλο αριθμό ναών στην ευρύτερη περιοχή της Ηπείρου κατά τον 17ο αιώνα¹.

ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ ένθρονη βρεφοκρατούσα, 1668/9, από το χωριό *Sinicë*, σήμερα στη Συλλογή του Εθνικού Μουσείου Μεσαιωνικής Τέχνης, Κορυτσά, Αλβανία².

1. Δρακοπούλου 2006, 114-115 2. Δρακοπούλου 2006, αρ. 37.

Δημήτριος (19)

(τόμος 1, 270)

ΚΑΤΑΓ. Τρίκαλα Θεσσαλίας.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Δημητρίου Τρικκιώτη και ετέρου.*

1675

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ παρεκκλήσι Εισοδίων της Θεοτόκου, 1675, μονή Αγίου Βησσαρίωνος Δουσίκου, Τρίκαλα Θεσσαλίας¹.

1. Μαντζανά 1990, 102.

Δημήτριος (21)

(τόμος 1, 270)

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ μονή Αγίας Τριάδας, 1682, Οξυά Καρδίτσας¹.

1. Σδρόλια 1994α, 409.

1682-1683

Δημήτριος (21.1)

ΚΑΤΑΓ. Λινοτόπι Καστοριάς.

ΠΑΤΡ. Νικόλαος.

ΥΠΟΓΡ. *δηά χηρός καμού ζογράφου ταπηνός Δημήτριος γιος Νικολάου Ζογράφου εκ κομης χορ(ας) Ληνοτόπη.*

1685-1699

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αγίου Αθανασίου, 1685-1699, Lienga, Μόκρα, Αλβανία¹.

1. Γιακουμής 2000, 262-263· Τούρτα 2001α, 343, σημ. 4· Γιακουμής 2005, 235.

Δημήτριος (24.1) 1702

ΥΠΟΓΡ. *χηρ Δημητρίου*.

ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ Γαλακτοτροφούσα, 1702, τέμπλο καθολικού, μονή Κλαδόρμης Κόνιτσας¹.

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 194.

Δημήτριος (25) 1703-1708
(τόμος 1, 270)

ΥΠΟΓΡ. *χηρ Δ(η)μ(η)τρ(ίου)* (εικ. 1), *Δη(μητρίου)* (εικ. 2).

ΕΙΚΟΝΕΣ Βο υ λ γ α ρ ί α: 1) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, 1703 2) ΘΚ Ρόδον το Αμάραντον, 1703 και 3) Ιωάννης Πρόδρομος, 1703, Εθνική Πινακοθήκη – Κρύπτη Αγίου Αλεξάνδρου Νέφσκι, Σόφια¹.

1. Μουτάφωφ 2008, 98, πίν. 51-54.

Δημήτριος (26) 1717
(τόμος 1, 271)

Αναμάχια leg. Αντιμάχια

Δημήτριος (27.1) 171(4)

ΥΠΟΓΡ. *ιστορίθη διά χειρός Δημητρίου*.

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Δημήτριος, 171(4), μονή Αγίου Δημητρίου «Βαλέτσικο», Τσαριτσάνη Λάρισας¹.

1. Δαλαμπύρας 1987β, 114.

Δημήτριος (28) 1719
(τόμος 1, 271)

ΒΙΒΛ. Χατζηδάκης 1975α, 260· Οικονόμου χ. χρ., 105, 113-124, εικ. 50-57· Τσιουρής 2006, 511-512, εικ. 2-3 και 2008, 25-27, 323-327, εικ. 14-15, 39-40, 290-299.

Δημήτριος (29) 1732
(τόμος 1, 271)

ΒΙΒΛ. Πάλλης 2009, 514.

Δημήτριος (30.1) 1743

ΚΑΤΑΓ. Κοζάνη.

ΠΑΤΡ. Κωνσταντίνος.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Δημητρίου Κωνσταντίνου εκ Κοζάνης*.

ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ Βρεφοκρατούσα και 24 Οίκοι του Ακαθίστου Ύμνου, 1743, μονή Οσίου Νικάνορος Γρεβενών¹.

1. Σέργιος Γρεβενών 1987, 630, αρ. 77.

Δημήτριος (31.1) 1765

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Κωνσταντή και Δημητρίου*.

ΣΥΝΕΡΓ. Κωνσταντής.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αγίου Δημητρίου, 1765, Πλάτανος Τρικάλων¹.

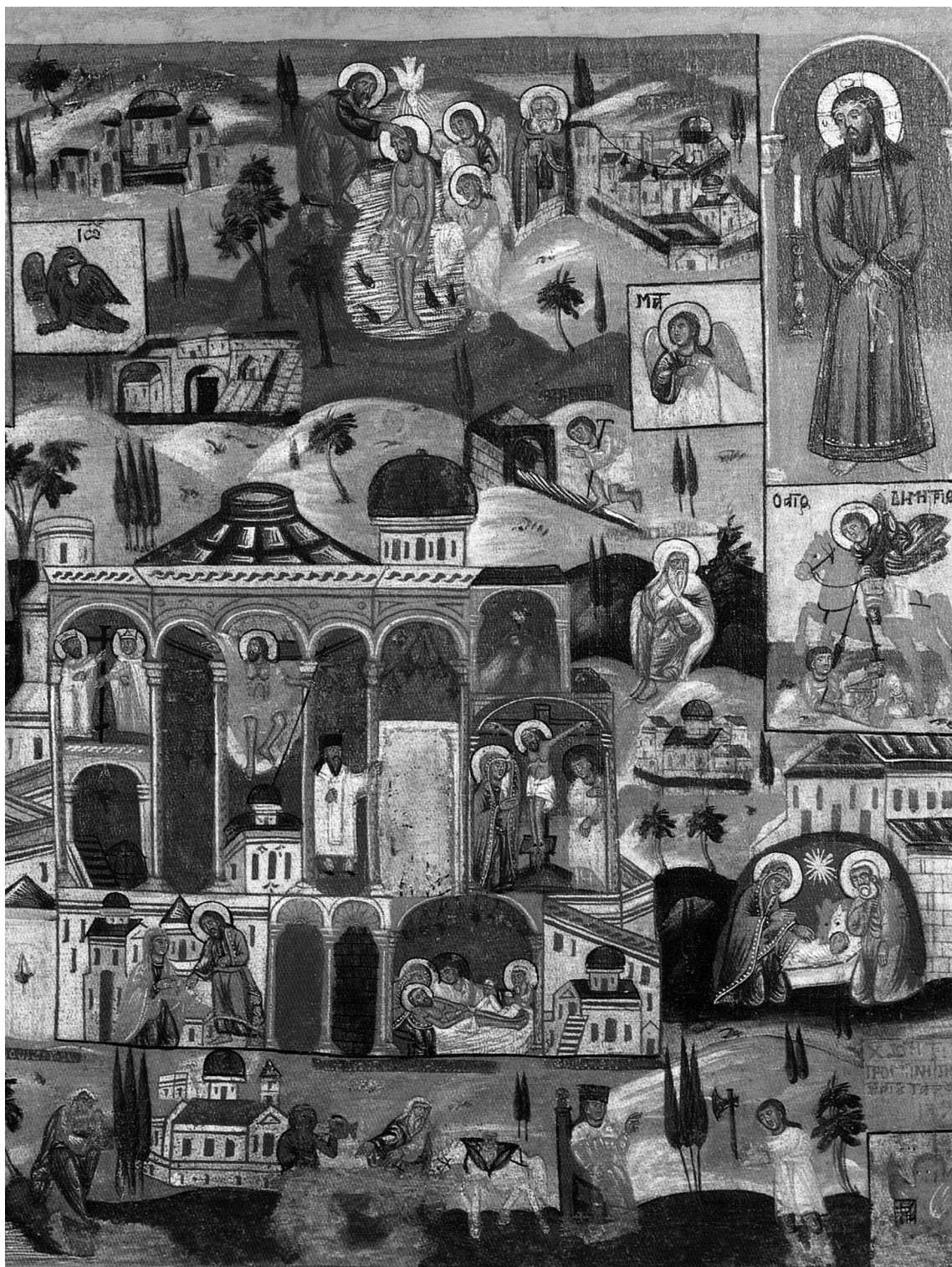
1. Τριβυζά 2007, 321-346· Σαββοπούλου – Κατσίκης 2008, 550.

Δημήτριος (36) 1754-1783
(τόμος 1, 272)

ΚΑΤΑΓ. Αίνος, Τουρκία.

ΕΙΚΟΝΑ αγία Κυριακή, 1754, Εκκλησιαστικό Μουσείο Αλεξανδρούπολης¹.

1. Περράκης 2005, 639-640.

89. Δημήτριος (43), Προσκυνητάριο των Αγίων Τόπων, λεπτομέρεια, εικ. αρ. 25.

Δημήτριος (37) βλ. και **Μπορμποτζιώτης Δημήτριος**

1782-1789

(τόμος 1, 272 και τόμος 2, 223)

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος Δημήτριος ανέλαβε το 1789 να ζωγραφίσει τις εικόνες του προσκυνηταρίου στο ναό του Αγίου Νικολάου Κοζάνης. Σύμφωνα με την σωζόμενη επιγραφή πληρώθηκε 84 γρόσια για 26 εικόνες. Συγκεκριμένα αναφέρεται: *Όσα τω Δημητρίω ζωγράφω διά τας 26 εικόνας του προσκυνηταρίου γρόσια 84¹*. Πιθανώτατα ταυτίζεται με τον ζωγράφο Δημήτριο Μπορμποτζιώτη, από το Μπορμπουτσικό (Επταχώρι) Καστοριάς, ο οποίος συνεργάστηκε με τον Μιχαήλ (19) για την διακόσμηση του καθολικού του Αγίου Αθανασίου Ζηγκοβίστας στη Δ. Μακεδονία².

1. Κουντουράς 1997, 277 2. Μπαϊκάμης 1984, 32-33.

Δημήτριος (38)

1784-1790

(τόμος 1, 272)

ΚΑΤΑΓ. Νιζηρό Αχαΐας.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Δημητρίου και Παντολέων αυταδέλων εκ κόμης και πατρίδος Νεζερύ.*

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Αγίου Νικολάου Βούρας, 1789, Διακοφτό Αιγιαλείας¹.

1. Μοναστήρια Αχαΐας 2006, 81-82.

Δημήτριος (38.1)

1780

ΚΑΤΑΓ. Αχαΐα.

ΥΠΟΓΡ. *διά χηρός [Δι]μη(τρ)ή(ου) πελοπονισίου τ(ου) εκ τις επαρχίας Παλεόν Πατρών.*

ΒΙΟΓΡ. Ίσως ταυτίζεται με τον Δημήτριο (38).

ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ Οδηγήτρια, 1780, ν. Αγίου Παντελεήμονα, Κορινός Πιερίας¹.

1. Γραίκος 2008α, 438-439.

Δημήτριος (43)

1781-1800

(τόμος. 1, 273)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Δημητρίου* (εικ. 2), *χειρ Δ(η)μ(η)τρ(ίου)* (εικ. 3),

[Δ]ημητρίου (εικ. 5), *χειρ Δημητρίου προσκυνητού* (εικ. 8), *χειρ Δημητρίου* (εικ. 9), *Δημητρίου* (εικ. 14), *χειρ Δ(η)μ(η)τ(ρί)ου* (εικ. 15).

ΕΙΚΟΝΕΣ Β ο υ λ γ α ρ ί α : 1) άγιος Ελευθέριος, 1781 (από το παρεκκλήσι της Αγίας Ελένης, Nessebâr)¹ και 2) άγιος Αντώνιος και Σάββας ο Ηγιασμένος, 1781 (από το ναό του Αγίου Θεοδώρου, Nessebâr), Αρχαιολογικό Μουσείο, Nessebâr (Μεσημβρία) 3) Ιωάννης Πρόδρομος, 1781 4) Κοίμηση της Θεοτόκου, 1781 και 5) άγιος Νικόλαος, 1782, από το Τσάρεβο (Βασιλικό) σήμερα στη Κρατική Πινακοθήκη, Μπουργκάς 6) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, 1785, ν. Αγίου Γεωργίου, Σωζόπολη 7) άγιος Νικόλαος, 1786, Κρατική Πινακοθήκη, Μπουργκάς 8) αγία Αναστασία η Φαρμακολύτρια, 1789, ν. Παναγίας, Μπουργκάς (από τη μονή Αγίας Αναστασίας της Φαρμακολύτριας στο νησί του κόλπου του Μπουργκάς) 9) αρχάγγελος Μιχαήλ, 1796, θύρα προθέσεως και 10) βημόθυρα, 1796, από το ναό του Αγίου Ιωάννου του Νέου της Σωζόπολης, σήμερα στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σωζόπολης 11) ΘΚ Ζωοδόχος Πηγή, 1800, Εκκλησιαστικό Ιστορικό-Αρχαιολογικό Μουσείο, Σόφια 12) Δέηση, Κρατική Πινακοθήκη, Μπουργκάς 13) άγιοι Αθανάσιος και Ελευθέριος, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Σόφια 14) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς 15) άγιος Γεώργιος με σκηνές βίου και 16) ΘΚ, Αρχαιολογικό Μουσείο, Σωζόπολη 17) Ζώνη των Αποστόλων και 18) βημόθυρα, ν. Αγίου Γεωργίου, Σωζόπολη 19) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, από το ναό του Αγίου Θεοδώρου, Nessebâr, σήμερα στο Αρχαιολογικό Μουσείο, Nessebâr, 20) άγιος Νικόλαος με σκηνές βίου 21) άγιος Χαράλαμπος και 22) αρχάγγελος Μιχαήλ, θύρα προθέσεως, ν. Παναγίας, Σωζόπολη 23) αγία Αναστασία με σκηνές βίου, προφήτης Ηλίας, αγία Άννα με τη μικρή Θεοτόκο

και άγιος Παντελεήμων, από τη μονή Αγίας Αναστασίας (δεν σώζεται) 24) Ιωάννης Πρόδρομος, Ζαχαρίας και άλλοι άγιοι, Μουσείο Βάρνας².

Αθήνα: 25) Προσκυνητάριο των Αγίων Τόπων, 1793, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο³.

1. Chimbuleva – Giuzelev 2003, αρ. 52· Μουτάφωφ 2008, 98 2. Μουτάφωφ 2008, 98-99, πίν. 55-85 3. Μπεκιάρης 2009, αρ. 65.

Δημήτριος (43.1) 1791

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός.

ΒΙΟΓΡ. Το 1791 εμφανίζεται ως κτήτωρ του κώδικα αρ. 363 της μονής Μεταμορφώσεως των Μετεώρων. Σύμφωνα με σημειώμά του στον παραπάνω κώδικα (*Μελέτιος δάσκαλος του Δημητρίου Ζωγράφου*), ήταν μαθητής του Μελετιού¹.

1. Βέης 1998², 382.

Δημήτριος (43.2) 1793

ΚΑΤΑΓ. Λάρισα.

ΥΠΟΓΡ. *διά χυρός του ταπεινού Δημητρίου εκ της επαρχίας Λαρίσης*.

ΕΙΚΟΝΑ Άγιοι Πάντες, 1793, ν. Αγίου Νικόλαου, Κατάφυτο Τρικάλων¹.

1. Παπαζήσης 1988, 360.

Δημήτριος (43.3) 1794-1796

ΒΙΟΓΡ. Στον κώδικα του ναού του Αγίου Αθανασίου Θεσσαλονίκης αναφέρεται ο ενορίτης ζωγράφος Δημήτριος κατά την περίοδο 1794-1796¹.

1. Ζάρρα 2006, 83.

Δημήτριος (43.4) 1798

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Δημητρίου ιερέως*.

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Ιγνάτιος, 1798, μονή Λειμώνος, Λέσβος¹.

1. Γούναρης 1999, 234.

Δημήτριος (45) 1799-1809
(τόμος 1, 273)

ΚΑΤΑΓ. Κρήτη.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Δημητρίου Κρητός* (εικ. 1).

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος Δημήτριος από την Κρήτη φιλοτέχνησε για το ναό της Παναγίας Κεχαριτωμένης Καλύμνου δύο σειρές 25 φορητών εικόνων, με θέματα από το χριστολογικό και μαριολογικό κύκλο. Στη δεύτερη σειρά απεικονίζονται οι 12 απόστολοι¹.

ΕΙΚΟΝΕΣ Κάλυμνος, ν. Κεχαριτωμένης, Χώρα: 1) ΘΚ Κεχαριτωμένη, 1800 2) Ιωακείμ και Άννα, 1800² 3) άγιος Νικόλαος, 1801³ 4) Τρεις Ιεράρχες, 1803⁴ 5) άγιος Χαράλαμπος, 1809⁵ 6) απόστολοι Πέτρος και Παύλος⁶ 7) Ιωάννης Θεολόγος⁷.

Κεφαλονιά, ν. Αγίου Γερασίμου, Αγρίλια: 8) ΧΣ, 1800⁸ 9) ΘΚ Βρεφοκρατούσα, 1800⁹ και 10) Ιωάννης Πρόδρομος, 1800¹⁰.

ΒΙΒΛ. Χαραμαντάς 1990, 26.

1. Χαραμαντάς 1990, 25, 30-31 2. Χαραμαντάς 1990, 25, 31 3. Χαραμαντάς 1990, 27, εικ. 34 4. Χαραμαντάς 1990, 27 5. Χαραμαντάς 1990, 27, εικ. 34-35 6. Χαραμαντάς 1990, 26, εικ. 32 7. Χαραμαντάς 1990, 26 8. Κεφαλονιά 1996, αρ. 308 9. Κεφαλονιά 1996, αρ. 304 10. Κεφαλονιά 1996, αρ. 307.

Δημήτριος (45.1) 1805-1806

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Δημητρίου* (εικ. 1), *χειρ Δ(η)μητρ(ίου)* (εικ. 3), *χ[ει]ρ Δημ[η]τρη* (εικ. 4).

ΕΙΚΟΝΕΣ Βολγαρία: 1) Τρεις Ιεράρχες, 1805 2) Μεταμόρφωση, 1805 3) άγιος Βασίλειος, 1805, ν. Μεταμόρφωσης, Ιβάιλοφγκραντ (Ορτάκιοϊ) 4) άγιοι Κωνσταντίνος και Ελένη, 1806, ν. Αρχαγγέλου Μιχαήλ, χ. Ντόλνο Λούκοβο, περιοχή Ιβάιλοφγκραντ¹.

1. Μουτάφωφ 2008, 99.

Δημήτριος (49)
(τόμος 1, 273)

1819

ΚΑΤΑΓ. Σαμαρίνα Γρεβενών.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός των ευτελών Δημητρίου και Μιχαήλ αναγνώστου και αναγνώστου Π(α)π(α)ιω(άννου) εκ της ίδιας χώρας Σαμαρίνας.*

ΣΥΝΕΡΓ. Μιχαήλ (23), γιος του, Παπαϊωάννου Αναγνώστης.

ΒΙΟΓΡ. Ο Δημήτριος, πατέρας του Μιχαήλ (23), όπως συνάγεται από την επιγραφή του ναού της Μεταμορφώσεως του Σωτήρα στη Σαμαρίνα, δεν συναντάται άλλη φορά ως ζωγράφος. Αντίθετα, συναντάται ο γιος του Μιχαήλ (23), επίσης Δημήτριος (βλ. λήμμα Δημήτριος (52.1)).

Για τον ζωγράφο βλ. και Παπαγεωργίου Ν. 2004, 88-90, όπου αμφισβητείται η ύπαρξή του, παρά την αναφορά της επιγραφής. Το γεγονός ότι ο γνωστός ζωγράφος από τη Σαμαρίνα Μιχαήλ (βλ. Μιχαήλ (23)) αναφέρει το όνομα του πατέρα του στις υπογραφές των έργων του ενισχύει την πιθανότητα της ύπαρξης του ζωγράφου Δημητρίου.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Μεταμορφώσεως του Σωτήρα (πρώην ν. Αγίας Παρασκευής), 1819, Σαμαρίνα Γρεβενών¹.

1. Μουτσόπουλος 2006, 357· Παπαγεωργίου Ν. 2004, 85-273 και σποραδικά, πίν. 24-86, όπου και όλη η προηγούμενη βιβλιογραφία για το μνημείο.

Δημήτριος (50.1)

1822

ΚΑΤΑΓ. Γαλάτισσα Χαλκιδικής.

ΥΠΟΓΡ. *Δημητρίου.*ΣΧΕΔΙΟ ΕΙΚΟΝΑΣ άγιοι Αντώνιος και Εφραίμ ο Σύρος, 1822, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα¹.

ΒΙΒΛ. Παπάγγελος 2002, 174· Βασιλάκη 2006, 131.

1. Μπούρα – Τσιγκάκου 1983, 22, εικ. 13.

Δημήτριος (52.1)

c. 1825-1870

ΠΑΤΡ. Μιχαήλ (23).

ΚΑΤΑΓ. Σαμαρίνα Γρεβενών.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός των ταπεινών ζωγράφων Μιχαήλ και Δημητρίου του υού αυτού* (εικ. 1, 4), *χ[ει]ρ Δημητρίου του εκ Σαμαρίνης* (εικ. 11).

ΣΥΝΕΡΓ. Μιχαήλ (23), πατέρας του, Νικόλαος, αδελφός του.

ΒΙΟΓΡ. Ο Δημήτριος, γιός του ζωγράφου Μιχαήλ από τη Σαμαρίνα (βλ. Μιχαήλ (23)) ζωγράφισε μαζί με τον πατέρα του πολλές τοιχογραφίες και φορητές εικόνες στη σημερινή Αλβανία και πρ. Γιουγκοσλαβία. Υπέγραφαν συνήθως ελληνικά και σπάνια σλαβικά, όπως στο Bigor της Π.Γ.Δ.Μ. (βλ. Δρακοπούλου 2002, 113). Ο Δημήτριος το 1832 εκάρη μοναχός με το όνομα Δανιήλ και αργότερα υπηρέτησε ως Πρωτοσύγκελλος του Μητροπολίτη Πελαγονίας. Με αυτήν την ιδιότητα έστειλε επιστολή στις 26 Μαρτίου 1842 στον ηγούμενο της μονής Ρίλας στη Βουλγαρία, γνωστοποιώντας του τη μεγάλη επιθυμία του πατέρα του Μιχαήλ να τοιχογραφήσει το νεόκτιστο καθολικό (βλ. και Δανιήλ (11))¹. ΕΙΚΟΝΕΣ 1) αρχάγγελος Μιχαήλ, 1828, παλαιά εκκλησία Golemo Tsrsko, Kitchevo, Π.Γ.Δ.Μ.² 2) εικόνες και βημόθυρα μητροπολιτικού ναού Ελβασάν, 1826-1828, Αλβανία³ 3) εικόνες μονής Bigorski, 1829, Π.Γ.Δ.Μ.⁴ 4) ΧΣ Ελεήμων και Πολυέλεος, 1830, Συλλογή Εθνικού Μουσείου Μεσαιωνικής Τέχνης, Κορυτσά, Αλβανία⁵ 5) εικόνες από το νέο εικονοστάσι της μονής Αγίου Ιωάννου Προδρόμου, 1831-1835, Bigor, Π.Γ.Δ.Μ. [με τον Μιχαήλ (23) και τον αδελφό του Νικόλαο]⁶ 6) Ευαγγελισμός, 1834, Rodnis, Π.Γ.Δ.Μ.⁷ 7) εικόνες στο Fier, Αλβανία⁸ 8) ΘΚ Οδηγήτρια, μονή Παναγίας, Rojan, Αλβανία⁹ 9) Σύναξη των Αρχαγγέλων (αποδ.), ν. Παναγίας Ndërmenas, Αλβανία¹⁰ 10) εικόνες τέμπλου, ν. Αγίου Νικολάου, Κρούσοβο, Π.Γ.Δ.Μ. [με τον Μιχαήλ (23) και τον Νικόλαο]¹¹ 11) άγιος Δημήτριος, 1870, ν. Αγίας Παρασκευής, Χαλίκι Τρικάλων¹² 12) αγία Παρασκευή, 1866, ν. Αγίας Παρασκευής, Μεγαλοχώρι Τρικάλων¹³.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) τράπεζα μονής Bigor, 1830-33, Π.Γ.Δ.Μ. [με τον Μιχαήλ (23)]¹⁴ 2) ν. Αγίας Παρασκευής, 1848, Χαλίκι Τρικάλων¹⁵.

1. Παπαγεωργίου Ν. 2004, 311, 312, 330, όπου και προηγούμενη βιβλιογραφία· Nazlasi 2005, 332, 334-337 2. Mašnić 1996· Δρακοπούλου 2002, 114· Drakoroulou 2008, 32 3. *Trésors d'art albanais* 1993, αρ. 85-87· *Percorsi del sacro* 2002, 43-51 4. Mašnić 1996 5. Δρακοπούλου 2006, αρ. 68· Drakoroulou 2008, 31, εικ. 8 6. Nikolovski 1994· Mašnić 1996· Nazlasi 2003, 113-114· Δρακοπούλου 2002, 113· Παπαγεωργίου Ν. 2004, 311 7. Drakoroulou 2008, 31 8. *Trésors d'art albanais* 1993, 103· Δρακοπούλου 2002, 113· Drakoroulou 2008, 32 9. Δρακοπούλου 2002, 113, εικ. 18 10. Δρακοπούλου 2002, 113-114 11. Παπαγεωργίου Ν. 2004, 311 12. Καλούσιος 2009, 112 13. Καλούσιος 1991, 133-134, 157 14. Μαντζανά 2008, 622-623 15. Παπαγεωργίου Ν. 2004, 311.

Δημήτριος από το Μονοδένδρι Ζαγορίου

βλ. *Διαμαντής* (3)

Δημήτριος (52.2)

1830

ΥΠΟΓΡ. *χ(ει)ρ Δημητρίου.*

ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ Βρεφοκρατούσα η *Σπηλαιώτισσα*, 1830, από τον κοιμητηριακό ναό της Ευαγγελίστριας, σήμερα στη Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης¹.

1. Τούρτα 1992β, αρ. 12 και 1999, 73, εικ. 1· Ζάρρα 2006, 183-184.

Δημήτριος (52.3)

1831-1860

ΚΑΤΑΓ. Σωζόπολη, Βουλγαρία.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Δημητρίου* (εικ. 10), *χειρ Δημητρίου ΣΠΤ* (εικ. 15), *χειρ Δημητρίου Σωζουπολίτου* (εικ. 16, 30, 31), *χειρ Δημητρίου [Σω]ζουπολίτου* (εικ. 18), *χειρ Δημητρίου Σωζο[υ]πολίτου* (εικ. 34), *χειρ Δημη[τρίου] Σωζουπολ[ίτου]* (εικ. 36).

ΕΙΚΟΝΕΣ Β ο υ λ γ α ρ ί α : 1) άγιος Γεώργιος, 1831 2) αρχάγγελος Μιχαήλ, 1831 3) άγιος Νικόλαος,

1831 4) ΘΚ η Παντοβασίλισσα, 1831 5) Ιωάννης Πρόδρομος, 1831 6) άγιος Αθανάσιος, 1831 7) ΧΣ ο Καλός Ποιμήν, 1831 8) άγιος Δημήτριος, 1831 και 9) εικόνες τέμπλου, 1831, ν. Αγίου Νικολάου, χ. Τσερνομόρετς, περιοχή Μπουργκάς 10) άγιος Παντελεήμων με σκηνές βίου, 1833, ν. Αγίου Γεωργίου, Σωζόπολη 11) άγιος Αθανάσιος, 1838 12) ΧΣ Βασιλεύς της Δόξης, 1839 13) Ιωάννης Πρόδρομος, 1839 και 14) άγιος Νικόλαος, 1839, ν. Αγίου Αθανασίου, Βάρνα 15) άγιος Νικόλαος, 1839, Μουσείο Βάρνας 16) Αγία Τριάδα, 1839, ν. Αγίας Τριάδας, Τσάρεβο (Βασιλικό) 17) άγιος Παντελεήμων, 1842, ν. Αγίου Παντελεήμονα, χ. Μπροντίλοβο, περιοχή Μπουργκάς 18) άγιος Ζώσιμος ο Σωζοπολίτης με σκηνές βίου, 1847, ν. Αγίου Ζωσίμου, Σωζόπολη 19) άγιος Τρύφων, 1857, ν. Αγίου Γεωργίου, Σωζόπολη 20) αγία Αναστασία, 1858 21) άγιος Νικόλαος, 1858 22) άγιος Γεώργιος, 1858 23) ΘΚ, 1858 24) ΧΣ, 1858 25) άγιος Δημήτριος, 1858 26) άγιοι Κωνσταντίνος και Ελένη, 1858 27) άγιος Γεώργιος, 1858 28) προφήτης Ηλίας, 1859 και 29) άγιος Μόδεστος, 1859, ν. Αγίου Γεωργίου, χ. Ζιντάροβο, περιοχή Μπουργκάς 30) ΧΣ, 1859 31) Ιωάννης Πρόδρομος, 1859 32) άγιος Νικόλαος, 1859 και 33) ΘΚ ένθρονη, 1859, ν. Αγίου Ζωσίμου, Σωζόπολη 34) ΘΚ, 1860, Αρχαιολογικό Μουσείο, Nessebâr 35) Ίαση του τυφλού, ν. Αγίου Αθανασίου, Βάρνα 36) άγιος Μηνάς, Εθνική Πινακοθήκη – Κρύπτη Αγίου Αλεξάνδρου Νέφσκι, Σόφια¹.

1. Μουτάφωφ 2008, 99-100, πίν. 86-105. Για την εικόνα αρ. 34 βλ. και Chimbuleva-Giuzelev 2003, αρ. 9.

Δημήτριος (52.4)

1832

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Δημητρίου.*

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Παναγίας Πορταίτισσας, 1832, Κωστακιοί, Άρτα¹.

1. Καμαρούλιας 1996 Β', 304.

90. Δημήτριος (52.2), ΘΚ Βρεφοκρατούσα η Σπηλαιώτισσα, εικ.

Δημήτριος (53.1)

1835-1843

ΚΑΤΑΓ. Νεοχώρι Καρδίτσας.

ΠΑΤΡ. Ιωάννης.

ΙΔΙΟΤ. Αγιογράφος.

ΒΙΟΓΡ. Ο «αγιογράφος» Δημήτριος αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων το 1835 στην Πορταριά του Πηλίου¹. Ο «Δημήτριος Ιωάννου Ζωγράφος» αναφέρεται το 1843 σε επιγραφή, στο ναό της Αγίας Άννας, στην Πορταριά του Πηλίου².

1. Ηλιού 1999, 50 2. Πολυβίου 2002, 170.

Δημήτριος (54)

(τόμος 1, 274)

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΣΥΝΕΡΓ. Χριστόδουλος (5).

1838

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ νάρθηκας μονής Σωσίνου, 1838, Πωγώνι Ιωαννίνων¹.

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 579, εικ. 749· Συλλογικό 1999, 37.

Δημήτριος (55)

1842

ΚΑΤΑΓ. Πλαίσια (Κατσανοχώρια) Ιωαννίνων.

ΣΥΝΕΡΓ. Διαμαντής (4), αναγνώστης, πατέρας του και Γρηγόριος (15), αδελφός του.

ΥΠΟΓΡ. *υστωρήθι διά χιρός Αναγνόστου με τους υούς αυτού Γλιγόρι κ(αι) Δ[η]μιτρήου τον Κατζάνον χορίον Πλέσια.*

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής της Παναγίας, 1842, Γαρδίκι Τρικάλων¹.

1. Καλούσιος 1991, 133-134, 157.

Δημήτριος (56)

β' μισό 18ου αι.

ΚΑΤΑΓ. Κωνσταντινούπολη.

ΒΙΟΓΡ. Ο χατζή-Δημήτριος υπήρξε φημισμένος ζωγράφος στην Κωνσταντινούπολη και δάσκαλος ζωγραφικής του νεομάρτυρα Θεοδώρου Βυζαντίου¹. Ίσως ταυτίζεται με τον Δημήτριο (39) ή τον Δημήτριο (43)².
ΕΙΚΟΝΑ Δευτέρα Παρουσία, ν. Παναγίας Κουμαριώτισσας, Κωνσταντινούπολη³.

1. Γόνης 2000, 186 και 2000α, 372 2. Γόνης 2000α, 376, σημ. 43 3. Στο ίδιο.

Δημήτριος (57)

1852-1882

ΚΑΤΑΓ. Αίνος, Τουρκία¹.

ΒΙΟΓΡ. Αναφέρεται ως Δημήτριος Β. κατά τα έτη 1852-1882².

1. Παρχαρίδου – Περράκης 2008 2. Στο ίδιο.

Δημήτριος Μπ. βλ. Μπογδάνος Δημήτριος

(τόμος 1, 274)

Δημητρίου Αθανάσιος

1840

ΚΑΤΑΓ. Φλάμπουρο (Νεγόβιανη) Φλώρινας.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρ(ός) Αθανασίου Δημη(τρίου)*.

ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ Οδηγήτρια, 1840, ν. Αγίου Νικολάου, Πλατύ Κοζάνης¹.

1. Τσιλιπάκου – Δρόσου – Παϊσίδου 2003, 802.

Δημητρίου Αντώνιος

1819

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΒΙΟΓΡ. Ο «ζωγράφος» αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων το 1819 στην Αγχίαλο¹.

1. Ηλιού 1999, 50.

Δημητρίου Απόστολος Π.

1846

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων το 1846 στην Κωνσταντινούπολη¹.

1. Ηλιού 1999, 50.

Δημητρίου Αστέριος

βλ. *Αστέριος (3)*

Δημητρίου Ευθύμιος

1828-1829

ΚΑΤΑΓ. Πάτρα.

ΒΙΟΓΡ. Ο Δημητρίου Ευθύμιος, μοναχός και ζωγράφος, αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων μεταξύ των ετών 1828-1829, στο Μόναχο¹.

1. Ηλιού 1999, 50.

Δημητρίου Ιωάννης

1837-1857

ΚΑΤΑΓ. Ταταύλα Κωνσταντινούπολης.

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων στην Κωνσταντινούπολη, μεταξύ των ετών 1837-1857¹.

1. Ηλιού 1999, 50.

Δήμος (2)

1714

(τόμος 1, 275)

ΚΑΤΑΓ. Καλαρίτες Ιωαννίνων.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Ιω(άννου) και Στεργίου και Δήμου*.

ΣΥΝΕΡΓ. Αστέριος (1) και Ιωάννης (62).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ παρεκκλήσι Αγίας Παρασκευής, ν. Αγίου Παντελεήμονα, 1714, Τσαριτσάνη Λάρισας¹.

1. Δαλαμπύρας 1987α, 99-100.

Διαγουμάς Σπυρίδων 1807 - †1825
(τόμος 1, 275)

ΠΑΤΡ. Αθανάσιος.

ΒΙΟΓΡ. Το 1807 φέρεται εγγεγραμμένος ως μέλος της Ελληνικής Κοινότητας της Βενετίας¹. Στην πόλη αυτή απεβίωσε στις 27 Μαρτίου 1825. Το χρηματικό ποσό για την ταφή και το μνημόσυνο του άπορου ζωγράφου καταβλήθηκε στους υπευθύνους του ναού του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων από τον πρόεδρο της Ελληνικής Κοινότητας Ιωάννη Νιννή².

1. Ξανθοπούλου 1978, 247, αρ. 224 2. Ψαράς 1997, 120-121.

Διακογεώργης Μιχαήλ 1770

ΒΙΟΓΡ. Εργάστηκε στα Δωδεκάνησα το 1770¹.

1. Η ζωγραφική στη Ρόδο 1988.

Διαμαντής (1.1) 1713-1737

ΚΑΤΑΓ. Νιζηρό Καλαβρύτων.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Διαμαντή συν δε και του ταπεινού υιού αυτού Ευσταθίου του εκ Νεζερών* (τοιχ. 2).

ΣΥΝΕΡΓ. Ευστάθιος (7.2), γιος του.

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος Διαμαντής αναφέρεται σε έγγραφα της Μητροπόλεως Πατρών το έτος 1713¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) παρεκκλήσι Προδρόμου, καθολικό μονής Αγίων Θεοδώρων, 1723, Αροανία Αχαΐας² 2) καθολικό μονής Αγίας Τριάδας, 1737, Τράπεζα Αιγιαλείας³.

ΒΙΒΛ. Μπάχος 2005-2006, 76.

1. Ευθυμίου 2003, 64 2. Παπαδόπουλος 1973, 5-18· Παπαδόπουλος Καλάβρυτα, 25· Μοναστήρια Αχαΐας 2006, 175 3. Ευθυμίου 2003.

Διαμα(ά)ντης (2) 1769
(τόμος 1, 275)

ΒΙΟΓΡ. Εργάστηκε για την ασημένια επένδυση της παρακάτω εικόνας.

ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ Ελεούσα, 1769, μονή Ελεούσης, Νησί Ιωαννίνων¹.

1. Καλούσιος 2001α, 390-391, 422-423, εικ. 17-19.

Διαμαντής (3) Παπα-διαμάντης Δημήτριος

(τόμος 1, 275) 1800-1843

ΚΑΤΑΓ. Μονοδένδρι Ιωαννίνων.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Δημητρίου Παπαδιαμάντη* (εικ. 1), *χειρ Δημητρίου Παπαδιαμάντη του εκ Ζαγορίου εκ κόμης Μονοδεντρι* (εικ. 2, 3, 5), *χειρ Δημητρίου Ζαγορίου χορ. Μονοδέντρι* (εικ. 4), *διά χειρός Δημητρίου Παπαδιαμάντη εκ Ζαγορίου κόμης Μονοδένδρου* (εικ. 6), *διά χειρός Δημητρίου Παπά-Διαμάντη, εκ Ζαγορίου, εκ κόμης Μονοδενδρίου* (εικ. 7).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιος Χαράλαμπος, 1800, ν. αγίας Παρασκευής, Μονοδένδρι Ιωαννίνων¹ 2) ΧΣ, 1824 3) ΘΚ, 1824² 4) άγιος Γεώργιος, 1824³ και 5) όσιος Νείλος, 1824, τέμπλο, καθολικό μονής Γηρομερίου, Φιλιάτες, Θεσπρωτία⁴ 6) ΘΚ Βρεφοκρατούσα, 1842, μονή Παναγίας, Κορωνησία Άρτας⁵ 7) άγιος Γεώργιος, 1843, καθολικό μονής Αγίου Γεωργίου, Κρανιά Πρεβέζης⁶.

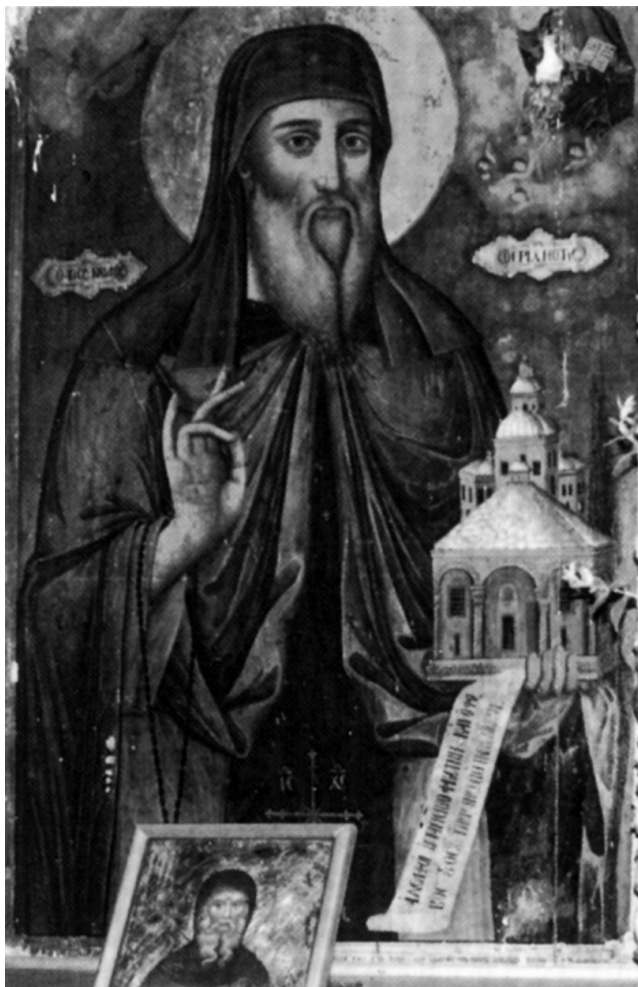
1. Καμαρούλιας 1996 Α', 332 2. Καμαρούλιας 1996 Β', 16 3. Καμαρούλιας 1996 Β', 16 4. Καμαρούλιας 1996 Β', 16, εικ. 10 5. Καμαρούλιας 1996 Β', 328-329 6. Καμαρούλιας 1996 Β', 124.

Διαμαντής (4) ή Διαμάντης 1831-1843

ΚΑΤΑΓ. Πλαίσια (Κατσανοχώρια) Ιωαννίνων.

ΙΔΙΟΤ. Αναγνώστης.

ΥΠΟΓΡ. *δηά χειρός αναγνόστου Δηαμάντι εκ κόμης Πλεσέους* (εικ.),

91. Διαμαντής (3), όσιος Νείλος, εικ. αρ. 5.

υστωρήθι διά χιρός Αναγνώστου με τους υούς αυτού Γλιγόρι κ(αι) Δ[η]μητρήου τον Κατζάνον χορίον Πλέσια (τοιχ. 1), διά χειρός αναγνώστη Διαμαντή και Δημητρίου υιού αυτού (τοιχ. 2).

ΣΥΝΕΡΓ. Γρηγόριος (15) και Δημήτριος (55), γιοι του. ΕΙΚΟΝΑ ΧΣ Παντοκράτωρ, 1831, τέμπλο καθολικού, μονή Χρυσοσπηλιώτισσας Γουριανών Άρτας¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) καθολικό μονής της Παναγίας, 1842, Γαρδίκι Τρικάλων² 2) καθολικό μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1843, Μελισσουργοί Άρτας³.

ΒΙΒΛ. Πολίτη 1989, 143.

1. Βοκοτόπουλος 1967, 358· Καμαρούλιας 1996 Β', 267 2. Καλούσιος 1991, 133-134, 157 3. Καμαρούλιας 1996 Β', 399.

Διαμαντόπουλος Γεώργιος βλ. Αναγνώστης

Διονύσιος (4)

1670-1744

(τόμος 1, 276)

ΥΠΟΓΡ. δέξαι την ευχήν, Διονυσίου θύτου, δούλου του πιστού... όσπερ ήγειρε ναόν περικαλλή σοι, και εφείδρυνε[...] (εικ. 1), χειρ ευτελούς Διονυσίου ιερομονάχου του εξ Αγράφων (εικ. 14), ιστορήθη διά χειρός του αυτού Διονυσίου (τοιχ. 1).

ΒΙΟΓΡ. Τα σημαντικότερα στοιχεία για τη ζωή προέρχονται από την βιογραφία που συνέταξε ο σύγχρονος και συντοπίτης του μοναχός Θεοφάνης. Πρόκειται για το έργο *Βίος έν συνόψει του τής μονής κτίτορος κυρίου Διονυσίου, παρά του σοφολογιωτάτου έν ιερομονάχοις και έν διδασκάλοις άρίστου κυρίου κυρίου Θεοφάνους, όστις έχρημάτισε διάδοχος μετά την αύτου αποβίωσιν και ήγούμενος έν τώδε μονυδρίω*, τό όποιο δημοσίευσε ο Κ. Θ. Δημαράς¹.

Γεννήθηκε στον Φουρνά από πατέρα ιερέα. Ορφάνεψε μικρός και πήγε σε ηλικία 12 ετών στην Κωνσταντινούπολη, όπου έμαθε γράμματα, παρότι αργότερα χρειάσθηκε την βοήθεια του μαθητή του για την γλωσσική επεξεργασία της *Ερμηνείας*. Σε ηλικία 16 ετών πήγε στο Άγιον Όρος, όπου χειροτονήθηκε ιερέας².

Στο Όρος, σύμφωνα με τον Πορφύριο Uspenskij, ο Διονύσιος ήταν μαθητής του ζωγράφου Δαβίδ από την Αυλώνα³. Το χρονικό διάστημα 1711-1731 ο Διονύσιος ήταν γέροντας στο κελλί του Τιμίου Προδρόμου στις Καρυές του Αγίου Όρους, όπου και λειτουργούσε εργαστήριο ζωγραφικής. Το 1711 ανήγειρε μαζί με την συνοδεία του και διακόσμησε τον κελιωτικό ναό του Προδρόμου. Σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή, ο ναός ανηγέρθη *δαπάνη τε και βοηθεία του έν ιερομονάχοις έλαχίστου Διονυσίου του εκ Φουρνά των Αγράφων και τής συνοδίας αύτου*⁴. Το 1724 επέστρεψε από το Άγιον Όρος στον Φουρνά της Ευρυτανίας. Έμεινε εκεί έως το 1729, χρονιά κατά την οποία

φαίνεται ότι πήγε πάλι στο Άγιον Όρος, όπου το 1731 ολοκλήρωσε την ανακαίνιση του κελλιού του. Το 1734 αναχώρησε και πάλι για τον Φουρνά, όπου ίδρυσε τη μονή της Ζωοδόχου Πηγής, η οποία αποτέλεσε σπουδαίο πνευματικό κέντρο της περιοχής. Στον Φουρνά ίδρυσε επίσης «Παρθενώνα», κελλιά για μονάζουσες γυναίκες⁵. Στους μαθητές του συμπεριλαμβάνονται οι ζωγράφοι Κύριλλος Φωτεινός, ο ιερομόναχος Πέτρος, ο ανιψιός του Πέτρος και ο μοναχός Αγάπιος [βλ. Φωτεινός, Πέτρος (8), Πέτρος (9) και Αγάπιος (2)]. Το 1744 γνωρίζουμε ότι ο ζωγράφος βρισκόταν στην Κωνσταντινούπολη και αυτή είναι η τελευταία χρονιά που μνημονεύεται.

Ο Κ. Θ. Δημαράς δημοσίευσε σε παράρτημα της μελέτης του, το 1938, τμήματα της αλληλογραφίας του Διονυσίου με τον λόγιο συμπατριώτη του Αναστάσιο Γόρδιο, από τον οποίο ζητούσε συμβουλές για εικονογραφικά θέματα, πιθανότατα την εποχή κατά την οποία έγραφε την *Ερμηνεία*. Από την αλληλογραφία αυτή προκύπτει ότι ο Διονύσιος διέθετε ανθίβολα ζωγράφων, όπως ο Πανσέληνος. Επίσης ότι ο ζωγράφος αναζητούσε λύσεις σε θέματα θεολογικά και εικονογραφικά, όπως εάν τα στέφανα των αγέλων πρέπει να φέρουν επιγραφή ο ών. Σε σχετική ερώτηση ο Αναστάσιος Γόρδιος απάντησε στον ζωγράφο: *Πανοσιώτατε εν ιερομονάχοις και εν ζωγραφοδιδασκάλοις ἄριστε κύριε κύριε Διονύσιε ... και εάν ή άγιωσύνη σου έχει ανθίβολα παλαιών και μεγάλων ζωγράφων, ώσάν του Πανσελήνου, όπου μου ἔλεγε, και ἑτέρων τοιούτων, ποίαν άμφιβολίαν πρέπει να ἔχης; Αν είναι γεγραμμένον ή δέν είναι βλέπεις τα ...*⁶. Επίσης σε ερώτηση του ζωγράφου για τον τρόπο απεικόνισης της Πεντηκοστής ο Γόρδιος απάντησε: *Διά τήν εικόνα τής Πεντηκοστής, καλλιώτερα μου φαίνεται να είναι εκείνη όπου ἔχει τήν Παναγία και τούς άποστόλους γονατιστούς, και ταίς πύριναις γλώσσαις άπάνου τους, και όχι τόσον καλή-κείνη όπου προσωποποιεί τόν κόσμον εις άνθρωπον και τούς άποστόλους τριγύρω του ...*⁷. Το 1711 μνημονεύεται μαζί με μαθητές του ζωγράφους στην παρρησία του παρεκκλησίου του Τιμίου Προδρόμου στο Κουτ-

λουμουσιανό κελλί στις Καρυές, όπου και κατοικούσαν. Συγκεκριμένα η επιγραφή αναφέρει *τῶν ἱστορησάντων Διονησίου, Κυρίλλου Πέτρου Αγαπίου Ἡσαΐου Δαμασκηνοῦ Γρηγορίου Διονυσίου Ἡσαΐου* (Μπονόβας 2010).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Ιωάννης Πρόδρομος με σκηνές βίου, 1711⁸ 2) ΧΣ Παντοκράτωρ (αποδ.), 1711 3) Γέννηση (αποδ.), 1711 4) Βάπτιση (αποδ.), 1711 5) Μεταμόρφωση (αποδ.), 1711 6) Βαϊοφόρος (αποδ.), 1711 7) Σταύρωση (αποδ.), 1711 8) Επιτάφιος Θρήνος (αποδ.), 1711 9) Εἰς Ἄδου Κάθοδος (αποδ.), 1711 10) Πεντηκοστή (αποδ.), 1711 11) Κοίμηση της Θεοτόκου (αποδ.), 1711 12) ΧΣ Παντοκράτωρ (αποδ.), 1711 (παράσταση σε ράφι τέμπλου) και 13) Δέηση (αποδ.), 1711 (λειτουργικό τρίπτυχο), παρεκκλήσι Τιμίου Προδρόμου, κελλί Διονυσίου εκ Φουρνά, Καρυές, Άγιον Όρος⁹.

14) Σύναξη των Δώδεκα Αποστόλων 1722¹⁰ και 14α) Πέτρος και Παύλος, 1725, καθολικό μονής Καρακάλλου¹¹ 15) ΧΣ Παντοκράτωρ (αποδ.) 16) ΘΚ Οδηγήτρια (αποδ.) 17) Ιωάννης Πρόδρομος (αποδ.) 18) άγιος Νικόλαος (αποδ.), 1722, καθολικό μονής Καρακάλλου¹² 19) ΘΚ Οδηγήτρια, παρεκκλήσι αγίου Ιωάννου Ελεήμονος, μονή Καρακάλλου¹³ 20) ΧΣ Παντοκράτωρ (αποδ.), 1711-1734 21) ΘΚ Οδηγήτρια (αποδ.), 1711-1734 22) Σταύρωση (αποδ.), 1711-1734, καθολικό μονής Αγίου Παύλου¹⁴ 23) ΧΣ Παντοκράτωρ (αποδ.), εσωνάρθηκας καθολικού μονής Κουτλουμουσίου¹⁵ 24) ΧΣ (αποδ.) 25) ΘΚ (αποδ.) 26) Αγία Τριάδα (αποδ.) 27) Δωδεκάορτο (αποδ.) και 28) Σταυρός τέμπλου (αποδ.), 1729/34, ν. Αγίας Τριάδας, σκήτη Κausοκαλυβίων¹⁶ 29) Βαϊοφόρος (αποδ.), εικονοθήκη κυριακού, σκήτη Κausοκαλυβίων¹⁷ 30) ΧΣ (αποδ.) 31) ΘΚ (αποδ.) και 32) Ιωάννης Θεολόγος (αποδ.), 1729/34, καλύβη Ιωάννου Θεολόγου, σκήτη Κausοκαλυβίων¹⁸ 33) ΧΣ Παντοκράτωρ (αποδ.) και 34) ΘΚ Οδηγήτρια (αποδ.), εσωνάρθηκας, ν. Πρωτάτου, Καρυές, Άγιον Όρος¹⁹ 35) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, 1733-1737 36) Ζωοδόχος

Πηγή, 1737 37) Ιωάννης Πρόδρομος, 1733-1737 και 38) απόστολοι Πέτρος και Παύλος, ν. Μεταμορφώσεως, από το καθολικό της μονής Ζωοδόχου Πηγής, Άγραφα Ευρυτανίας²⁰ 39) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς 40) ΘΚ και 41) Ιωάννης Πρόδρομος, ν. Μεταμορφώσεως, από το παρεκκλήσι του Προδρόμου, Φουρνάς Ευρυτανίας²¹ 42) ΧΣ Παντοκράτωρ (αποδ.), Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου, Αθήνα²² 43) ΧΣ (αποδ.), δεσποτική, ν. Αγίου Δημητρίου, Άθυτος, Χαλκιδική²³ 44) ΧΣ (αποδ.) και 45) ΘΚ Οδηγήτρια (αποδ.), Μουσείο Ermitage, Πετρούπολη²⁴ 46) Κεφαλή Χριστού (αποδ.) και 47) ΧΣ Παντοκράτωρ (αποδ.), συλλογή μονής Ρεντίνας, Άγραφα Ευρυτανίας²⁵ 48) άγιος Νικόλαος (αποδ.) 49) άγιος Αθανάσιος (αποδ.) 50) άγιος Αντώνιος (αποδ.) 51) αγία Μαρίνα (αποδ.) και 52) εικόνες επιστυλίου (αποδ.), ν. Αγίας Μαρίας και αγίου Αντωνίου, Σέρρες²⁶ 53) άγιος Βασίλειος (αποδ.), Εκκλησιαστικό Μουσείο, από το ναό του Αγίου Αντωνίου, Σέρρες²⁷ 54) Ιωάννης Πρόδρομος (αποδ.), Αρχαιολογικό Μουσείο (Κρύπτη ναού Αγίου Αλεξάνδρου Νέφσκι), Σόφια²⁸ 55) άγιος Νικόλαος, ν. Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού, Μελένικο, Βουλγαρία²⁹.

Επίσης στον ζωγράφο αποδίδονται πέντε δεσποτικές εικόνες (ΧΣ Παντοκράτωρ, ΘΚ Οδηγήτρια, Ιωάννης Πρόδρομος, άγιος Νικόλαος και άγιος Σπυρίδων), 1720-1721, στο καθολικό της μονής Τιμίου Προδρόμου στη Σκόπελο (Πατάπιος Καυσοκαλυβίτης 2008, 217-221, εικ. 8-18).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) παρεκκλήσι Προδρόμου, 1711 και 1731 (ο ναός τοιχογραφήθηκε το 1711 και επισκευάστηκε το 1731), κελλί Διονυσίου του εκ Φουρνά, Καρυές, Άγιον Όρος³⁰ 2) δυτική πρόσοψη καθολικού μονής Ρεντίνας, πριν από το 1748, νομός Καρδίτσας (αποδ.)³¹.

ΒΙΒΛ. Πρακτικά Συνεδρίου «Διονύσιος ο εκ Φουρνά και το έργο του», επιμ. Π. Βλάχου, Αθήναι 2003. Γενικά για τη ζωή του Διονυσίου βλ. Αναστάσιος Ιερομόναχος

1996, Κακαβάς 2003, Μωυσής μοναχός 2003, Τσέλιος 2008 και Μπονόβας 2010. G. Kakavas, *Dionysios of Fournas (c. 1670-c. 1745). Artistic Creation and Literary Description*, Leiden 2008.

1. Δημαράς 1938 2. Δημαράς 1938, 229-233 3. Παπάγγελος 1988, 271 4. Κακαβάς 1994, 183, εικ. 2 5. Μπουρδάρα 2003 6. Δημαράς 1938, 258-259· Καρανάσιος 2005, 53 7. Δημαράς 1938, 259 8. Κακαβάς 1994, 184· Κακαβάς 2003α, 608, πίν. 1· Triantaphylloporoulos 2002, 18-20· Konstantios 2002, 45 9. Κακαβάς 1994, 185, 188 και 2003, 609-610, πίν. 2-12β· Βασιλάκη 2004β, 283· Χατζηαντωνίου 2006 10. Τσιγαρίδας 1994α, 400-401· Τσιγαρίδας 2002, 322-323 11. Κακαβάς 2003α, 608-609 12. Τσιγαρίδας 1994α, 400-401· Τσιγαρίδας 1994, 400-401· Τσιγαρίδας 2002, 322-323, εικ. 5· Σδρόλια 2006, 367 13. Σδρόλια 2006, 364-365 14. Βασιλάκη 1998, 155-156, 158-163, εικ. 82-84 15. Κακαβάς 2003α, 611 16. Πατάπιος καυσοκαλυβίτης 2006α, 348, 353 17. Πατάπιος καυσοκαλυβίτης 2006α, 349 18. Πατάπιος καυσοκαλυβίτης 2006α, 349-350 19. Τσιγαρίδας 1994, 366, εικ. 41· Τσιγαρίδας 2002, 322, εικ. 4· Βασιλάκη 2004β, 283-288, εικ. 142-145· Παλιούρας 2006, αρ. 55, 56· Siomkos 2009, αρ. 180-181 20. Κακαβάς 2003α, 609, πίν. 13-16 21. Κακαβάς 2003α, 611 22. Κακαβάς 2003α, 611 23. Παπάγγελος – Στρατή 2004, 229 24. Piatnitsky 2006, αρ. 1.74, 1.75 (Η απόδοση στον Διονύσιο είναι αβέβαιη) 25. Κακαβάς 2003α, 611· Σδρόλια – Τιμιπίδα 2006, 533, εικ. 5δ 26. Τσιγαρίδας 2006α, 81 27. Σδρόλια 2006, 363 28. Trifonova 2009, 122-123 29. Trifonova 2009, 122-123 30. Κακαβάς 1994, 183-184 και 1996-1998, 214· Ιερομόναχος Αναστάσιος 1996, 5-6· Τσιγαρίδας 1994, 326-327· Κυριακούδης 2001, 145-146, εικ. 1-3· Χατζηαντωνίου 2003, 532· Κακαβάς 2003α, 612, πίν. 17-27· Βασιλάκη 2004β, 283 31. Σδρόλια – Τιμιπίδα 2006, 516· Τσιουρή 2008, 350-353, εικ. 355-358.

Διονύσιος (4.1)

1711

ΒΙΟΓΡ. Μνημονεύεται το 1711 στην παρρησία του παρεκκλησίου του Τιμίου Προδρόμου στο Κουτλουμουσιανό κελλί του Διονυσίου στις Καρυές του Αγίου Όρους, ως μέλος της ομάδας των μαθητών του Διονυσίου εκ Φουρνά, που κατοικούσαν στο ίδιο κελλί¹.

1. Μπονόβας 2010.

Διονύσιος (9.1) 1800-1805

ΚΑΤΑΓ. Άγιος Παντελεήμονας Ναυπακτίας (;)

ΙΔΙΟΤ. Ιερομόναχος.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Διονυσίου ιερομονάχου* (εικ. 1), *χειρ Διονυσίου ιερομονάχου από τον Άγιο Παντελεήμονα* (εικ. 2).ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Κοίμηση της Θεοτόκου, 1800, μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου της Λεσινιώτισσας, Ξηρόμερο Αιτωλίας¹ 2) ΘΚ, 1805, ν. Γενεσίου της Θεοτόκου, επαρχία Τριχωνίας, Αιτωλοακαρνανία².

1. Κώνστας 1990, 36, 143 2. Κώνστας 1990, 41.

Διονύσιος (9.2) 1802-1816

ΚΑΤΑΓ. Λέσβος.

ΒΙΟΓΡ. Ο Διονύσιος ζωγράφος γραφεύς και μαρτις, υπογράφει σε πωλητήριο στο Πλωμάρι της Λέσβου στις 30 Αυγούστου 1802. Επίσης υπογράφει ως μάρτυρας σε ένα άλλο πωλητήριο στην ίδια περιοχή, στις 12 Σεπτεμβρίου 1810, ως Διονύσιος ζωγράφος παρόν. Θα πρέπει να εργάστηκε για το ναό του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου στο Πλωμάρι, εφόσον στις 4 Σεπτεμβρίου 1816 αναφέρεται στο εκκλησιαστικό κατάστιχο του ναού: *Του Διονυσίου ζωγράφου, ασλ(άνια). 592.20*¹.

1. Στεργέλλης 1998, 83, 117, 145.

Διονύσιος (12) 1839

ΚΑΤΑΓ. Σκύρος.

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΒΙΟΓΡ. Ο «ζωγράφος» Διονύσιος αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων, το 1839, στο Πλωμάρι της Λέσβου¹.

1. Ηλιού 1999, 51.

Διονύσιος (13) 1851

ΚΑΤΑΓ. Τήνος.

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΒΙΟΓΡ. Ο «ζωγράφος» Διονύσιος αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων, το 1851, στις Καρυές του Αγίου Όρους¹.

1. Ηλιού 1999, 51.

Διονύσιος (14) 1860-1869

ΚΑΤΑΓ. Κωνσταντινούπολη.

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Διονυσίου μοναχού Κωνσταντινουπολίτου* (εικ. 1, 2).ΒΙΟΓΡ. Ο Διονύσιος ήταν μοναχός στο Άγιον Όρος. Είναι γνωστός από έργα του στο ναό του Αγίου Γεωργίου στο Σουφλί, όπου υπογράφει τις εικόνες της Θεοτόκου (18 Ιουλίου 1860), του Χριστού και πολλές άλλες στο τέμπλο του ναού¹. Το 1862 και το 1869 ο μοναχός και «ζωγράφος» Διονύσιος αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων στις Καρυές του Αγίου Όρους². ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιοι Ευλόγιος ο Ξενοδόχος, Ευλόγιος Αλεξανδρείας, Ευλόγιος Αντιοχείας και ο μάρτυς Ευλόγιος και μικρογραφημένοι στα δύο κάτω άκρα οι άγιοι Νήφων και Διονύσιος, 1861, ανήκε σε ηγούμενο της μονής Αγίου Διονυσίου, Άγιον Όρος³.Ν. Αγίου Γεωργίου, Σουφλί: 2) ΘΚ Οδηγήτρια, 1860 3) ΧΣ Παντοκράτωρ, 1860 (αποδ.) 4) άγιος Δημήτριος, 1860 (αποδ.) 5) άγιος Νικόλαος, 1862 (αποδ.) 6) άγιος Γεώργιος (αποδ.) 7) άγιος Αθανάσιος (αποδ.) 8) δίκαιος Ιωσήφ (αποδ.) 9) άγιος Μόδεστος (αποδ.) 10) Αγία Τριάδα (αποδ.) 11) Ιωάννης Θεολόγος και άγιος Χριστόφορος (αποδ.) 12) άγιοι Απόστολοι (αποδ.)⁴.

1. Τσιγάρας 2008, 424 σημ. 102 2. Ηλιού 1995, 51 (πιθανώς να ταυτίζεται και με τον Διονύσιο μοναχό και ζωγράφο, που αναφέρεται ως συνδρομητής το 1869 στη μονή Αγίου Παντελεήμονα στο Άγιον Όρος: Ηλιού, ό.π.) 3. Τσιγάρας 2008, 424 4. Συνδίκια – Γεωργιάδου 2004, 157-173.

Διονύσιος Πλαταμώνος 1750- †1793
(τόμος 1, 154)

ΚΑΤΑΓ. Ζέρμα (Πλαγιά) Ιωαννίνων.
ΒΙΟΓΡ. Λόγιος και κληρικός. Έζησε στη Θεσσαλονίκη και το Άγιον Όρος. Υπήρξε μαθητής του Ευγένιου Βούλγαρη. Το 1750 έγινε επίσκοπος Πλαταμώνος και πέθανε το 1793¹.

1. *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία*, τ. 5, 1964, στ. 42 (Διονύσιος ο Πλαταμώνος).

Δομέστιχος Αντώνιος 1665

ΚΑΤΑΓ. Κρήτη.
ΒΙΟΓΡ. Ίσως ταυτίζεται με τον Αντώνιο Αγοραστό.
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αγίων Αποστόλων, 1665, Πυργί Χίου¹.

1. Σκαμπαβίας – Βαλάκου 2004, 819.

Δομήνικος 1559-1560
(τόμος 1, 278)

ΚΑΤΑΓ. Κύπρος.
ΒΙΟΓΡ. Το 1559 μνημονεύεται ως αφιερωτής σε ταμειακό βιβλίο της Ελληνικής Αδελφότητας Βενετίας και το 1560 εμφανίζεται ως μέλος της ίδιας Αδελφότητας¹.

1. Κωνσταντουδάκη 2001α, 358.

Δοξαράς Δημήτριος 1708 - †1771
(τόμος 1, 278)

ΒΙΟΓΡ. Γεννήθηκε το 1708¹.
ΒΙΒΛ. Ζίας 1997, 380.

1. Αλεβίζου 2003, 35.

Δοξαράς Νικόλαος 1705-1775
(τόμος 1, 278-279)

ΠΑΤΡ. Παναγιώτης.
ΒΙΟΓΡ. Το 1723 ο Νικόλαος βρισκόταν με τον πατέρα του στην Κέρκυρα. Είχε καταταγεί στον βενετσιάνικο μισθοφορικό στρατό, με ανώτατο διοικητή το Σάξονα στρατάρχη Schulenburg και είχε ήδη το βαθμό του σημαιοφόρου¹. Στην Κέρκυρα ίσως συμμετείχε στην εκτέλεση της ουρανίας του Αγίου Σπυρίδωνα, ως βοηθός του πατέρα του. Τον Ιούλιο του 1728 ο Παναγιώτης Δοξαράς άφησε στον Νικόλαο με τη διαθήκη του τα στρατιωτικά του διάσημα, ενώ τα σύνεργα της ζωγραφικής πέρασαν στον αδελφό του Δημήτριο. Συγκεκριμένα, στον *sr Νικολέτο* ο Παναγιώτης άφησε το *δακτυλίδιον το διαμάντι και τον σταυρόν του Καβαλιεράτου*². Μετά το θάνατο του πατέρα του, τον Φεβρουάριο του 1729 στη Λευκάδα, ο Νικόλαος επισκέφθηκε το νησί τον Αύγουστο της ίδιας χρονιάς και παραχώρησε τα κτήματα της οικογένειας στον αδελφό του Δημήτριο για καλλιέργεια³. Κατόπιν αναχώρησε για τη Βενετία περίπου για μια δεκαετία, όπου και απαντάται στα βιβλία ταμείου του **Palazzo Loredan**, κατοικίας του Schulenburg και στα ευρετήρια της συγκροτούμενης την εποχή εκείνη πινακοθήκης του στρατάρχη της Βενετίας και υπερασπιστή της Κέρκυρας. Στη Βενετία εξελίσσεται σε πρόσωπο έμπιστο του στρατάρχη, ιδιαίτερα στα τρέχοντα ζητήματα σχετικά με τη διαμόρφωση της πινακοθήκης, όπως φαίνεται από το είδος των υπηρεσιών και τη συχνότητα με την οποία εμφανίζεται στα ταμειακά βιβλία⁴. Από το 1730 έως το 1738, μια σειρά έργων του *Doxera*, καθώς και οι αμοιβές του, μαρτυρούνται στα ευρετήρια και στα βιβλία του ταμείου της πινακοθήκης Schulenburg. Πρόκειται για ένα μικρό πίνακα ζωγραφισμένο σε δέρμα προβάτου, έναν πίνακα με μουσικά όργανα, προσωπογραφίες και μυθολογικές σκηνές⁵. Στα παραπάνω έργα συμπεριλαμβάνονται κυρίως αντίγραφα πορτρέτων του Schulenburg, του *δόγη*, του **Cromwell** και κυριών του φιλικού κύκλου του στρατάρχη, ο Βάκχος και

92. Δοξαράς Νικόλαος,
Απολογία του αγίου Μηνά,
αντίγραφο, ουρανία αρ. 2.

η Αριάδνη, η Θυσία της Ιφιγένειας και δύο prospettive της πόλης της Κέρκυρας με μια συνολική άποψη (veduta) του θαλάσσιου καναλιού, που ορίζεται από τις ακτές της Ηπείρου και από ένα τμήμα του νησιού⁶. Ο Νικόλαος, με τον βαθμό του λοχαγού, εγκατέλειψε τη Βενετία τον Αύγουστο του 1738⁷ και συνέχισε την στρατιωτική του υπηρεσία στην Κέρκυρα, τη Λευκάδα,

την Κεφαλονιά και τη Ζάκυνθο, όπου και ζωγράφησε στην ουρανία, στο γυναικωνίτη και στους τοίχους του ναού της Φανερωμένης⁸. Σχετικά με τις παραστάσεις στους δύο τοίχους αυτής της εκκλησίας της Ζακύνθου, η οποία καταστράφηκε από το σεισμό και την πυρκαγιά του 1953 (18 προφήτες και 8 ιεράρχες), έχουν διατυπωθεί διάφορες απόψεις για τον δημιουργό τους,

με βάση κυρίως τα στοιχεία του κώδικα του ναού⁹ και τους σωζόμενους πίνακες στο Μουσείο της Ζακύνθου. Οι παραστάσεις των προφητών και των ιεραρχών της Φανερωμένης έχουν κατά καιρούς αποδοθεί στον Στέφανο Παζηγιέτη¹⁰, στον Ιερώνυμο Πλακωτό¹¹, αλλά και στον ίδιο το Νικόλαο Δοξαρά με αρκετή πειστικότητα¹², εκδοχή την οποία θεωρούμε πιθανώτερη. Το 1761, στη Ζάκυνθο, συμφώνησε με τους επιτρόπους του ναού του Αγίου Μηνά στη Λευκάδα να ζωγραφίσει την ουρανό¹³. Το μεταφραστικό σύγγραμμα του πατέρα του *Τέχνη Ζωγραφίας Λιονάρδου του Βίντζη*, που σώζεται σε χειρόγραφη μορφή στη Μαρκιανή Βιβλιοθήκη της Βενετίας και χαρακτηρίζεται από την επιπολαιότητα των γραφομένων και την σχεδιαστική αδυναμία των εικόνων, απεδείχθη ότι είναι γραμμένο από το χέρι του Νικολάου Δοξαρά¹⁴.

Επίσης, ο Νικόλαος κατείχε το χειρόγραφο τετράδιο του πατέρα του με το έργο *Περί Ζωγραφίας*, που βρίσκεται στην Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος. Σ' αυτό το χειρόγραφο προσέθεσε με το χέρι του συνταγή χρυσώματος εικόνων στην ιταλική γλώσσα¹⁵.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Ο Νυμφίος, 1756, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα¹⁶ 2-4) Γέννηση, Κοίμηση και Μετάσταση της Θεοτόκου, προσχέδια για την ουρανό του ναού της Φανερωμένης Ζακύνθου, Εθνική Πινακοθήκη, Αθήνα¹⁷ 5) προφήτες και ιεράρχες (αποδ.), από το ναό της Φανερωμένης, Μουσείο Ζακύνθου¹⁸.

ΟΥΡΑΝΙΕΣ 1) Η Γέννηση της Θεοτόκου από την ουρανό του ναού της Φανερωμένης, Μουσείο Ζακύνθου¹⁹. Τις παραστάσεις από το βίο της Θεοτόκου πλαισίωσαν τέσσερις πίνακες των Ευαγγελιστών, τέσσερις πίνακες Αποστόλων και πίνακες με *putti που έφεραν αποσπάσματα του τροπαρίου της Κοιμήσεως*. Στον γυναικωνίτη υπήρχαν σε οβάλ πλαίσια ο Χριστός Παντοκράτωρ και οι Άγιοι Δέκα²⁰.

2) Ουρανό, 1762, ν. Αγίου Μηνά, Λευκάδα. Την ουρανό αποτελούσαν δύο ελαιογραφίες ωσειδούς σχήματος με τη Δίκη του αγίου Μηνά ενώπιον του ηγεμόνου, την Αποτομή της κεφαλής του και τους τέσσερις

Ευαγγελιστές. Μετά την πυρκαϊά του 1976 τα έργα αντικαταστάθηκαν με αντίγραφα του λευκαδίτη ζωγράφου Θεμιστοκλή Καρφάκη²¹.

ΣΧΕΔΙΑ του ζωγράφου υπάρχουν στο ατελές χειρόγραφο της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης στη Βενετία (Cod. Marc. Gr. IV 50-1117), c. 1720-1724²².

ΒΙΒΛ. Μισιρλή 1993, 199-200· Charalampidis 1996α· Ζίας 1997, 380-381· Αλεβίζου 1998 και 2005.

1. Ροντογιάννης 1974, 245 2. Ροντογιάννης 1974, 256 3. Ροντογιάννης 1974, 261 4. Binion 1990· Καρκαζής 2003, 47-48 5. Binion 1990, 136, 140, 144-146, 149, 218, 238, 240, 256, 264, 266· Καρκαζής 2003, 49-54 6. Στα ίδια 7. Binion 1990, 161 8. Μαρίνος 2000, 57 9. Βλ. αναδημοσίευση των εγγράφων: Μαρίνος 2000, 29-33 10. Ιωάννου 1971· Χαραλαμπίδης 1978, 42-44, 101 11. Λούντζης, Φανερωμένη 12. Καρκαζής 2003, 55-60 13. Ροντογιάννης 1974, 301-302· Καρκαζής 2003, 61-63 14. Αλεβίζου 2000, 2003 και 2005, 212-214 15. Αλεβίζου 2003α 16. Ρηγόπουλος 2006αβ', αρ. 2.1 17. Μισιρλή 1993, 24· Χαραλαμπίδης 2000, 113· Ρηγόπουλος 2006αβ', αρ. 4.2 18. Χαραλαμπίδης 1999, 53· Αχεμάστου-Ποταμιάνου 1997, αρ. 70· Μυλωνά 1998, αρ. 216-219· Καρκαζής 2003, 56-57 19. Αχεμάστου-Ποταμιάνου 1997, αρ. 69· Μυλωνά 1998, αρ. 215· Χαραλαμπίδης 1999, 53· Καρκαζής 2003, 54, εικ. 4 20. Καρκαζής 2003, 55· Αλεβίζου 2009, 48-51 21. Σολδάτος 1999, 255-256, εικ. 240-247· Δημητρακοπούλου 2000, 62-63· Σολδάτος 2000, 126, εικ. 5-6· Καρκαζής 2003, 61-63 22. Αλεβίζου 2003, εικ. 1, 3, 5, 7 και 2009, 49-52.

Δοξαράς Παναγιώτης

1662-1729

(τόμος 1, 280-281)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Παναγιώτη Δοξαρά εκ χώρας Καλαμάτας* (εικ. 1), *χειρ Παναγιώτη Δοξαρά του εκ Λακεδαιμονία(ς)* (εικ. 2), *ποίημα Παναγιώτου Δοξαρά ιππέως πελοποννησίου* (εικ. 3), *χειρ Παναγιώτου Δοξαρά του [Λακεδαί]μονος* (εικ. 9, 10), *εκτύπωμα Ιωάννου Ματθίου Κόμητος Σκελεμβουργίου της Γαληνοτάτης των Ενετών Αριστοκρατίας κατ' Ήπειρον Στρατάρχου και Υπερασπιστού Κερκύρας, παρά Παναγιώτου Δοξαρά Ιππέως Λακεδαιμονίου* (πίν. 2).

ΒΙΟΓΡ. Το θεωρούμενο πρωτότυπο έργο του Παναγιώτου Δοξαρά Ιππέως Πελοποννησίου, ζωγράφου *Περί ζωγραφίας κατά το αψκστ'* γραμμένο το 1726, απεδείχθη ότι πρόκειται για μετάφραση. Το χειρόγραφο σύγγραμμα του έργου βρίσκεται στην Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία στην Αθήνα (αρ. κώδικα 6). Αναλυτικά, το πρώτο κείμενο του έργου του Δοξαρά *Περί ζωγραφίας*, που επιγράφεται *Κοινή Διδασκαλεία*, αποτελεί μετάφραση του μικρού καλλιτεχνικού οδηγού του Marco Boschini, *Le ricche minere della pittura veneziana*, που εκδόθηκε στη Βενετία το 1674. Το δεύτερο κείμενο επιγράφεται *Νουθεσία εις τους νέους όταν προάγονται εις το Σχέδιον* και αποτελεί μετάφραση ενός μικρού κειμένου του Pellegrino Antonio Orlandi από την Βολογνα, που εκδόθηκε το 1719 και συ-

μπεριλαμβανόταν στην καλλιτεχνική εγκυκλοπαίδεια του ίδιου συγγραφέα, *Absedario Pittorico*. Το τρίτο κείμενο του έργου *Περί Ζωγραφίας*, που επιγράφεται *Ερμηνεία εις διάφορα Βερνίκια*, αποτελεί μετάφραση ενός κεφαλαίου του *Vernici Diverse* από το τεχνικό τμήμα του παραπάνω αναφερόμενου *Absedario Pittorico*. Τέλος, το τελευταίο τμήμα του έργου του Δοξαρά *Ερμηνεία εις το επιχείριμα του χρυσιόματος* αποτελεί πιθανώτατα μετάφραση από ιταλικό σύγγραμμα. Δύο ακόμη μεταφραστικά συγγράμματα του Παναγιώτη Δοξαρά σώζονται στη Μαρκιανή Βιβλιοθήκη της Βενετίας και στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος στην Αθήνα. Το χειρόγραφο της Μαρκιανής απεδείχθη ότι είναι γραμμένο από τον πρωτότοκο γιο του Δοξαρά, Νικόλαο, άρα αποτελεί αντίγραφο του αρχικού¹.

93. Δοξαράς Παναγιώτης, Χριστός ένθρονος, εικ. αρ. 5.

94. Δοξαράς Παναγιώτης, Θεοτόκος ένθρονη, εικ. αρ. 6

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧΣ Εσταυρωμένος, 1689, από την επίσηψη του τέμπλου του καθολικού της μονής Στροφάδων, σήμερα στο σκευοφυλάκιο της μονής, Ζάκυνθος² 2) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, 1691 (με επιζωγραφίσεις του Νικόλαου Κουτούζη), τέμπλο ναού Κυρίας των Αγγέλων, Ζάκυνθος³ 3) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, 1721 και 4) Ιωάννης Χρυσόστομος (αποδ.), θύρες εικονοστασίου, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Άνω Γαρούνα, Κέρκυρα⁴ 5) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, 1722 6) ΘΚ, 1722 και 7) Ιωάννης Πρόδρομος, 1722, ν. Αγίου Δημητρίου, Λευκάδα⁵ 8) άγιος Δημήτριος, 1722, Συλλογή Μεταβυζαντινών Εικόνων Επτανησιακής Τέχνης, Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας⁶ 9) Προσκύνηση των Μάγων 10) Περιτομή του Χριστού και 11) προφήτης Ζαχαρίας (αποδ.), Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα⁷ 12) Αγία Οικογένεια (αποδ.), Εθνική Πινακοθήκη, Αθήνα⁸ 13) ΘΚ με το βρέφος (αποδ. από τη Ν. Χατζηδάκη στον Παναγιώτη ή τον Νικόλαο Δοξαρά), Συλλογή Βελιμέζη, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα⁹ 14) ΘΚ (αποδ.), Εθνική Πινακοθήκη, Αθήνα¹⁰ 15) Λειτουργία του αγίου Σπυρίδωνος (προσχέδιο της ουρανίας του Αγίου Σπυρίδωνος στην Κέρκυρα), Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα¹¹ 16) αρχάγγελος Μιχαήλ, Εθνική Πινακοθήκη, Αθήνα¹².

ΟΥΡΑΝΙΑ 1727, ν. Αγίου Σπυρίδωνα, Κέρκυρα (αντικατάσταθηκε από αντίγραφο του Νικόλαου Ασπιώτη)¹³. Την ουρανία αποτελούσαν 17 εικόνες και χάθηκαν όλες, εκτός από δύο που σώζονται στη μονή της Αγίας Ευφημίας στην Κέρκυρα¹⁴.

Το «μοντέλο» (ολοκληρωμένο σχεδιαστικά και χρωματικά προσχέδιο μικρού μεγέθους) μιας από τις κεντρικές παραστάσεις της ουρανίας, έργο του Π. Δοξαρά, σώζεται στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας (Αλεβίζου 2009, 53).

ΠΙΝΑΚΕΣ

1) Προσωπογραφία του Κόμη von Schulenburg, 1719, Συλλογή Γιάννη Περγίου, Εθνική Πινακοθήκη, Αθήνα. Ο υπογεγραμμένος πίνακας παραχωρήθηκε το 1968 στο Landesmuseum του Αννόβερο από την οικογένεια Schulenburg και το 1985 βρισκόταν στο εμπόριο

(Sotheby's London, 3 July 1985, αρ. 151) με απόδοση στον βενετό ζωγράφο Giuseppe Nazzari¹⁵. 2) Προσωπογραφία του Κόμη von Schulenburg, μικρογραφία σε χαλκό, 1725, Συλλογή Ιδρύματος Ε. Κουτλίδη, Εθνική Πινακοθήκη, Αθήνα¹⁶.

ΣΧΕΔΙΑ 1) Κώδικας αρ. 1285, Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος, Αθήνα¹⁷ 2) Cor Jesu (ΘΚ και ΧΣ με την καρδιά στο στήθος του) (αποδ.), Εθνική Πινακοθήκη, Αθήνα¹⁸.

ΒΙΒΛ. Spetsieri-Beschi 1986· Μισιρλή 1993, 200-201· Charalampidis 1996β· Ζίας 1997, 382-383· Αλεβίζου 1998, 2005 και 2009· Augliera 2002· Λούντζης, Φανερωμένη· Ιωάννου 2009α.

1. Αλεβίζου 1998, 2000, 2004 και 2005 2. Λυκογιάννης 2002, 125 3. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, αρ. 46· Augliera 2002, 94-97, εικ. 1· Constantoudaki 2008, 69-70 4. Augliera 2002, 119-120, εικ. 17 5. Χαραλαμπίδης 1999, 52· Σολδάτος 1999, 212-214, εικ. 180-183· Σολδάτος 2000, 122, εικ. 1-4· Augliera 2002, 113-117, εικ. 13-15 6. Χαραλαμπίδης 1999, 52· Σολδάτος 1999, 212 εικ. 180· Σολδάτος 2000, 122· Augliera 2002, 117, εικ. 16 7. Augliera 2002, 99-100 8. Ρηγόπουλος 2006αβ', αρ. 4.5· Augliera 2002, 100, εικ. 2 9. Χατζηδάκη 1997, αρ. 68· Ρηγόπουλος 2006αβ', αρ. 4.6 10. Μισιρλή 1993, 23· Augliera 2002, 100, εικ. 3 11. Χατζηδάκης 1966, 18-19, πίν. 9β 12. Augliera 2002, 101, εικ. 4 13. Σολδάτος 2000, 126· Augliera 2002, 126-129, εικ. 19-20· Constantoudaki 2008, 70· Καρκαζής 2009, 165-166 14. Σολδάτος 1999, 215 15. Χαραλαμπίδης 1983, 436-442, πίν. 1· Ζίας 1997, 382· Λυδάκης 1998, αρ. 1· Χαραλαμπίδης 2000, 112· Χαραλαμπίδης 1999, 52· Augliera 2002, 102-105, εικ. 5 16. Χαραλαμπίδης 1983, 439-440· Μισιρλή 1993, 23· Ζίας 1997, 382· Λυδάκης 1998, 20· Augliera 2002, 119 17. Αλεβίζου 2003, 40, εικ. 2 18. Ρηγόπουλος 2006αβ', 244, εικ. 161.

Δοσίθεος (3)

1818

ΚΑΤΑΓ. Ρεέ (Ιππέκιο), Σερβία.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Δοσιθέου μοναχού από Πέκι της Σερβίας* (εικ. 1), *διά χειρός Δοσιθέου* (εικ. 2).

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος πρέπει να διδάχθηκε τη ζωγραφική στο Άγιον Όρος, καθώς ακολουθεί την τεχνοτροπία του Νικηφόρου τού εξ Αγράφων και της ομάδας του¹.

95. Δοσίθεος (3), άγιοι Νήφων και Διονύσιος, εικ. αρ. 2.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιοι νεομάρτυρες Ακάκιος, Ιγνάτιος και Ευθύμιος με σκηνές του βίου τους, 1818, σκήτη Τιμί- ου Προδρόμου μονής Ιβήρων, Άγιον Όρος² 2) άγιοι Νήφων και Διονύσιος, 1818, καθολικό μονής Διονυσί- ου, Άγιον Όρος³.

1. Παπάγγελος 1997, 195 2. Παπάγγελος 1997, αρ. 2.132 3. Τσιγάρας 2008, 415-416.

Δρακούλης Ζαχαρίας

1637-1650

(τόμος 1, 282)

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Ταξιαρχών, 1640, Κάτω Ταρσός Κο- ρινθίας¹.

ΒΙΒΛ. Καλέμης 2002, 146.

1. Γεωργοπούλου-Βέρρα - Μυλωνά - Μουτζάλη - Κουμού- ση - Σκαμούτσου - Ρηγάκου 2003, 329.

Δροσινός

1578/79-1610

(τόμος 1, 282)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Δροσινού* (εικ. 1), *χειρ Δροσινού ιερ(ομονάχ)ου* (εικ. 2), *χειρ ευτελούς Δροσινού ιερέος* (εικ. 5).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) εικόνα με έξι ζώνες, 1578/79, σκευοφυλάκιο μονής Δουσίκου, Θεσσαλία¹ 2) ΘΚ Οδηγήτρια, 1587/8, ν. Αγίου Δημητρίου, Τρίκαλα Θεσσαλίας² 3) ΧΣ, ν. Αγίου Δημητρίου, Τρίκαλα Θεσσαλίας³ (αποδ.) 4) ΘΚ Οδηγήτρια, 1587, από το καθολικό της μονής Ρεντίνας, σήμερα στο Εκκλησιαστικό Μουσείο της μονής, Άγραφα Ευρυτανίας⁴ 5) άγιος Γεώργιος με σκηνές βίου, δεσποτική εικόνα, 1600/01, καθολικό μονής Δουσίκου νομός Τρικάλων⁵.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αγίου Γεωργίου, 1610, Άγραφα Ευρυτανίας⁶.

Στην πρόθεση του ιερού του ναού του Αγίου Δημητρίου στα Μεγάλα Βραγγιανά των Αγράφων, εξίτηλη επιγραφή με το όνομα του ιερέα Δροσινού δεν είναι βέβαιο εάν αναφέρεται στον ζωγράφο (βλ. Βιταλιώτης 2008, 224).

ΒΙΒΛ. Σαμπανίκου 1999, 101-102· Σδρόλια 2003, 220.

1. Δεριζιώτης – Ντίνα – Μαντζανά – Σδρόλια 1999, 349· Καλούσιος 2000, 217, 220-221, εικ. 8, 11 2. Οικονόμου χ. χρ., 92-93, εικ. 41· Καλούσιος 2000, 214, 222, εικ. 12· Σαμπανίκου – Παυλογεωργάτος 2003, 642, εικ. 3, 4 3. Καλούσιος 2000, 222 εικ. 13 4. Καλούσιος 2000, 221· Σδρόλια 2003, 220· Σδρόλια – Τσιμπίδα 2006, 530, εικ. 5α 5. Καλούσιος 2000, 211, 223-224, εικ. 14 6. Σδρόλια 1999, 188· Καλούσιος 2000, 224· Τσιμπίδα 2008, 244.

Δωρόθεος (2)

1805

(τόμος 1, 283)

ΚΑΤΑΓ. Αίνος, Τουρκία¹.

1. Παρχαρίδου – Περράκης 2008, χ. αρ. σ.

96. Δροσινός, Θεοτόκος Οδηγήτρια, εικ. αρ. 4.

Ειρηνικός Κωνσταντίνος (Hirinic Constantio)
(τόμος 1, 283) 1424- † c. 1480

ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα με αρχειακές μαρτυρίες ο ζωγράφος Constantio Hirinic, κάτοικος του Χάνδακα, είχε αναθέσει το 1425 στον κτίστη Micael Calovardopulo να του κτίσει σπίτι με χώρο υποδοχής και δύο δωμάτια¹.

1. Maltezu 1987, 325· Μαλτέζου 2010, 33.

Ελευθέριος (1) 1800-1840

ΚΑΤΑΓ. Κρώμη Θράκης.

ΥΠΟΓΡ. *διά χυρός εμού Γεωργίου [ι]στοριογράφου ιερέως μετά τον μαθητήν αυτού Ελευθέριον από χώραν Κρόμνην* (εικ. 1), *διά χυρός εμού του ταπηνού και αμαρτολού Ελευθερίου ιστοριογράφου από χώραν Κρόμνην* (εικ. 2).

ΒΙΟΓΡ. Μαθητής του ζωγράφου Γεωργίου (41).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιοι Σοφία και Χαράλαμπος, 1800 (μαζί με τον δάσκαλό του Γεώργιο)¹ 2) άγιος Βασίλειος, 1840² 3) άγιος Δημήτριος, 1840³ και 4) προφήτης Ηλίας (αποδ.), ν. Αγίου Γεωργίου, Πανόραμα Θεσσαλονίκης⁴.

1. Ζάρρα 2006, 145-147, εικ. 51 2. Ζάρρα 2006, 147-148 3. Ζάρρα 2006, 148-149, εικ. 52 4. Ζάρρα 2006, 149-150.

Ελευθέριος (2) 1843-1873

ΒΙΟΓΡ. Ιερέας, ζωγράφος και μουσικός, αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων μεταξύ των ετών 1843-1873, στην Τραπεζούντα¹.

1. Ηλιού 1999, 51.

Εμμανουήλ (1.1) 1602

ΚΑΤΑΓ. Κρήτη.

ΒΙΟΓΡ. Ο Εμμανουήλ υπήρξε ιερέας και ζωγράφος φορητών εικόνων. Εικόνα του με υπογραφή *χειρ*

Εμμανουήλ ιερέως εκ Κρήτης, που χρονολογείται στα 1602, βρίσκεται στη συλλογή της μονής Celic-Dere στην Tulcea της Ρουμανίας¹.

1. Δεληγιάννης 1996, 183.

Εμμανουήλ (3) 1720-1748
(τόμος 1, 283)

ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ η Πάντων χαρά, τέμπλο μονής Ταξιαρχών, Σέριφος¹.

1. Πληροφορία Χ. Κουτελάκη.

Εμμανουήλ (3.1) 1737

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Εμμανουήλ ιερέως*.

ΒΙΟΓΡ. Ιερέας. Πιθανόν να ταυτίζεται με τον Εμμανουήλ (3).

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Σπυρίδων, 1737, Μουσείο Τέχνης, Βουκουρέστι, Ρουμανία¹.

1. Δεληγιάννης 1996, 185.

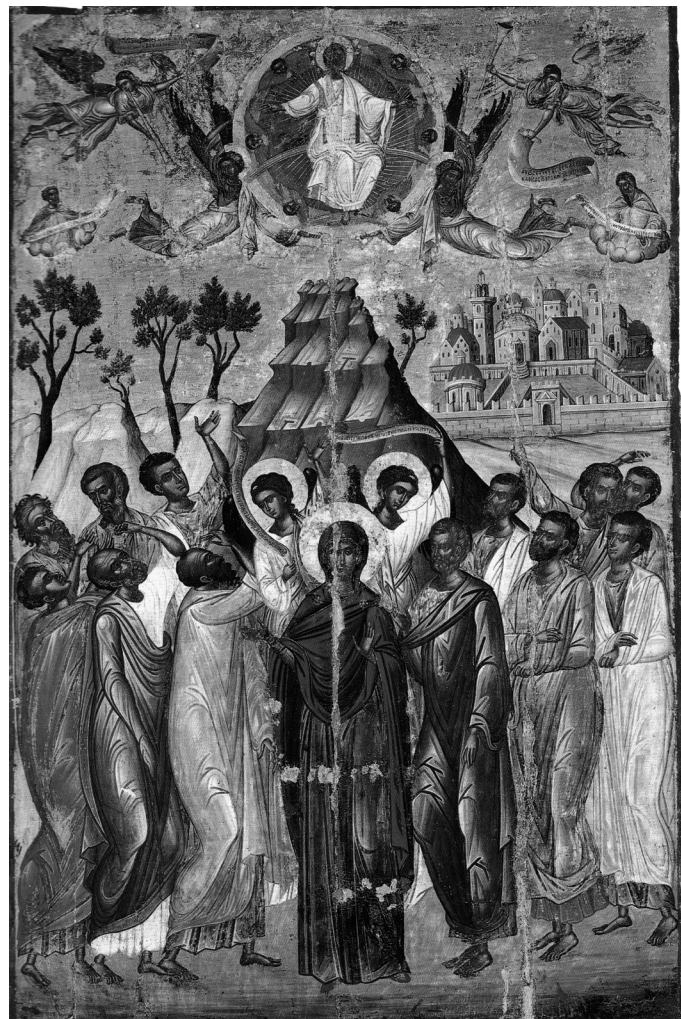
Εμμανουήλ (7) 1749-1763
(τόμος 1, 284)

ΒΙΟΓΡ. Ο ιερέας Εμμανουήλ φιλοτέχνησε το 1750 μαζί με τον Μιχαήλ Πρέβελη τις εικόνες του παλαιού τέμπλου της μονής του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου στο Ρέθυμνο¹.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Δέηση με τον άγιο Σπυρίδωνα και τον Ιωάννη Θεολόγο, 1749, οικία Ανδρέα Καλοκαιρινού, Ηράκλειο² 2) και ΘΚ-Ιωάννης Θεολόγος, 1753 (αμφιπρόσωπη) και 3) ΧΣ Παντοκράτωρ και ευαγγελιστής Μάρκος (αμφιπρόσωπη), μονή Προφήτη Ηλία, Ρούστικα Ρεθύμνου³.

ΒΙΒΛ. Συλλογικό 1999β, 49.

1. Συλλογικό 1999β, 51 2. Σημ. Μ.Χ. 3. Συλλογικό 1999β, 51.

97. Έμπορος Αμβρόσιος, Ανάληψη, εικ. αρ. 6.

Εμμανουήλ (8)

1789

ΣΥΝΕΡΓ. Νικόδημος.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αγίου Δημητρίου, 1789, μονή Σταυρονικήτα, Άγιον Όρος¹.

1. Κυριακούδης 2001, 186-187, εικ. 81, 82.

Εμμανουήλ (9) ή Μανουήλ Γεώργιος 1804-1824

(τόμος 2, 167)

ΚΑΤΑΓ. Εράτουρα (Σέλιτσα) Κοζάνης.

ΒΙΟΓΡ. Διδάχθηκε τη ζωγραφική στο Άγιον Όρος.

Πρώτες μαρτυρίες για τις εικόνες του συναντώνται

από το 1804. Έργα του βρίσκονται στη μονή Παναγίας Σισανίου (1821), στο ναό του Αγίου Αθανασίου Αξιόκαστρου (1824) και στο ναό του Αγίου Αθανασίου Τσοτυλίου¹.

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Κυπριανός, 1812, μονή Αγίας Παρασκευής, Δομαβίστι Κοζάνης².

1. Δάρδας 1993, 128-129· Βαρσαμίδης 2003, 159 2. Δάρδας 1993, 128-129.

Εμπόριος (Εμποριός, Έμπορος) Βενέδικτος

(τόμος 1, 284-285)

1602-1628

ΥΠΟΓΡ. ΧΕΙΡ ΒΕΝΕΔΙΚΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ (εικ. 1).

98. Έμπορος Αμβρόσιος, Ανάληψη, λεπτομέρεια, εικ. αρ. 6.

ΒΙΟΓΡ. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο Βενέδικτος ήταν στενός συγγενής ή και αδελφός του Αμβροσίου Εμπόρου. Η τελευταία υπόθεση ενισχύεται από την αρχαική μαρτυρία ότι ο γιος τού Βενεδίκτου βαπτίσθηκε Νικόλαος το 1622, ενώ και ο πατέρας του Αμβροσίου ονομαζόταν Νικόλαος. Παράλληλα, οι δύο ζωγράφοι έχουν και θέματα τεχνοτροπικής συνάφειας στο έργο τους¹. Σύμφωνα με αρχαικές μαρτυρίες, ο ζωγράφος, κατόπιν παραγγελίας της Ελληνικής Αδελφότητας Βενετίας, εργάστηκε για την συμπλήρωση του εικονογραφικού προγράμματος του ναού του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων και εξοφλήθηκε με δόσεις, τόσο για τα υλικά που χρησιμοποίησε όσο και για την πληρωμή

των βοηθών του. Επίσης ασχολήθηκε με την επισκευή και συντήρηση διαφόρων εικόνων της εκκλησίας².

ΕΙΚΟΝΕΣ Ναός Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων, Βενετία: 1) Μυστικός Δείπνος, 1606, κόγχη ιερού 2) Έγερση του Λαζάρου (αποδ.), διακονικό και 3) Πεντηκοστή (αποδ.), πρόθεση.

Συλλογή Ελληνικού Ινστιτούτου, Βενετία (αποδίδονται): 4) Παραβολή Τελώνου και Φαρισαίου 5) Παραβολή του Ασώτου 6) Βάπτιση του Χριστού 7) Βαϊοφόρος 8) Εις Άδου Κάθοδος 9) Ανάληψη³.

1. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1988, 145-146, 153-154 2. Τσελέντη 2000, 90 3. Τσελέντη 2002, αρ. 86-94, πίν. 38-41· Καζανάκη 2005, 84-86.

Έμπορος (Μπορίνος, Brosini) Αμβρόσιος**(Ambrosio)**

1621-1625

(τόμος 1, 285)

ΠΑΤΡ. Νικόλαος.

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός, pittore.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Αμβροσίου μοναχού Εμπόρου* (εικ. 1), *του εκ Κυδωνίας Αμβροσίου του Μπορίνου χειρ* (εικ. 3), *του εκ Κυδωνίας Αμβροσίου του Μπορίνου χειρ* (εικ. 5).

ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα με τα βενετικά αρχεία *Il reverendo signor Ambrosio Brosini monaco del signor Nicolo dalla Candea pittore* αναφέρεται στις 4 Μαρτίου 1621 ως μάρτυρας σε νοταριακή πράξη στο Χάνδακα¹.

Οι αφιερωματικές επιγραφές στην εικόνα της Δευτέρας Παρουσίας στα Χανιά (βλ. εικ. 1) αναφέρουν ότι η εικόνα δωρήθηκε στο ναό του Αγίου Ιωάννη του Ερημίτη από το Νικόλαο Βενιέρο, διοικητή (rector) των Χανίων γύρω στα 1625. Η εικόνα θα πρέπει να μεταφέρθηκε αργότερα μαζί με την πάρισή της, που απεικονίζει την Κοίμηση της Θεοτόκου (βλ. εικ. 2), στο ναό των Αγίων Αναργύρων στην πόλη των Χανίων².

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Δευτέρα Παρουσία, c. 1625 και η πάρισή της 2) Κοίμηση της Θεοτόκου (αποδ.), c. 1625, ν. Αγίων Αναργύρων, Χανιά, Κρήτη³ 3) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς και η πάρισή της 4) Κοίμηση της Θεοτόκου και σκηνές του βίου της (αποδ.), ν. Αγίου Αθανασίου, Χώρα Σερίφου⁴ 5) Ιωάννης Πρόδρομος, Συλλογή Δ. Λογοθέτη, Αθήνα⁵ 6) Ανάληψη (αποδ.), Μουσείο Ζακύνθου⁶ 7) Κοίμηση της Θεοτόκου (αποδ.), c. 1600, παρεκκλήσι Ευαγγελισμού, Κως⁷ 8) Κοίμηση της Θεοτόκου και Κλίμαξ του Ιωάννου, αμφιπρόσωπη εικόνα (αποδ.) και 9) Άγιοι Πάντες και Εύρεση και Ύψωση του Σταυρού, αμφιπρόσωπη εικόνα (αποδ.), εικονοφυλάκιο μονής Παντοκράτορος, Άγιον Όρος⁸.

1. Καζανάκη 1981, 191 2. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1988, 144-145 3. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1988, 144-154, εικ. 16-18· Ρηγόπουλος 1988, 280 4. Ρηγόπουλος 1988, 280 5. Ρηγόπουλος 1998, 280 6. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, αρ. 34 7. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1988, 142-154, εικ. 11-15 8. Παπαμαστοράκης 1998, 134-145, εικ. 71-74.

Επιφάνιος

πριν από το 1648

ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα με στοιχεία των Αρχείων της Ελληνικής Αδελφότητας της Βενετίας, το 1648 ο ζωγράφος Θεόδωρος Πουλάκης πληρώθηκε για την εκτίμηση των εικόνων του ηγούμενου Επιφάνιου¹.

1. Τσελέντη 2000, 90.

Ευαγγελινός

1751-1808

(τόμος 1, 286)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ευαγγελινού του Κρητός*.

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος αναφέρεται σε καταλόγους συνδρομητών βιβλίων στις Κυδωνίες της Μικράς Ασίας το 1808¹.

ΕΙΚΟΝΑ αρχάγγελος Μιχαήλ, ν. Αγίου Αθανασίου, Μυτιλήνη².

1. Ηλιού 1999, 51 2. Κλεόμβροτος 1976, 45.

Ευγένιος

1780

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός.

ΥΠΟΓΡ. *Ευκοσμήθη αυτή η συμελώτισσα εικόν παρά του δούλου του Θεού... Ευγενίου Συμελιώτου*.

ΒΙΟΓΡ. Μοναχός στη μονή Παναγίας Σουμελά.

ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ βρεφοκρατούσα, 1780, Μουσείο Τέχνης, Βουκουρέστι, Ρουμανία¹.

1. Δεληγιάννης 1996, 186.

Ευθύμιος (2)

1792-1819

(τόμος 1, 286)

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός στη μονή Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Όρους, ιερέας.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Ευθύμη ιερέα από Κορυτσά υιός του Αθανασ(ίου) ζωγράφου*.

ΒΙΟΓΡ. Ο ιερέας Ευθύμιος από την Κορυτσά ανήκε στο οικογενειακό εργαστήριο του πατέρα του Αθανασίου (5), του θείου του Κωνσταντίνου (16) και του αδελφού

του Ναούμ. Εργάστηκε στη Μοσχόπολη και στο Οραρ της Αλβανίας¹. Σύμφωνα με τον κώδικα της Μητροπόλεως Κορυτσάς, υπήρξε ο ζωγράφος και δωρητής των εικόνων του τέμπλου του καθεδρικού ναού της Κορυτσάς².

Το 1988 δημοσιεύθηκαν οι παρακάτω πληροφορίες: Σε αθωνική μονή φυλάσσεται αντίτυπο συνοπτικής ιστορίας της Παλαιάς Διαθήκης που εκδόθηκε στη Δύση το 1543. Τα σύντομα κείμενά του είναι σε λατινική και γαλλική γλώσσα, ενώ σε κάθε σελίδα υπάρχουν χαρακτηριστικά με σκηνές από την Παλαιά Διαθήκη που οφείλονται στον Holbein. Πρώτος κάτοχος του βιβλίου ήταν ο μητροπολίτης Φιλαδελφείας-Βενετίας Γαβριήλ Σεβήρος (1577-1616), γνωστός λόγιος με πλούσια βιβλιοθήκη. Ο δεύτερος κάτοχος του βιβλίου είναι ο Ευθύμιος ιερομόναχος ο ζωγράφος, παλαιός μοναχός της Μεγίστης Λαύρας του Άθω³.

Ο άγνωστος Ευθύμιος ζωγράφος ταυτίζεται με τον Ευθύμιο από την Κορυτσά, ο οποίος στην τελευταία σελίδα του βιβλίου με τα χαρακτηριστικά έγραψε: *σημερον εγω ο Ευθύμιος ζωγράφος υπερπόλλητος γέρων της μονής παλαιός λαυρύτης μοναχός*⁴. Το βιβλίο βρέθηκε στη μονή Ξηροποτάμου του Αγίου Όρους, το καθολικό του οποίου είχε διακοσμήσει με τοιχογραφίες το 1783 το συνεργείο των ζωγράφων από την Κορυτσά.

ΕΙΚΟΝΑ Ιωάννης Πρόδρομος, β' μισό του 18ου αιώνα, ν. Παναγίας, Renibec, περιοχή Κορυτσάς⁵.

BIBL. Casa 2002, 206· Τσιγάρας 2003· Δρακοπούλου 2006, 146.

1. Δρακοπούλου 2006, 146 2. Τσιγάρας 2003, 306, όπου και αλβανική βιβλιογραφία 3. Σκλαβενίτης 1998, 165-166 4. Δρακοπούλου 2010, 136-142, εικ. 1-7. Ευχαριστώ τον Τριαντάφυλλο Σκλαβενίτη για την παραχώρηση του σχετικού υλικού 5. Casa 2002, 206, 214, εικ. 10· Drishti 2003, αρ. 44.

Ευθύμιος (3)

1833-1851

ΙΔΙΟΤ. Ιερέας.

ΒΙΟΓΡ. Ο πανοσιώτατος αγιογράφος Ευθύμιος και παπα Κωστόπουλος Ευθύμιος αναφέρεται ως συνδρο-

μητής βιβλίων, μεταξύ των ετών 1833 και 1851, στο Ζυγοβίσι Αρκαδίας και στο Ναύπλιο¹.

1. Ηλιού 1999, 56.

Ευθύμιος (4)

1850-1857

ΚΑΤΑΓ. Ίμβρος, Τουρκία.

ΒΙΟΓΡ. Επιζωγράφησε πολλές εικόνες σε ναούς της Χώρας Σκοπέλου¹.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΘΚ ένθρονη, 1857 2) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς 3) Τρεις Ιεράρχες 4) Εισόδια της Θεοτόκου 5) ΧΣ και η Σαμαρείτιδα 6) Ίαση του παραλύτου 7) Ίαση του τυφλού 8) Ανάσταση του Λαζάρου 9) Ανάσταση του Χριστού 10) Μυροφόρες και 11) Ψηλάφηση του Θωμά, ν. Τριών Ιεραρχών, Χώρα Σκοπέλου².

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ «Ανακαίνιση» (επιζωγράφιση) τοιχογραφίας με παράσταση αγίων και κτήτορος, 1850, ν. Τριών Ιεραρχών, Χώρα Σκοπέλου³.

1. Καλλιανός 2007, 245, σημ. 22 2. Καλλιανός 2007, 245 3. Καλλιανός 2007, 244, σημ. 20.

Ευθύμιος (5)

1856-1859

ΚΑΤΑΓ. Λέσβος.

ΙΔΙΟΤ. Ιερομόναχος.

ΒΙΟΓΡ. Ο Καρεώτης χαλκογράφος Ευθύμιος ιεροδιάκονος (ιερομόναχος από το 1859) είναι γνωστός από 14 έργα του (1856-1859)¹.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ευθυμίου ι(ε)ρ(ο)δ(ια)κ(ό)ν(ου)* (χαλκ. 3), *χ(ε)ιρ Ε(υ)θ(υ)μίου ι(ε)ρ(ο)δ(ια)κ(ό)ν(ου)* (χαλκ. 4).

ΧΑΛΚΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) άγιος Νικόλαος, c. 1850² 2) Ίδε ο Άνθρωπος, 1856³ 3) Ο αρχάγγελος Μιχαήλ παιδεύει την ψυχήν του πλουσίου, 1858⁴ 4) αγία Μαρίνα, 1858 και 5) άγιος Γεώργιος (αποδ.), δύο όψεις αμφιπρόσωπης χαλκογραφημένης πλάκας, Συλλογή μονής Σιμωνόπετρας, Άγιον Όρος⁵.

1. Ιουστίνος 1997, 217 2. Golobias 2006, αρ. Α.72 3. Golobias 2006, αρ. Α.68 4. Ιουστίνος 1997, αρ. 4.10· Golobias 2006, αρ. Α.64 5. Ιουστίνος 1997, αρ. 4.12-4.13· Golobias 2006, αρ. Α.65-Α.66.

Ευσέβιος

1798

ΣΥΝΕΡΓ. Ιωάννης (78.1).

ΕΙΚΟΝΑ ΧΣ, 1798, τέμπλο ναού Παναγίας της Κεχαριτωμένης, Χώρα, Κάλυμνος¹.

1. Χαραμαντάς 1990, 25, 29-30.

Ευστάθιος (1)

1536/37-1552

(τόμος 1, 286)

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρών αναξίων, ιστορήθη, Ευσταθίου Ιακώβου και πρωτονοταρίου Άρτης* (τοιχ. 1).

ΒΙΟΓΡ. Στα Αρχεία της Κέρκυρας ο Ευστάθιος Ιακώβου αναφέρεται με την ιδιότητα του ζωγράφου σε συμβολαιογραφική πράξη χωρίς ημερομηνία, που μπορεί ωστόσο να χρονολογηθεί στα έτη 1545-1546, με την οποία εξουσιοδοτεί τον Ιωάννη Κρούστα να λάβει από τον ζωγράφο Δανιήλ Πρινοκοκά 52 άσπρα τούρκικα, που του χρεωτούσε ο τελευταίος (Καρύδης 2004-2006, 19). Πιθανώτατα ταυτίζεται με τον ζωγράφο που εργάστηκε στα μέσα του 16ου αιώνα στα Ιωάννινα και την Καστοριά.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) παρεκκλήσι Ιωάννου Θεολόγου, 1552, μονή Παναγίας Μαυριώτισσας, Καστοριά¹ 2) μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1536/37, Μολυβδοσκέπαστη Ιωαννίνων².

1. Συλλογικό 1999, 102-103· Drakoroulou 2005, 24-25, εικ. 14 2. Συλλογικό 1999, 39· Κεφαλλωνίτου 2001, χ. σελ.· Παρχαρίδου 2004, 157· Παπαδοπούλου – Καραμπερίδη 2006, 19-20· Χουλιαράς 2008, 105· Παπαδοπούλου – Καραμπερίδη 2008, 183-184.

Ευστάθιος (4)

1638

(τόμος 1, 287)

ΕΙΚΟΝΑ Γέννηση του Χριστού, 1638, από κατεδαφισμένο ναό της Μεσσήνης της Σικελίας, σήμερα στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα¹.

1. Σισιλιάνος 1935, 84· Καλαφάτη 2006, αρ. 479.

Ευστάθιος (5)

1642-1697

(τόμος 1, 287)

ΙΔΙΟΤ. Ιερέας.

ΥΠΟΓΡ. *κόπος Ευσταθίου ιερέως* (εικ. 1), *Ευσταθίου ιερέως χειρί* (εικ. 2), *χειρ Ευσταθίου ιερέως* (εικ. 3).ΒΙΟΓΡ. Το 1697 εργαζόταν ως ζωγράφος εικόνων¹.ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιος Γεώργιος και σκηνές βίου, 1642 και 2) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, ν. Αγίου Γεωργίου, Σκλίβανη Ιωαννίνων² 3) Ιωάννης Πρόδρομος, 1697, ν. Προφήτη Ηλία, Καλέντζι Ιωαννίνων³.ΒΙΒΛ. Πρωτοσυγκέλλου Αθηναγόρα, *Υπόμνημα Αλ. Φιλαδελφέως περί Ηλείρου 1921*, τχ. Α', Κωνσταντινούπολη 1922, 135-136.

1. Πληροφορία Β. Παναγιωτόπουλου 2. Κεφαλλωνίτου 1993, 329, πίν. 189α 3. Μανόπουλος 2001, 148-149.

Ευστάθιος (6)

1702

(τόμος 1, 287)

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ εξωτερικός δυτικός τοίχος νάρθηκα, μονή Αγίου Νικολάου Μετσόβου¹.

ΒΙΒΛ. Κωνσταντίου 2002, 241.

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 635, εικ. 861-863· Συλλογικό 1999, 66-67.

Ευστάθιος (8)

1700-1730

(τόμος 1, 288)

ΚΑΤΑΓ. Γράμμος (Γράμμοστα) Καστοριάς.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Ευσταθίου εκ κόμης Γράμμοστα κ(αι) Νικολάου εκ κόμης Καλαρίταις*.

ΣΥΝΕΡΓ. Νικόλαος (39).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Ευαγγελιστρίας, 1700, Κυψέλη (Χώσεψη) Άρτας¹.

1. Καμαρούλιας 1996 Β', 261-264, εικ. 316-321.

- Ευστάθιος (8.1)** 1723 **Ευστρατίου** 19ος αι.
 ΚΑΤΑΓ. Ζάτουνα Αρκαδίας.
 ΙΔΙΟΤ. Ιερέας.
 ΣΥΝΕΡΓ. Ηλίας, αναγνώστης.
 ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Διακοφτό Αιγιαλείας¹.
 1. Μοναστήρια Αχαΐας 2006, 75-77.
- Ευστάθιος (8.2)** 1723-1737 **Ευστρατίου Κωνσταντίνος** 1864
 ΚΑΤΑΓ. Νιζηρό Καλαβρύτων.
 ΠΑΤΡ. Διαμαντής.
 ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Διαμαντή συν δε και του ταπεινού υιού αυτού Ευσταθίου του εκ Νεζερών* (τοιχ. 2).
 ΣΥΝΕΡΓ. Διαμαντής (1.1), πατέρας του.
 ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) παρεκκλήσι Προδρόμου, καθολικό μονής Αγίων Θεοδώρων, 1723, Αροανία Αχαΐας¹ 2) μονή Αγίας Τριάδας, 1737, Τράπεζα Αιγιαλείας².
 ΒΙΒΛ. Μπάχος 2005-2006, 76.
 1. Παπαδόπουλος 1973, 5-18· Παπαδόπουλος, Καλάβρυτα, 25· Μοναστήρια Αχαΐας 2006, 175 2. Ευθυμίου 2003.
- Ευστάθιος (10)** c. 1800-1850 **Ευφημία** 1750
 ΚΑΤΑΓ. Αργολίδα.
 ΒΙΟΓΡ. Εργάστηκε την πρώτη πεντηκονταετία του 19ου αιώνα¹.
 1. Γραϊκός 2008, 24.
- Ευστράτιος (1)** 1855 **Ευφρόσυκος (1)** 1542
 ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Ευστρατίου*.
 ΕΙΚΟΝΑ Γέννηση του Χριστού, 1855, ν. Σωτήρα Χριστού, Διδυμότειχο¹.
 1. Συνδίκια – Γεωργιάδου 2004, 78, 81.
- ΚΑΤΑΓ. Αργολίδα.
 ΒΙΟΓΡ. Οικογένεια αγιογράφων του 19ου αιώνα¹.
 1. Γραϊκός 2008, 25.
- ΣΥΝΕΡΓ. Νικόλαος Τζακονόπουλος.
 ΕΙΚΟΝΕΣ ΧΣ η Άμπελος, 1864, ν. Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, Τρίπολη (μαζί με τον Νικόλαο Τζακονόπουλο)¹.
 1. Μπακούρου – Πάντου – Χαραλάμπους 2005, 219.
- ΥΠΟΓΡ. *Ευφημία μοναχή*.
 ΒΙΟΓΡ. Η ζωγράφος ήταν μοναχή στο Ασκηταριό της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα στη χαράδρα του Λούσιου, στην Αρκαδία.
 ΕΙΚΟΝΑ Ιωάννης Πρόδρομος, 1750, καθολικό μονής Προδρόμου, χαράδρα του Λούσιου, Αρκαδία¹.
 1. Διαμαντή – Πάντου 2006, 79.
- ΕΙΚΟΝΕΣ πέντε εικόνες Μεγάλης Δεισεως, 1542, τέμπλο καθολικού μονής Διονυσίου, Άγιον Όρος¹.
 ΒΙΒΛ. Χατζηδάκη 2010, 128-129.
 1. Τσιγαρίδας 1997β, αρ. 2.44-2.46· Constantoudaki 2008, 56· Vassilaki 2008, 86, εικ. 13.

Ζαβερδινός Διονύσης

c. 1850

ΚΑΤΑΓ. Ιθάκη.

ΒΙΟΓΡ. Μαθητής του Παύλου Προσαλέντη του πρεσβύτερου. Εργάστηκε στην Κέρκυρα και μετά στην Ιθάκη¹.

1. Περπινιώτη 1997, 416.

Ζαμάνης Δημήτρης

1680

ΚΑΤΑΓ. Βλάστη Κοζάνης.

ΒΙΟΓΡ. Εικόνα τού ζωγράφου υπήρχε στο ναό του Αγίου Δημητρίου Βλάστης, με χρονολογία 1680¹.

1. Δάρδας 1993, 143.

Ζαμπίλης Ανδρέας (Andrea Zampilli)

1817-1819

ΚΑΤΑΓ. Κέρκυρα.

ΣΥΝΕΡΓ. Δανιήλ Κόκλας.

ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα με τα εκκλησιαστικά αρχεία της Κέρκυρας, εργάστηκε στο νησί, στο ναό των Αγίων Πατέρων του Αρσενίου. Στις 6 Φεβρουαρίου 1817, αμείφθηκε με δώδεκα τάλιαρα για να χρωματίσει τις πέντε θύρες του ναού, όπου επίσης, σε συνεργασία με τον ζωγράφο Δανιήλ Κόκλα, συντήρησε και επιχρύσωσε τέσσερις εικόνες του Ιερού με αμοιβή επτά τάλιαρα. Σε έγγραφο του ναού το σύνολο της κοινής αμοιβής του με τον Κόκλα ανέρχεται σε είκοσι τάλιαρα. Στις 3 Απριλίου 1817 πληρώθηκε άλλα είκοσι τάλιαρα για εργασία στο Ιερό. Στις 7 Απριλίου 1819, δύο χρόνια αργότερα, αμείφθηκε με τριάντα δύο τάλιαρα από τους επιτρόπους του ναού για το χρωματισμό του τέμπλου, των πέντε θυρών του ναού και των δύο θυρών του κλιμακοστασίου, ενώ ένα μήνα νωρίτερα, στις 12 Μαρτίου 1819, είχε λάβει αμοιβή 11 ταλήρων για το χρωματισμό των τριών εσωτερικών θυρών του ίδιου ναού¹.

1. Μελέντη 2001, 177.

99. Ζαφούρης Νικόλαος, Θεοτόκος *Madre della Consolazione*, εικ. αρ. 1.

Ζαφούρης (Τζαφούρης) Νικόλαος 1487-†1501

(τόμος 1, 292-294 και τόμος 2, 434)

ΥΠΟΓΡ. *m(aestro) Nicolo Zafuri* (εικ. 1), [NICOLA]US ZAFURI P(INXIT) (εικ. 2), ΧΕΙΡ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΥ ΤΖΑΦΟΥΡΗ (εικ. 3), NICOLA(US) ZAFURI PINXIT (εικ. 5), NICOLAUS ZAFURI PINXIT (εικ. 6).

1) ΘΚ *Madre della Consolazione*, Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου, Αθήνα¹ 2) ΘΚ *Madre della Consolazione*, ιδιωτική συλλογή, Ολλανδία² 3) Δέηση, από το ναό της Υπαπαντής στα Γουβιά της Κέρκυρας, σήμερα στο ναό Παναγίας Αντιβουνιώτισσας (Βυζαντινό Μουσείο), Κέρκυρα³ 4) Δέηση με Χριστό ένθρονο, Θεοτόκο και Ιωάννη Πρόδρομο (αποδ.), Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα⁴ 5) Τρίπτυχο με σκηνές Ευαγγελισμού, Γεννήσεως του Χριστού, Αγίου Μανδηλίου και Άκρας Ταπεινώσεως, Μουσείο Ermitage, Αγία Πετρούπολη⁵ 6) ΧΣ Ελκόμενος,

100. Ζαφούρης Νικόλαος, Δέση, εικ. αρ. 3.

101. Ζαφούρης Νικόλαος, Χριστός Ελκόμενος, λεπτομέρεια, εικ. αρ. 6.

The Metropolitan Museum of Art, Νέα Υόρκη⁶ 7) Άκρα Ταπείνωση (αποδ.), Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου, Αθήνα⁷ 8) Άκρα Ταπείνωση (αποδ.), Ισπανία⁸ 9) Άκρα Ταπείνωση (αποδ.), Μονή Ζωοδόχου Πηγής, Πάτμος⁹ 10) Άκρα Ταπείνωση (αποδ.), Pinacoteca Civica, Pesaro, Ιταλία¹⁰ 11) ΧΣ και Σαμαρείτιδα (αποδ.), Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου, Αθήνα¹¹ 12) Pietà (αποδ.), Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα¹² 13) ΘΚ Madre della Consolazione (αποδ.), Πάδοβα (άλλοτε σε ιδιωτική συλλογή στην Τεργέστη)¹³ 14) ΘΚ Madre della Consolazione (αποδ.) (The Temple Gallery, Λονδίνο, δημοπρασία 2010, αρ. Β 030).

Στον κύκλο του ζωγράφου – αν όχι στον ίδιο – ανήκει η εικόνα της Pietà με τους αγίους Φραγκίσκο και Μαγδαληνή, στο Ashmolean Museum της Οξφόρδης (Mango 2002, εικ. μεταξύ των σελίδων 302-303· Casley – Harrison – Whitely 2004, 251).

Αμφισβητούμε την απόδοση στον ζωγράφο των εικόνων της Θεοτόκου Madre della Consolazione με τον άγιο Φραγκίσκο και της Άκρας Ταπείνωσης που βρίσκονται στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας (βλ. Holy Image, Holy Space 1988, αρ. 54 [M. Acheimastou-Rotamianou]· Kalafati 2001α, αρ. 2· Kalafati 2002, αρ. 8, 9· Kalafati 2003, αρ. 8, 9· Kalafati 2004, 483 αρ. 292· Καλαφάτη 2006, αρ. 286), καθώς και της εικόνας με την Άκρα Ταπείνωση, που βρίσκεται στο Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου στην Αθήνα (Σκαμπαβίας 2007, αρ. 130). Για την εικόνα αυτή βλ. και Κωνσταντουδάκη 2009, 185 σημ. 61.

Επίσης προβληματική είναι η απόδοση στον Νικόλαο Ζαφούρη του τριπτύχου που βρίσκεται στο Εθνικό Μουσείο της Βαρσοβίας στην Πολωνία (βλ. Bastek – Janczarski 2000, 98-105· Χαρχαρέ 2010), της Pietà στο Μουσείο Ermitage της Πετρούπολης (Pyatnitsky 2009, αρ. 19) και του Τριπτύχου της Πινακοθήκης του Βατικανού (Μπαλτογιάννη 2003, αρ. 34).

1. Holy Image, Holy Space 1988, αρ. 53 (Ch. Baltoyanni)· Σκαμπαβίας 2007, αρ. 129· Lymberopoulou 2007, 208, εικ. 5.32· Κωνσταντουδάκη 2009, 175, εικ. 45β· Scampavias

2009, αρ. 13 2. Haustein-Bartsch 2001, 135-140, πίν. 1, 2 3. Παπαδοπούλου 1995β, 276· Παπαδοπούλου 2001α, 261-269, εικ. 1-6· Μπαλτογιάννη 2003, αρ. 12· Lymberopoulou 2007, 205, εικ. 5.28· Παπαδοπούλου 2009, αρ. 14· Κατάλογος έκθεσης "χειρ Αγγέλου", επιμ. Μ. Βασιλάκη, Αθήνα 2010, αρ. 57 (Μ. Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου) 4. Μπαλτογιάννη 1998, αρ. 24 5. Lymberopoulou 2007, εικ. 5.29· Constantoudaki 2008, 55 6. Holy Image, Holy Space 1988, αρ. 52 (G. Kalas)· Georgoroulou 2004, 505-506 αρ. 308· Κωνσταντουδάκη 2007· Lymberopoulou 2007, 206-208, εικ. 5.31· Constantoudaki 2008, 55· Constantoudaki 2009α, αρ. 15 7. Baltoyanni 1987, αρ. 42· Μπαλτογιάννη 1994, αρ. 68, πίν. 135, 136· Σκαμπαβίας 2007, αρ. 130 8. Σημ. Ε. Δρακοπούλου 9. Holy Image, Holy Space 1988, αρ. 55 (Μ. Chatzidakis)· Κωνσταντουδάκη 2009, 171, 185 σημ. 61, εικ. 40α 10. Κωνσταντουδάκη 2009, 185 σημ. 61 (η συγγραφέας για το έργο παραπέμπει στο: C. Giardini, *La Collezione Hercolani nella Pinacoteca Civica di Pesaro*, Bologna 1992, 67-68, αρ. 17) 11. Scampavias 2009, αρ. 12 12. Holy Image, Holy Space 1988, αρ. 56 (Μ. Vassilakes)· Drandaki 2009, αρ. 18 (αμφισβητεί την απόδοση) 13. Bianco Fiorini 1995, 103 σημ. 4.

Ζαχαρίας (1)

(τόμος 1, 295)

Πελεκανίδης 1960 leg. Πελεκανίδης 1960β.

Ζαχαρίας (4)

1791-1822

(τόμος 1, 295)

ΚΑΤΑΓ. Γαλάτισσα Χαλκιδικής.

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός, ζωγράφος.

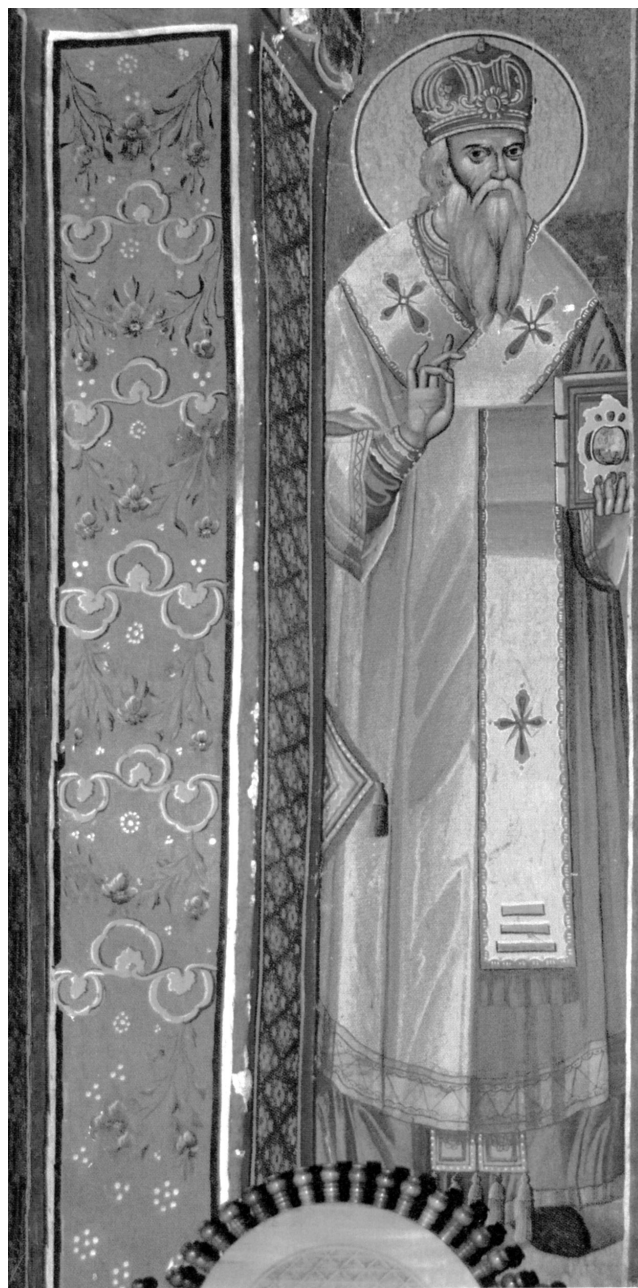
ΥΠΟΓΡ. υπογραφή στα βουλγαρικά (εικ. 1, 2, 3, 5), *διά χειρός Ζαχαρίου μοναχού* (εικ. 4, 6, 7), *διά χειρός Βενιαμίν μοναχού και Ζαχαρίου ιερομονάχου ανειψιών του Μακαρίου ζωγράφου γαλατζιάνου* (τοιχ. 2), *του Μακαρίου φημί εκ Γαλατίστης Βενιαμίν τε και Ζαχαρίου* (τοιχ. 3), *αριστοτέχνω χειρί δε των αυταδέλφων Βενιαμίν μοναχού και Ζαχαρίου ιερομονάχου των εκ Γαλατίστης* (τοιχ. 4), *χερσί δε τριών αυταδέλφων Ζωγράφων, του Βενιαμίν τε και θύτου Ζαχαρίου, ων η πατρίς εκ κόμης Γαλατίστης* (τοιχ. 6), *διά χειρός Βενιαμίν και των αυταδέλφων αυτού εκ χώρας Γαλατίστης*

(τοιχ. 7), ο ιερός ναός ούτος εις τιμήν του Γενεσίου της Υπεραγίας Θεοτόκου μετά και απάσης της οικίας ανηγέρθησαν εκ βάθρων παρά Βενιαμίν μοναχού ζωγράφου και των αυταδέλφων αυτού ιερομονάχων, Ζαχαρίου και Μακαρίου, ανειψιών του Μακαρίου ζωγράφου του εκ Γαλατίστης (τοιχ. 8).

ΣΥΝΕΡΓ. Μακάριος (5), θεός του, Βενιαμίν, Μακάριος (7), Θαλάσσιος, αδελφός του.

ΒΙΟΓΡ. Μέλος της συνοδείας των Γαλατσιάνων ζωγράφων του Αγίου Όρους, η οποία κυριάρχησε στην αγιορείτικη ζωγραφική του 19ου αιώνα. Σημαντικές πληροφορίες για τη ζωή και το έργο τους αντλούνται από τον κώδικα Ν 127 της Μεγίστης Λαύρας, μια χειρόγραφη Ερμηνεία Ζωγραφικής του 1711, την οποία χρησιμοποιούσαν οι Γαλατσιάνοι γεμίζοντας τα παράφυλλα με συμπληρωματικές σημειώσεις περί ζωγραφικής, συνταγές μαγειρικής, ιατρικές συνταγές, καθώς και με ενθυμήσεις από την ιστορία της συνοδείας τους. Το 1809 ο Ζαχαρίας εκάρη μοναχός, τον ίδιο χρόνο χειροτονήθηκε ιεροδιάκονος και το 1813 ιερομόναχος. Το 1819 ο Βενιαμίν, ο Μακάριος (7) και ο Ζαχαρίας ολοκλήρωσαν την ανακαίνιση του κελλιού τους στις Καρυές, το οποίο αποκαλείται ακόμη «των Γαλατσιάνων» ή «των Μακαραίων» και στο ναό του εικονίζονται οι ομώνυμοι άγιοι των κητόρων Βενιαμίν, Ζαχαρίας και Μακάριος. Στις 2 Ιουνίου 1822 ο Ζαχαρίας ακολούθησε τα αδέρφια του στην Σκιάθο αλλά πέθανε μετά από ένα μήνα, στις 4 Ιουλίου 1822 και τάφηκε στην Αγία Τριάδα της Σκιάθου¹.

ΕΙΚΟΝΕΣ Β ο υ λ γ α ρ ί α : 1) ΘΚ, 1791 2) ΧΣ Παντοκράτωρ, 1791 και 3) Ιωάννης Πρόδρομος, 1791, παρεκκλήσι του Αγίου Ιωάννου της Ρίλας στο καθολικό της μονής της Ρίλας 4) Ιωάννης Πρόδρομος, 1791 και 5) άγιος Ιωάννης της Ρίλας, 1791, παρεκκλήσι του Αγίου Νικολάου στο καθολικό της μονής της Ρίλας 6) ΘΚ, 1791, βόρειο προσκυνητάριο και 7) ΧΣ Παντοκράτωρ, νότιο προσκυνητάριο του ναού δίπλα στην είσοδο του καθολικού της μονής της Ρίλας 8) ΘΚ, 1793, Αρχαιολογικό Ινστιτούτο και Μουσείο, Σόφια 9) άγιος Ιωάννης της Ρίλας, από το

102. Ζαχαρίας (4), άγιος Νήφων, τοιχ. αρ. 1.

ναό των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, σήμερα στο Μουσείο της Αναγέννησης, Veliko Tarnovo².

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ Ά γ ι ο ν Ό ρ ο ς : 1) λιτή καθολικού μονής Χιλανδαρίου, 1803³ 2) κυριακό, σκήτη Αγίου Δημητρίου μονής Βατοπεδίου, 1806

ή 1816⁴ 3) παρεκκλήσι Αρχαγγέλων μονής Ιβήρων, 1812⁵ 4) παρεκκλήσι Προδρόμου μονής Ιβήρων, 1815⁶ 5) παρεκκλήσι Αγίου Θωμά μονής Βατοπεδίου, 1815⁷ 6) κυρίως ναός καθολικού μονής Εσφιγμένου, 1818⁸ 7) νάρθηκας καθολικού μονής Βατοπεδίου, 1819⁹ 8) ν. Γενεσίου της Θεοτόκου του κελλιού τους, Καρυές, 1819¹⁰.

Αποδίδονται: 9) παρεκκλήσι Αγίου Ανδρέα μονής Βατοπεδίου, 1798¹¹ 10) νάρθηκας παρεκκλησίου αγίου Νικολάου μονής Βατοπεδίου, 1802¹².

ΣΧΕΔΙΑ εικόνων με την Παραβολή των Δέκα Παρθένων, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα¹³.

ΒΙΒΛ. Οι πληροφορίες του Πορφύριου Uspenskij (*Istoria Afona*, τόμ. III, 2, Αγία Πετρούπολις 1892, 422-425) αναδημοσιεύονται σε ελληνική μετάφραση στο Παπάγγελος 1998, 270-272· Χιονίδης 1977, 128· Παπάγγελος 1990, 39-42· Παπάγγελος 1996, 294-303· Παπάγγελος 1998, 253-294· Παρασκευά 2004, 82-83.

1. Παπάγγελος 1998, 253-272· Παπάγγελος 2002, 174· Καλλιανός 2008, 597-599 2. Μουτάφωφ 2008, 102-103, πίν. 122-123 3. Παπάγγελος 1998, 268-269· Τσιγάρας 2008, 410 4. Ιουστίνος 1987, 144, αρ. 4· Παπάγγελος 1998, 268-269· Βαραλής 2006, 141 5. Παπάγγελος 1998, 268-269 6. Παπάγγελος 1998, 268-269 7. Παπάγγελος 1998, 268-269 8. Kadas 1979, 128· Παπάγγελος 1998, 268-269· Μπενάτου 2006, 135 9. Παπάγγελος 1996, 302-303, εικ. 268-269· Παπάγγελος 1998, 268-269 10. Παπάγγελος 1998, 268-269 11. Παπάγγελος 1998, 268-269 12. Παπάγγελος 1998, 268-269 13. Βαραλής 2006, αρ. 93α-β· Βασιλάκη 2006, 131.

Ζαχαρίας (5)

1825-1833

ΚΑΤΑΓ. Χαλκιάνικα Αχαΐας¹.

ΙΔΙΟΤ. Ιερομόναχος.

ΣΥΝΕΡΓ. Ιωάννης (89), αδελφός του².

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος Ζαχαρίας αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων, το 1833, στα Χαλκιάνικα Αχαΐας³.

ΕΙΚΟΝΑ Δώδεκα Απόστολοι, 1825, καθολικό μονής Αγίων Αποστόλων, Περιθώρι Αχαΐας⁴.

1. Γραϊκος 2008, 24 2. Στο ίδιο 3. Ηλιού 1999, 51 4. Μοναστήρια Αχαΐας 2006, 112.

Ζαχαρίας (6)

1832-1852

ΚΑΤΑΓ. Σαμάκοβο Αν. Θράκης, Βουλγαρία.

ΠΑΤΡ. Χρίστος.

ΒΙΟΓΡ. Ο *εικονογράφος* και *ζωγράφος* Ζαχαρίας εκ Σαμακοβίου αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων το 1832 στο Σαμάκοβο και το 1852 στη Μονή Μειστής Λαύρας του Αγίου Όρους¹. Εικόνες του υπάρχουν στο Μουσείο του Ινστιτούτου Αρχαιολογίας στη Σόφια².

ΒΙΒΛ. Συνδίκια – Γεωργιάδου 2004, 183.

1. Ηλιού 1999, 58 2. Gergova 2008, 11-13, αρ. I.32, I.33.

Ζερβός Αναστάσιος

1807

ΚΑΤΑΓ. Κέρκυρα.

ΙΔΙΟΤ. Αναγνώστης.

ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα με τα εκκλησιαστικά αρχεία της Κέρκυρας, στις 10 Δεκεμβρίου 1807 εισέπραξε από τον ευγενή, σιορ Στάμο Ροδόσταμο εκατόν δέκα έξι λίρες, «μονέδες», γιατί αγιογράφησε «τις λουμινάριαις» (λαμπάδες) για το ναό του Αγίου Σπυρίδωνα¹.

1. Μελέντη 2001, 167.

Ζήκος

1838-1864

ΚΑΤΑΓ. Χιονιάδες Ιωαννίνων.

ΠΑΤΡ. Γεώργιος.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Ζήκου χιονιαδίτου* (εικ. 1), *διά χειρός των Ζήκου Γεωργίου χιονιαδίτου* (εικ. 2), *διά χειρός των αυταδέλφων Ζήκου Ματθαίου και Αποστόλη υιού αυτού εκ κόμης Χιονιάδες* (τοιχ.).

ΣΥΝΕΡΓ. Ματθαίος, αδελφός του και Αποστόλης (2), ανιψιός του.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) νεομάρτυρας Γεώργιος από τα Ιωάννινα, 1838, οικία νεομάρτυρα, Ιωάννινα¹ 2) ΘΚ Οδηγήτρια, 1840, μονή Γενεθλίων της Θεοτόκου, Καβάσιλα Ιωαννίνων².

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Γενεθλίων της Θεοτόκου, 1864, Καβάσιλα Ιωαννίνων³.

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 53, 55 εικ. 12· Τριανταφυλλόπουλος 1997, 457 σημ. 7· Νάνου 2005, 159 2. Καμαρούλιας 1996 Α', 165 3. Καμαρούλιας 1996 Α', 169, εικ. 96-102.

Ζήσης (1)

c. 1800

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Ζήση*.

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος, c. 1800, Museo Provinciale, Lecce, Ιταλία¹.

1. Gelao 1988, αρ. 74.

Ζήσης (2)

1854-1861

ΚΑΤΑΓ. Σαμαρίνα Γρεβενών.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Αθανασίου και Ζίση <εκ> χώρας Σαμ[α]ρίνης* (εικ. 1, 2), *διά χηρός Αθανασίου και Ζίση εκ κόμης Σαμαρίνα* (τοιχ. 1), *διά χειρός των ελαχίστων δούλων του Θεού Αθανασίου και Ζήση εκ της κωμοπόλεως Σαμαρίνης* (τοιχ. 2).

ΣΥΝΕΡΓ. Αθανάσιος (16).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Σύναξη των Δώδεκα Αποστόλων, 1860 και 2) άγιος Αθανάσιος με τον άγιο Βησσαρίωνα, 1861, v. Αγίου Δημητρίου, Παλαιομονάστηρο Τρικάλων¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) v. Ασωμάτων Ταξιαρχών, 1854, Μουριά Τρικάλων² 2) καθολικό μονής Προφήτη Ηλία (Αγίου Μοδέστου), 1859, Πύρρα Τρικάλων³.

1. Καλούσιος 1992, 243, 251, εικ. 102 2. Καλούσιος 1991, 138, 157 3. Ράπτης 1985, 40-41· Παπαζήσης 1988, 365· Καλούσιος 1991, 141, 157· Μαντζανά 2006, 498.

Ζούκης Δημήτριος

1774-1808

(τόμος 1, 296-297)

ΚΑΤΑΓ. Καλαρίτες Ιωαννίνων.

ΙΔΙΟΤ. Ιστοριογράφος, αγιογράφος.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Δημητρίου Καλαρρύτη* (εικ. 1), *χειρ Δημητρίου Ζούκη από Καλαρρύτες* (εικ. 2), *διά χειρός Δημητρίου Αθαν[ασίου Καλ]αρύτου* (εικ. 3), *διά χειρός Δημητρίου Ζούκη καλαρίτου* (εικ. 5), *διά χειρός Δημητρίου Αθανασίου Ζούκη καλαρίτου και Γεωργίου αυτού μαθητού* (τοιχ. 2).

ΣΥΝΕΡΓ. Γεώργιος (38).

ΒΙΟΓΡ. Ο Δημήτριος Ζούκης υπήρξε εκτός από ζωγράφος και μουσικός. Σύμφωνα με το κτητορικό σημείωμα, το έτος 1800 αγόρασε τον μουσικό κώδικα 295 της μονής Μεταμορφώσεως των Μετεώρων, στον οποίο σημειώνει: *νυν δε Δημητρίου Ζούκη κ(αι) αγιογράφου του εκ κόμης Καλαρρύτες 1800 από Χριστού ωνηθέν διά γρόσια 18¹*.

Ο Ζούκης αντέγραψε επίσης έναν μουσικό κώδικα τον οποίον διακόσμησε με επίτιτλα και αρχικά γράμματα². Με βάση τους όρους του συμφωνητικού αγιογράφησης της μονής Υπαπαντής Τρικάλων, που υπογράφει ο Δημήτριος Ζούκης καλαρίτης και ιστοριογράφος, στις 12 Οκτωβρίου 1784 ο ζωγράφος Δημήτριος και ο μαθητής του Γεώργιος συμφώνησαν με τους μοναχούς να *αγιογράψωμεν τον νάρθηκα της αγίας μονής με ειδικαίς μας ταις βαφαίς και τα λάδια και ιδικόν τους το ψωμί διά γρόσια 25³*. Ενδιαφέρων είναι ο όρος σύμφωνα με τον οποίον εάν δεν άρεσε η διακόσμηση στον ιερέα, οι ζωγράφοι δεν επρόκειτο να πληρωθούν. Συγκεκριμένα αναφέρεται στο συμφωνητικό: *... υποσχόμεθα ότι θα βάλλωμεν την επιμέλειαν, καθώς ζητεί ο τόπος και η τέχνη, να γένη η ιστορία καθώς πρέπει ... ειδέ και δεν αρέση να μην πάρωμεν ουδέ να ζητήσωμεν τίποτα⁴*.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΘΚ η Παντάνασσα, 1774, δεσποτική εικόνα, καθολικό μονής Ρογκοβού Ιωαννίνων⁵ 2) Δέηση και τρεις άγιοι, εικόνα δίζωνη, 1781, Συλλογή Βελιμέζη, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα⁶ 3) ΘΚ η Πάντων Ελπίς, 1778, v. Αγίου Γεωργίου, Κλεινό (Κλινοβός) Τρικάλων⁷ 4) ΧΣ (αποδ.), v. Αγίου Γεωργίου, Κλεινό (Κλινοβός) Τρικάλων⁸ 5) άγιος Γεώργιος ένθρονος, 1784, v. Αγίου Γεωργίου, Αηδόνα Τρικάλων⁹ 6) αρχάγγελος Μιχαήλ, 1808, v. Αγίου Αθανασίου, Μονοδένδρι Ιωαννίνων¹⁰.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) εξωνάρθηκας ναού Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1782, Καλαμπάκα Τρικάλων¹¹ 2) ν. Αγίου Αθανασίου, 1783, Καστανιά Τρικάλων¹² 3) νάρθηκας, μονή Υπαπαντής, 1784, Μετέωρα¹³ 4) καθολικό μονής Αγίας Τριάδας, Μετέωρα (τιμήμα διακόσμου)¹⁴.

1. Βέης 1967, 310-312· Καλούσιος 2006, 9 2. Βέης 1947· Καλούσιος 2006, 10 3. Καλούσιος 2006, 9 4. Καλούσιος 2006, 9 και Καλούσιος 2001α, 403 5. Καμαρούλιας 1996 Α', 338, εικ. 345· Καλούσιος 2006, 9 6. Χατζηδάκη 1997, αρ. 62 7. Μαντζάνας 1984, 90-91· Καλούσιος 2001α, 398-399 8. Καλούσιος 2006, 8 9. Καλούσιος 2001α, 388, 411, εικ. 1 και 2006, 8 10. Κωνσταντίος 1987, 243 11. Καλούσιος 2001α, 392 12. Κωνσταντίος 1987, 243· Καλούσιος 2001α, 394, 413, εικ. 3, 5, 10· Καλούσιος 2006, 8· Σαββοπούλου – Κατσίκης 2008, 553 13. Κωνσταντίος 1987, 243, εικ. 4· Νικονάνος 1987, 87· Καλούσιος 2001α, 402, εικ. 6.16 και 2006, 9· Κωνσταντίος 2002, 241 14. Κωνσταντίος 1987, 243· Καλούσιος 2006, 8-9.

Ζούκης Διονύσιος

1814

ΚΑΤΑΓ. Καλαριότες Ιωαννίνων.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Διονυσίου του Ζούκη Καλαρυτιώτου.*

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ παράσταση του Χριστού στη βόρεια πλευρά του καθολικού, 1814, μονή Παλιουρής Ιωαννίνων¹.

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 602.

Ζωγράφος Αριστείδης

1865-1880

ΚΑΤΑΓ. Βορδόνια Λακωνίας.

ΙΔΙΟΤ. Ιερέας.

ΥΠΟΓΡ. *έργω δε ιερέως Αρ. Ζωγράφου.*

ΒΙΟΓΡ. Πιθανώτατα μέλος της ίδιας οικογένειας με τους Ζωγράφους του Μακρυγιάννη (βλ. στα λήμματα Ζωγράφος Δημήτριος και Παναγιώτης). Εικόνες του με χρονολογίες 1865 και 1874 βρισκόνταν στο ναό της Υπαπαντής στη Βορδόνια της Λακωνίας¹.

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Δημήτριος, 1880, ν. Υπαπαντής, Βορδόνια Λακωνίας².

1. Δρανδάκης 1977-78, 148 σημ. 56 2. Στο ίδιο.

Ζωγράφος Δημήτριος

c. 1790 - c. 1840

(γνωστός ως Παναγιώτης, ζωγράφος του Μακρυγιάννη)

ΚΑΤΑΓ. Βορδόνια Λακωνίας.

ΥΠΟΓΡ. (*χειρ*) *Δημητρίου του εκ Βορδόνης* (εικ. 1), [*χειρ Δημητρίου του εκ Βορδό[νης]*] (εικ. 2), *χειρ Δ Ζ* (εικ. 3), *χειρ Δημητρίου Ζωγράφου* (Πίνακες, 1η σειρά υδατογραφιών), *εξωγραφίσθησαν διά χειρός Δημητρίου Ζωγράφου Λάκωνος εκ του δήμου Βορδόνια* (Πίνακες, 2η σειρά υδατογραφιών).

ΣΥΝΕΡΓ. Παναγιώτης Ζωγράφος, γιος του.

ΒΙΟΓΡ. Η επί σειρά ετών σύγχυση ανάμεσα στο πρόσωπο του Παναγιώτη Ζωγράφου, ο οποίος αναφέρεται στα Απομνημονεύματα του Στρατηγού Ιωάννη Μακρυγιάννη¹, και του Δημητρίου Ζωγράφου, που υπογράφει τις υδατογραφίες των «εικονογραφιών» του Αγώνα του 1821, διαλευκάνθηκε το 1980, μετά τον εντοπισμό εγγράφων στα Γενικά Αρχεία του Κράτους². Με βάση τα παραπάνω έγγραφα και με συνδυασμό των ήδη υπαρχόντων πληροφοριών για τους ζωγράφους του Μακρυγιάννη, υποστηρίχθηκε με πειστικά επιχειρήματα ότι ο βασικός συνεργάτης του Μακρυγιάννη και δημιουργός της σειράς των πινάκων από τον Αγώνα του 1821 ήταν ο Δημήτριος Ζωγράφος, ο οποίος είχε ως βοηθό το γιο του Παναγιώτη (βλ. λήμμα)³. Ο Δημήτριος συμμετείχε στην Ελληνική Επανάσταση με τους καπεταναίους της Βορδόνιας, έλαβε μέρος στην πολιορκία της Τριπολιτσάς το 1821 και στη μάχη των Δερβενακίων το 1822⁴. Το 1836 συμφώνησε με τον στρατηγό Μακρυγιάννη να ζωγραφίσει τους πίνακες με θέματα από την Επανάσταση. Η συμφωνία προέβλεπε την παροχή στέγης και τροφής και την εξόφληση του ζωγράφου για κάθε κομμάτι χωριστά⁵. Το 1837 ο Δημήτριος Ζωγράφος εκτέλεσε για λογαριασμό του γιατρού Διονυσίου Πύρρου, στενού φίλου του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, τον Επιτάφιο Θρήνο σε αντιμήνσιο, που βρίσκεται στο ναό του Αγίου Σπυρίδωνα στη Βορδόνια της Λακωνίας με την υπογραφή *χειρ Δ Ζ Λ(ά)κ(ωνος) του εκ Βορδ(όνης)*⁶. Το 1840 γνωρίζουμε ότι ο ζωγράφος τελείωσε το ψηφιδωτό στην αυλή του Μακρυγιάννη⁷.

103. Ζωγράφος Δημήτριος, ΘΚ βρεφοκρατούσα, λεπτομέρεια, εικ. αρ. 7.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧΣ και ΘΚ βρεφοκρατούσα, 1824, ν. Αγίου Γεωργίου, Μυστράς 2) Ιωάννης Πρόδρομος, 1829, μονή Ζωοδόχου Πηγής Καστρίου, κοντά στο Καστόρειο Λακωνίας 3) άγιος Σπυρίδων, 1831, ν. Αγίου Σπυρίδωνα, Βορδόνια Λακωνίας⁸.

Αποδίδοται: 4) ΘΚ Ζωοδόχος Πηγή, 1811, ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Βορδόνια⁹ 5) ΧΣ, δεσποτική εικόνα, μονή Ζωοδόχου Πηγής Καστρίου, κοντά στο Καστόρειο Λακωνίας 6) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς και 7) ΘΚ βρεφοκρατούσα, τέμπλο, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Βορδόνια¹⁰.

Εικόνα του αγίου Γεωργίου με υπογραφή χειρ Δημητρίου του εκ Βορδούνης και χρονολογία 1814, βρίσκεται στο ναό του Αγίου Γεωργίου, στο Σόλο Καλαβρύτων (Αγοροπούλου 2002, 116). Επίσης εικόνα με την Θεοτόκο «Άνωθεν οι Προφήται», υπογεγραμμένη και χρονολογημένη στα 1824, βρίσκεται στο ναό του Αγίου Γεωργίου στο Μυστρά (Πάντου 2003, 343-351, πίν. 149-152).

ΠΙΝΑΚΕΣ 1) Η δικαία απόφασις του Θεού διά την απελευθέρωσιν της Ελλάδος 2) Πτώσις Κωνσταντινουπόλεως 3-23) πολεμικά γεγονότα από την Ελληνική Επανάσταση του 1821 24) Η Ελλάς ευγνωμονούσα γράφει

εις την πλάκα της Αθανασίας τα ονόματα των αγωνισθέντων υπέρ της Ελευθερίας της Φιλελλήνων 25) Ο Αρμασπέρης (*Armansberg*) βγάνει με το χέρι του ματωμένο την καρδιά της Ελλάδας (κάηκε από φίλους τού ζωγράφου για να τον προστατεύσουν από την οργή του προέδρου του συμβουλίου της Αντιβασιλείας Joseph Ludwig Graf von Armansberg) και 26) προσωπογραφία του στρατηγού Μακρυγιάννη (δεν σώζεται)¹¹.

Εκτελέσθηκαν πέντε σειρές των παραπάνω πινάκων: Η αρχική σειρά, εκτελεσμένη με αυγοτέμπερα σε ξύλο, παρέμεινε στην κατοχή του Μακρυγιάννη. Οι ξύλινοι πίνακες ήταν όλοι ανυπόγραφοι, έφεραν την επιγραφή *σκέψις Μακρυγιάννη*, αριθμό κατάταξης και χρονολογία 1836, από το χέρι του ζωγράφου¹².

Από τους παραπάνω ξύλινους πίνακες βρίσκονται σήμερα οκτώ στο Εθνικό και Ιστορικό Μουσείο της Αθήνας: πρόκειται για την Πτώση της Κωνσταντινουπόλεως, την Μάχη των Βασιλικών, την Πολιορκία της Τριπολιτσάς, την Πρώτη Μάχη των Αθηνών, την Καταστροφή του Δράμαλη στα Δερβενάκια, την Μάχη του Πειραιά και του Φαλήρου, την Μάχη Σάμου και Κρήτης και την Δικαία Απόφαση του Θεού¹³.

ΥΔΑΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Οι άλλες τέσσερις σειρές των παραπάνω πινάκων, υπογεγραμμένες από τον Δημήτριο Ζωγράφο, απαρτίστηκαν από υδατογραφίες εκτελεσμένες σε στρατσόχαρτο και προσφέρθηκαν το 1839 στον Όθωνα και στους πρέσβεις της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας, με προορισμό τους βασιλείς τους¹⁴.

Η 1η σειρά που είχε προσφερθεί στον Όθωνα, παραδόθηκε αργότερα από τον Μακρυγιάννη στον Αλέξανδρο Ησαΐα (βλ. λήμμα) για να αναπαραχθεί λιθογραφικά στο Παρίσι¹⁵. Η πρωτότυπη αυτή σειρά βρέθηκε το 1909 στη Ρώμη, αγοράστηκε από τον Ιωάννη Γεννάδιο και σήμερα βρίσκεται στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη της Αθήνας. Το 1926 η σειρά εκδόθηκε σε λιθογραφική αναπαραγωγή σε 140 αντίτυπα¹⁶.

Η 2η σειρά των υπογεγραμμένων υδατογραφιών, που είχε προσφερθεί στον πρεσβευτή της Αγγλίας για να παραδοθεί στη βασίλισσα Βικτωρία, φυλάσσεται σήμερα

στον Πύργο του Windsor στο Λονδίνο. Οι πίνακες συνοδεύονταν από ένα γράμμα του Μακρυγιάννη προς τον άγγλο πρεσβευτή Ed. Lyons και ένα γράμμα προς την βασίλισσα Βικτωρία, όπου χρησιμοποιεί τη λέξη «εζωγράφησα» και αλλού σημειώνει ότι οι 24 εικόνες είναι «ατελώς και αμαθώς εζωγραφισμένοι» λόγω των καλλιτεχνικών ελλείψεων των Ελλήνων, που οφείλονται στην τουρκική σκλαβιά. Επίσης με τη φράση «ένας μόνο λόγος της Μεγαλειότητός Σου δύναται να τας παραστήση με την πλέον εντελή ζωγραφίαν» διακρίνεται η ιδέα της ανάθεσης των πινάκων σε κάποιον δυτικό ζωγράφο. Τα γράμματα αυτά, του έτους 1839, βρίσκονται στα αρχεία του Foreign Office¹⁷.

Από τις άλλες δύο σειρές, που είχαν προορισμό τη Γαλλία και τη Ρωσία, μία υδατογραφία με θέμα τη *Μάχη του Καρπενησίου* βρίσκεται στο Μουσείο Μπενάκη, στην Αθήνα¹⁸.

ΒΙΒΛ. Δρανδάκης 1977-78· Μοσχονάς 1997α, όπου και προηγούμενη βιβλιογραφία· Χατζηνικολάου 1982, 38-42· Κωτίδης 1995.

1. Βλαχογιάννης 1947, βιβλίον γ', 97-99 2. Γιαννόπουλος 1976· Φενερλή 1980· Παλαιότερη λεπτομερειακή βιβλιογραφία για τον Μακρυγιάννη και τον Π. Ζωγράφο βλ. Ασδραχάς 1974 3. Φενερλή 1980 4. Φενερλή 1980, 55-56 5. Φενερλή 1980, 57 6. Δρανδάκης 1977-78, 152, εικ. 8 7. Φενερλή 1980, 58 8. Δρανδάκης 1977-78, 149-150· Πάντου 2005, 217, εικ. 20 9. Καλλιγιάς 1977, 532-533· Δρανδάκης 1977-78, 149 10. Δρανδάκης 1977-78, 150-152, εικ. 6-7 11. Προκοπίου 1940· Μοσχονάς 1997α, όπου και παλαιότερη βιβλιογραφία 12. Λαμπράκη-Πλάκα 1976 και 1984 13. Λαμπράκη-Πλάκα 1976 και 1984· Ασδραχάς 1974· Παπασπύρου-Καραδημητρίου 1994, 37· Μοσχονάς 1997α, όπου και προηγούμενη βιβλιογραφία 14. Βλαχογιάννης 1947, βιβλίον γ', 97 15. Σπετσιέρη-Beschi 1978, 272-293, πίν. 117-126· Λάμπας 1978-79 16. Κιτσιίκη-Παναγοπούλου 1984· Λαμπράκη-Πλάκα 1984 17. Λούκος 1975· Πετρής 1975, 108, όπου επιγραφή στη ράχη της εικόνας αρ. 2 της σειράς· Λαμπράκη-Πλάκα 1976 18. Από παραδρομή η υδατογραφία *Η Μάχη του Καρπενησίου* του Μουσείου Μπενάκη (Δεληβορριάς 2000, 196, εικ. σελ. 192) αναφέρεται ως αυγοτέμπερα.

Ζωγράφος Ιορδάνης 1886

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Ιορδάνου Ι. Ζωγράφου* (εικ. 1).
ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Κοίμηση της Θεοτόκου, 1886¹ και 2) Σύναξη των Αποστόλων, ν. Μεταμόρφωσης, Θεσσαλονίκη².

1. Ζάρρα 2006, 161-163, εικ. 62 2. Ζάρρα 2006, 163.

Ζωγράφος Ιωάννης 1850

ΚΑΤΑΓ. Άγιος Γεώργιος (Τσούρχλι) Γρεβενών.
ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιω(άννου) Ζωγράφου Τζουρχλι*.
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό, μονή Ευαγγελισμού της Θεοτόκου «Μπουνάσια», 1850, Παλιουριά Γρεβενών¹.

1. Μουτσόπουλος 2006, 155· Σαββοπούλου 2009, 107.

Ζωγράφος Μανουήλ 1835-1869

ΚΑΤΑΓ. Σέλιτσα (Εράτυρα) Κοζάνης.
ΠΑΤΡ. Γεώργιος (50).
ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Γεωργίου Ζωγράφου και υιού αυτού εκ Σελίτζης* (τοιχ. 1), *διά χειρός Μανουήλ Ζωγράφου εκ Σελίτζης* (τοιχ. 2).
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ Μονή Ζάβορδας Γρεβενών: 1) παρεκκλησί Ταξιαρχών, 1835¹ και 2) καθολικό (β' στρώμα), 1869².

1. Μουτσόπουλος 2006, 147 2. Μουτσόπουλος 2006, 142.

Ζωγράφος Παναγιώτης c. 1820-1843

ΚΑΤΑΓ. Βορδόνια Λακωνίας.
ΣΥΝΕΡΓ. Δημήτριος Ζωγράφος, πατέρας του.
ΒΙΟΓΡ. Γιος του Δημητρίου, ζωγράφου του Μακρυγιάννη και συνεργάτης του το διάστημα 1836-1839, στην εκτέλεση των «εικονογραφιών» του αγώνα¹. Από το 1839, σύμφωνα με έγγραφα των Γενικών Αρχείων του Κράτους, σπούδασε ζωγραφική στο Σχολείο των

Τεχνών της Αθήνας με βασιλική υποτροφία, η οποία ανανεωνόταν κάθε χρόνο έως τον Ιανουάριο του 1843. Την εποχή αυτή αναφέρεται ότι ο Παναγιώτης Ζωγράφος ύστερα από αίτηση δίμηνης άδειας δεν επέστρεψε στις σπουδές του².

Στην παλαιότερη βιβλιογραφία το βαπτιστικό Παναγιώτης αποδίδεται στον πατέρα του Δημήτριο Ζωγράφο, κύριο δημιουργό των «εικονογραφιών» του Μακρυγιάννη (βλ. λήμμα Ζωγράφος Δημήτριος, όπου και η σχετική βιβλιογραφία).

1. Φενερλή 1980, όπου ξεκαθαρίζονται τα πρόσωπα των ζωγράφων του Μακρυγιάννη και αναφέρεται όλη η προηγούμενη βιβλιογραφία· Μοσχονάς 1997β 2. Φενερλή 1980, 58-63.

Ζωγράφος Παντολέων c. 1850

ΒΙΟΓΡ. Ζωγράφος του 19ου αιώνα¹.

1. Γραϊκός 2008, 25.

104. Ζώρξης, άγιος Νήφων, τοιχ. αρ. 2.

105. Ζώρξης, Δευτέρα Παρουσία, τοιχ. αρ. 5.

Ζώρξης (Γεώργιος, Τζιώρτζης) 1546/47-1557/58
(τόμος 1, 297)

ΕΙΚΟΝΑ Ιωάννης Πρόδρομος (αποδ.), καθολικό μονής Διονυσίου (κεντρικό προσκυνητάριο), Άγιον Όρος¹.
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) καθολικό μονής Διονυσίου, 1546/47, Άγιον Όρος² 2) καθολικό μονής Δουσίκου Τρικάλων, 1557/58³ 3) καθολικό μονής Ρουσάνου, 1560, Μετέωρα (αποδ.)⁴ 4) καθολικό μονής Μεταμορφώσεως Μεγάλου Μετεώρου (αποδ.)⁵ 5) καθολικό μονής Δοχειαρίου, 1568, Άγιον Όρος (αποδ.)⁶.

ΒΙΒΛ. Δεριζιώτης 1994, 414, 415, εικ. 6, 7· Βαφειάδης 2001, 26-27· Ταβλάκης – Σιώμκος 2006, 208-209· Παλιούρας 2001, 319: αποδίδει στον Ζώρξη τις εικόνες που προέρχονται από το σύνολο της Μεγάλης Δείσεως, που πιθανότατα κοσμούσε το τέμπλο της μονής Δοχειαρίου και από το οποίο σώζεται σήμερα μόνο ένα τμήμα· Βοκοτόπουλος 2006, 24· Γκιολές 2009: διαφωνεί με την απόδοση στον ίδιο ζωγράφο των τοιχογραφιών της μονής Διονυσίου και της μονής Δουσίκου, καθώς και με την απόδοση της διακόσμησης της μονής Διονυσίου στον Τζιώρτζη, που ζούσε στην Κωνσταντινούπολη. Τέλος, θεωρεί ότι από τα σύνολα που σχετίζονται με

την δραστηριότητα του Τζώρτζη, αυτό που βρίσκεται πλησιέστερα στις τοιχογραφίες της μονής Διονυσίου είναι ο διάκοσμος του καθολικού της μονής Δοχειαρίου (βλ. ειδικά Γκιολές 2009, 159-168, 170).

Για την απόδοση των έξι εικόνων της Μεγάλης Δείσεως του Πρωτάτου (Χριστός Παντοκράτωρ, ΘΚ, Ιωάννης Πρόδρομος, αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ, απόστολοι Πέτρος και Παύλος) στον Τζώρτζη βλ. Τσιγαρίδας 1977β, 124-125, αρ. 2.47-2.53· Παπαμαστοράκης 1998, 98-99, 343 σημ. 116· Παλιούρας 2006, 89, αρ. 32-36.

Για την απόδοση των πέντε δεσποτικών εικόνων του Πρωτάτου (Χριστός Μέγας Αρχιερέυς και άγιοι, Κοίμηση της Θεοτόκου, άγιοι Στέφανος, Νικόλαος και Ιωάννης Θεολόγος, άγιος Παντελεήμων και Ιωάννης Πρόδρομος) στον Τζώρτζη βλ. Τόσκα 1997, αρ. 2.83· Παπαμαστοράκης 1998, 98-99, 343 σημ. 116· Toska 2009, αρ. 178-179. Τέλος, βλ. και Περράκης 2010.

1. Vassilaki 2008, 86· Βαφειάδης 2009, 20-21 2. Βοκοτόπουλος 2006, 24-26, εικ. 1-571· Ταβλάκης 1997, αρ. 1.6 (τμήμα τοιχογραφίας από τον εξωνάρθηκα του καθολικού) 3. Δεριζιώτης 2006, 421-425, εικ. 1-7· Vassilaki 2008, 86· Τσιγάρας 2008, 408, εικ. σελ. 402 4. Δεριζιώτης 1994, 415, εικ. 8, 10 και 2006, 421-425, εικ. 1-6 5. Δεριζιώτης 2006, 421-425, εικ. 1-3, 5-7· Vassilaki 2008, 86, εικ. 14, 20 6. Παλιούρας 2001, 291-320· Vassilaki 2008, 86.

Ζωσιμάς (1)

βλ. *Μαυρομάτης Ζωσιμάς*

Ηλίας (1) 1622
(τόμος 1, 299)

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Ταξιαρχών συνοικίας Απόζαρη, 1622, Καστοριά¹.

1. Παϊσίδου 1995, 22, 1996, 94 και 2002α, 43-44 πίν. 27β· Drakoroulou 2005, 27-28, εικ. 16.

Ηλίας (3) 1658
(τόμος 1, 299)

ΚΑΤΑΓ. Επταχώρι (Μπορμπουτσικό) Καστοριάς.
ΥΠΟΓΡ. *διά χηρός καμού του αμαρτωλού Μηγάλι ζωγράφου και Ηλία ζωγράφου εκ χώρ(ας) [Ζέ]ρμας και εκ χόρας Βυρπητικώ.*
ΣΥΝΕΡΓ. Μιχάλης (2).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ νάρθηκας μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου Πυλαίου ή Σπηλαιίου Γρεβενών, 1658¹.

1. Τσιλιπάκου – Δρόσου – Παϊσίδου 2003, 775· Τσιλιπάκου 2004, 114-115, εικ. 3 και 2008α, 22· Μουτσόπουλος 2006, 383 (με λάθη στην ανάγνωση της επιγραφής).

Ησαΐας Αλέξανδρος 1809-1839

ΚΑΤΑΓ. Σμύρνη.
ΙΔΙΟΤ. Δάσκαλος, χαρακτήρας, ζωγράφος;
ΒΙΟΓΡ. Δάσκαλος και «γραμματικός», συνδεόταν φιλικά και ιδεολογικά με τον Ιωάννη Καποδίστρια, που τον διόρισε, από το 1829 μέχρι το 1833 τουλάχιστον, διευθυντή του Αλληλοδιδασκτικού Σχολείου στο Ναύπλιο¹. Είναι γνωστός από την εμπλοκή του στην λιθογράφιση και έκδοση των υδατογραφιών με σκηνές του Αγώνα, που είχαν προκύψει από τη συνεργασία του Ιωάννη Μακρυγιάννη και του Δημητρίου Ζωγράφου (βλ. λήμμα)². Το γεγονός ότι ο Ησαΐας είχε δεσμευθεί ενόρκως να λιθογραφήσει τις εικόνες «με τας αναγκαίας επιδιορθώσεις των θέσεων, προσώπων και λοιπών, χωρίς να απομακρυνθεί διόλου από την ιδέαν των

πρωτοτύπων» αποτελεί μια ένδειξη για την ενασχόλησή του με τη ζωγραφική και τη χαρακτηριστική³. Τελικά ο Ησαΐας, παραβαίνοντας τη συμφωνία του, τύπωσε διαφορετικές εικόνες, λιθογραφίες αγνώστων Ιταλών ζωγράφων, τις οποίες και υπέγραψε ως έργα του. Η υπόδειξη του θέματος, ο υποτιτλισμός και ίσως και ο επιχρωματισμός τους να οφείλονται στον ίδιο⁴. Το 1839, πριν από το θάνατό του, στην Τεργέστη, τύπωσε επτά λιθογραφίες υπό τον γενικό τίτλο *Ιστορία της Ελλάδος υπό Αλεξάνδρου Σ. Ησαΐα*, των οποίων μια πλήρης σειρά βρίσκεται στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο της Αθήνας⁵.

1. Λάππας 1978-79 2. Βλαχογιάννης 1947, βιβλίο γ', 97-99 3. Ιωάννου 1997, 461 4. Spetsieri-Beschi 1986, 302 5. Ασδραχάς 1974· Πετρή 1976· Ιωάννου 1997, 461, όπου και προηγούμενη βιβλιογραφία.

Ησαΐας (6) 1728
(τόμος 1, 300)

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αγίας Ειρήνης, 1728, Μαλώνα, Ρόδος¹.

1. Κουτελάκης 1991, 121.

Ησαΐας (7) 1711-1744
(τόμος 1, 301)

ΒΙΟΓΡ. Πιθανώς ταυτίζεται με τον ζωγράφο-μαθητή του Διονυσίου εκ Φουρνά, ο οποίος αναφέρεται στην παρρησία του έτους 1711 στο παρεκκλήσι του Τιμίου Προδρόμου, στο Κουτλουμουσιανό κελλί του Διονυσίου στις Καρυές του Αγίου Όρους (Μπονόβας 2010). ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Κουτλουμουσίου, 1744, Άγιον Όρος¹.

1. Κυριακούδης 2001, 172-175, εικ. 53.

Θαλασσινός ή Θαλασηνός Ιωάννης 1705
(τόμος 1, 301)

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Νικόλαος, 1705, ν. Αγίου Νικολάου, Παραπόρτι, Άνδρος¹.

1. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1987, 375, πίν. 186· Βασιλόπουλος 2000, εικ. 1.

Θαλάσσιος 1822-1829

ΚΑΤΑΓ. Γαλάτιστα Χαλκιδικής.

ΙΔΙΟΤ. Ιερέας, ζωγράφος.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Βενιαμίν μοναχού Θαλασσίου ιερέως και Μακαρίου ιεροδιακόνου των αυταδέλφων.*

ΣΥΝΕΡΓ. Βενιαμίν, Μακάριος (7), Ιωάννης (82.1), γιος του.

ΒΙΟΓΡ. Ανιψιός του Μακαρίου (5), αδελφός των Βενιαμίν, Ζαχαρία (4) και Μακαρίου (7) από τη Γαλάτιστα της Χαλκιδικής και μέλος της συνοδείας τους, που κυριάρχησε στη ζωγραφική του Αγίου Όρους κατά τον 18ο και 19ο αιώνα. Κατά την μετεγκατάσταση των Γαλατσιάνων ζωγράφων του Αγίου Όρους στη Σκιάθο (βλ. Βενιαμίν) στις 2 Ιουνίου 1822, έφθασε μαζί με τον Ζαχαρία και ο τέταρτος αδελφός, ο παπα-Θαλάσσιος, ο οποίος ήταν έγγαμος ιερέας στη Γαλάτιστα. Στη Σκιάθο ακολούθησε την οικογένεια και ο τότε οκτάχρονος γιος τού Θαλάσσιου, Ιωάννης, ο οποίος ακολούθησε το επάγγελμα του ζωγράφου. Το 1829 ο παπα Θαλάσσιος ιερέως συμπεριλήφθηκε στον κατάλογο των παροίκων-φυγάδων της Σκοπέλου, με την οικογένειά του, «ψυχές 4»¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ Ιερό Βήμα καθολικού, μονή Ευαγγελισμού, 1822, Σκιάθος².

ΒΙΒΛ. Παπάγγελος 2002, 174, 183· Καλλιανός 2008, 597-599.

1. Χιονίδης 1977, 128· Παπάγγελος 1998, 261, 262 2. Παπάγγελος 1998, 261, σημ. 57· Ορμούλια 2005, 27.

Θέμελης 1718-1719

ΚΑΤΑΓ. Μέτσοβο.

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΥΠΟΓΡ. *Αποστόλη ζωγράφου) κε Θέμελη από χορηγό Μέχοβο.*

ΣΥΝΕΡΓ. Αποστόλης (1).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Δραμεσών, 1718-1719, Ιωάννινα¹.

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 478, εικ. 573-575.

Θεμιστοκλής 1904

ΚΑΤΑΓ. Γαλάτιστα Χαλκιδικής.

ΠΑΤΡ. Αστέριος.

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Θεμιστοκλέους Αστερίου Ζωγράφου.*

ΒΙΟΓΡ. Γιος του ζωγράφου Αστερίου και εγγονός του ιερέα Θαλάσσιου, από τα τελευταία μέλη των Γαλατσιάνων ζωγράφων του Αγίου Όρους¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑ Άκρα Ταπείνωση, 1904, ν. Αγίου Νικολάου, Γαλάτιστα Χαλκιδικής².

1. Παπάγγελος 2002, 183 2. Ορμούλια 2005, 32, 42.

Θεοδοσία 1723

ΠΑΤΡ. Γεώργιος.

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΥΠΟΓΡ. *Πέφικε τούτο Σοφρονίου καθεγουμένου, θύτον τε Σονμεληώτου, διά χιρός δε ταπινής Θεοδωσίας θιγατήρ Γεωργίου και Ασομουρι[...]*

ΕΙΚΟΝΑ 1723, ιδιωτική συλλογή, Ρουμανία (σήμερα χαμένη)¹.

1. Δεληγιάννης 1996, 184-185.

Θεοδόσιος (1.1.) 1539

ΙΔΙΟΤ. Ιερομόναχος.

ΥΠΟΓΡ. *Θεοδοσίου ζωγράφου ιερομονάχου.*

ΣΥΝΕΡΓ. Δημήτριος (3.1), Νεμάς.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Προφήτη Ηλία, 1539, Παλαιογράτσανο Κοζάνης¹.

1. Ζάνδες 1984, 1 (χρονολογία 1549)· Παρχαρίδου 2004, 157.

Θεοδόσιος (2) 1645
(τόμος 1, 302)

ΒΙΟΓΡ. Ο Θεοδόσιος φιλοτέχνησε τη διακόσμηση του παρακάτω χειρογράφου, το 1645, στη μονή της Παναγίας στη Χάλκη της Προποντίδος, σύμφωνα με σχετικό σημείωμα. Τμήμα της διακόσμησης ωστόσο αποδίδεται στον Ματθαίο (1), ο οποίος θα πρέπει να την είχε φιλοτεχνήσει κατά τα έτη 1615-1620, στη μονή Dealu της Βλαχίας¹.

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ Ακολουθίες του Ακαθίστου Ύμνου, χφ. 1626, του έτους 1645, μονή Ιβήρων, Άγιον Όρος².

1. Maladakis 2009, αρ. 176 2. Στο ίδιο.

Θεοδόσιος (3) βλ. Θεόδωρος (12.1)
(τόμος 1, 302)

Σύγχυση ανάμεσα στους ζωγράφους Θεοδόσιο και Θεόδωρο είχε προέλθει εξαιτίας της δυσανάγνωστης υπογραφής του ζωγράφου, στο ναό της Υπαπαντής στο Θετίδιο (Αλχανί) Φαρσάλων: βλ. τόμος 1, 302.

Θεοδόσιος (3.1) 1752-1759

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Θεοδοσίου* (εικ. 1).

ΒΙΟΓΡ. Πιθανόν ταυτίζεται με τον Θεοδόσιο (4).

ΕΙΚΟΝΕΣ Β ο υ λ γ α ρ ί α : 1) αγία Φωτεινή, 1752 και 2) ΘΚ, 1752, Εθνική Πινακοθήκη – Κρύπτη Αγίου Αλεξάνδρου Νέφσκι, Σόφια 3) Επιτάφιος Θρήνος, 1753,

από τη Φιλιπούπολη, στο Εκκλησιαστικό Ιστορικό-Αρχαιολογικό Μουσείο, Σόφια 4) ΘΚ η Παντάνασσα, 1759 5) ΧΣ, 1759 και 6) ΘΚ, 1759, Μητρόπολη Φιλιπούπολης 7) αγία Μαρίνα και 8) άγιος Στυλιανός, από τη Φιλιπούπολη, στο Εκκλησιαστικό Ιστορικό-Αρχαιολογικό Μουσείο, Σόφια 9) ΘΚ με αγίους, από τον Μάρκοβο, στη Μητρόπολη της Φιλιπούπολης¹.

1. Μουτάφωφ 2008, 103, πίν. 309-311.

Θεοδόσιος (4) 1788-1815
(τόμος 1, 302)

ΚΑΤΑΓ. Άνδρος.

ΒΙΟΓΡ. Πιθανώτατα μοναχός της μονής Παναχράντου στην Άνδρο.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) αρχάγγελος Μιχαήλ, 1804, ν. Αγίου Νικολάου, Μεσαριά, Άνδρος¹ 2) ΘΚ Ρίζα Ιεσσαί 3) ΧΣ η Άμπελος 4) άγιοι Ανάργυροι 5) άγιος Γεώργιος και 6) Ιωάννης Πρόδρομος, 1805, ν. Αγίου Γεωργίου, Κόρθι, Άνδρος² 7) άγιος Προκόπιος, 1815, ν. Αγίου Προκοπίου, Αϋπάτια, Άνδρος³.

1. Βασιλόπουλος – Κορρέ-Ζωγράφου 2000, εικ. 14 2. Βασιλόπουλος – Κορρέ-Ζωγράφου 2000, εικ. 15-19 3. Βασιλόπουλος – Κορρέ-Ζωγράφου 2000, εικ. 20.

Θεοδόσιος (4.1) 1791

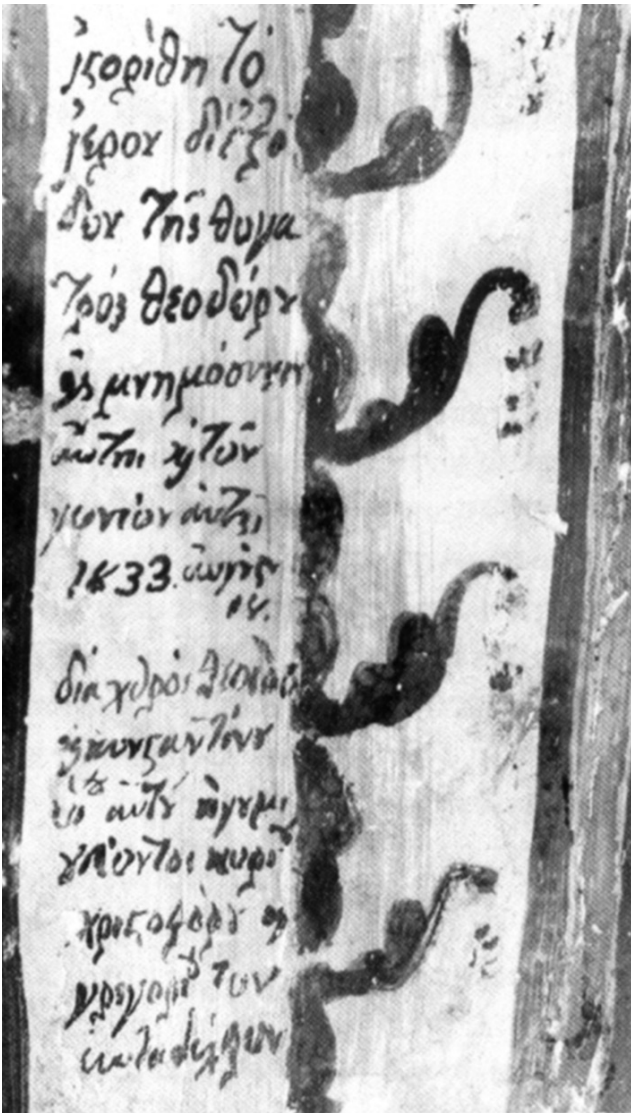
ΚΑΤΑΓ. Κρήτη.

ΥΠΟΓΡ. *εζωγραφίσθη παρ' εμού Θεοδοσίου του κρητός* (εικ. 1, 2).

ΒΙΟΓΡ. Πιθανόν ο ζωγράφος να ζούσε στη Βενετία ή στην Τεργέστη¹.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧΣ Παντοκράτωρ και 2) ΘΚ βρεφοκρατούσα, δεσποτικές εικόνες, 1791, ν. Αγίου Γεωργίου, Βιέννη².

1. Τσιγάρας 2005, 153 2. Τσιγάρας 2005, 68-69, εικ. 36, 38.

106. Θεοδόσιος (5), επιγραφή Ιερού Βήματος, τοιχ. αρ. 6.

Θεοδόσιος (5)

1799-1845

(τόμος 1, 302)

ΚΑΤΑΓ. Ιωάννινα.

ΥΠΟΓΡ. διά χειρός Θεοδοσίου (εικ. 1), χηρός Θεοδοσίου και Κωνσταντίνου υιού [αυτού] του Ιωαννίτου (εικ. 4), διά χειρός Θεοδοσίου και Κωνσταντίνου του υιού αυτού των Ιωαννιτών (εικ. 5), διά χειρός Θεοδ(οσίου) (εικ. 6), χηρός ... Θεοδοσίου Ιωαννίτου (τοιχ. 1), διά χειρός Θεοδοσίου του εξ Ιωανίνων (τοιχ. 2), διά χειρός Θεοδοσίου

και Κωνσταντίνου του υιού αυτού των Ιωαννιτών (τοιχ. 3), διά χειρός Θεοδοσίου και Κωνσταντίνου του υιού αυτού (τοιχ. 4), διά δε χειρός Θεοδοσίου Ιωαννίτου και Ιωάννου καπεσοβίτου (τοιχ. 5), διά χειρός Θεοδ(οσίου) κ(αι) Κωνσταντίνου υιού αυτού (τοιχ. 6).

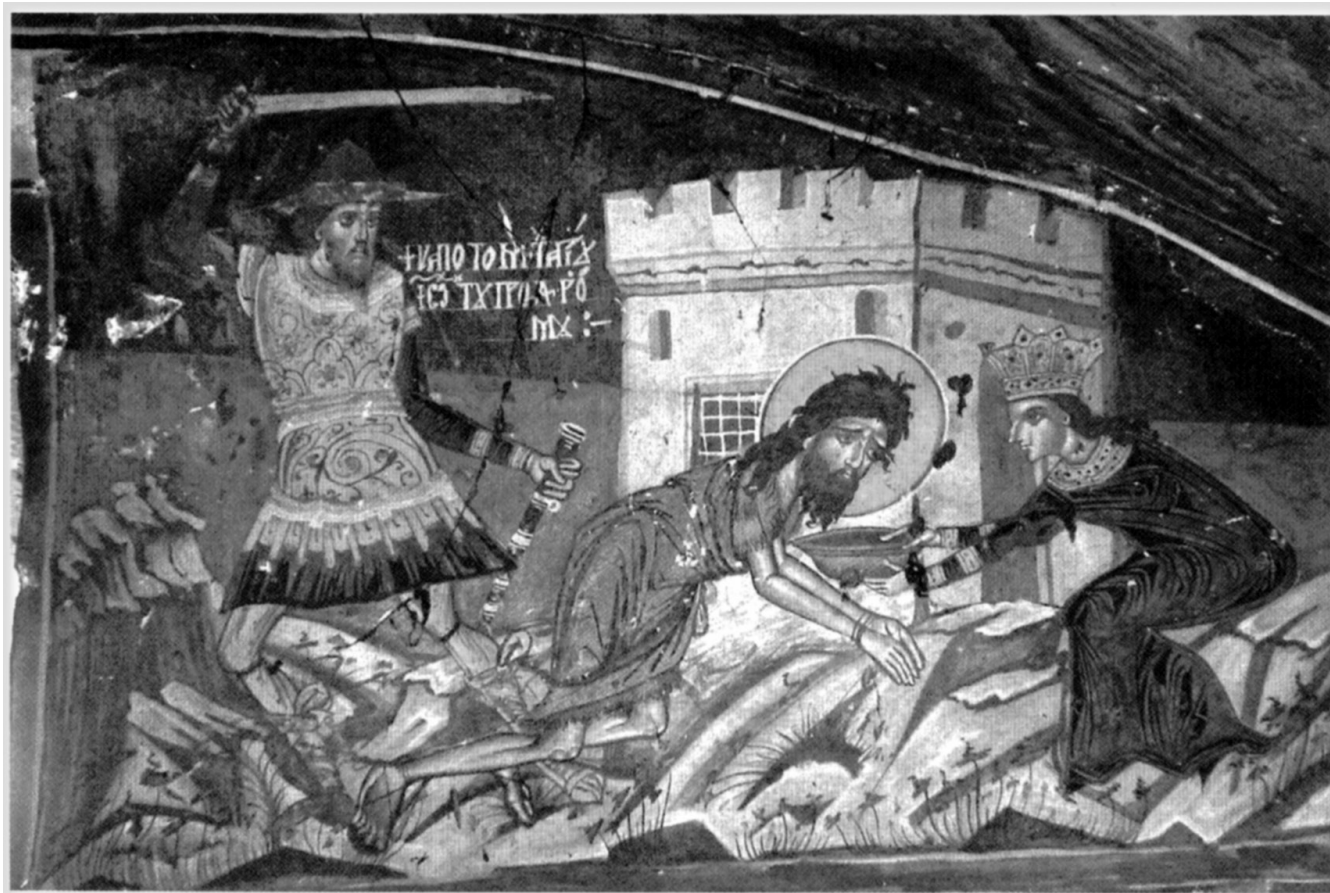
ΣΥΝΕΡΓ. Ιωάννης (93), Κωνσταντίνος (27), γιος του.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιος Νικόλαος με σκηνές βίου, 1801, μονή Φιλανθρωπων, νησί Ιωαννίνων¹ 2) άγιος Γεώργιος έφιππος, 1817, ν. Αγίου Δημητρίου, Βουνοπλαγιά Ιωαννίνων² 3) άγιος Σπυρίδων, 1826, Λαογραφικό Μουσείο – Αρχοντικό Τοσίτσα, Μέτσοβο³ 4) άγιος Δημήτριος έφιππος, 1829 και 4α) Ιωάννης Πρόδρομος, ν. Αγίου Δημητρίου, Άρτα⁴ 5) τέμπλο, 1831, καθολικό μονής Κάτω Παναγιάς, Άρτα⁵ 6) άγιος Γεώργιος έφιππος, 1840, ν. Αγίου Γεωργίου Καμύτσανης, Τσαμαντάς Θεσπρωτίας⁶ 7) αρχάγγελος Μιχαήλ, Μητρόπολη Ιωαννίνων⁷.

Εικόνα του αγίου Γεωργίου με σκηνές βίου υπογράφει με τον Κωνσταντίνο το 1822· η εικόνα βρίσκεται στο ναό του Αγίου Γεωργίου στην Κόντσικα Ιωαννίνων (Χαλκιά – Κωνσταντίος 1987, 259).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) καθολικό μονής Σαντοβίτσας, νομός Ιωαννίνων 1799⁸ 2) καθολικό μονής Κράψης, νομός Ιωαννίνων 1809⁹ 3) καθολικό μονής Γεννήσεως της Θεοτόκου Παλιουρής, 1833, νομός Ιωαννίνων¹⁰ 4) ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1837, Νέον Αμαρούσιον (Δόλιανη) Ιωαννίνων¹¹ 5) καθολικό μονής Θεοτόκου, 1841, Κήποι (Μπάγια) Ζαγορίου, νομός Ιωαννίνων¹² 6) καθολικό μονής Προφήτη Ηλία, 1833, Νησί Ιωαννίνων¹³.

1. Παλιούρας 1993, εικ. 595· Καμαρούλιας 1996 Α', 290 2. Παπαδοπούλου 1995β, 261 3. Παπαδοπούλου 1995β, 263 4. Παπαδοπούλου – Τσιάρα 2003, 15-16, 46· Παπαδοπούλου – Τσιάρα 2008, 337 5. Καμαρούλιας 1996 Β', 196· Παπαδοπούλου 2004, 96 6. Παπαδοπούλου 1995α, 288 7. Κεφαλλονίτου 1987, 305-306 8. Καμαρούλιας 1996 Α', 508-509, εικ. 636-637 9. Καμαρούλιας 1996 Α', 399, εικ. 436-437 10. Καμαρούλιας 1996 Α', 602, εικ. 788, 791-795· Συλλογικό 1999, 55 11. Παπαδοπούλου 1995α, 283 12. Καμαρούλιας 1996 Α', 367, εικ. 384-387· Κωνσταντίος 2001, 46, πίν. 33γ 13. Καμαρούλιας 1996 Α', 293, εικ. 270· Κωνσταντίος 2002, 233.

107. Θεόδωρος (2), Αποτομή Ιωάννου Προδρόμου, τοιχ. αρ. 1.

Θεοδόσιος (6)

1865

ΙΔΙΟΤ. Αναγνώστης.

ΥΠΟΓΡ. Θεοδόσι[ος] ζωγρά[φος] αναγνώστης ταπεινός προσκυνώ (εικ. 1).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΘΚ Θρηνωδούσα, ν. Αγίου Σπυρίδωνα, Θεσσαλονίκη¹ 2-6) δεσποτικές εικόνες, 1865, ν. Αγίου Γεωργίου, Νέα Ποτίδαια Θεσσαλονίκης².

1. Ζάρρα 2006, 165-167, εικ. 64 2. Ζάρρα 2006, 164-165, 167.

Θεοδοσίου Κωνσταντίνος

βλ. Κωνσταντίνος (27)

Θεοδώρητος

1819

ΒΙΟΓΡ. Ο ζωγράφος Θεοδώρητος αναφέρεται ως συνδρομητής στους καταλόγους των ελληνικών βιβλίων, κατά το έτος 1819, στη σκήτη της μονής Ξενοφώντος, στο Άγιον Όρος¹.

1. Ηλιού 1999, 51.

Θεόδωρος (2)

1616-1618/19

(τόμος 1, 303)

ΥΠΟΓΡ. υπό χοιρή Δειμητρίου σχουράφου κ(αι) Θεοδώρου [ε]ποιχειρήθην (τοιχ. 1), ανε(ι)στορηθ[η] κ(αι) τ(ων) σχουραφόν αυτού Δημοίτρη κ(αι) Θ[εό]δορε κ(αι) Κόστα (τοιχ. 2).

ΣΥΝΕΡΓ. Δημήτριος (7), Κώστας (2).

ΒΙΟΓΡ. Ταυτίζεται με τον ζωγράφο Θεόδωρο (4).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Παναγίας, 1616, Κληματιά (Βελτισία) Ιωαννίνων¹ 2) ν. Αγίου Αθανασίου, 1617, Κλειδωνιά Ιωαννίνων (με τον Δημήτριο και τον Κώστα)² 3) Δευτέρα Παρουσία (αποδ.), εξωτερικός τοίχος μονής Ευαγγελιστρίας, Άγιος Μηνάς Ιωαννίνων (με τον Δημήτριο)³ 4) ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου (αποδ.· α' φάση τοιχογραφιών, με τον Δημήτριο), 1618/19, Δελβινάκι Ιωαννίνων⁴.

ΒΙΒΛ. Stavrourou 1984, 22-23, σημ. 1.

1. Stavrourou-Makri 1989 και 2001, 19-20, σημ. 41· Χουλιαράς 2006, 204-205 (χρονολογεί στα 1618/9) και 2009, 240-241, εικ. 18, 181-187 2. Χουλιαράς 2006, 19-22, 128-204 και 2009, 32, 35, 181-242, εικ. 17, 120-176 3. Χουλιαράς 2006, 207, 208-209 και 2009, 238, 242, 281-282, 506, εικ. 196-200 4. Χουλιαράς 2006, 205-207 και 2009, 241-242, εικ. 188-193.

Θεόδωρος (4)

βλ. Θεόδωρος (2)

Θεόδωρος (6)

1696-1714

(τόμος 1, 304)

ΥΠΟΓΡ. η χειρ Θεοδώρου (εικ. 1), χειρ Θεοδώρου Βατοπεδηνού (εικ. 2)

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Ιωάννης Πρόδρομος και σκηνές βίου, 1696, από το ερειπωμένο μονύδριο του Τιμίου Προδρόμου, μέχρι πρόσφατα φυλασσόταν στο ναό των Αγίων Πάντων και Ονουφρίου, σήμερα στο καθολικό της μονής Δοχειαρίου, Άγιον Όρος¹ 2) Ευαγγελισμός, 1714, Συλλογή Μποδοσάκη².

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Τιμίου Προδρόμου μονής Δοχειαρίου, 1696, Άγιον Όρος (από τις τοιχογραφίες του ερειπωμένου ναού σώζεται σπάραγμα με την Θεοτόκο από την παράσταση του Ευαγγελισμού, εντοιχισμένο στην εξωτερική όψη του δυτικού τοίχου στο παρεκκλήσι του οικήματος της Αγίας Τριάδας)³.

108. Θεόδωρος (12), άγιος Νίκανδρος, τοιχ. αρ. 2.

1. Ταβλάκης 1997, αρ. 2.111· Περράκης 2001, 113, 115, εικ. 3 στη σ. 29 2. Περράκης 2001, 113 3. Περράκης 2001, 113, 115, εικ. 18.

Θεόδωρος (7)

1715

(τόμος 1, 304)

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1715, Μοσχόπολη, Αλβανία¹.

1. Μπούρας 1988, 13-14.

Θεόδωρος (8)

c. 1700-1750

(τόμος 1, 304)

ΕΙΚΟΝΑ Φιλοξενία του Αβραάμ, c. 1700-1750, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, Θεσσαλονίκη¹.

1. Tourta 1997, 21, εικ. 7.

Θεόδωρος (12)

1730-1745

(τόμος 1, 306)

ΚΑΤΑΓ. Λοζέτσι Ιωαννίνων.

ΥΠΟΓΡ. διά χειρός των αγιογράφων Νικολάου και Θεοδώρου των αυταδέλφων, εκ πόλεως Ιωαννίνων Λοζέτσι (τοιχ. 2).

ΣΥΝΕΡΓ. Νικόλαος (38), αδελφός του.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) μητροπολιτικός ναός Αγίου Νικολάου, 1730, Κοζάνη¹ 2) μονή Αγίου Ιωάννη Προδρόμου, 1740, Μεσοπόταμο (Λυκούρεση) Θεσπρωτίας². Στον Θεόδωρο και στον αδελφό του Νικόλαο αποδόθηκαν πρόσφατα οι τοιχογραφίες του ναού της Παναγίας στον εγκαταλελειμμένο οικισμό Κολοκυθάκι του νομού Γρεβενών, καθώς και οι τοιχογραφίες του ανατολικού τμήματος του ναού του Αγίου Αχιλλείου στον Πεντάλοφο Κοζάνης. Η απόδοση των τελευταίων τοιχογραφιών ενισχύεται από την ύπαρξη επιγραφής του 1745 στην πρόθεση του ιερού, στην οποία μνημονεύονται *ηστοριογραφον τα ονομα(τα) Νικολαου Θεοδωρου...* (Κατσίκης 2010).

1. Κουντουράς 1997, 272· Ηλιαδέλης 1997, 35, εικ. 2-3· Κατσίκης 2009, 64-65 2. Καμαρούλιας 1996 Β', 83, εικ. 80-88.

Θεόδωρος (12.1)

1735/36-1762

ΚΑΤΑΓ. Αγιά Λάρισα.

ΙΔΙΟΤ. Ιερέας.

ΥΠΟΓΡ. *διά χιρώς ταπινού Θεοδώρου ιερέως του εκ κόμης Αγιάς* (τοιχ. 1).

ΒΙΟΓΡ. Έχει αναφερθεί στη βιβλιογραφία (βλ. τόμος 2, 258) ως Θεόδωρος Ουρίας, από λανθασμένη ανάγνωση της επιγραφής του καθολικού της Αγίας Τριάδας στο χωριό Δρακότρυπα Αγράφων¹.

ΕΙΚΟΝΕΣ Αποδίδονται: 1) Ακάθιστος Ύμνος, 1762, ν. Αγίου Γεωργίου, Αγιά Λάρισα 2) 5 εικόνες προερχόμενες από τη μονή Αγίας Τριάδας, σήμερα στον ενοριακό ναό Δρακότρυπας 3) δεσποτικές εικόνες, ν. Αγίων Αποστόλων, Αγιά Λάρισα².

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) καθολικό μονής Αγίας Τριάδας, 1757/58, Δρακότρυπα Αγράφων³. Πρόσφατα αποδόθηκαν στο εργαστήριό του οι τοιχογραφίες επτά ναών στην ευρύτερη περιοχή της Βέροιας (Τσιλιπάκου 2010).

Αποδίδονται: 1) ν. Υπαπαντής, 1735/36, Θετίδιον (Αλχανί) Φαρσάλων⁴ 2) καθολικό μονής Σπηλιάς, μετά το 1736, Κουμπουριανά Αγράφων⁵ 3) καθολικό μονής Αγίου Αθανασίου, 1736/37, Δροσάτο Αγράφων⁶ 4) παρεκκλήσι Γοργοεπηκόου, 1744, μονή Δοχειαρίου, Άγιον Όρος⁷ 5) παρεκκλήσι Αγίου Αντωνίου, μονή Αγίου Αθανασίου, 1746, Τσαριτσάνη Λάρισας⁸ 6) ν. Αγίου Νικολάου (τμήματα), 1749/1750, Τσαριτσάνη Λάρισας⁹ 7) ν. Αγίου Γεωργίου, 1749, Αγιά Λάρισα¹⁰ 8) ν. Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, 1755/56, Αγιά Λάρισα¹¹ 9) παρεκκλήσια καθολικού μονής Οικονομείου, 1758, Στόμιο Λάρισα¹² 10) ν. Αγίου Γεωργίου (νάρθηκας και τμήμα κυρίως ναού), Λεύκη Καρδίτσας¹³.

ΒΙΒΛ. Σδρόλια 2008, 518.

1. Τσιουρής 2008, 38, σημ. 156 2. Τσιουρής 2008, 313 3. Τσιουρής 2006, 513-514, εικ. 5-6 και 2008, 36-39, 53-298, εικ. 1-9, 98-258· Τρούπκου 2009, 114 4. Τσιουρής 2008, 299, 300-301, εικ. 259· Τρούπκου 2009, 114 (Για το ναό βλ. και Γ. Αθανασίου, *Ο βυζαντινός ναός Θετιδίου Λαρίσης*, Αθήνα 2005) 5. Τσιουρής 2008, 38, 299, 366-371, εικ. 31-32, 387-398· Τρούπκου 2009, 114 6. Τσιουρής 2008, 38, 299, 371, εικ. 48, 399-400· Τρούπκου 2009, 114 7. Τρούπκου 2009, 114 8. Τσιουρής 2008, 38, 299, 301-302, εικ. 260-261· Τρούπκου 2009, 114 9. Τσιουρής 2008, 38, 299, 304-305, εικ. 263-266· Τρούπκου 2009, 114 10. Τσιουρής 2008, 38, 299, 303-304· Τρούπκου 2009, 114 11. Τσιουρής 2008, 38, 299, 305-308, εικ. 267-268· Τρούπκου 2009, 114 12. Τρούπκου 2009, 114 13. Τσιουρής 2008, 38, 308-310, εικ. 10-12, 269-274· Τρούπκου 2009, 114.

Θεόδωρος (14.1)

c. 1750

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΥΠΟΓΡ. *μνήσθητη... τον ζογράφων... Θε(ο)δώρου· Αποστόλου*.

ΣΥΝΕΡΓ. Απόστολος (2).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Κορώνι Λιγουριού, Αργολίδα¹. Η επιγραφή βρίσκεται στην κόγχη της Προθέσεως του Ιερού (βλ. και Ασλανίδης – Πινάτση 2002, 26-27, 31, σημ. 33).

1. Ευχαριστίες στην συνάδελφο Ευτυχία Λιάτα και στον κ. Λάμπρο Ευθάλη για το φωτογραφικό υλικό.

Θεόδωρος (16) 1788
(τόμος 1, 306)

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Θεοδώρου* (εικ. 1, 2).
ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Δέηση με Θεοτόκο και αγίους Ιερόθεο και Διονύσιο Αρεοπαγίτη και 2) Δέηση με Χριστό, Ιωάννη Θεολόγο και Ιωάννη Πρόδρομο, 1788, μονή Αγίου Ιεροθέου, Μέγαρο¹.

1. Πληροφορία Ιωάννη Περράκη.

Θεόδωρος (16.1) 1788

ΙΔΙΟΤ. Αναγνώστης.
ΥΠΟΓΡ. *χειρ Θεοδώρου αναγνώστου*.
ΕΙΚΟΝΑ άγιος Χαράλαμπος, 1788, ν. Αγίας Τριάδας, Μύρινα, Λήμνος¹.

1. Πληροφορία Λούλας Κυπραίου.

Θεόδωρος (17) 1794
(τόμος 1, 306)

ΒΙΒΛ. Chatzidakis 1997, αρ. 37.

Θεόδωρος (18) 1797
(τόμος 1, 306)

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός ιστοριθήσαντες Θεοδώρου και Αθανασίου τα δύο αδέρφια εκ κώμης Πινάσας*.
ΣΥΝΕΡΓ. Αθανάσιος (11), αδελφός του.
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ νάρθηκας καθολικού μονής Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, 1797, Μικρά Βραγκιανά Καρδίτσας¹.

1. Τσιουρής 2006, 515 και 2008, 47, 364-366, εικ. 88, 385-386.

Θεόδωρος (20) Βυζάντιος 1774-†1795
(τόμος 1, 307)

ΚΑΤΑΓ. Νεοχώρι Κωνσταντινούπολης, Τουρκία.
ΒΙΟΓΡ. Νεομάρτυρας και πολιούχος της Λέσβου, γεννήθηκε το 1774 στην Κωνσταντινούπολη και απαγχονίστηκε το 1795 στη Μυτιλήνη. Διδάχθηκε τη ζωγραφική στην Κωνσταντινούπολη από τον ζωγράφο Δημήτριο (βλ. Δημήτριος 55)¹.

1. *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία*, τ. 6, στ. 208-209· *Ο Νεομάρτυς Θεόδωρος ο Βυζάντιος πολιούχος Μυτιλήνης, Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου (17-19 Φεβρουαρίου 1998)*, Μυτιλήνη 2000.

Θεόδωρος (23) 1810-1812

ΚΑΤΑΓ. Κέρκυρα.
ΥΠΟΓΡ. *εξωγραφήσθη παρά Θεοδώρου κερκυρέου κ(αι) αυταδέλφου αυτού Σταματίου*.
ΣΥΝΕΡΓ. Σταματίος, αδελφός του.
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Αγγελολομάχου Ιωαννίνων, 1810¹.

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 608-609, εικ. 809-810.

Θεόδωρος (24) 1850

ΚΑΤΑΓ. Χίος.
ΥΠΟΓΡ. *χηρ Θεοδώρου*.
ΕΙΚΟΝΑ αρχάγγελος Μιχαήλ, 1850, ν. Αγίας Τριάδας, Τσάρεβο (Βασιλικό), Βουλγαρία¹.

1. Μουτάφωφ 2008, 103.

Θεολόγης 1619/20-1645/46
(τόμος 1, 308)

ΚΑΤΑΓ. Λινοτόπι Καστοριάς.

109. Θεοτοκόπουλος Δομήνικος, Κοίμηση της Θεοτόκου, υπογραφή, εικ. αρ. 3.

ΣΥΝΕΡΓ. Μιχαήλ (8), Κωνσταντίνος (3), Νικόλαος (18).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) καθολικό μονής Αγίου Αθανασίου, 1645/46, Ζαγορά Πηλίου (με τον Νικόλαο)¹ 2) καθολικό μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου των Πατέρων (αποδ.), μεταξύ 1631-1649, Λίθινο Ιωαννίνων (με τον Μιχαήλ και τον Κωνσταντίνο)² 3) καθολικό μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου (αποδ.), 1639, Μεγαλόβρυσο Αγίας Λάρισας³ 4) ν. Αγίου Μηνά (αποδ.), 1619/20, Μονοδένδρι Ιωαννίνων⁴ 5) ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου (αποδ.), Ελαφότοπος Ιωαννίνων⁵ 6) καθολικό μονής Προφήτη Ηλία (αποδ.), Στεγόπολη Λιούντζης, Αλβανία⁶.

1. Ναπου 1994, 387· Νάνου 2001, 70-71· Νάνου 2004, 73, εικ. 5 2. Καραπερίδη 2006, 318-320· Χουλιαράς 2007-2008, 125-126, σημ. 66· Καραπερίδη 2009, 322-323 3. Καραπερίδη 2009, 323 4. Καραπερίδη 2009, 324 5. Καραπερίδη 2009, 324 6. Στο ίδιο.

Θεοτοκόπουλος Δομήνικος

1541-1614

(τόμος 1, 309-312)

ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα με έγγραφο του νοταρίου της Κρήτης Γεωργίου Βασμούλου, που βρίσκεται στα Κρατικά Αρχεία της Βενετίας, στις 5 Νοεμβρίου 1566, ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος εμφανίζεται ως συμβαλλόμενος σε συμβολαιογραφική πράξη στον Χάνδακα. Η πράξη σχετίζεται με την αντιδικία του Domenico Theotocorullo με τον εκπρόσωπο της βενετικής αριστοκρατίας Luca Miani¹.

ΕΙΚΟΝΕΣ

1) Ο Ευαγγελιστής Λουκάς ζωγραφίζει την Παναγία, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα² 2) Προσκύνηση των Μάγων, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα³ 3) Κοίμηση της Θεοτόκου, ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Ερμούπολη, Σύρος⁴ 4) Τρίπτυχο, περ. 1569, Galleria Estense, Modena, Ιταλία⁵.

Αποδίδονται: 5) Το Πάθος του Χριστού – Pietà με αγγέλους, 1566, Συλλογή Βελιμέζη, Μουσείο Μπενάκη,

110. Θεοτοκόπουλος Δομήνικος, Τρίπτυχο, λεπτομέρεια, εικ. αρ. 4.

Αθήνα⁶ 6) Η ταφή του Χριστού, c. 1567-68, Συλλογή Stanley Moss, Riverdale-on-Hudson, Νέα Υόρκη, τώρα στην Εθνική Πινακοθήκη της Αθήνας⁷ 7) Η Βάπτιση του Χριστού, Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Ηράκλειο⁸ 8) Άποψη του Όρους και της Μονής Σινά, c. 1570, Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Ηράκλειο⁹ 9) Δύο φύλλα διαμελισμένου τριπτύχου με τέσσερις σκηνές: Νιπτήρας, Προσευχή στον κήπο της Γεσθημανή, Απόνηση Πιλάτου, Σταύρωση, 1566-1568, Pinacoteca Nazionale, Ferrara, Ιταλία¹⁰ 10) Μυστικός Δείπνος, περ. 1567, Εθνική Πινακοθήκη, Bologna, Ιταλία¹¹.
Σημείωση: Δεν συνδέεται με την τέχνη του ζωγράφου η εικόνα της Άκρας Ταπείνωσης που βρίσκεται στην Πάτμο (Baltoyianni 1995, 75-96)· βλ. και Constantoudaki 1999α, 1260, σημ. 200.

ΒΙΒΛ. Χατζηνικολάου 1990· Χατζηνικολάου 1990α· Χατζηνικολάου 1990β· Τριανταφυλλόπουλος 1993, 375-379· Χατζηδάκης 1995· Μαρίας 1996· Χατζηνικολάου 1998, 11-17· Álvarez Lopera 1999· Κωνσταντουδάκη 1999α, 89-97· Παναγιωτάκης 1999· Ραπαγιωτάκης 1999, 17-21· Puppi 1999, 101-121· Puppi 1999α, 345-356· Χασιώτης 2000, 747, σημ. 1· Καστρινάκης 2001· Μαρίας 2001· Ferino-Pagden – Cremades 2001· Hadjinikolaou 2001, 59-67· Papadaki-Oekland 2001, 69-75· Κωνσταντουδάκη 2002, 271-280· Finaldi 2003· Φουντουλάκη 2003, 211-224· Fatourou-Hesychakis – Hesychakis 2004· Álvarez Lopera 2007· Χατζηνικολάου 2007· Χατζηνικολάου 2007α, 151-173· Χατζηδάκη 2010, 129, 130.

111. Θεοτοκόπουλος Δομήνικος, Τρίπτυχο, λεπτομέρεια, εικ. αρ. 4.

1. Panayotakis 1995, 133-140 2. Holy Image, Holy Space 1988, αρ. 71 (L. Bouras)· Κωνσταντουδάκη 1990, αρ. 2· Δρανδάκη 1994, αρ. 62· Constantoudaki 1995, 103-106, εικ. 7· Χατζηδάκης 1995, 135-138· Η Ελλάδα του Μουσείου Μπενάκη 1997, αρ. 473-474· Κωνσταντουδάκη 1999α, 94 και αρ. 2· Constantoudaki 1999α, 1241· Δεληβοριάς 2000, 80· Constantoudaki 2001, αρ. 1· Κωνσταντουδάκη 2002, 271-280, εικ. 2· Finaldi 2003, αρ. 2· Álvarez Lopera 2007, αρ. 1, εικ. 1· Ιοαννου 2009, αρ. 40 3. Holy Image, Holy Space 1988, αρ. 72 (L. Bouras)· Κωνσταντουδάκη 1990, αρ. 3· Δρανδάκη 1994, αρ. 63· Constantoudaki 1995, 107-110, εικ. 11-12· Η Ελλάδα του Μουσείου Μπενάκη 1997, αρ. 475-476· Κωνσταντουδάκη 1999α, 94 και αρ. 3· Constantoudaki 1999α, 1241· Δεληβοριάς 2000, 80· Constantoudaki 2001, αρ. 2· Álvarez Lopera 2007, αρ. 3, εικ. 3· Ιοαννου 2009, αρ. 42 4. Πολυκανδριώτης 1989, 48· Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1990α, αρ. 1· Acheimastou-Potamianou 1995, 29-44, εικ. 1-18· Gratziou 1995, 69-74· Constantoudaki 1995, 100-

103, εικ. 1-2, 4· Μαστορόπουλος 1995, 405-424· Fatourou-Hesychakis 1995, 45-68, εικ. 1-2, 8, 11-12· Χατζηδάκης 1995, 169-170· Κωνσταντουδάκη 1999α, 93-94· Constantoudaki 1999α, 1241· Μαστορόπουλος 1999, αρ. 1· Finaldi 2003, αρ. 1· Álvarez Lopera 2007, αρ. 2, εικ. 2· Ιοαννου 2009, αρ. 41· Κατάλογος έκθεσης "χειρ Αγγέλου", επιμ. Μ. Βασιλάκη, Αθήνα 2010, αρ. 63 (Μ. Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου) 5. Βασιλάκη 1990, αρ. 4· Vassilaki 1995, 119-132, εικ. 1· Constantoudaki 1995, 110-116, εικ. 17-19, 22, 24· Puppi 1995, 32-35· Fatourou-Hesychakis 1995, 64-66, εικ. 20· Χατζηδάκη 1997, 362-368· Κωνσταντουδάκη 1999α, 94-95 και αρ. 6· Constantoudaki 1999α, 1244-1245· Buendía 1999, 277-289, εικ. 2-3· Cali 1999, 299-302, εικ. 1-2· Hadermann-Misguich 1999, 105-107, εικ. 1-2· Mariás 1999, 53-57, εικ. 1, 4, 6, 10· Constantoudaki 2001, αρ. 3· Álvarez Lopera 2007, αρ. 4, εικ. 4-11· Nelson 2007, αρ. 61 6. Χατζηδάκη 1997, αρ. 17· Chatzidakis 2000, 39-50· Χατζηδάκη 2004, 16-24 7. Milicua 1995, αρ.

112. Θεοτοκόπουλος Δομήνικος, *Άποψη του Όρους και της Μονής Σινά*, εικ. αρ. 8.

41· Álvarez Lopera 1999, αρ. 10· Mariás 1999, 59, εικ. 14· Finaldi 2003, αρ. 3· Álvarez Lopera 2007, αρ. 28, εικ. 43· Lambraki-Plaka 2009, αρ. 45 **8**. Βασιλάκη – Cormack 2005, 55-70· Vassilaki – Cormack 2005, 227-239· Δανηλία – Ανδρικόπουλος – Σωτηροπούλου – Καραπαναγιώτης 2005, 115-133· Κωνσταντουδάκη 2005, 5· Álvarez Lopera 2007, αρ. 18, εικ. 25· Balas 2007, 237-242, εικ. 1-4· Hadjinicolaou 2007, 243-270, εικ. 3· Ιοαννου 2009, αρ. 43 **9**. Byron – Rice 1930, 195-198· Κωνσταντουδάκη 1990, αρ. 5· Χατζηδάκης

1994β, 21-25· Gardner von Teuffel 1995, 161-172, εικ. 1, 5-6· Cueto 1995, 173-185, εικ. 1· Κωνσταντουδάκη 1995, αρ. 38· Robertson 1995, 220, εικ. 3· Χατζηδάκης 1995, 179-182· Χατζηνικολάου 1999, αρ. 13· Finaldi 2003, αρ. 10· Álvarez Lopera 2007, αρ. 40, εικ. 57· Γιαννούλια 2009, αρ. 27 **10**. Κωνσταντουδάκη 1999α, αρ. 4· Constantoudaki 1999α, 124· Kazanaki 2002, 86, πίν. XX **11**. Κωνσταντουδάκη 1999α, αρ. 5· Constantoudaki 1999· Álvarez Lopera 2007, αρ. 25, εικ. 40.

Θεοφάνης (3)

1790-1795

(τόμος 1, 313)

ΕΙΚΟΝΕΣ Κύπρος: 1) εικόνες τέμπλου, 1795, ν. Παναγίας Ελεούσας, Κιβισίλι Λάρνακας 2) εικόνες τέμπλου, ν. Αγίου Γεωργίου, Αλεθρικό Λάρνακας 3) εικόνες εικονοστασίου και βημόθυρα, ν. Αγίου Γεωργίου Άρπερας, Λάρνακα και 4) εικόνες εικονοστασίου και βημόθυρα, ν. Αγίων Ανδρονίκου και Αναστασίας, Λεμεσός¹.

1. Παπαϊωακείμ 2002α, 117.

Θεοφάνης (6)

1800

(τόμος 1, 313)

ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ Ρόδον το Αμάραντον, 1800, άλλοτε στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας¹, τώρα στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης².

1. Χαραλαμπίδης 2002-2003, 273, 288, εικ. 25 2. Ζάρρα 2006, 85.

Θεόφιλος (3)

1833

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός, ζωγράφος.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Θεοφίλου μ(ο)ν(α)χ(ού)*.

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Βλάσιος, 1833, Συλλογή Εθνικού Μουσείου Μεσαιωνικής Τέχνης, Κορυτσά, Αλβανία¹.

1. Δρακοπούλου 2006, αρ. 70.

Θεοφύλακτος (1)

c. 1550

(τόμος 1, 314)

ΒΙΒΛ. Sophocleous 1994, αρ. 52, 102-103.

Θεοφύλακτος (2)

1632-1638

(τόμος 1, 314)

ΕΙΚΟΝΕΣ επιστύλιο τέμπλου με τον αρχάγγελο Γαβριήλ και τους αποστόλους Ματθαίο, Λουκά, Φίλιππο, Σίμωνα και Ανδρέα, 1638, ν. Παναγίας, Κακοπετριά, Κύπρος¹.

1. Χατζηχριστοδούλου 2007, 26.

Θεοφύλακτος (3)

1819-1836

ΒΙΟΓΡ. Η υπογραφή *εχαλκογράφω ο παρών τύπως διά χειρός Θεοφυλάκτου μ(οναχού)* υπάρχει σε χαλκογραφίες με τον άγιο Νικόλαο και τη μονή Γρηγορίου του Αγίου Όρους, χρονολογημένες στα 1819. Αντίτυπα των χαλκογραφιών υπάρχουν στη μονή Γρηγορίου¹, στη μονή Σιμωνόπετρας² και στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας³. Στον ζωγράφο αποδίδεται χαλκογραφία με τον άγιο Δημήτριο, που χρονολογείται στα 1820 περίπου, καθώς και μεταγενέστερες χαλκογραφίες με τις μονές Ζωγράφου και Παντελεήμονος, τις οποίες υπογράφει ως Θεόφιλος⁴.

1. Παπαστράτου 1987, 159-160 2. Golobias 2006, αρ. Α.60 3. Μπορμπουδάκης 1997, αρ. 43 4. Golobias 2006, αρ. Α.71, Α.62, Α.63.

Θεοχάρης

1727

ΥΠΟΓΡ. *ηστορίθη ι παρούσα κ[ο]ίμησις υπό αγιογράφων Θεοχάρι κ(αι) Νικολάου*.

ΣΥΝΕΡΓ. Νικόλαος.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ Κοίμηση της Θεοτόκου με την παράσταση του κτήτορα, 1727, αν. τοίχος νάρθηκα, καθολικό μονής Ροζινού, Βουλγαρία¹.

1. Μουτάφωφ 2008, 117, πίν. 268.

113. Θεοχάρης Σιλβεστρος, άγιος Γεώργιος, εικ. αρ. 2.

Θεοχάρης Σιλβεστρος

1633-1638

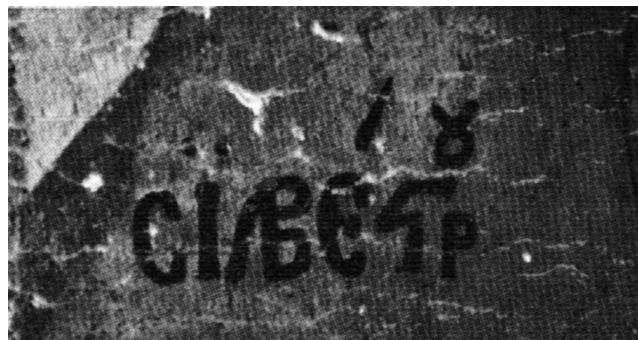
(τόμος 1, 314-316)

ΚΑΤΑΓ. Κρήτη.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Σιλβέστρου ιερομονάχ(ου) του Θεοχάρει* (εικ. 1), *Σιλβέστρου* (εικ. 2).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιοι Δέκα της Κρήτης, από το ναό της Αγίας Αικατερίνης του Σινά στους Κήπους, Μουσείο Ζακύνθου¹ 2) άγιος Γεώργιος, μονή Αγίων Θεοδώρων, Κέρκυρα² 3) άγιος Δημήτριος έφιππος (αποδ.), Συλλογή Βελιμέζη, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα³ 4) άγιοι Δέκα της Κρήτης (αποδ.), στο βόρειο τοίχο καθολικού μονής Σινά, Αίγυπτος⁴ 5) τρίπτυχο, Συλλογή Ιω. Γιαννούκου, Αθήνα (Holy Image, Holy Space 1988, αρ. 80 [L. Bouras]).

ΒΙΒΛ. Βοκοτόπουλος 1990, 84-85.

114. Θεοχάρης Σιλβεστρος, άγιος Γεώργιος, υπογραφή, εικ. αρ. 2.

1. Αχεμάστου-Ποταμιάνου 1997, αρ. 37 2. Βοκοτόπουλος 1990, αρ. 56, εικ. 181-182, 342E 3. Χατζηδάκη 1997, αρ. 27, εικ. 156, 158 4. Δρανδάκης 1990, 131, εικ. 94.

Θιρακιώτης Ιωάννης

1746

ΥΠΟΓΡ. *Ιωάννης Θιρακιώτης εποίη*.

ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ βρεφοκρατούσα η Κασωπίτρα, 1746, ν. Παναγίας Κασωπίτρας, Άρτα¹.

1. Παπαδοπούλου – Τσιάρα 2008, 275-276.

Θωμάς (2)

1648-1697

(τόμος 1, 316)

ΚΑΤΑΓ. Κύπρος.

ΙΔΙΟΤ. Ιερέας.

ΥΠΟΓΡ. *υ(πό) χειρός Θωμά θύτου* (εικ. 1).

ΒΙΟΓΡ. Ίσως ταυτίζεται με τον Θωμά (3).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΘΚ Οδηγήτρια, 1648, ν. Αγίας Φύλας, Λεμεσός, Κύπρος¹ 2) εικόνα στη Φασούλα, Κύπρος² 3) βημόθυρα ναού Παναγίας, Λάνια, Κύπρος³ 4) βημόθυρα ναού Αγίου Αντωνίου Λεμεσού, 1691, σήμερα στο ναό του Αγίου Ιωάννου Ελεήμονος στη Λεμεσό⁴.

1. Σοφοκλέους 2000, 36· Sophocleous 2006, 90-91, 201, εικ. 112 2. Σοφοκλέους 2000, 36 3. Παπαγεωργίου 2006, 108, εικ. 31 4. Ο ίδιος, 108, εικ. 32.

Θωμάς (3)

1697-1704

ΚΑΤΑΓ. Κύπρος.

ΙΔΙΟΤ. Ιερέας, ιεροκήρυκας.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Θωμά ιεροκήρυκος* (εικ. 1), *χειρ Θωμά ιερέος* (εικ. 2).

ΒΙΟΓΡ. Ίσως ταυτίζεται με τον Θωμά (2).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Ιωάννης Θεολόγος, 1697, ν. Αγίου Αντωνίου, Λεμεσός¹ 2) άγιοι Παντελεήμων, Ερμόλαος και Σαμψών, 1704, εξωκκλήσι Αγίου Ερμολάου, Καμινάρια, Κύπρος².

1. Γερασίμου 2000, 166 2. Γερασίμου 2000, 166· Χατζηχριστοδούλου 2000α.

Θωμάς (4)

1832

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Θωμά*.

ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ Τριχερούσα με αγίους, 1832, Κρατική Πινακοθήκη, Φιλιππούπολη, Βουλγαρία¹.

1. Μουτάφωφ 2008, 104, πίν. 312-314.

Ιάκωβος (1)

α' τέταρτο 16ου αι.

(τόμος 1, 317)

ΒΙΟΓΡ. Πιθανώτατα ταυτίζεται με τον ζωγράφο Ιάκωβο (2.1).

ΕΙΚΟΝΑ Εις Άδου Κάθοδος, α' τέταρτο 16ου αιώνα, ν. Παναγίας Αντιβουνιώτισσας (Βυζαντινό Μουσείο), Κέρκυρα¹.

1. Βοκοτόπουλος 1990, αρ. 14, εικ. 16 2. Βοκοτόπουλος 2001, αρ. 145· Χονδρογιάννης 2010, 60-61.

Ιάκωβος (2)

1519-1528

(τόμος 1, 317)

ΒΙΟΓΡ. Για τον ζωγράφο βλ. και Βολανάκης 2003, 120-122, όπου ταυτίζεται με τον ζωγράφο Ιάκωβο Περκούδα. Βλ. και Πέρκουλας Ιάκωβος.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Παναγίας (Γεννήσεως της Θεοτόκου), 1528, θέση Ινιά (Ουνιά) του Απερίου, Κάρπαθος¹.

1. Μουτσόπουλος 1978, 439-440, πίν. 156.2.

Ιάκωβος (2.1)

1531

ΚΑΤΑΓ. Κεφαλονιά.

ΙΔΙΟΤ. Αγιογράφος, μαΐστρος.

ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα με έγγραφο του Νοταριακού Αρχείου της Κεφαλονιάς με χρονολογία 1550, ο *αγιογράφος μαστρο Ιάκουβος* δηλώνει ότι στις 25 Αυγούστου 1531 έλαβε από τους Στέφανο Μαστρομιχάλη και Λέοντα Καμπίτζη, ιερέα προσφορές σε είδος και μετρητά υπέρ της μονής της Παναγίας του Άτρου στην Κεφαλονιά¹. Πιθανώτατα ταυτίζεται με τον ζωγράφο Ιάκωβο (1).

1. Μοσχονάς 2001, 72-73, αρ. εγγρ. 33.

Ιάκωβος (4)

1619

(τόμος 1, 317)

ΒΙΟΓΡ. Έζησε στην Αμοργό, πιθανόν ως μοναχός στη μονή της Χοζοβιώτισσας και ίσως στη μονή του Ιωάννη του Θεολόγου στην Πάτμο. Του αποδίδονται εικό-

115. Ιάκωβος (1), Εις Άδου Κάθοδος, λεπτομέρεια, εικ.

νες στο ναό του Αγίου Γεωργίου στο Μεγαλοχώρι και στη μονή του Αγίου Νικολάου στο Μεροβίγλι της Θήρας και στους ναούς των Αγίων Πάντων, της Ζωοδόχου Πηγής και στη μονή της Χοζοβιώτισσας, στην Αμοργό¹.

ΕΙΚΟΝΑ αρχάγγελος Μιχαήλ, Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου, Αθήνα².

1. Συνοδινός 2006 2. Χατζηδάκη 2007, αρ. 205.

Ιάκωβος (5)

1624-1649

(τόμος 1, 318)

ΒΙΟΓΡ. Ο Σιμωνοπετρίτης ιερομόναχος Ιάκωβος συνεργάστηκε για την γραφή και διακόσμηση του χειρογράφου Ευαγγελίου του έτους 1629, το οποίο βρίσκεται στο σκευοφυλάκιο της μονής Σίμωνος Πέτρας, στο Άγιον Όρος¹.

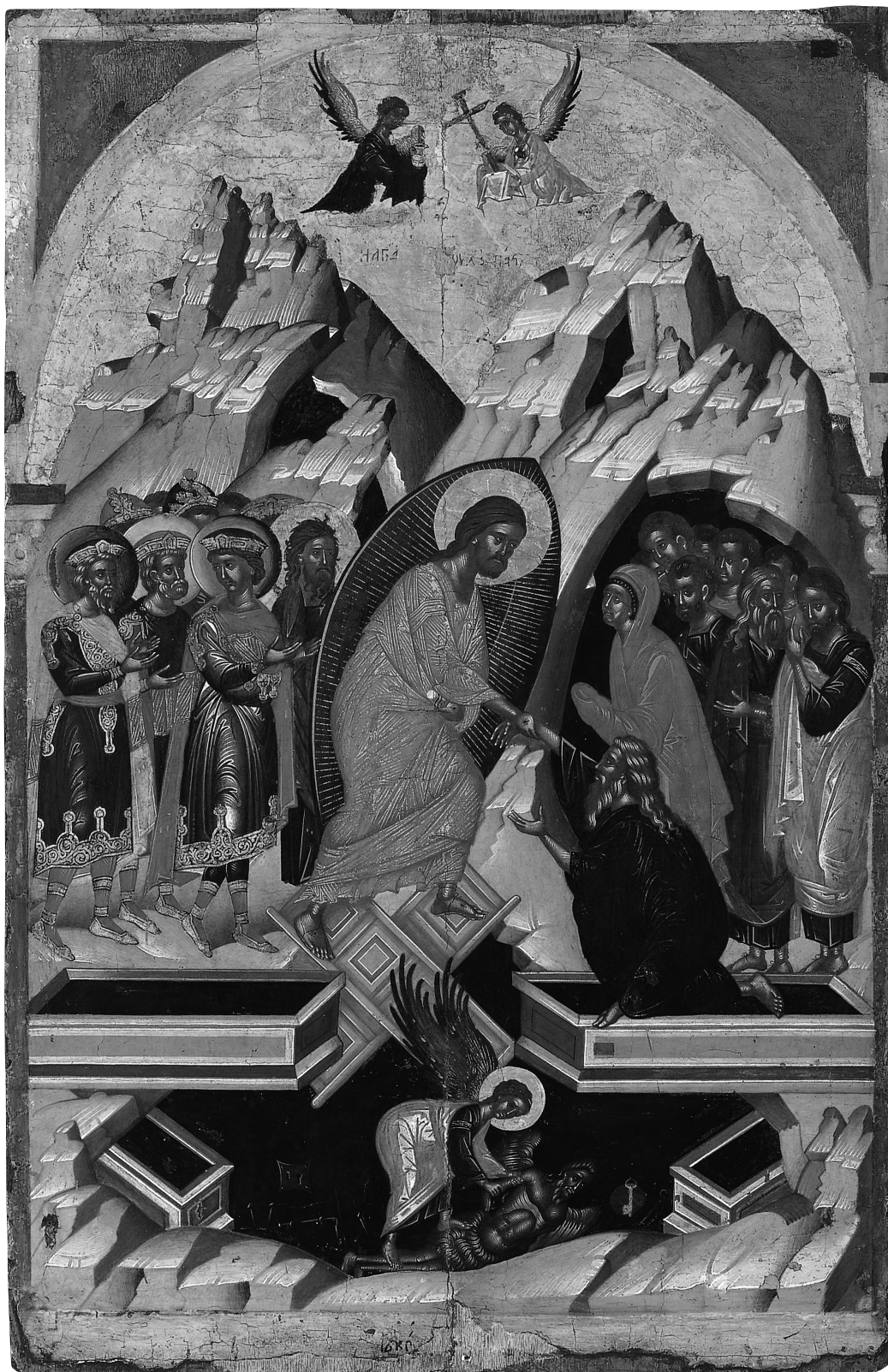
1. Καδάς 1997α, 254, αρ. 5.32.

Ιάκωβος (6)

1637-1656

(τόμος 1, 318)

ΒΙΒΛ. Κλεόμβροτος 1976, 184· Γούναρης 1999, 189-191.

116. Ιάκωβος (1),
Εις Άδου Κάθοδος, εικ.

Ιάκωβος (8) 1654-1674
(τόμος 1, 318)

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αναλήψεως, 1654, μονή Φανερωμένης, Καρίτσα Λάρισας¹.

1. Παπαζήσης 1993, 194-195· Σδρόλια 1994α, 406, 408, εικ. 7, 10· Καρατζόγλου 1998, 94.

Ιάκωβος (9) 1661-1676
(τόμος 1, 318)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιακώβου ιερομονάχου*.

ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ, 1676, Συλλογή Πύργου Θήρας¹.

1. Μητσάνη – Γερούση 2003, 979.

Ιάκωβος (10.1) 1787-1793

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Ιακώβου Ιβηρίτου* (εικ. 1), *διά χειρός Ιακώβου μοναχού Ιβηρίτου* (εικ. 2).

ΒΙΟΓΡ. Μοναχός στη μονή Ιβήρων του Αγίου Όρους.
ΕΙΚΟΝΕΣ Β ο υ λ γ α ρ ί α : 1) ΘΚ με αγίους, 1787, καθολικό μονής Βαχκονο (Πετριτζονιτίσσης) 2) ΘΚ η Πορταίτισσα με σκηνές των θαυμάτων της, 1790, καθολικό μονής Ροζινού 3) ΘΚ, 1793 και 4) ΧΣ Παντοκράτωρ, 1793, εικονοστάσι, καθολικό μονής Βαχκονο¹.

1. Μουτάφωφ 2008, 105, πίν. 331-333.

Ιάκωβος (13) 1827
(τόμος 1, 319)

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Γεώργιος, 1827, ν. Αγίου Δημητρίου, Νεοχώρι Μαγνησίας¹.

1. Δεριζιώτης – Φλώρου – Συθιακάκη – Ντίνα – Σδρόλια – Μαντζανά 2003, 537.

Ιάκωβος (14) 1836

ΒΙΟΓΡ. Ο οσιώτατος ζωγράφος Ιάκωβος, που έχει εργαστεί στην Τήνο και στη Νέα Σκήτη Αγίου Παύλου στο Άγιον Όρος, αναφέρεται το 1836 ως συνδρομητής βιβλίων στην Τήνο¹.

1. Ηλιού 1999, 52.

Ιάκωβος (15) 1841-1860

ΚΑΤΑΓ. Μελένικο Βουλγαρίας.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιακώβου Νηκο[λάου]* (εικ. 2), *χειρ Ι: Γ: Ν:* (εικ. 12), *χειρ Ιακώβου Γ: Ν* (εικ. 13), *χειρός Ιακώβου Γιακούμη Ν:* (εικ. 17), *διά χειρός Ιακώβου Ν.* (εικ. 20), υπογραφές στα βουλγαρικά (εικ. 3, 14).

ΒΙΟΓΡ. Γιος του ζωγράφου Νικολάου και πατέρας τού ζωγράφου Ιωακείμ (6).

ΕΙΚΟΝΕΣ Β ο υ λ γ α ρ ί α : 1) εικόνες, 1841 2) ΘΚ, 1848 3) ΧΣ, 1848 4) Ιωάννης Πρόδρομος, 1848 5) άγιος Αθανάσιος, 1848 6) άγιοι Κωνσταντίνος και Ελένη, 1848 7) αρχάγγελος Μιχαήλ, 1848 8) άγιος Νικόλαος, 1848 και 9) εικόνες Δωδεκαόρτου, 1848, ν. Αγίου Νικολάου, χ. Κοβάτσεβιτσα, περιοχή του Γκότσε Ντέλτσεφ (Νευροκοπίου) 10) εικόνες, 1851, ν. Αγίου Δημητρίου, χ. Βινογκράντι, περιοχή του Μελενίκου 11) άγιος Γεώργιος, 1852 12) Ιωάννης Πρόδρομος, 1852 και 13) άγιος Νικόλαος, 1853, ν. Αγίου Γεωργίου, χ. Μπελεβέχτσεβο, περιοχή του Μελενίκου 14) άγιος Σπυρίδων, 1857, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Ντούπνιτσα 15) Κοίμηση της Θεοτόκου, 1857, ιδιωτική συλλογή 16) Στέψη της Θεοτόκου, 1857, ιδιωτική συλλογή 17) εικόνες, 1858, ν. Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου της μονής Ροζινού 18) εικόνες, 1860, ν. Αγίου Νικολάου, χ. Κοβάτσεβιτσα, περιοχή του Γκότσε Ντέλτσεφ (Νευροκοπίου) 19) εικόνες, 1860, ν. Αγίου Δημητρίου, χ. Βινογκράντι, περιοχή του Μελενίκου 20) εικόνες, 1860, μονή Ροζινού 21) εικόνες, 1860, ν. Αγίου Αθανασίου, χ. Γκόρνα Ρίμπνιτσα, περιοχή του Μπλαγκόεφγκραντ

(Άνω Τζουμαγιάς) 22) εικόνες, ν. Αγίου Νικολάου, χ. Χότοβο, περιοχή του Μελενίκου 23) εικόνες, ναός στο χωριό Πιπέριτσα, περιοχή του Μελενίκου 24) εικόνες, ν. Παναγίας, χ. Καρπέλοβο, περιοχή του Μπλαγκόεφγκραντ (Άνω Τζουμαγιάς) 25) εικόνες, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, χ. Μπόζντοβο, περιοχή του Μελενίκου¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αγίου Νικολάου, χ. Κοβάτσεβιτσα, περιοχή του Γκότσε Ντέλτσεφ (Νευροκοπίου), Βουλγαρία².

1. Μουτάφωφ 2008, 104-105, πίν. 335-336 2. Μουτάφωφ 2008, 105.

Ιάμβλιχος

1647

(τόμος 1, 319)

ΠΑΤΡ. Ρωμανός.

ΥΠΟΓΡ. *Ιάμβλιχος γράψαιτο τήνδε συν πόνω· του Ρωμανού ων τοις Ιβήρων κελλίσις.*

ΒΙΟΓΡ. Ιερομόναχος της μονής Ιβήρων. Η εικόνα με την υπογραφή του παραγγέλθηκε το 1647 από τον αρχιμανδρίτη και μετέπειτα πατριάρχη Νίκωνα και το 1648 έγινε η υποδοχή της στη Μόσχα. Πιθανότατα η εικόνα δωρήθηκε στη μονή Νοβοντέβιτσι από τον τσάρο Αλέξιο, γύρω στα 1655-56¹.

ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ Πορταΐτισσα, αντίγραφο της εικόνας της Παναγίας Πορταΐτισσας των Ιβήρων, 1648, Μουσείο «Μονή Νοβοντέβιτσι», Μόσχα².

1. Σβέντοβα 1995, αρ. 81 2. Στο ίδιο.

Ιακώβου Ευστάθιος βλ. Ευστάθιος (1)

Ιατράς (Γιατράς) Κωνσταντίνος 1811-1888

ΚΑΤΑΓ. Ζάκυνθος.

ΒΙΟΓΡ. Σπούδασε ζωγραφική στην Ιταλία και δίδαξε στην Κέρκυρα και στη Σύμρνη. Έργα του βρίσκονται στην Εθνική Πινακοθήκη της Αθήνας και στη Ζάκυνθο¹.

1. Στεφανίδης 1998.

117. Ιάμβλιχος, Θεοτόκος Πορταΐτισσα, εικ.

Ιατρίδης Αθανάσιος

1799-1866

ΚΑΤΑΓ. Καρπενήσι.

ΒΙΟΓΡ. Ζωγράφος, σχεδιαστής, λιθογράφος. Γιος του Κεφαλονίτη γιατρού Δ. Καρούσου. Μικρός μαθήτευσε στα Γιάννενα, σε εργαστήριο χρυσοκίτου, και μετά έφυγε για τη Βιέννη. Το 1827 πήγε στο Παρίσι με αυστριακό διαβατήριο, στο οποίο αναγράφεται ως ζωγράφος. Το 1828 εγκαταστάθηκε στην Αίγινα. Το 1830, ο έφορος του πρώτου Αρχαιολογικού Μουσείου Αίγινας, Α. Μουστοξύδης, τον προσέλαβε ανεπίσημα ως βοηθό του, οπότε ο Ιατρίδης επιδόθηκε στην περιουλογή

αρχαιολογικών ευρημάτων. Το 1832 διορίστηκε από την Κυβέρνηση επιστάτης του Μουσείου Αίγινας και σε σειρά σχεδίων απεικόνισε τα σπουδαιότερα γλυπτά και τις επιγραφές του μουσείου. Το 1833 διορίστηκε καθηγητής ιχνογραφίας στο Ορφανοτροφείο Αίγινας. Το 1834, με την ίδρυση της Εφορείας Αρχαιοτήτων στην Αθήνα, ήρθε στην πρωτεύουσα ως βοηθός του εφόρου L. Ross. Εργάστηκε στην Αρχαιολογική Υπηρεσία μέχρι την παραίτησή του, το 1844, διενεργώντας ανασκαφές και σχεδιάζοντας, ενώ αναφέρεται ότι οργάνωσε το Αρχαιολογικό Μουσείο Θήβας. Μετά το 1844 εγκαταστάθηκε στην Αράχωβα, όπου και έζησε μέχρι τον θάνατό του¹.

ΠΙΝΑΚΑΣ Το τρόπαιο του Καραϊσκάκη στην Αράχωβα, 1827, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα².

1. Γεωργιάδου-Κούντουρα 1998, 41, όπου και προηγούμενη βιβλιογραφία· Ηλιού 1999, 52 2. Δεληβορριάς 2000, 195.

Ιγνάτιος (1.1)

1713

ΚΑΤΑΓ. Τραπεζούντα.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1713, ν. Αγίου Νικολάου Καισαρείας, Τουρκία¹.

1. Ημερολόγιο Φιλανθρωπικών Καταστημάτων Κωνσταντινουπόλεως 1905, 128.

Ιγνάτιος (4)

1842-1843

ΙΔΙΟΤ. Ιερομόναχος.

ΒΙΟΓΡ. Στη Βιβλιοθήκη της μονής Χιλανδαρίου βρίσκεται ορειχάλκινη μήτρα, έργο του Ιγνατίου, με την παράσταση του Επιτάφιου Θρήνου στο κέντρο και περιμετρικά εικονίδια με τους ευαγγελιστές και θέματα λειτουργικά και εορτολογικά. Το έργο έχει χρονολογία 1842 και στην πίσω όψη του υπάρχει παράσταση των Δώδεκα Αποστόλων με χρονολογία 1843¹. Αντιμήνσιο (εκτύπωμα της προηγούμενης χάλκινης μήτρας σε ύφασμα) με χρονολογία 1842,

στο σκευοφυλάκιο της μονής Σίμωνος Πέτρας, φέρει επιγραφή *εχαράχθη ... χειρ δε Ιγνατίου ιερομονάχου ... εις Άγιον Όρος Κ(α)ρ(υαί)ς*².

1. Νείλος 1997, αρ. 12.8 2. Νείλος 1997, αρ. 12.9.

Ιερεμίας

β' μισό 16ου αι.

ΥΠΟΓΡ. *έργον χειρός Ιερεμίου αμαθούς*.

ΕΙΚΟΝΑ Δέηση με Θεοτόκο και Ιωάννη Πρόδρομο, β' μισό 16ου αιώνα, Μητροπολιτικό Μέγαρο, Καστοριά¹.

1. Τσιγαρίδας 2001α, αρ. 180.

Ιερεμίας (1.1)

β' μισό 17ου αι.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιε(ρε)μίου* (εικ. 1, 2).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, β' μισό 17ου αιώνα¹ και 2) ΘΚ του Πάθους, β' μισό 17ου αιώνα, Ιστορικό Μουσείο Μόσχας².

1. Κιζλάσοβα 1995, αρ. 92 2. Κιζλάσοβα 1995, αρ. 93.

Ιερεμίας (1.2)

1678

ΥΠΟΓΡ. *ο πιητής Ιερεμίας*.

ΕΙΚΟΝΑ Γέννηση της Θεοτόκου, 1678, μονή Γεννήσεως της Θεοτόκου Δελόβων (ανήκε στη μονή Λαμπόβου), επαρχία Πρεβέζης¹.

1. Καμαρούλιας 1996 Β', 382.

Ιερεμίας (1.3)

1685

Θεωρείται ύποπτη η υπογραφή *χυρ Ιερεμίου* σε εικόνα της Θεοτόκου Γλυκοφιλούσας (Η Κυρία των Αγγέλων), με χρονολογία 1685, στη μονή Διονυσίου του Αγίου Όρους¹.

1. Ταβλάκης 1997, αρ. 2.107.

Ιερεμίας (2) 1743-1744
(τόμος 1, 320)

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Τιμίου Προδρόμου
Κυνουρίας¹.

1. Σαραντάκης 2000, 172.

Ιερεμίας (5) 1893

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιερεμίου μον(αχού)*.

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Θεόδωρος ο Στρατηλάτης, 1893, ν. Αγί-
ας Μαρίνας, Θεσσαλονίκη¹.

1. Ζάρρα 2006, 192, εικ. 76.

Ιερόθεος (2)
(τόμος 1, 320-321)

ΒΙΒΛ. Καλούσιος 2002, 306-308, 336-337, 343, 350, 358.

Ιερόθεος (3) 1732-1741
(τόμος 1, 321)

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός του Ιεροθέου ιερομονάχου του Πατρι-
αρχείου*.

ΕΙΚΟΝΑ αγία Ευφημία και σκηνές βίου, 1741, πατριαρ-
χικός ναός Αγίου Γεωργίου, παρεκκλήσι Παμμακαρί-
στου, Κωνσταντινούπολη¹.

1. Οικουμενικό Πατριαρχείο 1989, 98, εικ. 72.

Ιερόθεος (4) 1800

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιεροθέου Μοναχού*.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ παράσταση της Αγίας Τριάδας, 1800,
άλλοτε στην πύλη εισόδου της μονής Αγίας Τριάδος
Σουρβιάς, Πήλιο¹.

1. Πατάπιος Καυσοκαλυβίτης 2009, 327.

118. Ιερεμίας (2), Άκρα Ταπεινώση, τοιχ.

Ιερόνυμος 1527

ΚΑΤΑΓ. Κρήτη.

ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ Γλυκοφιλούσα, 1527, E.C.A-I.R.E, Palazzo
Contarini del Bovolo, από την εκκλησία Santa Maria
delle Penitenti, Βενετία¹. Στην πίσω όψη της εικόνας
είναι σημειωμένο με μελάνι *hieronymo cretese 1527*².

1. Χατζηδάκη 1993, αρ. 38 2. Χατζηδάκη 1993, 158, εικ.
38α. (Η Bianco Fiorin αμφισβητεί την γνησιότητα της υπο-
γραφής και χρονολογεί την εικόνα στα 1627· βλ. Bianco
Fiorin 1997, 16-17).

Ιλαρίων 1861

ΙΔΙΟΤ. Ιεροδιάκονος.

ΕΙΚΟΝΑ άγιοι Νήφων και Μητροφάνης, 1861, προσκυ-
νητάρι κονακίου μονής Διονυσίου, Άγιον Όρος¹.

1. Τσιγάρας 2008, 429 (εικ. σελ. 130).

Ισαάκιος 1833
 ΥΠΟΓΡ. *ελέησον βασίλισσα Παρθένε στον Ισαάκιον Ζωγράφον ημαρτηκότα.*
 ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ Ρόδον το Αμάραντον και σκηνές του Ακαθίστου Ύμνου, 1833, Συλλογή Εκατονταπυλιανής, Πάρος (δωρεά του Φιλ. Σκαραμαγκά από την Μ. Ασία)¹.

1. Μητσάνη 1996, αρ. 33.

Ισπανός Σκευοφύλαξ 1719-1742
 (τόμος 1, 321-322)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Σκευοφύλακος του Ισπανού.*
 ΕΙΚΟΝΑ Ανάληψη του Χριστού, 1741, ιδιωτική συλλογή¹.

1. Ετζέογλου – Καζανάκη 2004, 1037, πίν. 461β.

Ιωακείμ (1.1) β' μισό 16ου αι.

ΙΔΙΟΤ. Ιεροδιάκονος.
 ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιωακείμ [ιερ]οδιακόνου.*
 ΕΙΚΟΝΑ Εύρεση και Ύψωση του Τιμίου Σταυρού, άγιοι Κωνσταντίνος και Ελένη, Αποτομή του Προδρόμου (δίζωνη παράσταση σε φύλλο τριπτύχου), β' μισό 16ου αιώνα, The Museum of Fine Arts, Houston, Texas, ΗΠΑ¹.

1. Galavaris 1981, 20-21, 40, πίν. ΧLIβ. Βοκοτόπουλος 1995α, 137, εικ. 5. Kalavrezou 2003, 210-213.

Ιωακείμ (2.1) 1694-1704

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Μεγάλης Εκκλησίας, μονή Hurezi, 1694-1704, Ρουμανία¹.
 ΒΙΒΛ. Δρακοπούλου 2002, 111.

1. Δεληγιάννης 1996, 178, 182.

Ιωακείμ (3) 1776-1814
 (τόμος 1, 322)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιωακείμ ιερομονάχου Σιφνέου* (εικ. 1, 2), *χει(ρ) δε Ιωακίμ ιερομονάχου κ(αι) προηγούμενου του Προφήτου Ιληού* (εικ. 3), *χειρ Ιωακείμ ιερομονάχου σιφ(νέου) του Προφήτου Ηλιού* (εικ. 4).

ΒΙΟΓΡ. Ιερομόναχος και ηγούμενος της μονής Προφήτου Ηλιού Σίφνου.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) αγία Παρασκευή, 1776, ν. Αγίας Αικατερίνης, Κάμπος, Τήνος 2) αρχάγγελος Μιχαήλ, 1791, ν. Παναγίας της Άμμου, Αρτεμώνας, Σίφνος 3) αρχάγγελος Μιχαήλ, 1792, ν. Παναγίας Ουρανοφόρας, Απολλωνία, Σίφνος 4) Θεία Λειτουργία, 1814, ν. Θεολογάκι, Άνω Πετάλι, Σίφνος¹.

ΒΙΒΛ. Συμεωνίδης 1995, 132-133.

1. Συμεωνίδης 2000, 109, αρ. 20.

Ιωακείμ (4) 1819-1836

ΒΙΟΓΡ. Αναφέρεται ως ζωγράφος και συνδρομητής βιβλίων, στις Καρυές του Αγίου Όρους το 1819 και στη Μονή Χιλανδαρίου το 1836¹.

1. Ηλιού 1999, 52.

Ιωακείμ (5) 1849

ΚΑΤΑΓ. Άνδρος.

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΒΙΟΓΡ. Εργάστηκε στην Ικαρία, ζωγραφίζοντας τις δεσποτικές εικόνες στο παλιό τέμπλο της μονής αγίας Θεοκτίστης της Λεσβίας. Οι εικόνες φέρουν την υπογραφή *Ιωακείμ (δε εξ) Άνδρου ελαχίστου Ζωγράφου* και την χρονολογία 1η Σεπτεμβρίου 1849. Το τέμπλο αυτό σήμερα έχει τοποθετηθεί στην σπηλιά-κρύπτη, όπου κατά την παράδοση βρέθηκε το σκήνωμα της αγίας¹.

1. Μουζάκης 2000, 78-79, σημ. 8.

Ιωακείμ (6)

1856

ΚΑΤΑΓ. Μελένικο, Βουλγαρία.

ΠΑΤΡ. Ιάκωβος (15).

Επίστεψη εικονοστασίου, 1856, ν. Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού, Μελένικο, Βουλγαρία¹.

1. Μουτάφωφ 2008, 105.

**Ιωάννης Δομήνικος Ζώρζης
(Giovanni Domenico Zorzi)**

c. 1490-1548

ΚΑΤΑΓ. Μεθώνη.

ΙΔΙΟΤ. Χαρτογράφος και ζωγράφος.

ΒΙΟΓΡ. Ο Ιωάννης Δομήνικος Ζώρζης από τη Μεθώνη της Πελοποννήσου ταξίδεψε στη Δύση και στην οθωμανική ανατολή και σχεδίασε χειρόγραφους γεωγραφικούς χάρτες, αλλά μνημονεύεται και ως ζωγράφος. Το 1525 στη Βενετία ανέλαβε την χαρτογραφική διακόσμηση αιθουσών του δουκικού ανακτόρου, την οποία πραγματοποίησε μεταξύ των ετών 1531 και 1544 φιλοτεχνώντας έναν παγκόσμιο χάρτη, χάρτες της Ευρώπης, της Κρήτης και της Κύπρου, καθώς και μνημειώδη τοπογραφικά σχέδια των Ιεροσολύμων, της Κωνσταντινούπολης, της Βενετίας και του Καΐρου. Για την υλοποίηση της διακόσμησης του Palazzo Ducale, ο γραμματέας της βενετικής Γερουσίας, Giovanni Battista Ramusio, εξασφάλισε στον Ιωάννη Δομήνικο Ζώρζη πρόσβαση σε απόρρητο αρχειακό υλικό. Τα παραπάνω έργα καταστράφηκαν σε πυρκαγιά τον 16ο αιώνα αλλά ο δημιουργός τους είχε προλάβει να τυπώσει τα περισσότερα από αυτά. Μετά το 1545 φαίνεται ότι η συνεργασία τού χαρτογράφου με τον Giovanni Battista Ramusio διακόπηκε και ο Ιωάννης Δομήνικος σταδιακά αποσύρθηκε, ίσως λόγω της προχωρημένης ηλικίας του. Τα τελευταία έργα του χρονολογούνται στη δεκαετία του 1540. Τα σχέδιά του για τις ελληνικές περιοχές αποτέλεσαν χαρτογραφικά πρότυπα καθ' όλη τη διάρκεια του 16ου αιώνα, ενώ τα έργα για την

Κωνσταντινούπολη και το Κάιρο απέβησαν πρότυπα της τοπογραφίας των πόλεων αυτών¹.

1. Gallo 1943, 55, 58, 88· Destompes 1073· Karrow 1993· Τόλιας 2008, 96, 102, 391, 407, όπου και προηγούμενη βιβλιογραφία. Βλ. και Το έργο του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας, Ιούνιος 1998-Δεκέμβριος 1999, σύνταξη και επιμέλεια Χρ. Α. Μαλτέζου, Βενετία 1999, 28, όπου μνημονεύεται έγγραφο του 1531 σύμφωνα με το οποίο το Συμβούλιο των Δέκα παραχώρησε στον Ιωάννη Δομήνικο μηνιαία αποζημίωση και χρώματα για την εκτέλεση του έργου στην αίθουσα του Collegio στο Palazzo Ducale.

Ιωάννης (1.1)

τέλη 15ου αι.

ΚΑΤΑΓ. Κρήτη.

ΥΠΟΓΡ. *Ιω(αννου) τ[ου] κρη(τος) κ(αι) Γεωργηου.*

ΣΥΝΕΡΓ. Γεώργιος (1.1).

ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ Καμαριώτισσα, τέλη 15ου αιώνα, από το ναό της Παναγίας Χρυσαιλιωτίσσης Λευκωσίας, σήμερα στο Βυζαντινό Μουσείο της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου¹.

1. Κουμπάριδου 2001, 529, εικ. 1, 3.

Ιωάννης (1.2)

1534/35

[τόμος 1, 341-342, λήμμα Ιωάννης (86)]

ΚΑΤΑΓ. Γράμμοστα Καστοριάς.

ΠΑΤΡ. Θεόδωρος, ιερέας.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ ιω(άννου) <i>ζωγράφου ιου Πα(Πα) Θεωδόρου Γραμοστ(ινού)* (εικ. 1), *χειρ <i>ζωγράφου Ιω(άνν)ου* (τοιχ. 1), *όταν εις Θεών εκπετάσης τας χείρας ω Θεού θήτα μνήσθιτη καμού (του) αμαρτολού κ(αι) αμαθούς Ιωάννου κ(αι) Νικολάου* (τοιχ. 4).

ΣΥΝΕΡΓ. Νικόλαος (8).

ΒΙΟΓΡ. Γιος του παπά-Θεοδώρου, σύγχρονος του ζωγράφου Ονουφρίου (1) και συνεργάτης του γιού του, επίσης ζωγράφου, Νικολάου. Η δράση του συνδέεται με την εποχή του αρχιεπισκόπου Αχριδών

Προχόρου και του πλούσιου σέρβου άρχοντα Dimitar Percek από το Kratono, μία πόλη που άκμαζε τον 16ο αιώνα εξαιτίας των ορυχείων της¹.

Στο ζωγάφο, που διακρίνεται για την ποιότητα της τέχνης και την θεολογική παιδεία του, έχουν αποδοθεί φορητές εικόνες που βρίσκονται στο **Κανείο της Αχρίδας**, στη Struga, στο Gnjari (15 εικόνες Μεγάλης Δεήσεως), στον Άγιο Νικόλαο στο Zrze (1534-1535), στο Μουσείο της Bitola και στη Συλλογή Εικόνων της Αχρίδας².

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧΣ, 1534-1535, ν. Αγίου Νικολάου Toplički και κατόπιν μονή Προδρόμου Slepče, Π.Γ.Δ.Μ. 2) ΘΚ (αποδ.), πάριση της εικόνας του Χριστού, σήμερα στο Εθνικό Μουσείο, Σκόπια, Π.Γ.Δ.Μ.³ 3) βημόθυρα (αποδ.), Αρχαιολογικό Μουσείο Φλώρινας (προέλευση: ν. Αγίου Αθανασίου, Άγιος Γερμανός, Πρέσπες)⁴. ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) νάρθηκας, 1534-1535 2) κυρίως ναός, 1536-1537 και 3) παρεκκλήσι, ν. Αγίου Νικολάου Toplički, Π.Γ.Δ.Μ.⁵ 4) ν. Αγίου Νικολάου, (μαζί με τον Νικόλαο (8), Kurjan, Fier, Αλβανία⁶ 5) ν. Αγίου Γεωργίου, (μαζί με τον Νικόλαο (8), Arbanasi, Βουλγαρία⁷ 6) ν. Αγίου Αθανασίου (αποδ.), Sloestica, περιοχή Demir-Hisar, Π.Γ.Δ.Μ.⁸.

ΒΙΒΛ. Δρακοπούλου 2002, 108. Βλ. και το πρόσφατο άρθρο της Μ. Μαšnić (Μαšnić 2010), το οποίο δεν αποδελτιώθηκε αναλυτικά.

1. Μαšnić 1995-1996· Δρακοπούλου 2006, 104 2. Μαšnić 1995-1996· Συλλογικό 1999α, 95· Serafimova 2000, 98 3. Μαšnić 1995-1996, 69-90· Συλλογικό 1999α, σ. 108· Δρακοπούλου 2002, 108, εικ. 3· Subotić 2002, 81-82 4. Μαšnić 2001, 147-151 5. Μαšnić 1995-1996, 69-90 6. Ροπα 1960, 223-229 και 1998, αρ. 94· Dhamo 1974, 48 και 1984, 7· Nalbani 2005, 197· Χουλιάρας 2008, 105 7. Dhamo 1984, 7-8 8. Serafimova 2000, 98.

Ιωάννης (2)

αρχές 17ου αι.

(τόμος 1, 322, όπου και λανθασμένη αρίθμηση του ζωγράφου, εφόσον χρονολογείται στον 17ο αιώνα).

ΚΑΤΑΓ. Κρήτη.

ΥΠΟΓΡ. *XIP IΩAnH*.

ΕΙΚΟΝΑ ΧΣ ένθρονος, δεσποτική εικόνα από το ναό του Αγίου Σπυρίδωνα Δε Λάζαρη, τώρα στο Μουσείο Ζακύνθου¹.

1. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1997, αρ. 31.

Ιωάννης (11.1)

τέλη 16ου αι.

ΒΙΟΓΡ. Η επιγραφή *Ιωάννη ζωγράφου*, στην κόγχη του βορείου τοίχου του ιερού του ναού του Αγίου Νικολάου στα Καλύβια του Ελαφότοπου στο Ζαγόρι, πιθανώτατα αναφέρεται στον ζωγάφο των τοιχογραφιών του ναού¹. Ο ζωγάφος αυτός συνδέεται τεχνοτροπικά με το εργαστήριο των Θηβαίων ζωγράφων Κονταρήδων².

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αγίου Νικολάου, τέλη 16ου αιώνα, Καλύβια Ελαφότοπου, Ήπειρος³.

1. Χουλιάρας 2006, 13-14 και 2009, 23, εικ. 3 2. Χουλιάρας 2006, 125-127· Βελένης 2008, 77 σημ. 50 3. Χουλιάρας 2006, 111-127 και 2008, 104· Χουλιάρας 2009, 137-152, εικ. 83-111.

Ιωάννης (11.2)

c. 1600

ΒΙΟΓΡ. Αναφέρεται, χωρίς περισσότερα στοιχεία, ως δάσκαλος του ζωγράφου Ιάκωβου Δαρώνα¹.

1. Μουτάφωφ 2008, 105.

Ιωάννης (13)

1621

(τόμος 1, 323-325)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιωάννου ιερέως*.

ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ Βρεφοκρατούσα, 1621, ιδιωτική συλλογή, Αθήνα¹.

1. Ετζέογλου – Καζανάκη 2001, 743.

Ιωάννης (14)

1601-1627

(τόμος 1, 325)

ΣΥΝΕΡΓ. Ηλίας (1).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Ταξιαρχών συνοικίας Απόζαρη, 1622, Καστοριά¹.

ΒΙΒΛ. Δρακοπούλου 2002, 108-109.

1. Παϊσίδου 1995, 22, 1996, 94 και 2002α, 43-44 πίν. 27β· Drakopoulou 2005, 27-28, εικ. 16.

Ιωάννης (17.1)

1614-15

ΙΔΙΟΤ. Ιερέας, πρωτονοτάριος.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός εμού του ευτελεστάτου Ιωάννου ιερέως* (τοιχ. 1), *διά χειρός δε Ιωάννου πρωτονοταρίου* (τοιχ. 2).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Αγίου Νικολάου, 1614, Τσαριτσάνη Λάρισας και 2) νάρθηκας ναού Αγίου Νικολάου, 1615, Τσαριτσάνη Λάρισας¹.

1. Δαλαμπύρας 1986β, 82-83.

Ιωάννης (18.1)

1618/19

ΥΠΟΓΡ. *χειρ ευτελούς Ιωάννου του ζωγράφου*.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1619, Πορτή Καρδίτσας¹.

1. Καρατζόγλου 1991, 51 και 1993· Σδρόλια 1994α, 403, εικ. 3· Σδρόλια 2003α, 656-657.

Ιωάννης (21)

1633-1655

(τόμος 1, 325)

ΣΥΝΕΡΓ. Γεώργιος (12).

ΒΙΟΓΡ. Πιθανώτατα ταυτίζεται με τον ζωγράφο Ιωάννη, ο οποίος μαζί με τον συνεργάτη του Γεώργιο, έστειλε επιστολή προς τον πατριάρχη Μόσχας Νίκωνα. Η επιστολή είχε συνταχθεί στην Κωνσταντινούπολη, στις 25 Ιουλίου 1655¹.

1. Παπουλίδης 1993-94, 192 αρ. 57.

Ιωάννης (22)

1621-1659

(τόμος 1, 326)

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός τινός Ιωάννου ζωγράφου* (εικ. 2), *διά χειρός Ιω(άννου) ιερέως και Δημη(τρίου)* (τοιχ. 1).

ΣΥΝΕΡΓ. Δημήτριος (10).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Λιθοβολισμός του Στεφάνου, μονή Αγίου Στεφάνου, Μετέωρα¹ 2) ΘΚ, 1659, μονή Εισοδίων της Θεοτόκου Μυρτιάς, επαρχία Τριχωνίας, Αιτωλο-ακαρνανία².

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1621, Ζάρκο Τρικάλων³ 2) παρεκκλησί Τριών Ιεραρχών, 1637, μονή Βαρλαάμ, Μετέωρα⁴ 3) ν. Αγίου Γεωργίου (αποδ.), Βασιλική Καλαμπάκας⁵.

ΒΙΒΛ. Σαμπανίκου 1997β.

1. Μαντζανά 1990, 101. Για την απόδοση εικόνων της μονής Βαρλαάμ και της μονής Αγίου Στεφάνου Μετεώρων βλ. και Σαμπανίκου 2000 2. Κώνστας 1990, 39 3. Παπαζήσης 1988, 362· Σαμπανίκου 1997β, 265-268 4. Παπαζήσης 1988, 349· Σαμπανίκου 1997β, 21-232· Χούλια - Αλμπάνη 1999, 78-82 5. Σαμπανίκου 1997β, 275-280.

Ιωάννης (23)

1649/50

(τόμος 1, 326)

ΣΥΝΕΡΓ. Νικόλαος (19).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1649/50, Σπήλαιο Γρεβενών¹.

1. Μουτσόπουλος 2006, 382 (δίνει χρονολογία 1633)· Τσιλιπάκου 2004, 114, εικ. 2 και 2008, 97.

Ιωάννης (23.1)

1640

ΣΥΝΕΡΓ. Γεώργιος (13.1).

ΒΙΟΓΡ. Πιθανόν ταυτίζεται με τον Ιωάννη (32).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) μονή Plătărești και 2) μονή Plumbuita, 1640, Ρουμανία¹.

1. Δεληγιάννης 1996, 181.

Ιωάννης (24)

1640/41-1644

(τόμος 1, 326)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ ευτελούς Ιωάννου και ετέρου Ιωάννου* (τοιχ. 1), *χειρ ευτελούς Ιωάννου και Ιωάννου* (τοιχ. 2), *διά χειρός ημών Ιωάννου και ετέρου Ιωάννου* (τοιχ. 3), *κόποις Ιωάννου τλήμονος* (τοιχ. 4).

ΣΥΝΕΡΓ. Ιωάννης (25).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) εικόνες τέμπλου, 1640/41, καθολικό μονής Βλασίου Καρδίτσας¹ 2) Κοίμηση της Θεοτόκου (αποδ.), μονή Σάικας, Άγραφα Ευρυτανίας².

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) καθολικό μονής Σάικας, 1640/41, Άγραφα Ευρυτανίας³ 2) καθολικό μονής Βλασίου, 1644, Καρδίτσα⁴ 3) καθολικό μονής Τροβάτου, 1644, Ευρυτανία⁵ 4) κατεστραμμένος ναός Ιωάννου Προδρόμου, 1641, Οξυά Καρδίτσας⁶.

BIBΛ. Sdrolia 2001, 358· Σδρόλια 2003α.

1. Σδρόλια 2003α, 656 2. Σδρόλια 1992, 502 3. Παπαζήσης 1993, 192-193· Σδρόλια 1992, 502 και 2003α, 656· Τσιμπίδα 2008, 244-245 4. Παπαζήσης 1993, 193· Σδρόλια 1994α, 404-405, εικ. 2· Σδρόλια 1992, 503 και 2003α, 659-674, εικ. 2-4, 7-10· Σδρόλια 2008, 516, εικ. 5 5. Σδρόλια 1992, 503 και 2003α, 656, εικ. 1· Τσιμπίδα 2008, 247 6. Σδρόλια 1992, 503.

Ιωάννης (25)

1636-1651

(τόμος 1, 327)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ ευτελούς Ιωάννου και ετέρου Ιωάννου* (τοιχ. 1), *χειρ ευτελούς Ιωάννου και Ιωάννου* (τοιχ. 2), *διά χειρός ημών Ιωάννου και ετέρου Ιωάννου* (τοιχ. 3), *κόποις Ιωάννου τλήμονος* (τοιχ. 6).

ΣΥΝΕΡΓ. Ιωάννης (24).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) εικόνες τέμπλου, 1636, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Δροσάτο Αγράφων¹ 2) εικόνες τέμπλου, 1640/41, καθολικό μονής Βλασίου Καρδίτσας² 3) Κοίμηση της Θεοτόκου (αποδ.), μονή Σάικας, Άγραφα Ευρυτανίας³.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) καθολικό μονής Σάικας, 1640/41, Άγραφα Ευρυτανίας⁴ 2) καθολικό μονής Βλασίου, 1644, Καρδίτσα⁵ 3) καθολικό μονής Τροβάτου, 1644,

Ευρυτανία⁶ 4) ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1646, Δροσάτο Αγράφων⁷ 5) μονή Γεννήσεως της Θεοτόκου, 1651, Νεράιδα Καρδίτσας⁸ 6) κατεστραμμένος ναός Ιωάννου Προδρόμου, 1641, Οξυά Καρδίτσας⁹.
BIBΛ. Sdrolia 2001, 358· Σδρόλια 2003α.

1. Παπαζήσης 1993, 154· Σδρόλια 2003, 656 2. Σδρόλια 2003α, 656 3. Σδρόλια 1992, 502· Τσιμπίδα 2008, 244-245 4. Παπαζήσης 1993, 192-193· Σδρόλια 1992, 502 και 2003α, 656 5. Παπαζήσης 1993, 193· Σδρόλια 1994α, 404-405, εικ. 2· Σδρόλια 1992, 503 και 2003α, 659-674, εικ. 2-4, 7-10· Σδρόλια 2008, 516, εικ. 5 6. Σδρόλια 1992, 503 και 2003α, 656, εικ. 1· Τσιμπίδα 2008, 247 7. Σδρόλια 1994α, 405, εικ. 5· Σδρόλια 2003α, 656· Σδρόλια 2008, 517-518, εικ. 7 8. Παπαζήσης 1993, 194· Σδρόλια 1994α, 405-406, εικ. 6 και 2003α, 656· Σδρόλια 1994, 405-406, εικ. 6· Σδρόλια 2003α, 656 9. Σδρόλια 1992, 503.

119. Ιωάννης (28), Θεοτόκος Οδηγήτρια, τοιχ. αρ. 1.

120. Ιωάννης (28), Δέηση, τοιχ. αρ. 1.

Ιωάννης (27)

1654

(τόμος 1, 327)

ΥΠΟΓΡ. *χειρ ευτελούς Ιωάννου και Νικολάου ιερέος και Ιακώβου ιερομονάχου.*

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αναλήψεως, 1654, μονή Παναγίας Πελεκητής, Καρίτσα Καρδίτσας¹.

1. Παπαζήσης 1993, 194-195· Σδρόλια 1994α, 406, εικ. 7.

Ιωάννης (27.1)

c. 1650

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιω(άννου).*

ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ ένθρονη βρεφοκρατούσα, c. 1650, Ιδιωτική Συλλογή Μ. Λάτση¹.

1. Μετά το Βυζάντιο 1996, αρ. 36.

Ιωάννης (28)

1657/58-1673

(τόμος 1, 327)

ΚΑΤΑΓ. Γράμμος (Γράμμοστα) Καστοριάς.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός των ταπηνών δούλων (του) Θεού Ιωάννου, Δημητρίου, Γεωργίου των εκ πόλεως της*

καλουμένης Γράμμοστα (τοιχ. 1), διά χηρός των ταπινόν δούλων Ιωάννου κ(αι) Δημητρίου κ(αι) Γεωργίου (τοιχ. 2), ιστορήθη δε διά χειρός οικτρού τε Ιωάννου ... ομού η ιστορία του τίχου των δεσποτικών ικόνων και του τέμπλου όλου (τοιχ. 3).

ΣΥΝΕΡΓ. Γεώργιος (17) και Δημήτριος (15).

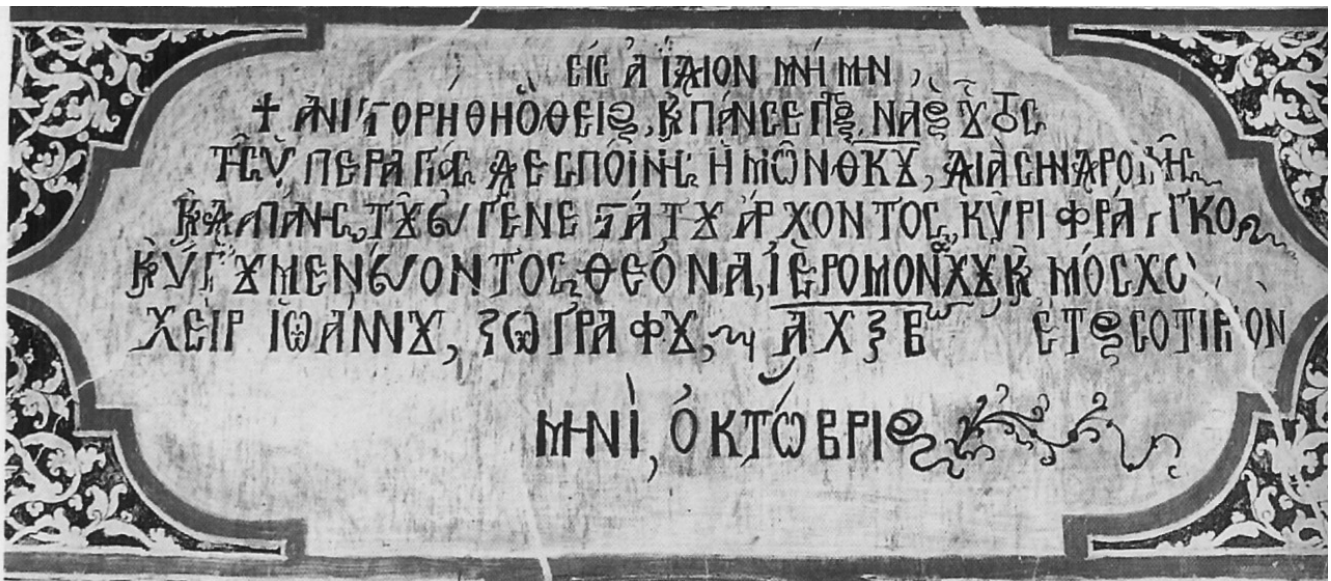
ΒΙΟΓΡ. Ταυτίζεται με τους ζωγράφους Ιωάννη (33) και Ιωάννη (39).

ΕΙΚΟΝΕΣ εικόνες επιστυλίου, λυπηρά και βημόθυρα, ν. Αγίου Αθανασίου, Μικρό Περιστέρι Ιωαννίνων¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) μονή Προφήτη Ηλία, 1657/58, Ζίτσα Ιωαννίνων² 2) καθολικό Παναγίας Σπηλαιώτισσας, 1673, Αρίστη Ιωαννίνων³ 3) ν. Αγίου Αθανασίου, Μικρό Περιστέρι Ιωαννίνων⁴.

ΒΙΒΛ. Καραμπερίδη 2009, 342-354· Χουλιάρας 2009, 465-466.

1. Σιούλης 2000, 105 2. Καμαρούλιας 1996 Α', 544, εικ. 695-702· Συλλογικό 1999, 48· Καραμπερίδη 2003, 294-298· Χουλιάρας 2006, 293-294 και 2009, 43 σημ. 117, 44, 407-408, 466, εικ. 332-335· Καραμπερίδη 2009, 342-354 3. Καμαρούλιας 1996 Α', 294, 298, εικ. 273-278· Συλλογικό 1999, 41· Καραμπερίδη 2003, 303-304· Χουλιάρας 2006, 23-26, 298-323 και 2009, 43, 408, 441-466, εικ. 28, 346-399 4. Σιούλης 2000, 101-104.

121. Ιωάννης (30), κτητορική επιγραφή, τοιχ. αρ. 1.

Ιωάννης (30)

1659-1676/77

(τόμος 1, 327-328)

ΥΠΟΓΡ. χείρ Ιωάννου ζωγράφου (τοιχ. 1, 3, 5), χείρ Ιωάννου ζωγράφου Ιωάσαφ ιερομονάχου Παχωμίου ιερομονάχου (τοιχ. 2), χείρ ευτελούς Ιωάννου και Αναστασίου ιερέος και Δημητρίου αναγνώστου (τοιχ. 4), χείρ ευτελούς Ιωάννου (τοιχ. 6).

ΣΥΝΕΡΓ. Αναστάσιος (3), Δημήτριος (17), Ιωάσαφ (1), Παχώμιος.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) εικόνες τέμπλου, 1659, μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Ρεντίνα Καρδίτσας¹ 2) εικόνες τέμπλου, 1663, μονή Γενεσίου της Θεοτόκου Κατουσίου, Αθηρό Καρδίτσας².

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) καθολικό μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1662 και 2) νάρθηκας της ίδιας μονής, 1676/77, Ρεντίνα Καρδίτσας³ 3) καθολικό μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1663, Άνω Ξενιά Αλυρού⁴ 4) καθολικό μονής Γενεσίου της Θεοτόκου Κατουσίου, 1663, Αθηρό Καρδίτσας⁵ 5) καθολικό μονής Μεταμορφώσεως, 1666, Ζαγορά Πηλίου⁶ 6) παρεκκλήσι Μεταμορφώσεως, μονή Πέτρας, 1672/73, Καταφύγι Καρδίτσας⁷.

Στο ζωγράφο μπορούν να αποδοθούν ακόμη οι τοιχογραφίες και οι εικόνες του τέμπλου στο παρεκκλήσι του Αγίου Δημητρίου, που βρίσκεται δίπλα στο ναό του Αγίου Γεωργίου, στην κοινότητα της Ρεντίνας.

ΒΙΒΛ. Σ. Σδρόλια, *Οι τοιχογραφίες του καθολικού της μονής Πέτρας* (1625) και η ζωγραφική των ναών των *Αγράφων τον 17ο αιώνα*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Ιωάννινα 2000· Σδρόλια – Τσιμπίδα 2006, 530-533.

1. Παπαζήσης 1993, 190· Οικονόμου χ.χρ., 61, 145-149, εικ. 41 2. Αγραφιώτης 1987, 195-197 3. Παπαζήσης 1993, 189, 191· Σδρόλια 1994α, 407-408, εικ. 8· Σδρόλια 2008, 517· Οικονόμου χ.χρ., 64-65, εικ. 19-36 4. Παπαζήσης 1993, 188, 197-201· Δεριζιώτης 2004, 44-51 και 46, εικ. 2-4, 47, εικ. 5, 48, εικ. 6, 7, 49, εικ. 8, 9, 50, εικ. 10, 11, 51, εικ. 12 5. Αγραφιώτης 1987, 197· Παπαζήσης 1993, 192· Σδρόλια 1992, 503 και 1994α, 408, εικ. 9· Σδρόλια 2003α, 657 6. Παπαζήσης 1993, 191 7. Παπαζήσης 1993, 195-196· Σδρόλια 1994α, 409, εικ. 11· Σδρόλια 1994, 40, εικ. 4, 5, 6· Σδρόλια 1992, 503 και 1995, 277-279· Σδρόλια 2003α, 657· Δεριζιώτης – Φλώρου – Συθιακάκη – Ντίνα – Σδρόλια – Μαντζανά 2000, 393.

Ιωάννης (31) 1663
(τόμος 1, 328)

ΒΙΟΓΡ. Για τον ζωγράφο έχει υποστηριχθεί ότι η συντομογραφία (*μον*)*αχ(ού)*, που συνοδεύει το όνομά του στην επιγραφή των εικόνων του στη Νάξο, δεν πρέπει να αναγνωσθεί ως ιδιότητα αλλά ως το επίθετό του¹.
ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧΣ Παντοκράτωρ 2) ΘΚ 3) Κοίμηση της Θεοτόκου 4) βημόθυρα και 5) θύρα Προθέσεως, μονή Παναγίας Φανερωμένης, Κωμιακή Νάξου².

1. Μαστορόπουλος 2007, 286 2. Στο ίδιο.

Ιωάννης (33) βλ. **Ιωάννης (28)**

Ιωάννης (36) 1691/92
(τόμος 1, 329)

ΒΙΟΓΡ. Αναφέρεται στον κώδικα αρ. 201 της μονής Ζάβορδας και συγκεκριμένα στην Παρρησία σελ. 20, όπου αναγράφεται: ο των εικονογράφων ελάχιστος Ιωάννης ζωγράφος ο εξ Ιωαννίνων ... έβαλεν εις τάξιν τα παλαιά βιβλία των παρρησιών¹.

ΒΙΒΛ. Βογιατζής 2004, 81.

1. Χατζηιωάννου 2000, 73, 94.

Ιωάννης (37) 1692
(τόμος 1, 329)

ΒΙΟΓΡ. Πιθανώτατα ταυτίζεται με τον ζωγράφο Ιωάννη Ρίτζη.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ νάρθηκας καθολικού μονής Αγίας Τριάδας, 1692, Μετέωρα¹.

1. Παπαζήσης 1988, 361· Χούλια – Αλμπάνη 1999, 122-125.

Χατζη-Ιωάννης (38) 1693
(τόμος 1, 329)

Ιωάννης (39) βλ. **Ιωάννης (28)**

Ιωάννης (40) 1695
(τόμος 1, 330)

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Σάββας, τέλη 17ου αιώνα, ν. Παναγίας Αγγελόκτιστης, Κίτιο Κύπρου¹.

1. Γερασίμου 2002α, 90.

Ιωάννης (42) αρχές 18ου αι.
(τόμος 1, 330)

Η εικόνα της Υπαπαντής, που βρίσκεται στο Βατικανό, χρονολογείται από την Bianco-Fiorin στα τέλη του 16ου αιώνα¹.

1. Bianco-Fiorin 1995, 39-40, 104.

Ιωάννης (44) 18ος αι.
(τόμος 1, 330)

ΕΙΚΟΝΕΣ τέμπλου, 18ος αιώνας, ν. Αγίου Κυπριανού, Γαύριο, Άνδρος¹.

1. Πασχάλης 1936, 461.

Ιωάννης (46.1) 18ος αι.

ΒΙΟΓΡ. Δάσκαλος του Σαμαρινιώτη ζωγράφου Αδάμ¹.

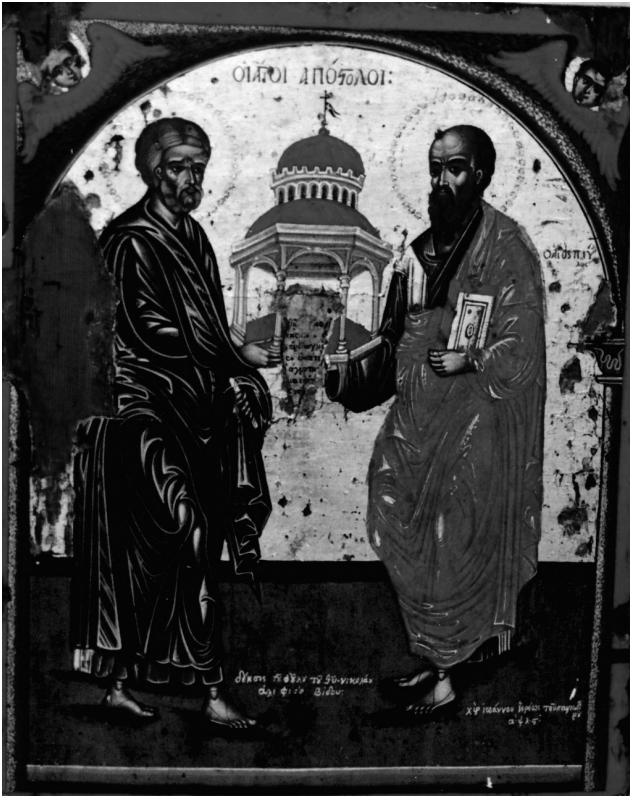
1. Μουτσόπουλος 2006, 180.

Ιωάννης (46.2) 18ος αι.

ΚΑΤΑΓ. Κέρκυρα.

ΕΙΚΟΝΕΣ τέμπλου, μονή Παναγίας Τουρλιανής, Μύκονος¹.

1. Σημ. Ε. Δρακοπούλου.

122. *Ιωάννης (55)*, απόστολοι Πέτρος και Παύλος,
εικ. αρ. 2.

Ιωάννης (46.3) 1701

ΙΔΙΟΤ. Ιερέας.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ ελαχίστου Ιωάννου ιερέως.*

ΒΙΟΓΡ. Ίσως ταυτίζεται με τον Ιωάννη (45).

ΕΙΚΟΝΑ Κοίμηση της Θεοτόκου, 1701, ν. Αγίου Αντωνίου, Στενή, Τήνος¹.

1. Γκερέκος 2006, 101 και 2006α, 145.

Ιωάννης (47) 1701-1750
(τόμος 1, 331)

ΥΠΟΓΡ. *ανιστορήθησα(ν) τα παρόν(τα) διάστηλα ηπό χειρός καμ(ού) Ιω(άννου) Αναγνώστου* (εικ. 1).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) θύρα Προθέσεως, 1742, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Έλυμπος Καρπάθου¹.

Αποδίδονται: 2) ΘΚ Ζωοδόχος Πηγή 3) ΘΚ Οδηγήτρια 4) θωράκια τέμπλου και 5) Δωδεκάορτο τέμπλου, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Έλυμπος Καρπάθου².

1. Σιγάλα 2003α, 188-190, εικ. 14-17, 20, 23· Κουτελάκης 2006, 145 2. Στα ίδια.

Ιωάννης (50) 1713-1794
(τόμος 1, 332)

ΚΑΤΑΓ. Σίφνος.

ΕΙΚΟΝΑ βημόθυρο με τον αρχάγγελο Μιχαήλ, 1794, ν. Παναγίας Φανερωμένης, Χώρα, Ίος¹.

1. Τριανταφυλλόπουλος 1987, 379.

Ιωάννης (51)
βλ. *Ιωάννης (62)*

Ιωάννης (55) 1734/35
(τόμος 1, 333)

ΚΑΤΑΓ. Σαγιαδά Θεσπρωτίας.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιωάννου ιερέως σαγιαδεινού* (εικ. 2).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Ιωάννης Πρόδρομος, 1734/35, μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Κηπίνα (τώρα Καλαρίτες) Ιωαννίνων¹. Στον ζωγράφο αποδίδονται όλες οι εικόνες του τέμπλου της παραπάνω μονής². 2) απόστολοι Πέτρος και Παύλος, 1736, μονή Βυλίζης, Ματσούκι Ιωαννίνων³.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Κηπίνα Ιωαννίνων⁴.

1. Βοκοτόπουλος 1972α, 469· Καλούσιος 2002β, 11 2. Συλλογικό 1999, 44 3. Καλούσιος 2002β, 11· Παπαδοπούλου – Τσιάρα 2008, 271 4. Συλλογικό 1999, 44.

123. *Ιωάννης (56)*, άγιος Διονύσιος, τοιχ.

Ιωάννης (55.1) 1741

ΥΠΟΓΡ. *Ιω(άνν)ου*.

ΒΙΟΓΡ. Δεν είναι βέβαιο εάν πρόκειται για τον ζωγράφο ή τον χορηγό των τοιχογραφιών.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου, 1741, Δρακότρυπα Αγράφων¹.

1. Τσιουρής 2008, 31-32, 338-340, εικ. 54, 333-337.

Ιωάννης (56) 1745
(τόμος 1, 333)

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρών ευτελών ζωγράφων Κωνσταντίνου ιερέως και Αναστασίου και Ιωάννου*.

ΣΥΝΕΡΓ. Αναστάσιος (7), Κωνσταντίνος (18).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ μονή Βελλάς Ιωαννίνων, 1745¹.

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 566, εικ. 740, 741-746, 738, 739· Συλλογικό 1999, 60-61.

Ιωάννης (58) 1722-1767
(τόμος 1, 333)

ΚΑΤΑΓ. Κρήτη.

ΥΠΟΓΡ. *Ιστορήθη δε ... του Ιωαν(ν)ου* (εικ. 1), *χειρ Ιωάννου του εκ Κρήτης και προσκυνητού* (εικ. 2), *Ιωάννου του [...] χειρ* (εικ. 3).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Εισόδια της Θεοτόκου και άγιοι, 1722, Παρεκκλήσιο Πατριαρχείου, Βουκουρέστι, Ρουμανία¹ 2) ΘΚ του Πάθους, από τον Επισκοπικό ναό του Άρτζες, σήμερα στο Μουσείο Τέχνης Βουκουρεστίου, Ρουμανία² 3) Γέννηση του Προδρόμου, 1767, ν. Αγίου Κωνσταντίνου, Άγιος Κωνσταντίνος Ρεθύμνου³.

1. Δεληγιάννης 1996, 184 2. Δεληγιάννης 1996, 185 3. Ρηγόπουλος 2006αβ', 186, εικ. 127.

Ιωάννης (58.1) 1749

ΙΔΙΟΤ. Ιεροδιάκονος.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιωάννου ιεροδιακόνου*.

ΕΙΚΟΝΑ Άκρα Ταπείνωση (με επιγραφή *Η Αποκαθήλωσις*), 1749, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα¹.

1. Χατζηδάκης 1966, 17.

Ιωάννης (59) 1753-1761
(τόμος 1, 333)

ΕΙΚΟΝΑ ΧΣ, δεσποτική εικόνα, 1758, παρεκκλήσι Αγίας Παρασκευής, Συκέα Ελασσόνας¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ παρεκκλήσι Αγίου Χαραλάμπους, ν. Αγίων Αναργύρων, 1761, Τσαριτσάνη Λάρισας².

ΒΙΒΛ. Μακρής 1967, 21, 29· Δαλαμπύρας 1986β, 88, 106.

1. Τρούπκου 2009, 115 2. Τρούπκου 2009, 115.

124. Ιωάννης (61), Θεοτόκος ένθρονη, εικ.

Ιωάννης (60)

(τόμος 1, 333-335)

1747-1807

ΙΔΙΟΤ. Αναγνώστης.

ΥΠΟΓΡ. διά χειρός τε Ιωάννου σαμίου (εικ. 1), διά χειρός Ιωάννου (εικ. 2), χειρ Ιωάννου (εικ. 3, 4), κόπος και δαπάνη Ιωάννου αναγνώστου (εικ. 5), διά χειρός γερεού Ιωάννου σαμίου παλεού Καρλοβάσου (εικ. 6), δέησις του δούλου του Θεού Ιωάννου προσκηνιτού συμβίας γοναίων κ(αι) τέκνων κι αδελφών χειρ Ιωάννου (εικ. 7). ΒΙΟΓΡ. Όπως φαίνεται από τις υπογραφές των εικόνων του διά χειρός γηραιού Ιωάννου, εξακολουθούσε να εργάζεται στις αρχές του 19ου αιώνα, σε μεγάλη ηλικία.

ΕΙΚΟΝΕΣ Σάμος: 1) ΘΚ Ζωοδόχος Πηγή, 1747, ν. Αγίου Δημητρίου, Χώρα¹ 2) Εις Άδου Κάθοδος, δεσποτική εικόνα, 1787, ν. Προφήτη Ηλία, Μαραθόκαμπος² 3) ΧΣ, 1788, ν. Αγίου Αθανασίου, Υδρούσα³ 4) ΧΣ, δεσποτική εικόνα, 1789, ν. Αγίου Αθανασίου, Μαραθόκαμπος⁴ 5) ΧΣ, τέμπλο ναού Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1804, Παλαιό Καρλόβασι⁵ 6) ΧΣ και άγιος Νικόλαος, 1804, τέμπλο ναού Αγίου Νικολάου, Παλαιό Καρλόβασι⁶ 7) Τρεις Ιεράρχες, 1807, ν. Αγίου Αθανασίου, Υδρούσα⁷.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ μονή Τιμίου Σταυρού (σήμερα σπαράγματα τοιχογραφιών διατηρούνται μόνο στο Ιερό Βήμα), 1748, Σάμος⁸.

1. Βαρβούνης 1996, 175 2. Βαρβούνης 1996, 154-155 3. Βαρβούνης 1996, 172-173 4. Βαρβούνης 1996, 150-151 5. Βαρβούνης 1996, 139 6. Βαρβούνης 1996, 137-138 7. Βαρβούνης 1996, 173 8. Συλλογικό 1999β, 125.

Ιωάννης (61)

1754-1765

(τόμος 1, 335)

ΚΑΤΑΓ. Καπέσοβο Ιωαννίνων.

ΥΠΟΓΡ. χειρ Αναστασίου ... Ιωάννου υιού αυτού εκ κόμης Καπεσώβου (τοιχ. 1), διά χειρός Αναστασίου κ(αι) του τέκνου εκ κόμης Καπεσώβου (τοιχ. 2), διά χειρός Αναστασίου Καπεσοβίτου κ(αι) των εκείνου υιών του Ιωάννου και Γεωργίου (τοιχ. 3), διά χειρός Αναστασίου κ(αι) των εκείνου υιών του Ιωάννου και Γεωργίου (τοιχ. 4), ταπηνού

125. Ιωάννης (61), κτητορική επιγραφή, τοιχ. αρ. 2.

Αναστασίου κ(αι) των τέκνον αυτού Ιωάννου κ(αι) κ(αι) Γεωργίου τον Καπεσωβητών (τοιχ. 5).

ΣΥΝΕΡΓ. Αναστάσιος (8), πατέρας του και Γεώργιος (31), αδελφός του.

ΕΙΚΟΝΕΣ τέμπλου, 1760-1764, ν. Αγίου Νικολάου, Τσεπέλοβο Ιωαννίνων¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Ταξιαρχών, 1754, Χρυσόρραχη (Ζαγόριανη) Ιωαννίνων² 2) νάρθηκας καθολικού μονής Ελεούσας, 1759, Νησί Ιωαννίνων³ 3) καθολικό μονής Αγίου Ιωάννη Προδρόμου, 1759, Λυκοτριχι Ιωαννίνων⁴ 4) ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1763, Καπέσοβο Ιωαννίνων⁵ 5) καθολικό μονής Αγίου Ιωάννη Ρογκοβού, 1765, Τσεπέλοβο Ιωαννίνων⁶.

Στον ζωγράφο έχουν αποδοθεί και οι εικόνες του τέμπλου στο ναό του Αγίου Γεωργίου στο Περιβόλι Γρεβενών⁷.

ΒΙΒΛ. Κωνστάντιος 2001· Μανόπουλος 2003.

1. Κεφαλλωνίτου 2000, 4-5· Νάνου 2005, 163-164 2. Καμαρούλιας 1996 Α', 559, εικ. 723-726· Κωνστάντιος 2001, 29-30 3. Καμαρούλιας 1996 Α', 270, εικ. 224· Συλλογικό 1999, 81· Κωνστάντιος 2001, 30-31, πίν. 26β· Παπαδοπούλου 2004, 77 4. Καμαρούλιας 1996 Α', 389, εικ. 421· Κωνστάντιος 2001, 31-32, πίν. 27α 5. Κωνστάντιος 2001, 33-34, πίν. 27β· Κωνστάντιος 2002, 238, 249, εικ. 10 6. Συλλογικό 1999, 45· Κωνστάντιος 2001, 35-36· Κωνστάντιος 2002, 246, εικ. 6· Νάνου 2005, 164, εικ. 7 7. Τσιλιπάκου 2006α, 674.

Ιωάννης (62)

1714-1777

(τόμος 1, 335)

ΚΑΤΑΓ. Καλαρίτες Ιωαννίνων.

ΙΔΙΟΤ. Αγιογράφος.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Ιω(άννου) και Στεργίου και Δήμου* (τοιχ. 1), *διά χειρός Στεργίου και Ιωάννου των ανταδέλφων αγιογράφων από χώρας Καλαρρύτας* (τοιχ. 2).

ΣΥΝΕΡΓ. Αστέριος (1), Γεώργιος (29), Δήμος (2), αδελφοί του.

ΒΙΟΓΡ. Ταυτίζεται με τον Ιωάννη (51).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιος Δημήτριος, 1770 2) άγιος Νικόλαος, 1773 και 3) ΧΣ, 1777, ν. Αγίου Νικολάου, Μεγάλο Ελευθεροχώρι Λάρισας¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) παρεκκλήσι Αγίας Παρασκευής, ν. Αγίου Παντελεήμονα, 1714, Τσαριτσάνη Λάρισας² 2) παρεκκλήσι Αγίων Πάντων, 1761, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Καλαμπάκα Τρικάλων³.

1. Πασαλή 2003, 414-415 2. Δαλαμπύρας 1987α, 99-100 3. Κωνστάντιος 1987, 243, εικ. 3 και 2002, 241, 251, εικ. 14· Καλούσιος 2001, 391-393.

Ιωάννης (63)

1761-1773

(τόμος 1, 335)

ΥΠΟΓΡ. *κ(αι) δηα χηρος εμου του ευτελης δουλου Ιωαννου κ(αι) νεου κητορα* (εικ.), *δια χιρος εμου του αμαρτολου Ιω(αννου) υ(ε)ρεος κ(αι) μετα του τεκνου αυτου εκ χορας Απανο Σουδενα* (τοιχ.).

ΒΙΟΓΡ. Στην επιγραφή του ναού της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στο Βίκο των Ιωαννίνων αναφέρεται ότι εργάστηκε με τον γιο του, ο οποίος ταυτίζεται με τον ζωγράφο Λάζαρο (βλ. τόμος 2, 139-140).

ΕΙΚΟΝΕΣ τέμπλου, 1761, Βίκος (Βιτισκό) Ιωαννίνων¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1773, Βίκος (Βιτισκό) Ιωαννίνων².

ΒΙΒΛ. Κωνστάντιος 1987, 244 και 2002, 241 (αναφέρεται λανθασμένη χρονολογία).

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 301 2. Καμαρούλιας 1996 Α', 300-301, εικ. 281-284.

Ιωάννης (63.1)

1762

ΚΑΤΑΓ. Λοφίσκος (Τσέργιανη) Ιωαννίνων.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1762, Λοφίσκος (Τσέργιανη) Ιωαννίνων¹.

1. Παπαδοπούλου 1995β, 261.

Ιωάννης (63.2)

1764

ΚΑΤΑΓ. Ελληνικό (Λοζέτζι) Ιωαννίνων.

ΠΑΤΡ. Θεόδωρος.

ΥΠΟΓΡ. *δια χιρος Ιωαννου Θεοδωρου λοζεζινου και Ιωαννου καπεσοβιτου ιου Νιτζου.*

ΣΥΝΕΡΓ. Ιωάννης (63.3).

ΒΙΟΓΡ. Πιθανόν γιος του ζωγράφου Θεόδωρου (12).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ μονή Αγίων Αποστόλων Μεσιανών, 1764, Δερβίζιανα Ιωαννίνων¹.

1. Καμαρούλιας 1996Α', 495, εικ. 613· Κωνσταντίος 2001, 34-35, πίν. 28α και Κωνσταντίος 2002, 234.

Ιωάννης (63.3)

1764

ΚΑΤΑΓ. Καπέσοβο Ιωαννίνων.

ΠΑΤΡ. Νιτζος.

ΥΠΟΓΡ. *δια χιρος Ιωαννου Θεοδωρου λοζεζινου και Ιωαννου καπεσοβιτου ιου Νιτζου.*

ΣΥΝΕΡΓ. Ιωάννης (63.2).

ΒΙΟΓΡ. Αναφέρεται για πρώτη και μοναδική φορά στην κτητορική επιγραφή της μονής Αγίων Αποστόλων Μεσιανών στο νομό Ιωαννίνων. Η συνεργασία του με τον Ιωάννη από το Λοζέτζι (βλ. Ιωάννης (63.2)) αποτελεί μια από τις σπάνιες περιπτώσεις όπου καπεσοβίτης ζωγράφος συνεργάζεται με ζωγράφο εκτός της οικογένειας ή του χωριού του. Δεν μπορεί να ταυτισθεί με τον καπεσοβίτη ζωγράφο Ιωάννη του Νικολάου, ο οποίος το 1774 αγιογραφεί το καθολικό της μονής Θεοτόκου στο Γκρίμποβο Ιωαννίνων, διότι έχουν διαφορετικό πατρώνυμο (βλ. Ιωάννης (67)).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ μονή Αγίων Αποστόλων Μεσιανών, 1764, Δερβίζιανα Ιωαννίνων¹.

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 495, εικ. 613· Κωνσταντίος 2001, 34-35, πίν. 28α και Κωνσταντίος 2002, 234.

Ιωάννης (64.1)

1770

ΥΠΟΓΡ. *έργον Ιωάννου ιερέως.*

ΕΙΚΟΝΑ Τρίπτυχο με τον Ευαγγελισμό και τους αγίους Σέργιο και Βάκχο, 1770, Συλλογή Θ. Σαμούρκα¹.

1. Καζανάκη 2006, 1041, εικ. 23.

Ιωάννης (65)

1772-1797

(τόμος 1, 336)

ΥΠΟΓΡ. *δια χηρος Ιω(άννου) ... εκ χωρας Σικριατη (τοιχ. 1), δυά χηρός Ιω(άννου) κε Βασηλήου ηού αυτού του εκ χώρας Σηκρηάτη (τοιχ. 2).*

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) μονή Ταξιαρχών Νίβανης, 1779, Τεπελένι, Αλβανία¹ 2) μονή Αγίου Γεωργίου, 1789, Καμίτσιανη Θεσπρωτίας².

1. Καμαρούλιας 1996 Β', 559 2. Καμαρούλιας 1996 Β', 22-23, εικ. 14, 16-19· Συλλογικό 1999, 32-33.

Ιωάννης (66)

1761-1806

(τόμος 1, 336-337)

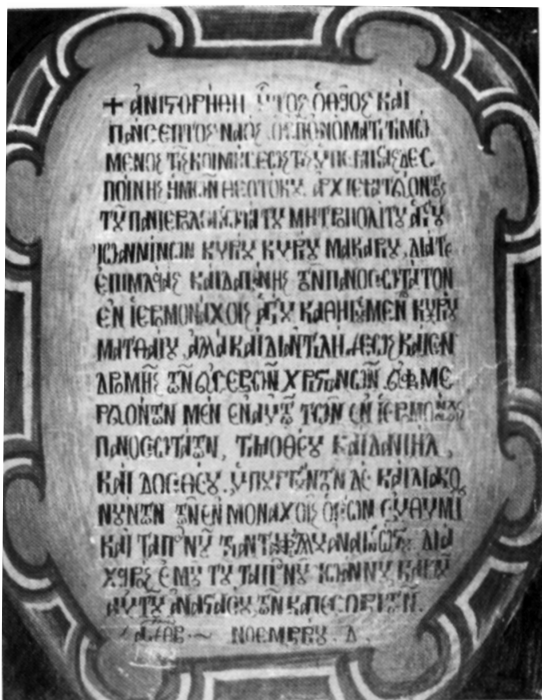
ΚΑΤΑΓ. Καπέσοβο Ιωαννίνων.

ΠΑΤΡ. Αθανάσιος (9).

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιωάννου του Αθανασίου (εικ. 1), χειρ Ιωάννου του Αθανασίου του εκ Καπεσόβου (εικ. 2), δέησις του δούλου του Θεού Ιωάννου του Αθανασίου καπεσοβίτου του αγιογράφου (εικ. 3), χειρ Ιω(άννου) Αθανασίου καπεσοβίτου (εικ. 4), έργον Ιωάννου καπεσοβίτου μοναχού και Ιωάννου του υιού αυτού εκ κόμης Καπεσώβου εξ επαρχίας Ιωαννίνων εκ Ζαγόρη (τοιχ. 1), διά χηρός Αθανασίου μοναχού και τον τέκνον αυτού Ιωάννου και Γεωργίου εκ κόμης Καπεσώβου (τοιχ. 2), διά χηρός ευτελούς Αθανασίου μοναχού και των τέκνων*

126. Ιωάννης (66), Ετοιμασία του Θρόνου, τοιχ. αρ. 5.

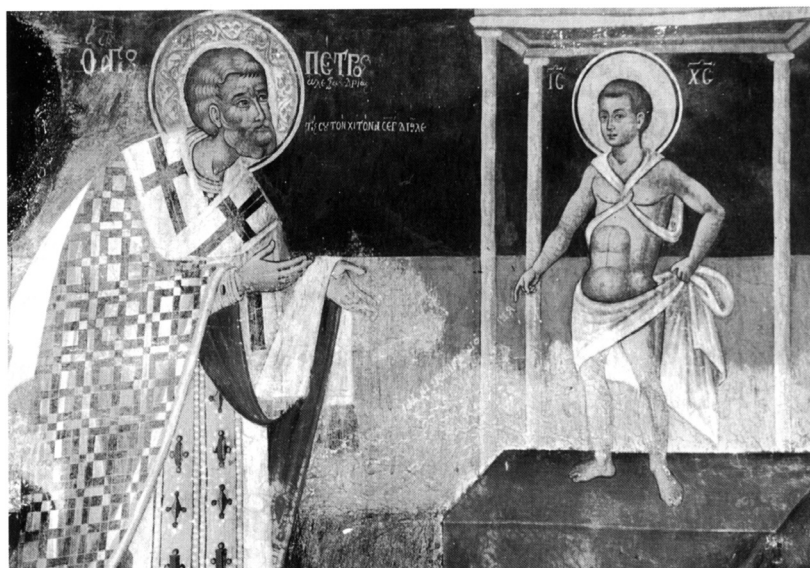

127. Ιωάννης (66), κτητορική επιγραφή, τοιχ. αρ. 7.

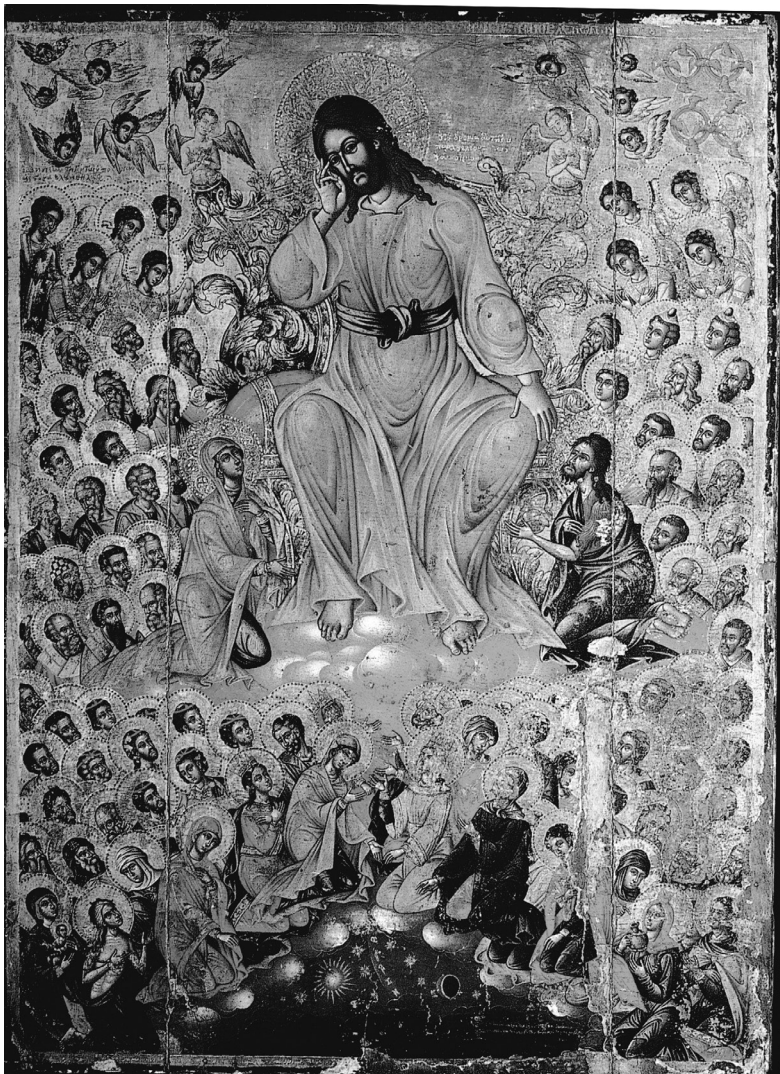
128. Ιωάννης (66), Σταύρωση, τοιχ. αρ. 6.

129. Ιωάννης (66), όραμα αγίου Πέτρου
Αλεξανδρείας, τοιχ. αρ. 7.

130. Ιωάννης (66), άγιοι Θεόδωρος, Μηνάς,
Βίκτωρ και Ευστάθιος, τοιχ. αρ. 7.

131. Ιωάννης (66), ΧΣ Δίκαιος Κριτής,
εικ. αρ. 7.

αυτού Ιωάννου και Γεωργίου (τοιχ. 3), χειρός δε Αθανασίου μοναχού και των τέκνων αυτού Ιωάννου και Γεωργίου ιερέως (τοιχ. 4), χειρός δε Ιωάννου και Γεωργίου ιερέως των αυταδέλφων των καπεσοβιτών (τοιχ. 5), διά χειρός εμού του ταπεινού Ιωάννου και ιού αυτού Αναστασίου των καπεσοβιτών (τοιχ. 7), διά χειρών ημών των ταπεινών Ιωάννου Αθανασίου και Αναστασίου αναγνώστη του ημετέρου υιού (τοιχ. 8), διά χειρός Ιωάννου και του ιού αυτού Αναστασίου αναγνώστη των καπεσοβιτών (τοιχ. 9), διά χειρός Ιωάννου και αναγνώστου του ιού αυτού των καπεσοβιτών (τοιχ. 10), διά χειρός του τε Ιωάννου ειού Αθανασίου κ(αι) του ειού αυτού

Αναστασίου του κ(αι) Αναγνώστου των εκ Καπεσόβου ορμομένων (τοιχ. 11).

ΣΥΝΕΡΓ. Αθανάσιος (9), πατέρας του, Γεώργιος (36), αδελφός του, Αναστάσιος (13), γιος του.

ΒΙΟΓΡ. Γιος, αδελφός και πατέρας ζωγράφων. Ο πιο παραγωγικός από τα μέλη των οικογενειών των καπεσοβιτών ζωγράφων. Ο Ιωάννης είναι αποδέκτης επιστολής, που βρέθηκε στη μονή Τσούκας Ιωαννίνων και αποστολέας της ήταν ο ζωγράφος Χριστόδουλος Πλακίδας. Ο τελευταίος ζητάει από τον Ιωάννη να του αντικαταστήσει τα κομμένα από τον αδελφό του Γεώργιο (36) φύλλα της Ερμηνείας της ζωγραφικής τέχνης (Μανόπουλος 2010).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧΣ Παντοκράτωρ, 1767, τέμπλο ναού Αγίου Νικολάου, Τσεπέλοβο Ιωαννίνων¹ 2) εικόνες τέμπλου, 1773, μονή Αγίου Γεωργίου, Μπισδούνη Ιωαννίνων² 3) Ιωάννης Πρόδρομος, 1774, μονή Αγίου Ιωάννη, Ρογκοβό Ιωαννίνων³ 4) Κοίμηση της Θεοτόκου, 1775, τέμπλο, καθολικό μονής Ραβένιας ή Ραβενίων, Αργυρόκαστρο, Αλβανία⁴ 5) άγιος Σεραφεΐμ, 1802, μονή Προφήτη Ηλία, Ζίτσα Ιωαννίνων⁵ 6) ΧΣ Μέγας Αρχιερεύς (πίσω όψη εικόνας), 1804, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Καπέσοβο Ιωαννίνων⁶ 7) ΧΣ Δίκαιος Κριτής, Μουσείο Ιωαννίνων⁷ 8) ΘΚ ένθρονη βρεφοκρατούσα, Εθνικό Μουσείο Μεσαιωνικής Τέχνης, Κορυτσά, Αλβανία⁸ 9) ΘΚ ένθρονη βρεφοκρατούσα, ν. Παναγίας, Αργυρόκαστρο, Αλβανία⁹ 10) εικόνες τέμπλου, ν. Αγίου Γεωργίου, Περιβόλι Γρεβενών¹⁰.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1761, Φωτεινό (Ζέλιστα) Ιωαννίνων¹¹ 2) ν. Αγίου Χαράλαμπος, 1769, Πέραμα Ιωαννίνων¹² 3) ν. Αγίου Γεωργίου, 1777, Κούρεντα Ιωαννίνων¹³ 4) νάρθηκας ναού Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, 1778, Λευκοθέα (Αραχωβίτσα) Ιωαννίνων¹⁴ 5) καθολικό μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1781, Χρυσοβίτσα Μετσόβου¹⁵ 6) ν. Αγίου Νικολάου, 1786, Τσεπέλοβο Ιωαννίνων¹⁶ 7) καθολικό μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1792, Μακρίνο Ιωαννίνων¹⁷ 8) ν. Αγίου Νικολάου, 1793, Καπέσοβο Ιωαννίνων¹⁸ 9) ν. Αγίου Γεωργίου, 1795, Νεγάδες Ιωαννίνων¹⁹ 10) νάρθηκας καθολικού μονής Προφήτη Ηλία, 1800, Ζίτσα Ιωαννίνων²⁰ 11) ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1806, Αρίστη Ιωαννίνων²¹.

BIBΛ. Κωνσταντίος 2001 και 2002· Μανόπουλος 2003.

1. Κεφαλλονίτου 2000, 7· Νάνου 2005, 164-165, εικ. 8 (αναφέρεται στις εικόνες του Χριστού και του αγίου Γεωργίου, με χρονολογία 1789 και του Γενεσίου της Θεοτόκου, με χρονολογία 1789-93) 2. Καμαρούλιας 1996 Α', 513 3. Καμαρούλιας 1996Α', 338, εικ. 347· Κωνσταντίος 2001, 35 4. Trésors d'art Albanais 1993, αρ. 80· Καμαρούλιας 1996 Β', 468· Δρακοπούλου 2002, 113, εικ. 16, 17 5. Καμαρούλιας 1996 Α', 323 6. Κωνσταντίος 2001, 33 7. Κωνσταντίος

2001, 33· Νάνου 2005, 173, εικ. 16-18 8. Δρακοπούλου 2002, 113, εικ. 15 9. Trésors d'art Albanais 1993, αρ. 81· Δρακοπούλου 2002, 113, εικ. 15 10. Τσιλιπάκου 2004, 116· Τσιλιπάκου – Δρόσου – Παϊσίδου 2006, 674 11. Κωνσταντίος 2001, 32-33 12. Κωνσταντίος 2001, 36-37, πίν. 29α 13. Κωνσταντίος 2001, 38 14. Κωνσταντίος 2001, 38-39, πίν. 30α 15. Καμαρούλιας 1996 Α', 655, εικ. 895-899· Κωνσταντίος 2001, 39-40, πίν. 30β 16. Κεφαλλονίτου 2000, 7-12· Κωνσταντίος 2001, 146-147, πίν. 150α 17. Καμαρούλιας 1996 Α', 375, εικ. 395-404· Κωνσταντίος 2001, 40-41, πίν. 30γ 18. Βαρζώκας 1988, 49-50· Κωνσταντίος 2001, 41-42, πίν. 31α· Νάνου 2005, 164 19. Κωνσταντίος 1987, 250 και 2001, 42-43, πίν. 31β· Konstantios 2002α, 48-50· Κοντοπανάγου 2007 20. Καμαρούλιας 1996 Α', 544· Συλλογικό 1999, 48· Κωνσταντίος 2001, 43-44, πίν. 32α 21. Κωνσταντίος 2001, 45, πίν. 32γ· Κωνσταντίος 2002, 240-241, εικ. 13.

132. Ιωάννης (67), Γρηγόριος ο Θεολόγος και Μέγας Βασίλειος, τοιχ.

Ιωάννης (67)

1774

(τόμος 1, 337)

ΚΑΤΑΓ. Καπέσοβο Ιωαννίνων.

ΠΑΤΡ. Νικόλαος (37).

ΥΠΟΓΡ. *δια χειρός εμου του ταπηνού και αναξίου δούλου Ιωάννου του ποτε Νικολάου καπεσοβίτου.*ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1774, Γκρίμποβο Ιωαννίνων¹.

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 610, εικ. 813-814 και 816-819· Κωνσταντίος 2001, 49 και 2002, 233.

Ιωάννης (69.1)

1778

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιω(άννου).*

ΒΙΟΓΡ. Μαθητής του Μακαρίου από τη Γαλάτιστα.

ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ Γαλακτοτροφούσα η «Σπηλαιώτισσα», 1778, Συλλογή Βελιμέζη, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα¹.Αντίβολο της εικόνας με την ίδια χρονολογία βρίσκεται στο Μουσείο Μπενάκη².

1. Χατζηδάκη 1997, 406-409, εικ. 253, αρ. 61· Βασιλάκη 2004, 90-92 2. Vassilaki 2000, 71, εικ. 66· Βασιλάκη 2002, 311, 312, 314.

Ιωάννης (70)

1779

(τόμος 1, 337)

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Κωνσταντίνου Μιχαήλ Μιχαήλ Ιωάννου εκ χώρας Χιοναδίτες* (τοιχ. 1).ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Αγίας Παρασκευής, 1779, Καλομοίρα Τρικάλων¹ 2) ν. Αγίου Γεωργίου, 1779, Οξύνηια Τρικάλων².

ΒΙΒΛ. Κουρκουτίδου 1967, 313· Μαντζανά 2006β, 385· Σαββοπούλου – Κατσίκης 2008, 550-553, εικ. 15.

1. Μαντζανά 2006, 324-329 2. Σαββοπούλου – Κατσίκης 2008, 550-553.

Ιωάννης (71.1)

1780-1814

ΚΑΤΑΓ. Βόντεν Βουλγαρίας (σημ. χ. Ντόλνι Βόντεν, περιοχή του Ασένοφγκραντ).

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός [ε]μού του αμαρτωλού Ιωάν[ν]ου ζωγράφου εκ χώρας Βοδηνού* (τοιχ. 1).

ΕΙΚΟΝΕΣ Β ο υ λ γ α ρ ί α : 1) Τεσσαράκοντα Μάρτυρες, 1780, από τη μονή του Κούκλεν (Κουκλένης) στην Εθνική Πινακοθήκη – Κρύπτη Αγίου Αλεξάνδρου Νέφσκι, Σόφια 2) Μυστικός Δείπνος, 1789, ν. Παναγίας, Φιλιπούπολη 3) Τρεις Ιεράρχες, 1798 και 4) εικόνες, 1814, ν. Αγίου Γεωργίου του Μετοχίου του Ασένοφγκραντ (Στενιμάχου) 5) ΧΣ με τους τέσσερις Ευαγγελιστές, από τη Φιλιπούπολη, στη Μητρόπολη της πόλης 6) άγιος Χαράλαμπος 7) άγιος Γεώργιος έφιππος 8) Ιωάννης Πρόδρομος και 9) Φιλοξενία του Αβραάμ, από το χ. Μπάτσσκοβο, στη Μητρόπολη της Φιλιπούπολης 10) Γέννηση του Χριστού 11) ΧΣ και Σαμαρείτιδα 12) Ίαση του παραλυτικού και 13) Σταύρωση, από τη μονή του Αγίου Κηρύκου, στη Μητρόπολη της Φιλιπούπολης 14) εικόνες, από το ναό του Αγίου Γεωργίου στο χ. Ντόλνι Βόντεν, στη Μητρόπολη της Φιλιπούπολης 15) ΘΚ Ρόδον το Αμάραντον 16) Άγιο Μανδήλιον 17) άγιος Χαράλαμπος 18) ΧΣ Παντοκράτωρ 19) ευαγγελιστής Ματθαίος 20) ευαγγελιστής Μάρκος 21) ευαγγελιστής Λουκάς και 22) Ιωάννης Θεολόγος, Μητρόπολη Φιλιπούπολης 23) ΧΣ ο Ελκόμενος επί Σταυρού, από το χ. Ντραγκόινοβο, στη Μητρόπολη της Φιλιπούπολης 24) ΘΚ ένθρονη με τους αγίους Χαράλαμπος και Στυλιανό και 25) ΘΚ, Κρατική Πινακοθήκη, Φιλιπούπολη 26) άγιοι Κωνσταντίνος και Ελένη, ν. Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, Φιλιπούπολη 27) άγιος Μηνάς, από το χ. Πολάτοβο, στην Κρατική Πινακοθήκη της Φιλιπούπολης 28) ΘΚ, ν. Θεοτόκου της Ευαγγελίστριας, Ασένοφγκραντ 29) ΧΣ Παντοκράτωρ, Κρατική Πινακοθήκη, Φιλιπούπολη¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ Β ο υ λ γ α ρ ί α : 1) ν. Αγίου Γεωργίου του Μετοχίου του Ασένοφγκραντ (Στενιμάχου), 1802 2) ν. Αγίου Ιωάννη, 1804, Ασένοφγκραντ².

1. Μουτάφωφ 2008, 106 2. Στο ίδιο.

Χατζη-Ιωάννης (73) 1787
(τόμος 1, 337-338)

ΒΙΟΓΡ. Με την υπογραφή *χειρ Χ' Ιωάννη του ποτε παπα Θεοδώρου* σώζεται ακέραιο προσκυνητάριο του 1787 σε ιδιωτική συλλογή στην Αθήνα¹.

1. Σημ. Ε. Δρακοπούλου.

Ιωάννης (74) 1788
(τόμος 1, 338)

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Κωνσταντίνου ε(κ) κόμης Βρεστανήτζας μετά των μαθητών μου Ιωάννου και Γεωργίου* (νάρθηκας καθολικού).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ νάρθηκας καθολικού, παρεκκλήσι Αγίων Αναργύρων, παρεκκλήσι Ζωοδόχου Πηγής και Ταξιαρχών και κοινός νάρθηκας –«τράπεζα» των δύο παρεκκλησίων, 1788, μονή Γενεσίου της Θεοτόκου Κατουσίου, Ανθηρό Καρδίτσας¹.

1. Αγραφιώτης 1987, 199· Τσιουρής 2006, 515 και 2008, 42-44, 357-360, εικ. 76.

Ιωάννης (76.1) 1794

ΚΑΤΑΓ. Σίφνος.

ΕΙΚΟΝΑ αρχάγγελος Μιχαήλ, 1794, ν. Παναγίας Φανερωμένης, Σίφνος¹.

1. Τριανταφυλλόπουλος 1987, 379.

Ιωάννης (76.2) 1794

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιω(άννου) Αγράφου*.

ΕΙΚΟΝΑ Ιωάννης Πρόδρομος, 1794, ν. Αγίου Δημητρίου, Νεοχώρι Μαγνησίας¹.

1. Δεριζιώτης – Φλώρου – Συθιακάκη – Ντίνα – Σδρόλια – Μαντζανά 2003, 536.

Ιωάννης (77) 1797-1816
(τόμος 1, 338-339)

ΚΑΤΑΓ. Κορύτιανη Ιωαννίνων.

ΣΥΝΕΡΓ. Κωνσταντίνος (26), Στέρ(γ)ιος (3), Χρήστος (2).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Γεννήσεως της Θεοτόκου, 1797, Θεσπρωτικό Πρέβεζας¹ 2) ν. Αγίου Σώζοντος, 1801, Ανώγειο Φιλιπιάδας² 3) καθολικό μονής Αγίου Δημητρίου, 1816, Ζάλογγο Πρεβέζης³.

1. Παπαδοπούλου 2003, 551 2. Παπαδοπούλου 2003, 552 3. Καμαρούλιας 1996 Β', 101, 104, εικ. 114-116· Συλλογικό 1999, 69.

Ιωάννης (78.1) 1798

ΚΑΤΑΓ. Πελοπόννησος.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Ιωάννου Πελοποννησίου*.

ΣΥΝΕΡΓ. Ευσέβιος.

ΕΙΚΟΝΑ ΧΣ, 1798, τέμπλο ναού Παναγίας της Κεχαριτωμένης, Χώρα, Κάλυμνος¹.

1. Χαραμαντάς 1990, 25, 29-30.

Ιωάννης (78.1) 1798-1824
βλ. και **Κακοπλεβρίτης Γιάννης**
(τόμος 2, 52)

ΚΑΤΑΓ. Κακοπλεύρι Τρικάλων.

ΠΑΤΡ. Στέργιος.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός ζωγράφου Ιωάννου από χωρίον Κακοπλέβρι* (εικ. 1), *χυρ ζωγράφου Ιω(άννου)* (εικ. 2), *διά χηρός ζωγράφου Ιω(άννου) από χωρίον Κακοπλέβρι* (εικ. 3, 4, 5), *χυρ Ιω(άννου)* (εικ. 6), *διά χηρός Ιω(άννου) κακοπλεβρίτου* (εικ. 7).

ΒΙΟΓΡ. Γεννήθηκε το 1798 και μετά τον δεύτερο γάμο του, το 1831, εγκαταστάθηκε στη Σιάτιστα, τόπο καταγωγής της συζύγου του. Τα βιογραφικά του στοιχεία προέρχονται από τις σημειώσεις του στη χειρόγραφο

Ερμηνεία της ζωγραφικής τέχνης, στην οποία αναγράφεται το 1824: *και υπάρχη καμού ευτελούς Ιωάννου Ζωγράφου υιού Στεργίου εκ κώμης Κακοπλέβρι*¹.

Γνωρίζουμε ότι μετά τον θάνατο του Ιωάννη, ο επίσης ζωγράφος γιος του Χριστόδουλος κληρονόμησε όλα τα σύνεργα της τέχνης του πατέρα του, τα σχέδια, δύο Ερμηνείες της Ζωγραφικής, την Στεμματογραφία του Χριστόφορου Ζεφάρ, καθώς και έναν κώδικα με Ερμηνείες του Γρηγορίου του Θεολόγου από τον Ιωάννη Ζωναρά². Σημειώματα σχετικά με τον ζωγράφο βρίσκονται και στο χειρόγραφο αρ. 20 του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, όπου μνημονεύεται και η ανάθεση τοιχογράφησης το 1820 του ναού της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στο χωριό Λιμπίνοβο, σημερινό Διάκο Γρεβενών³.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΘΚ, 1821, ν. Ιωάννη του Προδρόμου, Μέλοβο Γρεβενών 2) ΧΣ Παντοκράτωρ 3) Μεταμόρφωση, 1821 4) ΘΚ και 5) Ιωάννης Πρόδρομος, ν. Μεταμόρφωσης του Χριστού, Μέλοβο Γρεβενών 6) αγία Παρασκευή, 1821 και 7) Ιωάννης Πρόδρομος, 1821, ν. Αγίας Παρασκευής, Κερασούλα Τρικάλων⁴.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1819, Διάκος (Λιμπίνοβο) Γρεβενών⁵.

1. Γοδόση 2003, εικ. 1-12 2. Γεωργιάδου – Γοδόση 1998, 15-16· Γοδόση 2003, 185-189 3. Καλούσιος 1998, 70· Γοδόση 2004, 355-365 4. Καλούσιος 1998, 56, 57, 70 5. Καλούσιος 1998, 70.

Ιωάννης (79)

(τόμος 1, 339)

ΚΑΤΑΓ. Νάξος.

ΣΥΝΕΡΓ. Νικόλαος (54).

ΒΙΟΓΡ. Έργα του σώζονταν το 1884 στο ναό της Ελληνικής Κοινότητας της Πέστης στην Ουγγαρία¹.

1. Γώγος 1884, 342.

1799 (;)

133. Ιωάννης (82.1), άγιοι Δημήτριος και Γεώργιος, εικ. αρ. 4.

Ιωάννης (81.1)

1807

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιωάννου*.

ΕΙΚΟΝΑ Ευαγγελισμός της Θεοτόκου, 1807, Ashmolean Museum, Οξφόρδη, Αγγλία¹.

1. Πληροφορία Ιωάννας Μπίθα.

Ιωάννης (82)

1810

(τόμος 1, 339)

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Αγίου Αθανασίου, 1810, Ομβριακή Δομοκού, Φθιώτιδα¹.

1. Τσιουρής 2008, 41 σημ. 171, 47, 363.

Ιωάννης (82.1)

1814-1884

ΚΑΤΑΓ. Γαλάτιστα Χαλκιδικής.

ΠΑΤΡ. Θαλάσσιος, ιερέας.

ΙΔΙΟΤ. Αναγνώστης.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Ιωάννου παπα Θαλασσίου αναγνώστου* (εικ. 1-7, 9, 17), *Ιωάννου Παπαθαλασσίου Α* (εικ. 8), *διά χειρός Ιω Π' Θαλασσίου* (εικ. 10), *διά χειρός Ιωάννου Αναγνώστου* (εικ. 13), *διά χειρός Ιωάννου παπα Θαλασσίου* (εικ. 15), *χειρ Ιω π Θ αναγνώστου* (εικ. 16), *διά χειρός Ιωάννου παπα Θ αναγνώστου* (εικ. 18).

ΒΙΟΓΡ. Γιος του ζωγράφου παπα-Θαλάσσιου της συνοδείας των Γαλατσιάνων. Κατά την μετάβαση της συνοδείας στην Σκιάθο το 1822 ο Ιωάννης ήταν οκτώ ετών. Αργότερα εγγράφηκε στην «Ελληνική Σχολή της πόλεως Σκοπέλου», αλλά εργάστηκε και ως ζωγράφος μαζί με τον πατέρα του, ακολουθώντας την οικογενειακή παράδοση και διατηρώντας εργαστήριο στη Γαλάτιστα. Τον διαδέχθηκαν ο γιος του Αστέριος και ο εγγονός του Θεμιστοκλής¹. Στον κώδικα Αγίου Αθανασίου Θεσσαλονίκης αναφέρεται ότι το 1845 ο ζωγράφος Ιωάννης Αναγνώστης αμείβεται για το *χρύσομα άμβωνος, Δεσποτικού θρόνου, ζωγραφίας*, καθώς και για το *χρύσομα κολόνων και για ζωγραφίας 12 Αποστόλων*².

ΕΙΚΟΝΕΣ Γαλάτιστα Χαλκιδικής: 1) ΧΣ Παντοκράτωρ, 1843 2) ΘΚ Οδηγήτρια 3) άγιος Νικόλαος, 1849 4) άγιοι Δημήτριος και Γεώργιος, 1849 5) Σύναξη των Αρχαγγέλων, 1850 6) άγιος Αντώνιος, 1852 και 7) άγιοι Αθανάσιος και Χαραλάμπης, 1862, ν. Αγίου Νικολάου³ 8) Γενέσιο της Θεοτόκου, 1847 9) άγιοι Γεώργιος και Δημήτριος, 1849 10) Αγία Τριάδα, 1851 11) άγιοι Αντώνιος και Αθανάσιος, 1848 12) Σύναξη των Ταξιαρχών, 1855 και 13) Εισόδια της Θεοτόκου, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου⁴ 14) άγιος Νικόλαος, 1859, ν. Τιμίου Προδρόμου⁵ 15) ΧΣ Εσταυρωμένος 1849 16) άγιος Νικόλαος, 1859 και 17) αγία Παρασκευή, 1860, ν. Αγίας Παρασκευής⁶ 18) ΘΚ Ελεούσα του Κύκκου,

1865, ν. Αγίου Γεωργίου⁷ Θεσσαλονίκη: 19) ΘΚ Γλυκοφιλούσα, ν. Νέας Παναγίας⁸.

ΒΙΒΛ. Παπάγγελος 2002, 183, 187.

1. Παπάγγελος 1988, 261 σημ. 55, όπου και προηγούμενη βιβλιογραφία 2. Ζάρρα 2006, 185 3. Ορμύλια 2005, 27-28, 48 4. Ορμύλια 2005, 41, 42 5. Ορμύλια 2005, 41 6. Ορμύλια 2005, 41, 44, 45, 47 7. Ορμύλια 2005, 47 8. Ζάρρα 2006, 184-185, εικ. 71.

Ιωάννης (82.2)

1815

ΚΑΤΑΓ. Εράτυρα (Σέλιτσα) Κοζάνης.

ΕΙΚΟΝΕΣ τέμπλου, 1815, ν. Αγίας Παρασκευής, Μυλότοπος Γιαννιτσών¹.

1. Βαρσαμίδης 2003, 145.

Ιωάννης (82.3)

1817

ΚΑΤΑΓ. Γρεβενά.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιω-ΑΓC εκ Γρεβενών*.

ΕΙΚΟΝΑ Γέννηση της Θεοτόκου, 1817, Μονή Τατάρνας, Ευρυτανία¹.

1. Κουμουλίδης 1991, 136, εικ. σελ. 74.

Ιωάννης (84.1)

1825-1834

ΚΑΤΑΓ. Λιτόχωρο Πιερίας.

ΠΑΤΡ. Αναστάσιος.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιωάννου* (εικ. 1), *χειρ Ιω(αννη) Α[ν]αστ(ασίου) του* (εκ Λ)υτοχορου (εικ. 2).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιος Γεώργιος έφιππος, 1825, σκευοφυλάκιο μονής Βλατάδων, Θεσσαλονίκη¹ 2) άγιος Αναστάσιος ο Πέρσης, 1834² και 3) αγία Πουλχερία, ν. Αγίου Αντωνίου, Θεσσαλονίκη³.

1. Ζάρρα 2006, 88 σημ. 58 2. Ζάρρα 2006, 108-109, εικ. 21 3. Ζάρρα 2006, 109, εικ. 22.

Ιωάννης (85) 1829-1830
(τόμος 1, 339)

ΚΑΤΑΓ. Κρήτη.
ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιωάννου κρητός*.
ΕΙΚΟΝΑ ΧΣ, 1829, τέμπλο ναού Αγίας Παρασκευής,
Αλώνες Ρεθύμνης, Κρήτη¹.

1. Σημ. Ε. Δρακοπούλου.

Ιωάννης (86) βλ. **Ιωάννης (1.2)**
(τόμος 1, 341-342)

Ιωάννης (87) 1683-1698
(τόμος 1, 342)

ΒΙΟΓΡ. Σε όλους τους ναούς που τοιχογράφησε συνεργάστηκε με τον Κωνσταντίνο (6). Επίσης συνεργάστηκε με τον Παναγιώτη (1) (μονή Dintr-un-Lemn) και Ιωακείμ (μονές Hurezi και Târgoviște, Ρουμανία). Οι υπογραφές του σώζονται στα σλαβονικά.
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Εισοδίων της Θεοτόκου (Doamnei), 1683, Βουκουρέστι 2) ν. Γεννήσεως της Θεοτόκου, μονή Dintr-un-Lemn, 1684, Βλαχία 3) ν. Τιμίου Προδρόμου, 1698. Στον ζωγράφο αποδίδονται και άλλες τοιχογραφίες ναών στο Târgoviște της Ρουμανίας¹.
ΒΙΒΛ. Δρακοπούλου 2002, 111.

1. Δεληγιάννης 1996, 177-179, 182.

Ιωάννης (89) c. 1830

ΚΑΤΑΓ. Χαλκιάνικα Αχαΐας¹.
ΙΔΙΟΤ. Ιερομόναχος.
ΣΥΝΕΡΓ. Ζαχαρίας (5), αδελφός του.
ΒΙΟΓΡ. Εργάστηκε στην περιοχή της Αχαΐας τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα².

1. Γραϊκός 2008, 24 2. Στο ίδιο.

Ιωάννης (90) 1831

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.
ΒΙΟΓΡ. Σε προικοσύμφωνο γάμου, που συντάχθηκε το 1831 στη Σιάτιστα, αναφέρεται ο μέλλων γαμβρός Ιωάννης και στο τέλος του εγγράφου: *της αραβόνας Ιωάννου του ζωγράφου*¹.

1. Σιγάλας 1940, 306-308.

Ιωάννης (91) 1838

ΚΑΤΑΓ. Σωπική (οικισμός του Πωγωνίου), σημ. Αλβανία.
ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.
ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιωάννου Ζωγράφου Πογογιανού εκ χώρας Σωπίχου*.
ΒΙΟΓΡ. Ίσως ταυτίζεται με τον ζωγράφο Ιωάννη (94).
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1838, Δαφνερό Κοζάνης¹.

1. Τσιλιπάκου – Δρόσου – Παϊσίδου 2003, 785, εικ. 283β.

Ιωάννης (92) 1840-1844

ΚΑΤΑΓ. Χιονιάδες Ιωαννίνων.
ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Ιωάννου του εκ Χιονιάδες και καταγόμενος εις Τούρνοβον* (τοιχ. 2), *διά χειρός Ιωάννου εν Τουρνάβω* (τοιχ. 3), *ιστορηθείς δε διά χειρός Ιωάννου και Μηχαήλ χιοναδίτε και καταγόμενοι* (εκ Τουρνάβου) (τοιχ. 4).
ΒΙΟΓΡ. Ο χιονιαδίτης ζωγράφος ήταν εγκατεστημένος στον θεσσαλικό Τύρναβο.
ΕΙΚΟΝΕΣ επιστυλίου (αποδ.), c. 1840, ν. Αγίου Νικολάου, Πέτρες Αμυνταίου¹.
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) ν. Αγίου Νικολάου, 1840, Πέτρες Αμυνταίου² 2) ν. Αγίου Νικολάου, 1843, Κρατερό Φλώρινας³ 3) ν. Γεννήσεως της Θεοτόκου, 1844, Κάτω Κλεινές Φλώρινας⁴ 4) ν. Αγίου Δημητρίου, 1844, Παρόρι Φλώρινας⁵.

1. Τσιλιπάκου 2006, 81 2. Τσιλιπάκου 2006, 27 3. Μουτσόπουλος 2003, 308 4. Τσιλιπάκου 1999, 576· Μουτσόπουλος 2003, 299 5. Μουτσόπουλος 2003, 238.

Ιωάννης (93) 1841

ΚΑΤΑΓ. Καπέσοβο Ιωαννίνων.

ΥΠΟΓΡ. *διά δε χειρός Θεοδοσίου Ιωαννίτου και Ιωάννου καπεσοβίτου.*

ΣΥΝΕΡΓ. Θεοδόσιος (5).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Θεοτόκου, 1841, Κήποι (Μπάγια) Ζαγορίου, Ιωάννινα¹.

1. Καμαρούλιας 1996 Α', 367, εικ. 384-387· Κωνστάντιος 2001, 46, πίν. 33γ και 2002, 233.

Ιωάννης (94) 1842

ΚΑΤΑΓ. Αίγινα.

ΒΙΟΓΡ. Αναφέρεται ως ζωγράφος και συνδρομητής βιβλίων στην Καλλονή της Λέσβου, το 1842¹.

1. Ηλιού 1999, 52.

Ιωάννης (95) 1842-1849

ΚΑΤΑΓ. Πωγωνιανή (Βοστίνα) Ιωαννίνων.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιωάννου* (εικ. 1), *χειρ Ιωάννου ζ(ω)γγ(ά)φ(ου) πωγωνιανού* (εικ. 2), *χειρ Βασιλείου και Ιωάννου των αδελφών* (εικ. 3), *χειρ ζωγράφων Βασίλειος και Ιωάννης των αδελφών εκ χώρας Παλεοπογόνη* (τοιχ.).

ΣΥΝΕΡΓ. Βασίλειος (5), αδελφός του.

ΒΙΟΓΡ. Ίσως ταυτίζεται με τον ζωγράφο Ιωάννη (91).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Ιωάννης Πρόδρομος, 1848 2) αγία Παρασκευή, 1848 και 3) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, 1849, ν. Αγίας Παρασκευής, Πισοδέρι Φλώρινας¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1842, Παλαιοχώρι Γρεβενών².

1. Μουτσόπουλος 2003, 277-278 2. Τσιλιπάκου – Δρόσου – Παϊσίδου 2003, 787.

Ιωάννης (96) Α. Ρ. 1846

ΚΑΤΑΓ. Λιτόχωρο Πιερίας.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιω(άννη) Α. Ρ.*

ΒΙΟΓΡ. Ίσως ταυτίζεται με τον Ιωάννη (84.1).

ΕΙΚΟΝΑ ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, 1846, ν. Αγίου Αθανασίου, Θεσσαλονίκη¹.

1. Ζάρρα 2006, 109-110, εικ. 23.

Ιωάννης (96.1) ή Μιχαήλ Ιωάννης 1847

ΒΙΟΓΡ. Υδατογραφία του λαϊκού ζωγράφου με την πυρπόληση τουρκικής φρεγάτας από τον Παπανικολή στη ναυμαχία του Γέροντα (29 Αυγούστου 1824), με χρονολογία 1847, βρίσκεται στο Μουσείο Μπενάκη της Αθήνας¹.

1. Δεληβορριάς 2000, 185.

Ιωάννης (97) 1847-1848

ΚΑΤΑΓ. Εράτυρα (Σέλιτσα), Δ. Μακεδονία.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Βασιλείου Ιω(άννου) Νικολάου των αυταδέλφων.*

ΣΥΝΕΡΓ. Βασίλειος (6), Νικόλαος, αδελφοί του.

ΒΙΟΓΡ. Ενθύμηση στο ναό των Ταξιαρχών στον Ταξιάρχη Γρεβενών αναφέρει ότι το 1847 *ήρθαμεν εμείς οι ζωγράφοι και ζωγραφίσαμε την ηκκλησιά και ήμασταν ιγώ ω Βασήλις κι Ιωάννης κι ο Νικόλας το μαθητούρι*¹.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ καθολικό μονής Ταξιαρχών, 1848, Ταξιάρχης (Κουσκό) Γρεβενών².

1. Βαρσαμίδης 2003, 147 2. Τσιλιπάκου 2004, 116, εικ. 5.

Ιωάννης (98) 1848

ΚΑΤΑΓ. Δράκια Πηλίου.

ΒΙΟΓΡ. Αναφέρεται ως αγιογράφος και συνδρομητής βιβλίων το 1848, στην Πορταριά του Πηλίου¹.

1. Ηλιού 1999, 52.

Ιωάννης από το Τσούρχλι Γρεβενών, 1850
βλ. **Ζωγράφος Ιωάννης**

Ιωάννης (99) 1851-1858

ΙΔΙΟΤ. Ζωγραφοψάλτης.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Ιω(άννου) του ψάλτου* (εικ. 1), *διά χειρός Ιωάννου του ψάλτου* (εικ. 3), *την ιεράν ταύτην εικόναν ... ανατίθησιν ... Ιω(άννης) ζωγραφοψάλτης* (εικ. 4).

ΒΙΟΓΡ. Αναφέρεται ως ζωγράφος, ψάλτης και συνδρομητής βιβλίων στην Κωνσταντινούπολη, το 1851¹.

ΕΙΚΟΝΕΣ ν. Αγίου Δημητρίου, Πρίγκηπος Κωνσταντινούπολης: 1) ΧΣ Παντοκράτωρ, δεσποτική² 2) ΘΚ βρεφοκρατούσα, δεσποτική (αποδ.)³ 3) άγιος Δημήτριος, δεσποτική, 1857⁴ 4) άγιοι Παντελεήμων και Ερμόλαος, δεσποτική, 1857⁵ 5) Η Σύναξη των Αποστόλων, 1858 (αποδ.)⁶ 6) Ανάλυση του προφήτη Ηλία, δεσποτική (αποδ.)⁷ 7) άγιος Μηνάς, δεσποτική (αποδ.)⁸ 8) Τρεις Ιεράρχες (αποδ.)⁹.

1. Ηλιού 1999, 52 2. Καζαμία 2009, 74-75 αρ. 15 3. Καζαμία 2009, 72-73 αρ. 14 4. Καζαμία 2009, 92-93 αρ. 22 5. Καζαμία 2009, 48-49 αρ. 2 6. Καζαμία 2009, 78-79 αρ. 17 7. Καζαμία 2009, 50-51 αρ. 3 8. Καζαμία 2009, 52-53 αρ. 4 9. Καζαμία 2009, 66-67 αρ. 11.

Ιωάννης (100) 1851-1869

ΚΑΤΑΓ. Σαμαρίνα Γρεβενών.

ΠΑΤΡ. Γεώργιος.

ΙΔΙΟΤ. Ιερέας.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Ιω(άννου) Γεωργίου βέρου σ(α)μ(α) ρ(ι)ν(αίου)* (εικ. 1), *χειρ ιερέως Γεωργίου* (εικ. 2).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΘΚ και άγιοι και 2) άγιος Αντώνιος, 1851, ν. Αγίου Αντωνίου, Τύρναβος Θεσσαλίας 3) άγιος Σπυρίδων, 1869, ν. Αγίου Νικολάου Καμάρας, Τύρναβος Θεσσαλίας 4) ΘΚ, 1869, ν. Παναγίας Παλαιομερολογητών, Τύρναβος Θεσσαλίας¹.

1. Παπαγεωργίου Ν. 2004, 335-336.

Ιωάννης (101) ή Ματθαίος Ιωάννης 1854

ΒΙΟΓΡ. Τοιχογραφίες του Ιωάννη σώζονται στο δυτικό τοίχο της λιτής του καθολικού της μονής Παντοκράτορος του Αγίου Όρους. Οι τοιχογραφίες χρονολογούνται το 1854¹.

1. Ιουστίνος 1987, 145, αρ. 8.

Ιωάννης (102) 1852-1881

ΚΑΤΑΓ. Σαμαρίνα Γρεβενών.

ΥΠΟΓΡ. *ιστορήθη αύτη ι εικόν διά χειρός Σίμου κε Ιωάννου σαμαριναίου* (εικ. 2), *εξωγραφίσθη υπό των εκ Σαμαρίνης αυταδέλφων Συμεών και Ιωάννου* (τοιχ. 1). ΣΥΝΕΡΓ. Συμεών (Σίμος), αδελφός του.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) άγιος Γεώργιος, 1852, ν. Αγίου Γεωργίου, Βίγλα Ρητίνης, Πιερία¹ 2) ΘΚ, 1862, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Κατωχώρι Παλιουριάς Γρεβενών².

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) καθολικό μονής Αγίας Τριάδος Γιαννωτών Ελασσόνας, 1867³ 2) καθολικό μονής Γενεσίου της Θεοτόκου Στάνας ή Σίκας, 1881, Επινιανά Αγράφων⁴.

1. Γραίκος 2008α, 390 2. Παπαγεωργίου Ν. 2004, 336, 343-344 3. Στο ίδιο 4. Τιμπίδα 2008, 254-255.

Ιωάννης (103) Μ. 1864

ΚΑΤΑΓ. Σαμαρίνα Γρεβενών.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιωάννης Μ. Σαμαρινέος*.

ΕΙΚΟΝΑ Κοίμηση της Θεοτόκου, 1864, ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Βελανιδιά Βοΐου Κοζάνης¹.

1. Παπαγεωργίου Ν. 2004, 336.

Ιωάννης (104) 1864

ΚΑΤΑΓ. Σαμαρίνα Γρεβενών.

ΠΑΤΡ. Παπα-Αδάμ.

134. Ιωάννης (107), Το Ἅγιον Ὄρος, εικ.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Ιωάννου παπα-Αδάμ εκ Σαμαρίνας* (εικ. 1, 2).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς, 1864 και 2) ΘΚ, 1864, ν. Αγίου Αθανασίου, Ζηλευτή Τρικάλων Θεσσαλίας¹.

1. Παπαγεωργίου Ν. 2004, 335.

Ιωάννης (105)

1867

ΚΑΤΑΓ. Σαμαρίνα Γρεβενών.

ΠΑΤΡ. Αντώνιος.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Μιχαήλ και Ιωάννου Αντωνίου σαμαριναίων.*

ΣΥΝΕΡΓ. Μιχαήλ.

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) εικόνα, 1867 και 2) ΧΣ, 1867, ν. Αγίου Αθανασίου, Δοτσικό Γρεβενών¹.

1. Παπαγεωργίου Ν. 2004, 335.

Ιωάννης (106)

1867-1870

ΚΑΤΑΓ. Λέσβος.

ΒΙΟΓΡ. Γιος του Κωνσταντίνου Καλδή. Χαλκογραφίες του με τη μονή Σιμωνόπετρας βρίσκονται στο ομώνυμο μοναστήρι του Αγίου Ὄρους¹, καθώς και στο Μουσείο Βυζαντινής Κληρονομιάς Παλαιοχωρίου Κύπρου².

1. Ιουστίνος 1987, 155, αρ. 34, 35 2. Ηλιάδης 2004, 39.

Ιωάννης (107)

1899

ΚΑΤΑΓ. Ράχωβα, περιοχή Ερσέκας, Αλβανία.

ΠΑΤΡ. Δημήτριος.

ΙΔΙΟΤ. Μοναχός, ζωγράφος.

ΥΠΟΓΡ. *διά χειρών των αυταδέλφων, κ(αι) αγιογράφων Γεωργίου Μοναχού, κ(αι) Ιωάννου Δημητρίου Ραχωβιτών.*

ΣΥΝΕΡΓ. Γεώργιος (62), αδελφός του.

ΕΙΚΟΝΑ α' όψη: οι άγιοι Ανάργυροι με τοπίο της Ράχωβας, β' όψη: «Το Άγιον Όρος του Άθωνος», 1899, Συλλογή Εθνικού Μουσείου Μεσαιωνικής Τέχνης, Κορυτσά, Αλβανία¹.

1. Δρακοπούλου 2006, αρ. 72.

Ιωαννίδης Αθανάσιος

1816-1891

ΚΑΤΑΓ. Κωνσταντινούπολη.

ΒΙΟΓΡ. Αγιογράφος. Γεννήθηκε πριν από το 1816 και πέθανε μετά το 1891. Έργα του, θρησκευτικού χαρακτήρα, βρίσκονται στη σημερινή Τουρκία. Ακολουθούσε τη νατουραλιστική τεχνοτροπία¹.

1. Παπός 1989, 53.

Ιωαννίδης Κωνσταντίνος

1846

ΥΠΟΓΡ. *Κωνσταντίνου Ιωαννίδης.*ΕΙΚΟΝΑ άγιος Μηνάς, 1846, ν. Αγίας Μαρίας, Θεσσαλονίκη¹.

1. Ζάρρα 2006, 152-153, εικ. 54.

Ιωαννίδης Σπυρίδων

1838

ΚΑΤΑΓ. Πορταριά Πηλίου.

ΒΙΟΓΡ. Αναφέρεται ως «αγιογράφος» στο Άγιον Όρος και συνδρομητής βιβλίων, το 1838¹.

1. Ηλιού 1999, 52.

Ιωαννίκιος (4.1)

17ος αι.

(τόμος 1, 340-341, όπου ταυτίζεται με τον Ιωαννίκιο (6).

ΙΔΙΟΤ. Ιερομόναχος.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιωαννηκίου ιερομονάχου* (εικ. 1, 4, 5), *χειρ Ιωαννικίου* (εικ. 3).ΒΙΟΓΡ. Ο Ιωαννίκιος έδρασε πιθανώτατα το πρώτο μισό του 17ου αιώνα¹ ή, σύμφωνα με άλλη άποψη, η δράση του εκτείνεται και στο δεύτερο μισό του αιώνα². Έχει επίσης ταυτισθεί με τον *Ioannikio Cornero di Candia*, ο οποίος μαρτυρείται από το 1664 έως το 1680 ως μοναχός στη μονή του Mezzojuso της Σικελίας (Paràs Matteo Sciambra, *Indagini storiche sulla comunità greco-albanese di Palermo*, Grottaferrata 1963, 146-149· *Travagliato* 2007, 51). Η μονή αυτή, που ιδρύθηκε το 1648 και επανδρώθηκε αρχικά με μοναχούς από μονές της Κρήτης, είχε ως σκοπό τη διάδοση της λατρείας και του μοναχισμού της ανατολικής εκκλησίας στις ελληνο-αλβανικές κοινότητες της Σικελίας. Ο Ιωαννίκιος Cornero, ο οποίος είχε καρεί μοναχός στο Άγιον Όρος, αγωνίσθηκε σθεναρά στην Σικελία για την διάδοση της ορθόδοξης λατρείας κατά των υπερασπιστών του λατινικού τυπικού. Το 1674 μαρτυρείται ότι επιτέλεσε μια βάπτιση στο Παλέρμιο³.

ΕΙΚΟΝΕΣ Σικελία

Mezzojuso, ν. **Santa Maria di tutte le Grazie**, δεσποτικές εικόνες: 1) ΘΚ Οδηγήτρια⁴ και 2) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς (αποδ.)⁵.Piana degli Albanesi: 3) άγιος Νικόλαος, ν. **San Nicolò**⁶ 4) ΘΚ Οδηγήτρια, Collegio di Maria⁷ 5) ΘΚ, Cappella del Seminario⁸ 6) ΧΣ Μέγας Αρχιερέυς (αποδ.), ν. San Nicolò⁹ 7-12) Ιεράρχες (αποδ.), ν. San Nicolò¹⁰.Το Γενέσιον της Θεοτόκου, με την υπογραφή ΙΟΑΝΝΗΚ και χρονολογία 1682, που βρίσκεται στην Galleria regionale di Palazzo Abatellis στο Palermo¹¹ δεν φαίνεται έργο του ίδιου ζωγράφου.

1. Vocotopoulos 1987β, 54 2. Opie 1991, 38-39, 42· Opie 1991α, 299, 308 3. Στα ίδια 4. Vocotopoulos 1987β, 54· Opie 1991, 30, 35-37, 52-53 (αρ. 7)· Opie 1991α, 305-306,

πίν. 158 5. Vocotopoulos 1987β, 51-54· Opie 1991, 30, 35-37, 52, 54 (αρ. 8)· Opie 1991α, 305-306, πίν. 159· Travagliato 2007, 51 6. Vocotopoulos 1987β, 51· Opie 1991, 37· Opie 1991α, 303, πίν. 152 7. Opie 1991α, 305, πίν. 156 8. Vocotopoulos 1987β, 54· Opie 1991, 35-37, 52, 54· Opie 1991α, 305, πίν. 157· Travagliato 2007, 51 9. Vocotopoulos 1987, 51-54· Opie 1991, 35-37· Opie 1991α, 304, 305-306, πίν. 154· Travagliato 2007, 51 10. Opie 1991, 30· Opie 1991α, 304, πίν. 155 11. Opie 1991α, 307-308, πίν. 142.

Ιωαννίκιος (5)

1667-1704

(τόμος 1, 340)

ΥΠΟΓΡ. *Ιωαν(νικίου) χείρ* (εικ. 1-11), *Ιωαννικίου αναγνώστου χείρ* (εικ. 12), *χείρ δε εμού Ιωαννικίου ιερογράφου* (εικ. 14).

ΒΙΟΓΡ. Επιζωγράφησε εικόνα της Θεοτόκου στην πίσω όψη αμφιπρόσωπης δεσποτικής εικόνας του 13ου αιώνα, στο τέμπλο του ναού της Παναγίας Καθολικής, στο Πελέντρι της Λεμεσού και υπέγραψε *Ιωαννηκίου χείρ*. Η εικόνα προέρχεται από την εξαφανισθείσα σήμερα μονή του Αγίου Μάμαντος Κουρεμένου στην τοποθεσία του Αμιάντου¹. Μαθητής του ήταν ο ανιψιός του Ιωαννίκιος (βλ. Ιωαννίκιος (6), για τον οποίο αναφέρει το 1695 σε επιστολή του προς τον Πατριάρχη Καλλίνικο «διδάξας αυτόν τα ιερά γράμματα, τον αμαθή τούτον, την ζωγραφικήν επιστήμην». Ο θάνατός του τοποθετείται στα 1704².

ΕΙΚΟΝΕΣ Κ ύ π ρ ο ς : 1) βημόθυρα, 1667, ν. Παναγίας Κιβωτού, Άγιος Θεόδωρος Λεμεσού 2) ΘΚ, 1670, Τραγώνι Κυθραίας 3) Σταύρωση, 1671, Ψημολόφου Λευκωσίας 4) ΧΣ, 1672, ν. Αγίων Βηχανού και Νόμωνος, Ανάγια Λευκωσίας 5) αγία Άννα, 1676, Συρκιανά Κυθραίας 6) βημόθυρα, 1680, ν. Σωτήρος, Λευκόνικο 7) αρχάγγελος Μιχαήλ, 1684, ν. Τιμίμου Προδρόμου, Κόρνος Κιτίου 8) άγιος Γεώργιος, 1684, μονή Αγίου Παντελεήμονος, Αχερά Λευκωσίας 9) Ιωάννης Θεολόγος και 10) ΘΚ, 1684, ν. Αγίου Ευσταθίου, Κολόσσι Λεμεσού³ 11) αρχάγγελος Μιχαήλ, 1684 και 12) Ιωάννης Θεολόγος, 1685, μονή Παναγίας Αγίας Ζώνης επαρχίας Λεμεσού⁴ 13) άγιος

Μάμας, 1685, ν. Παναγίας, Σια Λευκωσίας⁵ 14) άγιος Γεώργιος, 1691, ν. Τιμίμου Σταυρού, Πάνω Λεύκαρα Λάρνακας⁶ 15) ΘΚ, 1693, ν. Παναγίας Καθολικής, Πελέντρι Λεμεσού⁷ 16) ΘΚ Ιαματική, ν. Παναγίας Ιαματικής, Αραπακάς Λεμεσού 17) Ιωάννης Θεολόγος, ν. Τιμίμου Προδρόμου, Κόρνος Λάρνακας 18) αγία Παρασκευή (αποδ.), 1678, ν. Αγίας Παρασκευής Νήσου Λευκωσίας 19) αγία Παρασκευή (αποδ.), ν. Τιμίμου Προδρόμου, Λεύκαρα Λάρνακας⁸ 20) ΘΚ Ελεούσα, 1693, παρεκκλησί Παναγίας Καθολικής, Πελέντρι⁹ 21) αγία Αικατερίνη, Συλλογή Αβου Adal, Γενεύη¹⁰.

1. Σοφοκλέους 2001, 457· Παπαίωακείμ 2002, 81 2. Γερασίμου 2002α, 87-88 3. Γερασίμου 2002α, 86, εικ. 72· Παπαγεωργίου 2006, 108 4. Πληροφορία Σ. Σοφοκλέους 5. Γερασίμου 2002α, 88 6. Γερασίμου 2002α, 197, αρ. 45 7. Γερασίμου 2002α, 88 8. Στο ίδιο 9. Sophocleous 2006, 117, 217, εικ. 153 10. Chatzidakis 1997, 74-75, αρ. 22.

Ιωαννίκιος (6)

1713-1760

(τόμος 1, 340-341)

ΥΠΟΓΡ. *Ιωαννηκίου διακόνου χείρ* (εικ. 1), *Ιωαννηκίου ιερομονάχου* (εικ. 2).

ΒΙΟΓΡ. Ανιψιός του Ιωαννικίου (5) με πολλούς μαθητές στη ζωγραφική τέχνη και κέντρο τη μονή Αγίου Ηρακλειδίου στην Κύπρο. Σε επιγραφή στο ναό του Αγίου Σπυρίδωνος στην Τρεμετουσιά αναφέρεται ότι ο Ιωαννίκιος ασκούσε καθήκοντα πρωτοσυγκέλλου τού αρχιεπισκόπου Κύπρου Φιλοθέου.

ΕΙΚΟΝΕΣ Κ ύ π ρ ο ς : 1) ΧΣ ένθρονος, 1713, ν. Παναγίας, Τρεις Ελιές Λεμεσού¹ 2) Δευτέρα Παρουσία, 1717, ν. Αγίου Γεωργίου, Καμινάρια² 3) άγιος Θεόδωρος, 1718 και 4) ΘΚ, 1720, ν. Αγίου Θεοδώρου Λεμύθου (ο ναός κάηκε το 1973)³ 5) ΧΣ Μονογενής, 1722, ν. Χριστού Μονογενή, Κοιλάνι⁴ 6) Μεταμόρφωση 7) ΘΚ 8) άγιος Γεώργιος έφιππος και 9) αρχάγγελος Μιχαήλ, ν. Μεταμορφώσεως, Δελίκηπος Λάρνακας⁵ 10) Ιωάννης Πρόδρομος, ν. Μεταμορφώσεως, Δελίκηπος Λάρνακας, σήμερα στο Μουσείο

Αγίου Λαζάρου, Λάρνακα⁶ 11) άγιοι Γεώργιος και Χριστόφορος κυνοκέφαλος, 1745, ν. Αγίου Γεωργίου Άρπερας⁷ 12) Δέηση, 1747, ν. Αγίας Μαρίας Τερσεφάνου Λάρνακας⁸ 13) άγιος Ιωάννης Ελεήμων, 1748, ν. Αγίου Ιωάννου του Ελεήμονος, Βίκλα (σήμερα στο ναό του Αγίου Νικολάου στο Κλωνάρι)⁹ 14) Ιωάννης Πρόδρομος, 1760, ν. Αγίου Ιωάννη, Αμμόχωστος¹⁰ 15) άγιος Γεώργιος δρακοντοκτόνος, 1762, ν. Αγίου Γεωργίου, Αθηναίου¹¹.

Αποδίδονται: 16) άγιοι Βασίλειος, Νικόλαος και Σπυρίδων¹² 17) Ιωάννης Θεολόγος¹³ και 18) άγιος Γεώργιος με σκηνές μαρτυρίου, 1736, ν. Αγίας Μαρίας Τερσεφάνου Λάρνακας 19) εγκαίνιο ναού Αγίας Παρασκευής, 1736, ν. Αγίας Παρασκευής, Λειβάδια Λάρνακας 20) ΧΣ 21) ΘΚ 22) Ιωάννης Θεολόγος 23) άγιος Γεώργιος και 24) άγιος Βασίλειος, ν. Αγίου Βασιλείου, Καλό Χωριό Μόρφου¹⁴ 25) άγιος Μακάριος ο Αιγύπτιος, Μέγαρο Μητρόπολης Κιτίου, Λάρνακα¹⁵ 26) ΧΣ 27) ΘΚ 28) Ιωάννης Πρόδρομος 29) αγία Θέκλα και 30) αρχάγγελος Μιχαήλ (δεσποτικές), 1748, μονή Αγίας Θέκλας, Μοσφιλωτή Λάρνακας¹⁶ 31) ΧΣ 32) ΘΚ 33) Ιωάννης Θεολόγος και 34) Ιωάννης Πρόδρομος, εξωκλήσι Αρχαγγέλου Μιχαήλ, Καλοπαναγιώτης¹⁷.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ Κύπρος: 1) άγιος Σπυρίδων, 1738-39, καθολικό μονής Αγίου Σπυρίδωνος, Τρεμετουσιά¹⁸ 2) καθεδρικός ναός, Λευκωσία 3) παρεκκλήσι Αγίου Γεωργίου της Άρπερας στην Τερσεφάνου¹⁹ 4) Ιερό Βήμα (αποδ.), ν. Ιωάννη Θεολόγου, 1736, Λευκωσία²⁰.

1. Γερασίμου 2000, 168, 175 σημ. 12 και 175-176 σημ. 15. Χατζηχριστοδούλου – Παπαϊωακείμ 2000, 151. Παπαϊωακείμ 2002α, 103 2. Γερασίμου 2000, 168. Χατζηχριστοδούλου – Παπαϊωακείμ 2000, 151 3. Γερασίμου 2000, 168 4. Γερασίμου 2000, 175-176 σημ. 15 5. Παπαϊωακείμ 2002α, 106, εικ. 90 6. Παπαϊωακείμ 2002α, 106 7. Παπαϊωακείμ 2002α, 106 8. Παπαϊωακείμ 2002α, 106 9. Πορφύριος 2000, εικ. αρ. 8 10. Παπαϊωακείμ 2002α, 105 11. Γερασίμου 2000, 167-168 12. Παπαϊωακείμ 2002α, 212-213, αρ. 54. Χατζηχριστοδούλου 2009, 529, εικ. 35 13. Παπαϊωακείμ 2002α, 214-215, αρ. 55 14. Παπαϊωακείμ 2002α,

106 15. Παπαϊωακείμ 2002α, 106, εικ. 86 16. Παπαϊωακείμ 2002α, 109 17. Χατζηχριστοδούλου – Παπαϊωακείμ 2000, 151 18. Γερασίμου 2000, 175 σημ. 13. Παπαϊωακείμ 2002α, 106. Παπαγεωργίου 2008, 72. Χατζηχριστοδούλου 2009, 522-523, εικ. 17 19. Σοφοκλέους 2000, 37 20. Παπαϊωακείμ 2002α, 106.

Ιωαννίκιος (6.1)

1718

ΙΔΙΟΤ. Ιερομόναχος.

ΥΠΟΓΡ. *όθεν και γέγραπτο ες μνήμην Ιωαννίκιος ιερομόναχος.*

ΒΙΟΓΡ. Ίσως ταυτίζεται με τον Ιωαννίκιο (6).

ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ Βρεφοκρατούσα, 1718, ν. Σταυροπόλεως, Βουκουρέστι, Ρουμανία (σήμερα χαμένη)¹.

1. Δεληγιάννης 1996, 184.

Ιωαννίκιος (7)

1749-1750

(τόμος 1, 341)

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ 1) τράπεζα μονής Παντοκράτορος, 1749¹ και 2) λιτή καθολικού μονής Καρακάλλου, 1750, Άγιον Όρος².

1. Κυριακούδης 2001, 175, εικ. 57 2. Κυριακούδης 2001, 175-177, εικ. 58, 59.

Ιωαννίκιος (8)

1794-1797

(τόμος 1, 341)

ΙΔΙΟΤ. Ιερομόναχος.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιωαννικίου ιερομονάχου* (εικ. 1).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Γέννηση της Θεοτόκου, 1796 και 2) Εισόδια της Θεοτόκου, 1797, καθεδρικός ναός Αγίου Ιωάννου, Λευκωσία, Κύπρος¹ 3) αγία Μαρίνα, ν. Παναγίας Χρυσοπαντάνασσας, σήμερα στο Μουσείο Βυζαντινής Κληρονομιάς, Κύπρος².

1. Σοφοκλέους 1987β, 69 2. Σοφοκλέους – Χατζηχριστοδούλου 2002, 226-227. Ηλιάδης 2004, 52, 115, αρ. 106.

Ιωαννίκιος (9) 1813

ΚΑΤΑΓ. Κωνσταντινούπολη.
ΥΠΟΓΡ. *ποίημα Ιωαννικίου ιεροδιακόνου του Βυζαντίου*.
ΕΙΚΟΝΑ ΘΚ του Κύκκου, 1813, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, Θεσσαλονίκη¹.

1. Τούρτα 2001β, 166, εικ. 10.

Ιωαννίτης Γεώργιος βλ. Γεώργιος (38)**Ιωαννίτης Θ. Κωνσταντίνος** 1790-†1830
(τόμος 1, 341)

ΚΑΤΑΓ. Λευκάδα.
ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα με το Ληξιαρχικό Βιβλίο της Μητρόπολης του Αρχιεπισκοπικού Λευκάδας, το 1830 *Ιουνίου 17 απεβίωσεν ο Κωνσταντίνος Ιωαννίτης χρονών 40*¹.

1. Σολδάτος 1999, 243, εικ. 226 και Σολδάτος 2000, 130, εικ. 14.

Ιωαννίτης Δημήτριος 1815

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧΣ Παντοκράτωρ 2) ΘΚ 3) Ιωάννης Πρόδρομος 4) αρχάγγελος Μιχαήλ 5) άγιος Κωνσταντίνος και Ελένη και 6) άγιος Γεώργιος, 1815, ν. Αγίου Θεοδώρου του Νεομάρτυρος, Ξηροπόταμος Δράμας¹.

1. Βελένης 2000, 270.

Ιωάννου Γεώργιος 1835

ΚΑΤΑΓ. Στρώμνιτσα, Π.Γ.Δ.Μ.
ΒΙΟΓΡ. Αναφέρεται το 1835 στην Κωνσταντινούπολη ως ζωγράφος, Στρομνητζιώτης και συνδρομητής βιβλίων¹.

1. Ηλιού 1999, 52.

Ιωάννου Ματθαίος 1815-†1880

ΚΑΤΑΓ. Κόρινθος.
ΠΑΤΡ. Ιωάννης.
ΥΠΟΓΡ. *διά χειρός Ματθαίου* (εικ. 1), *διά χειρός εμού Ματθαίου Ιωάννου* (τοιχ. 4).
ΣΥΝΕΡΓ. Ανανίας (7) και Νικόλαος.

ΒΙΟΓΡ. Ο Ματθαίος Ιωάννου γεννήθηκε το 1815 στην Κόρινθο και πέθανε το 1880 στη Βέροια. Έδρασε καλλιτεχνικά κατά το διάστημα 1834-1838 σε βατοπεδινά μετόχια της Μολδαβίας. Στα 1840 περίπου άρχισε η δραστηριότητά του στον ελλαδικό χώρο με τοιχογραφίες μνημείων και ζωγραφική εικόνων κυρίως στη βόρεια Ελλάδα. Σώζονται πολλές φορητές εικόνες του στις μονές του Αγίου Όρους.

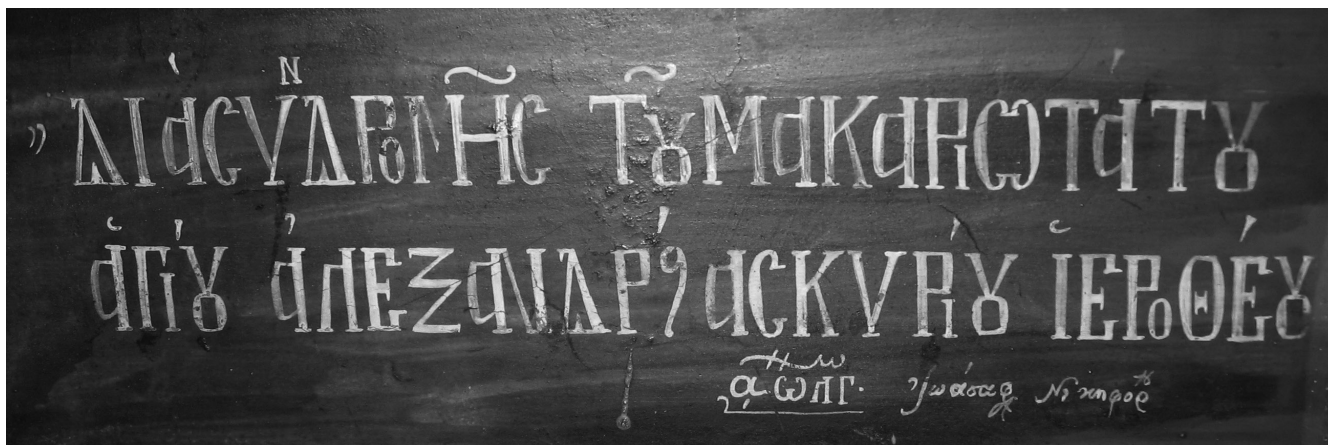
Μαθητές του ήταν ο Γεώργιος Χατζηϊορδάνου, ο Δημήτριος Αντωνίου και ο γιος του Χριστόδουλος Ματθαίου¹.

Το μεγαλύτερο γνωστό έργο του αποτελεί η τοιχογράφηση του προστώου της μονής της Εικοσιφοίνισσας Σερρών, για το οποίο αμείφθηκε με 80.000 γρόσια. Εργάστηκε με βοηθούς τον Νικόλαο Θεσσαλονικέα για τα έγκαρπα των κενών διαστημάτων και τον Ανανία μοναχό εξ Άθω για τα χρώματα².

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΘΚ, 1852 και 2) ΧΣ Παντοκράτωρ (δεσποτικές), ν. Αγίου Μηνά, Θεσσαλονίκη³ 3) εικόνες παρεκκλησιών μονής Βατοπεδίου, 1872, 1874⁴ 4) εικόνες για ναούς της Νάουσας και της περιοχής της⁵.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ Βατοπεδινά μετόχια Μολδαβίας: 1) ν. Ευαγγελισμού της Πρέτζιστας, πριν από το Σεπτέμβριο του 1834, Γαλάτσι 2) καθολικό μονής Ρακιτοάσας, πριν από το 1836 3) καθολικό μονής Μύρας, πριν από το 1837 4) καθολικό μονής Golia, 1838-1839, Ιάσιο⁶.

Άγιον Όρος: 5) θύρες, 1841-42, μονή Ζωγράφου⁷ 6) φιάλη μονής Βατοπεδίου, 1842⁸ 7) παρεκκλήσια Αγίου Ανδρέα και Αγίων Αναργύρων και Ιερό Βήμα καθολικού μονής Βατοπεδίου (επιζωγράφιση), πριν από το 1847 8) μονή Παντελεήμονος, πριν από το 1850 9) μονή Παντοκράτορος, 1854 και 10) μονή Κουτλουμουσίου, 1856-1858⁹.

135. Ιωάσαφ (2), υπογραφή, εικ. αρ. 20.

11) ν. Αγίου Νικολάου, 1844, Σπέτσες¹⁰ 12) περίστω μονής Εικοσιφοίνισσας Σερρών, 1858-1864¹¹ 13) ν. Αγίου Νικολάου, Θεσσαλονίκη και 14) άγνωστος ναός, Γουμένισσα (Γουμέντζα) Κιλκίς, 1865-1867¹².

1. Παρχαρίδου 1998, 311-324· Ζάρρα 2006, 173-176· Τοκμακίδου 2008, 558 2. Ζάρρα 2006, 175 3. Ζάρρα 2006, 176-177, εικ. 67-68 4. Ζάρρα 2006, 175 5. Ζάρρα 2006, 175 6. Δεληγιάννης 1995, 37 και 1996, 176, 183· Παρχαρίδου 1998, 313· Ζάρρα 2006, 174 7. Παρχαρίδου 1998, 313 8. Παπάγγελος 1996, 303-305, εικ. 270 9. Ζάρρα 2006, 174-175 10. Ζάρρα 2006, 174 11. Ζάρρα 2006, 175 12. Ζάρρα 2006, 175.

Ιωάννου Σάββας

1840

ΚΑΤΑΓ. Καισάρεια Τουρκίας.

ΒΙΟΓΡ. Αναφέρεται ως ζωγράφος και συνδρομητής βιβλίων στην Κωνσταντινούπολη, το 1840¹.

1. Ηλιού 1999, 52.

Ιωάσαφ (1)

(τόμος 1, 341)

1676-1677

ΙΔΙΟΤ. Ιερομόναχος.

ΥΠΟΓΡ. χειρ Ιωάννου ζωγράφου Ιωάσαφ ιερομονάχου Παχωμίου ιερομονάχου.

ΣΥΝΕΡΓ. Ιωάννης (30), Παχώμιος.

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ νάρθηκας, μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου, 1676/77, Ρεντίνα Καρδίτσας¹.

ΒΙΒΛ. Παπαζήσης 1993, 191· Σ. Σδρόλια, *Οι τοιχογραφίες του καθολικού της μονής Πέτρας (1625) και η ζωγραφική των ναών των Αγράφων τον 17ο αιώνα*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Ιωάννινα 2000.

1. Παπαζήσης 1993, 189, 191· Σδρόλια 1994α, 407-408, εικ. 8· Σδρόλια 2008, 517· Οικονόμου χ.χρ., 64-65, εικ. 19-36.

Ιωάσαφ (2)

1819 - †1842

ΚΑΤΑΓ. Καρπενήσι.

ΥΠΟΓΡ. Ιωάσαφ (εικ. 1), διά χειρός Ιωάσαφ Νικηφόρου (εικ. 2), χειρ δε Ιωάσαφ Νικηφόρου (εικ. 3), διά χειρός Ιωάσαφ Ζωγράφου (εικ. 4), Ιωάσαφ ζ(ω)γ(ρά)φ(ος), (εικ. 8), διά χειρός Ιωάσαφ Νικηφόρου (εικ. 11), χειρ Ιωάσαφ (εικ. 14), Ιωάσαφ Νικηφόρου (εικ. 20), χειρ Ιωάσαφ Νικηφόρου (εικ. 22), χειρί δε των αυταδέλφων Ιωάσαφ, Νικηφόρου, Γερασίμου και Ανθίμου ιεροδικόνου (τοιχ. 1).

ΣΥΝΕΡΓ. Άνθιμος (6), Γεράσιμος (11) και Νικηφόρος (12).

ΒΙΟΓΡ. Ζωγράφος με μεγάλη φήμη στον Άγιον Όρος, προερχόμενος από την σχολή ζωγραφικής του κελλιού των Αγίων Πάντων της μονής Καρακάλλου. Μαθητής

136. Ιωάσαφ (2), υπογραφή, εικ. αρ. 22.

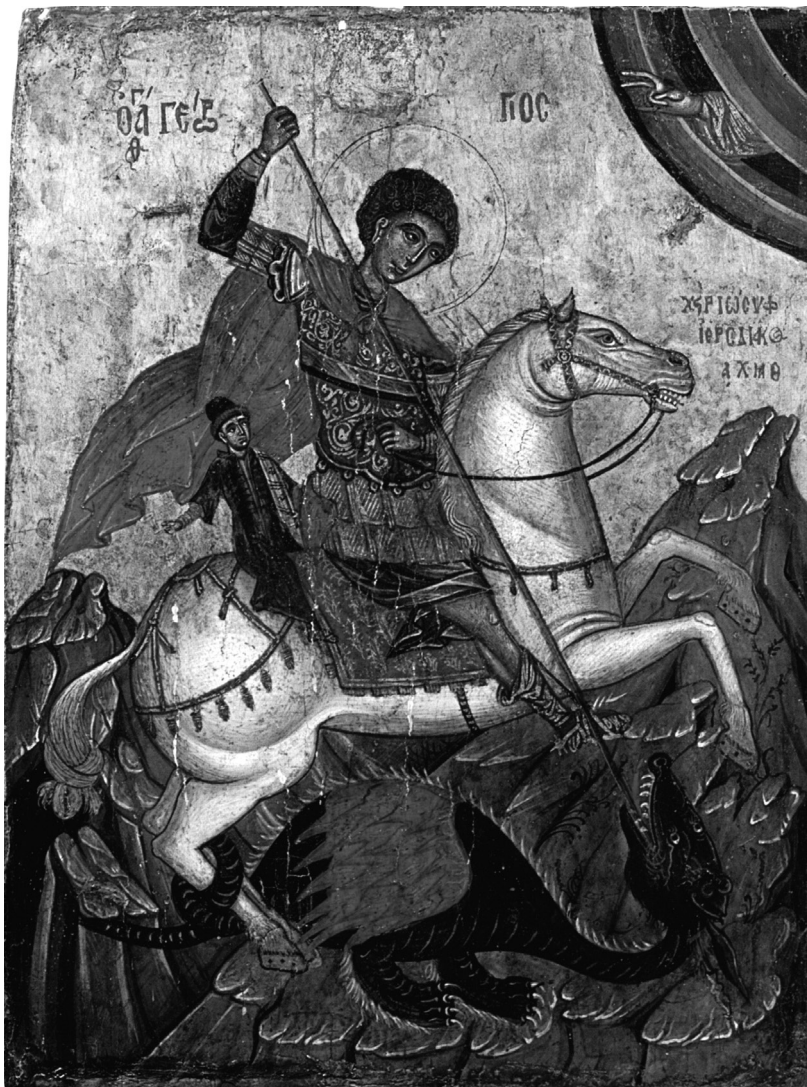
του Νικηφόρου (10) και αδελφός του Νικηφόρου (12). Μαρτυρία για τη φήμη του αγιορείτη ζωγράφου αποτελεί η επιστολή του μητροπολίτη Ξάνθης Ευγένιου προς τον προϊστάμενο της μονής Βατοπεδίου, στις 20 Μαΐου 1841, με την οποία παραγγέλνει έξι εικόνες για τον ανακαινισθέντα ναό του Προδρόμου στην Ξάνθη και ζητά να εκτελεστούν από τον Ιωάσαφ. Συγκεκριμένα αναφέρει: *φημίζεται ζωγράφος τις υμέτερος Ιωάσαφ ονόματι αν εγκριθή αι εικονες να ζωγραφισθώσι από αυτόν*. Ο κομιστής της επιστολής μεταφέρει 1000 γρόσια για τα έξοδα των εικόνων του Ιησού Χριστού, της κυρίας Θεοτόκου, του Τιμίου Προδρόμου, του Γενεθλίου του Τιμίου Προδρόμου, του Ευαγγελισμού της Υπεραγίας Θεοτόκου και του ιερομάρτυρος Χαράλαμπους (Παπάγγελος 2005, 534). Όλες οι εικόνες βρίσκονται έως σήμερα στο ναό του Προδρόμου στην Ξάνθη (βλ. εικ. αρ. 5-10)¹.

Ο οσιώτατος ζωγράφος Ιωάσαφ αναφέρεται ως συνδρομητής βιβλίων, το 1819, στις Καρυές και το 1841 στη μονή Καρακάλλου του Αγίου Όρους².

ΕΙΚΟΝΕΣ Θεσσαλονίκη: 1) άγιος Αντώνιος, 1833, ν. Αγίου Αντωνίου³ 2) ΧΣ, 1835, και 3) ΘΚ, 1835, καθολικό μονής Αγίας Αναστασίας Φαρμακολυτριάς⁴.

137. Ιωάσαφ (2), άγιος Ιερόθεος Αθηνών, εικ. αρ. 23.

138. Ιωσήφ (1.1), άγιος Γεώργιος
δρακοντοκτόνος, εικ.

Εάνθη: 4) Εισόδια της Θεοτόκου, 1837, ν. Υπαπαντής, Γενισέα⁵ 5) ΧΣ 6) ΘΚ Οδηγήτρια 7) Ιωάννης Πρόδρομος 8) Γέννηση του Ιωάννου του Προδρόμου 9) Ευαγγελισμός της Θεοτόκου και 10) άγιος Χαράλαμπος, 1842, ν. Τιμίου Προδρόμου⁶.

Χαλκιδική: 11) ΧΣ, 1835 12) ΘΚ και 13) Ιωάννης Πρόδρομος, καθολικό μονής Αγίας Αναστασίας⁷ 14) ΧΣ Παντοκράτωρ 1836 15) ΘΚ Οδηγήτρια και 16) Ιωάννης Πρόδρομος, ν. Αγίου Νικολάου, Πολύγυρος⁸.

Αλεξάνδρεια, Πατριαρχείο: 17) Φυγή στην Αίγυπτο 18) Χριστός ένθρονος 19) Θεοτόκος

ένθρονη 20) Ιωάννης Πρόδρομος, 1833 21) ευαγγελιστής Μάρκος ένθρονος 22) Κοίμηση της Θεοτόκου, 1833 και 23) άγιος Ιερόθεος Αθηνών (πληροφορία Ιωάννας Μπίθα).

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ Άγιον Όρος: 1) νάρθηκας καθολικού μονής Εσφιγμένου, 1841⁹ 2) ανακαίνιση τοιχογραφιών καθολικού μονής Ιβήρων¹⁰.

ΒΙΒΛ. Βλάχος 1903, 257· Ζάρρα 2006, 241.

1. Παπάγγελος 2005, 534-535 2. Ηλιού 1999, 52 3. Ζάρρα 2006, 241-242, εικ. 106 4. Τσιγάρας 2004, 256, 311 σημ. 27 5. Τσιγάρας 2004, 92-93, εικ. 55 6. Τσιγάρας 2004, 152-158, εικ. 124, 125, 126, 128, 129 και Τσιγάρας 2005α,

145, εικ. 43· Παπάγγελος 2005, 535, εικ. 1-6 7. Παπάγγελος 2005, 536 σημ. 21 8. Παπάγγελος 2002, 187· Παπάγγελος 2005, 536 εικ. 4α, 4β, 5α 9. Παπάγγελος 2005, 541· Ζάρρα 2006, 241 10. Παπάγγελος 2005, 534, 541.

Ιωσήφ (1.1)

1649

ΙΔΙΟΤ. Ιεροδιάκονος.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Ιωσήφ ιεροδιακόνου.*

ΕΙΚΟΝΑ άγιος Γεώργιος δρακοντοκτόνος, 1649,

Musée d'Art et d'Histoire, Γενεύη¹.

1. Frigerio-Zeniou – Lavozić 2006, αρ. 29.

Ιωσήφ (1.2)

1726

ΚΑΤΑΓ. Ήπειρος.

ΥΠΟΓΡ. *έγραφα Ιωσήφ ζουγραφ.*

ΕΙΚΟΝΑ άγιοι Ιωάννης Χρυσόστομος, Νικόλαος και Αθανάσιος, 1726, ν. Σταυροπόλεως, Βουκουρέστι, Ρουμανία (σήμερα χαμένη)¹.

1. Δεληγιάννης 1996, 185.

Ιωσήφ (2.1)

18ος αι.

ΕΙΚΟΝΑ Θεία Λειτουργία, 18ος αιώνας, The Royal Ontario Museum, Toronto, Καναδάς¹.

1. Galavaris 1981, 38, πίν. XXXVI.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

ΤΗΣ ΕΥΓΕΝΙΑΣ ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΛΛΗΝΕΣ ΖΩΓΡΑΦΟΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ
ΤΟΜΟΣ 3 ΜΕ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ ΧΑΡΧΑΡΕ ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ
ΚΑΙ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΑ ΑΠΟ
ΤΗΝ ΚΕΛΛΥ ΑΓΓΕΛΗ ΣΤΗ ΜΗΧΑΝΟΓΡΑΦΗΣΗ
ΤΟΥ Ι.Ν.Ε.-Ε.Ι.Ε. ΚΑΙ ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΙΣ
ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ «Γ. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΕΠΕ»
ΤΟΝ ΑΠΡΙΛΙΟ ΤΟΥ 2011 ΣΕ 350 ΑΝΤΙΤΥΠΑ

ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΤΟ 114ο ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ ΤΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΕΡΕΥΝΩΝ

